UNIVERSAL
LIBRARY

OU_232044

UNIVERSAL
LIBRARY

ماشاء اللہ لا قوۃ الا باللہ

از افادات صدر العلماء الراسخین مولانا السید صدر الدین احمد العلوی الموسوی البلوی کتاب ہدایت انتما

رواۃ المصطفیٰ

من انذار المرتضیٰ

باہتمام نیاز مند بارگاہ رب غفور محمد عبد الصمد بنیرہ جناب محمد مصطفےٰ خانصاحب مغفور

۱۳۱۰ھ
مطبع رونق احمدی واقع بمبئی محلہ پونہ مطبوع کردہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ علی السراء والضراء والشکر للہ علی اعطاء النعماء والالاء والصلوٰۃ والسلام علی صاحب الشریعت الغراء الذی کان فی جمع الانبیاء رضیاء رملۃ کالبیضاء وعلی اصحابہ کالنجوم والہ کالبدرین الکواکب فی السماء۔

اما بعد فیقول العبد الضعیف الراجی الی رحمۃ ربہ القوی السید **صدر الدین احمد** بن سید کریم الدین [illegible] الموسوی الحنفی القادری البوہاری البرہروانی عفا اللہ عنہ کہ چون درین زمان انسداد تواماں [illegible]

این زمان را دیدم کہ از طریق مستقیم اہل سنت وجماعت عدول نمودہ میل بمذہب باطلہ نواصب پیدا ساختہ اعتراضات رکیکہ وہذیان سرائی بیہودہ درحق حضرت مرتضی وسید الشہدائے کربلا میکنند وخود را بظاہر اہل سنت میگویانند ودرحقیقت سنی نیستند درمذہب اہل سنت کجا جائز است کہ حضرت مرتضیٰ را ناقابل خلافت وحضرت حسینؓ را باغی پندارند معاذ اللہ من ذلک وسینہ ایشان از محبت بنی امیہ اینقدر مملو ست کہ انکار فسق یزید پلید وعلم وفضل ائمہ اہلبیت مینمایند ومیگویند از ائمہ اہلبیت بغیر حضرت مرتضیٰ وحسنؓ مجتبیٰ دیگر کسی امام نبود ودیگران را امام گفتن ناجائز ست چرا کہ خلافت بایشان نرسیدہ وایشان اہل علم نبودند کہ امام علم ہم گفتہ شود ایشان مجرد صاحبزادگان بودند طرفترانیست کہ نواصب نیز ایشان را اہل علم می دانستہ اند چہ جائے اہل سنت کہ متقدایان اہل سنت از ایشان اخذ علم نمودہ اند چنانچہ بالتفصیل در مقام خود مذکور خواہد شد بعضی را سبب اینچنین ہذیان سرائی طلب جاہ ست تا در نظر جہال بزرگ نمایند ومردم ایشان را محق گویند ازندوعجب ست کہ اینقدر نمی فہمند کہ نزد علما باعث مضحکہ میشوند چہ امر حق را بر خلاف آن بیان نمودن

اظہار جہالت وحماقت خود ست ودر دنیا موجب رسوائی ونصیحت وباعث خسران عاقبت ست پس نتیجۂ این عقیدۂ منحوس وتقریر شوم خسران الدنیا والآخرۃ است خسر الدنیا والآخرۃ ذٰلک ہو الخسران المبین نصیب ایشان ست کسانیکہ از احوال خیر مآل اہلبیت واقف نیستند اگر بر قول باطل این نواصب سنی نما اعتماد نمایند وچیزے بگویند فی الجملہ معذور اند طرفہ تر انیست کہ بعض کسان اینچنین نیز ہستند کہ باحوال اہلبیت دانا تر اند ومحبت نیز میدارند مگر از راہ تعصب یا حب جاہ برخلاف عقیدۂ خود تقریر بیجا کنند لاجرم حسبۃً لسد این کتاب تالیف نمودم درین کتاب بعد از ذکر ائمہ اثنا عشر ذکر دیگر علویان کہ اہل علم وصلاح وتقوی اند نمودہ شد و احوال علم وفضل ودیگر سوانح عمری ایشان ہشتاد کس نمودہ شد تا بالتفصیل معلوم شود کہ ایشان را در حدیث چہ قدر اعتبار ست واز کہ روایت دارند واز ایشان چہ قدر مردمان روایت نمودہ وبعد از رواۃ حدیث دیگر علماے این طائفہ عالیہ چگونہ واز کہ اخذ علم نمودہ اند ومردم را چگونہ تربیت نمودہ اند ودر راہ دین چہ قدر کوشش بکار بردہ اند وچگونہ زندگی کردہ اند واین جماعت قابل اقتدا ہستند یا نہ وباید دانست کہ علم وتقوا بہ ہست مخصوص درین دوازدہ تن ندانی اگرچہ ایشان بمزید فضل ورتبت مخصوص اند دیگر بسیار کسان ازین جماعت چہ در طبقات اولین چہ در متاخرین علما واتقیا گذشتہ اند برا ے نمونہ قطرۂ از زخاری واند کے از بسیاری چند کسان را درین کتاب ذکر نمودم تا معلوم شود کہ چہ قدر علما وصلحا درین قوم گذشتہ اند ودر ضمن تحریر احوال شان جواب بعض اعتراضات نواصب سنی نما نیز حاصل خواہد شد وچون احوال علویان غیر از ائمہ اثنا عشر در ہیچ کتابی مشروحاً بنظر نمی آید خصوصاً کتابیکہ مخصوص در احوال علماے علوی باشد از نظر راقم حروف نگذشتہ ونیز تواریخیکہ درین دیار شائع است در اکثرے آنہا فقط بذکر کرامات وخوارق عادات اکتفا نمودہ احوال علم این جماعت ودیگر سوانح عمرے محض کمتر تحریر در آوردہ لاجرم اکثر کسان ناواقف بودہ از علم وفضل این جماعت گرامی انکار میکنند لہذا خواستم کہ کتابی مشتمل بر احوال علم وفضل این طائفہ علیۂ جمع نمودہ شود تا دیگران در حق این گروہ کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم برای تمسک ایشان در امر دین امر فرمودہ حیث قال انی تارک فیکم الثقلین احدہما اعظم من الآخر کتاب اللہ وعترتی متی تمسکوا بہما لن تضلوا بعدی بدگمان نباشند وبموجب فرمان قرآنی فاجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم از ان اجتناب نمایند چون خواہش این امر خطیر در خاطر فاتر این ہیچمدان جای گیر شد از قلت بضاعت خود تر سیدہ مدتی در رجوع این امر خیر توقف نمودم چہ شاید بمقتضاے من صنف فقد استہدف شدہ مضحکہ علما شوم ودر حق من گویند کہ نظم

کلاغے تنگ کبک را کوش کرد	تنگ خویشتن را فراموش کرد
سخن گفتن و بکر جان سفتن ست	نہ ہر کس سزای سخن گفتن ست
نہ انجیر شد نام ہر میوہ	نہ مثل زبید ست ہر بیوہ
گر انجیر خور مرغ بودے فراخ	نماندے یک انجیر بر ہیچ شاخ

باین فشوریش این خواہش بامضار ساینیدن نمیتوانستم تا آنکہ برادرم ولخت جگرم سید سراج الدین احمد سلمہ اللہ تعالی بزاین اندیشہ واقف شدہ گفت کہ چون این کتاب تالیف ست بتصنیف خود مضحکہ چہ باشد وشما نباشید مگر ناقل برنقل یا وصف درستی نقل اعتراض نمودن کار جاہلان ست بالجملہ برائے تالیف این کتاب نہایت واگیرم نمود و پیوستہ استدعای آن میکرد و من این کار را بامروز و فردای انداختم تا آنکہ جلیسان من مولوی حسیب الدین احمد مدرس اول و مولوی خادم حسین مدرس دوم و سید ظل الرحیم امین مدرسہ جلالیہ بوہار مؤید خواہش برادرم شدہ متفق شدند و دیگر بعض احباب نیز استدعائے جمع و تالیف این چنین کتاب نمودند و چون از ہر جانب استدعا و اصرار مزید دیدم و خاطر این اغرہ برمن عزیز بود خاطر از اندیشہ فارغ ساختہ متوکلاً علی اللہ درین امر عظیم شروع نمودم

چو بازار تمنا گرم تر گشت	دلم زاندیشہ بے آزرم تر گشت
توکل کردم و جستم بزارے	زبازوی توکل دست یارے

واز مشاہیر کتب تفاسیر واحادیث وسیر وتواریخ واسماء الرجال وتصوف وادب وعقائد نقل مضامین نمودم وچون گلچول گلدایان از ہر وے نغمہ اندوختم وچون مرقع صوفیان از ہر جائے پارہ بردوختم وبرشتہ مناسبت بر یکدیگر کشیدم ؎

تتبع زہر گوشہ یافتم	زہر خرمنے خوشہ یافتم

والتماس از ناظرین آنکہ ہر نقرہ کہ در مذاق شان خوشگوار آید ذائقہ وچاشنی بردارند وانچہ تلخ نماید نیندازند وشروع این تالیف در سلخ شعبان سنہ اثنین وثلثمائۃ بعد الالف واتمام آن یوم الاثنین ثلث وعشرین من ذی الحجہ سنہ ثلث وثلثمائۃ بعد الالف من الہجرۃ اتفاق افتاد والحمد للہ علی ذلک وکتب ہائیکہ وقت تالیف این کتاب پیش نظر بود چند برادر کنم تا ناظرین معلوم نمایند کہ ماخذان کیست کہ درین فائدہ ہست کہ بعد معلوم نمودن ماخذ اگر مبادا کہ قابل مطالعہ ہست برغبت تامہ بمطالعہ مشغول شوند والا چرا مفت تضییع اوقات نمایند مگر۔

ز انصاف شان چشم دارم یکے
گر افسانۂ بیند از کار دور
وگر بیند از دور در موج موج

گر بیند درین داستان اندکے
نہ سایہ بر و گستراند نہ نور
سرش را بگردون رساند بامج

از کتب تفاسیر معالم التنزیل للامام محی السنۃ البغوی و کشاف زمخشری و در منثور جلال الدین سیوطی و اکلیل فی استنباط التنزیل للسیوطی و اتقان فی علوم القرآن للسیوطی و جامع البیان فی تفسیر القرآن للسید معین الدین و روح البیان للشیخ اسمٰعیل حقی و غرائب القرآن للحسن بن محمد النیشاپوری مشہور بتفسیر نیشاپوری و تفسیر ابن عباسؓ و تفسیر کبیر فخر الدین رازی و تفسیر محی الدین محمد ابن عربی و تفسیر ملا حسین کاشفی و تفسیر فتح العزیز از شاہ عبد العزیز دہلوی و تفسیر ابو سعود و از کتب احادیث صحیح بخاری و شروح آن فتح الباری لابن حجر العسقلانی و ارشاد الساری للقسطلانی و تیسیر القاری للشیخ نور الحق بن شیخ عبد الحق الدہلوی و صحیح مسلم و شرح آن نوادی و خصائص نسائی و شفای قاضی عیاض لملا علی قاری و جامع ترمذی و اشعۃ اللمعات فی شرح المشکات للشیخ عبد الحق الدہلوی و شرح سفر السعادت للشیخ عبد الحق الدہلوی و ما ثبت من السنۃ فی ایام السنۃ للشیخ عبد الحق الدہلوی و تعقبات علی الموضوعات للسیوطی و غیرہم و از کتب اسماء الرجال تاریخ صغیر بخاری و الصحاب لابن عبد البر المالکی و اسد الغابۃ فی معرفۃ الصحابہ لابن اثیر الجزری و تہذیب الاسماء للنواوی و تہذیب التہذیب لابن حجر العسقلانی و اصابہ فی تمیز الصحابہ ایضاً للعسقلانی و میزان الاعتدال للذہبی و خلاصۃ التذہیب و تہذیب الکمال للحافظ صفی الدین و کشف الاحوال فی نقد الرجال لمحمد غوث المدراسی و از کتب سیر و تواریخ الکامل لابن اثیر الجزری و مروج الذہب للمسعودی و ترجمۂ فتوح اعثم کوفی و ترجمۂ تاریخ محمد بن جریر و کتاب المعارف لابن قتیبہ و وفیات الاعیان لابن خلکان و ترجمۂ صواعق محرقہ فی الرد علی الرفضہ لابن حجر الہیثمی و تاریخ دول الاسلام للحافظ الذہبی و اخبار الدول للقرمانی و کتاب العبر فی تاریخ العرب و العجم و البربر لابن خلدون و ترجمۂ فتوح عجم للواقدی و فتوح شام للواقدی و کتاب السیرۃ لابن ہشام و مواہب لدنیہ للقسطلانی و روضۃ الاحباب فی سیر النبی و الآل و الاصحاب للسید جمال الدین محدث و روضۃ الصفا خواند شاہی و روضۃ الشہداء للحسین الواعظ الکاشفی و معارج النبوۃ لمعین الدین الہروی و مدارج النبوۃ للشیخ عبد الحق الدہلوی و اخبار الاخیار فی اسرار الابرار ایضاً منہ و جذب القلوب الی دیار المحبوب ایضاً منہ و تاریخ الخلفا للسیوطی و ازالۃ الخفا عن خلافۃ الخلفا للشاہ ولی اللہ محدث الدہلوی و شواہد النبوۃ لمولانا عبد الرحمن الجامی

ونفحات الانس من حضرات القدس ایضاً للجامی وروض الریاحین فی حکایات الصالحین للامام عبداللہ الیافعی وتکملۂ آن وخلاصۃ المفاخر فی مناقب الشیخ عبدالقادر ایضاً للیافعی وتذکرۃ الاولیاء للشیخ فریدالدین عطار النیشاپوری وکتاب الطبقات للشعرانی وکتاب الطبقات حنابلہ للحافظ ابن رجب وکتاب طبقات الحنفیہ لملا علی قاری و ینابیع المودۃ سلیمان الحسینی البلخی القندوزی واعلام الاخیار لمحمود الکفوی واعراس ومنتخب السیر ورشحات عین الحیات لعلی بن الحسین الواعظ الکاشفی وجواہر البحور فی تاریخ مصر للعینی ومنتخب التواریخ لیوسف الانکی وخزینۃ الاصفیا لمفتی غلام سرور لاہوری وتاریخ فرشتہ لملا محمد قاسم وآئین اکبری واکبرنامہ لابی الفضل العلامی ومرآت الخیال للشیر لودے وغیرہا واز کتاب تصوف غنیۃ الطالبین للشیخ عبدالقادر الجیلانی وکیمیای سعادت للامام محمد الغزالی واحیاء العلوم ایضاً منہ وکشف المحجوب لعلی الغزنوی الہجویری وعوارف المعارف للشیخ شہاب الدین السہروردی وفتوحات مکیہ لابن العربی واز کتب عقائد اہل سنت وجماعت تمہید ابوشکور سالمی وشرح فقہ اکبر لملا علی قاری وشرح عقائد نسفی للعلامۃ سعدالدین التفتازانی واتمام الدرایہ لقراۃ النقایہ للسیوطی وعقاید جلالی لملا جلال الدین الدوانی وتکمیل الایمان للشیخ عبدالحق الدہلوی وتحفہ اثنا عشریہ للشاہ عبدالعزیز الدہلوی واز کتب ادب الکامل للمبرد وقلیوبی ومستطرف واز کتب امامیہ کشف الغمہ فی معرفۃ الائمہ لعیسے ارسلی وارشاد شیخ مفید و حقائق المصیبۃ لمحمد جعفر الخور موجی الشیعی چون از ارشاد شیخ مفید وکشف الغمہ دیگر متقدمین اہل سنت اخذ روایت نمودہ اند وحقائق کتابے ست کہ مؤلف آن اگرچہ شیعی ست مگر اکثر ماخذان کتب اہل سنت وجماعت ست ومولف تعصب مذہبی را راہ نداد ولاجرم در بعضے مقام مضامینکہ مخالف مذہب اہل سنت نیست ازین سہ کتاب نقل نمود شد وچون این کتاب فقط در ذکر احوال اولاد مرتضوی کہ دران بیشتر فرع مصطفوی اند بودہ است لاجرم این کتاب را **روایح المصطفی** من ازہار المرتضی نامیدہ شد باللہ التوفیق التماس از ناظرین برگزین آنکہ بر قلت بضاعت این بیچارہ نظر نمودہ این کتاب را از پایۂ اعتبار ساقط نسازند بلکہ بدان نظر کنند کہ ماخذان کیست ونقل صحیح شدہ یا نہ انظر الی ما قال ولا تنظر الی من قال

نشاید بدین قدر گوہر شکست	کہ از دست بیقدری آید بدست
کے افتد باعجاز قرآن شکے	اگر خواندش بے خرد کودکے

ہرچند کہ این کتاب مدلل از کتب محققین اہل سنت وجماعت ست وخلاف عقیدۂ این مذہب چیزی نیست امید چنان ست کہ کسانیکہ با اہل بیت نبوی عقیدۂ صافی دارند بمطالعۂ این کتاب خوشوقت خواہند شد مگر کسانیکہ

سینه شان بولای نبی امیه مملو است ناخوش خواهند شد و جاهلان قاطبة ناپسند خواهند کرد پس درین مقام سخن حکیم ثنائی نقل کنم۔

نخورم غم گر آل بوسفیان	نشنوند از حدیث من دشمنان
چون زمن شد خدای من خوشنود	مصطفے را رواں زمن آسود
مالک دوزخ ار بود غضبان	غضب او بگو مرا چه زیان
جاهلان جمله ناپسند کنند	وز سر جهل ریشخند کنند
آنکه باشد سخن شناس حکیم	همچو قرآن نهد ورا تعظیم
خواند کافر ز جدول پر ریم	مصحف مجد را بافک قدیم

مقدمة الکتاب باید دانست که امام هرچند معنی استعمال میشود **اول** خلافت که آنرا امامت کبریٰ گویند چون امامت خلفای راشدین **دوم** امام فی العلم مانند امام **ابو حنیفه و شافعی و احمد حنبل** و **مالک و محمد بن اسمٰعیل بخاری و نسائی** وغیرهم **سوم** امام فی الصلوٰة که او را امام مسجد نیز گویند پس مراد از ایمهٔ اثنا عشر که امام است بدانکه نزد ما ایمه امامت کبریٰ مراد است و نزد اهل سنت و جماعت بعد از حضرت مرتضیٰ و حسنین با وصف استحقاق و قابلیت خلافت۔ امامت فی العلم و التقوے مراد است و در حق زید شهید و محمد بن عبد الله که ملقب بنفس زکیه است و حسین بن علی صاحب فخ اهل سنت متوقف اند در کتب اهل سنت تصریحی بان دیده نشد مگر از عبارت متقدمین چنان مستفاد میشود که ایشان را نیز خلیفه پنداشته اند گو امر ایشان انتظام نیافته مگر چونکه بیعت ایشان شده و کبرای وقت اطاعت ایشان نموده اند و ایشان خروج نموده اند و دیگر شروط امامت در ایشان موجود بود ایشان هم امام بوده اند و مخالفان باغی بوده اند و بحث این طول و طویل ست و آن خارج از وضع این کتاب ست باز آمدم در حق ایمهٔ اثنا عشر بعد از حسنین نه تن که مانده اند اول ایشان علی بن الحسین و آخر ایشان محمد بن الحسن العسکری ست اگر ایشان امام فی العلم بوده اند پس در کدام فن امام بوده اند و تعداد ایشان در کدام طبقات ست جوابش این ست که چون ایشان در جمیع علوم دینی افضل وقت خود بوده اند لهذا ایشان را علی العموم امام گویند و ابو حنیفه و امثال ایشان را امام فی الفن گویند چنانچه شاه عبد العزیز در تحفه اثنا عشریه تصریح بدان نموده و بالجمله اهل سنت بدان قائل اند که این نه تن بعد از صحابه کبار افضل بشر اند در وقت خود چنانچه در مقام خود مذکور خواهد شد و استحقاق خلافت در ایشان

بر وجه اتم و اکمل حاصل بود مگر ایشان دعوی امامت نکردند و بیعت ایشان نیز واقع نشده و فاطمیه متوزا مامیه و بعض اهلسنت ایشان امام بودند مگر از تصرف ممنوع بودند چنانچه ابن صباغ مالکی کتابی درین امر تالیف نموده و آنرا فصول المهمه فی معرفة الائمه نام نهاده و آن کتاب را دوازده باب قرار داده هر بابی برای اثبات امامت و مناقب یکی از ائمه دوازده گانه که اول آن مرتضی و آخران محمد بن الحسن العسکری است مقرر داشته انتهی و امام شافعی را بمیل تشیع متهم ساخته اند و همچنین این خلکان برای امام ابو عبد الرحمن نسائی نیز گفته کان تشیع و سبب این اتهام تکثیر مناقب اهلبیت است و الا ایشان ازین اعتقاد مبرا اند و درین زمانه نیز هر کسی که زبان بمناقب اهلبیت می کشاید یا کتابیکه دران مناقب ایشان بیشتر باشد مصنف آن را نیز بتشیع متهم می سازند بالجمله راقم حروف از اعتقادات شیعه و نواصب که مخالف مذهب اهلسنت ست تبرا مینماید و در حق خلفای اربعه که یکی از ان بصدق و سداد موصوف و دوم بین بعدل و داد معروف و سوم بحلم و حیا مذکور و چهارم بعلم و شجاعت مشهور است و از اولین امر تران عرب براه راست باز آمدند و از دوم بین کفار عجم اسلام یافتند از سوم بین مسلمانان مرفه الحال شدند و از چهارمین مشرکان عرب و خوارج هرزه دان منکوب شدند و بدست یکی فتح یمامه و از دیگری استیصال کیامره و از دیگری جمع قرآن و از دیگری فتح خیبر میسر آمد اعتقاد نیک دارد و هر یکے را مقتدائے خود می پندارد الحمد لله و المنة باز باید دانست که چون بحکم پیغمبر تمسک باهلبیت نمودن واجب ست چرا مقتدایان اهلسنت در فقه و علوم دینی از ایشان کم تمسک نموده اند و حال آنکه ایشان اعلم الناس بودند جواب آنست که بسبب تسلط بنی امیه و بنی العباس از ایشان کما ینبغی تمسک نمودن نتوانستند چنانچه حسن بصری را پرسیدند که در حدیث اینقدر ارسال چرا میکنی و نام راوی را چرا نمی بری گفت این بخنیست که بهیچکس تا این زمان از من نه پرسیدند بدانکه احادیثے که ارسال میکنم انهمه از حضرت مرتضی روایت دارم جز مراسیل من مرجیات دست مگر از خوف بنی امیه اظهار آن کردن نمیتوانم کرد فی الخلاصة امام مالک در زمان بنی امیه از امام جعفر صادق روایت نمینمود تا آنکه زمانه بنی العباس رسید و در ان وقت اندوی روایت کرد مگر دیگرے را هم با دو نفر منضم نمود کذا فی میزان الذهبی و اوزاعی و زهری فقط یک حدیث در مناقب اهلبیت روایت نموده اند چرا که زمانه بنی امیه تمیز سیدند کذا فی اسد الغابه و بنی امیه و بنی العباس در تقلیل مناقب و تنقیص اهلبیت میکوشیدند و ان امر رفته رفته باعث رفعت شان ایشان گردید کذا فی الاستیعاب ازین روایات معلوم شد که واقعی مناقب اهلبیت هم بسیاری محو و مندرس شده و بما نرسیده و حال تمسک نیز اینجا معلوم توان کرد هر قدر که موجود و غنیمت ست مثلا غور باید کرد که امام شافعی با جمیع چه قدر اعتقاد در حق اهلبیت میداشتند و ایشان در زمانه ایکه در یک شهر سکونت نموده اند مگر کتب تواریخ اینچنین پیش نظر ست دران دیده نشد که بایشان ملاقات اتفاق افتاد یا نه و میان شان صحبت چگونه گذشت این چه معنی دارد و غیر این بیت که خواند بدانکه امام ابو حنیفه نسبت محبت و

اعتقاد ایشان ہلاک شدہ و امام مالک نیز متاذی گردید ایشان ہم ترسیدہ غالباً بگلاقات نرفتند و اگر مخفی رفتہ باشند تاب اظہار ان نداشتند گویا علما از جانب سلطنت مراحتاً باشد یا کنایۃ از ملاقات و آمد و شد نزد ایمہ اہلبیت نزع بود و امام ابو حنیفہ و مالک بانفس زکیہ بیعت نمودہ بودند و دیگر بسے اکابر بیعت نمودہ بودند منصور ہمہ را متاذی کرد و ابو حنیفہ را چون پرسید کہ اخذ علم از کہ نمودی گفت از علی و اصحاب او و این باعث غضب منصور گشتہ و ایذای او کوشید لہذا مقتدیان اہلسنت ہر کسیکہ از ایشان مخفی اخذ علم نمودند و از خوف اظہار آن کردن نتوانستہ بعض مانند حسن بصری ارسال نمودند و بدانست مولف شاید چنین نیز باشد کہ مثلاً یک امر مست کہ از اہلبیت شنیدند و ہمون امر از دیگر ثقات نیز شنیدند در وقت روایت نام اہلبیت ترک نمودند ورنہ باید فہمید کہ از حسین فقط شصت حدیث از خود مروی ست و معدودی چند از دیگر صحابہ مروی ست با وصفیکہ چندین سنہ زندگانی کردہ قلیل روایت از وبودن چہ معنی دارد ہمانا بسبب مذکور مروبات او قلیل شد و نیز باید دانست کہ علویانیکہ در ین کتاب مذکور اند بعد از ایمہ اثنا عشر و پنج فریق اند یکے فرقہ تابعین و تبع تابعین ست دوم فرقہ کہ روایت حدیث نمودہ اند در کتب اسماء الرجال مذکور اند سوم فرقہ کہ بعلم ظاہر شہرت داشتند چون میر شریف علامہ و سید حسام الدین صاحب نہایہ شرح ہدایہ چہارم فرقہ صوفیہ کہ فقط شہرت ایشان با وصف علم ظاہری در صوفیہ بود چون معین الدین چشتی و ابو الحسن شاذلی و غیرہما پنجم جماعتی اند کہ جامع اند بعلم ظاہر و باطن و شہرت ایشان ہر دو فریق است چون سید عبد القادر الجیلانی و فرزندان کرام او و سید علی ہمدانی و غیرہم و بعد از تابعین این فرقہ کامل اند مگر اولاد مرتضوی ہر یکی را رنگ و بوئی دیگر است و باید دانست کہ در ین کتاب ہر جا کہ تہذیب مذکور ست مراد از ان تہذیب الاسماء امام نووی است و از تقریب مراد تقریب التہذیب ابن حجر عسقلانی و از خلاصہ مراد خلاصۃ التہذیب تہذیب الکمال فی اسماء الرجال للحافظ صفی الدین و از میزان مراد میزان الاعتدال ذہبی و از روضہ روضۃ الاحباب و از ریاض ثلثہ روضۃ الشہداء و از اصل ثمانیہ و از ریاض اربعہ روضات الریاحین فی حکایات الصالحین للیافعی را ضم کنند و از صواعق ترجمہ صواعق محرقہ مراد است و در ہر جا کہ ذکر یک کتاب نہ شد نامہا کہ نامہا دیگر کتاب نیایہ ہمہ انان منقول است و در ترتیب این کتاب بر مقدمہ و چند باب و فصل و خاتمہ افتاد و در ذکر احوال علما و صوفیہ تقدیم ما حقہ التاخیر و تاخیر ما حقہ التقدیم بسیار گردیدہ باعث عدم اقتدر مستی بترتیب کما ینبغی پرداختن نتوانستہ و درین حرجے ہم نیست ؎

ز تقدیم و تاخیرم بر من مگیر	کہ باشد گدا را ندہ را ناگزیر

باب اول در ذکر حضرت مرتضی و فاطمۃ الزہرا و سلطین مصطفی **باب دوم** در ذکر بقیہ ائمہ اثنا عشر کہ اول آن امام زین العابدین و آخر آن محمد عسکری است **باب سوم** در ذکر فرزندان صلبی حضرت مرتضی و دیگر اولاد کرام شان کہ بعضے ازان نبی بودند و بعضے روایت حدیث نمودند و در کتب اسماء الرجال مذکور اند و درین باب چند فصل است **باب چہارم** در ذکر اکابر علویان کہ در ہر علما و فقہا و صوفیہ معدود اند و این باب اعم است مرتبی فاطمہ و دیگر علوی غیر فاطمہ یعنی محمد حنیفہ و عبد اللہ بن علی رضی اللہ عنہما و خاتمہ در ذکر بعضے از احوال ام حروف و بعضے از احوال اختلال بن شکستہ حال و باللہ التوفیق ؎

جلد اوّل روضۃ المصطفیٰ من ازہار المرتضیٰ

باب اوّل

امیر المومنین علی المرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ وی امام اول ست از ایمۂ اثنا عشر نام وی در اسلام وجاہلیت علی ست وکنیت او ابو الحسن وابو السبطین وابو الریحانتین وابو تراب ست والقاب او بسیار ست جملہ آن ہادی ومہتدی وامین ومرتضیٰ وشریف وذی الاذن الواعیہ ویعسوب السلامۃ والدین وحیدر وبغیتۃ البلدۃ صدیق الاکبر وفاروق وامیر النحل وکرار غیر فرار وسید العرب واسد اللہ الغالب ست وغیر ذالک در یاض النضرہ آوردہ کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم او را صدیق نام نہاد ودر خصائص نسائی آمدہ کہ آنجناب فرمود کہ انا الصدیق الاکبر لا یقولہا غیری الا بعدی الا ہو کاذب او مفتر وسیوطی در تاریخ الخلفا گفتہ کہ بخاری وراوب از سہل بن سعد روایت کردہ کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم او را بابو تراب کنی کردہ بود ازین سبب حضرت مرتضیٰ را چون کسی بابو تراب خواندے شادمان شدے احب کنی نزدیک او ابو تراب بود او پسر ابو طالب وابن عم ودوماد حضرت رسالت است وبرادر او ست از راہ مواخات دو بار حضرت رسول در میان اصحاب مواخات نمود وبہر دو بار حضرت مرتضیٰ را گفت کہ تو برادر منی در دنیا وآخرت ؎

دو روندہ چو اختر و گردون		دو برادر چو موسیٰ و ہارون	

شوہر فاطمہ زہرا سیدۃ النساء العالمین است مادر وی فاطمہ بنت اسد ست واو اول کسی است کہ از دو ہاشمی متولد شدہ چنانچہ در احوالیات او بیاید ولادت او در جوف کعبہ بود بعد از عام الفیل بسی سال روز جمعہ سیزدہم ماہ رجب شہادت او ہفدہم رمضان شب جمعہ سنہ اربعین من الہجرت وقت الصبح وعمر شریف او انوقت شصت وسہ سال بود واقوال دیگر نیز گفتہ اند واو را نوزدہ کنیز بود ند مناقب آنجناب بسیار است چون خدا ورسول مدح کسی گوید واز وے راضی باشد دیگران را چہ حد آن باشد کہ در ان میدان کمیت قلم دواند ع مرآت آفتاب چہ محتاج صیقل است ؛ وعلماے کبار غیر از نواصب در ہر فریق کتب ورسائل ساختہ وپرداختہ اند کتب سیر وتواریخ از ذکر مآثر وے مملو ومشحون ست کسانیکہ از کبار اہلسنت در مناقب او تصانیف دارند

بسیار اند برائے نمونہ نام چندی بنویسیم امام ابو عبد الرحمن نسائی و ابن اثیر و مسعودی و حافظ ذہبی و قاضی شہاب الدین دولت آبادی صاحب تفسیر بحر مواج و غیرہم اگر نویسیم بحر تکرار ہیچ متصور نخواہد شد لہذا قلم را از اطالت آن منصرف گردانیدہ براہ اختصار شتافتہ تیمنا و تبرکا قدرے از ذکر خیر او ایراد نمایم و باللہ التوفیق

اولیات حضرت مرتضیٰ اول کسی ست کہ از دو ہاشمی متولد شد و اول خلیفہ است از بنی ہاشم و اول کسی است کہ اسلام آورد بر قول مرجح بعد خدیجہ و اول کسی ست کہ تیغ کشید بر کفار بعد رسول خدا صلعم و اول کسی است کہ کافر بکشت و بدر اول کسی است کہ نکسن ہیئت او نمودہ شد و اول کسی است کہ محاربہ با اغات نمودہ و اول کسی است کہ نتلان بنا کرد و اول کسی است کہ گفت سلونی عما دون العرش و اول کسی است کہ استخراج مسئلہ عائلہ نمود و اول کسی است کہ در میراث تشتی مشکل فتوی داد و اول کسی است کہ قضا کرد بر وجہے رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم و آنحضرت قضائے او را مسلم داشت و اول کسی است کہ پسر خلیفہ شد بعد از پدر و اول کسی است کہ در خلافت او آنحکیم نمودہ شد و اول کسی است کہ در کلام عرب اصول قواعد عربیہ بنا کرد و اول کسی است کہ طرق وصول الی اللہ از وی جاری شد سلاسل اولیاء اللہ بوی منتہی میشود و اول کسی است کہ دار الامارت مدینہ ترک نمودہ کوفہ را دار الامارت ساخت و اول کسی است کہ نفس خود را در راہ خدا بفروخت و اول کسی است کہ بنی ہاشم را ایالت داد و اول کسی ست کہ بدو زانو در آمد و خصومت کند در پیش خدا در روز قیامت و اول کسی است کہ بر حوض او را خواہد رسید و اول کسی است کہ با رسول خدا مصافحہ خواہد نمود در قیامت و اول کسی است کہ نعش او از قبرے بقبرے دیگر نقل نمودہ شد و اول کسی ست کہ در قیامت بر خیزد از بین امت

فصل فی الایات النازلۃ فی شانہ وما یتعلق بہا

سورۃ البقرہ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یَّشْرِیْ نَفْسَہُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰہِ وَاللّٰہُ رَءُوْفٌ بِالْعِبَادِ جماعتی از علمای کبار بر ان رفتہ اند کہ در حق حضرت مرتضیٰ در قصہ ہجرت نازل شدہ چنانچہ ابن اثیر در اسد الغابہ از ثعلبی در تفسیر خود بسند ہائے در تفسیر کبیر از روایت ابن عباس رضی اللہ عنہ و در روضۃ الاحباب و معارج النبوۃ آمدہ کہ آیۂ کریمہ در حق آنجناب نازل گشتہ و در مواہب لدنیہ آمدہ اول من شری نفسہ لابتغاء مرضات اللہ علی رضی اللہ عنہ و فی الینابیع عن حوفی بن احمد بسندہ عن حکیم بن جبیر عن علی بن الحسین قال اول من شری نفسہ لابتغاء مرضات اللہ علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ الحموینی اخرجہ بمعنیہ ثعلبی و ابو نعیم بسندہ عن ابن عباس انتہا و نیز فی علی و ذکر القصۃ و قصہ اش آنست کہ چون سید کائنات برائے ہجرت مامور شد مرتضیٰ را حسب فرمود بخوابگاہ مصطفےٰ بخفت و حضرت مصطفیٰ صلعم راہ ہجرت پیش گرفت و کفار قریش گرد بگرد خانہ شمشیر ہا کشیدہ بقصد حضرت مصطفیٰ صلعم ایستادہ بودند حضرت مرتضےٰ را دیدند کہ بجائے مصطفےٰ قرار گرفتہ است چون مرتضیٰ در چنین مہلکہ ثبات قدمی نمودہ

ونفس خود را فدای سید کائنات نمود حق تعالی در مدح او این آیه نازل کرد و نیز بجبرئیل و میکائیل فرمود تا بحفاظت او قیام نمایند و ایشان آمده گفتند بخ بخ ای پسر ابو طالب کیست مثل تو که حق تعالی تو بمباهات کرد بر ملائکه و تفصیل این قصه در کتب مذکوره مذکور ست و این قصه را چنانچه ثعلبی در تفسیر خود آورده همچنان ابن عقبه در ملحمه و ابو السعادات فی فضائل العشرة و الغزالی فی الاحیا با سناد خود نموده اند کذا فی الینابیع و سوره بقره رکوع سی و ششم پاره سوم الذین ینفقون اموالهم الآیة در اسد الغابه لابن اثیر از مجاهد از ابن عباس آمده که این آیه کریمه الذین ینفقون اموالهم باللیل و النهار سرا و علانیة فلهم اجرهم عند ربهم و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون در حق علی و در روضة الاحباب گفته که اتفاق جمهور ست که آیه در شان حضرت مرتضی نازل گشته و سبب آنکه وی از متاع خود چهار درم بازگرفته یکی در روز و یکی در شب و یکی در سر و یکی در علانیه تصدق نمود چون صورت صدقه بیرون ازین چهار صورت ندید هر چهار بطریق اختیار نمود تبنای آنکه یکی هم مقبول شود حق تعالی قبول نمود و سید کاینات بشارت قبول ان صدقه بدو رسانیدند و سبب نزول آیه مذکوره گشته و موفق بن احمد الخوارزمی و ثعلبی و المالکی و ابو نعیم الحافظ بسندهم عن مجاهد آخرجوا انها نزلت فی علی رض کذا فی الینابیع آیه کریمه ویطعمون الطعام علی حبه مسکینا و یتیما و اسیرا در سوره دهر که از اهل اتی و الانسان نیز گویند و جزء بست و نهم است در روضة الاحباب گفته که بسبب اطعام سه روز متواتر مسکین و یتیم و اسیر را آیه در حق حضرت مرتضی نازل شده و در تفسیر فتح العزیز از واحدی و از دیگر تفاسیر آورده که این سوره در حق مرتضی نازل گشته و قصه ان بتفصیل تمام بیان نموده حکیم سنائی میگوید از پی سائلی بیک دو رغیف سوره هل اتی آورد تشریف و فی الکشاف و تفسیر الکبیر انها نزلت فی علی ابن ابی طالب و فی المعالم عن مجاهد و عطا عن ابن عباس انها نزلت فی علی بن ابی طالب در سوره مائده انما ولیکم الله و رسوله الآیة در روضة الاحباب گفته که این آیه در حق مرتضی نازل شده و در تفسیر کبیر و نیشاپوری بروایت ابو ذر می آرد که در حق مرتضی نازل گشته و در معنی این آیه شیعه و سنی باهم اختلاف بسیار دارند در تفسیر کبیر و صواعق محرقه تحقیق ان بوده است اگرچه در معنی ان اختلاف دارند مگر در نزول ان در حق وی رضی الله عنه قول مرجح است انتهی۔

و هم در سوره مائده الذین یقیمون الصلوة و یؤتون الزکوة و هم راکعون در روضة الاحباب گفته که بسبب تصدق نمودن حضرت مرتضی خاتم را در حالت صلوة این آیه نازل شده و در تفسیر معالم گفته اراد به علی بن ابی طالب مر به سائل و هو راکع فی المسجد فاعطاه خاتمه در کشاف و تفسیر کبیر و الکلبی للسیوطی و نیشاپوری و جامع البیان

للسید معین الدین بروایت ابن عباس ابوذر وعبد اللہ بن سلام آمدہ کہ انہا نزلت فی علی رضی اللہ عنہ لسبب الذی کو
درمیان بجود داد کرد و در سورہ حج رکوع دوم پارہ ہفتدہم ہم ایہ کریمہ ہذان خصمان اختصموا فی ربہم باتفاق مفسرین
در شان وی در نقاش وی نازل شدہ یوم بدر در ازالۃ الخفا اوردہ کہ قال قیس فیہم انزلت ہذان خصمان
قال ہم الذین تبارزوا یوم بدر حمزہ وعلی وعبیدہ او ابو عبیدہ بن الحارث وشیبہ بن ربیعہ وعتبۃ الولید بن
عتبۃ واخرج البخاری عن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ انہ قال انا اول من یجثو بین یدی الرحمن للخصومۃ
یوم القیمۃ در تفسیر کبیر و جامع البیان و تفسیر النیشاپوری ہمون روایت مذکور است و در سورہ رعد آخر
رکوع اول جزو سیزدہم ایہ کریمہ انما انت منذر ولکل قوم ہاد در ازالۃ الخفا آوردہ کہ قال علی رسول اللہ المنذر
وانا الہادی وفی جامع البیان عن بعض السلف الہادی علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ والقیانی فی ذلک حدیث
لکن قیل فیہ نکارہ شدیدۃ وفی اکلیل سیوطی عن ابن الجنید ہو علی بن ابی طالب وذکر ابن جریر عن ابن عباس قال
لما نزلت ہذہ الایۃ وضع علیہ الصلوٰۃ والسلام یدہ علی صدرہ فقال انا المنذر واومأ بیدہ الی منکب علی فقال
انت الہادی یا علی بک یہتدی المہتدون من بعدی در سورہ نجا دوازدہ جزو ہست وہشتم ایہ کریمہ یا ایہا الذین
امنوا اذا ناجیتم الرسول فقدموا بین یدی نجوی کم صدقۃ در ازالۃ الخفا اوردہ عن علی بن علقمہ عن علی رضی اللہ
عنہ قال لما نزلت یا ایہا الذین امنوا الایۃ قال رسول اللہ صلی اللہ عنہ وسلم لعلی رضی اللہ عنہ مرہم ان یتصدقوا
قال بکم یا رسول اللہ قال بدینار قال لا یطیقون قال فبکم قال الشعیرۃ فقال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
انک لزہید فانزل اللہ تعالے اأشفقتم ان تقدموا بین یدی نجوے کم صدقۃ الایۃ کان علی رضے
اللہ عنہ بقول خفف بی عن ہذہ الایۃ وفی جامع البیان عن علی رضی اللہ عنہ ہذہ ایۃ لم یعمل بہا احد قبلی ولا احد یعمل
بہا بعدی کان عندی دینار فصرفتہ بعشرۃ دراہم فکنت اذا جئت الی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم تصدقت
بدرہم فنسخت فلم یعمل بہا غیرے وفی المعالم عن مجاہد قال نہوا عن المناجات حتی تصدقوا فلم یناجہ الا علی رضی اللہ عنہ
ثم نزلت الرخصۃ فکان علی رضی اللہ عنہ یقول ایۃ فی کتاب اللہ لم یعمل بہا احد قبلی ولا یعمل احد بعدی وہی
ایۃ المناجات وفی تفسیر الکبیر بعد ذکر روایۃ المذکور قال القاضی والاکثر فی الروایات انہ علیہ السلام انما امر بالتصدق
قبل المناجاۃ ثم ورد النسخ وفی تفسیر ابی سعود وروح البیان وکشاف مثل در سورہ سجدہ جزو بست ویکم
رکوع اول ایۃ کریمہ افمن کان مومنا کمن کان فاسقا لا یستوون در روضۃ الاحباب اوردہ کہ ما بین علی رضی
اللہ عنہ و ولید بن ابی معیط سخنے بود پس گفت ولید کہ تو داخل صبیانے زبان من از زبان تو فصیح تر و سنان

من از سان تو نیز ترسم حضرت امیر گفت کہ خاموش باش کہ تو فاسقی پس حق تعالی تصدیق قول حضرت مرتضی نمود و
این آیہ فرستاد افمن کان مومنا الایۃ فالمومن علی رضی اللہ عنہ والفاسق الولید و ولید از زمان عثمان رضی اللہ عنہ تا
خورد و با امامت نماز بامداد در کوفہ قیام نمود بوفسق او و باطل وجہی ظاہر شد و فی المعالم وجامع البیان و روح البیان
انہا نزلت فی علی والولید بن ابی معیط للسبب المذکور و فی درمنثور للسیوطی بطرق متعددہ ثابت گشتہ کہ آیۂ مذکورہ در
حق مرتضی و ولید بن ابی معیط نازل گشتہ و بیان طرق ہا نمودہ در سورہ حاقہ رکوع اول جزو بست و ہشتم آیہ کریمہ وتعیہا
اذن واعیہ فی تفسیر الکبیر والکشاف وجامع البیان و روح البیان والعبارۃ للکشاف عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم
انہ قال لعلی رضی اللہ عنہ عند نزول ہذہ الایۃ سالت اللہ ان یجعلہا اذنک یا علی قال علی رضی اللہ عنہ فما نسیت
شیئا بعد ما کان لی ان انسی وزہ فی روح البیان وفی روایۃ اخذ باذن علی بن ابی طالب وقال ہی ہذہ ذکرہ
الثعالبی وفی ازالۃ الخفاء نقلا عن المعارف عن عبد اللہ بن الحسن قال حین نزلت ہذہ الایۃ قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم سالت اللہ تعالی الی اخر الحدیث المذکور در سورہ تحریم جزو بست ہشتم آیہ کریمہ فان اللہ ہو مولاہ
وجبرئیل وصالح المومنین فی تفسیر درمنثور للسیوطی اخرج ابن ابی حاتم بسند ضعیف عن علی قال قال رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وسلم فی قولہ وصالح المومنین قال ہو علی ابن ابیطالب اخرج ابن مردویہ عن اسماء بنت عمیس قالت
سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول وصالح المومنین علی ابن ابی طالب واخرج ابن مردویہ وابن عساکر
عن ابن عباس فی قولہ وصالح المومنین قال ہو علی ابن ابیطالب فی روح البیان عن مجاہد ہو علی رضی اللہ عنہ
یقول الفقیر بویدہ قولہ علیہ السلام یا علی انت منی بمنزلۃ ہارون من موسی فان الصالحین ہم الانبیاء علیہم السلام
کما قال اللہ تعالی وکلا جعلنا صالحین وقال حکایۃ عن یوسف الصدیق علیہ السلام الحقنی بالصالحین فاذا کان
علی بمنزلۃ ہارون فہو صالح مثلہ انتہی کلام صاحب روح البیان وفی ینابیع عن ابی نعیم والثعلبی عن اسما بنت عمیس عن النبی
صلی اللہ علیہ وسلم قال لعلی لا ابرء انک قرنت بجبرئیل ثم قرء ہذہ الایۃ فقال فانت والمومنون من اہل بیتک
الصالحون ورسورہ مریم رکوع ششم پارہ شانزدہم کریمہ سیجعل لہم الرحمن ودا فی الکشاف روی ان النبی
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم قال لعلی رضی اللہ عنہ یا علی قل اللہم اجعل لی عندک عہدا واجعل لی فی صدور المومنین
مودۃ فانزل اللہ ہذہ الایۃ ورسورہ احزاب پارہ بست ویکم رکوع ہیجدہم آیہ کریمہ کفی اللہ المومنین القتال کان اللہ
قویا عزیزا فی تفسیر درمنثور للسیوطی اخرج ابن ابی حاتم وابن عساکر وابن مردویہ عن ابن مسعود کان یقرء ہذا الحرف
کفی اللہ المومنین القتال بعلی بن ابیطالب در معارج النبوۃ اوردہ کہ در روز خندق چون حضرت مرتضی عمر بن عبدود و ولد

کرامت استقبال نمودند و سر انجا طعام عرب بود تقبل نمود و حضرت مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم درباره تفضی فرمود و سر مبارک
علی بن ابی طالب یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیمۃ و ابو بکر و عمر سر مبارک مرتضے را بوسیدند و ابن
مسعود بر خواند کفی اللہ المومنین القتال یعنی کان اللہ قویا عزیزا و فی ینابیع نقلا عن المناقب عن ابن مسعود قال امیر علی ابی عمر بن عبد و قال
النبی صلی اللہ علیہ وسلم برز الایمان کله الی الشرک کله فلما تمد قال لا یشر یا علی قلو وزن عملک الیوم بعمل امتی لرجح عملک بعملهم
و عن خدیفة بن الیمان قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ضربة علی فی یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیمة
در سوره احزاب رکوع چهارم پاره بست و یکم آیه کریمه انما یرید اللہ لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا فی العالم و هب
ابو سعید الخدری و جماعة من التابعین مسلم مجاهد و قتاده و غیرهما اسے انهم علی و فاطمة و الحسن و الحسین رضی اللہ تعالے
عنهم و عن عایشة ام المومنین قالت خرج رسول اللہ صلعم ذات غداة و علیه مرط مرحل من شعر اسود فجلس فاتت فاطمة فادخلها
فیه ثم جاء علی فادخله فیه ثم جاء حسن فادخله فیه ثم جاء حسین فادخله فیه ثم قال انما یرید اللہ الایة و عن ام سلمة قالت فی بیتی
نزلت انما یرید اللہ الآیة قالت فارسل رسول اللہ صلعم الی فاطمة و علی و حسن و حسین فقال هولاء اهل بیتی قالت قلت یا رسول
اللہ ما انا من اهل البیت قال نعم انشاء اللہ قال زید بن ارقم اهل بیته من حرم الصدقة علیه بعده ال علی و ال عقیل
و ال جعفر و ال عباس رضی اللہ عنهم در شان نزول این آیه اختلاف است در صواعق محرقه مبسوطا و
مفصلا بیان نموده ترجیح قول مذکوره نموده میگوید که امام احمد حنبل از ابو سعید خدری رضی اللہ عنه روایت کرده
که آیه در شان پنجگس نازل شد پیغمبر صلے اللہ علیه وسلم و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام را زاله الخفا آورده
که احادیث بابت یه بطریق متواتر است و در سوره ص آیه کریمه والذی جاء بالصدق و صدق به فی تفسیر
در منثور للسیوطی اخرج ابن عساکر عن مجاهد فی قوله والذی جاء بالصدق قال رسول اللہ صلی اللہ علیه و
سلم و صدق به قال علی بن ابی طالب در سوره مائده رکوع چهاردهم پاره ششم آیه کریمه یا ایها الرسول بلغ
ما انزل الیک من ربک وان لم تفعل فما بلغت رسالته واللہ یعصمک من الناس ان اللہ لا یهدی القوم
الکافرین فی تفسیر الکبیر فی الوجه العاشر و تفسیر النیشاپوری عن ابی سعید الخدری و العیاشی الکبیر نزلت الایة فی فضل علی بن ابی
طالب رضی اللہ عنه و لما نزلت هذه الایة اخذه بیده و قال من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم وال من والاه و عاد من عاداه فلقیه عمر
رضی اللہ عنه فقال هنیئا لک یا ابن ابی طالب اصبحت مولای و مولی کل مومن و مومنة و هو قول ابن عباس و البراء بن
عازب و محمد بن علی و فی تفسیر فتح البیان عن ابی سعید الخدری قال نزلت هذه الایة یوم غدیر خم فی علی بن ابی طالب و عن ابن مسعود قال
کنا نقرأ علی عهد رسول اللہ صلعم یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک ان علیا مولی المومنین وان لم تفعل فما

بلغت رسالته آیه کریمه کفی بالله شهیدا بینی وبینکم ومن عنده علم الکتاب بنابر بیع از ثعلبی وابن المغازلی واورده که بقول امام محمد باقر مراد از من عنده علم الکتاب علی مرتضی است وثعلبی ابو نعیم از محمد حنیفه روایت نموده که مراد از ان علی ابن ابی طالب است وفضیل بن یسار از باقر علیه روایت نموده که انها نزلت فی علی علیه انه علم هذه الامة ودر روایتی ازوی از علی مرتضی آنست که رسول صلی الله علیه وسلم گفت که من عنده علم الکتاب هو علی بن ابی طالب عن ابی سعید الخدری عن النبی صلی الله علیه وسلم کفی بالله شهیدا الایة هو اخی علی ابن ابی طالب وبقول امام موسی کاظم زید بن علی وابو حنیفه و سلمان فارسی وابی سعید الخدری اسماعیل میگفتند که مراد از ایه علی مرتضی است ودر سوره ال عمران رکوع پنجم پاره سوم ایه کریمه فمن حاجک فیه من بعد ما جاءک من العلم فقل تعالوا ندع ابناءنا وابناءکم الایة فی العالم وجامع البیان المراد بابناءنا الحسن والحسین ونسائنا فاطمة وانفسنا انا نفسه وعلیا رضی الله عنه والعرب یسمی ابن عم الرجل نفسه سیوطی در تاریخ الخلفا اورده اخرج مسلم عن سعد بن ابی وقاص قال لما نزلت هذه الایة ندع ابناءنا وابناءکم دعا رسول الله صلی الله علیه وسلم علیا وفاطمة وحسنا وحسینا فقال اللهم هؤلاء اهلی در باب این ایه در صواعق مفصلا ومبسوطا مسطور است در سوره واقعه السابقون السابقون اولئک المقربون فی جنات النعیم ومعالم ودیگر تفاسیر گفته که مراد از سابقون سابقان اسلام اند یا سابق البحرت یا سابق در صلوات الخمس یا کسانیکه در قبلتین نماز گزارده اند بالجمله ایه کریمه در شان هر جماعتے که باشد حضرت مرتضی را دران نصیبی کامل وحصه اوفر است وسیوطی در تاریخ الخلفا بروایت طبرانی وابن ابی حاتم از ابن عباس اورده که گفت ما نزل الله یا ایها الذین امنوا الا وعلی امیرها وشریفها ولقد عاتب الله اصحاب محمد فی غیر مکان وما ذکر علیا الا بخیر یعنی نازل نکرد خدا یا ایها الذین امنوا مگر که علی امیر وشریف انجماعت است وهر اینه عتاب کرده است خدای تعالی اصحاب محمد را بجای دیگر وذکر کرده است علی را مگر بخیر وابن عساکر از ابن عباس روایت نموده که گفت نازل نشده ست در حق هیچکس از کتاب الله انچه در حق علی نازل شده است وگفت ابن عباس که نازل شده ست در حق علی سه صد ایه در روضة الاحباب از مجاهد نقل نموده که هفتاد ایه در شان حضرت مرتضی نازل گشته تنبیه بدانکه ایات مذکوره اگرچه بروایتے در حق مرتضی نازل گشته مگر دران اختلاف است بالجمله در حق حضرت مرتضی بخصوصه گویا اتفاق یافت که دران اختلاف نیست بدانست مولف بسبب ان غلبه بنی امیه وبنی عباس بوده که علمای وقت مغلوب شان بوده بعضے کلمه حق بزبان اوردن نتوانسته روایات مخالفه که از حق دور ست قبول نموده ند لاجرم ترک ان همه اقاویل لاطایل نموده روا نیست که موافق حضرت مرتضی است نقل نموده شد والله اعلم بحقیقة الحال در سوره فتح رکوع چهارم پاره بست وشتم ایه کریمه محمد رسول الله الی قوله تعالی تراهم رکعا سجدا سفی

روح البیان عن الحسن تراہم رکعاً سجداً علی بن ابی طالب تا صد یکہ ہر شب او از ہزار تکبیر احرام از خلوت باسماع خادمان عتبہ علیہ اش میرسید

فصل فی الاحادیث الواردۃ فی فضلہ وخلافۃ فی تاریخ الخلفاء للسیوطی قال الامام

احمد بن حنبل ما ورد لاحد من اصحاب رسول اللہ صلعم من الفضائل ما ورد لعلی رضی اللہ عنہ اخرجہ الحاکم واخرج الشیخان عن سعد بن ابی وقاص ان رسول اللہ صلعم خلف علی بن ابی طالب فی غزوۃ تبوک فقال یا رسول اللہ تخلفنی فی النساء والصبیان فقال اما ترضی ان تکون منی بمنزلۃ ہارون من موسی الا انہ لا نبی بعدی واخرجا من سہل بن سعد ان رسول اللہ صلعم قال یوم خیبر لاعطین الرایۃ غداً رجلاً یفتح اللہ علی یدیہ یحب اللہ ورسولہ ویحبہ اللہ ورسولہ فاعطاہ الرایۃ علی بن ابیطالب وفی روایۃ قال رجل کرار غیر فرار یفتح اللہ علی یدیہ الی اخر الحدیث ولاحمد عن ابی الطفیل قال قال جمع علی الناس فی الرحبۃ ثم قال لہم انشد اللہ کل امرء مسلم سمع رسول اللہ صلعم یقول یوم غدیر خم ما قال لما قام فقام اثنی عشر من الناس فشہدوا ان سمعوا رسول اللہ صلعم قال من کنت مولاہ فعلی مولاہ اللہم وال من والاہ وعاد من عاداہ وانصر من نصرہ

بہر او گفت مصطفے بالہ کای خدا و ندا تو من والاہ دشمنی دے انگند در چاہ ہم بہ بریان عادمن عاداہ

واخرج مسلم عن علی قال والذی فلق الحبۃ وبرأ النسمۃ انہ لعہد النبی الامی الی انہ لا یحبنی الا مومن ولا یبغضنی الا منافق واخرج الترمذی عن ابی سعید الخدری قال کنا نعرف المنافقین ببغضہم علیا اخرجہ البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد اللہ واخرج ابو یعلی والبزار عن سعد بن ابی وقاص قال قال رسول اللہ صلعم من اذی علیا فقد اذانی واخرج الطبرانی بسند صحیح عن ام سلمۃ عن رسول اللہ صلعم قال من احب علیا فقد احبنی ومن احبنی فقد احب اللہ ومن ابغض علیا فقد ابغضنی ومن ابغضنی فقد ابغض اللہ واخرج احمد والحاکم وصححہ عن ام سلمۃ سمعت رسول اللہ صلعم یقول من سب علیا فقد سبنی واخرج احمد والحاکم بسند صحیح عن ابی سعید الخدری ان رسول اللہ صلعم قال لعلی انک تقاتل علی تاویل القرآن کما قاتلت علی تنزیلہ وفی اسد الغابۃ لابن اثیر عن انس قال ابدی الی النبی صلعم طیرا فقال اللہم ائتنی باحب خلقک الیک فجاء علی فاکل معہ وعن زید بن یثیع عن علی قال قبل یا رسول اللہ من یومر بعدک قال ان تومروا ابا بکر تجدوہ امینا زاہدا فی الدنیا راغبا فی الاخرۃ وان تومروا عمر تجدوہ قویا امینا لا یخاف فی اللہ لومۃ لائم وان تومروا علیا ولا اراکم فاعلین تجدوہ ہادیا مہدیا یاخذ بکم الصراط المستقیم وعن علی قال قال رسول اللہ صلعم انت بمنزلۃ الکعبۃ توتے دلا ناتے فان اتاک ہولاء القوم فسلموا الیک یعنی الخلافۃ فاقبل منہم وان لم یاتوک فلا تاتہم حتی یاتوک وعن ابی سعید قال کنا مع رسول اللہ صلعم

فانقطع شسعه فاخذها علی لیصلحها فمضی رسول اللہ صلعم فقال ان منکم رجلا یقاتل علی تاویل القرآن کما قاتلت علی تنزیله
فاستشرف لها القوم فقال رسول اللہ صلعم لکنه خاصف النعل فجاء فبشرناه بذلک فلم یرفع به راسا کانه شی قد سمعه
من النبی صلعم وعن ابی سعید الخدری قال امرنا رسول اللہ صلعم بقتال الناکثین والقاسطین والمارقین فقلنا
یارسول اللہ امرتنا بقتال هولاء فمع من نقاتل مع علی بن ابی طالب وتقتل عمار بن یاسر وعن مخنف بن سلیم
قال اتینا ابا ایوب الانصاری فقلنا قاتلت بسیفک المشرکین مع رسول اللہ صلعم ثم جئت تقاتل المسلمین
قال امرنی رسول اللہ صلعم بقتال الناکثین والقاسطین والمارقین وعن علی یقول علی المنبر عهد الی رسول اللہ صلعم
ان اقاتل الناکثین والقاسطین والمارقین وعن ابن عمر حین حضرته الوفات اندم فی شیء من الدنیا الا انی
لم اقاتل الفئة الباغیة وفی اسد الغابة والاستیعاب عن ابن عمر انه قال ما اسی علی شیء الا انی لم اقاتل مع علی بن ابی
طالب الفئة الباغیة ومات مسروق حتی تاب الی اللہ عن تخلفه عن القتال مع علی رضوا بهذه الاخبار طرق
صحاح وفی الاستیعاب وعن عبد اللہ بن عمرو العاصی انه کان یقول مالی ولصفین مالی ولقتال المسلمین واللہ
لوددت انی مت قبل هذا بعشرسنین ثم یقول واللہ ما اضربت فیها بسیف ولا طعنت برمح ولا رمیت بسهم لوددت
انی لم احضرها شیئا واستغفر اللہ عزوجل من ذلک واتوب الیه الا انه تذکر انه کانت بیده الرایة یومئذ فندم
ندامة شدیدة علی قتاله معویة وجعل یستغفر اللہ من ذلک ویتوب الیه واعتزل من شهدوه صفین واقسم انه لم یرم
فیها کبرمح ولا سهم وانه انما شهدها لعزمته ابیه وفی اسد الغابة فی ذکر عمار بن یاسر عن ابی هریرة البشر عمار تقتلک الفئة الباغیة
وروی عمارة بن خزیمة بن ثابت قال شهد خزیمة بن ثابت الجمل ومعه الیسیر سیفا وشهد صفین فلم یقاتل وقال
لا اقاتل حتی یقتل عمارا فانظر من یقتله فانی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم یقول تقتله الفئة الباغیة فلما قتل
عمار قال خزیمة قد ضربت بی الضلالة ثم تقدم فقاتل حتی قتل ولما قتل عمارا جزرا وتیلة یحتقبان کل منهما یقول انا
قتلته فقال عمرو بن العاصی واللہ ان یحتقبان الا فی النار واللہ لوددت انی مت قبل هذا الیوم بعشرین سنة
وفی الینابیع من فارق علیا فارقنی ومن فارقنی فارق اللہ الی واود ومن قاتل علیا علی الخلافة فاقتلوه کائنا
من کان للدیلمی علی امام البررة قال الفجرة منصور من نصره فمخذول من خذله للحاکم وفی جامع الصغیر للسیوطی قال
رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم ویح عمار تقتله الفئة الباغیة تدعوهم الی الجنة ویدعونک الی النار رواه البخاری
فی النسخة الاسماعیلیة والبرقانی وفی الاستیعاب قد تواترت الاخبار عن النبی صلی اللہ علیه وسلم انه قال تقتل عمارا الفئة
الباغیة وهو من اخباره بالغیب اعلام النبوة صلی اللہ علیه وسلم وهو من اصح الاحادیث وقال النوادی فی تهذیبه ثبت

فی الصحیحین بذا الحدیث فکانت الصحابۃ تبعثونہ حیث توجہ لعلم بانہ احق الفیئۃ العادلۃ بہذا الحدیث وفی اسد الغابۃ مثلہ
وفی ازالۃ الخفا اخرج ابو بکر وابو یعلی واحمد وغیرہم وہذا اللفظ لابی یعلی عن قیس بن ابی حازم قال مرت عایشۃ ببنی
عامر فقال لہا الحواب فنبحت علیہا الکلاب فقالت ما ہذا فانوا ماء بنی عامر فقالت ردونی ردونی سمعت رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وسلم یقول کیف بإحداکن تنبح علیہا کلاب الحواب وفی الکامل لابن اثیر مثلہ ودر روضۃ
الاحباب اورده کہ چون ام المومنین عایشہ استدعای مراجعت برای سفر بصرہ از ام المومنین ام سلمہ نمود ام
سلمہ گفت ای عایشہ گوایم یا نمیدہی کہ از حضرت رسالت شنیدہ کہ علی خلیفہ علیکی فی حیواتے ومماتی فمن عصاہ
فقد عصانی گفت عایشہ ازی بعد از ان ام سلمہ گفت کجای عایشہ ایا از حضرت نشنیدہ کہ فرمود پست گلدرد
از شب باد در روز ہا کہ سگان جواب بریکی از زوجہ من صیحہ وہا کنند وان زن کہ او را این واقعہ پیش آید در میان
اہل بغی وفساد باشد از شنیدن این واقعہ از غایت اضطراب انای پرسید کہ در وسط راہ افتم بحیاتا و انشتم بحیاتا و انشتم
بحیاتہ ان از من مفارقت نمود و تبسم فرمود بجانب تو نگاہی کرد و گفت گمان می برم کہ ان زن تو باشی ای
حمیرا عایشہ تصدیق این حدیث نمود و از غایت خجلت خود متوارد شد بعد از ان حسب الامر عبد اللہ بن الزبیر بطریکہ
دران کتاب مسطور است متوجہ بصرہ شد و چون بحوا ب البلد تو رسید کہ آنحضرت روزی با زواج طاہرات
گفت کدام از شما ہا خواہد بود کہ بر او سگان حوا ب بسیار عوعو کنند بسیار سے بر دست ما سے وی کشتہ شوند و بسیاری بر دست چپہ وی و وی ہم نزدیک بان رسد اما
نجات یابد و از انجملہ انست کہ اشارت بحسین رضی اللہ عنہ فرمود است صلی اللہ علیہ وسلم کہ بیرون اید قومی ہلاک
شدہ زگان خلاج شیاطین مشیوای ایشان زنی باشد مشیوای ایشان دربشت باشد و از انجملہ انست کہ حضرت
رسالت فرمود کاشکی زود باشد کہ میان تو و عایشہ چیزی واقع شود و ان شارت بحرب جمل بود و امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ گفت
یا رسول اللہ آیا من در ان حرب ہمراہ او خواہم بود یا میان صحابہ رسول صلعم فرمود کہ ہمراہ او گفت کہ من بہتر ہستم یا او رسول اللہ فرمود
نہ چنین است ولیکن چون ان واقع شود بروی مسلط شوے و بر او ظفر یابی و سے باز گردد ان لاجرم چون
امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ روز جمل ظفر یافت و بر او باحترام تمام بمنزل مراجعت فرمود و فی الکامل لابن اثیر
والروض الذہب للمسعودی والعبارۃ للمسعودی قال علی للزبیر یوم الجمل ما نذکر یوم لقیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فی بنی بیاضۃ وہو راکب حمارہ فضحک الیک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وضحکت الیہ فقلت انت
یا رسول اللہ یدع علی زہوہ فقال لک لیس بزہو انجبا زبر فقلت ابی واللہ لاصبر فقال لک انک لتقاتلنہ

ستقاتله وانت له ظالم فقال الزبیر استغفر الله وذکرتهما خرجت (فرجع من الخلف) ودرروضة الاحباب آورده
که حضرت مرتضی زبیر را گفت ابا یاد داری که حضرت مصطفی صلعم با تو گفت ای زبیر علی را دوست میداری ورجواب
گفتی یا رسول الله چگونه دوست ندارم اورا و حال انکه پسر خال منست انسر در فرمود روزی بیاید که این دوستی
را بر طرف کرده با وی بجنگ بیرون آئی وابواب فتنه وتخریش وستم وتشویش بروی وی بکشای زبیر
گفت ای ولیکن فراموش کرده بودم بیاد من اورد وی وبار دیگر بطریق مذکور سوگند داد زبیر را که بخاطر داری که
رسول خدا صلے الله علیه وسلم در فلان محله از محلات بنی هاشم با تو فرمود که من بنور نبوت می بینم که شیوه ستم
را پیشه خود ساخته بسبب حکومت و امارت خود در مقام عداوت با علے داری زبیر ساعتے سر در پیش انداخت
بعد ازان گفت یا علے حدیثے از عهد قدیم بیاد من داوے که اگر پیش ازین ساعتے ازا متذکر می بودم سر گریبان
سر که حاضر نمیشدم وسوگند م یاد کردم که محاربه دیگر با تو ننمایم وانس رضی الله عنه را فرمود که بطلحه وزبیر حدیث مسموعه
مسموعه خود را برساند وان است که انکما مقاتلان علیا وانکما ظالمان ودر ترجمه صواعق آورده که بصحت
رسیده از حاکم وبیهقی از ام سلمه رضی الله تعالے عنها که رسول صلی الله علیه وسلم ذکر خروج امهات المومنین
کرد انگاه عایشه رضی الله تعالی عنها تبسمے نمود بعد ازان رسول الله صلے الله علیه وسلم فرمود انظری یا حمیرا ان
لا تکونے انت یعنے ای حمیرا نظر کن که ان زن تو نباشے باز بجانب علی رضی الله عنه ملتفت شده گفت ان
ولیت فے امر با شئیا فارفق بها اگر ولایتے بدست تو دهند در امر عایشه نرمی با او رفق کن وایضا را ویین مذکورین
ازاے الاسود روایت کرده اند که گفت حاضر بودم (یعنی در یوم الجمل) که زبیر برون امده علی را رضی الله عنه
بیجست انگاه علی رضی الله عنه گفت ای زبیر ترا سوگند میدهم ترا که از رسول صلی الله علیه وسلم نشنیده
که گفت تقاتله وانت له ظالم اے زبیر ترا با علی مقاتله خواهد افتاد ودر انوقت تو ظالم خواهی بود زبیر چون این
سخن شنید باز گردید ودر روایت ابو یعلی وبیهقی انکه زبیر گفت بلی شنیدم وبے فراموش کرده بودم وبزار وابو
نعیم از ابن عباس رضی الله عنهم مرفوعا روایت کرده اند که انحضرت بازواج مطهرات خطاب فرموده گفت کدام یک از
شما که صاحب جمل احمر باشد خروج کند ودر موضع حواب سگان انموضع بروی بانگ زنند ودر حوالے او بسیارے
از مردم کشته گردند ودر باب مارصن ومحاربه نهروان نیز احادیث آمده جائے درشواهد النبوة اورده که امیر المومنین
علے رضی الله عنه مقداری زر از یمن پیش رسول صلی الله علیه وسلم فرستاده بود وانجناب بقسمت آن پرداخته
بود که ناگاه شخصے چشم با بقاکے فرو برده رخسارها برامده با ریش کثیف پر موے امد وگفت ای محمد از

خدای تعالی بپیغمبر رسول صلی الله علیه وسلم فرمود که فرمان خدای تعالی که برود اگر من عاصی شوم خالد بن الولید
رضی الله عنه حاضر بود اجازت قتل وی خواست نیافت پس الشخص روی بگردانید و برفت رسول صلی الله
علیه وسلم فرمود که از اصل این شخص قومی پیدا شوند که قرآن خوانند اما از گلوهای ایشان در نگذرد اهل اسلام را
بقتل آرند و عابدان صنام را بگذارند یمرقون من الاسلام کما یمرق السهم من الرمیة یعنی از دین اسلام بیرون
آیند همچون بیرون آمدن تیر از شکاری و خوارج از اصل وی بودند لاجرم امیشان را مارقین گویند و فی الکامل
لابن اثیر و مروج الذهب للمسعودی و شواهد النبوة للجامی عن جندب بن عبد الله الازدی و در روضة الاحباب
عن عبیده سلیمانی و العبارت للروضة عبیدة سلیمانی گوید که من در رکاب نصرت انتساب علی بودم که بلشکر
نهروان رسید و در ان حین شخصی خبر آورد که خوارج از اب گذشته اند و آنحضرت نماز میگذارند و چون از نماز فارغ
گشت فرمود انچه غیر واقع است قوم از اب نگذشته اند و مشارع ایشان درین طرف ایست باز جمعی از لشکریان
که پیش رفته بودند بعرض رسانیدند که مخالفان از اب عبور نمودند آنحضرت فرمود که والله ایشان از اب نخواهند
گذشت من هرگز دروغ نگفته ام و یا من دروغ نگفته اند محلهای قتل ایشان در یخانب نهر است و از شما
از ده کس نکشند و ایشان هم زیاده از ده کس نخواهند چون دیدند مخالفان را بانیطرف یافتند چنانچه حضرت مرتضی
فرموده بود در شواهد آورده که جندب بن عبد الله میگوید که در جمل و صفین من با علی بودم و مرا شک بود که حق
بجانب او است لیکن در نهروان شکی بخاطر من افتاد چون این تکرار مش امد با خود گفتم که الحمد لله که مرا یقین
بدست من افتاد یا نکه از رسول صلی الله علیه وسلم خبر شنیده است باکذابی است دلیر اگر مخالفان از
نهر گذشته باشند اول کسیکه با وی مقاتله کند من باشم چون دیدم که مخالفان بانیطرف اند دانستم که حق
بجانب او است و حضرت مرتضی دست بپشت من رسانیده گفت ای فلان اکنون حقیقت کار بر تو
معلوم شد گفتم ارے ای امیر المومنین گفت بر قتال ثابت باش در روضة الاحباب آورده که نصیحت
پیوسته که امیر المومنین علی پیش از شروع بقتال بر زبان همایون گذرانید که درین معرکه کشتگان مردم ما از دو
اصابع بر تبه عشرات نرسد از مخالفان ده تن جان بسلامت بیرون نبرند چنان شد که از مخالفان تن
زنده ماندند و از لشکر حضرت امیر نه تن کشته شدند) و فی الکامل و مروج الذهب مثله و در روضة الاحباب مذکور است
که حضرت مرتضی پیش از حرب نهروان فرمود که قومی ازدین گریزند چنانچه تبر از کمان اگرچه قرآن خوانند اما
قرآن از حلق ایشان در نگذرد و دل ایشانرا بر احکام فرقانی نشانی بنود بان خدای که دانه را شکافت

دادم را از خزانه کرم خود لباس وجود داد که رسول خدا با من فرستاده و مرا اخبار نموده که تو با ایشان
محاربه خواهی کرد و این طایفه از زمره ضلالت بمنهج هدایت باز نیایند همچون تیر رفته که بشست باز نگردد و علامت
انکه در میان اجماعت مردی باشد که بیک دست مثلث او گوشت پاره بود مانند پستان زنان که بر سر آن مو بها
باشد مانند سبلت گربه عبیده گوید که چون حضرت مرتضی حدیث ذوالثدیه را بیان فرمود من سه نوبت
انحضرت را سوگند دادم که تو این سخن را از رسول صلعم شنیدی حضرت امیر در هر سه نوبت سوگند یاد کرد که شنیدم
و در مروج الذهب و الکامل و روضة الاحباب آورده و عبارت روضه است که چون خوارج در مکانیکه شاه ولایت
اشاره بدان کرده بود بقتل رسیدند فرمود که ذوالثدیه را در میان کشتگان طلب کنند و جمعی هر چند در مقام
تجسس او برآمدند نیافتند و معروض نمودند که شخص مذکور در میان قتیلان نیست فرمود بخدا سوگند که ذوالثدیه
در میان ایشان است بار دیگر تجسس و مشغول گشتند تا او را زیر تپه قتیل بیرون آوردند امیر المومنین علی رضی الله عنه بجد از
وجدان ان ملعون سجده شکر بجا آورد و در ترجمه صواعق آورده که ذوالثدیه که حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم از ان خبر داده بود در میان
کشتگان پیدا آمد و فیروزابادی در سفر السعادت آورده علی مرتضی بعد از وجدان نعش ذوالثدیه سر بسجده نهاد و دو رکعت نماز شکر
اخرج احمد عن طارق بن زیاد قال خرجنا مع علی الی الخوارج فقتلهم ثم قال التمسوا فان فی الله علیه وسلم قال انه یخرج قوم
یتکلمون بالحق لا یجوز حلقومهم یخرجون من الحق کما یخرج السهم من الرمیة سیماهم ان فیهم رجلا اسود مخدج الید فی یده
شعرات سود الکان هو فقد قتلتم شر الناس و ان لم یکن هو فقد قتلتم خیر الناس فبکیتم ثم قال اطلبوا فطلبنا فوجدنا
المخدج فخر ساجدا و خر علی معنا ساجدا آورده فی سلاف العابدین باسناده عن عمار بن یاسر بحدیث طویل سمعت رسول الله
صلی الله علیه وسلم قال لعلی طوبی لمن احبک و صدق فیک و ویل لمن ابغضک و کذب علیک قاما الذین
احبوک و صدقوا فیک فهم جیرانک فی دارک و رفقاءک فی قصرک و اما الذین ابغضوک و کذبوا علیک فحق علی الله
ان یوقفهم موقف الکذابین یوم القیمة و در صواعق از طبرانی از ام سلمه نقل نموده که چون ایة طهارت نازل شد
حضرت مصطفی علی و فاطمه و حسن و حسین را بخواند و عبا بر ایشان چادر کس انداخت و گفت اللهم هولاء اهل بیتی
و خاصتی اذهب عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا انا حرب لمن حاربهم و سلم لمن سالمهم و عدو لمن عاداهم الحدیث

فصل فی علم باید دانست که حضرت مرتضی چون از سر پاک طریق عرفان الهی بوی رسیده چنانچه خود بارها فرموده
که هذا لعاب رسول الله صلی الله علیه وسلم فی فمی هذا ما وقفت رسول الله وقفا وقفا و بعد وفات سید کائنات
قدری اب از چشمه مبارک او بر خانه چشم نرسوده حضرت مرتضی از زبان آنحضرت پاک کرد ابواب علم از برکات ان

بردی بگشود و چون در وقت ولادت حضرت مرتضی رسول صلی اللہ علیہ وسلم اول لعاب دہن مبارک خود در دہان او نہاده حق تعالی بہ برکت ان علم و شجاعت و قوت بادزانی داشته و حافظ او انقدر درست بود که هرچه شنیدے فراموش نکردی چنانچه در تفسیر یٰسٓ و طٰسٓمٓ او این واقعه گذشت حکیم سنائی در مدح او چه خوش گفته

مهتر انگشت بر دهان آورد	قطره آب بر زبان آورد	سر انگشت نویش را تر کرد	او انگبی در دهان حیدر کرد
داد مردی و علم و حفظ سخن	سر انگشتش از ین ناخن	بود از بهر بود و سر بالش	سر انگشت مصطفی دایش
سر انگشت مه نشانت امد	نطق چیره گوه فائت امد	بد بتیغ آن هزبر دین بیغ	کرده اسلام را همه یک تیغ
بود تیغی ز بان گوهر پاش	بد دو گرد علم عالم فاش	دیگری ذوالفقار بران بود	کافت جهان شیر غران بود

فی اسد الغابہ لابن اثیر و تہذیب النواوی روی علی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم و عنہ و الحسن و الحسین و محمد بن الحنیفہ و عمر ابن مسعود و ابن عمر و ابن عباس و ابن الزبیر و عبد اللہ بن جعفر و زید بن ارقم و جابر بن عبد اللہ و جابر بن سمرہ و نسیب حذیفہ بن الاسید و سفینہ و عمر بن حریث و البراء بن غازب و جریر بن عبد اللہ و عمارہ بن رویبہ و عبد الرحمن بن ابزے و طارق بن شہاب و طارق بن اشیم و عبد الرحمن بن اشیم و عبد اللہ بن ثعلبہ و ابو موسی الاشعری و ابو سعید الخدری و ابو امامہ و ابو رافع و ابو ہریرہ و ابو لیلے و ابو الطفیل و ابو جحیفہ و ابو سریحہ صحابیون الا ابناہ محمد و عمر فانہما من التابعین و من التابعین سعید بن المسیب و مسعود بن الحکم الزاقی و قیس بن ابی حازم و عبیدۃ السلمانی و علقمہ بن قیس و ابو الاسود الدیلی و زر بن حبیش و شریح بن ہانے و الشعبی و شقیق و خلق من الصحابہ و التابعین عن علی رضی اللہ تعالے عنہ قال بعثنی رسول اللہ صلے اللہ علیہ و سلم الے الیمن فقلت یا رسول اللہ تبعثنی الے الیمن و یسألون عن القضاء و لا علم لی بہ قال ادن فدنوت فضرب بیدہ علی صدری ثم قال اللہم ثبت لسانہ و اہد قلبہ قال و الذی فلق الحبۃ و برا النسمۃ ما شککت فی قضاء بین اثنین کما فی اسد الغابہ و عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا مدینۃ العلم و علی بابہا فمن اراد العلم فلیات الباب قال السیوطی ہذا حدیث حسن علی الصواب و قد بینت حالہ فی التعقبات علی الموضوعات لا موضوع کما قال النواوی و ابن الجوزی و لا صحیح کما قال الحاکم و فی اسد الغابہ عن سعید بن المسیب ما کان من الناس احد یقول سلونی غیر علی ابن ابی طالب و عن عبد الملک بن سلیمان قال قلت لعطاء کان فی اصحاب محمد احد اعلم من علی قال لا و اللہ لا اعلمہ و قال ابن عباس لقد اعطی علی تسعۃ اعشار العلم و ایم اللہ لقد شارکہم فی العشر العاشر و فی ابنا بیع اخرجہا

ابن المغازلی و موفق الخوارزمی و موفق بن احمد باسنادہم عن ابن مسعود قال کنت عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فسئل عن علم علی فقال قسمت الحکمۃ عشرۃ اجزاء فاعطی علی تسعۃ اجزاء والناس جزء واحد وھو اعلم بالعشر الباقی واخرج موفق بن احمد بسندہ عن سلمان رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال اعلم امتی علی وفی الینابیع کانت الصحابۃ یرجعون الیہ فی احکام الکتاب ویاخذون عنہ اقتداء کما قال عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ فی عدۃ مواطن ولولا علی لھلک عمر وعن عباش بن ربیعہ ان علیا کان لہ ما شئت من ضرس قاطع فی العلم وکان لہ البسطۃ فی العشیرۃ والقدم فی الاسلام والظھر لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم والفقہ فی السنۃ والنجدۃ فی الحرب والجود بالمال وعن ابن عباس قال اذا ثبت لنا شئی عن علی لم نعدل الی غیرہ واخرج السیوطی فی تاریخ الخلفا عن ابن سعد عن ابن عباس قال اذا حدثنا ثقۃ عن علی افتینا ولا نعدوہ وعن سعید بن المسیب قال کان عمر بن الخطاب یتعوذ باللہ من معضلۃ لیس لھا ابو حسن وعن علی قال واللہ ما نزلت آیۃ الا وقد علمت فیما نزلت واین نزلت وعلی من نزلت ان ربی وھب لی قلبا عقولا ولسانا طلقا وعن ابی الطفیل قال قال علی سلونی عن کتاب اللہ فانہ لیس من ایۃ الا وقد عرفت بلیل نزلت ام بنہار ام فی سھل ام فی جبل وعن محمد بن سیرین انہ جمع القرآن علی وکتبہ علی تنزیلہ لو اصیب ذلک الکتاب کان فیہ العلم وفی الصواعق فیہ علم طویل وفی الینابیع ذکر علی رضی اللہ عنہ عند عائشۃ فقالت ھو اعلم بالسنۃ من بقی من الصحابۃ وفی الاستیعاب عن جبیر انہ قالت قالت عائشۃ من افتاکم بصوم عاشورا فاقتدوا علی بن ابی طالب فانہ اعلم الناس بالسنۃ وعن سعید بن وھب قال قال عبد اللہ اعلم اھل المدینۃ بالفرائض علی بن ابی طالب وعن غیر قال لیس احد منھم اقوی قولا فی الفرائض من علی وکان غیرہ یصاحب الفرض وعن ازنیۃ العبدی قال اتیت عمر بن الخطاب فسارتہ من ابن اعتمر فقال ایت علیا فاسئلہ وذکر الحدیث وفیہ قال عمر ما ھلک الا ما قال علی وعن سریح بن ھانی سالت عائشۃ المومنین عن المسح علی الخفین فقالت ایت علیا فاسئلہ وعن عبد اللہ بن ابی الطفیل قال شھدت علیا یخطب وھو یقول سلونی فواللہ لا تسالونی عن شئی الا اخبرتکم وفیہ ایضا کان معویۃ یکتب فیما ینزل بہ یسال لہ علی بن ابی طالب فرفع ذلک فلما بلغہ قتلہ قال ذھب الفقہ والعلم بموت ابن ابی طالب فقال لہ عتبۃ اخوہ ما یسرنی ھذا منک اھل الشام فقال لہ وعنی عنک وسئل ابن عباس عن خلفاء الراشدین فقال تسئلنی الاول کان فقاھم ثم قال علی کان واللہ قد ملی علما وحلما وزاد الترا الخفاء وبرد نصیب وازاحیاء علوم منہ انست کہ جمعکہ در قرآن بحضور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ترتیب دادہ بود آنرا لیکن

تقدیر مساعد شیوع ان تشد اخرج ابو عمر عن محمد بن کعب القرظی قال کان فمن جمع القران علی عهد رسول الله صلی الله
علیه وسلم وهو حی عثمان و علی و غیرهما و بعد از ایشان بعضی قران را از علی روایت کرده اند و روایت ان جمع تا حال باقی
است قال البغوی فی شرح السنة و القراء المعروفون اسندوا اقرائهم الی الصحابة فاسند عاصم و حمزة الی علی و غیره
و هولاء و فرد وا علی النبی صلی الله علیه وسلم لزهد و عبادت و شجاعت و سخاوت او معروف و مشهور ست که چیکس
از انبیای روزگار بغیر حضرت مصطفی از روی مساوات نتوانست نمود حضرت مصطفی لوای خود در مواطن کثیره با
عطا فرمود در احد و حنین ثبات قدمی نمود و جمعی کثیر از مشرکان را بکمین فرستاد و فتح خیبر بدست او بوقوع پیوست
و قد ثبت فی الصحیحین انه اعطاه الرایة یوم خیبر و انه یفتح الله علی یدیه و یحب الله و رسوله و یحبه الله و رسوله الی آخر
الحدیث و نصب فتح بدر گوبا از دست حضرت مرتضی واقع شد و در سیرت ابن هشام مسطور است که در یوم بدر مقاد
مشرکین بقتل امد منجمله ان سی و سه کس را خاصه حضرت مرتضی بلا شرکت احدی بقتل اورد و دو کس را بشرکت دیگر
بقتل اورد قال الکلبی کان علی رضی الله عنه صاحب الجواب و هو صاحب الخطاب و کان معجزة من معجزات النبی صلی
الله علیه وسلم لتبحره فی العلوم و تجاعته فی الحروب کان مطوعا و منقادا و مقرا صلی الله علیه وسلم و فی
تهذیب النواوی انا علمه کان من العلوم بالمحل العالی روی عن رسول الله صلی الله علیه وسلم ما زاد حدیثه
و ستة و ثمانین حدیثا اتفق البخاری و مسلم منها علی عشرین و انفرد البخاری بتسعة و مسلم بخمسة عشر و سال
کبار الصحابة لرجوعهم الی فتاویه و اقواله فی المواطن الکثیرة و المسایل المعضلات مشهور و ما ذکرنا من مناقبه
المشهورة التی اشترک فی معرفتها الخاص و العام و فی الصحاح و السیر و الکتب و الله اعلم قال معاویة لضراره
بن حمزة الصدای او الصدائی رضی الله عنه یا ضرار صف لی علیا قال اعفنی یا امیر المومنین قال لتصفنه قال اذ لا بد
من وصفه فکان و الله بعید المدی شدید القوی یقول فصلا و یحکم عدلا یتفجر العلم من جوانبه و تنطق الحکمة من نواحیه
یستوحش من الدنیا و زهرتها و یستانس باللیل و وحشته و کان غزیر العبرة طویل الفکرة یعجبه من الطعام ما خشن و من اللباس
ما خشن و کان فینا کاحدنا یجیبنا اذا سالناه و ینبئنا اذا استنبانا و یاتینا اذا دعوناه و نحن و الذی نقربه ایانا و قربه منا لا نکاد نکلمه
هیبة له یعظم اهل الدین و یقرب المساکین لا یطمع القوی فی باطله و لا ییاس الضعیف من عدله و اشهد لقد رایته
فی بعض مواقفه و قد ارخی اللیل سدوله و غارت نجومه قابضا علی لحیته یتململ تململ السلیم و یبکی بکاء الحزین و یقول
یا دنیا غری غری الی تعرضت ام الی تشوقت هیهات هیهات قد بانتیک ثلثا لا رجعة فیها فعمرک قصیر و خطرک
خطیر اه من قلة الزاد و بعد السفر و وحشة الطریق فبکی معاویة و قال رحم الله ابا حسن کان و الله کذلک

قال فکیف حزنک علیه باضرار قال حزن من فجع واحد بانی حجر یعنی معاویه ضرار را که یکی از صحابه بود گفت که علی را وصف کن ضرار گفت که مرا معاف دار معاویه گفت هر آینه ترا وصف باید کرد گفت اگر بالضرور باید گفت پس بود والله عالی همت قوی تمند قول او فصل بود و حکم او عدل علم از اطراف وی متفجر میشد و بحکمت لسان وی ناطق میگشت متوحش و متنفر بود از دنیا و نازگی و زینت آن و انس میگرفت در شب و وحشت و تنهائی ان واشک بسیار از چشم او مدرخیت بود و از فکر کنده بلباس تنگ و طعام بمقدار قناعت و اکتفا میکرد بود و میان ما مانند یکی از ما هرگاه میخواندیم اجابت میکرد و هرگاه درخواست انتظار کشف میکردیم انتظار ما میکشید و ما والله با وجود قریبه که بوی میدا شتیم نزدیک بان بود که از هیبت بوی تکلم نکنیم اهل دین را تعظیم مینمود و مساکین نزدیک میشدند قول باطل مرد قوی را در طاعت نمیکرد و ضعیف از عدل او مایوس نمیگشت و من گواهی میدهم که هر آینه دیدم او را در بعض مقام که فرو هشته بود شب دامان خود را و پنهان شده بود و ستاره های او و علی رضی الله عنه ریش خود گرفته اضطراب میکرد مانند اضطراب مار گزیده و گریه میکرد گریه اندوهگین و میگفت ای دنیا فریب دهٔ دیگری را بسوی من پیش آمدی یا من مشتاق تو هیهات هیهات ترا سه طلاق دادم بطلاق بائن که رجعتی ندارد عمر تو کوتاه است و خطره تو بسیار است او از قلت زاد و دوری سفر و وحشت طریق پس بگریست معاویه و گفت رحمت کند خدا بر ابو الحسن بود همچنان پس گفت معاویه مرا صفت ضرار را کرد پس چگونه است حزن تو بر او گفت حزن مادر یکه که یک پسر دارد و او را در کنار مادر ش فجع کنند و فی الاسیقاب سئل الحسن بن ابی الحسن البصری عن علی ابن ابیطالب فقال کان علی والله سهما صائبا من مرامی الله عز وجل علی عدوه و ربانی هذه الامة و ذا فضلها و ذا سابقتها و ذا قرابتها من رسول الله صلی الله علیه وسلم لم یکن بالنومة عن امر الله ولا بالملولة فی دین الله ولا بالسروق لمال الله اعطی القرآن غرائمه فنفذ منه بریاض مزلفة و فکک علی ابن ابی طالب بالکبع و عن عبد الله بن ابی الهذیل قال رایت علیا خرج و علیه قمیص ابریسمی اذا ارکم قمیصه بلغ الی الظفر و اذا ارسله صار الی نصف الساعد و عن ابن جریر عن ابیه قال رایت علی بن ابی طالب یخرج من مسجد الکوفة و علیه قطریتان مزرا بالواحدة فردیا بالاخری و ازاره الی نصف الساق و هو یطوف بالاسواق و معه درة یامر بالمعروف و الله و صدق الحدیث و حسن الذرع و الوفاء بالکیل و المیزان و عن عطاء قال رایت علی علی قمیص کرابیس غلیظ و عن ابی الهذیل قال رایت علی علی قمیص ازیاد اذا رخی کم بلغ اطراف اصابعه و اذا طلقه صار الی الرسغ و فضائله لا یحیط بها

فصل فی خلافته ماتصه خلافت او بس طول طویل است کتب سیر و تواریخ ازان مملو و مشحون است
ابن اثیر در الکامل و مسعودی در مروج الذهب و اعثم کوفی در فتوح و سید جمال الدین محدث در کتاب روضة الاحباب
و خاوندشاه در روضة الصفا و ذهبی در کتاب دول و محمد بن جریر طبری در تاریخ خود و غیره مورخین کتب های
طویله و دفاتر عریضه ساخته و پرداخته اند و مشروحا و مبسوطا احوال خبر مال و باستقلال حال خلافت باکمال
او تحریر در آورده اند هر کرا حاجت بر اطلاع ان باشد بسوی کتب مذکوره رجوع نماید این مختصر متحمل ان شدن
نمیتواند و نیز از تحریر منشاجرات صحابه میسر سد لاجرم عنان قلم از تفصیل ان منحرف ساخته اجمالا چند سطر بر
روی کاغذ مے ارم ؎

همه کردهٔ شاه مینو خرام درین یک ورق کاغذ ارم تمام

گفت ابن سعد که بیعت خلافت علی رضی الله عنه وقت صبح روز دوم بود از قتل عثمان در مدینه و جمیع اصحاب
رسول الله صلی الله علیه وسلم که در مدینه بودند بیعت نمودند و گفته شده است که طلحه و زبیر بیعت علی رضی الله
عنه را کاره بودند بعد از انکه بیعت نمودند از مدینه بیرون رفته بمکه امدند چون عایشه رضی الله تعالی عنها در مکه
بود او را برداشته بجانب بصره توجه نمودند و طلب خون عثمان رض کردند چون این خبر بسمع علی رضی الله عنه
رسید عنان عزیمت بجانب عراق عرب معطوف ساخت و در بصره بطلحه و زبیر و اتباع ایشان ملاقی شد
در جمادی الاخر سنه ست و ثلثین میان فریقین محاربه واقع شد سیزده هزار کس که یکے از انجمله طلحه و دیگر زبیر
بود دران واقعه که مشهور است بواقعة الجمل کشته شدند و علی رض پانجده روز در بصره اقامت فرمود انگاه
متوجه کوفه شد باز معاویه بعد از استماع این اخبار از جانب شام خروج نمود و علی رضی الله عنه بجانب او توجه
نمود در ماه صفر سنه سبع و ثلثین در صفین تلاقی دست داد و در انموضع ایام قتال متمادی شد خلقے کثیر مقتول
امدند انگاه اهل شام باستصواب وکید عمر بن العاصی رفع مصاحف کردند مقرر چنین شد که عمرو بن العاصی
از طرف معاویه و ابو موسی اشعری از طرف علی رض حکم باشند و در سال اینده فریقین در موضع اذرح مجتمع
شده در حال امت نظر کنند و باین مضمون وثیقه نوشته شد و معاویه بجانب شام و مرتضے بجانب کوفه
مراجعت نمود و بعد ازان جمعی کثیر از اصحاب حضرت مرتضی که بخوارج مشهور اند بر وی خروج کردند و گفتند لا حکم
الا لله و در حروراء که قریه است از قریات کوفه لشکر کشے نمودند و حضرت مرتضے ابن عباس را نزد انجماعت
فرستاد و مباحثه و مخاصمه با انجماعت نموده ایشانرا ملزم ساخت و بعد از التزام جمعے کثیر از ان عقیده

رجوع نمودند و قوی باعتقاد فاسد خود ثابت ماندند و بنهروان رفتند آنگاه حضرت مرتضی بر سر ایشان رفته ایشانرا بقتل رسانید رضی الله عنه که رسول الله صلی الله علیه وسلم از ان خبر داده بود و میان گشتگان پدید آمد و این واقعه در سنه ثمان و ثلثین بود در شعبان همین سال بموجب وعده مردم در اندرج مجتمع شدند و سعد وقاص و عبد الله عمر و غیرها از اصحاب در انجا حاضر شدند آنگاه عمرو عاص بکری نموده با ابو موسی گفت تو از من افضلی و بزرگتری باید که در تکلم در بن امر تقدم نمائی ابو موسی فریب خورده پیش دستی نموده مرتضی را از امارت خلع نمود و چون نوبت عمرو عاص رسید معاویه را امیر ساخت و با او بیعت کرد و مردم بر ین نسق متفرق شدند و حضرت مرتضی از نهایت غضب انگشتان مبارک خود میگزید و میگفت اعصی و یطاع معاویه مردم همین عصیان میورزند و اطاعت معاویه میکنند و در صواعق و تاریخ الخلفا للسیوطی و تهذیب التوادی و اسد الغابة لابن اثیر از سعید بن المسیب آورده که چون عثمان رض مقتول شد آمدند صحابه نزد حضرت مرتضی و گفتند بیعت تو میکنیم که تو احق بان پس گفت این اختیار اهل بدر است پس هر کسکه ایشان برادر ضی باشند او خلیفه است پس نباشد مانند اهل بدر کسی مگر که امد نزد و مرتضی پس چون دید مرتضی این امر رفت بسوی مسجد و بر منبر شد و اول کسیکه بیعت او نمود طلحه بود بعد ازان زبیر بعد ازان دیگران انتهی -

فصل در شهادت او و کیفیت شهادت حضرت مرتضوی بدینگونه است که سیوطی در تاریخ الخلفا از مستدرک حاکم از ستر تقل نمود که عبد الرحمن ابن ملجم المرادی بزنی قطامه نام عاشق شد و ازان سه هزار دینار و قتل علی رض را بین خود مقرر نمود و اشقی قبول اینمعنی نموده و در تهذیب نوادی و دیگر تواریخ اورده که در تاریخ هیجدهم رمضان وقت سحر که انجناب برای نماز برامده بود اشقی شمشیر مسموم بر پیشانی همایون او زد و بدار عقبی رسید و انجناب بشب یکشنبه متوجه فردوس اعلی شد و زخم انجناب در شب جمعه هفدهم رمضان وقت صبح سنه اربعین بود و حسن و حسین و عبد الله بن جعفر غسل و تکفین او نمودند و در سه پارچه که در ان پیرهن و عمامه نبود و امام حسن علیه السلام بر وی نماز گزارد و وقت صبح دفنش نمودند و گویند که نزدش بقیه از حضور رسول الله صلی الله علیه وسلم بود وصیت نمود که او را بان محنوط سازند و چون از وصیت فارغ شد گفت السلام علیکم رحمة الله و برکاته و بعد ازان تکلم نکرد مگر بلا الا الله تا انکه وفات یافت

قال الفرزدق

فلم ار مهرا سافة دو سماحته	کمهر قطام همین غیر معجم		

ثلثة الاف وعبد وقينة	وضرب علی بالحسام المسمم
فلا مهرا غلی من علی وان علی	ولا فتک دون فتک ابن ملجم

وبعد از شہادت حضرت مرتضے انشقے را مشتمل نمودند و در توبرہ ساختہ بسوختند و از ینجا بانتشر جہنم رسید وحدیث اشقے الاخرین بروی صادق امد حکیم سنائی میگوید۔

مرد مد بر ز بہر عشق زنے	اندر افگند در جہان محنے
رفت زی کوفہ از پے انکار	انچنان خاکسار بے مقدار
انچنان اہل جہل مضلے	خیرہ بگزید خون چون علے
مثلہ کردند مرد را پس از ان	رفت سوی جہنم او را جان

وفی الاستیعاب قالت عائشہ رض لما بلغہا قتل علی رضی اللہ عنہ تضع العرب بامشارہ فلیس لما احد منہا ہا وعن ابے قیس الازدے قال ادرکت الناس وہم ثلثہ طبقات اہل الدین یحبون علیاً واہل الدنیا یحبون معاویۃ وخوارج۔

فصل فی کونہ لقبہ الصدیق الاکبر والفاروق

بدانکہ لقب انجناب صدیق اکبر است و فاروق است فی خصائص النسائی عن عباد بن عبد اللہ قال قال علی رضی اللہ عنہ انا عبد اللہ واخو رسولہ وانا الصدیق الاکبر لا یقولہا بعدی وفی نسخۃ غیری الا کاذب مفتریت قبل الناس سبع سنین یسند جمال الدین محدث در روضۃ الاحباب گفتہ کہ مراد از قبل ناس نسائی اندکہ داخل سیاق نیستند چہ در میان اسلام حضرت مرتضے و دیگر سیاق اینقدر زمان نبود و فی الینابیع نقلا عن الحموینے بسندہ عن ابے رافع عن ابی ذر قال سمعت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم یقول لعلی انت اول من امن بے وانت اول من یصافحنی یوم القیامۃ وانت الصدیق الاکبر وانت الفاروق الذی یفرق بین الحق والباطل وانت یعسوب المسلمین والمال یعسوب الکفار در روضۃ الاحباب اورده کہ ارباب سیر رحمہم اللہ بروایت ابوذر غفاری وسلمان الفارسی رضی اللہ عنہما ایراد فرمودہ اند کہ حضرت مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم دست امیر المومنین علے گرفتہ گفت ایں المومنین وفاروق الامۃ ویعسوب المومنین واول من یصافحنی یوم القیامۃ ہذا الصدیق الاکبر وہم در روضۃ الاحباب از مسند امام احمد حنبل روایت کردہ کہ گفت ابن عباس بقول علی رض انا عبد اللہ واخو رسولہ وانا صدیق الاکبر لا یقولہا بعدی الا کاذب او مفتر

ولقد صلیت قبل الناس سبع سنین وفی الینابیع روی ہذا الحدیث ابن ماجۃ القزوینی واحمد فی مسندہ وابونعیم الحافظ والثعلبی
والحمینی اخرجوہ جمیعاً باسانیدہم عن عباد بن عبد اللہ حدیث المذکور در صواعق در حدیث سی وسیوم بروایت ابن
بخار از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ آوردہ کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ الصدیقون ثلاثۃ
خر قیل مومن ال فرعون وحبیب نجار صاحب آل یسین وعلی ابن ابیطالب شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ
از ریاض النضرۃ نقل نمودہ کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم اورا صدیق نام نہادہ وفی الینابیع نقلا عن الاصابہ
عن ابی لیلے الغفاری قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول سیکون من بعدی فتنۃ فاذا کان
ذلک فالزموا علی ابن ابی طالب فانہ اول من امن بی واول من یصافحنی یوم القیامۃ وہو الصدیق الاکبر وہو
فاروق ہذہ الامۃ وہو یعسوب المومنین والمال یعسوب المنافقین واحمد فی مسندہ وابونعیم وابن المغازلی
وموفق الخوارزمی اخرجوا بالاسناد عن ابی لیلے وعن ابی ایوب الانصاری رضی اللہ عنہما قالا قال رسول
اللہ صلے اللہ علیہ وسلم الصدیقون ثلثۃ حبیب النجار ہو المومن الذی قال یا قومی اتبعوا المرسلین
وخر قیل مومن ال فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول ربی اللہ وعلی ابن ابیطالب وہو افضلہم حضرت
مرتضے یکے از عشرۂ مبشرہ است ویکے از خلفاے راشدین است ویکی از ان شش کس ست کہ عمر
برائے خلافت مقرر داشتہ ویکے از خطباے معروف ویکی از زہاد مشہور است ویکے از سابقان
اسلام ست کہ بغیر خدیجہ ہیچ کس بروے سابق نیست بقول صحیح مختار ویکی از منتظران خلافت است
کہ حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم بادی معاملہ منتظر الخلافۃ نمودہ رضی اللہ تعالے عنہ وسلام اللہ علیہ

فصل فی کرامات واقدے در فتوح شام از عمر فجہ ابن مازن روایت نمودہ کہ عمر رضی اللہ عنہ اورا
نامہ داد کہ این رابوالے شام برسان وچون انوقت عمر رضی اللہ عنہ بکار دیگر مشغول بود گفت
کہ باید کہ جواب این درمیان سہ روز بیارے ابن مازن از ہیبت گفتن نتوانست کہ درین عرصہ قلیل
چگونہ قطع این مسافت بعیدہ نمایم نزد عباس بن عبد المطلب رفت تا با عمر رضی اللہ عنہ درین باب سخن گوید انوقت
عباس وحضرت مرتضے وحسنین در مسجد نبوی بتلاوت قرآن مشغول بودند چون عباس این سخن شنید با
مرتضے بگفت کہ عمر در حالت غفلت ایچکس داد باید کہ تو با عمر درین باب سخن گوئی وملتے مناسب بگیرے
حضرت مرتضے گفت نمیخواہم کہ ممنون عمر شوم مگر از خدا ورخواہم کہ اورا باین عرصہ تا بشام رساند وبازا رہ
کہ او بر ہمہ امور قادر است باید کہ چون من مناجات کنم شما حسنین آمین بگوئید ہمچنان کردند بعد ازان مرتضے

بامن بازن گفت کہ برو خدائے تعالے دعائے علی و عباس و حسنین را روا خواہد کرد پس ابن بازن روز سیوم سحرگاہ از شام مراجعت نمودہ نزد عمر رضہ رفت و جواب نامہ باد داد گفت عمر رضی اللہ عنہ کیست این مرد گفت ابن بازن گفت تراسہ روز است بشام فرستادہ بودم گفت آری گفت پس این جواب از کجا آوردی او تمامہ قصہ بیان نمود بعد از تفتیش معلوم شد کہ او صادق است

کرامات حضرت علی رضہ بسیار است

فی تاریخ الخلفا للسیوطی روایت کردہ است عبد الرزاق از جعد ری کہ گفت حجر کہ گفت مرا علی بن ابیطالب چہ خواہی کرد وقتیکہ ماموز شوی برائے لعنت من گفتم یا این چنین خواہد شد گفت اے گفتم پس چکنم انوقت گفت لعنت کن مرا و نہ بیزار شوی از من (یعنی بزبان لعنت کن و از دل تبرا کن گفت حجر کہ پس امر کرد مرا محمد بن یوسف برادر حجاج کہ امیر مدینہ بود کہ لعنت کنم علی مرتضے را پس گفتم کہ امیر امر کرد مرا کہ لعنت کنم علی را پس لعنت کنید او را کہ لعنت کردہ است خدائے تعالی او را پس نہ دریافت رفت این سخن مگر مردی دگر روایت کردہ است طبرانی در اوسط و ابو نعیم در دلایل از زادان کہ علی رضی اللہ عنہ سخنی گفت پس تکذیب کرد او را مردے پس گفت علی رضہ کہ دعا کنم برائے تو اگر کاذب باشی گفت کہ دعا کن پس دعا کرد بروے پس برنخواست از جای خود تا انکہ رفت بصارت او و نابینا شد در شواہد النبوۃ آوردہ کہ بروایت صحیحہ ثابت شدہ است کہ علی رضی اللہ عنہ چون پائے مبارک بر رکاب مے نہاد فتاح تلاوت قرآن میکرد چون پائے دیگر بر رکاب میرسید و بر دابہ تا بر بالائے ستور راست مے نشست ختم تمام میکرد میگوید مولف کہ این بن قبیل قبض و بسیط زمان است کہ نسبت بہ بعض اولیا اللہ واقع میشود چنانچہ در نفحات الانس در ذکر شیخ موسے سدرانی این را از شیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی بالتفصیل بیان نمودہ روزے در کوفہ بعد نماز صبح شخصے را فرمود کہ بفلان موضع رو و انجا مسجد بیست در پہلوی مسجد خانہ است انجا زن و مردے باہم نزاعے دارند ان ہر دو را نزد من حاضر کن چون ان ہر دو را اوردند گفت امشب نزاع شما در از شد جوان گفت اے امیر المومنین این زن را نکاح کردم چون پیش وے رفتم مرا از وے نفرتے امد از و دوری جستم با من اغاز جنگ و نزاع کرد تا انزمان کہ فرمان تو رسید پس امیر کرم اللہ وجہہ رو بسوے حاضران مجلس کرد و گفت کہ بسیار سخنان ہست کہ انکس کہ بان مخاطب

میشود خواهد که دیگران بشنوند همه برفتند و انجوان وزن بماند روی بان زن کرد و گفت اینجوان را میشناسی گفت
نے فرمود که من ترا بگویم اما باید که منکر نشوی تو فلان بنت فلان هستے و ابن عمے داشتے باوے جمع شدی
و ازان البستن گشتے و این جنبار در خود گفتے دار پدر نهان داشتے چون وقت وضع حمل رسید شب بود
مادر تو ترا از خانه بیرون برد چون فرزند امد در خرقه پیچیدی و در بیرون دیوار ها که محل قضاے حاجت مردمان
بود بانداختے سگے امد و ترا بو میکرد سگے بسوی ان سگ انداخته و بر سر ان کودک خورد و شکست مادر تو پاره
از زار خود بدرید و بر سر ے بست پس ویرا بگذاشتید و برفتید و دیگر احوال وی ندانستید از زن گفت
حال چنین است ای امیر المومنین بعد ازان گفت پس فلان قبیله ان کودک را به پرورند تا بزرگ شد و بکوفه آمد
و ترا زن کرد این جوان همان کودک تست پس انجوان را بگفت سر خود بر هنه کن اثر شکستگے بران ظاهر بود گفت
ایمسر خود را بگیر و برو خدای تعالی انچه بر وے حرام بود ازان محفوظ داشت بارے اهل کوفه از طغیانے اب فرات
پیش وے رضی الله عنه شکایت کردند حضرت مرتضے چه حضرت مصطفے بر دوش و بر دوے و بر روے عمامه
وے بر سر و عصاے وے در دست گرفته اسپ سواره بکنار فرات رسید و اولاد وی نیز همراه او بودند
انجناب دو رکعت نماز مخفف گذارد و بالاے پل برامد و حسنین با وی بودند پس با عصا بجانب اب اشارت کرد
یک گز اب کم شد پرسید که اینقدر بس است گفتند که نے باز بعصا بجانب اب دو بار اشارت کرد اب دو
گز دیگر کم شد چون تله گز کم شد مردمان او از برداشتند که همینقدر بس ست اے امیر المومنین شیخے را از احوال
وے خبر داده بود که ترا بفلان موضع بر فلان درخت خرما صلیب خواهند کرد همچنانکه فرموده بود بعینه واقع شد
کمیل بن زیاد رضی الله عنه چون حجاج شقفے برای قتل حکم داد گفت که حضرت مرتضے مرا خبر داده بود که قاتل
من تو خواهی بود بعد ازان حجاج گردن وے بزد همچنین چون حجاج قنبر مولاے حضرت مرتضے را گرفت
و حکم بقتل وے نمود گفت که حضرت مرتضے مرا خبر داده بود که مظلوم کشته شوم و در سفر بصره قبل از در دشکر
کوفه گفت که دوازده هزار و یک مرد ے اید چون شمردند بعینه بود بے کم و بیش و در وقت توجه بصفین اصحاب
وے محتاج اب شدند در قرب ان اب نبود از انجا نا اب دو فرسنگ بود بعد ازان چون قدرے برفت دیرے
ظاهر شد حضرت مرتضے نزدیک دیر یحیائی اشارت کرد که از انجا بکاوید چون قدرے خاک برداشتند سنگے
بزرگ پیدا آمد که هیچ آلتی بران کار نمیکرد و کسے را طاقت برداشتن آن نشد حضرت مرتضے انسنگ را در
انداخت آبے بغایت صافی و شیرین و خنک ظاهر شد لشکر سیراب شدند و انقدر که خواستند برداشتند

باز حضرت مرتضی انسنگ را بالای چشمه نهاد و بفرمود تا خاک بر و افگندند راهب ان دیر از دیر فرود آمده پرسید که تو پیغمبر مرسلے فرمود که نے گفت تو فرشته مقربے گفت که نے پس گفت که توجه کسے فرمود من وصی پیغمبر مرسلم محمد بن عبد الله خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم راهب گفت دست بیار که مسلمان شوم او بر دست حضرت امیر سلام او رد و گواهی بوحدانیت خدا و رسالت مصطفے و وصایت مرتضے بداد بعد ازان از وی پرسید که سبب اسلام او رون تو چه بود گفت ای امیر المومنین بنائے این دیر از برائے کننده این سنگ ست پیش از من بسیارے درین دیر بوده اند زیرا که در کتب خود دیده ایم و از علمائے خود شنیده ایم که در نیچ موضع چشمه است که ظاهر نکند آنرا مگر پیغمبر یا وصی او پس چون من این را دیدم بآزروے خود رسیدم حضرت مرتضے از شنیدن این قصه بسیار گریست و گفت الحمد لله الذی لم اکن عنده منسیاً و کنت فے کتبه مذکوراً بعد ازان راهب ملازمت حضرت مرتضوے اختیار نمود تا بصفین شهید گشت و حضرت مرتضے در حق وے بگفت که وے مولائے منست در شواهد آورده که خدائے تعالی دو بار برائے او رد شمس کرد یکے در عهد رسول صلعم و یکے بعد از وفات وے ام سلمه و اسمانبت عمیس و جابر بن عبد الله انصاری و ابو سعید خدری رض روایت کرده اند که وحی بران حضرت آمده بود و انسر و انوقت تکیه بر ران مرتضے رض کرده بود و سر نداشت تا که افتاب غروب کرد مرتضے رض نماز عصر را نشسته گزارد با شاره چون رسول صلعم این حال معلوم نمود بر مرتضے فرمود که دعا کن تا خدائے تعالے افتاب را بر گرداند تا تو نماز دیگر بر وقت بگذاری مرتضے دعا کرد و افتاب بازگشت که نماز دیگر می باشد باز گشت و مرتضے نماز خود را در وقت بگذارد و اسماء بنت عمیس گوید که از افتاب در وقت غروب اوازے می امد همچون اواز اره در درجائے دیگر شواهد گفته که افتاب برائے مرتضے بدعائے حضرت مصطفے صلعم باز گشت و مولف آن کتاب در قصیده نعتیه میگوید -

چون فوت شد عصر از علی از بهر وی از کاهلی	گشت از دعایش سجلے از حرب شمس خاوران

و حافظ ابن حجر شیبی در صواعق اورده که رسول صلعم دعا کرد که اللهم انه کان فی طاعتک و طاعة رسولک فارد علیه الشمس فطلعت بعد ما غربت محاسے و قاضی در شفا گوید که حدیث رد شمس صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیثی حسن است و غیر او از علما متابعت او نموده رد کرده اند قول جمعی را که گفتند این حدیث موضوع است و در ازالة الخفا اورده که سیوطی در جزو کشف اللبس فے حدیث رد الشمس گفته که حدیث رد شمس معجزه پیغمبر صلے الله علیه وسلم است و تصحیح کرده است این را طحاوی و غیر او و افراط کرده است ابن جوزی

دریں حدیث تا آنکہ اوردہ است اتراد رکتاب الموضوعات وگفتہ است شاگرد او محمد بن مشقی فی جزء منزل اللیس
عن حدیث رد الشمس بدانکہ این حدیث را طحاوی در شرح مشکل الآثار از اسماء بنت عمیس از دو طریق روایت
نمودہ وگفتہ است کہ این ہر دو طریق ثابت است و رواۃ ان جملہ ثقات اند و نقل نمودہ است ازو قاضی عیاض
در شفا و حافظ ابن سید الناس فی بشری اللبیب و حافظ علاء الدین مغلطائی در کتاب زہر الباسم و تصحیح کردہ است
ازرا ابو الفتح ازدی و تحسین کردہ است ابو زرعہ عراقی و سیوطی فی الدر المنتثرۃ فی الاحادیث المشتہرۃ و طبرانی
در کبیر وگفتہ است حافظ احمد بن صالح منزاور نیست انکس را کہ اہل علم باشد کہ مخالفت کند از حدیث اسماء بنت
عمیس چرا کہ این از اجلہ علامات نبوت است و تحقیق کہ انکار نمودہ اند حفاظ بر این چوزے بسبب ایراد او
این حدیث را در موضوعات انتہی و برائے ابن حدیث علما بحث و تکرار بسیار پیش اوردہ اند در ازالۃ الخفا
و صواعق و تحفہ اثنا عشریہ بتفصیل ان بودہ است من از اطالت اندیشیدم بدانست مولف حدیث
رد شمس صحیح نیست چرا کہ برائے ابن وقوع عظیم فقط دو چہار کس راوی بودند چہ سخن دارد دو مے بالیست
کہ یہود و نصارے نیز در کتاب ہائے خود مے نوشتند کہ در فلان تاریخ ابن واقعہ شد اگرچہ ایشان بمجزہ نگویند مگر
از واقعہ انکار کردن نتوانند و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال و بار دوم در شواہد اوردہ کہ در وقت توجہ بصفین قریب
بابل چون خواست کہ از فرات بگذرد نماز عصر از اصحاب وے فوت شد بدعاے حضرت مرتضے باز عود نمود
تا مسلمانان نماز گذاردند چون سلام باز داد ندا دادند وے ہولناک سیکرد این قصہ نیز مانند قصہ اول است
در تحفہ اثنا عشریہ از ان انکار نمودہ و اللہ اعلم در شواہد اوردہ کہ روزے از روزہائے صفین خدا فرمود کہ
یا بامسلماہ یعنے ابو مسلم کجا است محمد حنیفہ رضی اللہ عنہ گفت کہ وے در اخر صفوف است فرمود کہ اے
فرزند مراد من از ابو مسلم خولانے نیست مقصود من از صاحب جیش است کہ از جانب مشرق با رایات
سیاہ پدید آید چندان محاربہ کند کہ خدائے تعالے بواسطۂ وے حق را مستقر گرداند و ہر خوشا وقت
آنانکہ با وے موافقت کنند در اعلاء دین و نگونسارے ظالمان جد و جہد نمایند در روضہ نیز این حکایت
اوردہ (بالاخر) ہمچنان شد کہ ابو مسلم مروزی از جانب خراسان با رایات سیاہ برامد و دیار از دولت
شامت بے ایمہ پاک ساخت و انتقام خون حسین و اولاد شہید از ظالمان بوجہ احسن گرفت) چون
اہل کوفہ تائید محمد بن ابی بکر در مصر شنیدند و فرمان حضرت مرتضوے را اطاعت نکردند در حق ایشان
دعا کرد کہ بار خدایا کسے را بریں طایفہ مسلط گردان کہ ہرگز بر ایشان ترحم نکنند یا گفت غلامے از ثقیف

برایشان گمارہمان شب حجاج متولد شد و باہل کوفہ رسید از وی انچہ رسید گذاف الشواہد سیوطے در تاریخ الخلفا و جامے در شواہد اوردہ و عبارت للجامی است کہ روزے گفت کہ دوش حضرت رسالت را صلے اللہ علیہ وسلم بخواب دیدم گفتم یا رسول اللہ چہ مختہا و خصومتہا کہ از امت تو بمن رسید فرمود کہ برایشان دعا کن گفتم خداوندا مرا بہتر از ایشان عوض دہ و بدتر از من برایشان گمار درہمان ایام شہید شد انتہے ایچنین کرامات و خوارق عادت بسیار از وے سرزد شدہ برمن قدر قلیل اختصار نمودیم

فاطمۃ الزہرا بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

سیدۃ نساء العالمین مادر وے خدیجہ بنت خویلد ست و شوہر وے علے مرتضے و وے اصغر بنات و اجب اولاد حضرت سید کائنات ست و مادر حسنین سید اشباب اہل الجنۃ است نکاح وے باحضرت مرتضے حسب فرمان وحی بودہ در روضۃ الاحباب اوردہ کہ انس رضی اللہ عنہ روایت مے کند کہ نزد حضرت رسالت نشستہ بودم کہ اثار وحی بران سرور ظاہر شد بعد از انجلاے ان فرمود کہ جبرئیل بمن گفت کہ ان اللہ تعالے یامرک ان تزوج فاطمۃ من علے این حدیث در مسند امام حنبل نیز ایراد نمودہ و قبل از ورود وے ابوبکر و عمر رضے اللہ تعالے عنہما و رواسائے قریش خطبہ فاطمہ نمودہ بودند آن سرور گفتہ بود کہ در باب فاطمہ انتظار وحے میکشم و بعد از نکاح و حق وے و شوہر وے دعاہاے خیر نمودہ منجملہ ان این دعا نمودہ کہ جمع اللہ شملکما واسعد جدکما و بارک علیکما و اخرج منکما کثیرا طیبا و شرح تزویج او طول طویل ست در روضۃ الاحباب و معارج النبوۃ و دیگر کتب بالتفصیل مسطور ست افضل زنان و اہل بہشت است بقول صحیح و احادیث افضلیت متعارض آمدہ از امام مالک پرسیدند کہ عائشہ افضل ست یا فاطمہ گفت فاطمہ بضعہ رسول است و لا افضل علی بضعۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم احدا و فی اتمام الدرایۃ للسیوطی روی الطبرانی عن علی مرفوعا اذا کان یوم القیامۃ نادی منادی یا اہل الجمعۃ غضوا ابصارکم حتے تمر فاطمۃ بنت محمد و فی ہذہ الاحادیث دلالۃ علی تفضیلہا علے مریم خصوصا اذا قلنا بالاصح انہا لم تکن نبیۃ و قد تقرر انہا افضل من غیرہا و فی روضۃ الاحباب عن جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اہتدوا بالشمس فاذا غاب الشمس فاہتدوا

بالقمر واذا غاب القمر فاهندوا بالزهرة واذا غاب الزهرة فاهندوا بالفرقدان فقال الشمس انا والقمر علی والزهرة فاطمة والفرقدان الحسن والحسین وشیخ عبد الحق دہلوی در تکمیل الایمان از کتاب خصایص للسیوطی نقل نموده که از امام علیم الدین عراقی منقول است که گفت فاطمه و برادروے ابراہیم باتفاق افضل اند از خلفاے اربعه وفی الینابیع اخرج احمد والحاکم عن المسور بن مخرمة مرفوعاً فاطمة بضعة منی یقبضنی ما یقبضها ویبسطنی ما یبسطها وان الانساب تنقطع یوم القیامة غیر نسبی وصهری واخرج البزار وابو یعلی والطبرانی والحاکم عن ابن مسعود مرفوعاً ان فاطمة احصنت نفسها وفی الصواعق فرجها فحرمها الله ذریتها علی النار واخرج احمد والشیخان وابو داؤد والترمذی عن المسور بن مخرمة مرفوعاً انما فاطمة بضعة منی یریبنی ما یریبها ویؤذینی ما یؤذیها واخرج احمد والترمذی والحاکم عن ابن الزبیر مرفوعاً انما فاطمة بضعة منی یؤذینی ما آذاها ویغضبنی ما انصبها واخرج الشیخان عن فاطمة مرفوعاً یا فاطمة الا ترضین ان تکونی سیدة نساء اهل الجنة واخرج الترمذی والحاکم عن اسامة بن زید مرفوعاً حب اہلی فاطمة در روضة الاحباب از امام حسین بن علی المرتضے روایت نموده که گفت دیدم مادر خود فاطمه را که در شب جمعه در محراب مسجد خانه خود نماز میگذارد تا نماز مانیکه صبح طالع شد شنیدم که مومنین ومومنات را بسیار دعاے خیر کرد و هرگز نفس خود را هیچ دعا نکرد گفتم ای مادر مهربان چگونه است که برائے نفس خود هیچ دعا نکردی گفت یا بنی الجار ثم الدار کینیت اوام محمد والقاب او مبارکه وطاهره وزاکیه وراضیه ومرضیه بود و در کشف الغمه او را که صدیقة الکبری لقب او هست انتهی ولادت او در سال سی ونجم بعد از واقعه فیل بپنج سال پیش از نبوت ونکاح او با علی مرتضے در سال دوم از هجرت در ماه رمضان بعد از مراجعت زبدر و زفاف در ذی الحجه والوقت فاطمه هیجده ساله بود و وفات وی در سیوم رمضان شب شنبه سنه احدی عشر وعمر او انوقت بست وهشت سال بود بعد از پیغمبر صلے الله علیه وسلم شش ماه در غایت حزن وملال زندگی کرده در نیمدت هیچکس او را شادمان وخندان ندیده او در روز وفات خود متبسم شده بود و دفن او حسب وصیت او در شب نموده و هیچکس از نامحرمان در تدفین او شریک نبودند روز دیگر ابو بکر و عمر و سائر اشراف صحابه حضرت مرتضے را عتاب نمودند که چرا ما را خبر نکردی تا شرف نماز بروی دریافتے انجناب معذرت نمود که حسب وصیت او چنین کردم کذا فی روضة الاحباب جذب القلوب الے دیار المحبوب بدانکه در تواریخ ولادت وتزویج ووفات او اختلاف است انچه مختار راقم انحروف افتاد ثبت نمود و بعد از وفات پیغمبر صلے الله علیه وسلم واقعات بسیار گذشته مثل معامله فدک وسقط شدن حمل او و تهدید نمودن عمر خطاب ہاشم را

کہ در خانہ حضرت زہرہ اجتماع نمودہ بود ندوتالہ وشیون نمودن حضرت زہرا پیش انصار طوے دارد ذکر شن ناکردن اولے تر است وصیت نمودن حضرت زہرا کہ ہیچکس برجنازہ او حاضر نشود دلیل صریح ست برانکہ حضرت زہرا ازردہ وملول از دنیا رفت اکنون تاویل ہرچہ خواہند بکنند الغرض ما از مشاجرات صحابہ عنان قلم منصرف نمودیم واحادیث در فضیلت وے رضی اللہ عنہا واقوال علما در تفضیل او بر سائر نسوان بسیار است ما براہ اختصار رقیم بندے از تحقیقات ابن امر در فتاواے سیوطی وتکمیل الایمان شیخ عبد الحق دہلوی بودہ است ودر قبر او اختلاف است بالقطع ہیچکس را معلوم نیست ارجح اقوال در جنت البقیع نزد قبر امام حسن علیہ السلام بودہ است وتفصیل وتحقیق ان در جذب القلوب الے دیار المحبوب کہ تاریخ مدینہ منورہ از شیخ عبد الحق دہلوی است بودہ است واللہ اعلم بحقیقۃ الحال سلام اللہ علیہا در روضۃ الاحباب آوردہ کہ مرویات وی در کتب معتبرہ متداولہ ہیچدہ حدیث ست از انجملہ یک حدیث متفق علیہ است وتتمہ در سائر کتب مرویست انتہی وحضرت زہرا بعد از وفات پدر بزرگوار خود خانہ در جنت البقیع گرفتہ از انجا بیت الحزن مقرر نمودہ اکثر ایام در انجا بسر میبرد ومرثیہ برائے پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم انشا نمودہ یک بیت از اول ۔ ان قصیدہ این ست

صبت علی مصائب لو انہا		صبت علے الایام صرن لیالیا	

وحضرت مرتضے بعد از وفات حضرت زہرا رقت بسیار نمودہ واین دو بیت انشا کرد۔

لکل اجتماع من خلیلین فرقۃ		وکل الذی دون الفراق قلیل	
وان افتقادے فاطمۃ بعد احمد		دلیل علی ان لا یدوم خلیل ؛	

ونماز جنازہ وی حضرت مرتضے گذارد وبقول عباس کذافی روضۃ الاحباب

الحسن بن علی المرتضیٰ رضی اللہ تعالے عنہما

امیر المومنین سبط رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وریحانہ واخر الخلفاء فاطمہ صلے اللہ علیہ وسلم مادروے فاطمہ است بنت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم سیدۃ نساء العالمین وجدا وخدیجۃ الکبرے افضل زنان اہل بہشت است مناقب وفضایل او بیشتر از ان است کہ استقصای ان توان کرد کنیت او ابو محمد است ولقب او

مجتبے وسید وتقی ویکی از خلفاے راشدین است و امام دویم است از ایمہ اثنا عشر و شش ماہ وچند روز خلافت کرد سیوطی در تاریخ الخلفا اورد کہ بعد از شہادت حضرت مرتضے حسن رضی اللہ عنہ بمبایعت اہل عراق خلیفہ شد بعد ازان خروج کرد بروے معاویہ پس تسلیم امر نمود حسن معاویہ را بشرطیکہ خلافت بعد از معاویہ حسن را باشد و مطالبہ نکند کسے را از اہل مدینہ و اہل حجاز و عراق انچہ بود در زمان پدرش و انکہ دیون او ادا نماید پس قبول نمود معاویہ پس صلح شد بران قرار داد و ظاہر شد معجزۂ نبویہ صلے اللہ علیہ وسلم در روضۃ الاحباب گفتہ کہ حسن رضی اللہ عنہ برائے خلافت این شرط نمود کہ خلافت بعد از معاویہ بر شورے گذارد و ہیچکس را وے عہد نکند و گفت حسن رض کہ مرا اگر خواہش خلافت بودے اکنون ترک ان نکردمے و باید کہ معاویہ در بارہ حسن و برادرش حسین در سر و علانیۃ بدی نیندیشد و کسے را نگوید و مسلمانان از دست و زبان او سالم باشند و شیعہ علی از او مامون باشند و خراج فارس را سال بسال بدو رساند و حضرت مرتضے را سب نکنند معاویہ جملہ شروط را قبول نمود الا سب و لعن مولاے مومنین اگر گفت کہ در مجلسے حسنین باشند در ان مجلس سب نکنند (ہمانا کہ خبر من سب علیا فقد سبنے بادو نرسیدہ چنانکہ حدیث من اذی علیا فقد اذانے بادو نرسیدہ والا چہ مجال کہ در ایذاے حضرت مرتضے با قصی الغایت میکوشید آرے حدیث عمار یا سرکۃ تقتلک الفئۃ الباغیۃ بادو رسید چون مجتہد بود تاویل نمود کہ او را علی کشت) در اسد الغابۃ اورد کہ ولادت او در نصف رمضان سنۃ ثلاث من الہجرت بودہ و توفی بالمدینۃ سنۃ تسع واربعین در روضۃ الاحباب سنہ خمسین شب پنجشنبہ بست و نہم صفر گفتہ و اقوال دیگر نیز ہست ابن اثیر و سیوطی و دیگر مورخین میگویند کہ او مسموم مرد و زوجہ او جعدہ بنت اشعث بن قیس او را زہر داد سیوطی میگوید کہ بفرمودہ یزید بن معاویہ زہر داد و جامی در شواہد النبوۃ و سید جمال الدین محدث در روضۃ الاحباب میگوید کہ بفرمودہ معاویہ زہر داد و جامے میگوید کہ ہمین مشہور است و ابن عبد البر در استیعاب گفتہ کہ جماعتے بران رفتہ اند کہ معاویہ جعدہ را بفریفت تا او زہر داد واللہ اعلم و مروان اغواے این امر نمودہ حسب فرمودہ پدر باشد یا پسر او را یا ابن امر شنیع تحریص نمودہ بہر حال از خاندان بنی امیہ بیرون نیست حکیم سنائی میگوید۔

ان کہ بودہ کہ یافت این فرصت		کہ براو باد تا ابد لعنت	

حق بگویم من از کہ اندیشم	انچہ باشد یقین شدہ پیشم
لو لوئی ہند و عقد مروارید	کہ ز میراث ہائے ہند رسید
کہن نسکو عقد مرترا دادم	بتو بخشیدم و فرستادم
گر تو این شغل را تمام کنے	خویشتن را تو نیک نام کنے
بہ پسر مرترا دہم بزنے	مر مراد خترے و جان و تنے

ازین ابیات مستفاد میشود کہ بفرمودہ معاویہ زہر داد بدانکہ رواۃ احدیث از انجناب بسیار اند منجملہ ان انچہ در تہذیب نوادے و اسد الغابہ ابن اثیر و اصابہ ابن حجر اورده انیست کہ روے الحسن عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم احادیث و عن ابیہ و اخیہ الحسین و خالہ ہند بن ابیے حالہ و عنہ عائشہ و جماعۃ من التابعین منہم ابنہ الحسن بن الحسن و ابن اخیہ علی بن الحسین و ابناہ عبد اللہ و الباقر و ابے الجوارے ربیعہ بن سنان و الشعبے و ابو وایل و محمد بن سیرین و عکرمہ و جبیر بن نفیر و ابو مجلز و ہبیرہ و ابن مریم و سفیان ابن اللیل و سوید بن غفلہ و شقیق ابن سلمہ و المسیب بن نجبۃ و الاصبغ بن نباتہ و معاویہ بن خدیج و اسحاق بن بشار و غیرہم فی تہذیب النوادی کان الحسن رضی اللہ عنہ شبیہاً بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم سماہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم الحسن و عق عنہ یوم سابعہ و حلق شعرہ و امران یتصدق بزنۃ شعرہ فضۃ و ہو خامس اہل الکساء قال ابو احمد العسکری سماہ النبی صلعم الحسن و کناہ اباہ محمد قال لم یکن ہذا الاسم یعرف فی الجاہلیۃ روی عن ابن الاعرابی عن المفضل قال ان اللہ تعالی حجب اسم الحسن و الحسین حتی سمی بہما النبی صلعم ابنیہ الحسن و الحسین و ان الحسن رضی حج حجات ماشیاً و کان یقول انے استحی من اللہ تعالے ان القاہ و لم امش الے بیتہ (قال السیوطی اخرج الحاکم عن عبد اللہ بن عبید بن عمیر قال لقد حج الحسن خمسا و عشرین حجۃ ماشیاً و ان النجائب لتقاد معہ و اخرج ابن سعد عن علی بن زید بن جدعان قال اخرج الحسن من مالہ للہ مرتین و قاسم اللہ مالہ ثلث مرات حتی انہ کان یعطی نعلا و یمسک نعلا و یعطی خفا و یمسک خفا قال النوادی کان الحسن علیما کریما ورعا دعاء ورعہ و علمہ الے ان ترک الدنیا و الخلافۃ للہ تعالے و کان من المبادرین الی نصرۃ عثمان بن عفان رضی اللہ تعالے عنہ و لے الخلافۃ بعد قتل ابیہ علی رض و کان قتل علی لثلاث عشرہ بقیت من شہر رمضان سنۃ اربعین و بایع اکثر من اربعین الفا کانوا بایعوا اباہ

و بقی نحو سبعة اشهر خلیفة بالحجاز والیمن والعراق وخراسان وغیر ذلک وکان وصی الی اخیه الحسین رض
ر دنیا فی صحیح البخاری ومسلم عن البراء قال رایت النبی صلعم والحسن علی عاتقه وهو یقول اللهم انی احبه
فاحبه وفی صحیح البخاری عن اسامة قال کان النبی صلعم یاخذنی فیقعدنی علی فخذه ویقعد الحسن علی فخذه
الاخری ثم یضمهما ثم یقول اللهم ارحمهما فانی ارحمهما وفی البخاری ایضا عن ابی بکرة قال سمعت النبی صلعم علی المنبر
والحسن الی جنبه ینظر الی الناس مرة والیه مرة یقول ان ابنی هذا سید ولعل الله یصلح به بین فئتین
عظیمتین من المسلمین وفی البخاری عن انس رضی الله عنه قال لم یکن احد اشبه بالنبی صلعم من الحسن
بن علی وفی البخاری عن ابن عمر قال قال النبی صلعم هما ریحانتای من الدنیا یعنی الحسن والحسین وفی البخاری عن
ابن عمر قال قال ابوبکرة ارقبوا محمدا فی اهل بیته وفی المسلم عن زید بن ارقم قال قال رسول الله صلعم انا تارک
فیکم الثقلین اولهما کتاب الله فیه الهدی والنور فخذوا بکتاب الله واستمسکوا به فحث علی کتاب الله
ورغب ثم قال واهل بیتی اذکرکم الله فی اهل بیتی وعن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلعم
الحسن والحسین سیدا شباب اهل الجنة رواه الترمذی وقال حدیث حسن صحیح وعن اسامة بن زید قال طرقت النبی
صلعم ذات لیلة فخرج وهو یشتمل علی شیء قلت ما هذا فکشفه فاذا حسن وحسین علی وکیه فقال هذان ابنای وابنا بنتی اللهم انی
احبهما فاحبهما واحب من یحبهما رواه الترمذی وقال هذا حدیث حسن وفی تاریخ الخلفا للسیوطی اخرج الحاکم عن ابن عباس
قال اقبل النبی صلعم وقد حمل الحسن علی رقبته فلقیه رجل فقال نعم المرکب رکبت یا غلام فقال نعم الراکب هو ونبه کثیر وقد نشهوه

فصل در کرامت امام حسن ع

در شواهد النبوة آورده که در بعضے از موسم حج پاے مبارک او بسبب پیاده رفتن ورم کرده بود یکے از
موالے وے گفت کاشکے چندان سوار شوی که ورم پاے تو فرو نشیند انرا قبول نکرد و گفت چون
بمنزل برسے ترا سیاهی پیش خواهد آمد که مقداری روغن داشته باشد از وی بخر و مکاس لکن مولای وی گفت
پدر و مادر من فداے تو باد در هیچ منزلے کسے را ندیدیم که ویرا این دوا باشد درین منزل از کجا خواهد بود فرمود
که خواهد بود چون بمنزل رسیدند سیاهی پدید آمد فرمود که آنکه ان سیاهی که میگفتم بر دو از وی روغن بخر و بثمن
بوده چون ان مولی پیش ان سیاه آمد روغن طلبید گفت ای غلام این را از برای که میخواهی گفت
از برای حسن بن علی ع گفت مرا پیش وے ببر که من مولای ویم چون پیش وے رسید گفت که من مولای

توام دشمن نمیگیرم لیکن خاتون مرا در روزه گرفته است دعا کن که خدای تعالی مرا پسرے تمام اندام روزی فرمود که بترک خود باز گرد که خدای تعالی ترا چنان پسرے که خواستے داد چون ان سیاه نجانه خود رسید حال را چنان دید که فرموده بود و از انجمله است که روزے با یکے از اولاد زبیر رضی الله عنه در سفری بود در نخلستانے خشک شده بود فرود آمد نذر برای امیر المومنین حسن ع در پاے یک نخله فرش انداختند و برائے زبیر در پاے نخله دیگر زیری گفت کاش برین نخله خرماے تر بودی تا بخوردی امیر المومنین حسن ع فرمود که خرماے تر میخواهی زبیر گفت آرے دست بدعا برداشت و در زیر لب چیزے بگفت که کس ندانست فی الحال یک محل سبز شد و برگ برآورد و بخرماے تر بار در شد شتر بانے که با یشان بود گفت که این سحر است والله امیر المومنین حسن ع فرمود که این سحر نیست لیکن دعائیست مستجاب که از فرزند پیغمبرے واقع شده است و چون مروم اورا بسبب صلح با معاویه ملامت کردند گفت که بر رسول صلے الله علیه وسلم منکشف شد که بنے امیه بر منبر او برے اینند یکے بعد از دیگرے این بروے دشوار آمد حق تعالے بوی فرو فرستاد که انا اعطیناک الکوثر یعنے فی الجنة و انا انزلنا فی لیلة القدر و ما ادریک ما لیلة القدر لیلة القدر خیر من الف شهر مراد از الف شهر مدت ملک بنے امیه است راوے گوید که مدتیکه ملک ایشان را حساب نمودیم هزار ماه بود حسین بن علی المرتضی رضی الله تعالی عنهما سبط رسول الله صلعم در ریاض امیر المومنین در شواهد النبوة آورده که وے ابو الائمه است و کنیت او ابو عبد الله و لقب او شهید و سید و ولادت او در مدینه بوده روز سه شنبه چهارم شعبان سنة اربع من الهجرت انتهی و آیین اثیر از ابن سعد روایت نموده که ولادت او پنجم شعبان بوده و شهادت او روز جمعه عاشر محرم سنة احدے و ستین بکربلا تاریخ شهادت او صاحب مراة الخیال چه خوب گفته -

سال تاریخ گفت غم گینے		سر دین را برید بے دینی	
	مولانا عبد الرحمن جامی گفته		
چون از میانه رفت سر سالکان راه		گو خرقه ها بکبود کنند اهل خانقاه	

سر سالک سین و الف است و عدد ان شصت و یک است سر سالک رفت یعنے سنه شصت و یک شهید شد و وی یکے از مشهود بالجنة است و یکے از اهل کسا است و امام مظلوم نیز لقب او ست بین تقدیر مراد وقت شهادت او پنجاه و شش سال و پنجاه و هفت

روز بوده مگر بقول امام جعفر صادق عمر او شصت و سه سال بود چنانچه ابن اثیر در الکامل گفته که چون منصور عباسی امام جعفر را تهدید بقتل نمود و گفت تعجیل مکن که عمر من بشصت و سه سال رسیده و دین عمر پدر من باقر و پدر او علی و پدر او حسین و پدر او علی مرتضی رفات یافته شواهد اورده که گویند که مدت حمل وی شش ماه بوده است و هیچ فرزند شش ماهه نیامده است که زنده مانده مگر وی و یحیی بن زکریا علیه السلام

و میان ولادت امیر المومنین حسن رضی الله عنه و علوق فاطمه رضی الله عنها با میر المومنین حسین رضی الله عنه پنجاه و پنجر روز بوده است و فی الاصابة قال جعفر بن محمد لم یکن بین الحمل بالحسین بعد ولادت الحسن الا طهر واحد قلت فاذا کان الحسن ولد فی رمضان و ولد الحسین فی شعبان تحمل ان یکون ولدته لسعة اشهر ولم تطهر من النفاس الا بعد شهرین و فی اسد الغابه لابن اثیر و الاستیعاب لابن عبد البر قال قتاده ولد الحسین بعد الحسن بسنته و عشرة اشهر فولدته لست سنین و خمسة اشهر و نصف شهر من الهجرة و فی الاستیعاب عق عنه رسول الله صلعم کما عق عن اخیه و فی اسد الغابه عن علی رض قال الحسن اشبه برسول الله ما بین الصدر الی الراس و الحسین اشبه برسول الله ما کان اسفل من ذلک و سماه النبی صلی الله علیه وسلم الحسین و لما ولد اذن النبی صلعم فی اذنه فهو سید شباب اهل الجنة و خامس اهل الکساء و در شواهد اورده که دیرا حجابی بود که چون در تاریکی بنشستی از بیاض جبین و برق رخسار وی بوی راه بر وندی و دیرا از سینه تا با مشابهت بود با رسول الله صلعم چنانکه امیر المومنین حسن ع از سینه تا فرق و در شواهد از ام الحارث اورده که گفت پیش رسول صلعم آمدم و گفتم یا رسول الله خوابی دیده ام که پاره از تو بریدند و در کنار من نهادند رسول صلعم فرمود نکو دیدی فاطمه پسری اورد و در کنار تو باشد بعد ازان حسین ع در وجود آمد و در اسد الغابه اورده که ام الفضل همین خواب دیده قبل از تولد حسین ع چون با رسول صلعم گفت همین تعبیر نمود و گفت تو مرضعهٔ او خواهی بود و انتهی و در اصابه اورده که ابن سیرین گفت که حسن و حسین شبیه ترین مردمان بودند برسول صلعم و عمر بن الخطاب بر منبر خطبه میخواند و حسین رضی الله عنه بر منبر رفت و گفت فرود آی از منبر پدر من و بر و بسوی منبر پدر خود پس گفت عمر که پدر مرا منبر نبود پس نشانید او را نزد خود پس چون از منبر فرود آمد و رفت بمکان خود گفت او را که او موخت ترا گفت حسین ع نخدا که هیچکس نیا موخت در تخطه اثنا عشریه گفته که وقتیکه ابو بکر بر منبر رفته بود حسین رضی الله عنه گفته بود که این منبر پدر منست نه پدر تو گفت ابو بکر راست گفتی این منبر پدر تست نه منبر پدر من که فرمود ترا باین سخن پس علی رضی الله عنه برخاست و گفت نیا موختم او را گفت ترا متهم نمیکنم و فی الاصابه گفت حسین ع که امدم روزی نزد عمر او تخلی داشت بمعرفه و این عمر بر رود از نه بود پس برگشت این عمر و برگشتم

من پس ملاقات نمود با من روزے پس گفت عمر را کہ ندیدم ترا گفتم ای امیر المومنین آمدہ بودم و نوبہ معویہ
خلوت میداشتے پس برگشتم با ابن عمر گفت نواحقی از ابن عمر نرستہ است موے بر سر من گر بسبب
شما بعد ذا یعنے رفعت نیافتم مگر بسبب شما و سند این صحیح است نزد خطیب و مروی است از ابن حسنہ
کہ ابن عمر نشستہ بود در سایہ کعبہ چون دید حسین را کہ پیش می آید گفت این مرد امروز احب اہل زمین
است نزد اہل اسمان و در اسد الغابہ اوردہ کہ یکی از اہل عراق ابن عمر را از خون پشہ سوال کرد پس
گفت ابن عمر ببینید بسوے اینکس می پرسد از خون پشہ و بکشتند پسر رسول اللہ صلعم را دشنیدم
از رسول صلعم کہ میگفت حسن و حسین ریحان من اند در دنیا و مثل این روایت ست از ابو ہریرہ و عن یعلی
بن مرہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حسین منے و انا من حسین احب اللہ من احب حسینا حسین
سبط من الاسباط ہذا الحدیث ایضا اورد فی تہذیب النواوی و قال الترمذی ہذا حدیث حسن و عن انس
بن الک قال اتی عبید اللہ بن زیاد برأس الحسین بن علی علیہ فجعل فی طست فجعل ینکت علیہ و قال فی
حسنہ شیا قال انس کان اشبہہم برسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و کان مخضوبا بالوسمۃ ہذا حدیث متفق
علیہ و عن ابی لاوزاع عن واثلۃ قال واللہ لالذان احب علیا و الحسن و الحسین و فاطمۃ بعد ان سمعت رسول اللہ صلعم
یقول فیہم ما قال لقد رایتنے ذات یوم و قد جئت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی بیت ام سلمۃ فجاء الحسن
فاجلسہ علی فخذہ الیمنی و قبلہ ثم جاء الحسین فاجلسہ علی فخذہ الیسری و قبلہ ثم جاءت فاطمۃ فاجلسہا
بین یدیہ ثم دعا بعلے ثم قال انما یرید اللہ لیذہب عنکم الرجس اہل البیت و یطہرکم تطہیرا قلت یا واثلۃ انا حرب
قال الشک فی اللہ عز و جل قال العسکری یقال ان الاوزاعے لم یرو فی الفضائل حدیثا غیر ہذا و کذا الزہری
لم یرو فیہما الا حدیثا واحدا کانا یخافان بنی امیۃ و فی الاستیعاب عن ابی ہریرۃ قال ابصرت
عیناے ہاتان و سمعت اذناے رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم و ہو اخذ بکفی حسین و قد ماہ علی قدم
رسول اللہ صلعم و ہو یقول برق عین بقیتہ قال فرقی الغلام حتے وضع قدمیہ علی صدر رسول اللہ صلعم
ثم قال لہ رسول اللہ صلعم افتح فاک ثم قبلہ ثم قال اللہم احبہ فاحبہ و قال مصعب الزبیرے حج الحسین بن علی
رضی اللہ عنہما خمسا و عشرین حجا ماشیا و فی الاستیعاب کان الحسین فاضلا دینا کثیر الصیام و الصلوٰۃ
و الحج و فی اسد الغابۃ و تہذیب النواوے کان الحسین فاضلا کثیر الصوم و الصلوٰۃ و الحج و الصدقۃ
و افعال الخیر جمیعہا و فی اسد الغابۃ کان الحسین کارہا لما فعلہ اخوہ الحسن من تسلیم الامر الے معاویۃ و قال

انشدک اللہ ان تصدق احدوثۃ معاویہ وتکذب احدوثتہ ابیک فقال لہ الحسن اسکت انا اعلم بہذا الامر منک
و در تحفہ اثنا عشریہ اورده کہ انجناب بعد صلح حسن رضی اللہ عنہ گفت لو خبر انفی لکان احب الی مما فعل اخی و
در سورہ رحمن آیہ کریمہ مرج البحرین یلتقیان بینہما برزخ لا یبغیان یخرج منہم اللؤ لؤ والمرجان فی تفسیر درمنثور
للسیوطی مرج البحرین یلتقیان علی و فاطمہ بینہما برزخ لا یبغیان رسول اللہ صلعم یخرج منہم اللؤلؤ والمرجان حسن و حسین
و فی معارج النبوۃ در ذکر اسماعیل علیہ السلام قولہ تعالے فدیناہ بذبح عظیم بقول امام جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہ
مراد از ان حسین ابن علی است ورنہ کبشے چہ قدر اندارد کہ حق تعالی او را ذبح عظیم گوید و تفصیل آن در کتب مذکور است
و آیہ کریمہ حم و فصالہ تلثون شہرا در حقائق اورده کہ نزلت فی الحسین بن علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہما در شواہد
اسد الغابہ و اصابہ اورده کہ حسن و حسین پیش رسول صلعم کشتی میگرفتند حسین را میگفت رسول صلعم بکیر حسن را پس گفت فاطمہ
کہ یا رسول اللہ چرا میگوئی کہ بکیر حسن را گفت انیک جبرئیل حسن را میگوید کہ بکیر حسین را و می الحسین عن النبی صلے اللہ
علیہ وسلم و عن ابیہ و امہ و خالہ ہند بن ابی ہالہ و عن عمر و عنہ اخوہ الحسن و ہو علی زین العابدین و فاطمہ و
سکینہ و حفیدہ الباقر و الشعبی و عکرمہ و شیبان الدوے و کرز التیمی و آخرون میگوید مولف این اوراق کہ
در اسد الغابہ حدیثے از طلحہ بن عبید اللہ از حسین بن علی مرویست و در استیعاب از سنان بن ابی سنان
از حسین بن علی حدیثے مرویست از ینجا معلوم شد کہ طلحہ بن عبید اللہ و سنان بن ابی سنان از وی روایت
دارند و فی الخلاصۃ روی عن جدہ ثمانیۃ احادیث و عن ابیہ و امہ و عمر و عنہ ابنہ علی و ابن ابنہ زید و بنتاہ سکینہ
و فاطمہ پس از انجناب روایت حدیث امام حسن المجتبے و امام زین العابدین و امام باقر و زید شہید و شعبے و عکرمہ
و شیبان دوے و کرز تیمیے و طلحہ بن عبید اللہ و سنان بن ابی سنان و فاطمہ و سکینہ نموده اند احادیث در
مناقب او و دعاے سید کائنات در حق ابن دو برادر بسیار آمدہ قدرے در ذکر برادرش گذشتہ و قدرے
در اینجا مذکور شد و قدرے در ضمن احوال او در آخر فصل مسطور خواہد شد و باقی بسبب اطالت متروک
نموده شد و در قصہ مقتل او اختلاف بسیار است دطول و طویل است اعثم کوفی در تاریخ خود و ابن اثیر در
الکامل و مسعودی در مروج الذہب و محمد بن جریر طبری در تاریخ خود و سید جمال الدین محدث در روضۃ الاحباب
مشروحا بیان نموده از ہمہ جامع تر روضۃ الاحباب ہست انقدر تفصیل ہر یک کتاب دیده نشد ہر کہ میل مطالعہ
آن قصہ باشد باید کہ در آن کتب نظر کند اینجا مختصرا بیان نموده میشود و باللہ التوفیق فی الاصابہ للحافظ ابن حجر العسقلانی
بود اقامت حسین در مدینہ تا انکہ بیرون رفت با پدر بزرگوار خود بسوے کوفہ و حاضر شد در ہر سہ محاربہ

جمل و صفین و نهروان و ماند با او تا انکه شهادت یافت علی بعد ازان بماند با برادر خود حسن ع تا انکه تسلیم امر نمود بمعاویه پس
باز امد با برادر خود بمدینه و اقامت نمود در انجا تا انکه بمرد معاویه پس بیرون رفت بسوی مکه پس امد نامه های اهل عراق باین مضمون
که بیعت نموده اند با و بعد موت معاویه پس فرستاد بسوی ایشان پسر عم خود مسلم عقیل را پس گرفت بیعت
ایشان و فرستاد خبر بسوی وی پس متوجه عراق شد پس بود قصه او انچه بود گفت عمار ذهبی که گفتم امام محمد
را که جزوه مرا از مقتل حسین چنانکه حاضر بودم در انجا گفت امام باقر که مرد معاویه و ولید بن عتبه بن ابی سفیان
والی مدینه بود پس طلب کرد حسین را تا بگیرد بیعت او در شب پس گفت حسین از راه رفق که تاخیر کن مرا پس
تاخیر کرد او را پس بیرون رفت بسوی مکه و امد نزد رسولان اهل کوفه که ما متوقعیم بیعت برای تو و ما برای جمعه
حاضر نمیشویم با والی بیا بسوی ما و نعمان بن بشیر انصاری والی کوفه بود پس فرستاد حسین مسلم عقیل را و گفت
به بین چه نوشته اند بمن اگر راست باشد بیرم بسوی ایشان پس رفت مسلم و امد بمدینه و گرفت از انجا دو دلیل
یعنی راه دان و رفت در خشکی و تشنه شدند ایشان و یکی از راه دانان بمرد و قدوم او در بکوفه و وارد شد
برعوسجه و چون اهل کوفه بامدن مسلم خبر یافتند رفتند نزد وی و بیعت نمودند با وی دوازده هزار کس پس
برخاست مردی که محبت یزید داشت بسوی نعمان و گفت که تو ضعیفی و تحقیق فساد شده در شهر گفت
نعمان در طاعت خدا ضعیف باشم دوست ترست نزد من که قوی باشم در معصیت او و افشای
راز نمیکنم پس نوشت انمرد بیزید پس بخواند یزید مولای خود سرجون را و طلب مشورت نمود از و در این امر گفت
که برای کوفه سزاوار تر از عبید الله بن زیاد هیچکس نیست و یزید بر وی خشمناک بود و معزول نموده بود او را
از بصره پس نوشت باین زیاد که را ضمیم از تو و اضافه نمود کوفه را و بفرمود او را که مسلم را طلب کند اگر دستیاب
شود بکشد او را و ابن زیاد با اعیان بصره بکوفه رسید پس نگذشت بر کسی مگر که سلام کرد او را اهل مجلس که
علیک السلام یا ابن رسول الله گمان برده بودند که حسین ع رسیده است و چون ابن زیاد بقصر امارت کوفه
نزل گرفت غلام خود را سه هزار درم داد و گفت برو و بپرس از شخصیکه اهل کوفه با و بیعت مینمایند پس داخل
شو بر وی و بگوی او را که از اهل حمص هستم و بده مال او را و بیعت کن با وی پس بود غلام که لطف و لیق
میکرد یا مردم تا اینکه نشان داد او را بر شخصیکه که دوست می داشت بیعت را چون شنید سخن او گفت
خدا هدایت کرد ترا از شنود شدم و حال انیست که امر ما هنوز مستحکم نشده و داخل کرد او را بر مسلم پس
بیعت نمود و مال نیز داد و بیرون رفت و امد نزد ابن زیاد و خبر داد او را از مسلم و حال انکه مسلم بعد رسیدن

ابن زیاد از مکانیکه بود بمکان دیگر نقلنموده بود و دار و شده در مکان هانی بن عروهٔ مرادی و عبید الله با اهل کوفه گفت که چه حال است که هانی نزد ما نمی آید پس محمد اشعث با رؤسای کوفه نزد هانی رفت و او بر در نشسته بود گفتند او را که امیر باد تو میکند و از تو شکوه دارد که نیروی بسوی او پس بر و نزد او پس سوار شد با ایشان تا آنکه آمد نزد ابن زیاد و نزدیک او شریح قاضی بود چون سلام کرد بر وی گفت ای هانی مسلم عقیل کجا است گفت نمیدانم پس بیرون آمد غلام او که مال مسلم داده بود چون دید او را گفت ای امیر بخدا که او را نخوانده بودم لیکن آمد نزد من و انداخت خود را بر من گفت بیا را و را نزد من چون هانی را نزد او بردند او را بعصا محبوس کرد او را و چون ابن خبر فاش شد در قوم هانی رسید مجتمع شدند قوم هانی بر دروازه قصر چون شنید ابن زیاد او از ایشان را گفت قاضی شریح را بیرون بر و بسوی ایشان و واقف گردان قوم را که من هانی را جهت استخبار مسلم محبوس داشته ام و برای او بیم خوف نیست چون این خبر بایشان رسید همه متفرق شدند مسلم عقیل بشعار خود ندا در دادند چون شعار مسلم شنیدند مجتمع شدند نزد او چهل هزار کس از اهل کوفه و سوار شد و خبر فرستاد ابن زیاد نزد رؤسای کوفه پس مجتمع شدند نزد او در قصر امر کرد ابن زیاد ایشان را که قوم خود را بگردانند چون سخن گفتند متفرق شدند مردم تا وقت شام نزد مسلم شر ذمه قلیل ماندند چون تاریکی در یافت ایشان هم راه خود گرفتند باقی ماند مسلم تنها و غریب و شد و در راه بشب امد بدروازهٔ زنی و گفت آب ده مرا چون اب اشامید استاده بماند آنزن گفت اے بنده خدا چه حالت ست ترا که نیروے گفت من مسلم عقیل ایا نزد تو جاے سکونت من خواهد شد گفت ارے و داخل کرد او را بخانه خود دبود او را پسرے از موالی محمد اشعث پس رفت نزد محمد و خبر داد او را پس بنا سوده بود مسلم که مکان محاصره شد مسلم چون این بدید بیرون امد با تیغ خود و دفعے نمود ایشان را از خود پس امان داد محمد او را و در نزد ابن زیاد پس حکم کرد تا بالاے قصر بکشتند مسلم را هانی را و بردار کشیدند ایشان را گفت شاعری حق ایشان

فان کنت لاتدرین الموت فانظری		اے هانی فی السوق وابن عقیل	

یعنے اگر نمیدانی که موت چه چیز است پس ببین در بازار بطرف هانی و مسلم عقیل و این خبر بحسین نرسیده تا آنکه از قادسیه سه میل فاصله بود که حر بن یزید با و ملاقی شد گفت باز گرد و خبر کوفه بگفت پس اراده باز گشتن نمود بر او ران مسلم که همراه او بودند گفتند که باز نمیگردیم تا انتقام خون برادر یم باز کشته شویم و رو ان شدند و ابن زیاد که لشکر فرستاده بود ملاقے شدند بکربلا و هما نجا فرود امدند و بودیا حسین ع چهل و پنج اسپ

سوار و قریب صد کس بیاده و امیر لشکر ابن زیاد عمر بن سعد وقاص بود و او را ابن زیاد والی ری ساخته بود و برای
او عهد نامه نوشته شده که چون از مخاربه حسین برگردد بعهد خود رود و پس چون با حسین ملاقات نمود با عمر گفت حسین
که اختیار کن از من یکی از سه امر یا اینکه بشهری از شهرهای مسلمانان بروم یا اینکه بمدینه باز گردم یا اینکه دست
خود بر دست یزید نهم پس عمر قبول نمود و نوشت این خبر با بن زیاد و گفت قبول نمیکنم تا انکه دست خود بر دست
من نهد و انکار نمود حسین این را پس مقابله نمودند با و کشته شد اصحاب او و هفده کس از جوانان اهلبیت او و آخر
کسیکه شهادت یافت حسین ع بود و سراو نزد ابن زیاد اورند پس سر او با اهلبیت او که یکی از ان علی بن الحسین المریض
بود و عمه او زینب نبت علی رض بود نزد یزید فرستاد یزید ایشانرا با عیال خود داخل نمود بعد از ان تجهیز
نموده بمدینه فرستاد انتهی کلامه لاصابه باید دانست که انچه بیان نموده شد نهایت مختصر بود و واقعات دیگر بسیار
بود که انرا ذکر نکرده مثلا شماتت نمودن و اسیران را بر نعش انجناب و دایندن و بستن اهلبیت را مانند
اسیران و بر نیزه نمودن سرهای شهدا و کوچه بکوچه گردانیدن ان سرها را و چوب زدن ابن زیاد بر لب حسین ع
و زید ارقم که صحابی مشهور بود در انمجلس حاضر بود بگریست و گفت دور دار ابن چوب را از لبهای حسین بخدا که
شمار نمیتوانم کرد که چند بار دیده ام که رسول خدا بر ین لب و دندان بوسه داده بود گفت ابن زیاد که همیشه چشم تو
گریان باد اگر تو پیر خرف نمیگشتی گردنت میزدم پس زید از مجلس برخاست و گفت ای معشر عرب خدا از شما
خشنود نباشد که پسر فاطمه را بکشید و پسر مرجانه را بر خود امیر سازید نه یزید والله که پسران شما بکشد و بدار آویزد
دور دو همچنین در مجلس بر بدنیز چون از چوب خیزران بر لب حسین میزد و میگفت حسین چه لب و دندان خوب
داشته سمره بن جندب که صحابی مشهور است از حاضران انمجلس بود همین نوع گفتگو پیش آمد الی غیر ذلک
من قبایح الاعمال این همه واقعات اعظم کوفی و طبری در تاریخ خود و ابن اثیر در الکامل و مسعودی در مروج
الذهب اورده اند از همه جامع تر روضة الاحباب است و فی دول لا خلا للذهبی امتنع من بیعة الیزیدا ثنتان
عظیمان الحسین بن علی سبط رسول الله صلی الله علیه وسلم و عبد الله بن الزبیر ابن عمة رسول الله ثم نقض
بیعته اکابر اهل المدینة لسوء سیرته و قبل کان یشرب الخمر و العضوه لما جری من قتل الحسین رض فان الحسین کاتبته
اهل الکوفة فبعثوا علی القدوم فسار فی سبعین فارسا من المدینة الی ان اتوه فلم تتم له امور و سار تقاله الحوالفی فارس
فاحاطوا به فلم یفعل بقاتلهم و لا یسلم لنفسه بل قاتل حتی جاءه سهم فی حلقه فسقط و اجتز راسه فاتا قصد و انا
الیه راجعون ذلک فی یوم عاشورا سنة احدی و ستین بارض کربلا و نقدوا الولاده و حرمه الی

یزید بدمشق فاکرم اہلہ ونساءہ ویعثہم الی المدینۃ وفی تاریخ الخلفا للسیوطی لما قتل الحسین وبنوا بیتہ بعث ابن زیاد برؤسہم الی یزید فسرہ فعلہم اولائم ندم لما مقتہ المسلمین علی ذلک وابغضوہ وحق لہم ان یبغضوہ انتہی ودر روضۃ الاحباب آوردہ کہ بشیر بن مالک نزد یزید مباحات نمود واین رجز بگفت

املأرکابی فضۃ وذہبا		انی قتلت الملک المحجبا	
ومن یصلی القبلتین فی الصبا		وخیرہم اذ ینسبون نسبا	
قتلت خیر الناس اما واب		فی الارض نجدا وحجازا وشبربا	

وچند بیت دیگر کہ مشتمل بر شرف نسب وحسب حسین ع بود بخواند یزید درخشم شد وگفت اگر سید نیستے کہ حسین باین صفات موصوف بود چرا کشتے ازمن تبویخ مے کرد مگر انکہ نزا باد برسانم پس بفرمود تا گردنش زدند وابن اثیر در الکامل گفتہ کہ سنان بن انس نخعی بنینین اولین در کربلا گفتہ بود ودر اسد الغابہ واستیعاب اوردہ کہ خولے این ابیات نزد ابن زیاد گفت واللہ اعلم وفی الاصابۃ بسند صحیح عن ابراہیم النخعی انہ کان یقول لو کنت فیمن قاتل الحسین ثم دخلت الجنۃ لاستحییت ان انظر الی وجہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وعن ابن عباس رایت رسول صلی اللہ علیہ وسلم وفی یمینی النائم نصف النہار اشعث اغبر بیدہ قارورۃ فیہا دم فقلت بابی وامی یا رسول اللہ ما ہذا قال ہذا دم الحسین واصحابہ لم ازل التقطہ منذ الیوم فکان ذلک الیوم الذی قتل فیہ وعن ام سلمۃ انہا سمعت الجن ینوح علی الحسین بن علی وفی الصواعق عن ام سلمۃ کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم را بخواب دیدم کہ میگرید وسر ولحیہ مبارکش خاک الودہ است پرسیدم کہ سبب این گریہ چیست گفت الحال حسین را کشتند رواہ الترمذی وفی تاریخ الخلفا للسیوطی اخرج ثعلب فی امالیہ عن ابی جناب الکلبی قال اتیت کربلا فقلت لرجل من اشراف العرب اخبرنی بما بلغنی انکم تسمعون نوح الجن فقال ما تلقی احدا الا اخبرک انہ سمع ذلک قلت فاخبرنی بما سمعت انت قال سمعتہم یقولون -

مسح الرسول جبینہ		فلہ بریق فی الخدود	
ابواہ من علیا قریش		وجدہ خیر الجدود	

ودر روضۃ الاحباب آوردہ کہ چون اہل قریہ غاضریہ بدست اعادی شہید وشہر شان مشغول شدند واز نوحہ شنیدن کسی نا پدید شدند از انجملہ یک بیت این است

نساء الجن اسعدن مع نساء الماشیات		نبات المصطفیٰ احمد امام الکبرات	

وفی الکامل لابن اثیر فیما وسمع بعض اہل المدینۃ لیلۃ قتل الحسین منادیا ینادی -

ایها الثقلان جملا حسینا		ابشروا بالعذاب والتنکیل	
کل اهل السماء یدعو علیکم		من نبی وملایک وقبیل ۞	
قد لعنتم علی لسان ابن داؤد		وموسی صاحب الانجیل	

در شواهد روضة الاحباب اورده که در یکی از کنایس روم نوشته یافتند که

اترجوا امة قتلت حسینا		شفاعة جده یوم المعاد

چون پرسیده که نوشته کی نوشتند گفتند نمیدانم و در روضة الاحباب گفته که در بعض کتب سیر هست که قبل از بعثت محمد مصطفی بسه صد سال نوشته بودند تاریخ نوشتن ان در تحت این بیت بوده وفی الاستیعاب زعموا هذا البیت یعنی اترجوا قد یما لا یدری قائله وفی الصواعق عن منصور بن عمار که در راه شام جمعی که سر حسین ع را میبردند در مرحله اول که نزول کردند از دیوار دستے بیرون امد وقلمی از اهن به اندست بود انگاه بخون بیت مذکور را نوشت اعنی اترجو امة قتلت حسینا الخ وهو بست که بسه صد سال قبل از بعثت رسول صلی الله علیه وسلم در کنیسه ارض روم یافته اند که این بیت بر سنگے نوشته بودند وکاتب ان معلوم نیست ودر ینابیع اورده که طبرانی در کبیر نسبت بیت هذا یعنی انرجوه آمدن دست از دیوار چنانکه بالا گذشت از قبیل روایت نموده وطبری گفته که وقتیکه سر حسین ع را میبردند از هوا اوازے شنیدند که کسے میگوید اترجو امة قتلت حسینا شفاعة جده یوم المعاد وفایل را ندیدند وطریق جمع انیست که این همه بوقوع امده یعنی میتواند که در کنیسه روم نوشته یافتند واز دیوار دستے هم برآمده بقلم آهنی بخون نوشته واز هوا نیز صدای شنیدند که این بیت بیخواندند وفی اسد الغابة عن سلمی قالت دخلت علی ام سلمة رض تبکی فقلت مایبکیک قالت رایت رسول الله ص فی المنام وعلی راسه ولحیته التراب فقلت مالک یارسول الله قال شهدت قتل الحسین انفا وعن الاعمش عن عمارة بن عمیر قال لما جئ برأس ابن زیاد واصحابه نضدت فی المسجد فانتهیت الیهم وهم یقولون قد جاءت قد جاءت فاذا حیة قد جاءت تتخلل الرؤس حتی دخلت فی منخر عبید الله بن زیاد فمکثت هنیئة ثم خرجت فذهبت حتی تفعلت ثم قالوا قد جاءت قد جاءت ففعلت ذلک مرتین او ثلاثا قال الترمذی هذا حدیث حسن صحیح اخرجه الثلاثة در روضة الاحباب اورده که از امام شافعی در کتاب مرات الجنان اورده که این مکافات ان فعل بود که با سر امام حسین نموده بود واین نشانهاے عذاب اشکارهٔ او است وبلا شک این عبرت است از برای اولے الابصار وعجیبه است از عجائب این دار وصغیره ست نسبت بانچه اماده کرده خدای تعالی

برین ظلمہ از عذاب نار۔

فصل فی علامات الشہادۃ والاحادیث الواردۃ فیہا فی الینابیع نقلا عن المشکاۃ عن ام الفضل دخلت بوما علی ابنی صلے اللہ علیہ وسلم وضعت الحسین فی حجرہ ثم خانت منی التفاتہ فاذا عینا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم تہریقان الدموع فقلت یا رسول اللہ بابی وامی مالک قال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی ستقتل ابنی ہذا فقلت ہذا قال نعم واتانی بتربۃ حمراء رواہ البیہقی وفی جمع الفوائد عن عائشہ رفعتہ ان جبرائیل اخبرنی ان ابنی حسینا مقتول فی ارض الطف وان امتی ستفتن بعدی وفی الاصابہ عن انس بن الحارث قال سمعت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم یقول ان ابنی ہذا یعنی الحسین یقتل بارض یقال لہا کربلا فمن شہد ذلک منکم فلینصر فخرج انس بن الحارث الی کربلا فقتل بہا مع الحسین وفی الصواعق احمد روایت نمودہ کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم فرمود کہ فرشتہ نزد من آمد کہ قبل ازین نزد من نیامدہ بود وگفت کہ این پسر تو حسین کشتہ خواہد شد اگر خواہی از خاک ان زمین کہ مقتل ویست بشما نمایم راوے گوید بعد از ان خاکے سرخ بیرون آورد و بغوی در معجم از حدیث انس رضی اللہ عنہ روایت کردہ کہ فرشتہ کہ موکل است بباران از خدائے تبارک وتعالے اذن خواست کہ بزیارت پیغمبر آید در آن روز نوبت ام سلمہ بود آنحضرت ام سلمہ را گفت کہ دروازہ خانہ را محافظت کند کہ ہیچکس نیاید در ہمین اثنا حسین رضی اللہ عنہ خود را از دیوار بخانہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم انداخت وان حضرت ویرا نشانید و بر سر و روی او بوسہ میداد ناگاہ ان فرشتہ گفت او را دوست میدارے فرمود بلی گفت زود باشد کہ امت تو او را خواہند کشت واگر خواہی مکان قتل او را بتو نمایم وبعد از انکہ مکان را نمود مشتے رمل با خاک سرخ آورد ام سلمہ انرا در جامہ بست ثابت گوید در آن وقت میگفتم ان زمین کربلا است وابو حاتم در صحیح خود و احمد مانند این نیز روایت کردہ و عبد ابن حمید و ابن احمد نیز این حدیث روایت کردہ اند لیکن در ین روایت مذکور است کہ ان فرشتہ جبرائیل بودہ و در روایت ثانی مذکور است کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم ان خاک را بوئید وگفت ریح کرب وبلاء بوے محنت وبلا ازین خاک مے آید و در روایت ملا و ابن احمد و زیادت المسند چنین آمدہ کہ ام سلمہ گفت بعد ازان کفی از تراب احمر بمن داد کہ این خاک از زمین است کہ دران کشتہ خواہد شد و ہرگاہ این خاک بخون منقلب شود بدانکہ او کشتہ شدہ است ام سلمہ گوید کہ ان خاک را در قارورہ کردم و نزد خود نگاہ داشتم و با خود گفتم کہ روزیکہ این خاک بخون منقلب شود روزی عظیم خواہد بود و در یک روایت انکہ ام سلمہ گفت کہ روز قتل حسین را دریافتم کہ

کہ ان خاک بخون منقلب شدہ بود و ابن سعد از شعبی روایت نمودہ کہ وقتیکہ مرتضے بصفین میرفت بزمین کربلا گذشت گریہ بسیار کرد و بعد ازان گفت کہ وقتے نزد رسول صلی اللہ علیہ وسلم رفتم دیدم کہ آنحضرت گریہ میکند گفتم سبب این گریہ چیست گفت کہ جبرئیل بمن خبر داد کہ ولد من حسین در حوالے فرات کہ از کربلا گویند کشتہ خواہد شد و قدرے خاک از انجا بمن داد چون بوئیدم بے اختیار اشک از چشمانم جاری شد و احمد مختصراً از حضرت مرتضے ہمین روایت کردہ و ملا روایت کردہ کہ حضرت مرتضے بموضع قبر حسین رضؓ گذشت و گفت لشکرے از ال محمد در نیوصہ گشتہ خواہند شد کہ آسمان و زمین بر ایشان گریہ کند و اصحاب خود را نمود کہ این موضع جاے خوابیدن شتران ایشان خواہد بود و این مقام جاے رحال ایشان است و این مکان جاے رختین خون ایشان است در شواہد آوردہ کہ امیر المومنین علی مرتضے بر ابن عازب را گفتہ بود کہ فرزند من حسین را بکشند و تو زندہ باشے و دیر انصرت نکنے و ہمچنان شد کہ گفتہ بود براء ازین سبب اظہار ندامت میکرد و از انجملہ است کہ در بعض سفرہاے خود بکربلا رسید و بر است و چپ نگریست و گریان گریان از انجا بگذشت پس گفت و اللہ اینست محل خوابیدن شتران ایشان و موضع مردن ایشان و اینجا قومی را بکشند کہ بے حساب بہشت در آیند ہیچ کس تاویل ان ندانست تا انکہ واقع حسین رضؓ واقع شد و در روضۃ الاحباب از فتوح اعثم کوفے مثل این نقل نمودہ و زیادہ کردہ است در ان کہ بعد ازان حضرت مرتضے فرمود چہ افتادہ است مرا با ال ابو سفیان و حسین رضؓ را طلبید و گفت اے پسر تراب را با خبر باید کرد پدرت از ال ابو سفیان چہ دیدہ است و میبیند و تو نیز خواہے دید و ایضاً ملا و امام احمد بن حنبل از عائشہ روایت نمودہ اند کہ جبرئیل و فرشتہ کہ قبل ازین نیامدہ امدہ پیغمبر را خبر دادند کہ حسین در کربلا شہید خواہد شد و قبضۂ خاک از مقتل وے بانسرور دادند ابو نعیم حافظ در کتاب دلایل النبوۃ از نصرت ازدیہ روایت کردہ کہ گفت در وقت شہادت حسین بن علی رضؓ از اسمان خون بارید چون وقت صبح در سید دیدم کہ چاہ ہا و سبو ہا و کوزہ ہاے اب پر از خون بود و ہمچنین در ین باب احادیث دیگر غیر این حدیث مرویست و از جملہ علمائے کہ در روز شہادت وے رضؓ ظاہر شد ان بود کہ در اسمان سیاہی عظیم پیدا مد چنانچہ بروز ستارہا میدیدند و ہیچ سنگے برنداشتند مگر انکہ در زیر ان سنگ خونے تازہ پیدا مد و فی تاریخ الخلفا للسیوطی و صار الورس الذی فی عسکرہم رمادا و نحروا ناقۃ فی عسکرہم فکانوا یرون فی لحمہا مثل الیرقان طبخوہا فصارت مثل العلقم و فی الصواعق ابو الشیخ روایت کردہ کہ قافلہ از زمین در ابوقبیس

بجانب عراق میرفت وچون لشکر یزید نیز بدان جانب میرفت بایشان مرافقت نمودند بجبر وہمین رفاقت بعضی
از شتران اہل قافلہ کہ درس بار داشت تمام انہا نجا گستر منقلب شد وآن عینیہ از جدۂ خود نقل کردہ کہ
بعضے از شتر داران کہ درس ایشان دران قافلہ خاگستر شدہ بود دیر از نیمشب خبر داد دو دران لشکر شتری
کشتند وگوشت نیز پافتہ بود بعد از انکہ بپختند تلخ بود مثل علقم کہ گیاہے است در غایت تلخی واسمان دران
روز سرخ شدہ بود وافتاب منکسف گشتہ بود چنانچہ در روز ستارہ پدید ندمردم ظن ان کردند کہ قیامت
قایم شدہ ودر شام ہیچ سنگے برنداشتند مگر انکہ در زیر ان خون تازہ بود وعثمان ابن ابے شیبہ روایت
کردہ کہ اسمان بعد از قتل حسین ؓ ہفت روز گریہ کرد وگریہ او سرخی او بودہ بمرتبہ کہ از شدت سرخی اسمان
دیوار ہاے عمارت در زمین شبیہ بلحاف ہاے معصفر شدہ بود اشعب وکواکب از اسمان چندان نازل
میشد کہ بریکدیگر مے افتادند واین جزوے از ابن سیرین روایت کردہ کہ گفت دنیا سہ روز تاریک بود بعد
ازان سرخی در اسمان ظاہر شد ابن سیرین میگوید کہ خبر ما چنین رسیدہ است کہ سرخی اسمان قبل ازین
نبود تا وقتیکہ حسین ؓ را شہید کردند بعد ازان ظاہر شد وابن سعد گفتہ کہ ابن سرخی قبل از قتل او نبودہ و
این جزوے گوید حکمت درین است کہ اثر غضب ما از سرخی وجہ ظاہر میشود وچون خداے تعالے
منزہ است از جسمیت اثر غضب خود بر قاتلان حسین ؓ در سرخے افق ظاہر ساخت از جہت اظہار انکہ ازین
ابن امر جنایتے عظیم وگناہے بزرگ است ابو نعیم وثعلبے وابو سعید گفتہ کہ از اسمان خون بارید وقت صبح
دیدیم کہ ظروف وچاہ ہا پر از خون است وفی تاریخ الخلفا للسیوطی لما قتل الحسین مکث الدنیا سبعۃ ایام
الشمس علے الحیطان کالملاحف المعصفرۃ والکواکب یضرب بعضہا بعضاً وکان قتلہ یوم عاشوراء و
کسفت الشمس ذلک الیوم واحمرت افاق السماء ستۃ اشہر بعد قتلہ ثم لا زالت الحمرۃ تری فیہا بعد ذلک
ولم تکن ترى فیہا قبلہ وقیل انہ لم یقلب حجر بیت المقدس یومئذ الا وجد تحتہ دم عبیط وصار الورس
الذی فی عسکرہم رماداً وبخروا ناقتہ فی عسکرہم فکانوا یرون فی لحمہا مثل النیران وطبخوہا فصارت مثل
العلقم وتکلم رجل فی الحسین بکلمۃ فرماہ اللہ بکوکبین من السماء فطمس بصرہ وفی الصواعق از زہرے مرویست
کہ گفت از قاتلان حسین ہیچکس باقی نماند مگر انکہ در دنیا عذاب تعالے ایشانرا عقاب کرد قیل عقاب اخرت
بالقتل یا بعمی یا بہ سیاہی روے یا بزوال ملک در اندک زمانے وابو الشیخ روایت کردہ کہ جمعے با یکدیگر میگفتند
کہ ہیچکس بر قتل حسین ؓ اعانت نکرد مگر انکہ خداے تعالے او را بلاے مبتلا ساخت قبل از موت اتفاقا

پیری گفت کہ من اعانت کردم وہیچ بلائی مبتلا نشدم و بین اشنا برخاست کہ اصلاح چراغ کند درحال
اتش در وی افتاد ہرچند فریاد کرد کہ اتش اتش سودی نداد انگاہ خود را در اب فرات انداخت و مع ذلک
ازان بلا خلاصی نیافت تا وقتیکہ مرد و سبط ابن الجوزی از سدے نقل نمودہ کہ شخصے مردیرا در کربلا ضیافت
کرد جمعے کہ دران خانہ بودند میگفتند کہ ہیچکس در خون حسین ع شریک نشد مگر انکہ بانجا وجہے بمرد انشخص مہمان
انکار اینمعنے نمودہ تکذیب انجماعت نمود و گفت کہ من از انجملہ بودم انگاہ اخر شب برخاست کہ اصلاح چراغ
کند فی الحال اتش در جسد او افتاد و سوخت سدی رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ والد کہ جسد او را دیدم مثل فحم شدہ
بود و منصور بن عمار روایت کردہ کہ بعضے از معاونان قتل حسین ع بمرض تشنگے گرفتار شدند بمرتبہ کہ اگر یک
راویہ اب میخوردند سیر نمیشدند و بعضے ذکر ایشان در از شد بطریقی کہ در وقت سواری مثل ریسمانی برگردن
خود می بست و سبط ابن الجوزے از واقدے روایت کردہ کہ مردے پیر در قتل حسین ع حاضر شدہ
بود بے انکہ معاونت بر قتل وے کند یا دخلے دران داشتہ باشد بجز ہمین حضور دران ایام نابینا
شد انگاہ مردم از سبب ان پرسیدند گفت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم را در خواب دیدم کہ دست ہای مبارک
خود بالا برده بود و شمشیرے داشت و نزدیک انحضرت نطعے افتادہ بود دہ کس از قاتلان حسین ع
مذبوح ساختہ نزد انحضرت افتار بود چون نظرش بر من افتاد مرا سب و لعن کرد و بواسطۂ انکہ سپاہی لشکر
قاتلان حسین ع شدہ بودم میلے از خون حسین ع در چشم من کشید چون روز شد اعمی برخاستم و ایضاً روایت
کردہ کہ شخصے از قتلۂ حسین سر مبارک و برادر پیش کوبہ زین خود اویختہ بود و بعد از چند روز روے او سیاہ
شد اقربائے وے گفتند کہ تو در میان عرب تازہ روے و نیکو منظر بودے ترا چہ واقع شد گفت
ازان روز کہ سر حسین را برداشتم ہیچ شب بر من نگذشت مگر انکہ دو کس امدہ مرا میگیرند و سرنگون در میان
اتش افروختہ مے اندازند باز بیرون مے ایم بہ این حالے کہ مے بینید بعد ازان انشخص باقبح وجہے
بمرد و ایضاً روایت کردہ کہ مردے پیر انحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم در خواب دید کہ طشتے پر از خون نزد انحضرت
نہادہ بود مردم را بر انحضرت عرض میکردند و ایشان از ان خون آلودہ مے ساخت تا وقتیکہ نوبت
من رسید گفتم یا رسول اللہ من در قتل حسین ع حاضر نبودم گفت بیل ان داشتے و انرا دست میداشتے
انگاہ بہ انگشت خود اشارت بمن کرد چون بیدار شدم نابینا گشتہ بودم و احمد روایت کردہ کہ شخصے
گفتہ بود کہ خدائے تعالے فاسق بن فاسق حسین را بکشت انگاہ خدائے تعالے از اسمان دو کوکب

انداخته بر چشم وے زد تا اورا نابینا ساخت و در بعض کتب دیده شده که شخصے رسول صلے اللہ علیہ وسلم
را بخواب دید که حسین ع با بدو دانو نشسته بالتفصیل حال ان ظالمان بیان میکند و یک یک از فرزندان
خود را مینماید که بچه طور مقتول کشته و اسیر و مے گوید که اینرا بهم بالسیف و اخر قومهم بالنار در صواعق اورده که
حاکم بطرق متعدده روایت کرده که پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم گفت که جبرئیل علیہ السلام گفت که حق تعالے
مے فرماید که من بعوض خون یحیے بن زکریا علیہما السلام هفتاد هزار کس را کشتم و بعوض خون حسین بن
علے هفتاد هزار کس را خواهم کشت و این جوزی که حکم بوضع این حدیث نموده در موضوعات شمرده
درین حکم عیب نیست و قتل این عدد بسبب قتل حسین ع مستلزم اینست که بقدر عدد قاتلان وی
باشد زیرا که فتنه قتل وے منجر شد به تعصبات و مقاتلاتے که وفا بایں عدد میکرد در روضة الاحباب
گفته که حق تعالے گفت که بعوض خون حسین دو بار هفتاد هزار کس را خواهم کشت۔

اما کرامات و خوارق عادات ایشان بسیار است منجملان اینست حافظ ابن حجر هیثمی در صواعق آورده که سه روز منع
اب از حسین رضی اللہ عنہ و اصحاب او کردند در ان ایام شخصے از لشکر اعدا و برا گفت به بین که خود را
چنان مے داند که گویا جگر گوشۂ اسمان است و قطرۂ اب از اسمان نے بارد که بخشند تا به تشنگے
خواهند مرد حسین ع گفت اللهم امته عطشا نابار خدایا اورا تشنه بمیران بعد ازان شخص هرچند اب
میخورد از اب سیر نمیشد تا وقتیکه مرد و ایضا مرویست که حسین ع اب طلبید که بیاشامد انگاه مردے
حائل شد میان او و خوردن اب به تبر یکه انداخت و بر چنگ وے زد حسین ع در حق او نفرین و دعا کرد
که بار خدایا او را بمرض تشنگے گرفتار ساز که از اب هرگز سیر نشود انگاه حرارت در شکم او پیدا شد و بر دوست
و پشت او بمرتبه که برف و باد بزن از پیش روی او نهاده همیشه تبرید میکردند از عقب او تنور اتش بود و
فریاد العطش میزد و سویق و اب شیرین این مقدار نزد او مے اوردند که اگر چهل کس میخوردند کافی بود
انشخص تمام انهارا میخورد و فریاد العطش میزد تا وقتیکه شکمش منشق شد و بمرد و در روضة الاحباب اورده که
حسین ع در شب تاسوعا باواز بلند گفت چنانچه هر دو لشکر بشنیدند که خدایا ما اهلبیت و ذریته رسول
تو ایم و او ما را از ظالمان بستان این اشعث او از داود گفت که ترا چه خویشے است به پیغمبر که هر ساعت
لاف میزنے حسین ع از روے غیرت بر اشفت و از سر نیاز با حضرت بے نیاز مناجات کرد که خدایا پسر
اشعث قطع نسب من میکند و مرا فرزند پیغمبر تو نمیداند فارزقه فی الیوم ولا عا جلا یعنے بار خدایا بنما تو مرا امروز

ذلت وخواری او را بشتابی دعای وی مستجاب شد وعلی الفور در باطن ان ناپاک تقاضای حاجت ظاهر
شد از مرکب فرود آمده بحاجت انسانی مشغول شد کثرتی سیاه با مر حضرت الهیشی برالت او زد بان
سبب مکشوف العورت در میان نجاست میکردید وتشش جنان ورم نشد که کسی شرح دهد تا دران
نجاست جان از تن او جدا شد دیگر جعبده مرغی پیش آمده او را زد او که اے حسین این اب فرات
را مے بینے که چگونه موج میزند بخدا سوگند که از و قطره نچشی تا از تشنگی هلاک شوی حضرت حسین ع این
سخن شنید اب در دیده بگردانید و گفت اللهم امنه عطشا ناباً رخدایا او را تشنه بمیران فی الحال اسپش بے
سبب در رمید و او برخاسته در پے اسپش میدوید تا تشنگی بر او غالب شد والعطش العطش
میگفت و هر چند اب بلب او میرسید نمیتوانست که بنوشد تا از تشنگی بمرد وفی الکامل لابن اثیر
اشتد عطش الحسین فدنا من الفرات لیشرب فرماه حصین بن نمیر بسهم فوقع فی فمه فجعل تتلقی الدم بیده ورمی
به الے السماء ثم حمد الله واثنی علیه ثم قال اللهم انی اشکو الیک ما یصنع بابن بنت نبیک اللهم احصهم عددا
واقتلهم بددا ولا تبق منهم احدا وقیل الذی رماه رجل من بنی ابان بن دارم فما مات ذلک الرجل یسیرا ثم
صب الله علیه الظماء فجعل لا یروی فکان یستروح عنه ویبرد له الماء فیه السکر وعساس فیها اللبن ویقول
اسقونی فیعطی القلة او العس فیشربه فاذا شربه اضطجع هنیهة ثم یقول اسقونی قتلنی الظماء فما لبث الا یسیرا
حتی انقدت بطنه انقدادا وبطن البعیر ونادی عبد الله بن ابی الحصین الازدی وعداده فی بجیلة یا بن
اما تنظر الے الماء لا تذوق منه قطرة حتی تموت عطشا فقال الحسین اللهم اقتله عطشا ولا تغفر له ابدا قال فمرض
فیما بعد فکان یشرب الماء القلة ثم یقی ثم یعود فیشرب حتی تغیر غرثم یقی ثم یشرب فما یروی فما زال کذلک
حتی مات وخرج ابن جوزه فقال ایکم یحسن فلم یجبه احد فقالها ثلاثا فقالوا نعم فما حاجتک قال یا حسین
ابشر بالنار قال له کذبت بل اقدم علی رب رحیم وشفیع مطاع فمن انت قال ابن جوزه فرفع الحسین یدیه
فقال اللهم حره الے النار فغضب ابن جوزه فاقحم فرسه فی نهر بینهما فتعلقت قدمه بالرکاب وحالت
به الفرس فسقط عنها فانقطعت فخذه وساقه وقدمه وبقی جنبه الاخر معلقا بالرکاب یضرب به کل حجر وشجر
حتی مات در روضة الاحباب اورده که چون بفرمان حسین ع خندق ورگرد خیمه کنده هیزم وران ساخته
بودند وقت غروب بر انش دران زدند تا اهل حرم از تعرض بیگانه ایمن باشند در ینحالت مالک بن عروه
در حالت سوارے اسپ را پیش رانده گفت اے حسین پیش از انش ان سرا ابن انش در خود زد

امام مظلوم گفت دروغ گفتے اے دشمن خدا گمان داری کہ من بدوزخ روم وتو بہشت پس روی
بقبلہ دعا اوردہ گفت اللھم اجرہ الساعۃ فی النار فی الحال بحکم انکہ دعوۃ المظلوم مستجاب دعاے او مستجاب شد
پاے اسپش بسوراخی فرورفت او بجانب اسفل میل کردہ متمایل شد وعنانش از دست رہا شد وپاے
او در رکاب بماندہ اسپ ہر سو میدوید تا بکنارہ خندق الش رسیدہ در انش افگند وخود جانبے دیگر
گریخت در روضۃ الاحباب اوردہ کہ جابر بن یزید نامہ حسین ع بعد از قتل برداشتہ بر سر نہاد مجنون شد
تا انکہ او را سلاسل مقیدے داشتند وہمدران قید بمرد واسود بن حنظلہ شمشیر او را گرفتہ مجروم شد وخود
در تمام اعضاے وے افتادہ سقط گشت وملک بن یسار جوشن او گرفتہ از عقل بیگانہ شد وپیادہ
گوے کشت مردم بادے سخر نیز میکردند سنگ بابروے میزدند عاقبت کسے بہ بازے سنگے بروی
انداخت کہ بدان سبب مغزش پریشان گشت وبمرد وفی الکامل لابن اثیر مالک بن النسیر ضرب الحسین
علی راسہ بالسیف قطع البرنس وادمی راسہ فامتلا البرنس دما فقال لہ الحسین لا اکلت بہا ولا شربت
وحشرک اللہ مع الظالمین والقی البرنس ولبس القلنسوۃ واخذ الکندی البرنس فلما قدم علی اہلہ اخذ البرنس
لیغسل الدم عنہ فقالت لہ امراتہ اسلب ابن رسول اللہ تدخل بیتی اخرجہ عنی قال فلم یزل ذلک الرجل
فقیرا بشر حتی مات ولما قتل الحسین سلب قمیص الحسین اسحاق بن حیوۃ الحضرمی قبرص بعد در شواہد النبوۃ
ودیگر تواریخ آوردہ کہ چون سر حسین ع نزد ابن زیاد رسید ملعون سر مبارک را بر زانوے خود نہاد قطرہ خون
از دہنش چکید قنبا وجبۂ وانرا سوراخ نمودہ بگوشت ران او رسید واز دیگر طرف بیرون آمدہ بر تخت
رسید وتخت را سوراخ نمودہ بزمین افتادہ غائب شد بموضع سوراخ ران او جراحتے پدید آمد کہ
اصلا علاج پذیر نشد وبوے بد بروں آمد بحدیکہ ہیچکس را طاقت تحمل ان نبود لہذا پیوستہ
بموضع جراحت مشک وزعفران مالیدے چنانچہ ابراہیم بن مالک اشتر در شب تاریک باین علامت
او را شناختہ بقتل آورد در شواہد النبوۃ اوردہ کہ چون حسب فرمود ابن زیاد سر امام حسین ع را
برنیزہ کردہ در کوچہ ہاے کوفہ میگردانیدند من در غرفہ خانہ خود بودم وسورہ کہف میخواندم چون بہ برابر
من رسید از سر وے شنیدم کہ میخواند ام حسبت ان اصحاب الکہف والرقیم کانوا من ایاتنا عجبا از
ہیبت ہوے بر اندام من برخاست نداکردم کہ واللہ ابن سر تست یا ابن رسول اللہ واللہ عجب
تر است صاحب روضۃ الاحباب میگوید کہ اکثرے ارباب سیر این حدیث را از زبدۃ القصص روایت

کرده اند و در روضة الاحباب آورده که چون سرها را بدر کوشک ابن زیاد رسانیدند غریبی دید که لب مبارک حسین ع میجنبند چون گوش فرا داشت این آیة تلاوت میکرد ولا تحسبن الله غافلا عما یعمل الظالمون چون سرها بحران رسید بجرانی که یهودی بود بدیدن لشکر آمد دید که لب مبارک حسین ع میجنبند نزدیک رفته گوش فرا داشت این آیت بشنید سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و قدری زر در بارهای حسین ع بافتند چون خواستند که باهم تقسیم نمایند انها خرف شده بود و یک طرف ان نوشته بود که لا تحسبن الله غافلا عما یعمل الظالمون و بدیگر طرف نوشته بود سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون ـ

من اخباره و اخلاقه در روضة الاحباب از امام نجم الدین نسفی نقل نموده که در تفسیر تنزیل آورده که روزی حسین ع از بی اثرات عرب را ضیافت نموده بود همه برخوان نشسته بودند که خادمش کاسه اش گرم در مجلس اورده از غایت دهشت پایش بحاشیه بساط بلغزید و کاسه بر سر شاهزاده افتاد و بشکست و اش بر سر و روی مبارکش فرو ریخت حسین ع از روی تادیب در روی نگریست خادم تبرسید ناگاه از زبانش برآمد الکاظمین الغیظ حسین ع فرمود فرو خوردم خادم گفت والعافین عن الناس حسین ع جواب او عفو کردم خادم گفت والله یحب المحسنین حسین ع گفت از مال خودت ازاد کردم و مؤنت معیشت تو بر ذمه کرم خود لازم گردانیدم حضار مجلس منجب شده گفتند الله اعلم حبت بجعل رساله علامه شهاب الدین قلیوبی بحکایت کرده است که زوجه عدی بن حاتم ام خالد نام داشت زنی بود جمیله یزید بن معاویه او را بدید و بروی عاشق شد و مرض عشق چنان دامنش گرفت که ذی فراش شد مردمان عیادت او نمودند و مرض او شناخته نمیشد ـ

علت عاشق ز علتها جدا است		عشق اسطرلاب اسرار خدا است	

بعد از تفتیش بمشوره عمر و عاص مادرش انروی پرسیده حال را معلوم نموده معاویه را اطلاع داد معاویه بعمرو گفت که چه حیله است برای حصول این امر گفت بذل اموال و خلعت تا عدی از مدینه بدمشق باید

زر خورد را لاله و شید اکند		خاصه مفلس را که خویش رسوا کند	

پس معاویه بر طبق فرموده عمرو عمل نمود تا عدی بدمشق رسید بعد از ان پاز معاویه از عمرو پرسید که اکنون چه حیله است گفت چون فردا بیاید بر تو بپرس از وی که ایا زن داری چون بگوید که اری طپانچه بروی او بزن دیگر هیچ مگو چون معاویه همچنان کرد و عدی بیرون رفت عمرو عاص را دید که بر دروازه

ایستاده است عدسے پرسید کہ این چہ معاملہ بود کہ خلیفہ با من پیش بر و گفت اے عدسے او ارادہ دارد
کہ دختر خود با مال فراوان بنمود ہد و تو میدانی کہ دختران ملوک برضا پیروا بناغ داخل نمیشوند گفت عدسے کہ
پس چہ باید کرد مرا گفت عمر و کہ چون فرد انزد او بروے واگر از تو باز پرسد بگوے کہ اے امیر المومنین
زن ندارم پس روز دیگر باز معاویہ پرسید کہ اے عدسے زن داری گفت نہ گفت معاویہ کہ بگوے
اگر زن داشتہ باشم او بطلاق باین مطلقہ است عدسے گفت ارے پس گفت معاویہ بکتاب خود
کہ بنویسید این سخن عدسے را پس نوشتند انرا بعد ازان چون عدت منقضی شد معاویہ ابو ہریرہ را
با مال کثیر نزد ام خالد فرستاد تا پیغام نکاح یزید نماید چون ابو ہریرہ در مدینہ رسید نخست عبد اللہ بن عمر عطا
برین ماجرا واقف شدہ با بو ہریرہ گفت کہ پیغام نکاح من ہم برسان بعد ازان عبد اللہ بن زبیر ہمچنین واقف
شدہ با بو ہریرہ گفت کہ پیغام نکاح من ہم رسان بعد ازان حسین بن علی مرتضے علیہ السلام نیز پیغام نکاح
خود بذریعہ ابو ہریرہ فرستاد و چون ابو ہریرہ نزد ام خالد رفت قصہ طلاق دادن شوہر او عدسے بیان نمود و
ہر چہار پیغام بدو رسانید گفت ام خالد کہ احوال این چہار کس بیان نما گفت کہ یزید دنیا دار و دین او ابن
عمر و ابن زبیر دین و دنیا ہر دو دارد و حسین دین دارد و دنیا ندارد گفت کہ تزویج کن مرا بیکے ازین چہار
باہر کہ خواہی گفت این اختیار تست گفت ام خالد کہ اگر تو نے امدی ترا برائے مشورت طلب نمیشتیم
چہ جائے انکہ خود امدے طریق صواب بمن بنمائے پس گفت ابو ہریرہ والدہ کہ تقدیم و ترجیح نمیدہم بر دختر
کہ رسول خدا او را بوسیدہ باشد و ان حسین ع است پس تزویج کرد او را با حسین ع و مال نیز بحسین
داد و نزد معاویہ مراجعت نمود و از قصہ ام خالد خبر داد گفت معاویہ صرف مال برائے غیر خود نمودم پس گفت
ابو ہریرہ کہ این اموال از پدر خود میراث نیافتے مال ازان خدا و رسول او بودہ پس انرا برائے پسر
او صرف نمودے بعد ازان عدسے نیز از وجدان دختر معاویہ مایوس شدہ بمدینہ باز امد و نزد حسین ع
نشست و آہ سرد از دل بر درد برآورد پس گفت حسین ع مگر ام خالد را یاد نمودے گفت اری پس
حسین ع ام خالد را بخواند و گفت ایا ترا مس نمودہ ام گفت نہ پس گفت حسین ع کہ تو مطلقہ اکنون نکاح
کن عدسے را و بدان اے عدسے کہ مرا درین غرضی نبود نکردم این مگر فقط بجہت ترحم بر تو و مطلع ساختن ترا
این قصہ را و ورد با اندکے اختلاف کہ در ان گفتہ کہ رسول ابو موسے اشعری بود نہ ابو ہریرہ
و ابو موسے خود ارادہ نکاح داشت با ام خالد وقت پیغام ذکر خطبہ خود نیز نمود ام خالد

گفت اے ابو موسے تو پاے طمع از میان بدر کن و شیرین شو کہ ازین چہار کدام را اختیار کنم پس ابو موسے
احوال ہر یک بطور یکہ مذکور شد بیان نمودہ گفت دیگر ہیچ نمیگویم اکنون تو اختیار روا داری ام خالد
گفت من بالضعہ رسول دیگر پیرا برا برنمیکنم و برادر دیگرے برنگزینم پس با حسین ع نکاح نمود بعد ازان چو
عدے از معاویہ استدعاے دختر نمود گفت این امر بے مرضی یزید شدن نمے تواند چون نزد یزید استدعا
نمود گفت کہ تو با ام خالد کہ بر اتب از خواہر ہم حیلہ بود وفا نکردے با خواہر من کی وفا کنے تو لایق دامادی نیستی
و بعد ازان چون حسین ع از عدے بعد طلاق باز داد نایرہ غضب یزید مشتعل شد و گفت اگر بر حسین دست
با ہم بعوض این کار بکشم اورا عداوت حسین ع در دل خود جاے داد و عداوت یزید بر حسین ع نہ فقط
جہت خروج بود بلکہ وجوہات دیگر نیز بود منجملہ ان یکے این بود دیگر گرفتن تار بدر واحد نیز بود چنانچہ
بتفصیل در فصلی علحدہ بیان نمودہ خواہد شد میگوید مولف کہ قصہ عدے نہایت ضعیف و از عقل
بغایت بعید است چرا کہ مراد ازین عدے کدام کس است عدے بن حاتم طائی ست یا دیگرے
اگر عدے بن حاتم طائی باشد غالبا قصہ غلط است چرا کہ عدے بن حاتم طائی مسکن و قبیلہ طی
داشت از تواریخیکہ اینک پیش نظر است معلوم نمیشود کہ مسکن در مدینہ داشتے دیگر انکہ او از کبار اصحاب
رسول صلی اللہ علیہ وسلم است و از ارباب کیاست و فراست بود و از مخصوصان حضرت مرتضوی بودہ و در ہر سہ محاربہ
جمل و صفین و نہروان با حضرت مرتضی بودہ و یکی از ارکین انجناب بودہ چہ جاے انداردکہ با فسون عمرو خاص فریفتہ شود
و بفریزد و کتاب مذکورین کہ محض غیر معتمد ست در ہیچ تواریخ کہ اینک پیش نظر است دیدہ نمیشود و اگر دیگر کدامی عدے بن
حاتم باشد کہ مسکن در مدینہ داشت احوال و معلوم نمیشود واللہ اعلم بحقیقۃ الحال قولی القلیوبی کہ حسین بن علی علیہما السلام
شنید کہ مردی بر کرسی نشستہ میگفت کہ بپرسید از من از ماجراے عرش پس گفت حسین ع یا ہاموی ہاے
ریش تو جفت است یا فرد پس او خاموش و متحیر ماند پستر گفت آنشخص کہ خبر دہ مرا ی پسر دختر رسول خدا
ازان پس گفت حسین ع کہ او جفت است بقولہ تعالے و من کل شی خلقنا زوجین در روضۃ الاحباب اورد
کہ شہر بانو ابنت کسے بود شیرین نام حسن و جمال در غایت کمال داشت روزے حسین ع با شہر بانو گفت کہ
شیرین چہ جمال نیکو دارد شہر بانو گمان برد کہ شاید انجناب را بدو میلے بودہ است گفت کہ شیرین را بتو بخشیدم
حسین ع دانست کہ او چہ گمان کردہ است گفت من او را بسد ازاد نمودم و فیہ ایضا کہ چون معاویہ
خواست کہ خلعت ناخلف خود یزید را و لے عہد گرداند با حسین ع گفت کہ من اگر دیگر با شایستہ اینجا

ابن امر میدانستم اورا بوے عهدے میگزیدم حسین ع گفت اهسته باش اے معاویه که مردم هستند که سزاوار
ابن کارند هم تعیس خویش دهم به مادر وهم به پدر بپسر تورجحانے دارند معاویه گفت مگر ازین سخن خود را میخواهی
حسین ع گفت اگر خود را خواهم دور نیست معاویه گفت انچه گفتے که مادر و پدر تو بهتر از مادر و پدر یزید است
درین شکے نیست اما بخدا سوگند که در اقامت لوازم سلطنت و قواعد خلافت نیز بداز تو بهتر است حسین ع
گفت طرفه حالتے است که خمار و فاسق و فاجر امت ازمن به باشد معاویه گفت اهسته باش اے
حسین اگر تو نزد یزید مذکور گردی بغیر نیکوی درباره تو نگوید حسین ع گفت من انچه در باب او میدانستم گفتم او نیز
انچه ازمن بداند بگوید اے اخر القصه در روضة الصفا اورده که بعد از وفات معاویه ولید بن عتبه چون
حسین ع را برائے بیعت بزید بگفت و انجناب انرا موقوف بر وقت دیگر گذاشته بیرون رفت روز
دیگر مروان بن الحکم با حسین ع ملاقات نموده گفت یا ابا عبد الله صلاح حال تو در انست که با بزید بیعت
کنے تا ضرر ے بتو نرسد و از وی احسان و انعام بسیار بتو رسد حسین ع فرمود و یلک یا مروان مرا بتابعت
و مبایعت کسے دعوت مینمائی که ظلم و فسق و فساد او را میدانے و از تو چه توقع توان داشت که پیش از انکه
تو متولد شوے رسول صلی الله علیه وسلم تو را لعنت کرده است و بنسبت معاویه و یزید سخنهائے خشونت
امیز گفت تا مروان گفت تا با بزید بیعت نکنی دست از تو باز ندارم حسین ع فرمود که دور شو از نزد من اے پلید که ما از اهل بیت
طهارتیم و در شان ما این ایته نازل شده که انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا
مروان هیچ جواب نداد بعد ازان حسین ع فرمود اے پسر زرقا فردا خدائے تعالے تو را و یزید را مواخذه
خواهد نمود که چرا میان حسین و حق او حائل شدید و فیه ایضا بعد از کشته شدن حجر بن عدے چند کس از
اهل عراق بمدینه بخدمت حسین ع بسر میبردند و اے مدینه صورت حال را بمعاویه نوشت که من از فتنه ایشان
اندیشناکم معاویه در جواب نوشت که هیچ حال متعرض حسین ع مشوکه او با ما بیعت نموده و غالب ظن انکه
در نقض عهد نخواهد کوشید و مکتوبے بحسین ع نوشت باین مضمون که از تو خبرها بمن رسانیده اند که لائق بحال
و طور تو نیست و هر که دست بیعت بکسے داد سزاوار چنان است که بان وفا کند متوقع و مامول از تو چنین
است که مادام که مکروهے از جانب تو بمن نرسد از تو امرے که موجب تنفر من باشد صادر نگردد و وظیفه
انکه بقول جمعے سفها که طالب فتنه اند عمل ننمائے والسلام حسین ع در جواب نوشت که من هیچ نوع میل بجنگ
و مخالفت تو ندارم باید که خاطر جمع داری و در تحفه اثنا عشریه آورده که زیاد بن ابیه که از قبل معاویه اے

عراق بود در پی ایذای سعید بن تیرج کہ از مخصوصان حضرت مرتضوی بودہ افتاد سعید بمدینہ گریخت و بخدمت
سید الشہدا رسیدہ پناہ گیر شد زیاد خانہ او و نقد و حبس او ضبط نمود بعد ازان حکم داد کہ خانہ او بشکنند و بسوزند چون
این ماجرا بگوش حضرت امام حسین ع رسید مکتوبے در سفارش سعید باین عبارت نزد زیاد قلمی فرمود من الحسین
بن علی الی زیاد اما بعد فقد عمدت الی رجل من المسلمین لہ مالہم و علیہ ما علیہم فہدمت دارہ و اخذت مالہ و عیالہ
فاذا اتاک کتابی ہذا فابن دارہ و ارددالیہ مالہ و عیالہ فانی قد اجرتہ فشفعنی فیہ یعنی از حسین ابن علی بسوی زیاد اما بعد
پس قصد کردی تو بسوی مردی از مسلمانان کہ او را ثابت ست حقی کہ ثابت ست ہمہ مسلمانان را و بر ذمہ اوست
انچہ بر ذمہ ہمہ است پس ویران کردی خانہ او و گرفتی مال و عیال او پس چون رسد ترا این خط من پس
واگذار خانہ او را و بازدہ بسوی او مال و عیال او پس بدرستیکہ من پناہ دادہ ام او را پس سفارش من قبول
کن در حق او ان سفی در جواب نوشت من زیاد ابن ابیہ سفیان الی الحسین بن فاطمہ اما بعد فقد اتانی کتابک
تبدا فیہ باسمک قبل اسمی و انت طالب للحاجۃ و انا سلطان فانت سوقۃ و کتابک الی فی فاسق لا بودیۃ لا فاسق شملہ
و شر من ولک اذا ناک و قد اویتہ اقامتہ منک علی سوء الرای و ضئ بذلک و ایم اللہ لا یسبقنی سابق و
لو کان بین جلدک و لحمک فان احب لحم الی ان اکلہ اللحم انت فیہ فاسلمہ تحریرۃ الی من ہو اولی بہ منک
فان عفوت عنہ لم اکن شفعتک فیہ و ان قتلتہ لم اقتلہ الا بجرمہ اباک یعنی از زیاد ابن ابی سفیان بسوی حسین
ابن فاطمہ اما بعد رسید نامہ تو بمن کہ ابتدا کردی در وے بنام خود پیش از نام من و حال انکہ تو طلب دار می
مطلب را و من حاکم و تو رعیتے و نوشتن تو مرا در مقدمہ فاسقی کہ امان ندہد او را و اگر فاسقی ہمچنان و بدتر ازین
انکہ امد پیش تو وجاے دادی او را ایستادہ از تو تدبیر زشت خود و راضی شدہ باین کار قسم بخدا است کسی
نخواہد رسید بروے پیش از من اگرچہ باشد در میان گوشت و پوست تو پس بدرستیکہ خوشترین گوشتے
مرا انکہ بجرم از ہر ایتہ گوشتے است کہ تو در میان انی پس بسپار او را بگناہ او بسوے کسیکہ او تصرف زیادہ
دارد بروے از تو پس اگر عفو کردم از وے نخواہم بود شفاعت تو قبول کردہ در حق وے و اگر بکشم او را
نکشتہ باشم او را مگر بسبب محبت او پدر ترا چون مکتوب نامرغوب ان ناپاک بان پاک رسید بغایت
بر اشفت و از انجنس نزد معاویہ فرستاد و نوشت کہ من زیاد را چنان نوشتم او جواب ہم
چنین داد معاویہ این نامہ را دیدہ بر اشفت و بدست خود بر اے زیاد نوشت من معاویہ ابن ابی سفیان
اے زیاد اما بعد فان الحسین بن علی بعث الی یکتابک الیہ جواب کتابہ الیک فی ابن تیرج فعلمت انک

بین رایحین رای من ابی سفیان ورای من سمیه اما رایک من ابی سفیان فحلم وعزم واما الذی من سمیه فلما یکون
رای شلهاء ومن ذلک کتابک الی الحسین شتمک اباه وتعرض له بالفسق وتعیری انت اولی بالفسق من الحسین
والا بوک اذا کفت تنسب الی عبد اولی بالفسق من ابیه وانکان الحسین بدء باسمه ارتفاعا منک فان
ذلک لم یضرک وما تشفیعه فیما تشفع فیه فقد دفعته عن نفسک الی من هو اولی به منک فاذا اتاک کتابی
هذا فحل ما فی یدک لسعید بن شریح والا فلا تعرض له دارد ولا تعرض له وارد وعلیه ماله وعیاله فقد کتبت الی الحسین ان
یخبر صاحبه بذلک فان شاء اقام عنده وان شاء رجع الی بلده فلیس لک علیه سلطان بعد وسان واما کتابک
الی الحسین باسمه ولا تنسبه الی ابیه بل الی امه فان الحسین ولیک من لا یری به الرجوان افاستصغرت ایاه
وهو علی بن ابی طالب ام الی امه وکلتاهما فاطمة بنت الرسول فتلک اخزله ان کنت تعقل والسلام یعنی
از معاویه بن ابی سفیان بسوی زیاد اما بعد پس تحقیق رسید نامه حسین بن علی نزد من بنامه تو که فرستاده
بسوی او در جواب خطا او که بسوی تو بود در مقدمه این شریح پس دانستم که تو کشاکش داری درمیان
دو عقل یک عقل از طرف ابی سفیان و عقل دیگر از طرف سمیه اما عقلیکه داری از طرف ابی سفیان پس نه باری همت است
اما عقلی که از سمیه داری پس همچنان است که می باشد عقل انچنین کسانی از انجمله است خطا تو بسوی حسین شتم میکنی پدر او را
وتعریض میکنی بروی بنام فسق و قسم بجان من تو اولی تری بفسق از حسین و هر دو پدر تو و قتیکه نسبت دادی بسوی علای
است بنام فسق از پدر او اگر حسین ابتدا کرده باشد بنام خود بلند شمرده خود را بر تو پس بدرستیکه از این سبب
پست نشوی اما قبول سفارش او در انمقدمه که سفارش کرد پس این نیکی را دفع کردی از خود و حواله
کردی بسوی کسیکه اولی تر است بانکار نیک از تو پس چون رسد این نامه من نزد تو بگذار هر چه هست
در دست تو از ملک سعید بن شریح و رها کن خانه او را و متعرض شو او را و بازده مال و عیال او پس
بدرستیکه من نوشتم حسین را که خبر دهد ترا باین نوشته من که اگر خواهد اقامت کند نزد او و اگر
خواهد باز اید بسوی شهر خود پس نیست ترا بروی تعرفی نه بدست نه بزبان و اما خط نوشتن تو بسوی حسین
محض نباد اد انکه نسبت نمیکنی او را بسوی پدر او بلکه بسوی مادر او پس هر اینه حسین وای بر تو باد
انکسی است افگنده نمیشود او را در بدیها یا کم شمرده پدر او را که او علی ابن طالب است تا بسوی
مادر او حواله کردی او را که ان فاطمه دختر رسول الله است پس این زیاده فخر او است اگر ترا عقل باشد
والسلام وفی الکامل للمبرد قدم مال ازین نزد معاویه بدمشق سیر فت چون گذر حمالان بر مدینه افتاد

حسین ابن علی گرفت انمال را و تقسیم نمود بر اہل بیت خود و نوشت معاویہ را کہ من الحسین بن علی الی معاویہ
بن ابی سفیان اما بعد فان عیراً مرت بنا تحمل مالا و حللا و عیراً طیبا الیک لتودعها خزائن دمشق و تحمل بها بعد
النهل نبی الیک و انی احببت ایصالها فاخذتها و السلام یعنی از حسین بن علی بسوے معاویہ بن ابی سفیان
اما بعد بدرستیکہ شتران چند میگذشت بر ما کہ بار داشت مال و زیور و عنبر و بوے ہاے خوش میرفت
نزد تو تا کہ تو در بعث کنے بخزانہ دمشق و بیکار گذارے انرا و من محتاج بودم بان پس گرفتم من او را و السلام
پس نوشت بسوی او معاویہ بجواب او من عبد اللہ معاویہ امیر المومنین الی حسین بن علی سلام علیک
اما بعد فان کتابک ورد علی تذکر ان عیراً مرت بک من الیمن تحمل مالا و حللا و عیراً و طیباً الی لادعها خزائن
و مشق و اعمل بها بعد النهل نبی الی و انک احببت الیها فاخذتها و لم تکن جدیراً باخذها و نسبتها الی لان
الوالی احق بالمال ثم علیه الخرج منه و ایم اللہ لو ترکت ذلک حتی صار الی لم اجبک حتفک منه و لکنی قد ظننت
یا ابن اخی ان فی راسک نزوة و یودی ان یکون ذلک فی زمانی فاعرف ذلک قدرک و انکاوزعن ذلک
و لکنی و اللہ اخوف ان تبتلی بمن لا ینظرک فواق ناقة و کتب فی اسفل کتابه یا حسین بن علی لیس ما جئت
فی السباع یوماً فعلل اخذک المال و لم تومر به ان هذا من حسین بخل قد اجزناها و لم تغضب لها و احتملنا من حسین
ما فعل یا حسین بن علی و الال لک بعدی و بئسته لا تحمل دیودی انی شاهدها فالیها منک با خلق الاجمل
انی ارهب ان تصلی بمن عنده قد سبق السیف العذل یعنی از معاویہ امیر المومنین بسوی حسین بن علی
اما بعد بدرستیکہ نامہ تو بمن رسید کہ نوشتہ بودے تو در ان کہ شتران بگذشت بر تو از یمن کہ بار کردہ شدہ
بود بران مال و زیور و عنبر و بوی خوش مے امد بسوے من تا کہ و دیعت نہم بخزانہ دمشق و بیکار گذارم انرا
بعد نخشیدن پسران پدر خود و تو محتاج بودی بران پس گرفتے تو انرا و نبودے تو مستحق ان چون نسبت
کردے انمال را بسوے من چرا کہ والے سزاوار است بمال بعد از ان بروے است صرف ان و
سوگند بخدا اگر میگذاشتے انرا تا کہ رسیدے بمن نہ باز داشتمے نصیب ترا از ان مگر گمان کردم ای پسر برادر من کہ دیر تر
میشود انچنین در زمان من چرا کہ میشناسم قدر ترا و تجاوز نمودم از ان مال مگر سوگند بخدا کہ میترسم کہ مبتلا شوے
بکسیکہ نہ بیند بسوے تو و نوشت در زیر نامہ اے حسین پسر علی نیست انچہ اوردے
تحقیق کہ اجازت دادم انرا و غضب نکردم بر اے ان و تحمل نمودم از حسین انچہ کرد اے حسین بن علی
ابن امید تو بعد از من تحمل کردہ نشوی دہ شود من شاہدانم

ومیترسم کہ باکسیلہ نرواوست شمشیر بران وفی الحقایق چون حجر بن عدے واصحاب او کشتہ شدند
پس اتفاق ملاقات افتاد درانسال از حسین ع با معاویہ پس گفت معاویہ یا ابا عبد اللہ ایا نرسید ترا انچہ
کردم باحجر و یاران او از شبعہ پدر تو گفت نہ گفت کہ کشتم ایشان را و کفن دادم ایشانرا و نماز گذاردم بر ایشان
پس بخندید حسین ع و گفت خصومت کنند انعوم ترا در قیامت اے معاویہ سوگند بخدا اگر من والے
میکشتم بر شیعہ تو نہ کفن میدادم و نہ نماز میگذارم بر ایشان و تحقیق رسیدہ ست بمن افتادن تو در پی
علی مرتضی و ایستادن تو دران و اعتراض تو بر بنی ہاشم در عیوب و سوگند بخدا کہ شیدی کمان بے زہ
و تیر انداختے بے نشان و رسیدے بعداوت بمکان فریب و اطاعت نمودے مردیرا کہ نہ سبقت
در اسلام دارد و نہ از نفاق بیراست و ندیدہ سوے تو پس ببین برائے خود و بعت تعرض نمودہ باین
سخن عمرو عاص را و من خطبۃ فی مجلس معاویہ صعد المنبر فحمد اللہ واثنی علیہ ثم صلی علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم سمع
رجل یقول من ہذا الذی یخطیب فقال الحسین بن علی نحن خرب اللہ الغالبون وعترۃ رسول اللہ ص الاقربون
واہل بیتہ الطیبون واحد الثقلین اللذین جعلنا رسول اللہ ثانی کتاب اللہ تبارک وتعالی الذی فیہ تفصیل
کل شی لایاتیہ الباطل من بین یدیہ ولا من خلفہ والمعلول علینا فی تفسیرہ ولا یبطا تاویلہ نتبع حقایقہ
فاطیعونا فان طاعتنا مفروضۃ اذا کانت بطاعۃ اللہ ورسولہ مقرونۃ قال اللہ عزوجل اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول
واولے الامر منکم فان تنازعتم فی شی فردوہ الے اللہ والے الرسول ولو ردوہ الے الرسول واولی الامر
منہم لعلمہ الذین یستنبطونہ منہم ولولا فضل اللہ علیکم ورحمتہ لاتبعتم الشیطان الا قلیلا واحذرکم الاصغار الے
ہتوف الشیطان بکم فانہ لکم عدو مبین فتکونوا کاولیائہ الذین قال لہم لاغالب لکم الیوم من الناس وانی
جارلکم فلما تراءت الفئتان نکص علی عقبیہ وقال انی بریء منکم فملقون للسیوف ضربا والرماح وردا وللعمد
حطما وللسہام غرضا ثم لایقبل من نفس ایمانہا لم تکن امنت من قبل او کسبت فی ایمانہا خیرا قال معاویہ حسبک
یا ابا عبد اللہ فقد ابلغت

من کلامہ علیہ السلام

باد ہراف لک من خلیل خیلے	کم لک بالاشراق والاصیل
من صاحب وطالب قتیل	والدہر لایقنع بالبدیل
انما الامر الے الجلیل	وکل حی سالک سبیل

تاویل کان بینہ وبین الحسین علیہ السلام کلام فقیل للحسین انہ یہودی فرنک فہو اکبر منک فقال سمعت جدے

بقول ایما اثنین جری بینهما کلام فطلب احدهما رضی الآخر کان سابقا الی الجنة وان اکبرهما ان اسبق اخی الکبر فلیغفر
قولہ الحسن ناگاہ عاجلا بیفتے بود در میان او برادرش حسن ع سخنی پس گفتند حسین را کہ برو نزد برادر خود کہ او ازتو
بزرگتر است پس گفت حسین ع کہ شنیدہ ام از جد خود کہ میگفت ہر جا کہ دو میان دو کس سخنے در میان آید کہ یکے
اول طلب رضاے دیگر بنماید او اول در بہشت داخل خواہد شد پس من کردہ دارم کہ سبقت کنم بر برادر
خود پس چون این سخن بحسن ع رسید او مذر حسین قبول کنندہ وکتب الیہ الحسن یلومہ علی اعطایہ الشعراء وکاتب الیہ
انت اعلم منی بان خیر المال ما وقی العرض واز کتاب انس المجالس نقل نمودہ کہ چون فرزدق شاعر امد ان
حکم کہ امیر مدینہ بود حکم باخراج از بلد نمود باید خرج راہ بخدمت او حاضر شد آنجناب چہار صد اشرفے
باکمال عذر خواہی بوی انعام فرمود بعضے از حضار مجلس گفت ابن قدر دینار برائے یک شاعر فاسق وفاجر
سزاوار نیست حسین ع فرمود کہ بہترین اموال انست کہ مردم عرض خود را از سود مقال محفوظ دارد ہمچنانکہ جد بزرگوار
در بارہ عباس بن مرداس شاعر فرمود کہ زبان او را از سن قطع کنید وفی المناقب لابن شہر اشوب در میان
حسین ع و ولید بن عتبہ برائے زمینے منازعتہ بود پس بکشید حسین عمامہ ولید را از سر او پیچید در گردن او
وانوقت ولید امیر مدینہ بود پس گفت مروان ندیدم مثل این روز جرأت مروے بر امیر خود پس گفت ولید
کہ نگفتے تو این سخن از راہ شفقت بلکہ حسد بردے تو بر حلم من و دید ستیکہ زمین از ان حسین است پس
گفت حسین ع کہ زمین از ان نست اے ولید و بر خاست واز اخطب خوارزمے نقل نمودہ کہ در کتاب
مقتل آل رسول او ورده کہ اعرابے نزد حسین ع و گفت اے پسر رسول خدا من مدیونم و از ادای آن
عاجزم باخود گفتم کہ سوال کنم از سخی ترین ادمان و ندیدم از اہلبیت رسول سخی تر کسے را پس گفت حسین
ع اے برادر عرب بہ پرسم از تو سہ مسئلہ پس اگر جواب دہی یک مسئلہ را عطا کنم ثلث دین تو واگر از
دو مسئلہ جواب دہی عطا کنم دو ثلث دین تو واگر از کل جواب دہی عطا کنم کل دین تو پس گفت اعرابے
اے پسر رسول خدا تو از من مسئلہ بپرسے و حال انکہ تو از اہل علم و شرف ہستے پس گفت حسین ع کہ
ارے شنیدم از جد خود کہ معروف بقدر معرفت است پس گفت اعرابے بپرس انچہ خواہی یا جواب دہم یا
بیاموزم از تو پس گفت حسین ع کدام اعمال بہتر است گفت اعرابی ایمان باللہ پس گفت حسین پس چہ
چیز باعث نجات است از مہلکہ گفت اعرابے کہ خوف خدا پس گفت حسین ع پس کدام چیز زینت مروت است
گفت علم یا حلم گفت اگر نباشد گفت پس مال یا مروت گفت حسین ع اگر این ہم نباشد گفت پس

فقر باصبر گفت حسین ع اگر نباشد این گفت اعرابی که از اسمان صاعقه بیاید و بسوزد او را که او لایق اینست پس
نخندید حسین ع و انداخت کیسه هزار دینار بسوی او و داد انگشتری که قیمت ان دو صد درهم باشد و گفت
حسین ع که دینار بدانیان خود و انگشتری را صرف خود کن پس گرفت اعرابی و گفت الله اعلم حیث
یجعل رسالته و از عمر بن دینار منقول است که اسامه بن زید رض که از مشاهیر صحابه است مریض شد و حسین
ع بعیادت او رفت اسامه اظهار غم و الم نموده گفت یا ابن رسول الله شصت هزار درم مدیونم و از ادای
ان عاجزم و میترسم که درین مرض مدیون بمیرم حسین ع گفت ادای دین تو قبل از موت تو بر من است پس
از انمجلس برنخاست مگر انکه دین او تمام ادا نمود و امام غزالی در کیمای سعادت آورده و در حقایق از تفسیر عرائس
نقلنموده عن مسعده که حسین ع بر جماعتی از مساکین بگذشت و حال انکه ایشان گلیم خود انداخته فانها
انداخته بودند پس گفتند یا ابن رسول الله انجا بیا پس رفت نزد ایشان و نخورد با ایشان بعد ازان این ایته
تلاوت نمود که ان الله لا یحب المستکبرین یعنی خدا دوست نمیدارد متکبرین را پس گفت شما دعوت نمودید من
اجابت نمودم اکنون شما اجابت نمائید دعوت مرا گفتند بلی یا ابن رسول الله پس برخاستند با او تا انکه او را
بمنزل وی پس گفت حسین ع بکنیز خود که بیار انچه داری و از ابو الحسن مدائنی روایت نموده که در سالی
از سالها حسن و حسین و عبد الله بن جعفر طیار رضی الله عنهم عزیمت سفر حج نمودند روزی در اثنای راه
در احمال و انتقال خود جدا گشته تشنه و گرسنه بخانه عجوزه رسیدند و در کمال بی تابی آبی طلب نمودند
عجوزه گوسفند شیر دار او را دوشانیدند و نوشیدند و گفتند دیگر از ماکولات چه داری گفت که بجز
این گوسفند چیزی ندارم او را ذبح کنید و پوست کنید تا من طبخ کنم و مهیا سازم چون طعام مهیا شد صرف
نمودند زمانی در خانه عجوزه بسر بردند و وقت عصر از خانه او بر امدند و با و گفتند که ما از قریشیم اگر خداوند سالما
بار اباد وطن خود که مدینه است برساند و تو اگر انجا بیائی پاداش جمیل خواهی یافت چون شوهر او بخانه امد
گوسفند را ندیده این ماجرا شنیده زن را عتاب کرد که ما بجز همین یک گوسفند نداشتیم از ما هم باشخاص غیر معروف
تلفت نمودی بعد ازان پس از مدتی بسبب ضیق معیشت ناقه و جمله که داشت زن و شوی بعزم مبایعت
ان بمدینه رفتند و در کوچه های مدینه میگردند که گذرش بر در خانه حسن ع افتاد چون چشم انجناب بر ان
زن افتاد او را بشناخت و او را طلب داشته پرسید که مرا میشناسی گفت لا و الله نمیشناسم فرمود که یکی از
مهمانان تو هستم زن گفت پدر و مادرم فدای تو باد پس انجناب هزار اشرفی و هزار گوسفند با و عطا فرمود

نزد حسین ع فرستاد و انجناب نیز همون قدر عطا فرموده نزد عبد الله فرستاد و انجناب دو برابر ان بداد و بروایتی دیگر حسن صد شتر و حسین هزار گوسفند و عبد الله یکصد هزار درهم بادعطا داد و در مناقب از شعیب بن عبد الرحمن خزاعی مرویست که گفت در روز کربلا یافته شد داغ بر پشت حسین ع پس پرسیدند امام زین العابدین ع ازان گفت این بسبب انست که با یتامی بیوه گان و یتیمان و مساکین را بر پشت خود بکنان شان میرسانید و عبد الرحمن سلمی یکی از فرزندان حسین ع را سوره فاتحه تعلیم نموده بود ان پسر چون ازا بر پدر خود خواند حسین ع هزار دینار و هزار حله و عقد مروارید بمعلم انعام فرمود پس گفتند مردمان او را ان امر سخنان گفت حسین ع کجا میرسد انعام من بمقابله تعلیم او بعد ازان این شعر بگفت ـ

اذا جادت الدنیا فجد بها		علی الناس طرا قبل ان تفلت	
فلا الجود یفنیها اذا هی اقبلت		ولا البخل یبقیها اذا ما تولت	

وفی المناقب روایت کرده است صوبے از صادق ع که فیما بین محمد بن الحنیفه و حسین ع سخنے ناخوشی واقع شد پس نوشت محمد حنیفه بسوے حسین ع که اے برادر بدرستیکه پدر من و پدر تو یکی ست دران نه تو فضیلت جوئی بر من و نه من بر تو مگر بادر تو فاطمه بنت رسول الله است اگر بودی تمام دنیا پر زر ملک مادر من از اینه برابری نمیکردم با مادر تو پس چون بخوانی نامه من بیا بسوی من تا راضی کنی مرا چرا که تو اولے بالفضل هستے از من والسلام علیک و رحمة الله و برکاته پس عمل نمود حسین ع بدانچه که نوشت محمد حنیفه و بعد ازان در بیان ابن هر دو برادر چیزے واقع نشده و فی کشف الغمه قال انس بن مالک کنت عند الحسین فدخلت علیه جاریة بمجیئه بطافة ریحان فقال لها انت حرة لوجه الله فقلت تجنیک بطافة ریحان لا خطر لها فقتقها قال کذا قال الله اذا حییتم بتحیة فحیوا باحسن منها او ردوها و کان احسن منها عتقها و فی المناقب روایت کرده است از حسین بن علی ع که گفت حسین ع که صحیح شده است نزد من قول نبی صلے الله علیه وسلم که افضل اعمال بعد نماز داخل کردن سرور است در قلب مومن بان چیز یکه گناه دران نباشد پس بدرستیکه دیدم غلامی را که میخرانیدند سگے را پس گفتم او را چه میکنید پس گفت اے پسر رسول خدا من غمناکم میطلبم خوشی را بخوشی سگ چرا که مالک من یهودی ست است از وے مفارقت میخواهم پس امد حسین ع بر صاحب او با دو صد دینار برائے قیمت الغلام پس گفت یهودی که غلام فدائے مقدم شریف تو باد و این بستان نیز بغلام بخشیدم و مال را نگرفت پس گفت حسین ع که این مال را بتو بخشیدم گفت یهودی که قبول نمودم و بغلام بخشیدم پس

گفت حسین علوکه من غلام را ازاو نمودم واین مال دبستان جا بغلام بخشیدم پس گفت زن ان یهودی تحقیق
اسلام اورد من دین خود بشوهر خود بخشیدم پس گفت یهودی من هم اسلام اوردم واین مکان خود بزن بخشیدم
و در اغانی ابو الفرج اصفهانی از ابن کلبی منقول است که قیس بن ذریح بن طریف اللیثی که معروف بمجنون
است برادر رضاعی حسین ع بود و مادر قیس انجناب را شیر داده بود بعد از انکه بدر و عشق لیلی بنت مجاب
بکلبی مبتلا گردید و اشعار آبدار درین باب شایع شد پدر قیس رسید پسر را طلبیده گفت اے پسر دختر عمت
در نهایت حسن و جمال و صاحب ثروت و مال است مناسب چنان است که در ایجنه تو خطبه کنم قیس
از شنیدن این مقال پریشان خاطر و بصحرا نهاده در فکر وصال محبوبه خود برامد و چاره کار خود میدان منحصر دانست
که توسل بحسین ع نماید و بمدینه امده احوال خود بپیش ان مقتدا سے زمانه عرض نمود انجناب بلا توقف
بخانه پدر لیلی رفت و در مقام خواهش قیس برامد پدر لیلی عرض کرد که جان پدر و مادرم و خود و دخترم فدای
مقدم شریف تو باد و لے از ان بیتر سم که پدر قیس از ان انکار نماید و ما را ننگ و عار سے بود۔

دانے کہ عرب چہ عیب جویند		گر این چنین کنم مرا چگویند	

اگر رائے مبارک بران قرار یابد که پدرش را بخواستگاری امر فرماید و لے و انسب ست انجناب
متوجه خانه زریح که پدر قیس ست شد و در مقام خواهش برامد تا پدر قیس امتثالا للامر اطاعت نمود
بخانه پدر لیلی شتافته دخترش را خطبه ساخت **اما زهد و عبادت او** سابق بیان کرده شد که ابن عبد البر
استیعاب و نوادی در تهذیب گفته که حسین ع بست و پنج حج پیاده گذارده و در اسد الغابه مذکور است
که مصعب میگوید که حسین بست و پنج حج پیاده گذارده و تحقیق که در مدینه بود قبل دخول عراق چهیل حج گذارده باشد
چرا که از عراق پنج نیامد و بعد از انکه از عراق بمدینه امد نوزده سال و چند ماه زندگانے کرد چرا که سنه چهل و یک
از عراق بمدینه مراجعت نمود و با دل سنه شصت و یک شهادت یافت و کان الحسین رضی الله عنه فاضلا
کثیر الصوم و الصلوٰة و الحج و الصدقه و افعال الخیر جمیعا و در حقایق از کتاب عقد از ابن عبد ربه و در ملهوف
از سید بن طاؤس روایت نموده که از علی زین العابدین ع از قلت اولاد پدر بزرگوارش سوال نمود گفت
گمیکه شبانه روزی هزار رکعت نماز گذارد جاے تعجب است که کثیر الاولاد باشد در کتاب جامع الاخبار
نقل نموده که چون حسین ع وضو نمود سے چهره او متغیر شدے و رعشه بر مفاصل او افتادی پس گفتند او را که
کدام چه حالت ست گفت حق است بر مومن که چون در پیش جبار بایستد رنگ او زرد شود و رعشه

برانام وے افتد واز مناقب ماثر ندرانی نقلنمودہ کہ پرسیدہ شد حسین ع کہ چرا اینقدر خوف خداداری گفت
در قیامت امن نیابد کسیکہ در دنیا از خدا نترسد و در روضۃ الاحباب اوردہ کہ حسین ع در کربلا گفت ایہا
الناس حق سبحانہ تعالی کذاب را احرام گرداینیدہ و من ہرگز دروغ نگفتہ ام و نمیگویم و وعدہ خلاف نکردہ ام
و ہیچ مسلمانے را نیازردہ ام و تا قلم تکلیف بر من جارے گشتہ فرایض الہی را ترک نکردہ ام وان نسب
عالے کہ من دارم امروز کسے ندارد و من مردی بودم از دنیا احتراز کردہ ملازم روضہ جدبزرگوار خود گشتہ مرا انجا را
نگزیدہ بضرورت ترک مدینہ کردہ پناہ بحرم کعبہ بردم و بعبادت پروردگار خود مشغول بودم تا رسولان شما ہا
شما من رسیدا ے اخر الخطبہ بعد از اتمام خطبہ عمر سعد تیرے بسوی حسین انداخت و گفت گواہ باشید کہ اول
تیر بجانب حسین من انداختم حسین ع محاسن مبارک خود بدست گرفت و گفت کہ غضب خدا بر یہود وقتے متوجہ
شد کہ گفتند عزیر پسر خدا است و بر نصاری وقتے متوجہ شد کہ گفتند عیسے ابن اللہ است و غضب الہی بر ین
بر اے شما معد و مہیا است کہ قصد قتل فرزند پیغمبر خود میدارید انتہی لشکر مخالفان بقول صحیح بست و دو ہزار
و لشکر حسین ع بقول اکثر و اشہر ہفتاد و دو تن سوا ے انجناب بودند از ینجانب جملہ کسان شربت شہادت
نوشیدند و این اثبر گوید کہ از لشکر مخالفان ہشتاد و ہشت تن مقتول شد سوا ے مجروحان کہ علاوہ ان
بودند رضی اللہ تعالے عنہ و عن اہل بیتہ بعد و دین قصبہ پر غفیہ او بدون و دین قصۂ مختار ثقفی دل و ستان
اہلبیت گاہے ارام نپذیرد و انکہ مختار را متہم سازند کہ دعوی نبوت نمودہ بدانست مولف سخت است
دروغ بے فروغ و سبب این افترا انست کہ چون حق تعالے او را بران ظلمہ فتح و فیروزی داد و حامیان
کربلا را بر ہر کہ دست یافت بنوعے انملاعین را بدوزخ فرستاد کہ باعث عبرت عالمیان گشت و دشمنان
او بسیار شدند و انچہ توانستند در حق او افترا بازی نمودند تا از چشم مردم بیفتد و چون محمد حنیفہ را امام میدانست
شیعیان غیر کیسانیہ بر مخالفت او شدند و اہلسنت بسبب این دو فریق در ورطہ غلط افتادہ سخنان
دشمن او را باور نمودند او را لعن و طعن نمودند اگر خود او دعوی نبوت نمودی محمد حنیفہ را چگونہ امام خود میدانستے
و طلب خون حسین ع چرا نمودے دروغ گو را حافظہ نباشد بہر حال حق تعالے بر و کس رحمت کند یکی مختار
ثقفی کہ از ظالمان انتقام حسین ع کشید و دیگر ابو مسلم مروزی کہ دنیا را از لوث حکومت بنی امیہ پاک نمود رحمہما اللہ تعالے

فصل باید دانست کہ بسیار کسان از راہ تعصب و عناد بعضے از راہ جہالت میگویند کہ خروج حسین ع
ناجایز بود و قتل انجناب مباح بود معاذ اللہ من ہذا القول و من ہذا الاعتقاد لہذا اقوال مفتے بہا اہلسنت

چندی درین مقام تقلموده تا دیگران در ورطه ضلالت نیفتند و بالله التوفیق فی شرح فقه الاکبر للشیخ ملا علی قاری

قتل غیر الانبیاء کبیرة عند اهل السنة والجماعة الا ان یکون مستحلا وهو غیر منقص بالحسین ونحوه مع ان الاستحلال

امر لا یطلع علیه الا ذو الجلال وانما کان قتله نظیر قتل عمار بن یاسر اما تفوه بعض الجهلة من ان الحسین کان

باغیا فباطل عند اهل السنة والجماعة ودلیل هذا من بدیهیات الخوارج الخوارج عن الجادة ثم قال واتفقوا علی

جواز اللعن علی من قتله او امر به او اجازه او رضی به فقیه بحث لان مع کونه بظاهره مناقضا لما قدمه من بیان

الخلاف ان ارا وجواز اللعن الاجمالی بان یقال لعنة الله علی قاتل الحسین او الراضی به فلا کلام فیه لقوله تعالی

الا لعنة الله علی الظالمین وفی شرح عقاید النسفی للعلامة سعد الدین التفتازانی اتفقوا علی جواز اللعن علی

من قتله او امر به او اجازه او رضی والحق ان بعض یزید یقتل الحسین رض واستبشاره بذلک واهانة اهل بیت النبی ص مما تواتر

معناه وان کان انفاصیله احادا فنحن لا نتوقف فی شانه بل فی ایمانه لعنة الله علیه وعلی انصاره واعوانه

وفی تمهید ابی شکور السالمی قال اهل السنة والجماعة بان الحسین رض کان الحق فی یده وقد قتل ظلما وقال المتفقه

بان حسینا کان باغیا لان خرج علی امامه تم ما قال خلاصة هذا کانت الخلافة بعد الحسن لمعاویة واستخلف معاویة ابنه

یزید فکان خلافته باستخلاف معاویة اعلم ان استخلاف معاویة فی یزید لیس بدلیل لطلب البیعة عمرو بن العاص ولو کان استخلافه کذلک

لا یحتاج الی البیعة ثم الصحابة والمسلمون لم تتفق علی یزید مثل عبد الله بن زبیر ومحمد الحنیفة والحسین بن علی رضی الله

عنهم وکثیر من اهل البیعة لم یتفقوا علیه فلم یکن امام عادلا فصح بهذا ان حسینا رضی الله عنه لم یکن باغیا ولم

یخرج علی امام الحق والدلیل علی ما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه کان یبکی حسین ولد الحسین فقیل له

ما یبکیک یا رسول الله فقال تقتله الفئة الباغیة فالنبی صلی الله علیه وسلم سماهم باغیین دل ان الحسین رض

کان علی الحق ثم اختلفوا فی اللعن علی یزید قال بعضهم یجوز لانه کفر بالله تعالی حیث اجاز قتل الحسین رض ورضی

بذلک وقال بعضهم بان یزید لم یامر القوم بقتل الحسین ع وانما امرهم بطلب البیعة او باخذه وحمله الیه وهم قتلوه

من غیر امره ولم یرض بذلک والاصح ان نقول بان یزید لم یامر بقتل الحسین رضی الله عنه او قتل من غیر امره و

رضی بذلک او جوز اللعن علی اهل البیت فانه یجوز اللعن علیه والا فلا وقد صواعق الی آخره اورده خلاصه آن اینست

که علما بعد از اختلاف در کفر یزید و اتفاق بر فسق او اختلاف کرده اند در جواز لعن بر او بخصوص بر سبیل تجویز لعن او

کرده اند از انجمله این جوزیست که از امام احمد حنبل وغیر او نقل کرده چنانچه در کتاب مسمی بابو الوفا علی المنتصب العنید المانع

عن ذم الزید چنین آورده که سایلی از من سوال کرد از حال یزید بن معاویه گفتم کافیست او را چیزی که باوست از سیات

وقبایح اعمال گفت ایا لعن بروی جائز است گفتم علمای متورع تجویز کردہ اند از انجملہ احمد بن حنبل است کہ در حق
یزید چیزے گفتہ کہ زیادہ بر لعن است باز ابن جوزے از قاضی ابو یعلے نقل نمودہ کہ او در کتاب معتمد در اصول
از صالح بن احمد حنبل روایت کردہ گفت از پدر خود پرسیدم کہ قومے نسبت بیزید ہند مارا تولا سے یزید
ابن حبیب پدرم گفت اے پسر ایا تولا سے یزید میکند کسیکہ ایمان بخدا داشتہ باشد و چرا لعن نمیکند بر کسیکہ
خدائے تعالے او را در کتاب خود لعن کردہ گفتم کجا است در کتاب اللہ گفت در قولہ تعالے فہل عسیتم
ان تولیتم ان تفسدوا فی الارض وتقطعوا ارحامکم اولئک الذین لعنہم اللہ فاصمہم واعمی ابصارہم پس احمد گفت
ایا فسادی اعظم از قتل ہست و بروایتے انکہ اے پسر چگویم در شان کسیکہ خدائے تعالی او را لعن کردہ
در کتاب خود بعد از ان آیت مذکورہ بخواند قاضی ابو یعلی کتابے تصنیف کردہ در ان کتاب ذکر کسانیکہ
مستحق لعن اند نمودہ و یزید را انا بجملہ شمردہ و این حدیث روایت نمودہ من اخاف اہل المدینۃ ظلما اخافہ اللہ
وعلیہ لعنۃ اللہ والملائکۃ والناس اجمعین رواہ مسلم وہیچ خلافے نیست در اینکہ یزید لشکر بمدینہ فرستادہ
اخافت اہل مدینہ نمود بالجملہ علما اتفاق کردہ اند بر انکہ کسیکہ قاتل حسین است باامر بقتل وے نمودہ یا تجویز
کردہ یا بان راضی شدہ لعن براو جائز است بے انکہ نام یزید بخصوصہ برند شیخ عبد الحق دہلوی در تکمیل الایمان
اورده کہ بعضے در لعنت یزید شقی نیز توقف کنند و بعضے براہ غلو و افراط در شان وے و موالات وی
روند و گویند کہ وے بعد از انکہ باتفاق مسلمانان امیر شد اطاعت وے بر امام حسین واجب شد نعوذ
باللہ من ہذا بالقول و من ہذا الاعتقاد کہ با وجود امام حسین او امام و امیر شود و اتفاق مسلمانان بر وی کی شد
جمعی از صحابہ کہ در زمان او بودند و اولاد صحابہ ہمہ منکر و خارج از اطاعت وے بودند نہم حیاتے از مدینہ مطہرہ
بشام نزد وے کرہا و جبرا رفتند و او جایزہ ہاے سنی و مائدہ ہاے ہنی نزد ایشان نہادہ بعد از انکہ حال
قباحت مال او را دیدند بمدینہ باز آمدند و خلع بیعت وے کردند و گفتند کہ وے عدو اللہ شارب الخمر
و تارک صلوات و زانے و فاسق و مستحل محارم است و بعضے دیگر گویند کہ وے امر بقتل انحضرت نکردہ و بدان
راضی نبود و بعد از قتل وے و اہل بیت وی مسرور و مستبشر نشدہ و این سخن نیز مردود و باطل است چہ
عداوت او نسبت باہلبیت نبوی ظاہر و استبشار وی بقتل ایشان و اذلال و اہانت او ایشان را
بدرجۂ تواتر معنوی رسیدہ و انکار آن تکلف و مکابرہ است و بعضے دیگر گویند کہ قتل امام حسین گناہ کبیرہ
است چہ قتل نفس مومن بناحق گناہ کبیرہ است نہ کفر و لعنت مخصوص بکافر است و لیت شعری

ارباب این تاویل باحادیث نبوی کہ ناطق اند بانکہ بغض و عداوت و ایذا و اہانت فاطمہ و اولاد او موجب
بغض و ایذا و اہانت رسول اللہ است چہ میگویند وان سبب کفر و موجب لعن و خلود نار جہنم است بلا شک
بموجب ایہ ان الذین یوذون اللہ و رسولہ لعنہم اللہ فی الدنیا والاخرۃ واعد لہم عذابا مہینا و بعضے دیگر گویند
کہ خاتمت وے معلوم نیست شاید کہ او بعد از ارتکاب ان کفر و معصیت توبہ کردہ باشد و در نفس
آخر بر توبہ رفتہ باشد و میل امام محمد غزالے در احیاء العلوم باین حکایت است مگر وے بعد از قتل امام حسین
و اہانت اہلبیت لشکر بہ تخریب مدینہ منورہ و قتل اہل انجا فرستادہ و بقیہ از صحابہ و تابعین را امر بقتل کردہ
و بعد از تخریب مدینہ امر بالحاد حرم مکہ معظمہ و قتل عبد اللہ بن زبیر کردہ و در اثنائے این حال از دنیا بجہنم شتافتہ
دیگر احتمال توبہ و رجوع او را خدا و ند انتہی و در روضۃ الاحباب آوردہ کہ یزید روزے خمر خوردہ با دکشتگان کربلا
نمودہ رقص میکرد ہم در اثنا لحالت پایش بلغزید و بر کید مگر بچید و بیفتاد و بمرد تا بدرک اسفل ہبیچ جا قرار نگرفت
و بعضے گویند کہ وے بمرض ذات الجنب بجہنم رفت و طریق جمع باین دو روایت انست کہ گویند عارضہ
ذات الجنب کہ بحدیث نبوی از شیطان است بروے مستولی شدہ بعد ازان خمر خوردہ با دکشتگان
کربلا شادی نمودہ رقص نمود چون ضعف داشت پایش بلغزید و بیفتاد و بجہنم رفت پس حال توبہ او از نیفتاد
معلوم و شیخ جلال الدین سیوطی کہ از مشاہیر علمائے شافعیہ است و از حفاظ حدیث بودہ نیز یزید را لعنت
نمودہ حیث قال فی تاریخ الخلفاء و لما قتل الحسین و نواحیہ بعث ابن زیاد برؤسہم الے یزید فسر بقتلہم اولا ثم
ندم لما مقتہ المسلمون علی ذلک و ابغضہ الناس و حق لہم ان یفعلوہ لعن اللہ یزید و ابن زیاد و سعد و یزید
میگوید مولفہ عفی اللہ عنہ کہ چند چیز در این امت نہایت غریب ست و باعث استعجاب اول انکہ ابو طالب
را کافر گویند و ابو سفیان را مومن و حال آنکہ در اصول مقرر نمودہ اند کہ اگر کسیکہ در حق وے دو روایت وارد
شود یکے بطرف کفر و یکی بطرف اسلام تعداد او در اسلام باید نمود نہ شخصے معین را کافر نتوان گفت اینجا بروایت
عباس بن عبد المطلب ثابت ست کہ ابو طالب در نفس اخیر ایمان آورد و تکلم بکلمہ لا الہ الا اللہ شد دوم
انکہ یزید و ابن زیاد و عمر سعد را لعنت نکنند و مختار ثقفی را لعنت کنند سیوم انکہ با وصف بودن علمای
اہلبیت تمسک باین ہا نکنند و از دیگران تمسک نمایند این ہا فقط بسبب شوے دولت بنی امیہ بود و
اگر این اشقیا را دولت و شوکت نبودے کسے نام القوم زشت ہم بزبان بروے انتہی بعضے درین زمان
اعتراض دیگر بر جناب سید الشہدا میکنند میگویند کہ اولویت او بخلافت مسلم مگر چون او را منعت نبود بے

منعت چرا بجارہ رفت وبمقتضاے ایہ کریمہ لاتلغوا یاید کم الے اشکلکتہ عمل ننمودہ خود را در تہلکہ انداخت این سخن نیز ناشے از غایت جہالت وحماقت است ومشہور ست از قلت بحث اہلبیت بنوی واذراء مودت نبی امیہ چون دیدند کہ جواب ہاے ہزبانات دیگر علماے اہلسنت باحسن وجوہ داده اند اعتراض دیگر بر آورند تا بہر نوعیکہ مبدا اعتراض بر حسین ع متوجہ شود جواب این بچند وجہ است اول انکہ انجناب بقصد محاربہ بکربلا نرسیدہ چون اہالے عراق اورا بامامت دعوت نمودند انجناب ملتمس قوم را قبول نمودہ بطور کہ مذکور شد روانہ کوفہ گشت تا انجا رسیدہ احوال را معاینہ نماید اگر مردم بروی مجتمع شوند او خلافت را قبول نماید واگر منعت او حاصل گردد بجارہ باعداء پردازد ودر اثناے راہ انقوم غدر نمودہ اورا بکشتند وانجناب در ہمہ امور تسلیم نمود چنانچہ سیوطی ودیگر مورخین ایراد نمودہ اند کہ عرض علیہم الاستسلام والرجوع والمضی الے یزید حتے یضع یدہ فی یدہ فابوا الا القتال پس چون انجناب ہیچ چارہ ندید مجبورا جنگ واقعہ نمود وبرای محافظت جان ومال واولاد وناموس خود ناتوانست کوشش نمود وباتفاق مذاہب حرب دافعہ جائز است بل ضرور در رد صنۃ الاحباب آورده کہ وقتیکہ حسین ع تنہا شد پیش صف مخالف بایستاد وگفت اے قوم تبر سید از خدا یکہ شب بروز وروز بشب دہد وزنده گرداند وبمیراند اگر باین خدا اقرار دارید وبر رسول او محمد مصطفے صلعم کہ جد من ہست تصدیق میکنید بر من ستم مکنید وبیدادے رارواندارید وبراندیشید کہ در قیامت جد وپدر ومادر من بر شما خصمے کنند وشما را از حوض کوثر باز ندہند اینک ہفتاد ودو تن از برادران وخویشان واصحاب واولاد من کشتید واکنون قصد ما دارید اگر نزاع شما از برائے مملکت است سر راہ مرا بگذارید تا بخشیدم یا ترکستان روم واگر راہ ندہید مرا قدرے اب دہید کہ عیال مرا از تشنگے بسے حال خراب است تا فردائے قیامت بشما خصمے نکنم واگر چنین نکنید واز حرکت خود باز نیائید فاحکم لسد رضیا بقضیا واللہ بانکہ انجناب میدانست کہ مال این چہ باشد وبارہا پیش ازین گفتہ بود باز ہم اعادہ ان نمود برائے اتمام حجت پس چون حسین ع دانست کہ قوم از عداوت باز نخواہند امد در میان دو صف امدہ ندائے اہل من مبارز درداد تمیم بن حطلبہ کہ یکی از امراے شام بود پیش امد وگفت اے پسر علی تا کے خصومت کنی فرزندان وبرادران ویاران تو زہر ہلاک نوشیدند وتو تنہا ماندہ ہنوز خیال جنگ داری تو یک تن تنہا بابست ہزار کس جنگ نتوانی کرد حسین ع فرمود اے شامی من بجنگ شما نیامده ام بلکہ شما بجنگ من امده اید من سر راہ شما نگرفتہ ام بلکہ شما سر راہ من گرفتید وبرادران وفرزندان مرا بقتل رسانیده اید

اکنون میان ما و شما خبر شمشیر چه تواند بود سخن بسیار مگو چون بجنگ آمده بیا تا چه داری و فی الکامل لابن اثیر حسین ع با لشکر مخالفان خطبہ بلیغہ خواند کہ خلاصہ اش اینست کہ اے قوم نسبت کنید و ببینید کہ من کیستم و با نفس خود مراجعت کنید کہ ایا حلال است شما را قتل من و ہتک حرمت من ایا نیستم من پسر دختر پیغمبر شما و پسر وصی او و ابن عم او و اولے المومنین بالعدد و تصدیق کنندہ برسول او ایا نیست حمزہ سید الشہداء پدر من در بہشت جعفر طیار در بہشت عم من ایا نرسیدہ است شما را قول پیغمبر کہ گفتہ بود در حق من و برادر من کہ شما ہر دو سید جوانان اہل بہشت ہستید و باعث خنکی چشم اہلسنت ہستید پس اگر تصدیق من کنید انچہ گفتیم بدان این راست است سوگند بخدا عمداً دروغ نگفتم تا کہ دانستم کہ خدائے تعالے خشم میگیرد بسبب دروغ و اگر تکذیب من کنید پس اگر در میان شما کسے ہست کہ اگر بہ پرسید از ان خبر دہد شما را فہما دالا بہ پرسید از جابر بن عبد اللہ ابو سعید یا سہل بن سعد یا زید بن ارقم یا انس را تا خبر دہند ایشان شما را کہ شنیدہ اند از پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم پس اگر شما شک دارید انچہ گفتم کہ پیغمبر پیغمبر شما ہستم پس سوگند بخدا کہ از مشرق تا مغرب ہیچکس نیست کہ پسر دختر پیغمبر باشد غیر از من اکنون خبر دہید مرا کہ چہ چیز از من طلب میکنید ایا کسے را کشتہ ام کہ قصاص با ما ران از من بخواہید ایا مال کسے گرفتہ ام کہ از من طلب دارید یا کسے را زخمی کردہ تا بدلہ ان از من بگیرید پس ہیچکس جواب نداد و بعد ازان گفت اے شبث بن ربعی و اے حجار بن ابجر و اے قیس بن الاشعث و اے زید بن الحرث ایا نہ نامہ کردہ اید شما من برائے قدوم من گفتند کہ نہ کردہ ایم گفت حسین ع کہ البتہ کردہ اید و فیہ ایضا گفت حسین ع مخالفان را کہ اختیار کنید از من یکے از سہ کار را یا انکہ برگردم من بمکانیکہ از انجا امدہ ام یا انکہ دست بر دست یزید نہم (یعنے مرا نزد یزید بریدنا بیعت او کنم) یا در شہرہائے مسلمانان مرا برید بہر شہر کہ خواہید پس باشم من یکی از اہل ان شہر انچہ برائی اہل ان شہر است برائے من نیز باشد و از عقبہ بن سمعان مروبست کہ جمیع خطبہ ہائے حسین را شنیدم من ہمراہ او بودم از مکہ تا انکہ شہید شد پس سوگند بخدا کہ نگفتہ بود کہ دست خود بر دست یزید نہم بلکہ ہمیقدر میگفت کہ بگذارید مرا تا از مکانیکہ امدہ ام بانجا بازگردم یا بگذارید مرا تا سر در ین زمین عریض نہم و بنیم کہ امر مردمان بر چہ قرار میگیرد پس نکردند مخالفان پس ازین روایات دانوں ظاہر شد کہ قرۃ العین رسول بقصد محاربہ بکربلا نرفتہ و اصلا میل محاربہ نداشت چون اعلا عین بہیچ نوع دست بردار نشدند و عازم قتل او و اولاد او شدند ناچار در حالت اضطرار تا تو نست

مخالف را از خود دفع نمود و این بالاتفاق جایز است و اما آنچه گویند که این کریمه لا تلقوا بایدیکم الی التهلکة از این فعل منع میکند جواب اول اینکه خود را قصداً در تهلکه نیفگنند دوم آنکه معنے این کریمه غلط فهمیده اند معنے این آیه نیست که امام غزالے در کیمیاے سعادت گفته ابن عباس رضی الله عنه میگوید که مال نفقه کنید در راه خدای عزوجل تا هلاک نشوید و براء بن العازب گوید که معنے آنست که گناه کند از گناه گوید که توبه من پذیرند و ابو عبیده میگوید که معنے آنست که گناه کند بعد از ان هیچ خیر نکند و در حدیث روایت کرده اند که ابو که مسلمانے خود را بر صف کافران زند و جنگ کند تا او را بکشند اگرچه این خود را در تهلکه افگند نیست لیکن چون دران فائده بود که او نیز کسے را بکشد تا دل کفار شکسته شود که گویند مسلمانان همچنین دلیرند در ین ثواب بود اگر نا بینائی یا عاجزی خود را بر صف زند روا نبود که این بے فائده خود را هلاک کردن است انتهی و فی المعالم النفقوا فی سبیل الله اراد به الجهاد و کل خیر هو فی سبیل الله لکن اطلاقه تیصرف الی الجهاد و لا تلقوا بایدیکم الی التهلکة ای تهلکة انفسکم ای لا تلقوا انفسکم الی التهلکة ای الهلاک و قیل التهلکة کل شیء یصیر عاقبته الی الهلاک و قیل التهلکة ما یمکن الاحتراز عنه و الهلاک ما لا یمکن الاحتراز عنه اختلفوا فی تاویل هذه الایة فقال بعضهم هذا فی البخل و ترک الانفاق یقول و لا تلقوا بایدیکم الی التهلکة بترک الانفاق فی سبیل الله و هو قول حذیفة و الحسن و قتاده و عکرمة و عطاء و قال ابن عباس فی هذه الایة انفق فی سبیل الله و قال السدی فیها انفق فی سبیل الله و لو عقالا و لا تلقوا بایدیکم الی التهلکة و لا تقل لیس عندی شیء و قال سعید بن المسیب و مقاتل بن حیان لما امر الله تعالی بالانفاق قال رجل امرنا بالنفقة فی سبیل الله و لو انفقنا اموالنا بقینا فقراء فانزل الله هذه الایة و قال مجاهد فیها لا یمنعکم من نفقة فی حق خیفة العیلة و قال زید بن اسلم کان رجال یخرجون فی البعوث بغیر نفقة فاما ان یقطع بهم و اما ان یکونوا عیالا فامرهم الله تعالی بالانفاق علی انفسهم فی سبیل الله و من لم یکن عنده شیء من نفقة فلا یخرج بغیر نفقة و لا قوة فیلقی بیده الی التهلکة فالتهلکة ان یهلک من الجوع و العطش او المشی و قیل نزلت الایة فی ترک الجهاد قال ابو ایوب الانصاری نزلت فینا یا معشر الانصار و ذلک ان الله تعالی لما اعز دینه و نصر رسوله قلنا فیما بیننا انا قد ترکنا اهلنا و اموالنا حتی فشی الاسلام و نصر الله نبیه فلو رجعنا الی اهلنا و اموالنا فاقمنا فیها فانزل الله تعالی یرد علینا ما ضاع منا فانزل الله تعالی و انفقوا فی سبیل الله و لا تلقوا بایدیکم الی التهلکة ای تهلکة الاقامة فی الاهل و المال و ترک الجهاد فازال ابو ایوب مجاهدا فی سبیل الله و قال محمد بن سیرین و عبیدة السلمانی الالقاء الی التهلکة هو القنوط من رحمة الله تعالی قال ابو قلابة هو الرجل یصیب الذنب فیقول

قد ہلکت لیس لی توبۃ فیئس من رحمۃ اللہ وہلک فی المعاصی فنہاہم اللہ تعالے عن ذلک فانزل اللہ انہ لا ییاس من روح اللہ الا القوم الکافرین وفی الکشاف المعنے النہی عن ترک الانفاق فی سبیل اللہ لانہ سبیب الہلاک او عن الاسراف فی النفقۃ حتی یفقر نفسہ ویضیع عیالہ او عن الاستقلال والاحتظار بالنفس او عن ترک الغزو الذی ہو فقویۃ للعدو وروی ان رجلا من المہاجرین حمل علی صف العدو فصاح بہ الناس القی بیدہ الی التہلکۃ فقال ابو ایوب الانصاری نحن اعلم بہذہ الایۃ وانما انزلت فینا صحبنا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فنصرناہ وشہدنا معہ المشاہد واثرناہ علی اہالینا واموالنا واولادنا فلما فشا الاسلام وکثر اہلہ وضعت الحرب اوزارہا رجعنا الی اہالینا واولادنا واموالنا نصلحہا ونقیم فیہا فکانت التہلکۃ الاقامۃ فی الاہل والمال وترک الجہاد پس از تفسیر این آیۃ صاف ظاہر شد کہ آنچہ متعصبین از معنے این آیۃ فہمیدہ اند غلط است بلکہ مراد آیۃ بر خلاف مدعاے شان ست پس جناب سید الشہداء بر خلاف فرمان قرآنے عمل نکرد بلکہ موافق ان عمل نمود کہ ترک جہاد نہی عنہ است وجہاد عام ست خواہ با بغات باشد یا کفار وچون بانفاق علماے اہلسنت ثابت شد کہ آنجناب بر حق بود لامحالہ مخالف او باغی باشند وقتال با باغی ضرور است بلکہ اگر ترک قتال نمود ے عاصی شدے یعنے متعصبین این زمان اعتراض دیگر میکنند میگویند کہ چون بحدیث صحیح مشہور ثابت شدہ کہ خلافۃ راشدہ بعد نبی صلی اللہ علیہ وسلم تا سی سال باشد بعد ازان ملک وامارت ست بقولہ علیہ السلام الخلافۃ بعدی ثلثون سنۃ ثم بعدہا ملکا عضوضا پس چون زمانہ خلافت بنود حسین رضی اللہ عنہ چرا طلب ان بر محاست بالفرض اگر بادرسیدے از جملہ ملوک عضوض شدی دوم انکہ چون خلافت بنود سلطنت بود در سلطنت ارث جاری است پس بزید از ملک پدر خود بود حسین رضی اللہ عنہ چرا در میراث او منازعت کرد جواب اینست کہ این اعتراض ہم از جہالت و تعصب مغرض است میراث چنانچہ در خلافت جاری نیست ہمچنان در سلطنت ہم جاری نیست بہر چیز کہ میراث جاری میشود ان ملک است بکر بیع وران بیع وہبہ ہم جائز است اگر در سلطنت و حکومت میراث جاری شدے بیع وہبہ نیز جایز بودے وان باطل است بالاتفاق۔

ملک بمیراث نیاید کسے		تا نزند تیغ دو دستی بسے	

وانچہ گویند کہ دورہ خلافت منقضی شدہ بود معنے ان ہم غلط فہمیدہ اند معنے ان ان نیست کہ اگر کسے قابل خلافت نہ باشد او ہم ملک عضوض است پس لازم خواہد آمد کہ مہدی آخر الزمان وعیسی علیہما السلام نیز ملک

عضوض باشند وهو باطل بالاتفاق بلکه معنی ان انیست که خلافت راشدہ تا سی سال باشد بعد ازان دورہ ملک عضوض است گاہ خلیفہ باشد گاہ ملک لمافی شرح عقائد النسفی للتفتازانی المراد ان الخلافۃ الکاملۃ التی لایشوبہا شی من المخالفۃ وقیل عن المتابعۃ یکون ثلثین سنۃ وبعدہا قد تکون وقد لاتکون واگر گویند کہ چرا امام حسین ع در مکہ اقامت نفرمود تا ازین بلاہا رستہ شدے وباعث قتل اہلبیت نشدے جواب انست کہ خود حسین ع معذرت این امر بیان نمودہ وقیلکہ ابن زبیر او را مشورت داد کہ در مکہ ساکن باش گفت ان ابی حدثنی ان لہا کبشا تستحل حرمتہا فما احب ان اکون انا ذلک الکبش والمدلان اقتل منہا بشبر احب الی من ان اقتل فیہا دلان اقتل خارجا منہا بشبرین احب الی من ان اقتل فیہا بشبر والمدلو کنت فی جحر ہامۃ من ہذہ الہوام لاستخرجونی حتی یقضوا الی حاجتہم والمدلیعتدن کما اعتدت الیہود فی السبت کذا فی الکامل لابن اثیر وہمچنین چون عثمان رض وقت محاصرہ مغیرہ بن شعبہ مشورت داد کہ در مکہ ساکن شو گفت نمیتوانم چراکہ از رسول صلی اللہ علیہ وسلم شنیدہ ام کہ در مکہ شخصے مدفون شود کہ او را عذاب نصف عالم باشد کذا فی روضۃ الاحباب ازین سبب انجناب اقامت در مکہ نتوانست نمود رضی اللہ

باب دوم

علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب رض در شواہد النبوۃ و روضۃ الاحباب اورده کہ وے امام چہارم ہیست از ایمہ اثنا عشر کنیت او ابو محمد و ابو الحسن و ابو بکر و ابو القاسم نیز گفتہ اند القاب انجناب زین العابدین و سید العابدین و سجاد و ذو الثفنات است وابن حسام مرقوم ساختہ کہ زکے و امین نیز از جملہ القاب او است ابن خلکان گوید کہ یقال لہ علی الاصغر در شواہد آورده کہ ولادت او در مدینہ اتفاق افتاد سنۃ ثلث وثلثین وقیل سنۃ ست وثلثین و در روضۃ الاحباب اورده کہ ولادت او بروایت اصح پنجم شعبان روز پنجشنبہ ابن خلکان گوید روز جمعہ سنۃ ثمان وثلثین وقیل سنۃ سبع وثلثین وقیل ست وثلثین وقیل ثلث وثلثین در مدینہ اتفاق افتاد در روضۃ الصفا اورده ولد یوم الجمعۃ ویقال یوم الخمیس فی النصف من جمادی الاخر وقیل لتسع خلون من شعبان و فی روضۃ الاحباب وان انجناب بروایت اول کہ مختار اکثر ارباب اخبار است در زمان شہادت امیر المومنین علی رض سہ ساله بوده

در وقت وفات امام حسن رض دوازده ساله و در وقت رفع کربلا بست و سه ساله بعد ازان حادثه
سی و چهار سال دیگر عمر یافته در مدینه منے سنه خمس وتسعین انتقال نموده در بقیع بپهلوے عم خود امام حسن
مدفون گردید در قبه ٔ عباس عم رسول صلی الله علیه وسلم مدفون است مدت عمر عزیزش بدین روایت
پنجاه و هفت سال باشد و اوقات امانش سی و چهار سال بقول امام یافعی و دیگر مورخان انتقال
او در سنه اربع وتسعین اتفاق افتاد و به اخذ الذهبی در شواهد النبوه همین روایت ماخوذ است ابن
خلکان گوید که در سنه اربع وتسعین وقیل تسع وتسعین وقیل ثمنین وتسعین حمد الله مستوفی گوید که باعتقاد علمائے
شیعه ولید بن عبد الملک او را زهر داد ازان سبب انتقال یافت کذا فی الروضته وفی طبقات الشعرانی
لما قتل ابوه کان عمره ثلثة عشر سنة وتوفی رض بالبقیع سنة تسع وتسعین وهو ابن ثمان وخمسین سنة
وحملت راسه الی المصر ورفعت بالقرب من مجراه الماء الی الفلعة بمصر العتیقة رم این هر دو قول
محض ضعیف است چرا که کتب تواریخ انچنه در وقت تالیف اینکتاب پیش نظر است وران اصلا ذکر پیدایش
سر انحضرت مذکور نیست و علاوه ان در دافعه کربلا سن انجناب بروایت اصح واکثر بست و سه ساله و پسر
امام محمد باقر در انوقت سه ساله بود پس پنجده سالگی صورت نه بندد غالبا ثلاثة وعشرین سنة بوده است
ازسهو کاتب حرفین اخیرین یا دو نون ساقط شده باشد والله اعلم و مادر وے شهر بانو است دختر یزدجرد
اخر ملوک عجم که از اولاد نوشیروان عادل است کذا فی الشواهد وسایر الکتب علی الاتفاق و در روضة
الاحباب از مرآة الجنان وفصل الخطاب از ربیع الابرار از مختصرے نقل میکنند که در زمان عمر بن الخطاب
که سپاهاے فارس در مدینه رسیدند سه دختر یزدجرد دران میان بود امیر المومنین علی فرمود که با نبات
ملوک ان معامله نتوان کرد که با دیگران امیر المومنین فاروق اعظم رض پرسید که طریق بیع وشراے ایشان
چگونه است امیر المومنین علی رض جواب داد که قیمت این هر سه دختر مقرر باید کرد تا مردم ثمن ایشانرا معلوم
نموده هر کس که خواهد بادای ان قیام نماید امیر المومنین عمر برین موجب فرمان داد و امیر المومنین علی ان سه
دختر را خرید و یکی را بامام حسین و دیگرے بمحمد بن ابے بکر و سیومی بعبد الله بن عمر بخشید و حسین را از بطن
او علی بن الحسین و محمد را ازان مستوره قاسم و عبد الله را ازان عفیفه سالم متولد شدند پس علی بن الحسین
و قاسم بن محمد و سالم بن عبد الله پسران خاله یکدیگر میباشند فی تاریخ ابن خلکان مذکور هذه الروایت و مادر علی
بن الحسین بروایت مشهور شهر بانو نام داشت و قیل شهر بانو و قیل شاه زنان و قیل سلافه و قیل غزاله

واز ابن حسام مرویست کہ نام او خولہ وہی التی سماہا امیر المومنین علی شاہ زنان و ترجمہ قولہ ع للواقدی آمدہ کہ چون شہربانو در میان سبایا بخصوص عمر رض رسید در اثنا وقت کبرائے صحابہ از مہاجر وانصار و دران محفل حاضر بودند و شہربانو با جلے و جلل شاہانہ روبروے امیر المومنین عمر بایستاد و انجناب فرمود کہ زیورہاے وے از وے بازگیرند و او ربیع من یزید رازند شخصے از حاضران مجلس نزد وے رفت تا زیورہا از وی بازگیرد شہربانو بشتے بروے زد کہ آن شخص بر و افتاد امیر المومنین در غضب شد و گفت کہ قصاص این از زین دختر باید گرفت امیر المومنین علی کہ از حضار مجلس بود بر خاست و گفت کہ من از رسول صلی اللہ علیہ وسلم شنیدہ ام کہ ارحموا ثلاثا عزیز قوم ذل وغنی قوم افتقر وعالما تعجب بہ الجہال وشک نیست کہ این دختر از اعزہ قوم خود و غنی ایشان است این زمان ذلیل و فقیر گشتہ پس بموجب فرمان نبوی مورد مراحم است امیر المومنین عمر را این تقریر خوش آمد از سر انتقام او در گذشت بعد ازان گفت این دختر را بگرد و ہم دران اثنا نگاہے بجانب دختر نمود و دید کہ پوشیدہ نگاہے بحسین ابن علی رض دارد امیر المومنین بخندید و گفت این دختر بفطرت خود خود پسند نمودہ کہ دیدم کہ پوشیدہ نگاہے بحسین میدارد ارے خوب پسند نمودہ کہ حسین درین خصل نسبت ہر کس حسن و ملاحتے دارد کہ دیگران ندارند و نسبے عالے سیرت پاکیزہ دارد بس دختر بحسین علیہ السلام نمود و گفت این دختر مع زیورت و لباس دمع کنیزکان ہمراہی او از جانب من ہدیہ است بسوے تو حسین علیہ السلام از شرم سر پائین گذاشت امیر المومنین علی رض بر خاست شکرانہ امیر المومنین عمر ادا فرمود و اندختر را بخانہ خود برد و بحسین سپرد و فی تاریخ ابن خلکان وہی عمۃ ام یزید بن ولید الاموی المعروف بالناقص وکان قتیبۃ بن مسلم الباہلی امیر خراسان لما تمہد ولایتہ الفرس وقتل فیروز بن یزدجرد المذکور بعث بالفتیہ الی حجاج بن یوسف الثقفی وکان یومئذ امیر العراق وخراسان وقتیبۃ نایبہ بخراسان فامسک الحجاج احدی البنتین لنفسہ وارسل الاخری الی الولید بن عبد الملک فاولدہا یزید الناقص واسمہا شاہ فریدہ وحکی المبرد فی کتاب الکامل ما شالہ یروی عن رجل من قریش لم یسم لنا قال کنت اجالس سعید بن المسیب فقال لی یوما من اخوالک فقلت امی قتاۃ فکانی نقصت فی عینیہ فامہلت حتی دخل سالم بن عبد اللہ بن عمر بن الخطاب فلما خرج من عندہ قلت بامی من ہذا فقال یا سبحان اللہ العظیم اتجہل مثل ہذا ہذا من تولک ہذا سالم بن عبد اللہ بن عمر قلت فمن امہ فقال قتاۃ قال ثم اتاہ القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق فجلس عندہ ثم نہض

قلت یا عم من ہذا قال اجہل من ہلک مثلہ ما اعجب ہذا ہذا لقاسم بن محمد بن ابی بکر قلت فمن امہ قال قناۃ فما مہلت شیئا حتی جاءہ علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیہم السلام فسلم علیہ ثم نہض قلت یا عم من ہذا فقال ہذا الذی لا یسع مسلما ان یجہلہ ہذا علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیہم السلام فقلت من امہ فقال قناۃ فقلت یا عم رأیتنی نقصت من عینک حین قلت لک ای قناۃ انما ہی سوداء سوۃ قال فجلست فی بیتہ جدا یعنی شہربانو عمادر یزید ناقص است بوقتیبہ بن مسلم الباہلی امیر خراسان ہرگاہ اخترشاہ را نزد ولید فرس دکشتہ شد فیروزبن یزدجرد فرستاد دو دختر ش را بسوے حجاج بن یوسف الثقفی کہ بود انوقت امیر عراق وخراسان وبوقتیبہ نائب او در خراسان پس نگاہ داشت حجاج دختر ے را برای خود و فرستاد دیگر ے را بسوے ولید بن عبد الملک پس زن یزید ناقص را دنام ان دختر شاہ فرید بود وحکایت کردہ است مبرد نیست مثل ان از مردے از قریش ونہ نام برد او را گفت بودم من ہمنشین سعید بن المسیب پس گفت سعید روزے بمن کیست اخوال تو پس گفتم مادر من جاریہ است پس گویا ناقص شدم در چشم او پس مہلت دادم حتی کہ داخل شد سالم بن عبد اللہ بن عمر بن الخطاب پس ہرگاہ بیرون رفت از نزد او گفتم سعید را اے عم کیست این شخص گفت سبحان اللہ ایا نمیدانی مثل تو کیس این کس از قوم تست این سالم بن عبد اللہ بن عمر است گفتم پس کیست مادر او پس گفت مادر او جاریہ است گفت قرشی کہ پس آمد قاسم بن محمد بن ابی بکر صدیق پس نشست نزد سعید بعد ازان رخصت شد گفتم اے عم این کیست گفت ایا نمیدانے خویشاوندان خود را مانند این مقام نجب است این قاسم بن محمد بن ابی بکر است گفتم کیست مادر او گفت مادرش جاریہ است بعد ازان مہلت دادم زمانے تا انکہ آمد علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیہ السلام پس سلام کرد بر وے بعد ازان رخصت شد گفتم اے عم این کیست گفت این انکس است کہ مسلمان را گنجایش نکند نادانستن او ایا علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب است علیہم السلام گفتم کیست مادر او گفت مادر او جاریہ است پس گفتم یا عم دیدم کہ ناقص شدم در چشم تو وقتیکہ گفتم تو کہ مادر من جاریہ است ایا نیست مرا بایشان اقتدا گفت پس بزرگ شدم در چشم او ہر اینہ وفی کتاب المعارف لابن قتیبۃ ان ام زین العابدین سندیۃ سبیۃ یقال لہا سلافۃ ویقال لہا غزالۃ خلف لہا بعد الحسین زبید مولے الحسین ابن علی فولدت لہ عبد اللہ بن زبید فہوا خو علی بن الحسین الائمۃ روی علی ابن محمد عن عثمان ابن عثمان قال زوج علی ابن الحسین امہ من مولاہ

واعتق جاریته نفرجها کتب الیه عبد الملک ابن مروان یعیره وبذلک فکتب الیه زین العابدین لقد کان لکم فی رسول
اللہ اسوۃ حسنۃ وقد اعتق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صفیۃ بنت حی بن اخطب وتزوجہا واعتق زید بن
حارثۃ وزوجہ بنت عمتہ زینب بنت جحش یعنے حکایت کردہ است ابن قتیبہ در معارف کہ مادر زین
العابدین سندیہ بود نامش سلامہ وگویند غزالہ ونکاح داد او را بعد از پدرش حسین بازید مولی حسین را یا زید مولی عبد اللہ بن زبید
پس عبد اللہ برادر مادر علی بن الحسین است وروایت کردہ است علی بن محمد از عثمان بن عثمان کہ نکاح بولو علی بن الحسین مادر
خود را با غلام خود واز او کردہ جاریہ خود را ونکاح کرد او را زین العابدین پس نوشت عبد الملک ابن مروان خواستہ بود او را
پس نوشت زین العابدین بسوی وی کہ بود شمار اقتدائے نیک بر رسول اللہ بدرستیکہ آزاد کرد رسول
اللہ صفیہ بنت حی بن اخطب را ونکاح کرد او را وآزاد کرد زید بن حارثہ را ونکاح کرد با او دختر عمہ خود زینب
بنت جحش را میگوید مولف کہ ابن قتیبہ درین روایت متفرد است در ہیچ کتاب دیگر دیدہ نشد انتہی وذکر حقایق المصیبتہا اورده کہ
امام زین العابدین را مادری رضاعی بود از جواری پدرش او را ابو رافعہ کرد بنکاح زید دادہ بود انتہی میگوید
مولف کہ دل گواہی میدہد بر راستے این روایت ورنہ شہر بانو انوقت عمر او از پنجاہ تجاوز نمودہ قریب بشصت
رسیدہ وصاحب اولاد بود ضرورت نکاح وموقع ان نداشت واللہ اعلم بحقیقۃ الحال وفی روضۃ الصفا نقلا
عن ربیع الابرار کہ امیر المومنین علی حریث ابن جابر حنفی را بحکومت بعضے از بلاد مشرق فرستاد حریث
دو دختر پیر زن جرد را بدست او ردہ بخدمت آنحضرت آورد وحضرت مقدس امیر المومنین علی شہر بانو را البقرۃ العین
خود حسین داد ودیگر را کہ مسماۃ بکیہان بانو بود بہ محمد بن ابی بکر ازنانی داشت تا نجواست از یک خواہر امام
زین العابدین متولد شدہ واز خواہر دیگر قاسم ابن محمد تمامی اولاد حسین رضوان اللہ علیہ بن الحسین است از فرزندان
دیگر عقب نماندہ قال ابن خلکان لیس للحسین عقب الا من ولد زین العابدین ہذا وہو احد الائمۃ اثنا عشر
ودر روضۃ الاحباب مذکور است کہ باتفاق جمیع مورخین نسبت سایر ائمہ معصومین وجمیع سادات حسینے
بعلی بن الحسین کہ ملقب است بزین العابدین ملحق میشود واز دیگر اولاد امام حسین اولاد نماندہ پس امام
زین العابدین جامع است درمیان نبوت وسلطنت وولایت وامامت وقال ابن خلکان وکان
یقال لزین العابدین ابن الخیرتین لقولہ صلی اللہ علیہ وسلم للہ تعالے من عبادہ خیرتان فخیرتہ من العرب
قریش ومن العجم فارس یعنے گفت ابن خلکان وبود کہ گفتہ میشد برائے زین العابدین پسر دو نیک است
بقول نبی علیہ السلام کہ خدا را از بندگان دو نیک است خیریت عرب قریش است وخیریت عجم فارس است

امامتاقبه

قال ابن خلکان مناقبه اکثر من ان تحصر وکان اهل المدینة یکرهون اتخاذ امهات الاولاد بتلک نشاء فیهم علی بن الحسین ع وقاسم بن محمد وسالم بن عبد الله فقالوا الناس فقهاء ورغاً فرغب الناس فی السراری یعنی مناقب او بیش تر ازان است که حصر کرده شود و بود نداهل مدینه کراهت میداشتند از گرفتن ام ولد تا انکه پیدا شد در میان ایشان علی بن الحسین و قاسم بن محمد و سالم بن عبد الله پس فائق شدند بر مردمان از روه فقه و ورع پس ... اغب شدند بگرفتن جاریه در صواعق اورده که زین العابدین بن الحسین رض خلف صدق اباواجداد خود بود از روے علم و علم و زهد و عبادت در روضة الاحباب اورده که علماے امم و فضلاے بنے ادم اتفاق دارند که امام همام علی بن الحسین رض مجاسن ذات و مکارم صفات و وفور دانش و بزرگواری و کثرت طاعت و پرهیزگاری از کافه سادات عالم و منتسبان حضرت خاتم الانبیا امتیاز تمام داشت و همواره همت عالی نهمت بر تشیید قواعد شرع شریف و تمهید مثال ملت حنیف و اشاعة جود و سخاوت و اضافه لطف و مرحمت میگماشت امارات فضل و سیادت و علامات علم و سعادت از ناصیه همایونش ساطع و انوار سروری و امامت و اثار دین پروری و کرامت از جبین منیرش لامع سنت سنیه مصطفویه از حرکات و سکناتش ظاهر و سر مرضیه مرتضویه از افعال و اقوالش باهر حسن اخلاق امام حسن احسان فراوانش پیدا و لطف گفتار امام حسین از الفاظ فصاحت نشانش هویدا

سرو گلزار دین امام علے		باطنش پر ز فیض لم بزلے	
ذات او مظهر صفات رسول		بد و در معجزه علے و بتول	
بود همچون حسین عرفانش		شاد جان حسن ز احسانش	

اما جلوس ان سپهر کرامت بر مسند مشیخه امامت بموجب وصیت اباے بزرگوار مقرر بود و در روضة الاحباب از مستقصے و در روضة الصفا نقل کرده که ابو علی زیاد بن رستم گفته که در مجلس امام جعفر صادق حاضر بودم که ذکر امیر المومنین علی رض در میان آمد گفت صادق که هیچکس را طاقت عمل رسول الله صلے الله علیه وسلم از امت نباشد که علی را اگرچه انکس عمل مروی کند که روی او در میان بهشت و فرخ باشد ریغے از ثواب او امیدوار و از عذاب او خائف باشد و هیچکس از فرزندان و اهلبیت انحضرت با و انقدر مشابهت نداشت در لباس و علم و تقوی که علی بن الحسین داشت در صواعق محرقه و ابن خلکان در روضة الاحباب وغیره در بسیارے از کتب معتبره مدح گفتن فرزدق شاعر روبروی هشام

بن عبدالملک مشهور ست و مولانا عبدالرحمن جامی تمامی قصه را بترجمه قصیده منظوم درآورده اول قصیده فرزدق نقل کنم بعد ازان ترجمه او و قصه او از نظم مولانا جامی که در سلسلة الذهب موجود است نقل کنم تا شرح و بسط ان ظاهر شود اصل قصیده از ابن خلکان نقل افتاد

هذا الذی تعرف البطحاء وطأته ... والبیت یعرفه والحل والحرم
هذا ابن خیر عباد الله کلهم ... هذا التقی النقی الطاهر العلم
اذا رأته قریش قال قائلها ... الی المکارم هذا ینتهی الکرم
ینمی الی ذروة العز التی قصرت ... عن نیلها عرب الاسلام والعجم
یکاد یمسکه عرفان راحته ... رکن الحطیم اذا ما جاء یستلم
فی کفه خیزران ریحه عبق ... من کف اروع فی عرنینه شمم
یغضی حیاءً ویغضی من مهابته ... فما یکلم الا حین یبتسم
ینشق نور الهدی عن نور غرته ... کالشمس تنجاب عن اشراقها الظلم
منتقته من رسول الله بعته ... طابت عناصره والخیم والشیم
هذا ابن فاطمة ان کنت جاهله ... بجده انبیاء الله قد ختموا
الله شرفه قدماً وعظمه ... جری بذاک له فی لوحه القلم
فلیس قولک من هذا بضائره ... العرب تعرف من انکرت والعجم
کلتا یدیه غیاث عم نفعهما ... تستوکفان ولا یعروهما عدم
سهل الخلیقة لا تخشی بوادره ... یزینه اثنان حسن الخلق والشیم
حمال اثقال اقوام اذا قدحوا ... حلو الشمایل تحلو عنده نعم
ما قال لا قط الا فی تشهده ... لولا التشهد کانت لاءه نعم
لا یخلف الوعد ما موناً بنقیصته ... رحب الفناء اریب حین یعتزم
عم البریة بالاحسان فانقشعت ... عنها الغیابة والاملاق والعدم
من معشر حبهم دین وبغضهم ... کفر وقربهم منجی ومعتصم
ان عد اهل التقی کانوا ائمتهم ... او قیل من خیر اهل الارض قیل هم

لایستطیع جواد بعد غایتهم ولا یدانیهم قوم وان کرموا
هم الغیوث اذا ما ازمة ازمت والاسد اسد الشری والباس محتدم
لا ینقص العسر بسطا من اکفهم سیان ذلک ان اثروا وان عدموا
مقدم بعد ذکر الله ذکرهم فی کل بدء ومختوم به الکلم
یا بی لهم ان یحل الذم ساحتهم خیم کریم وایدی بالندی ودیم
ای الخلایق لیست فی رقابهم لاولیة هذا او لها نعم
من یعرف الله یعرف اولیته والدین من بیت هذا ناله الامم

جامے

پور عبد الملک بنام هشام درحرم بود با ابهاے شام
میرد اندر طواف کعبه قدم لیکن از اژدهام اهل حرم
استلام حجر ندادش دست بهر نظاره گوشه نشست
ناگهان نخبه بنے دوے زین عباد بن حسین علے
در کنار بها وحله نور برحریم حرم فگند عبور
هر طرف میگذشت بهر طواف درصف خلق فی فتاد شکاف
زد قدم بهر استلام حجر گشت خالے ز خلق راه گذر
شامی کرد از هشام سوال کیست این با چنین جمال وجلال
از جهالت دران تغافل کرد وز شناسائیش تجاهل کرد
گفت نشناسمش ندانم کیست مدنے یا یمانی یا مکے است
بود فراس ان سخن ور نادر بود درحج شامیان حاضر
گفت من مے شناسمش لیکو زد چه پرسے لبوی من کن رو
انکس است اینکه مکه دیطحا زمزم و بوقبیس وخیف ومنا
حرم وحل وبیت درکنف حیطیم نادوان ومقام ابراهیم
مروه مسعے صفا حجر عرفات طیبه وکوفه کربلا وفرات
هریک اند بقدر او عارف برعلو مقام او واقف

قرة العین سید الشهداست — زهرهٔ شاخ دوحهٔ زهراست
میوهٔ باغ احمد مختار — لاله راغ حیدر کرار ❊
چون کند جاے درمیان قریش — رود از فخر بر زبان قریش ❊
کز بدین سر در ستوده شیم — بنهایت رسید فضل و کرم
ذروهٔ عزت است منزل او — حامل دولت است محمل او
از چنین عز و دولت ظاهر — هم عرب هم عجم بود قاصر
جد او را بسند تمکین ❊ — خاتم الانبیا است نقش نگین
لایح از روی وی فروغ هدی — فایح از خوے وے نسیم وفا
طلعتش آفتاب روز افروز — روشنائی فزای و ظلمت سوز
جد او مصدر هدایت حق — از چنان مصدری شده مشتق
زحیا ناید ش پسندیده — که کشاید بروے کس دیده
خلق از و نیز دیده خوا بانند — کز مهابت نگاه نتوانند
نیست بے سبقت تبسم او — خلق را طاقت تکلم او
در عرب در عجم بود مشهور — کو مدانش مغفل و مغرور
همه عالم گرفت پرتو خور ❊ — گر ضریری ندید از ان چه ضرر
شد بلند آفتاب بر افلاک — بوم از ان گر نیافت بهره چه باک
بر نکو سیرتان و بدکاران — دست او ابر موهبت باران
فیض ان ابر بر همه عالم — گر بریزد نے نگردد کم ❊
هست از ان معشر بلند ائین — که گذشتند ز اوج علیین ❊
حسب ایشان دلیل صدق و فاق — بغض ایشان سبیل کفر و نفاق
قرب شان پایه علو و جلال — بعد شان مایه عتو و ضلال
گر شمارند اهل تقوے را ❊ — طالبان رضاے مولے را
اندران قوم مقتدا باشند ❊ — واندران خیل پیشوا باشند

گر بہ پرسند ز اسمان بالفرض — سایلی من خیار اہل الارض
بزبان کواکب و انجم — ہیچ لفظے نیاید الا ہم
ہم غیوث الندی اذا ہبوا — ہم لیوث الشری اذا نہبوا
ذکر شان سابق است در افواہ — بر ہمہ خلق بعد ذکر اللہ
سر ہر نامہ را رواج افزاے — نام ایشان است بعد نام خدای
ختم ہر نظم و نثر را الحق ✤ — باشد از یمن نام شان رونق
چون ہشام ان قصیدہ غرا — کہ فرزدق ہمین نمود انشا
کرد از اغاز تا بآخر گوش — خونش اندر رگ از غضب زد جوش
بر فرزدق گرفت حالے دق — ہمچو بر مرغ خوش نوا عقعق
ساخت در چشم شامیان خوارش — حبس فرمود بہر ان کارش
اگرش چشم راست بین بودے — راست کردار و راست دین بودے
دست بیداد و ظلم نکشادی — جاے ان حبس خلعتش دادی
ز اسمان مہ ہمی دہد پرتو ✤ — بر زمین سگ ہمین زند عوعو
ز اسمان شمس مے درخشد فاش — بر زمین کور مے شود خفاش
قصہ مدح بو فراس رشید — چون بدان شاہ حق شناس رسید
از درم بہر ان نیکو گفتار — کرد حالے روان دو دو ہزار
بو فراس ان درم نکرد قبول — گفت مقصود من خدا و رسول
بود ازان مدح بے نوال و عطا — زانکہ عمر شریف را زخطا
ہمہ جا از برائے ہر ہیچے ✤ — کردہ ام صرف در مدیح وہی
تا نہ گردم سوے این مدح عنان — بہر کفارت چنان سخنان
قلتہ خالصا لوجہ اللہ — لا لان استفیض ما اعطاہ
قال زین العباد العباد — مانودیہ عوض لا نرتاد ✤
زانکہ ما اہل بیت احسانیم — ہر چہ دادیم باز نستانیم

ابر جودیم بر نشیب و فراز ✤ فطره از ما بما نگردد باز ✤
افتابیم بر سپهر علا ✤ نفتد عکس ما دگر سوی ما
چون فرزدق بان وفا و کرم ✤ گشت بینا قبول کرد درم
از برای خدای بود و رسول ✤ هر چه آمد از و چه رد چه قبول
بود ازان هر دو قصدش الحق حق ✤ میکنم من هم از فرزدق دق
رشحه زان سحاب لطف و نوال ✤ کر رسیدش ازان خجسته مآل
زان حریفم اگر رسد خرمنی ✤ اپندم از دولت ابد طرفی
صادقی از مشایخ حرمین ✤ چون شنیدند ازو شین
گفت نیل مرا منی حق را ✤ بس بود این عمل فرزدق را
گر خزانیش ز و فز جنات ✤ بر نیاید نجات یافت نجات
مستعد شد رضای رحمن را ✤ مستحق شد ریاض رضوان را
زانکه نزدیک حاکم جایر ✤ کرد حق را برای حق ظاهر ✤

و در صواعق اورده که فرزدق در ایام حبس هشام راهجو کرد چون واقف شد باینمعنی کسی فرستاد تا او را بیرون کرد و

امام حلم و زهد و عبادت و سخاوت او رض ابن حجر در صواعق اورده که امام زین العابدین علیه السلام بسیار حلیم بود از کسانیکه با وی خصومت و بی ادبی میکردند چنانچه مردیست که شخصی را بر اسب کرد او تغافل نموده او را بر روی خود نیاورد از وی اعراض نمود شخص بنا بر از او گفت که ترا سب کردم امام فرمود من نیز از ان اعراض نمودم این اشاره است بقول خدای تعالی خذ العفو و امر بالعرف و اعرض عن الجاهلین و از سخنان وی است که گفت اگر ذلت و خواری یابم از کسی شادی و مسرت من بیشتر است از انکه شتر سرخ مو بیابم در روضة الصفا اورده که ابو محمد حسن بن علی روایت کرده که شخصی از اهل بیت نزد علی بن الحسین رض آمده با وی سفاهت بسیار کرد او را بعائب منسوب گردانید امام علی بن الحسین رض با او هیچ نوع سخن نگفت و بجواب وی قیام ننمود و بعد از مراجعت آن شخص با جمعی که در مجلس او بود گفت میخواهم که با من بیائید تا جواب او را دیگویم همه قبول کردند امام نعلین در پای کرده پیاده میرفت و میگفت الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس و الله یحب المحسنین یاران از این سخن و استند که هیچ اثر

از انجناب ظاہر نخواہد گشت کہ موجب ازار موذی باشد چون بدر وثاق او رسید ندا کرد کہ اے فلان
شخص باخاطر پریشان بیرون آمد چہ تصور کرد کہ امام حجۃ انتقام آمدہ امام زین العابدین فرمود ای برادر
در شان من آنچہ گفتے اگر در نفس من موجود باشد ازان استغفار میکنم و دست در دامن توبہ و انابت
میزنم و اگر موجود نیست خدائے تعالے ترا بیامرزاد و از تو عفو کناد مرد موذی چون این سخن شنید در میان
ہر دو چشم او بوسہ داد و زبان بثنائے او کشاد و گفت بل قلت فیک ما لیس فیک انا اعرف بہ
و بارہ تو گفتم چیزے کہ در تو موجود نیست و من بدان سزاوار ترم آدمی گوید کہ این شخص یکی از اولاد علی بود
اما سخاوت انجناب کہ شمہ ازان در قصہ فرزدق گذشت کہ برائے قصیدہ کہ در مدح انجناب
گفتہ بود دوازدہ ہزار درم عطا فرمود و فی اعلام الاخیار للکفوی کان رضی اللہ عنہ کثیر الصدقات و قرمانی
در اخبار الدول اورده علی بن الحسین تصدق سرا و یقول صدقة السر تطفی غضب الرب و قال محمد بن
اسحاق کانوا ناس من اہل المدینة یعیشون لا یدرون من این معاشہم فلما مات علی بن الحسین رضی
اللہ تعالی عنہ فقدوا ما کانوا یوتون لیلا اے منازلہم معلوما ان معایشہم کانت من علی بن الحسین رضی اللہ
عنہ یعنے علی بن الحسین رض صدقہ میداد مخفی و میگفت صدقہ خفی فروے نشاند غضب پروردگار را و
گفت محمد بن اسحاق کہ بودند مردمان از اہل مدینہ کہ زندگی میکردند و نمیدانستند کہ از کجا معاش ایشان
بہم میرسد پس چون بمرد علی بن الحسین رضی اللہ عنہ گم کردند انچہ میافتند شب در منازل خود پس دانستند
کہ بود معاش ایشان از علی بن الحسین رضی اللہ عنہ۔

اما عبادت انجناب بحدی بود کہ بچگیں از نہای روزگار او مسابقت نمودہ صواعق اورده کہ ابن مرنی از جابر روایت
کردہ کہ نزد رسول صلی اللہ علیہ وسلم نشستہ بودم و حسین در کنار آنحضرت بود مرا گفت اے جابر حسین
را پسرے خواہد شد کہ نام او علی باشد چون روز قیامت در آید منادی ندا کند باید کہ سید عابدین برخیزد
پسر حسین کہ نام او علی است برخیزد اے اخر الحدیث در منتخب السیر و روضة الصفا اورده کہ ذوالنفنات
اورا بجنة انگویند کہ از کثرت عبادت موضع سجود وے مانند زانوی شتر درشت بود و در شواہد النبوة و منتخب السیر
و روضة الاحباب اورده کہ سبب انکہ ویرا زین العابدین لقب کردند کہ یکشب در نماز تجد بود شیطان
بصورت اژدہا متمثل شد تا ویرا از عبادت مشغول سازد بوی ہیچ التفات نکرد امد و انگشت پاے
ویرا بگرفت نیز التفات نکرد پس چنان کرد کہ در دناک شد ہنوز نماز خود را قطع نکرد پس خدائے تعالے

بروی منکشف گردانیدکہ ان شیطان است بزادشنام داد وطپانچہ زدو گفت دور باش خوار وذلیل ای ملعون
چون دور شد برخاست تا وضو ادا سازد وتمام کند اوازے شنید وقابلی راندید کہ میگفت انت زین
العابدین سہ بار درشواہد النبوۃ اوردہ کہ درمیانہ شب سایلی میگفت ابن الزاہدون فے الدنیا والراغبون
فے الاخرۃ ازجانب بقیع ہاتفے اوازدوادکہ اوازویرا نمیبینند ودیرا نمیبینند مگر کہ وہو علے بن الحسین درصواعق
وشواہد وغیرہ آمدہ کہ ہرگاہ وضو ساختے گونہ وے زرد شدے ولرزہ براندام وے افتادی چون ویرا
ازان پرسیدندے فرمودے کہ میدانید کہ پیش کہ خواہم ایستاد ودرشواہد گفتہ وقتے درخانہ نماز میگذارد
انش افتاد ووے درسجدہ بود ہرچند فریاد کردند کہ یابن رسول اللہ النار النار سر خود از سجدہ برنداشت
چون آتش بنشست ازوے پرسیدند کہ چہ چیز ترا غافل گردانید ازین آتش گفت انش اخرت و
فے اخبار الدول للقرمانے وسقط ابن لہ فے بیر ففزع اہل المدینۃ لذلک حتے اخرجوہ و
کان قائما یصلے فے المحراب فما زال عن مکانہ فقیل لہ فے ذلک فقال ما شعرت
لانے کنت اناجی ربا عظیما یعنے قرمانی در اخبار الدول اوردہ کہ افتاد پسروے درچاہ پس جزع فزع
نمودند اہل مدینہ برائے او تا کہ براوردند اورا دید کہ ایستادہ نماز میگذارد درمحراب پس نجنبید از مکان خود
پس گفتہ شد برای او دران امر گفت مرا خبر نشد چرا کہ بودم من کہ مناجات میکردم رب عظیم را وفی
دول الفرمانے وروضۃ الصفا کان یصلی فے الیوم واللیلۃ الف رکعۃ یعنے در ہر شبانہ روزی ہزار رکعت
نماز گذاردی در خلاصہ للحافظ صفی الدین وروضۃ الصفا از سفیان بن عیینہ منقول است حج علے
بن الحسین فلما احرم اصفر واتقض وارتعد ولم یستطع ان یلبی فقیل لہ مالک لا تلبی فقال اخشی ان اقول
لبیک فیقول لا لبیک فقیل لہ لابد من ہذا فلما لبی غشی علیہ وسقط من راحلتہ فلم یزل یعتریہ ذلک حتی قضی
حجہ یعنے کہ گفت امام زین العابدین قصد حج کرد وچون ہنگام احرام خواست کہ تلبیہ کند رنگ او زرد
گشت لرزہ براعضائے او افتاد ولبیک گفتن دست نداد پرسیدند کہ چرا لبیک نمیگوئی فرمود از خوف
انکہ لبیک گویم وجواب لا لبیک آید این سخن گفتہ بگریہ در افتاد گفتند از لبیک گفتن چارہ نیست چون یکبار
زبان بہ لبیک بکشاد بخود گشتہ بیفتاد تا قضائے جمیع ارکان حج وطواف ابن حال از وے کم نشد وفی
تاریخ ابن خلکان کان زین العابدین کثیر البر امہ حتے قیل لہ انک من ابر الناس بامک ولسنا نراک
تاکل معانا صحفۃ فقال اخاف ان تسبق یدی الے ما سبقت الیہ عینہا فاکون قد عققتہا یعنے بود

زین العابدین کثیر نیکے کنندہ یا مادر خود حتے کہ گفتند او را کہ تو از نیکو کار ترین مرد مانے یا مادر خود و نیستیم
ماکہ دیدیم ترا کہ بجوری یا مادر خود و ربک خان گفت میترسم بانیکہ پیشے کیرد دست من بچیزیکہ پیشے
گرفتہ است کہ چشم او پس شوم من کہ نافرمانی کردم او را وفی طبقات الشعرانے وکان رضی اللہ عنہ یقول
اذا نصح العبد للہ تعالے فی سرہ اطلعہ اللہ تعالے علے مساوی عملہ فنشاغل بذنوبہ عن معائب الناس
وکان یقول کانت المصاحف لاتباع انما یاتی الرجل بورقۃ عند المنبر فیقوم الرجل المحتسب فیکتب لہ من
اول البصرۃ ثم یجیء غیرہ حتی یتم المصحف وکان اذا مشے لاتجاوز یدہ فخذہ ولایخطر بیدہ وکان اذا بلغہ عن احد
انہ یتقصد یقع بہ یذہب الیہ فی منزلہ ویتلطف بہ ویقول یا ہذا ان کان ماقلتہ فی حقا فیغفر اللہ لی وان کان
باطلا فیغفر اللہ لک والسلام علیک ورحمۃ اللہ وبرکاتہ وکان الرجل یقف علی راسہ فی المسجد فما ترک
شیئا الا ویقولہ فیہ وہو ساکت لایرد علیہ رض فلما ینصرف یقوم الرجل وراہ ویلزمہ من خلفہ ویبکی فیقول
لاعدت تسمع منی شیئا تکرہہ قط وکان ینشد ماشئے احب اللئیم اذا استتم الکریم من الجواب وکان رض یقول
فقد الاجتہ غربۃ وکان یقول عباد الاحرار لایکون الا شکرا للہ لاخوفا ولا رغبتہ کان یقول
کیف یکون صاحبکم من اذا ائتمنتم کیسہ فاخذتم منہ حاجتکم فلم یشرح لذلک وکان رضی اللہ عنہ یقول لاصحابہ
احبونا حب الاسلام للہ عزوجل فما زال بنا حبکم حتے صار علینا عارا وکان رضی اللہ عنہ یحب ان لایعینہ
علے طہورہ احد وکان یستقی الماء بطہورہ ویحفرہ قبل ان ینام وکان لاتترک قیام اللیل لاسفرا ولا حضرا او
کان یقول ان اللہ یحب المومن المذنب التائب وکان رضی اللہ عنہ یقول علی ابی بکر وعمر وعثمان وتیرحم علیہم وکان
یصلے فی کل یوم ولیلۃ الف رکعۃ وکانت الریح تہب فتجر مغشیا علیہ ولما حج قال لبیک فوقع مغشیا
علیہ فتشہم واستطال علیہ رجل فطاول فتغافل عنہ فقال لہ الرجل ایاک اعنی فقال لہ علی زین العابدین
دعنک اذا اغضبنے وخرج یوما من المسجد فلقیہ رجل فسبہ وبالغ فی سبہ فبادرت الیہ العبید والموالی
فکفہم عنہ وقال مہلا علی الرجل ثم اقبل علیہ فقال استر عنک من امرنا اکثر لک حاجۃ نعینک علیہا فاستحی
الرجل فالقے الیہ خمیصۃ التی علیہ وامر لہ بعطاء فوق الف درہم فقال الرجل اشہد انک من اولاد الرسول علیہ
الصلوٰۃ والسلام اما علم آن جناب سرامد علماے زمان خود بود وحق سبحانہ وتعالے اورا علم
کسبے دلدہ نہر دوعطا فرمودہ و وے از کبائر تابعین است وروضۃ الاحباب اورد کہ وقتیکہ
امام حسین ابن علی رض در کربلا تنہا ماند با او در ان وقت بغیر زین العابدین کسے نبود چون پدر را تنہا دید خواست

که بصاف رود از غایت بیماری و رنجوری که متواتر میکشید و از ضعف بے نہایت و ناتوانی بنہایت
بدن مبارکش میلرزید باچنین حالے روے بصاف نہاد پدرش او را دامن آمدہ گفت الصلا الصلا ای جان
پدر باز گرد و بحرب شتاب مکن که از جد و پدر و مادر خود شنیدہ ام که نسل من از تو باقی ماند و تو پدر ائمۂ اہلبیت
خواہی شد و نسل تو تا قیامت منقطع نخواہد شد اکنون من ترا وصی خود کردہ ام بر اہلبیت میگذارم
و عورات را و امانتے که از جد و پدر بمن رسیدہ است بتو می سپارم و ان محافظت قران که کلام الہی و مجمع
حقایق نا متناہی است و دیگر احادیث رسول صلی اللہ علیہ وسلم است و علم اولین و آخرین و مصحف فاطمہ
و جفر ابیض و جامع و جفر احمر و سلم قیافہ و مذبور و باقی علوم که غیر از ائمۂ اہلبیت کسے را بران اطلاع
نیست بدو سپرد و بتقوی و طلب رضاے مولے وصیت کرد و فی اعلام الاخبار للکفوی عن محمد بن سعد کان
زین العابدین ثقتہ مامونا کثیر الحدیث عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عالما لم یکن من اہل البیت
مثلہ روے الحدیث عن ابیہ و عمہ و جابر و ابن عباس و المسور بن مخرمۃ و ابی ہریرہ و صفیہ و عایشہ
ام سلمہ امہات المومنین یعنے روایت است از محمد بن سعد که بود زین العابدین ثقہ و
مامون و بسیار حدیث کنندہ از نبی علیہ السلام و عالم نبود یعنے در زمان او از اہلبیت مانند
او روایت حدیث کرد از پدر و عم خود و جابر و ابن عباس و مسور بن مخرمہ و ابی ہریرہ و صفیہ
و عایشہ ام سلمہ امہات المومنین در منتخب السیر آوردہ که از اعیان سادات اہل
بیت و عظماے تابعین است و ابن المسیب و غیرہ از وے روایت کردہ اند ایات
و علامات شرف و بزرگواری از حیز تعداد بیرون است و فی تہذیب النواوی علی
بن الحسین رضی اللہ تعالے عنہما مذکور فی المختصر فی باب امامۃ المراۃ ہو ابو الحسین و قیل ابو الحسن و قیل
ابو محمد علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب الہاشمی المدنی التابعی المعروف بزین العابدین رضی اللہ
عنہ سمع اباہ و ابن عباس و المسور و ابا رافع و عایشۃ و ام سلمۃ و صفیۃ ازواج النبی صلی اللہ علیہ وسلم
و مروان بن الحکم و سعید بن المسیب و اخرین من التابعین روی عنہ ابو سلمۃ بن عبد الرحمن و یحیی الانصاری
و الزہری و ابو الزناد و زید بن اسلم و حکیم بن جبیر و ابنہ ابو جعفر محمد بن علی و غیرہم و اجمعوا علی جلالتہ فی کل
شی قال یحیی بن القطان ہو افضل ہاشمی رایتہ بالمدینۃ و قال الزہری لم ادرک بالمدینۃ افقہ منہ و قال
حماد بن زید کان افضل ہاشمی ادرکتہ و قال ابو بکر بن ابی شیبۃ اصح الاسانید کلہا الزہری عن علی

بن الحسین عن ابیہ عن علی وفی ہذہ المسئلۃ خلاف وقال احمد بن صالح ولد الزہری وعلی بن الحسین فی سنۃ واحدۃ وستۃ خمسین وقال یعقوب بن سفیان ولد سنۃ ثلاث وثلاثین ورونیا عن محمد بن سعد قال کان ثقۃ مامونا کثیر الحدیث عالیا رفیعا ورویا عن شیبہ بن نعامہ قال لما توفی علی بن الحسین وجدوہ یقوت اہل بیت بالمدینہ بالسر توفی بالمدینہ سنۃ اربع وتسعین وفی تقریب العسقلانی علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب زین العابدین ثقۃ ثبت عابد فقیہ فاضل مشہور قال ابن عیینہ عن الزہری ما رایت قرشیا افضل منہ یعنی علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب زین العابدین بود ثقہ ثبت عابد فقیہ فاضل مشہور وروایت است از زہری ندیدم من قرشی افضل ازو واخرج الشیخ ملا علی قاری فی شرح الشفا للقاضی عیاض فی حدیث الشمائل علی بن الحسین ہذا زین العابدین روی عن ابیہ وعائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا وابی ہریرہ وجمع وعنہ بنوہ محمد وزید وعمر والزہری وابو الزناد وخلق قال الزہری ما رایت قرشیا افضل منہ اخرج لہ الائمۃ الستۃ قال المسعودی کل عقب الحسین فہو من علی بن الحسین واوردہ است شیخ ملا علی قاری در شرح شفائے قاضی عیاض در حدیث شمائل علی بن الحسین ہمین است زین العابدین روایت کرد از پدر خود وعائشہ رضا وابی ہریرہ ودیگران وازو سے پسران او محمد وزید وعمر وزہری وابو الزناد وخلقے گفت زہری ندیدم من قرشے بہتر ازو روایت کردہ اند ازو سے صاحبان صحاح ششگانہ گفتہ است مسعودی جمیع اولاد حسین از نسل علی بن الحسین است وفی خلاصۃ التہذیب للحافظ صفی الدین علی بن الحسین ابن علی ابن ابی طالب الہاشمی ابو الحسین زین العابدین المدنی عن جدہ مرسلا وعن ابیہ وعائشہ وصفیہ بنت حی وابی ہریرہ وابن عباس وطائفۃ وعنہ بنوہ محمد وعمر وعبد اللہ وزید والزہری والحکم بن عیینۃ قال الزہری ما رائت قرشیا افضل منہ وما رایت افقہ منہ وقال ابن المسیب ما رایت اورع منہ وقال ابو جعفر عن ابیہ انہ قاسم اللہ تعالیٰ ورشواہد النبوۃ اورد کہ وقتیکہ زہری علی بن الحسین را یاد میکرد میگریست ومیگفت وے زین العابدین است در صوا عق آوردہ کہ وقتیکہ از زہری گناہے سرزد از ہول ان ترک اہل وعیال گفتہ اوارہ شد علی بن الحسین رضی اللہ عنہ او را گفت نا امید شدن تو از رحمۃ واسعہ الٰہی گناہے ازان بزرگتر است زہری گفت اللہ اعلم حیث یجعل رسالتہ وبخانہ خود باز گشت پس وے رضی اللہ عنہ روایت کردہ است

از پدر و عم خود و جابر و ابن عباس و مسور بن مخرمہ و ابی ہریرہ و صفیہ و عائشہ و ام سلمہ امہات المومنین و جماعتے و از وے پسرانش محمد و زید و عمر و ابن المسیب و زہری و ابو الزناد و خلائق دیگر و امام مالک در موطا اخراج حدیث از وی کردہ است و شاہ ولی اللہ در ازالۃ الخفا در تفسیر قولہ تعالیٰ فما اوتیتم من شیء الے قولہ تعالیٰ ولمن صبر و غفر گفتہ اشارہ است بجمعے از علماے اخیار کہ رئیس ایشان امام علی بن الحسین الملقب بزین العابدین است رضی اللہ عنہ و عن ابائہ الکرام

و در صواعق آوردہ کہ طبرانی از امام زین العابدین روایت کردہ کہ چون بعد از واقعہ پدرش حسین رضی اللہ عنہ اسیر کردہ بجانب شام بردند شخصے از اہالی شام در شہر بادے ملاقات کردہ گفت الحمد للہ کہ خدائے تعالیٰ شمارا مقتول و متاصل گردانید و قلع فتنہ شما امام زین العابدین مر آن شخص را گفت ایا نخواندہ قل لا اسالکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربیٰ آن شخص گفت قربیٰ درین آیۃ شما اید گفت بلے مراد ازین قربیٰ مائیم و در رفعۃ الاحباب آوردہ کہ چون اہلبیت در شہر دمشق آمدند گذر ایشان بمسجد جامع افتاد و بر در مسجد پیرے بود با محاسن سفید چون چشمش بر امام زین العابدین افتاد و ان عورات را در ہودج بدید گفت شکر مر خدایرا کہ اکابر شمارا ہلاک گردانید و مردمان را از فتنہ شما آسایش داد و یزید را بر شما مستولے ساخت امام زین العابدین روے بوے کرد و گفت ای پیر قرآن خواندہ گفت آرے گفت این آیت را از قرآن دیدہ کہ قل لا اسالکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربیٰ گفت دیدہ ام امام زین العابدین فرمود نحن ذو القربیٰ یعنے مائیم ان خویشاوندان رسول کہ دوستے ما بر مسلمانان لازم است شاہزادہ بار دیگر گفت ای شیخ این آیت را نیز خواندہ کہ انما یرید اللہ لیذہب عنکم الرجس اہل البیت و یطہرکم تطہیرا پیر گفت آری خواندہ ام شاہزادہ گفت مائیم ان اہل بیت کہ بآیت طہارت اختصاص یافتہ ایم پیر چون این سخن بشنید زمانے از شرمندگے سر در پیش افگند و گریہ بر او غلبہ کرد و گفت اے فرزند رسول خدا معذورم دار کہ ندانستہ بودم کہ شما چہ کسانید از گفتہ خود پشیمان شدم و از ان گفتار بیہودہ توبہ کردم پس روے بقبلہ آوردہ گفت الٰہی از دشمنے اینقوم توبہ کردم و بیزار شدم از دشمنان ایشان و تولا دارم بدوستان ایشان پس برخاست و خود را در پاے شتر امام زین العابدین انداخت

و در خاک بغلطید و میگفت خدایا اگر تو بمن قبول کردۂ و از من خوشنود گشتۂ جانم بگیر از جہانم برو ارد عاے
پیر بقضاے ملک قدیر موافق افتاد و نعرۂ زد و دم جان بداد خروش از اہلبیت برامد و امام
زین العابدین بر حال وے بگریست و فے دول الاسلام للذہبی مات الامام زین العابدین علے
بن الحسین بن علے بن ابی طالب عالم اہل زمانہ سنۃ اربع وتسعین و اما عنایت ایزدی
وے بسیار بود چنانچہ چند بار و یرا از شر ظلمہ نگاہ داشت فے اعلام الاخیار للکفوے کان زین العابدین
مع ابیہ بکربلاء استبقی لصغر سنہ لانہم قتلوا کل من اتیت کما یفعل بالکفار قاتل اللہ فاعل ذلک
واجتراہ ولعنہ و اقدم عبید اللہ بن زیاد بقتلہ ثم صرفہ اللہ عنہ و اشار بعض الفجرۃ علی یزید بن معاویۃ
بقتلہ ایضاً فحماہ اللہ منہ ثم ان یزید بن معاویہ صار یکرمہ و یعظمہ و یجلسہ معہ ولا یاکل الا وہو عندہ ثم بعثہ
الی المدینۃ فکان معظما محترماً و تفصیل این اجمال انکہ اولاد در کربلا محفوظ ماند در روضۃ الاحباب آوردہ
کہ بعد از شہادت حسین رضہ شمر ذی الجوشن علیہ اللعنۃ دست بغارت اصحاب امام حسین بر کشود و خواست
کہ امام زین العابدین را بقتل رساند ان بے دین نعرہ میزد کہ اقتلوہ علے فراشہ یعنے بکشید
این پسر را بر ہمین فراش کہ تکیہ دارد و حمید بن مسلم نگذاشت و گفت دست از ین کودک بیمار باز دار
کہ او خود نزدیک موت است امام زین العابدین او را دعاے خیر گفت کہ خیریت با حمید خیراً و
بعضے گویند کہ عمر بن سعد مانع شد و گفت کہ منادے کنند تا بخیمہ زنان ہیچ احدے از سپاہ مخالف
در نیاید و متعرض این صبی نشود دوست از غارت باز دارند و انچہ بردہ باشند باز دہند این سخن
کسے نشنید و غارت بردہ باز ندادند اما دست از غارت باز کشیدند دوم چون بمحفل ابن
زیاد رسیدند و ان شقے متوجہ امام زین العابدین شدہ پرسید کہ این کیست گفتند علے بن الحسین
است گفت کہ نشنیدہ ام کہ خداے تعالے بکشت علے بن الحسین را گفتند ان علے اکبر بود کہ بقتل
رسیدہ امام زین العابدین فرمود ان لہ مطالبا یوم القیامۃ ارے ان برادر بزرگ من بود کہ کشتہ
شد بخدا کہ کس او را خواہد بود کہ مطالبہ خواہد کرد خون دیرا ابن زیاد در غضب شدہ گفت کہ این
را ببرد کو تشک بردہ گردن زنید و سرش نزدیک من آرید موکلان قصد او کردند زینب بر خاست
و بر و چسپید و گفت اے پسر زیاد ہنوز سیر نگشتۂ از کشتن اہلبیت رسول صلی اللہ علیہ وسلم و بس
نبود ان خون ہاے ناحق کہ ریختے کہ این کودک را بکشتن میفرمائی اگر او را خواہی کشت دیر چنین چون

ناحق اقدام خواہی نمود نخست مرا بقتل رسان امام زین العابدین گفت اے عمہ تو زمانی خاموش باش تا جواب او من بدہم پس روی باین زیاد کردہ گفت تو مارا از کشتن بیتر سانے و بقتل تہدید میکنے و نمیدانے کہ مارا بستن و مردن را از تقدیر حق قدیر میدانیم و بخ و راحت را بر ارادت او مے شناسیم قتل و قتال از عادات ما است و دریافتن شہادت عین سعادت ما است پس ابن زیاد چون ابن سخن از زین العابدین بشنید زمانے در تفکر شدہ ملازمان خود را گفت کہ مرا از گفتگوی این جماعت خلاص سازید و ایشانرا در فلان سرا فرود آرید کذا فی الروضہ و در روضۃ الصفا اورده کہ ابن زیاد از زین العابدین پرسید کہ تو کیستے جواب داد کہ علی بن الحسین ابن زیاد گفت چونست کہ خدای تعالے تورا نکشت امام زین العابدین جوابے نداد ابن زیاد گفت چرا سخن نمیکنے امام زین العابدین فرمود برادری داشتم از خود بزرگتر کہ بردست شما بقتل رسیده و من فردائے قیامت خون او را از شما طلب خواہم کرد عبید اللہ گفت او را حضرت باریتعالے کشتہ نہ ما امام زین العابدین فرمود اللہ یتوفی الانفس حین موتہا و ما کان لنفس ان تموت الا باذن اللہ عبید اللہ بن زیاد گفت انت واللہ منہم انگاہ گفت احتیاط کنید کہ این پسر بن بلوغ رسیده است بانے از حاضران مجلس مروان بن معاویۃ الاحمرے شرط تفحص بجاے اورده معروض داشت کہ بالغ شده است ابن زیاد گفت او را بقتل رسان بعد ازان بطوریکہ مذکور شد از سر خون او در گذشت سیوم در روضۃ الاحباب اورده چون اہلبیت در مجلس یزید رسیدند وے متوجہ امام زین العابدین شده پرسید کہ این کیست گفتند کہ ہمین را علی بن الحسین گویند گفت شنیده ام کہ علی بن الحسین کشتہ شده گفتند او را سہ پسر بودند علی اکبر و علی اصغر این ہر دو شہید شدند و این علے اوسط بیمار بود او را گرفته اورد یم یزید گفت اے پسرک تو میدانے کہ پدر تو میخواست کہ بر منا برہا خطبہ بنام او خوانند و مسند خلافت مقام او باشد شکر مر خدایرا کہ بمقصود نرسید امام زین العابدین گفت اے یزید ابن منبرہا پدران ما نہاده اند یا پدران تو خلافت از پدران ما زیباتر بود کہ نبی و ولی خدا بودند و در راہ خدا جہاد و اجتہاد میکردند یا از پدران تو کہ بدرگاہ الہی شرک مے اوردند اما خاطر جمع دار کہ مہم ما و تو در قیامت پرسیده خواہد شد وسیعلم الذین ظلموا اے منقلب ینقلبون یزید از ین سخن در غضب شده سر ہنگے را گفت کہ این کودک را بیرون برده سرش بردار و سر ہنگے دست امام زین العابدین را گرفته خواست کہ بر خیزاند و بیرون برد ام کلثوم فریاد بر اورد و گفت اے پسرزاده ہند دست از ین کودک بدار کہ واللہ ہیچکس

نمانده است که دختران اہل بیت محمد رسول اللہ را صلے اللہ علیہ وسلم محرم باشد الا ابن کودک پس فریاد برداشت

	اناد بک یا جداہ خیر مرسل		حسینک مقتول ونسوتک ضائع

چون یزید علیہ اللعنۃ این نوحہ بشنید لرزہ بر اعضائے او افتاد بفرمود تا دست از و باز داشتند و نزد یک خود ش بخواند و در پہلوے پسر خود بنشاند و فی الکامل لابن اثیر کہ چون ابن زیاد اہلبیت را بدمشق فرستاد غل بر دستہائے و گردن امام زین العابدین نہاد و انجناب را تنائے راہ چیزے نگفت چون بمجلس یزید رسید گفت کہ اگر رسول خدا مرا مغلول دیدے ہرآینہ میکشاد این را از من گفت بزید کہ راست گفتے پس بفرمود کہ بندہائے او بکشادند بعد ازان زین العابدین گفت کہ اگر رسول خدا مرا بدر بدی ہرآینہ دوست میداشت کہ مرا نزدیک کردے پس یزید او را نزدیک خود طلبید چہارم در واقعہ حرۃ در روضۃ الصفا آوردہ کہ چون مسلم بن عقبہ از قتل و نہب اہل مدینہ فارغ شد امام زین العابدین را طلب کرد انحضرت حاضر گشتہ مسلم او را تعظیم و تبجیل نمود و با وے در یک فراش نشست گفت امیر ترا سلام میرساند و میگوید کہ نیکو کردے کہ از اہل فتنہ اجتناب و احتراز نمودے و یقین بدان کہ جزائے عمل تو نزد من ضائع نخواہد شد امام زین العابدین فرمود کہ انے کنت لما فعل بالمدینۃ کارہا و چون انجناب عزم رفتن کرد مسلم رکاب استر او را گرفتہ تا سوار شد و فی مروج الذہب للمسعودی بایع الناس اہم عبد لہ یزید من ابی ذلک امرہ مسرف علے السیف غیر علے بن الحسین بن علے بن ابی طالب السجاد و علے بن عبد اللہ بن العباس بن عبد المطلب و نظر الناس الے علے بن الحسین السجاد وقد لاذ بالقبر و ہو یدعو فاتی بہ الے مسرف وہو متغلظ علیہ فبرأ منہ و من ابائہ فلما رآہ وقد اشرف علیہ ارتعد و تمام لہ واقعہ الے جنبہ و قال لہ سلنے حوایجک فلم یسالہ فی احد الا من قدم الے السیف فشفعہ فیہ ثم انصرف عنہ فقیل لعلے رایناک تحرک شفتیک فما الذی قلت قال قلت اللہم رب السموات السبع و ما اظللن و الارضین السبع و ما اقللن رب العرش العظیم رب محمد و آلہ الطاہرین اعوذ بک من شرہ و ادرأ بک فی نحرہ اسالک ان تو تینی خیرہ و تکفینی شرہ و قیل لمسرف رایناک تسبب ہذا الغلام و سلفہ فلما اتی بہ الیک رفعت منزلتہ فقال ما کان ذلک لرائی منی لقد ملئ قلبی منہ رعباً یعنے بیعت نمودند مردمان برانکہ ایشان غلامان یزیدند و کسیکہ انکار کرد ازان حکم کرد مسرف بر شمشیر اسوای علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب و علے بن عبد اللہ بن عباس بن عبد المطلب دو یدند

مروان بسوی علی بن الحسین سجاد تحقیق کہ پناہ گرفتہ بود نزد قبرے و دعا میکرد پس او روہ شد او را بسوے مسرف داد غلظت میکرد بر او و تبرا میکرد از و از پدرانش پس چونکہ دید او را رحمتہ گرفت او را و برخاست برائے او و بنشاند او را بہلوے خود و گفت او را سوال کن حاجت خود را پس نہ سوال کرد و حق کسے مگر از کسانیکہ پیش کردہ شدہ بود ند بسوے شمشیر تا شفاعت کرد او را در حق او پس باز گشت از وے پس گفتہ شد علی را دیدیم کہ میجنبید لبہائے تو ایا چہ میگفتے گفت گفتم اللھم رب السموات الی اخر الدعاء الذکور و گفتہ شد مسلم را دیدیم ترا کہ دشنام میدادی این پسر را و پدرانش را پس چون از نماز تو بلند ساختند منزلت او را پس گفت بنو وان از برائے من تحقیق کہ پر شدہ بود دل من از رعب او و ہم در سواد النبوۃ وقوع حق از ابن احمد از زہرے او روہ کہ زہرے گفتہ است کہ علے بن حسین رضہ را دیدم کہ عبد الملک بن مروان فرمودہ بود کہ بند ہائے گران بر پائے وے نہادہ بود ند و غل بر دست و گردن وے نگاہ بانان بروے گماشتہ از ایشان اجازت خواستم کہ بروے سلام کنم و وداع کنم بروے در آمدم و وے در خیمہ بود چون دیر ا بدان حال دیدم بگریستم و گفتم چہ بودے کہ بجائے تو من بودمی تو بسلامت بودی فرمود کہ اے زہرے تو پنداری کہ ازین کہ بر دست و پائی برگردن منست من در رنجم بدانکہ اگر من بخواہم این دو رشتہ وے باید کہ اگر بتو و امثال تو اند وہے بر سد عذاب خدائے تعالےٰ یا دکنی تا ان بر تو اسان شود بعد ازان دست خود را از غل بیرون کرد و پائے خود را از بند و گفت ای زہری دو منزل بیش با ایشان ہمچنان نخواہم رفت چون چہار روز ازین برامد کہ گماشتگان کہ بروی بود ند بمدینہ باز گشتند و وے را در مدینہ مے طلبید ند نیافتند بعضے از ایشان گفتند کہ در منزلے فرود آمدہ بودیم و ما ہمہ گرد بر گرد وے بیدار بودیم و وے را نگاہ میداشتیم چون بامداد کردیم در میان محل وے غیر از قیدی ہیچ نیافتیم زہرے رحمہ اللہ گفتہ است کہ بعد از انکہ پیش عبد الملک بن مروان رفتم مرا از حال علے بن الحسین پرسید گفتم او را نخواستم گفت ہما نوقت کہ گماشتگان من او را گم کردہ بود ند بر من در آمد و گفت میان من و توجہ افتادہ است و وے را گفتم پیش من اقامت نمای گفت نخواہم پس بیرون رفت و والسلام

کہ من از خوف و ہیبت وے پر آمدہ بودم

من اخبارہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ

از انجملہ انست چنانکہ در روضتہ الاحباب اورده کہ چون نیرید از سر خون امام زین العابدین بطوریکہ

گذارش یافت درگذشت بپهلوی پسر خود نشاند باو گفت که یا علی وسط میتوانی که با پسر من که درسن تو نزدیک است کشتی گیری امام زین العابدین گفت کشتی گرفتن سهل کاراست هریکی را خنجری بدہ تا در نظر تو محاربه کنم هرکه غالب اید مغلوب را بکشد و تو تماشا میکن یزید ازین سخن فرو ماند و برو دایتے این سخن با عزیز الحسین که برادر خورد امام زین العابدین بود واقع گشت درین محل نقاره شام فرو کوفتند پسر یزید گفت ای پسر حسین این نوبت پدر منست که مینوازند نوبت پدر تو کجا است امام زین العابدین فرمود زمانے تامل کن تا جواب تو باز دہم ناگاه آواز نقاره فرو نشست موذن آغاز بانگ نماز کرد امام زین العابدین گفت اے پسر یزیدان واگاه باش که نوبت جد و پدر من است که پنج وقت همین نواخت می نوازند تو بنوبت پنجروزه فناغروری از سر دور کن وغره مشو که درین سرای فانے ع هر کسے پنجروزه نوبت اوست اما نوبت ما تا قیام قیامت باقیست و در دار الضرب امامت سکه سعادت بنام ما خواهند زد و بر منابر عزت و کرامت خطبه فضیلت بنام ما خواهند خواند ؎

تا دور روزگار بود دور ما است	تا نام کائنات بود نام ما است

پسر یزید چون این کلمات بشنید خاموش شد و حاضران مجلس از فصاحت زبان شاهزاده زین و زمان تعجب ماندند و در روضة الاحباب آورده که میان امام زین العابدین علیه السلام و یزید پلید بسیار مباحثات واقع شد که تفصیل ان موجب تطویل است القصه سخن بجاے رسید که علی بن الحسین گفته که اے یزید در خانه ما جبرئیل فرود آمده یا در خانه شما و آیت بطهر کم تطهیرا در حق ما نازل شده یا در حق شما و نوازنده نامه ذوے القربے در باره ما است یا در باره شما همچنین میگفت تا رعشه بر یزید افتاد و دستے بر اعضاے او طارے گشت گفت با ابن الحسین ازین سخنان درگذر و از من حاجتے بخواه تا روا کنم امام زین العابدین گفت قاتل پدر مرا بمن ده تا انتقام پدر از و بکشم یزید سر داران کوفه را طلب نموده دران امر گفتگو ها کرد که تفصیل ان در روضة الاحباب است عاقبت خود متفعل شد و روے بزین العابدین کرده گفت حاجتے دیگر بخواه گفت حاجتے دیگر انست که سر پدرم را با سرهاے برادران و خویشان بمن دهی تا بیرم و باتن هاے ایشان ملحق سازم گفت این حاجت روا است حاجتے دیگر بخواه امام زین العابدین گفت مرا با اهل من اجازت فرماے تا بمدینه رویم و بر سر روضه جد بزرگوار خود باشیم و خود را بعبادت و طاعت حق سبحانه تعالے مشغول سازیم یزید گفت ابن مراد هم

حاصل است ازرانے داشتم ازوے دیگر چیست گفت فردا روز ادینیا است مرا اجازت فرمای تا بر منبر جد بزرگوار خطبہ مشتمل بر حمد و ثنائے باریتعالی جل و علا و مدح و نعت رسول صلی اللہ علیہ وسلم با صغار سانم یزید گفت این ازوے تو نیز برارم و امر خطابت فرو اتو بگذارم چون روز دیگر شد بزید از وعدہ خطابت امام زین العابدین پشیمان گشت و خطیب فصیح شافی را مقرر کرد کہ خطبہ بخواند و منادی کردند کہ مردمان در مسجد جامع حاضر ایند چون مردمان بنماز حاضر شدند خطیب بر منبر رفت زبان بستایش ال ابوسفیان بکشود و در مذمت ال ابوطالب علیہ السلام بسیار نمود و بطلان امامت امام حسین را بیان کرد حقیت و اولویت یزید را عیان کرد امام زین العابدین بطاقت شد و خود را نگاہ نتوانست داشت او از داد کہ ای خطیب انت لقوم مینے اے مردشاے تو بد خطیب ہستے مر این قوم را کہ رضاے مخلوق را اختیار کردے بر غضب خالق و دین بدنیاے دون از دست دادے۔

پیروے نفس و ہوا میکنے		راہ حق اینست خطا میکنے	
در حق اخیار نگوئی سخن		مرحت اشرار ادا میکنے	
ال عبا از ہمہ فاضل ترند		قوم چنین قوم چرا میکنے	

پس امام زین العابدین روے بہ یزید کردہ گفت وعدہ کردہ بودے وے روز مرا بفرمودہ وفا کن و دام عہدے کہ بر خود بستہ از ذمہ خود ادا کن اجازت دہ تا بر میزایم و چنان خطبہ کہ رضاے خدا و رسول بدان باز بستہ باشد بخوانم و کلماتے کہ مستمعان مست معانے ان گشتہ مثاب و ماجور شوند ادا کنم اول یزید گفت کہ بر منبر رفتن حاجت نیست ہم اینجا بر پا ایستادہ سخنے کہ خواہی بگوی بعد ازان حسب استدعاے اہل دمشق و اشراف شام اجازت داد امام زین العابدین بالاے منبر برامد و خطبہ مشتمل بر حمد الٰہی و نعت حضرت رسالت پناہی صلے اللہ علیہ وسلم ادا فرمود بر وجہے کہ بہام او ہام فصحاے شیرین زبان بہدف تعریف ان نرسد و بصابر ضمایر بلغاے زیبا بیان باسرار توصیف ان راہ نیابد بدایع الفاظ دلکشا چون ودایع مسایل اہل دین بر غوامض بلاغت محتوی و حقایق معانے جان فزایش مانند دقایق دلایل ارباب یقین بر لطایف براعت و فصاحت مشتمل و منطوے۔

لوامع کلماتش چو مہر عالمگیر		ظرایف سخنانش چو ماہ نور افزاے	
بدین لطافت و خوبی او ندیدہ کسے		سپاس ایزد او صاف خواہد دوسرا	

بعد از حمد و صلوه موعظتے فرمود کہ ہمہ راد ماغ از تاثیر ان نرم و مجمع سینہا از شعلہ تقریر وے گرم شد پس از انکہ دیدہا اشکبار و دلہا بے قرار و بے آرام گشت فرمود کہ اے اہل شام ہر کہ مرا داند داند و انکہ نداند بداند۔

انا ابن رسول اللہ مختار		انا ابن المصطفی سید اخیار	

منم پسر صاحب معراج و خداوند تاج و دوین و منم فرزند راکب البراق و افضل ہمہ پیغمبران بالاتفاق و منم پسر مسافر بیت الذی اسرے و پسر مجاور حرم قاب قوسین او ادنے و منم پسر خطیب فاوحی الی عبدہ ما اوحی و منم پسر عندلیب گلشن علمہ شدید القوے و منم پسر خواجہ یثرب و بطحا منم پسر صدر مسند اصطبا و اصطفی و منم پسر حبیب اللہ یعنے محمد رسول اللہ و منم پسر شہسوار بضمار جل اتی و شہریار تخت گاہ لافتے و منم پسر صاحب مناصب و منظر غرائب علی ابن ابی طالب و منم پسر وصی و فی با بہاد مفتاح خزانہ انا مدینۃ العلم و علی با بہا ہر گاہ کہ ابن شاہ زادہ زین العابدین گفتے انا ابن حسین غریو از خلق برامدے و بعد از تعریف جد و پدر فرمود منم پسر دختر خیر المرسلین سیدۃ نساء العالمین منم پسر گوہر درج فاطمہ بضعۃ منے و اختر برج من اذاہا فقد اذانے منم پسر مادر سادات و شفیع عرصہ عرصات بتول عذرا یعنے فاطمہ زہرا و منم برادر زادہ سبط رسول و قرۃ العین بتول امام متحن یعنے امام حسن و منم پسر شہید مظلوم و غریب مہموم نور دیدہ مصطفے و سرور سینہ مرتضے مبتلاے کرب و بلا یعنے کربلا و محل خروش و فغان از اہل تلبس بہ است و از او از گریستن مردمان غریو در شہر و مشق افتاد از ین غلغلہ یزید تبر سید و از بیم غوغا بر خود بلرزید مؤذن را اشارہ کرد تا بانگ نماز گوید و سخن را بر امام زین العابدین منقطع گردانند مؤذن بر خاست و گفت اللہ اکبر اللہ اکبر امام زین العابدین گفت نعم لا شئی اکبر منہ مؤذن گفت اشہد ان لا الہ الا اللہ امام گفت نعم سیدے و وے و در بعض روایت گفت شہد بہا و دمی مؤذن گفت اشہد ان محمد رسول اللہ امام زین العابدین گفت نعم محمد رسول اللہ و عمامہ از سر برداشت و نزد مؤذن افگند و گیسو ہاے مشکین پراگندہ کردہ گفت اے مؤذن بحق این محمد بر تو سوگند کہ بگذاری تو قفت کن مؤذن خاموش شد شاہزادہ روی بہ یزید کردہ فرمود کہ اے پسر معاویہ این رسول صلی اللہ علیہ وسلم جد تو بود یا جد من اگر گوئی جد تو بود دروغ صریح است و تمام عالم میدانند کہ دروغ گفتہ باشے و اگر گوئی کہ جد من بود پس ترا چہ چیز بران داشت کہ پدرم را کہ بہترین عترت رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم بفرمودی تا شہید کردند و مخدرات سرادقات عصمت

وطہارت راچون اسارے بلدہ بلدہ بگردانیدند ومراتیم ساختے ورخنہ درویں جدم انداختے باین ہمہ کلمہ
میگوئی وروی بقبلہ می ارے نماز میگذارے پس دست دراز کردو گریبان جامہ بدرید وگفت ای
مردمان خدارا راست گوئید کہ ہیچکس از شما ہست کہ جد او پیغمبر وحبیب خدا بودہ باشد غیر از من فریاد از
مردمان برامد وگریستن براہل شام افتاد اے اخرہ ودر روضۃ الاحباب اورد کہ انجناب بعزیز بعظیم
وتوقیر کردو با سرہاے شہدا واہلبیت روانہ مدینہ ساخت انجناب سرہاے شہدا را گرفتہ بتاریخ
بستم صفر بکربلا رسیدہ سرہاے شہدا را بابدان ایشان ملحق ساختہ مدفون ساخت مولف میگوید
کہ از واقعہ کربلا تا بستم صفر چہل روز است درین عرصہ قلیل از کربلا کوفہ وازانجا بدمشق رفتن وسکونت
نمودہ باز آمدن صورت نہ بندد وغالباً ستوقلم کاتب باشد واللہ اعلم وبعض از کتب تواریخ مسطور است کہ
روزے امام زین العابدین از بازار مدینہ میگذشت بدوکان قصابے گوسپند سے بستہ دید از قصاب
پرسید این گوسپند را چہ میکنے گفت ذبح خواہم کرد گفت چند روز خریدہ گفت سہ روز گفت درین سہ روز
او را آب ودانہ وگاہ سیر داشتہ گفت ارے امام زین العابدین بگریست وگفت اہل شام بدیں
را ازین گوسپند ہم کمتر داشتہ اند کہ او را تا سہ روز تشنہ وگرسنہ ودشتند مع اولاد واقربا
واحبا بکشتند واکثرے اہل سیر اوردہ اند کہ امام زین العابدین کثیر البکا بود ودایم الفکر ہیچ پنجہ منقول
کہ شش کس گریستہ گان شدہ اند کہ ایشان را ہفتم نبودہ اند اول آدم علیہ السلام کہ از فراق جنت سہ صد
سال بگریست کہ از اب چشمان او گیاہ ودرختان روئید دوم یعقوب علیہ السلام کہ از فراق یوسف
علیہ السلام چہل سال بگریست کہ ابیضت عیناہ من الحزن سیوم یوسف علیہ السلام نیز از فراق پدر
چہل سال بگریست ازان میان ہفت سال در زندان بود کہ زندانیان از گریہ او تنگ آمدند چہارم یحیی بن زکریا علیہما السلام
کہ از خوف دوزخ دائم بگریستے وزمانے نیاسود پنجم حضرت فاطمہ زہرا کہ از فراق پدر بعد وفات ان سرور شش روز بگریستے تا
از گریہ بنایاند وکسی او را خندان ندید الا روز وفات خود خندان شد ششم امام زین العابدین علیہ السلام بعد از واقعہ کربلا
دایم گریستے چنانچہ اہل مدینہ باو گفتند یا ابن رسول اللہ چندین گریہ چرا میکنے گفت یعقوب را دوازدہ
پسر بود یکے از ان میان گم شد وبیقینا موت او معلوم نبود باین ہمہ چقدر گریہ واقع است پس کسیکہ
ہفتاد ودو تن از اقربا واحبا در پیش وے ناحق کشتہ باشند چقدر گریہ مناسب است ع

عبارت مطبوعہ نولکشور ص ۲۰۶ سطر ۱۰ تا ۱۲ کی تصحیح کے لئے ملاحظہ ہو حسین بن علی بن ابی طالب کی شہادت کے بعد ان کے اہل بیت کا قیدی بنا کر شام لے جانا اور وہاں سے مدینہ واپس آنا

ع ودر صواعق اورده که امام زین
العابدین علے بن الحسین رضی فرمودایها الناس احبونا حب الاسلام
فوالله مابرح بنا حبکم حتی صار علینا عاراً ودر روایة حتی بغضتمونا الے الناس یعنے اے مردمان دوست
دارید ما را مثل دوستے اسلام یعنے این نوع دوستے کنید باما که خدا ورسول خدا بان امر کرده اند واز حد شرع
مگذرانید اسلام را پس بخدا سوگند که این دوستے بافراط شما بمرتبه رسید که عیب وعار شد بر ما ودر روایتے
دیگر انکه دوستے بحدی رسانیدید که نقص ذوم ما کردید تردد مردم یعنے نسبت دادید باهل بیت چیزے چند
که ایشان ازان بری وعری بودند واز نقص خود میدانستند۔

اما کرامات وخوارق عادات اوبسیار است در شواهد النبوة از بعضے ثقات آورده که
روزے بدر خانه علے بن الحسین رضی رفتم نخواستم که او را دهم بنشستم تا برون آمد بروے سلام
کردم ودعا گفتم جواب من باز داد پس بپاے دیوارے آمد وگفت اے فلان ابن دیوار را می بینے
گفتم بلے یا ابن رسول الله گفت روزے تکیه برین دیوار کرده بودم واندوه گین بودم ناگاه دیدم که
مردے خوب منظر باجامهاے نیکو در پیش روے من ایستاده ودر من نظر میکند بعد ازان گفت
یا علے بن الحسین چرا ترا اندوه گین مے بینم اگر اندوه تو از براے دنیا است دنیا است دنیا ظرفے است حاضر
که نیکو واز ان بر وفاجر گفتم اندوه من از براے دنیا نیست ودنیا چنانست که تو میگوئی پس گفت اگر
اندوه تو از براے اخرت است ان وعدهٔ ایست صادق وحکم خواهد کرد وران پادشاهی قاهر گفتم
اندوه من نه از براے اینست ودر اخرت چنان خواهد بود که تو میگوئی پس گفت اے علے اندوه تو از

حاشیه: ۱۲ منه عفی عنه

بزاے چیست گفتم میترسم از فتنہ ابن زبیر گفت اے علے ہیچکس را دیدے کہ از خداے تعالے
چیزے خواست کہ بوے نداد گفتم نے گفت ہیچکس را دیدے کہ از خداے تعالے ترسید و کفایت
کار وے نکرد گفتم نے بعد ازان غایب شد مرا گفتند یا علے بن الحسین این خضر بود علیہ السلام کہ
باتو راز میگفت این قصہ را ابن حجر عسقلانی نیز در اصابہ اورده واز انجا انست کہ ہمین راوی گفتہ است کہ روزے پیش علی بن الحسین بن علی رضی
اللہ عنہ جوقے از عصافیر گردوے میگشتند و بانگ سے کردند فرمود کہ اے فلان ہیچ میدانے
کہ این عصافیر چہ میگویند گفتم نے گفت تقدیس پروردگار خود میکنند و قوت امروز خود سے طلبند و
از انجملہ انست کہ روزے با جمعے از اولاد و موالے وغیر ایشان بصحرا بیرون آمدہ بود سفرہ نہادند تا
چاشت خوردنی ہوے آمد نزدیک ایشان بایستاد روے بوے کرد کہ من علے بن حسین بن علی بن
ابی طالبم و مادرم فاطمہ بنت رسول اللہ است بیاد با ما چاشت بخوران آہو آمد و با ایشان چیزے
خورد چندان کہ خواست پس بکسو رفت بعضے از غلامان وے گفتند کہ باز دیرا بخوان فرمود کہ دیرا نخواہم
خواہم داد زنہار مرا باز نخوانند نیاز ارم گفت من علی بن حسین بن علی بن ابی طالبم مادرم فاطمہ بنت
رسول اللہ است بیاد با ما چاشت بخوران اہو باز آمد نزدیک مایدہ بایستاد و با ایشان چیزے خورد ن
آغاز کرد یکے از انجماعت دست بر پشت وے نہاد وے بر میدہ علے بن الحسین رضی اللہ تعالی
عنہما باو گفت بر اندا تتے زنہار مرا ہرگز دیگر با تو سخن نخواہم گفت و از انجملہ انست کہ روزے ناقہ
وے در راہ کاہلی میکرد و نمے رفت دیرا بخوا بانید و تازیانہ وعصا بوے نمود و گفت نیز تر بر و والا گزنہ
ترا باین تازیانہ و عصا بزنم ان شتر نیز فتن گرفت و بعد ازان دیگر کاہلی نکرد و از انجملہ انست
کہ روزے با صحاب خود در صحرا نشستہ بود ناگاہ اہوے آمد و در برابر وے بایستاد دست خود بر زمین
میزد و بانگے میکرد حاضران گفتند یا ابن رسول اللہ ابن اہو بچہ میگوید فرمود میگوید کہ فلان قرشے
دیروز بچہ مرا گرفتہ است و من از وے بازو یرا شیر نداده آم در دل بعضے حاضران انکارے در آمد
کسے را بفرستاد تا ان قرشے را آورد فرمود کہ این اہو از تو شکایت میکند کہ دیروز بچہ ویرا گرفتہ
واز انوقت و برا شیر نداده اکنون از من درخواست میکند کہ از تو درخواہم تا بچہ ویرا بوے یازدہی تا شیرش دہم
وچون شیر دہد تو باز گردان قرشے بچہ و برا حاضر کرد و برا شیر داد علی بن الحسین رضی اللہ تعالے
عنہما از ان قرشے سوال کرد کہ ان اہو بچہ بوے بخشد بخشید و علی بن الحسین نیز دیرا بمادرش بخشید

او یا بچہ خود روان شد و بانگے میکرد گفتند یا ابن رسول اللہ چہ میگوید فرمود کہ شمارا دعا میکند و میگوید جزاکم اللہ خیراً و از انجملہ انست کہ در شبیکہ وفات میکرد فرزند خود محمد باقر را گفت اے پسر برائے من اب وضو بیار او رو گفت اب دیگر بیار کہ درین اب جانورے مردہ است شب تاریک بود چراغ آورد احتیاط کرد موشے دران اب مردہ بود اب دیگر آورد وضو ساخت و گفت اے فرزند امشب وعدہ من سیدہ است و ویرا وصیت کرد و از انجملہ انست کہ ویرا ناقہ بود کہ چون بمکہ میرفت تا زیانہ از پیش پالان وے می اویخت ہیچ حاجت بان نے شد کہ ویرا بزدتا انوقت کہ باز بمدینہ میرسید چون وے وفات کرد ان ناقہ بر سر قبر وے آمد و سینہ بر زمین نہاد و نالہ میکرد امام محمد باقر رضی اللہ عنہ آمد و گفت برخیز کہ خدائے تعالے برکت دہاد ترا برنخاست گفت و برا بگذارید کہ میرود سہ روز انجا بود بعدہ بمرد و از انجملہ انست کہ در طواف دست زنے و مردے بر حجر الاسود چسپیدہ بود ہر چند جہد کردند از انجا باز نشد مردم گفتند دستہائے ایشانرا باید برید ناگاہ دران میانہ علی بن الحسین رضی اللہ تعالے عنہ انجا رسید و انرا دید پیش آمد و دست مبارک بر ایشان مالید دستہائے ایشان کشادہ شد و بر قتند و از انجملہ انست کہ منہال بن عمر گوید کہ بحج رفتہ بودم بر علی بن الحسین رض در آمدم از من پرسید کہ حال خزیمہ بن کاہل الاسدی چیست گفتم کہ ویرا در کوفہ زندہ گذاشتہ ام دست بدعا بر او رد گفت اللہم اذقہ حر الحدید اللہم اذقہ حر النار یعنے بار خدایا بچشان او را گرمی اہن و اے خدائے من بچشان او را گرمی آتش چون بکوفہ باز گشتم مختار بن ابی عبید خروج کردہ بود باوے سابقہ دوستے داشتم سوار شدم تا باوے ملاقات کنم چون بوے رسیدم سوار میشد باوے ہمراہ شدم بموضعے رسید و بایستاد و انتظار کسے مے برد ناگاہ خزیمہ را حاضر کردند مختار گفت الحمد للہ کہ خدائے تعالے مرا بر تو دست داد و جلاد را طلب کرد بفرمود تا دست ہائے ویرا ببرید و پائے ہائے ویرا ببرید بعد ازان گفت آتش بیارید آتش اورند و خزیمہ را در میان ان کردند و آتش در انجا زدند تا وے بسوخت چون انرا مشاہدہ کردم گفتم سبحان اللہ مختار از من پرسید کہ چرا سبحان اللہ گفتے قصہ دعائے علی بن الحسین را رض باوے گفتم مرا سوگند داد کہ تو خود شنیدے انرا از وے گفتم بلی فرود آمد و دو رکعت نماز گذارد و بعد ازان ساعتے درنگ کرد سر بسجدہ نہاد تا دیر سے در سجدہ بود پس سر برداشت و روان شد و من نیز پیادہ روان شدم تا بدر خانہ من افتاد و بر امر اعانت کردم کہ فرود ای کہ طعامی حاضر کنم گفت ای

منسال مرا خبر داد ے کہ خدا ے تعالے دعاے علے بن الحسین را رضہ اجابت کرد پس میگوئی کہ بیا تا
چیزے خوریم امروز روز انست کہ روزہ داریم شکرانہ آنرا کہ خدا ے تعالے مرا این توفیق دا د در
روضۃ الاحباب وشواہد النبوۃ وبسیارے از تواریخ اورده کہ بعد از قتل امیر المومنین حسین رضہ محمد
بن الحنیفہ رضی اللہ عنہ پیش علی بن الحسین آمد وگفت من عم توام وبسن از تو بزرگ ترم وبا مامت سزاوار
ترم سلاح رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من دہ علی بن الحسین رضہ گفت اے عم از خدا ے تعالے
بترس ودعوے پیش حق تو نیست کمن دیگر بار محمد بن الحنیفہ مبالغہ کرد فرمود کہ اے عم بیا تا پیش حاکمی
رویم کہ میان ما حاکم کند گفت ان حاکم کیست فرمود کہ حجر الاسود ہر دو پیش وے آمدند فرمود کہ اے عم سخن
گوی سخن گفت ہیچ جواب نیامد بعد از ان امام دست بدعا برداشت ودر بعضے روایت دو رکعت
نماز گزارد وخدا ے تعالے را باسماے عظام بخواند وطلب ان کرد کہ حجر الاسود را بسخن اورد پس
روے بحجر الاسود کرد وگفت بحق الخدا ئیکہ موافیق بندگان خود را در تو نہادہ است کہ ما را خبر کند کہ امامت
ووصایت بعد از حسین بن علی حق کیست حجر الاسود برخود بجنبید چنانکہ نزدیک بود کہ از جاے خود بیفتد
وبزبان عربے فصیح گفت کہ ای محمد مسلم دار کہ امامت ووصایت بعد از حسین بن علی حق علی بن الحسین است
ودر صواعق محرقہ وشواہد النبوۃ اورده کہ عبد الملک بن مروان بحجاج نوشت کہ از قتل نبی عبد المطلب
اجتناب نمای کہ ال ابو سفیان دران مبالغہ نمودند مدت ملک ایشان زود منقطع شد وان نوشتہ
را پنہان بحجاج فرستاد علی بن الحسین رضہ از ان آگاہ شد بعبد الملک نوشت کہ فلان روز
فلان ساعت بحجاج مکتوبے چنان وچنین نوشتے رسول صلے اللہ علیہ وسلم مرا خبر
داد وان نوشتہ را بغلامے داد وبر راحلہ خود سوار کرد وبوے فرستاد چون عبد الملک
تاریخ از را موافق کتابت خود یافت دانست کہ ان حق است بسیار شاد مان شد وان راحلہ
را انقدر وزر اہم کہ طاقت داشت بار کرده بوے فرستاد در صواعق گفتہ کہ چون کتاب بعبد الملک رسید
دید کہ تاریخ ان موافق تاریخ کتابتے است کہ او بحجاج نوشتہ وہمان وقتے کہ رسول خود را نزد حجاج
روانہ کرده بود غلام امام نیز بیرون آمدہ بنا بریں بروے ظاہر شد کہ زین العابدین علی بن الحسین
رضہ صاحب کشف است واین قضیہ بر و منکشف شدہ انگاہ ویرا خوشحالی دست داد یکبار حمد وثنا خاش وزاد
ہمراہ غلام امام کرده جبت وے فرستاد والتماس نمود کہ از دعاے خیر اورا فراموش نکند رضی اللہ تعالے عنہ۔

اما علیٰ ان جناب نقش خاتم دنی وصیت وے فے اخبار الاول للقرمانے کان اسمہ قیقاً قصیراً ونقش خاتمہ وما توفیقے الا باللہ وفے روضۃ الاحباب نقل قائل الخیر وفے دول القرمانے کان رضی اللہ عنہ یقول لاولادہ یا بنی اذا اصابتکم مصیبۃ من الدنیا او نزل بکم فاقۃ او امر قادح فلیتوضأ الرجل منکم وضوءہ للصلوٰۃ ثم یصل اربع رکعات او رکعتین فاذا فرغ من صلوٰتہ فلیقل یا موضع کل شکوی یا سامع کل نجوی یا شاہد کل بلوے یا عالم کل خفیۃ یا کاشف ما یشاء من کل بلیۃ ادعوک دعاء من اشتدت فاقتہ وضعفت قوتہ وقلت حیلتہ دعاء الغریب الغریق الفقیر الذے لا یجد لکشف ما ہو فیہ الا انت یا ارحم الراحمین لا الہ الا انت سبحانک انے کنت من الظالمین قال رضی اللہ عنہ لا یدعو بہ احد اصابہ بلاء الا فرجہ اللہ عنہ ومن دعائہ رضی اللہ عنہ اللہم کما اسأت فاحسنت الے فاذا اعدت فعد علیّ اما اولاد انجناب ارباب اخبار در ان اختلاف بسیار کردہ اند بعضے را عقیدہ انکہ انجناب را پانزدہ فرزند بود ہشت پسر و ہفت دختر وکمال الدین محمد بن طلحہ وعبد اللہ بن جناب اعتقاد کردہ اند کہ ائمہ من العابدین را اصلا دختر نبودہ در تاریخ گزیدہ مسطور است کہ بروایتے ان امام عالے گہر یازدہ پسر و نہ دختر داشت واز اسامے اولاد ذکور انجناب ہشت اسم در اکثر کتب اہل خبر است بر نہج کہ مذکور میگردد محمد الباقر کہ از ام عبد اللہ فاطمہ بنت الحسن تولد شدہ بود وزید کہ در کوفہ بسعادت شہادت رسید وعمر وعبد اللہ وحسین وعلے کہ بقول گزیدہ اقطس لقب داشت دنام مادر این ہفت امام از اخبار متفرقہ چنانچہ شیخ مفید آوردہ انیست کہ نوشتہ میشود خدیجہ وفاطمہ وام کلثوم واز تاریخ گزیدہ چنان مستفاد میگردد کہ نام ہم حسنت ملایکہ نیز از جملہ اسامے بنات امام زین العابدین است سلام اللہ علیہ کذا فے روضۃ الاحباب للسید جمال الدین محدث۔

محمد بن علی بن الحسین رضی اللہ عنہ

در شواہد النبوۃ آوردہ کہ وے امام پنجم است کنیت آ ابو جعفر است ولقب وے باقر ہست بدلک التبحرہ فے العلم وہو توسعہ فیہ فے تاریخ ابن خلکان انما قیل لہ الباقر لانہ تبقر فے العلم ای توسع واستقر التوسع وفیہ بقول الشاعر

یا باقر العلم لاہل التقے ٭		وخیر من لبے علے الاجبل	

واخبار دول قرمانی آمدہ کہ ابن شعر وطبی گفتہ وہو احد الائمۃ الاثنی عشر فی اعتقاد الامامیۃ الصواعق باقر در لغت از تبقر الارض

گرفته اند یعنی شگافت زمین را و مخفیات انرا بیرون اورده ظاهر ساخت و او را باقر ازان جهت میگفتند
که اظهار خفیات کنوز معارف و حقایق احکام و لطایف حکم میفرمود چنانچه مخفی نیست مگر بر کسیکه بصیرت
و بینش و بسیرت و فاسد گشته باشد و ازان جهت در شان او گفتند که وے باقر
و جامع دشاہر و دافع علم بود و صفائی قلب و ذکاے علم و طہارت نفس و شرافت خلقت داشت
عمر شریف خود را در طاعت خداے تعالے صرف مے نمود ۔

و نے روضۃ الاحباب بتغیش باقر لقب بذلک لتبقرہ اے توسعہ فی العلم و بقول کمال الدین بن طلحہ
ہاوی تیز از جملہ القاب انجناب است و فی الشواہد و اخبار الاول للقرمانے در روضۃ الاحباب مادر وے
فاطمہ بود بنت الحسن بن علی بن ابی طالب رم و ابن خلکان گفتہ ام عبد اللہ بنت الحسن
بن علی بن ابی طالب علیہم السلام در منتخب السیر اورده کہ مادرش ام عبد اللہ بنت الحسن بن علی بن ابی
طالب رم بالجملہ امام محمد باقر ہاشمے است ازدو ہاشمے تولد نمودہ و علوی است ازدو علوے بوجود
آمدہ کذا فی روضۃ الاحباب در شواہد و در روضۃ الاحباب اورده کہ ولادت او
روز جمعہ سیوم صفر سنہ سبع و خمسین من الہجرۃ در مدینہ
اتفاق افتاد و پیش از قتل امیر المومنین حسین رضی اللہ عنہ بسہ سال و وفات وی در سنہ اربع
عشر و مائۃ و فی تاریخ ابن خلکان توفے فی شہر ربیع الاول سنہ ثلاث عشرۃ و مائۃ و قیل فی الثامن عشر
من صفر سنہ اربع عشرۃ و قیل سبع عشرۃ و قیل ثمان عشرۃ بالحمیمۃ و نقل الی المدینۃ و دفن
بالبقیع فی القبر الذی فیہ ابوہ و عم امہ الحسن بن علی صلوات اللہ و سلامہ علیہم فی القبۃ التی فیہا
قبر العباس رضی اللہ عنہ و فی دول الاسلام للذہبی فی سنہ اربع عشرۃ مات الامام ابو جعفر محمد
بن علی بن الحسین العلوی الباقر الفقیہ و لہ ثمان و خمسون سنہ و فی روضۃ الاحباب و الشواہد
ابو جعفر در وقت شہادت امام حسین سہ سالہ و در زمان وفات پدر خود امام زین العابدین نہی و ہشت
سالہ بود و در سنہ اربع عشر و مائۃ فوت شد و بدین روایت کہ اصح اقوال است مدت عمر عزیز شش پنجاہ
و ہفت سال باشد و غیر ابن نیز گفتہ اند و در منتخب السیر اورده کہ وفات وے در ذی الحجہ سنہ اربع عشر و مائۃ
و مدت عمر شش پنجاہ و نہ سال بود و در ترجمہ صواعق گفتہ سن او پنجاہ و ہشت سال بود و فی روضۃ الاحباب
زمان امامتش نوزده سال و در تاریخ گزیدہ مسطور است کہ بروایت علماے شیعہ ہشام بن عبد الملک

بن مروان ان امام عالیمقام را زهر داد مدفن همایونش باتفاق علماء ملت گورستان بقیع است نزدیک مرقد بهشت آئین امام زین العابدین سلام الله علیه اے یوم الدین ورقه که عباس ابن عبد المطلب مدفونست و وفات وے در زمان ابراهیم بن الولید واقع شد کذا فی اخبار الدول للقرمانی وعمر وے سه قول است پنجاه و هفت و پنجاه و هشت و پنجاه و نه الاول هو الاصح ✣ ✣ ✣

فی مناقبه

فی روضة الاحباب علو شان این امام ستوده انجام نه دران مرتبه است که قلم و زبان شرح ان تواند کرد و سمو مکان این قدوه اوایل و اواخر زمان نه بشابه ایست که زبان قلم تفصیل ان را تحریر تواند کرد و فور فضل و کمالش در اکثر کتب مطول سیر مسطور است و غزارت مجد و علالش در بطون صحائف مذکور حقیقت امامتش بموجب نص ابای عالیشانش متعین و کثرت کراماتش در نشئات محبان خاندانش مبین و فی تهذیب النواوی محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب القرشی الهاشمی المدنی ابو جعفر المعروف بالباقر سمی بذلک لانه بقر العلم ای شقه فعرف اصله و علم خفیه و امام عبد الله بنت الحسن بن علی بن ابی طالب و هو تابعی جلیل امام رابع مجمع علی جلالته معدود فی فقهاء المدینة و ایمتهم سمع جابرا و انسا و سمع جماعات من کبار التابعین کابن المسیب و ابن الحنفیة و غیرهما و روی عنه ابو اسحاق السبیعی و عطاء بن ابی رباح و عمرو بن دینار و الاعرج و هو اسن منه و الزهری و ربیعة و خلایق اخرون من التابعین و کبار الائمة و روی له البخاری و مسلم قال الزبیری توفی سنة اربع عشرة و مائة و قال یحیی ابن معین سنة ثمان عشرة و قال المدائنی سنة سبع عشرة و هو ابن ثلاث و ستین سنة و قال الواقدی ابن ثلاث و سبعین و فی تاریخ البخاری عن ابنه جعفر انه توفی و هو ابن ثمان و خمسین سنة رحمه الله و فی اخبار الدول للقرمانی لم یظهر عن احد من ولد الحسن و الحسین من علم الدین و السنن و علم القرآن و السیر و فنون الادب ما ظهر عن ابی جعفر الباقر روی عنه فی معالم الدین بقایا الصحابة و وجوه التابعین یعنی ظاهر شده است از احدے از اولاد حسنین از علم دین و سنت و علم قرآن و سیر و فنون اداب انچه ظاهر شده است از ابی جعفر باقر روایت کرده اند از وے بقایاے صحابه و اعیان تابعین و ملا علے قاری در شرح شفاے قاضی عیاض

در حدیث شمایل گفتہ محمد بن علی ہوا ابو جعفر الباقر سمے بالتبقرہ فے العلم اے التوسعہ فیہ روے عن ابویہ و
جابر و ابن عمرو طائفۃ وعنہ ائمہ جعفر الصادق والزہری و ابن جریج والاوزاعی واخرون اخرج لہ الائمۃ
الستۃ یعنے محمد بن علی ہمین است ابو جعفر باقر نامیدہ شد بان بسبب تبقر او در علم یعنے توسع در ان
روایت کردہ است از پدر و مادر خود و جابر و ابن عمر و گروہے و از وے روایت کردہ اند پسر او جعفر صادق
و زہری و ابن جریج و اوزاعی دیگران و روایت کردہ اند برائے وے صاحبان صحاح ششگانہ پس
امام باقر از جابر و انس و ابن عمرو ابے سعید خدری و از پدر خود امام زین العابدین و مادر خود ام عبد اللہ
بنت الحسن و عم پدر خود محمد بن الحنیفہ و سعید ابن المسیب وغیرہم روایت دارد و از وے پسرش جعفر صادق
و ابو اسحاق سبیعی و عطاء بن رباح و عمر بن دینار و اعرج و زہری و ربیعہ و ابن جریج و اوزاعی و مخول ابن
راشد وغیرہم روایت دارند و در ترجمہ صواعق گفتہ کہ باقر رضی اللہ عنہ در مقامات عارفین چندان
رسوخ داشت کہ السنۃ و اصفین از وصف ان گنگ و لال است و در سلوک و معارف تخنان بسیار
دارد و ہمین شرف و برا کافی است کہ ابن مدنے از جابر روایت کردہ کہ ابو جعفر باقر را گفت در وقتکہ
صغیر بود کہ پیغامبر ترا سلام میرساند خصار مجلس گفتند اے جابر کیفیت از برائے ما واضح کن جابر گفت
نزد رسول صلے اللہ علیہ وسلم نشستہ بودم و حسین در کنار انحضرت بود مرا گفت اے جابر حسین را پسرے
خواہد شد کہ نام او علے باشد چون روز قیامت در آید منادے ندا کند باید کہ سید عابدین برخیزد
پسر حسین کہ نام او علے است برخیزد باز فرمود کہ ابن علی را پسرے خواہد شد نام او محمد خواہد بود اگر
زمان او را دریابے سلام من باو رسانے در شواہد النبوۃ و در روضۃ الاحباب منقول از العبارۃ للروضۃ
قداح کہ روایت میکند از جعفر صادق رضی اللہ عنہ و او از پدر خویش باقر رضی اللہ عنہ نقل میفرماید کہ گفت
روزے پیش جابر بن عبد اللہ انصارے در آمدم و او مکفوف البصر بود سلام کردم بجواب مبادرت
نمودہ پرسید کہ تو کیستے گفتم محمد بن علی بن الحسین گفت نزدیک ای پیش او رفتم سر و دست مرا بوسید
و چون خواست کہ پاے مرا ببوسد دور تر شدم گفت حضرت رسول صلے اللہ علیہ اسلام میرساند
گفتم علے رسول اللہ السلام و رحمۃ اللہ و برکاتہ این صورت چگونہ بود یا جابر و بچہ کیفیت انحضرت مرا یاد
کردہ گفت روزے در خدمت رسول صلی اللہ علیہ وسلم بودم فرمود کہ بعلک تبقے حتے تبلیغ رجلا من
ولدی یقال لہ محمد بن علے بن الحسین یہیب اللہ لہ النور والحکمۃ فاقرہ منی السلام یعنے اے جابر شاید

باقی مانے تا ان زمان کہ ملاقات کنی بایکے از اولاد من کہ او را محمد بن علی بن الحسین گویند خدائے تعالیٰ دیرا نور حکمت دہد پس او را سلام از من برسانے و بعضے از نقلہ اخبار چنین روایت کردہ اند کہ جابر بن عبد اللہ گفت کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم با من گفت او شک تبقے حتی تلقے ولدا من الحسین یقال لہ محمد یبقر علم الدین بقرا فاذا لقیتہ فاقراہ منی السلام یعنے اے جابر شاید کہ تو بمانے تا با فرزند من کہ از نسل حسین باشد ملاقات کنے کہ او را محمد گویند علم دین را بکشاید و قتے کہ ملاقات کنے او را از من سلامے برسانے و در روضۃ الاحباب کہ احمد بن محمد بن عیسیٰ روایت کرد کہ جابر بن عبد اللہ انصاری در مسجد رسول صلے اللہ علیہ وسلم نشستہ بود دعامہ سیاہ بر سر بستہ و گاہے ندا میکرد کہ یا باقر و مردم مدینہ میگفتند کہ جابر سخن بیہودہ میگوید و اسمے کہ مسمے ندارد بر زبان میراند جابر میگفت نخندا سوگند کہ این سخن بیہودہ نیست زیرا کہ از رسول خدا شنیدہ ام کہ با من میگفت ستدرک رجلا منے اسمہ اسمے و شمایلہ شمائلی یبقر العلم بقرا یعنے در یابے مردیرا از من نام من نام اوست و خصلت او خصلت من است شگافد علم را شگافتنے و در شواہد آوردہ کہ در بعض روایات چنین آمدہ است کہ رسول صلے اللہ علیہ وسلم جابر را گفت کہ بقاے تو بعد از ملاقات وی اندکے خواہد بود ہم دران چند روز جابر وفات کرد رضی اللہ عنہ این حدیث را بسیارے از اہل سیر و تواریخ در کتاب خود آوردہ اند چنانچہ صاحب روضۃ الصفا و اخبار الدول للقرمانے و منتخب السیر و غیرہ انتہی و فی تقریب التہذیب لابن حجر محمد بن الحسین بن علی بن ابی طالب ابو جعفر الباقر ثقۃ فاضل من الرابعۃ مات سنۃ بضع وعشرۃ و فی خلاصۃ التذہیب للمی الخطیب صفی الدین محمد بن علی ابو جعفر المدنی الامام المعروف بالباقر عن ابیہ وابی سعید وجابر وابن عمر وطائفۃ وعنہ ابنہ جعفر والزہری ومحول ابن راشد وخلق قال ابن سعد ثقۃ کثیر الحدیث وقال العجلی قال ابو نعیم توفی سنۃ اربع عشرۃ ومائۃ۔

فصل در اخبار امام محمد باقر علیہ السلام و بندی از کلمات او فی مطالب شتی

للامام کمال الدین الشافعی عن جابر الجعفی گفت جابر گفت مرا محمد باقر روزی ای جابر من مشغول قلبم گفتم چیست شغل قلب تو گفت ای جابر کسیکہ داخل شد در قلب او خالص دین خدا مشغول نہ گرداند او را غیر او ای جابر ہیچ میدانے کہ دنیا چیست نیست آن مگر مرکبے کہ سواری می کند بر دو پارچہ کہنہ پوشد آزاد وزنی کہ عاشق او شد او را ای جابر مومن بر بقاے دنیا اطمینان ندارد و از خوف آخرت مامون نباشد و از ذکر خدا غافل نماند انچہ شنیدہ است از گوش خود از اخبار فتنہ دنابینا نگردد از نور خدا انچہ دیدہ است بچشم خود از زینت آن پس رسیدہ اند بثواب ابرار بدرستیکہ اہل تقوی سبکترین مردمانند از راہ مونت و اکثر اند برائے شما از راہ معونت اگر فراموش کنی تو یاد کنند ترا و اگر یاد کنے تو اعانت کنند ترا بسکہ گویا اند برائے حق خدا بسکہ قائم کنند گانند امر خدا را پس بساز دنیا را کہ وارد شدے تو در انجا و رفتی از انجا یا مانند مالے کہ رسید بتو در خواب و چون بیدار شدے نیست با تو چیزے ازان نگاہ دار خدائے تعالی را در چیزیکہ طلب رعایت تو کند در دین خدا و حکمت او و گفت علیہ السلام کہ غنا و عزت جولان مے کند در قلب مومن پس چون رسیدند در مکان توکل وطن گرفت در انجا و گفت زیاد بن خیثمہ کہ گفت امام باقر کہ مضاعفہ مے رسد مومن و غیر مومن را و نے رسد ذاکر را و روایت کرد اصبغ از امام باقر گفت کہ شنیدم کہ می گفت پسر خود را کہ دور باش از سستی و تنگدلے کہ اینہا کلید ہر شر اند اگر تو سستی کنے از اداے حق باز مانے و اگر تنگدل شوے بر حق صبر نتوانے کرد گفت اخلع موزے ابی جعفر کہ برآمدم با امام باقر برای حج پس چون داخل مسجد شد دید بسوے مسجد پس بگریست تا آنکہ بلند شد آواز گریہ او پس گفتم پدر و مادرم فداے تو باد مردمان می بینند بسوی تو

اس صفحہ کی عبارت قدرے ناقص ہے

۵

کاش اگر اندکے نرم میکرد ے آواز گریۂ خود را گفت وای بر تو اے اعلم
چرا نگریم شاید کہ خدائے تعالے بسوے من نظر رحمتی بکند و بر سبب آن سبب
فردا ترا دہد پس طواف کرد خانۂ کعبہ را و رکوع کرد نزدیک مقام و برداشت
سر خود از سجدہ و سجدہ گاہ او از آب چشم او تر شدہ بود و گفت عبداللہ بن حسن علما
کہ ندیدم علما را نزد ہیچکس کم علم تر از نزد ابو جعفر تحقیق کہ دیدم علما را نزد او
مانند شاگردان گفت سلمی کنیز ک امام باقر کہ ے آمدند اصحاب او نزد او و
نمی رفتند از نزد او تا اینکہ ے خوراند ایشانرا طعام خوش و ے پوشانید ایشانرا
پارچۂ خوب و میداد ایشان را دراہم پس ے گفتم او را کہ تقلیل کند دران
پس ے گفت اے سلمی نیست خوبے دنیا مگر بپوشتن با برادران و اعیان و
بود کہ میداد پانصد و شش صد تا ہزار درم و ملول نمی شدند از ہمنشینی او
یاران او و گفت اسود بن کثیر کہ شکایت کردم نزد امام باقر حاجت خود را
و جفاے برادران را پس گفت کہ بد برادرست برادریکہ در حال غنا
رعایت تو کند و در حالت فقر ترا بگذارد پس امر کرد غلام خود را
تا برآورد کیسہ کہ دران ہفت صد درم بود و گفت این را صرف کن
چون فارغ شوے ازان باز مرا خبر کن ——— فقط

۱۲ اربعہ چہارم ۱۲ دوسری عبارت مصنف صاحب تحفہ

ف بجائے مصنف جب عبارت ص ۱۱۲ ف ۱۲ ماقبل پر ختم ہوئی تو یہاں لکھ دیا ۱۲

ف فی طبقات الشعرانی

وکان رضی اللہ عنہ یقول ان الصواعق تصیب المومن وغیر المومن ولا تصیب الذاکر اللہ عزوجل وکان رضی اللہ عنہ یقول ما دخل قلب امری شی من الکبر الا نقص من عقلہ مثل ما دخلہ من ذلک الکبر او اکثر وکان رضی اللہ عنہ یقول ما من عبادۃ افضل من عصمۃ البطن والفرج وکان اذا ضحک قال اللھم لا تمقتنی وکان یقول لیس فی الدنیا شی اعون من الاحسان الی الاخوان وکان لا یمل قط من مجالستھم وکان رض یقول مس الاخ برعاک غنیاً ویقطعک فقیراً وکان رض یقول اعرف المودۃ فی القلب اجتنبک بما من قلبک واوصی رض ان یکفن فی قمیصہ الذی کان یصلی فیہ وفی اخبار الدول للقرمانی قال رضی اللہ عنہ ما اغرورقت عین من خشیۃ اللہ الا وحرم اللہ عزوجل وجہ صاحبھا علی النار یعنی نہ پر اب شد چشم از خوف خدا مگر حرام گرداند اللہ تعالے عزوجل چہرۂ صاحب او را بر آتش فان سالت علی الخدین دموعہ لم یرہق وجہہ قتر ولا ذلۃ پس اگر سیلان کند اشک از دو رخسارہ لاحق نشود چہرہ او را سیاہی و نہ ذلت وما من شی الا لہ جزاء الا الدمعۃ فان اللہ تعالی یکفر بہا بحور الخطایا و نیست چیزے مگر کہ برائے ان جزئیست الا اشک کہ خدائے تعالے کفارہ کند بان دریاہائے خطاء اولوان باکیا بکے نے امۃ لحرم اللہ ملک الامۃ علی النار و اگر گریندہ بگرید برائے امتے ہر اینہ حرام گرداند اللہ تعالے ان امتہ را بر آتش در روضۃ الاحباب و روضۃ الصفا اورده کہ از سخنان باقر علیہ السلام است کہ مردم بجہت ان کینہ و عداوت ما میورزند کہ ما اہل بیت رحیم و شجرہ نبوۃ و معدن حکمت و جائے نزول فرشتگان و محل فرود آمدن وحی و از کلمات اوست کہ بلائے مردم بر ما عظیم است و از خلایق دو بلتیم اگر ایشانرا بخوانیم اجابت نمیکنند و اگر ترک ایشان میگیریم از غیر ما راہ بجائی نے برند و فرمود کہ ما خازنان علم خداوندیم و ما والیان امر حکیم و جہد اسلام بما فتح گردد و بما ختم خواہد شد و پس از ما بیاموزید کہ بانچہ ایکہ نبات را از دانہ رویانید آدمیرا بیافرید کہ علم خدا کسے را نیست الا ما و از الفاظ گوہر بار اوست کہ سخن ما دشوار باشد و مردم انرا بسان فہم نکنند احتمال ان نکنند مگر فرشتہ مقرب یا نبی مرسل یا بندہ کہ یاری سبحانہ تعالے دل او را امتحان کردہ باشد برائے ایمان و اخلاص او و از کلمات اوست کہ بخدا سوگند کہ ما خازنان خدائیم در آسمان و زمین نہ بزر و نقرہ بل بر علم او و خازنیم کہ علم حق ما دانیم در صواعق و تکمیل الایمان

اورده که امام باقر را از حال شیخین رضی الله تعالی عنهما سوال کردند گفت انے اتولا هما من ایشانرا محبت
دیارسے خود فراگرفته ام انگاه تخصے از حضار مجلس گفت شیعه زعم کرده اند که مدح وتولای شیخین از شما
بسبیل تقیه صادر میشود فرمود انما یخاف الاحیاء ولا یخاف الاموات فعل الله بهشام بن عبد الملک
کذا وکذا مردم از زندگان مے ترسند نه از مردگان خدائے تبارک وتعالے بهشام بن عبد الملک
چنین وچنین کند رواه الدارقطنی وفی الصواعق عن السفیان بروایتی صحیحه وارد شده که وقتیکه عمر رضی الله عنه بخوب پوشیده
شده بود علی رضی گفت صلی الله علیک یا عمر ودعا کرد وبروے بعد ازان از امام باقر پرسیدند که ایا چنین نیست
که صلوٰة بر غیر انبیا منهی عنه است گفت این چنین شنیده ام وبرین کلام قابل اعتراض وارد است پس
توجیه ان باین طریق است که محتمل است علے رضی قایل بعدم کراهت باشد وبقول رسول صلی الله
علیه وسلم که فرمود اللهم صل علی ال ابی اوفے عمل کرده باشد

اما کرامات وخوارق عادات ازوی بسیار شده در شواهد النبوة ودر وفته الاحباب ودر وفته الاصفیا
اورده که ابو بصیر که مکفوف البصر بود گفته که روزے مر باقر را رضی الله عنه گفتم که شما ذریت رسول اید فرمود
که ارے پرسیدم که رسول صلی الله علیه وسلم وارث علم جمیع انبیا بود وجواب داد که ارے گفتم که شما
نیز میراث گرفته اید علم پیغمبر را صلے الله علیه وسلم گفت ارے گفتم شما را قدرت ان است که مرده را
زنده گردانید وکور مادرزاد وابرص را مبرا کنید از کورے وبرص وخبر کنید مردم را از انچه در خانهای خود
بخورند وذخیره مے نهند فرمود که ارے باذن الله تعالے بعد ازان فرمود که پیش نشین پیش نشستم ودست
مبارک بر روے من فرود اورد وگفت یا شائے چشم من بینا شد چنانکه کوه دشت واسمان وزمین
را دیدم بعد ازان دست بر روے من فرود اورد وبحال خود باز گشتم فرمود که ازین دو حال کدام را
بخواهے از اکه چشم تو بینا باشد وحساب تو بر خدا باشد واگر خواهی که چشم تو نابینا باشد وبجنات
در بهشت ورای گفتم ان میخواهم که چند روز نابینا باشم وبحساب در بهشت ورایم در شواهد اورده که
فیض بن مطر گوید که برابو جعفر محمد بن علی رضی الله عنهما در آمدم ومیخواستم که دیر از نماز شب در محل سوال
کنم چون در امدم بے انکه سخن گویم فرمود که کان رسول الله صلے الله علیه وسلم یصلے علی الراحلة حیثما
توجهت یعنے بود رسول خدا صلے الله علیه وسلم که نماز میگذارد بر راحله بهر سو که متوجه میشد واز انجمله
انست که جعفر بن محمد رضی الله عنهما گفته است که روزے پدر من فرمود که از مدت عمر من پنج سال مانده

نمانده است چون وے وفات یافت حساب کردیم راست آمد بے زیادت و نقصان و از انجمله است
کہ محمد بن علی بن الحسین رضی اللہ عنہ بر ارہشام بن عبد الملک بگذشت در انوقت کہ تباے آن میکردند
فرمود کہ والله این دار خراب کردہ شود والله کہ خاک این را از نجا نقل کنند و والله کہ ہر انیہ سنگہاے
بناے ان ظاہر شود چون ہشام وفات یافت بفرمودہ ولید بن ہشام زا خراب کردند و خاک زا بیرون بردند
چنانکہ سنگہاے آن نمانیدہ شد چون برادرے زید رضی اللہ عنہ بر ما بگذشت فرمود کہ والله این در کوفہ خروج کند و ویرا بکشند
و سر ویرا بگردانند و بانجا ارند و بر سر قصبہ کنند مردمان تعجب کردند کہ در مدینہ قصبہ نبود مگر چون
سر ویرا اوردند قصبہ نیز اوردند و از انجملہ است کہ جعفر بن محمد گفت رم کہ پدر من وصیت کرد کہ چون من
بمیرم تو مرا غسل کن زیرا کہ امام را جز امام نشوید دیگر گفت کہ برادر تو عبد اللہ زود باشد کہ دعوی
امامت کند و مردم را بخود خواند ویرا بگذار کہ عمر وے کوتاہ خواہد بود چون پدر من وفات کرد برادرم
عبد اللہ دعوے امامت کرد و چندان نزیست چنانکہ پدرم گفتہ بود و از انجملہ است کہ دیگرے
گفتہ است کہ اجازت خواستم تا بر ابو جعفر رضی اللہ عنہ در ایم گفتند تعجیل مکن کہ نزدیک وے
جماعتے اند از اخوان تو چندان برنیاید کہ دوازدہ مرد بیرون آمدند قباہاے تنگ در بر و موزہ ہا در پا
سلام کردند و بگذشتند بعد از ان من بر دے در آمدم و گفتم انجماعت را کہ از پیش تو بیرون آمدند
نیشناسم ایشان چہ کسانند فرمود کہ این برادران شما اند از قوم جن پرسیدم کہ ایشان
بر شما ظاہر میشوند فرمود کہ ارے ہمچنانکہ شما پیش ما مے آیید و از حلال و حرام میپرسید ایشان
نیز مے آیند و مے پرسند و از انجملہ است کہ دیگرے گفتہ است کہ با محمد بن علی رم میان مکہ و مدینہ
میرفتم وے بر بغلہ سوار بود من بر دراز گوشے ناگاہ دیدم کہ گرگے از بالاے کوہ فرود آمد تا نزدیک
محمد بن علے رم رسید وے بغلہ خود نگاہ داشت و گرگ دست خود بر پیش زین بغلہ نہاد و تا دیرے
با وے سخن گفت و وے گوش میکرد پس با گرگ گفت برو کہ چنان کردم کہ میخواستے گرگ برفت
و با من گفت میدانے کہ گرگ چہ میگفت گفتم اللہ و رسولہ و ابن رسولہ اعلم یعنے خدا و رسول او و
پسر رسول او دانا تر اند فرمود کہ وے میگفت کہ جفت مرا در ین کوہ در وزہ سخت شدہ است دعا
کن تا خداے تعالے ویرا خلاصی دہد و ہیچ تن را از نسل من بر شیعہ تو مسلط نکرداند من گفتم کہ دعا
کردم و از انجملہ است کہ یکے از سلف گوید کہ در مکہ بودم اشتیاق محمد بن علی بن الحسین رضی اللہ عنہم

برمن غالب شد خاصه از براے وے بمدینہ رفتم دران شبیکہ بمدینہ رسیدم مرا باران وسرما سخت گرفت نیم شب بود کہ بدر سراے وے رسیدم ودر فکر بودم کہ ہمان ساعت در کوبم یا صبر کنم تا بامداد بیرون آید ناگاہ آوازے آمد کہ گفت اے جاریہ از براے فلان در را بگشاے کہ دیر است شب سرما وباران رسیدہ است جاریہ آمد در را بگشاد من در آمدم واز انجملہ انست کہ دیگرے گوید بدر سراے وے رفتم مراد ستورے نداد وغیر مراد ستورے داد بسیار اندوہگین بخانہ خود رفتم ومرا خواب نے آمد در فکر شدم وباخود گفتم یکبار باز گردم اگر بجماعت مرجیہ باز گردم ایشان چنین میگویند واگر بقدریہ باز گردم ایشان چنین میگویند اگر بحروریہ چنین واگر بزیدیہ چنین سخن ہیچ یکے بے فسادی نیست درین فکر بودم نابانگ نماز بامداد گفتند ناگاہ آوازے آمد کہ کسے در میگوید گفتم کیست گفت رسول محمد بن علی بن الحسین برون رفتم گفت اجابت کن کہ ترا میخواند جامہ پوشیدم وبرفتم چون بروے در آمدم گفت اے فلان نہ بمرجیہ باز گرد نہ بقدریہ ونہ بزیدیہ نہ بحروریہ بما باز گرد واز انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ از باقر رضی پرسیدم کہ ما حق المومنین علی اللہ یعنی چیست حق مومن بر خداے روے خود را از من بگردانید سہ بار تکرار ازان سوال کردم بار سیوم گفت حق مومن بر خداے تعالے انست کہ اگر ان نخلہ را گوید کہ بیا بیاید چون دران نخلہ اشارہ کرد ونظر کردم دیدم در حرکت آمد تا بیاید بسوے وے اشارہ کرد کہ بجاے خود قرار گیر کہ باین سخن آمدن ترا نخواستم واز انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ بدر خانہ باقر رضی اللہ عنہ رفتم ودر بکوفتم کنیزکے بیرون آمد کہ پستان وے در اغاز خاستن بود دست بر سر پستان وے زدم وگفتم کہ مولاے خود را بگوے کہ فلان بر در است از در دن خانہ آواز داد کہ درون ای کہ مادر مباد ترا درون رفتم وگفتم کہ من بان بدے مینداشیدہ بودم فرمود کہ راست میگوی اما اگر شما گمان مے برید کہ این دیوار کہ پیش ابصار ما حجاب میشود چنانکہ پیش ابصار شما است پس میان ما وشما چہ فرق باشد زنہار کہ دیگر چنین نکنی واز انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ حجابہ والیہ بر باقر رضی اللہ عنہ در آمد فرمود کہ چرا پیش مادیرے ای حجابہ گفت کہ بر سر من سفیدے پیدا شدہ است کہ شاطر را مشغول میدارد باقر رضی اللہ عنہ فرمود کہ از امن نمائے بوی نمود دست مبارک بان فرود آورد وسیاہ شد پس فرمود کہ آئینہ بوی بدہید دادند دید کہ موے وی سیاہ شدہ است واز انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ قریب پنجاہ تن بودیم در حضور باقر

رضؓ ناگاه شخصے از کوفه در آمد که کار وے ان بوده است که دانه خرما میفروخته است روے باقر رضؓ کرد که فلانکس در کوفه چنین گمان دارد که با تو فرشته ایست که کافر را از مومن و شیعه ترا از اعدائے تو جدا میسازد و ترا بان شناسا میگرداند باقر رضؓ از وے پرسید که ترا چه چیست گفت دانه خرما میفروشم فرمود که دروغ میگوئی گفت گاه گاه جو نیز میفروشم فرمود که چنین نیست که میگوئی بلکه حرفه تو انست که دانه خرما میفروشے انشخص گفت که ترا باین که خبر کرد فرمود که فرشته ایست زمانے که مرا انشناسا میگرداند شیعه من و عدو من و تو نخواهی مرد مگر فلان علت راوے میگوید که چون بکوفه باز گشتم از احوال انشخص پرسیدم گفته سه روز است که وے مرده است بهمان علت مرده بود که باقر رضؓ فرموده بود از انجمله انست که دیگرے گفته است که روزے باقر رضؓ سوار شد و من نیز با وے سوار شدم چون اندکے برفتم دو شخص پیش آمدند باقر رضؓ فرمود که اینها ذروان اند اینها را بگیرید و محکم بندید غلامان وے هر دو شخص را محکم بستند یکے از معتمدان خود را گفت باین کوه برائے و بر بالاے ان غاریست بالا رو برائے هر چه پابے بیاران معتمد برفت و دو جامه و ان پرازر خت آورد و یکے جامه وان دیگر از موضعے دیگر بیرون آوردند باقر رضؓ فرمود که از صاحبان این جامه وانها یکے حاضر است و یکے غائب چون بمدینه باز گشتم صاحب ان دو جامه وان نخستین جماعتے را متهم کرده بود دو والے انشانرا عقاب میکرد باقر رضؓ فرمود که اینها را عقاب مکنید وان دو جامه وان را بصاحب انها داد فرمود تا دوزدان را قطع ید کردیکے از ایشان گفت الحمد لله که قطع ید تو بمن بر دست فرزند رسول صلے الله علیه وسلم واقع شد باقر رضؓ فرمود که دست بریده تو بهشت سال پیش از توبه بهشت رفت و انشخص بیست سال دیگر بزیست و بعد از سه روز صاحب انجامه وان دیگر آمد باقر رضؓ فرمود که در جامه وان تو هزار دینار است از ان تو دو هزار دینار از ان دیگرے و از جاها چنین و چنین وے گفت اگر بدانے که نام صاحب ان چیست راست باشد فرمود که نام او محمد بن عبد الرحمن وے مردی صالح است کثیر الصدقه و کثیر الصلوٰة است و اکنون بیرون شهرست در انتظار تو انشخص نفرا بو دگفت امنت بالله الذی لا اله الا هو وان محمدا عبده ورسوله و مسلمان شد و از انجمله انست که ابو بصیر روایت کند که باقر رضؓ فرمود که من مروے را میشناسم که اگر بکنار دریا بر سد هم دو اب بحر امهات و عمات و خالات ایشانرا بداند ظاهر که از ان مراد نفس خود گرفته والله اعلم و از انجمله انست

کہ دیگرے گفتہ کہ باجاعتی بدہلیز خانہ باقر رضہ درآمدیم و شنیدیم کہ کسے بلغت سریانے چیزے بخواند باواز خوش و میگرید گمان بردیم کہ مگر از اہل کتاب چیزے بخواند چون درآمدیم بالعکس بود گفتم شنیدیم کہ کسے بلغت سریانے چیزے بخواند باواز خوش گفت مناجات فلان بنے را یاد کردم و خواندم مرا گریانید و از انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ ابن عکاشہ اسدے بر باقر رضہ درآمد و فرزند وے جعفر رضہ پیش وے ایستادہ بود ابن عکاشہ با باقر رضہ گفت جعفر بان سن رسیدہ است کہ دیر از زن دہی چرا دیر ازن نمیدہی و پیش باقر رضہ صرہ زر سربمہر نہادہ بود فرمود کہ ویرین زودی از بربر نخاسے خواہد آمد و در فلان موضع نزول خواہد کرد چون دیگر بار بروے درآمدیم فرمود کہ شما را نگفتہ بودم کہ نخاسی خواہد آمد اکنون بروید و باین صرہ جاریہ را بخرید چون پیش نخاس رفتم گفت ہر چہ داشتم فروختم مگر دو کنیزک کہ ہریکے از دیگرے بہتر است گفتم بیرون آر تا بنیم ہر دو را بیرون آورد یکے را اختیار کردیم و گفتم کہ بچند میفروشے گفت کہ بہفتاد دینار گفتم کہ چیزے کم کن گفت کہ ہیچ کم نمیکنم پس ما گفتیم کہ ہر چہ درین صرہ باشد مے خرم و نمیدانیم کہ دریخا چند است و نزدیک نخاس مردے بود ابیض الراس واللحیہ گفت کہ صرہ را بکشائید و وزن کنید نخاس گفت بکشائید کہ اگر یک حبہ از ہفتاد دینار کم باشد نخواہم فروخت دیگر بار آن پیر مبالغہ کرد کہ وزن کنید صرہ را بکشادیم و وزن کردیم ہفتاد دینار بود بے زیادت و نقصان پس جاریہ را گرفتیم و بر باقر رضہ درآوردیم و جعفر پیش وے ایستادہ بود باقر رضہ را از انچہ گذشتہ بود خبر کردیم شکر خدائے تعالے گفت پس از ان جاریہ پرسید کہ نام تو چیست گفت حمیدہ فرمود کہ حمیدۃ فی الدنیا و محمودۃ فی الاخرۃ یعنے در دنیا و اخرت ستودہ پس گفت مرا خبر دہ کہ بکرے یا ثیب گفت بکرم فرمود کہ این چون بودہ است کہ ہیچ جاریہ از دست نخاسان سلامت نے جہد گفت ہرگاہ کہ این نخاس پیش من مے آمد و قصد من میکرد پیرے ابیض الراس واللحیہ مے آمد و ویرا طپانچہ میزد و از پیش من دور میکرد و ایں صورت تکرار واقع شد پس باقر رضہ جعفر را گفت بگیر این کنیزک را زیرا کہ او ولی مولد شما و خیر اہل الارض موسی بن جعفر رضہ و از انجملہ انست کہ روزے در مدینہ باجاعتے نشستہ بود کہ ناگاہ سر خود در پیش افگند بعد از ان سر برآورد و گفت حال شما چون خواہد بود وقتے کہ مردے بمدینہ شما آید با چہار ہزار مرد سہ روز قتل کند مقاتلان شما را و از وے بلاے عظیم بینید کہ نتوانید کہ دفع آن کنید و این در سال

آینده خواهد بود ازین خبر کنید و یقین بدانید که آنچه گفتم راست است البته اهل مدینه بسخن وی التفات
نکردند و گفتند این هرگز نخواهد شد مگر نفرے اندک و بنو هاشم خاصةً چرا که ایشان میدانستند که هرچه
وی میگوید حق است چون سال دیگر آمد باقر رض و سایر بنو هاشم عیال خود را گرفتند و از مدینه بیرون رفتند
و نافع بن الازرق آمد و گرد آنچه فرموده بود پس اهل مدینه گفتند بعد ازین هرچه باقر رض گوید ازان تجاوز
ننمایم که اینان اهل بیت نبوت اند هرگز هیچ نگویند مگر حق و صدق و از انجمله است که دیگرے گفته است
که با باقر رض در مسجد رسول ص بودم در انروز که علی بن الحسین رض وفات کرده بود ناگاه داؤد بن سلیمان
و منصور دوانقے در آمدند داؤد پیش باقر رض آمد و دوانقی جاے دیگر بنشست باقر رض گفت که
کردوانقے چون پیش ما نیامد داؤد غدرے گفت فرمود چندان برنیاید که دوانقے دارے
امر خلق شود مالک شرق و غرب گردد و عمر دراز یابد و چندان گنوز جمع کند که پیش از وے کسے نکرده باشد
داؤد برخاست و از بادوانقے گفت دوانقے پیش وے آمد و گفت مرا هیچ از امدن پیش
تو باز نداشت مگر تعظیم و اجلال تو پس پرسید که ان چه سخن بود که داؤد گفت فرمود که راست است
و چنان خواهد شد دیگر پرسید که ملک ما پیش از ملک شما خواهد بود فرمود که ارے دیگر پرسید
که بعد از من هیچ یک از فرزندان من رسد فرمود ارے دیگر پرسید که مدت ملک ما بیشتر باشد
یا مدت ملک بنے امیه فرمود که مدت ملک شما دراز تر باشد و هرانیه بگیرند ملک را کودکان شما
و بیان بازے کنند چنانکه باگوی کنند امنست که انچه از پدر من بمن رسیده است و چون ملک بدوانقے
رسید از قول باقر رض تعجب مے نمود و این قصه در صواعق نیز مذکور است و قرمانے در اخبار دول و
جامے در شواهد النبوة آورده و حدیث بعضهم قال کنت بین مکة و مدینة فاذا انا بشئی یلوح تارة و یخفی
اخرے ثم قرب فتبا ینته فاذا هو غلام سباعے اوثمانی تسلم علے فرددت علیه السلام فقلت
من انت قال رجل عربے قلت ابن ے قال قرشے قلت ابن ے قال علوی ثم انشأ
وجامے گفته است که اول پرسیدم من این قال من الله فقلت الے این قال الے
الله فقلت ما زادک قال التقوے فقلت من انت قال انا رجل عربے فقلت ابن ے
قال انا رجل قرشے فقلت این ے قال انا رجل هاشمے فقلت ابن ے قال انا رجل
علوے ثم انشد۔

فنحن علی الحوض نرواده	تزود نسعد و راده	
فما فاز من فاز الا بنا	وما خاب من جبنا زاده	
وقرمانے دو شعر دیگر اورده		
فمن سرنا نال منا السرور	ومن ساونا ساء میلاده	
ومن کان غاصبا حقنا	فیوم القیمة میعاده	

ثم قال انا محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابے طالب ثم التفت فلم اره فلما اصبحت نزل فی الارض ام صعد فی السماء یعنے کہ در میان مکہ و مدینہ بودم کہ ناگاہ از دور سیاہے نمود گاہے ظاہر میشد و گاہے پنہان میگشت چون نزدیک رسیدم دیدم کہ کودکے ہفت سالہ ہشت سالہ بر من سلام گفت جواب دادم بعد ازان گفتم از کجای گفت از جانب خدا گفتم کجا میروے گفت بسوے خدا گفت توشہ تو چیست گفت ترس خدا پس گفتم کیستے تو گفت من مردے عربے ام گفتم پسر منے گفت من مردے قرشے ام گفتم پسر منے گفت من مردے ہاشمے ام گفتم پسر منے گفت من مردے علوی ام بعد ازان اشعار مذکورہ گفت بعد ازان گفت کہ من محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابے طالبم چون بسوے او التفات نمودم ندیدم من او را نمیدانم کہ باسمان بالا شد یا بزمین فرو رفت۔

اما احادیثہ [illegible] فی ان المدد ان کان بعقد الی القیامة اسمہ اللون ونقش خاتمہ رب لا تذرنی فردا وانت خیر الوارثین وقبل ظنی بالله حسن، وابنے المومن وبالو جیہے ذی المین باحسین والحسن وفے روضة الاحباب نقش خاتم وے العزة لله جمیعا بود رضی الله تعالے عنہ۔

جعفر بن محمد الصادق

در شواہد النبوة اورده کہ وے امام ششم است وکنیت وے ابو عبد الله است وقیل ابو اسمعیل ولہ القاب اشہر ہا الصادق وفے تاریخ ابن خلکان لقب بالصادق لصدقہ وفے مقالتہ وفے تذکرة الاولیاء للعطار کنیتہ ابو محمد انتہی مادری ام فروہ است بنت القاسم بن محمد بن ابے بکر الصدیق رضی الله عنہ ومادر ام فروہ اسماء است بنت عبد الرحمن بن ابی بکر الصدیق ولذلک قال الصادق لقد ولدنی ابو بکر مرتین ولادت وے در مدینہ بودہ است در سنہ ثمانین من الہجرة وقیل ثلث وثمانین

فی یوم الاثنین لثلث عشر لیلة بقیت من شهر ربیع الاول وفات وے نیز در مدینہ بودہ است
یوم الاثنین للنصف من رجب سنہ ثمان واربعین ومائة وفی روضة الاحباب شوال سنہ
مذکور گفتہ مدت حیات انجناب شصت وپنجسال وبقولے اظہر شصت وہشت بودہ مدفن ہمانوش
گورستان بقیع است نزدیک قبور پرنور اباے بزرگوار ان امام عالے مقام ودر تاریخ گزیدہ مسطور است
کہ بعقیدہ علماے شیعہ انجناب را منصور عباسے زہر داد واللہ اعلم وباید دانست کہ در جنة البقیع
قبہ است مشہور بقبہ عباس کہ دران قبہ قبر عباس عم نبی صلی اللہ علیہ وسلم وبقولی فاطمہ بنت رسول اللہ صلے اللہ علیہ و
سلم وبقولے فاطمہ بنت اسد مادر امیر المومنین علے وحسن ابن علی وامام زین العابدین وامام
محمد باقر وامام جعفر صادق مدفون اند اللہ در ہ من قبر ما اکرمہ واشرفہ واعلے قدرہ عند اللہ تعالے۔
اما مناقب وے در الشواہد دے از عظماے اہلبیت است وعلماے ایشان حتے ان من کثرة علومہ المفاضة
علے قلبہ صارت العلوم تقصر الافہام عن الاحاطة بہا تضاف الیہ یروے عنہ وقد قیل ان کتاب
الجفر الذی بالمغرب توارثہ بنو عبد المومن ہو من کلامہ رض این کتاب جفر مشہور ومشتمل است بر علوم
واسرار ایشان وذکران در کلام امام علی بن موسے الرضا رض صریح است انجا کہ گفت چون مامون پیرایہ
عہد خویش ساخت الجفر والجامعہ بدلان علے خلاف ذلک وکان الصادق رض یقول علمنا غابر و
مزبور ونکت فی القلوب ونقر فی الاسماع وان عندنا الجفر الاحمر والجفر الابیض ومصحف فاطمہ علیہا
السلام وان عندنا الجامعہ فیہا جمیع ما یحتاج الناس الیہ فسئل عن تعبیر الکلام فقال اما الغابر فعلم
ما یکون واما المزبور فالعلم بما کان واما النکت فی القلوب فہو الالہام واما النقر فی الاسماع فہو حدیث الملک
علیہم السلام نسمع کلامہم ولا نری اشخاصہم واما الجفر الاحمر فوعاء فیہ سلاح رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
ولن یخرج حتی یقوم قائمنا اہل البیت واما الجفر الابیض فوعاء فیہ توراة موسے وانجیل عیسے وزبور داؤد
کتب اللہ الاولے واما مصحف فاطمہ علیہا السلام فیہ ما یکون من احادیث واسماء کل من یملک الے
یوم القیمة واما الجامعہ فہو کتاب طولہ سبعون ذراعا املاہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فلق فیہ
وخط علے ابن طالب رضی اللہ عنہ بیدہ فیہ واللہ جمیع ما یحتاج الناس الیہ الے یوم القیمة حتے ان
فیہ ارش الخدش والجلد ونصف الجلد وازبعض ثقات ازند کہ گفتہ است کہ شنیدم از جعفر بن محمد رض
کہ میگفت سلونے قبل ان تفقدونی فانہ لا یحدثکم احد بعدی بمثل حدیثی ودر روضة الاحباب

آوردہ از امام جعفر رض روایت است کہ میفرمود حدیثے حدیث ابی وحدیث ابی حدیث جدی وحدیث جدی حدیث ابیہ الحسین وحدیثہ حدیث امیر المومنین علی ابن طالب وحدیث امیر المومنین علی حدیث رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وحدیث رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم قول اللہ عزوجل وفی الصواعق از اولاد امام محمد باقر شش کس کہ ماند افضل واکمل ایشان امام جعفر بود واز ہمہ بیش وبیرا خلیفہ وصی خود ساخت در علوم ظاہر وباطن مکمل بود علم او در جمیع بلاد انتشار یافت واکابر علما مثل یحیی بن سعید وابن جریج ومالک وسفیانین وابو حنیفہ وشعبہ وایوب سجستانی رحمہم اللہ تعالے تمام ایشان نقل علم از امام جعفر صادق رض نمودند وفی اخبار الدول کان راسا فی الحدیث روی عنہ یحیی بن سعید وابن جریج ومالک ابن انس والثوری وابن عیینہ وابو حنیفہ وشعبہ وابو ایوب السجستانی وغیرہم وفی روضۃ الاحباب طایفہ از مشاہیر علماے ملت احمدی از وے روایت میکنند چون یحیی بن سعید انصاری وسفیان ثوری وسفیان بن عیینہ وشعبی ویحیی بن سعید القطان وغیرہم از ایمہ اسلام وہر نباہت ذکر وفخامت قدر او اتفاق دارند پس امام جعفر از پدر خود امام باقر وجد مادری خود قاسم بن محمد بن ابی بکر وعطاء ونافع ومحمد بن المنکدر وزہری وعمرو وغیرہم روایت مے دارد وازو بسے پسرانش موسے کاظم وعلی ویحیی بن سعید انصاری ویحیی بن سعید قطان وسفیان ثوری وسفیان بن عیینہ وشعبہ وشعبی وامام مالک وامام ابو حنیفہ وابن جریج وابو سجستانی ومحمد بن اسحاق وغیرہم روایت میدارند وفی تاریخ ابن خلکان کان من سادات اہل البیت ملقب بالصادق لصدقہ فی مقالتہ وفضلہ اشہر من ان یذکر لہ کلام فی صنعۃ الکیمیا والزجر والفال وکان تلمیذہ ابو موسے جابر بن حیان الصوفی الطرسوسی قد الف کتابا یشتمل علی الف ورقۃ تتضمن رسایل جعفر الصادق وہی خمسمائۃ رسالۃ یعنی شاگرد او ابن حیان الصوفی کتابے تالیف کردہ است محتوی ومشتمل بر رسایل ان بزرگوار عالیمقدار رض ومنطوے بر پانصد رسالہ او رض کذا فی روضۃ الاحباب وایضا فیہ نجارے در تاریخ خویش اوردہ کہ کلام نفیس در علم توحید وتحقیق در علم از وصادر گشتہ ودر کتاب کشف المحجوب مسطور است کہ امام جعفر صادق عالیقدر وبلند مرتبہ ونیکو سیرت وصافی سریرت بودہ واو را اشارات دقیقہ در جملہ علوم ومشہور است در میان مشایخ بدقت کلام وستانت سخن ودیرا کتب معروف است در میان ارباب طریقت واصحاب حقیقت وفی نفحۃ العنبر للعسقلانی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب الہاشمی ابو عبد اللہ المعروف

بالصادق صدوق فقیہ امام من السادسۃ مات سنۃ ثمان واربعین وفی میزان الذہبی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الہاشمی ابو عبد اللہ احد الائمۃ الاعلام برصادق کبیر الشان لم یحتج بہ البخاری قال یحیی بن سعید مجالد احب الیّ منہ فی نفسی منہ شیئ وقال مصعب عن الدراوردی قال لم یرد مالک عن جعفر حتی ظہر امر بنی العباس من مصعب بن عباس کان مالک لا یردی عن جعفر حتی یفضہ الی احد وقال احمد بن سعید بن ابی مریم سمعت یحیی یقول کنت ارسال یحیی بن سعید عن جعفر بن محمد فقال لی لم تسألنی عن حدیث جعفر قلت لا ریدہ فقال لی ان کان یحفظ محدیث ابیہ المسند وقال ابن معین ہو ثقۃ ثم قال خرج حفص بن غیاث الی عباد ان وہو موضع رباط فاجتمع الیہ البصریون فقالوا لا تحدثنا عن ثلثۃ اشعث ابن عبد الملک وعمر بن بعید وجعفر بن محمد فقال اما اشعث فہو لکم انا ترکہ لکم واما عمر فاتم اعلم واما جعفر فلو کنتم بالکوفۃ لاخذ تکم النعال المطرقۃ وروی عباس عن یحیی قال جعفر ثقۃ مامون قال ابو حاتم ثقۃ لا یسأل عن مثلہ فی تہذیب النواوی جعفر بن محمد الصادق رضی اللہ عنہ مذکور فی المختصر فی قسم الصدقات وفی الشہادات وفی المہذب فی اخر صدقۃ التطوع وفی باب تفسیر الاجیر ہو الامام ابو عبد اللہ جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہم الہاشمی المدنی الصادق امہ ام فروۃ بنت القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہم روی عن ابیہ والقاسم بن محمد ونافع وعطاء ومحمد بن المنکدر والزہری وغیرہم وروی عنہ محمد بن اسحاق ویحیی الانصاری ومالک والسفیانان وابن جریج وشعبہ ویحیی القطان واخرون واتفقوا علی امامتہ وجلالتہ وسیادتہ قال عمر بن ابی المقدام کنت اذا نظرت الی جعفر بن محمد علمت انہ من سلالۃ النبیین قال النجاری فی تاریخہ ولد جعفر سنۃ ثمانین وتوفی سنۃ ثمان واربعین ومایۃ وفی خلاصۃ التہذیب للحافظ صفی الدین فی ذکر جعفر بن محمد ہو الامام الصادق المدنی احد الاعلام عن ابیہ وجدہ ابی امہ القاسم بن محمد وعروہ وعنہ خلق لا یحصون منہم ابنہ موسی وشعبہ والسفیانان ومالک قال الشافعی وابن معین وابو حاتم ثقۃ وذکرہ فی تذکرۃ الاولیا فرید الدین عطار اورده است کہ اگر صفت او تنہا گویم بزبان وعبارت من راست نیاید کہ در جمیع علوم واشارات بے تکلف بکمال بود قدوہ جملہ مشائخ بود واعتماد ہمہ بروے بود ومقتدائے مطلق بود ہم الہیانر اشیخ

بود و ہم محمد یا نزا امام و ہم اہل ذوق را بشر و بود و ہم اہل عشق را پیشوا ہم عباد را مقدم بود و ہم زہاد را
مکرم ہم صاحب تصنیف حقایق بود و در لطائف تفسیر و اسرار تنزیل بے نظیر بود۔

من اخبارہ وکلماتہ ووصیتہ

فے طبقات الشعرانے کان رض یقول اربع لاینبغے لشریف ان یانف منہا قیامہ من مجلسہ لابنہ وخدمتہ تصنیفہ
وقیامہ علے دابتہ ولوان لہ مایتہ عبد وخدمتہ لمن تعلم منہ وکان رضی اللہ عنہ یقول لایتم المعروف الا بثلاث
خصال ان تصغرہ اذا صنعتہ وتستترہ وتعجلہ وذلک لانک اذا صغرتہ عظم واذا سترتہ اتممتہ واذا عجلتہ ہنتہ وکان
رض یقول اذا اقبلت الدنیا علے الانسان اعطتہ محاسن غیرہ واذا ادبرت عنہ سلبتہ محاسن نفسہ
وکان یقول اذا بلغک عن اخیک ما تکرہہ فاطلب لہ من عذر واحد الے سبعین عذرا فان لم تجد لہ عذرا
فقل لعل لہ عذرا لا اعرفہ ودخل علیہ الثوری رض فرای علیہ جبۃ من خز فقال لہ انکم من بیت نبوۃ تلبسون ہذا فقال
ما تدری ادخل یدک فاذا تحتہ مسوح من شعر خشن ثم قال یا ثوری ارنے ما تحت جبتک فوجد تحتہا قمیصا ابیض
من بیاض البیض ثم قال سفیان ثم قال یا ثوری لاتکثر الدخول علینا یفترنا وتفترک ودخل علیہ ابو حنیفہ رض
فقال یا ابا حنیفہ بلغنے انک تقیس لاتفعل فان اول من قاس ابلیس وکان رض یقول اذا استمعتم عن
مسلم کلمۃ فاحملوہا علے احسن ما تجدون حتی لاتجدوا لہا محملا فلوموا انفسکم وکان رض یقول لاتاکلوا من بدجاجات
تم شبعت وقال لرجل من قبیلۃ من سیدہ القبیلۃ فقال الرجل انا فقال لو کنت سیدہم ما قلت انا وکان
یقول اذا ذنبت فاستغفر فانما ہی خطایا مطوقۃ فے اعناق الرجال قبل ان یخلقوا وان الہلاک کل
الہلاک الاصرار علیہا وکان رضی اللہ عنہ اذا احتاج الے شی قال ربا ہ انا محتاج الے کذا فما یستتم دعاؤہ
الا وذلک الشی بجنبہ موضوعا وکان رض یقول من استبطا رزقہ فلیکثر من الاستغفار وکان رض
یقول من اعجبہ شی من امالہ وارادبقاءہ فلیقل ما شاء اللہ لاقوۃ الا باللہ وکان یلبس الجبۃ الخلیظۃ
القصیرۃ من الصوف علے جلدہ والجلبۃ من الخز علے ظاہرہ ویقول نلبس لجبۃ لنستر بہا ونخز لکم فما کان للہ
اخفیناہ وما کان لکم ابدیناہ وکان رضی اللہ عنہ یقول اوحی اللہ الے الدنیا ان اخدمے من خدمنی
واتعبے من خدمک وکان یقول انفقہاء امناء الرسل مالم یاتوا ابواب السلاطین وکان یقول اللہم
ازرقنے مواساۃ من فترت علیہ رزقک وکل ما انا فیہ من فضلک رضی اللہ تعالے عنہ
در روضۃ الصفا و روضۃ الاحباب اوردہ کہ سفیان ثوری گوید کہ از ابو عبد اللہ جعفر بن محمد الصادق

التماس کردم کہ مرا وصیتے کن تا بجا فظت ان قیام نمایم شاید کہ بواسطہ ان از عنایت الہی منتفع گردم
گفت اے سفیان دروغ گوی را مروت نیست وحسود را راحت نے و بدخوے را بزرگے
وسیاست نے و ملوک و سلاطین را اخوت نے گفتم اے فرزند رسول خدا زیادہ کن فرمود کہ نفس
خود را از محارم حضرت الہی باز دار تا عابد باشے و بانچہ خداوند جل ذکرہ نصیب تو کند راضی باشی تا بصفت
غنا متصف باشی و بر حسن مجاورت خلق اقدام نمائے تا فرین بزینت اسلام گردے و با ہیچ فاجرے
مصاحبت مکنی تا بارتکاب گناہ مبتلا نگردے گفتم زیادہ کن اے نور دیدہ رسول خدا وای تنفیذ
رہنما فرمود اے سفیان ہر کہ عزتے خواہد بے عشرت وہیبتے جو بد بے سلطنت باید کہ بیرون آید از ذلت
معصیت گفتم زیادہ ازین بنیخواہم گفت مصاحبت نمودن با ہمنشین بد خروج از جادہ سلامت است
ومجالست نمودن با بے باکان مستلزم تہمت و ملامت و عدم محافظت لسان موجب شامت
وندامت باشد و در روضۃ الصفا اورد کہ روزے امام برحق ناطق جعفر صادق نشستہ بود بر یمین
ویسار خویش دو فقیر را جاے دادہ در اثنائے این حال از تونگران یکی بمجلس وے در آمد شخص
را در مقابل ننشاند و رعونت تونگرے نمود را بران داشت کہ از انجہت کلماتے شکایت آمیز بنیاد
کرد امام فرمود کہ اے فلان این فقیران سرداران و لشکر کشان حضرت بادشاہ علے الاطلاق اند
ہیچ جیبے نباشد کہ رعایا در مقام خدمت باشند و در مقابل امرائے خویش بزانوے ادب
ننشینند و فے اخبار الدول للفرانی من کلام سفیان الثوری یا سفیان اذا انعم اللہ علیک نعمۃ و
احببت بقاءہا فاکثر من الحمد و الشکر علیہا فان اللہ عزوجل قال فی کتابہ لئن شکرتم لازیدنکم
و اذا استبطات الرزق فاکثر من الاستغفار فان اللہ تعالے یقول استغفروا ربکم انہ کان غفارا
یرسل السماء علیکم مدرارا الایہ واذا خزنک امر من السلطان او غیرہ فاکثر من قول لاحول ولا قوۃ الا باللہ
فانہا مفتاح الفرج و کنز من کنوز الجنۃ یعنی اے سفیان ہر گاہ انعام کند ترا خدائے تعالے نعمتے و دوست
داری بقاء آنرا پس بسیار کن ثنا و شکر بر او چرا کہ اللہ تعالے فرمودہ اگر شکر کنید ہر آئینہ زیادہ کنم
مر شما را و ہر گاہ درنگے کند رزق تو پس بسیار کن استغفار چرا کہ اللہ تعالے گفتہ طلب آمرزش
کنید از پروردگار خود بدرستیکہ او بسیار آمرزندہ است میفرستد آسمان بر شما بارندہ اے آخرہ
و ہر گاہ غمگین شوے بر اے امرے از جانب سلطان یا غیران پس بسیار بگو لاحول ولا قوۃ الا باللہ

چراکہ این کلید کشادگی است وجوہر یست ازجواہر جنت وکان رضی اللہ عنہ یقول لاتہم المعروف الاثبلاث تعجیلہ وتصغیرہ وسترہ یعنے امر بالمعروف تمام نمیشود مگر بسہ چیز جلدی بان وخورد شمردن ان ساو مخفی داشتن انرا وفی اخبار الدول للقرمانی وروی انہ وقع الذباب علی وجہ المتصور مرارا فکلما ذبہ عاد حتی اضجرہ فدخل علیہ تلک الساعۃ جعفر بن محمد الصادق رضی اللہ تعالے عنہ فقال یا اباعبد اللہ لم خلق اللہ الذباب فقال لیذل بہ الجبابرۃ فسکت المنصور یعنے واقع شد مگس بر روے منصور عباسی بار بار وہر بار کہ میراند باز اعادہ میکرد تا انکہ برہم شد منصور پس در آمد بروے در اوقت امام جعفر صادق رض پس گفت اے ابو عبد اللہ چرا پیدا کرد خدائے تعالے مگس را پس گفت صادق رض تا اینکہ ذلیل کند بان ظالمانرا پس خاموش شد منصور وروی انہ قال لمولاہ ناخذ اذا کتبت رقعتہ او کتابا فی حاجۃ وارد ت ان تنجح اللہ حاجتک فاکتب فی راس الرقعۃ بقلم غیر مدید بسم اللہ الرحمن الرحیم وعد اللہ الصابرین الخ بمابکرہون والرزق من حیث لایحتسبون جعلنا اللہ وایاکم من الذین لاخوف علیہم ولاہم یحزنون قال ناخذ فکنت افعل ذلک فتقضی حوائجی یعنے گفت امام جعفر بغلام خود کہ ناخذ نام داشت کہ ہرگاہ کہ بنویسی رقعہ بخیلے وحاجت خواہی کہ روا کند خدای تعالی حاجت ترا پس بنویس در سر رقعہ بقلم بے سیاہی۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم وعد اللہ لایخزنون گفت ناخذ بودم من کہ میکردم انرا پس روا میشد حاجت من وفی تاریخ ابن خلکان وکان المنصور ارادا ستخاصہ الی العراق معہ عند مسیرہ من المدینۃ فاستعفاہ من ذلک فلم یعفہ فاستاذنہ فی المقام بعدہ اباما یصلح امور محلہ فابی علیہ فقال لہ جعفر الصادق علیہ السلام سمعت ابی یحدث عن ابیہ عن جدہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ والہ وسلم ان الرجل لیقبی اکلہ وینقضی اجلہ فلیصل رحمہ فیزداد فی عمرہ قال تا اللہ لقد سمعت ذلک عن ابیک عن جدک عن رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم قال اللہم نعم فاعفاہ من الشخوص واقرہ بالمدینۃ واجازہ ووصلہ یعنے بود منصور کہ ارادہ نمود کہ حاضر کند جعفر صادق را بسوے عراق ہمراہ خود وقت رفتن او از مدینہ پس استعفا نمود ازان پس عفو نکرد او را پس طلب اذن کرد کہ بگذارد او را در انمقام چند روز بعد ازان تا اصلاح کارہاے خانہ خود نماید پس انکار کرد منصور پس گفت جعفر صادق علیہ السلام کہ شنیدم از پدر خود کہ حدیث میکرد از پدر خود از جد خود از رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بدرستیکہ مرد باقی کند

خوش خود را منقضی کند اجل خود را پس کوکه صله رحم نماید خود را پس زیاده کند در عمر خود گفت منصور سوگند
به پروردگار هر ابنه توشنیدی از پدر تو از جد تو از رسول الله صلے الله علیه وسلم گفت بار خدایا
ازے پس معاف کرد او را از حاضرے و برقرار داشت در مدینه و اجازت داد او را و صله رحم کرد او را
وحکی کشاجم فے کتاب المصاید والمطاردان جعفر المذکور سال ابا حنیفه فقال علیه السلام ما تقول فے
محرم کسر رباعیته ظبی فقال یا ابن رسول الله ما اعلم فیه فقال له انت تتباهی ولا تعلم ان الظبی لا یکون لها
رباعیته وهو ثنی ایدآ یعنے حکایت کرد کشاجم در کتاب مصاید بدرستیکه امام جعفر صادق سوال کرد ابا
حنیفه را پس گفت علیه السلام چه میگوئی در محرمیکه بشکست دندان رباعیه اهو را پس گفت ابو حنیفه
یا ابن رسول الله نمیدانم پس گفت جعفر تفاخر میکنے و نمیدانے که اهو را دندان رباعی نمیباشد و
ثنی میباشد حکی القاضے ابو علی الحسن بن ابے القاسم التنوخے فے کتاب الفرج بعد الشدة عن
یونس عن ابے یعقوب قال حدثنی جعفر بن محمد بن عینه الی فوفی قال لما قتل ابراهیم قال عبد الله بن حمزة
اسرنا المنصور من المدینه فلم یترک احدا بنی محمد حتے فدمنا الکوفه فمکثت شهرا نتوقع القتل ثم خرج الینا
الربیع الحاجب فقال این هولاء العلویه ادخلوا علے امیر المومنین رجلین منکم فدخلت انا والحسن
بن زید فلما صرت بین یدیه قال لے انت الذی تعلم الغیب فقلت لا یعلم الغیب الا الله جل ثناوه قال
انت الذی یجی الیک هذا الخراج قلت الیک یجی یا امیر المومنین الخراج قال اتدرون لما دعوتکم قلت لا قال
انما دعوتکم لان اهدم رباعکم اغور فیکم واهتل نخیلکم وانثر لکم البواة لاحکم احد من اهل الحجاز واهل العراق فقلت
یا امیر المومنین سلیمان عطی فشکر وان ایوب ابتلے فصبر وان یوسف ظلم فعفے وانت من ذلک النسل قال
فتبسم قال اعد علے فاعدت فقال مثلک فلیکن زعیم القوم قد عفوت عنکم وهبت لکم الخراج حدثنی
الحدیف الذهبے حدثنی عن ابیک عن ابائک عن رسول الله صلے الله علیه وسلم فقلت حدثنی ابی عن
ابایه عن رسول الله صلے الله علیه وسلم انه قال صلة الرحم تعمر الدیار وتطیل الاعمار وتکثر الاعمار وان کانوا
کفارا فقال لیس هذا فقلت حدثنی ابے عن ابایه عن رسول الله صلے الله علیه وسلم قال الرحم معلقة
بالعرش ینادے اللهم صل من وصلنے قال لیس هذا قلت حدثنی ابے عن ابایه عن رسول الله صلی الله
علیه وسلم قال الرحم سجنة من الرحمن قال الله تعالے خلقت الرحم وشققت لها اسما من اسمائی
فمن وصلها وصلته ومن قطعها قطعته او تبته قال لیس هذا قلت حدثنی ابے عن ابایه عن رسول الله صلی الله علیه وسلم

قال ان ملکا من ملوک الارض بقی من عمرہ ثلاث سنین وصل رحمہ فجعلہا اللہ ثلثین سنۃ قال ہذا
الحدیث الذی اردت ابن البلاد احب الیکم فواللہ لاصلین رحمی الیوم قلت المدینۃ فرجعنا الی المدینۃ
وکفانا اللہ مؤنتہ وکان من دعائہ علیہ السلام حین دخل علی المنصور اللہم بک استفتح وبک استنجح وبمحمد
عبدک ورسولک اتوجہ واعوذ بخیرک من شرہ اللہم سہل اخزونتہ وذلل بے صعوبتہ واعطنی من الخیر اکثر
مما ارجو واکفنی من الشر اکثر مما اخاف یعنے حکایت کرد قاضی ابوعلی حسن بن ابی القاسم تنوخی در کتاب
فرج بعد الشدۃ از یونس از ابی یعقوب گفت حدیث کرد مرا جعفر بن محمد از دہن خود بسوئے گوش من
گفت ہرگاہ قتل شد ابراہیم گفت عبداللہ بن حمزہ قید کرد مارا منصور از مدینہ پس نگذاشت کسے از
فرزندان محمد را تا انکہ داخل شدم بکوفہ پس توقف کردم ماہی ترس قتل داشتم پس بیرون آمد بسوئے
ماربع حاجب گفت کجایند ان علویان داخل شوید بر امیرالمومنین دوکس پس داخل شدم
من وحسن بن زید ہرگاہ شدیم روبروے او گفت مرا تونی کہ میدانے غیب را گفتم ہیچکس نمیداند
غیب مگر اللہ تعالے جل جلالہ گفت توئی کہ خواہد آمد بسوے تو این خراج گفتم بسوے تو خواہد آمد یا
امیرالمومنین گفت میدانید برای چہ شمارا خواندم گفتم نہ گفت نخواندم شمارا مگر مسندم کنم رباع شمارا غارت
کنم فے شمارا وفرودارم شمارا ✤ نہ دوست دارد شمارا بعد ازین از اہل حجاز نہ از اہل عراق پس
ضم کنم پس گفتم اے امیرالمومنین سلیمان را عطا دادند شکر کرد وایوب را مبتلا ساختند پس صبر کرد
ویوسف ظلم کردند عفو نمود فسل تو با ایشان مے پیوندد پس تبسم کرد وگفت اعادہ کن بر من پس اعادہ
نمودم پس گفت مثل تو پس شوضما من قوم تحقیق عفو کردم از شما وبخشیدم شمارا خراج اکنون حدیث کن
مرا بحدیثے کہ حدیث کردے تو مرا از پدر تو از پدران تو از رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم گفتم حدیث کرد
مرا پدر من از پدران خود از رسول اللہ کہ گفت رسول خدا صلعم رحم معور میکند ویارا وورا زمیکند عمر را وکثرت
میکند عمارات را اگرچہ باشند کفار گفت این نسبت گفتم حدیث کرد مرا پدر من از پدران خود از رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وسلم گفت رسول اللہ صلعم رحم معلق است بعرش ندا میکند بار خدایا بپیوند با کسیکہ مے
پیوندد بمن گفت این نسبت گفتم حدیث کرد پدر من از پدران خود از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ گفت
رسول خدا رحم چیزے در خدا است گفت اللہ تعالے پیدا کردم من رحم را وشفیق گردانیدم برائے نامی از نامہائے
خود پس کسیکہ باو پیوندد من باو پیوندم وکسیکہ قطع کرد او را من قطع میکنم او را گفت این حدیث نیست

گفتم حدیث کرد پدر من از پدران خود از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ گفت رسول خدا را پرسیدند کہ پادشاہی
بود از پادشاہان کہ باقی بود از عمر او سہ سال پس او صلہ رحم نمود پس گردانید اللہ سبحانہ سی سال عمر او گفت ہمین حدیث
است کہ میخواستم از اکرام ملک دوست تر است نزد شما پس سوگند بخدا کہ ہر اینہ صلہ رحم کنم امروز گفتم مدینہ
پس مراجعت کردیم ما و کفایت کرد ما را اللہ تعالے محنت او و بود بعض دعاے او علیہ السلام وقتیکہ
داخل شد بر منصور اللہم بک استفتح الے آخرہ وعن بعض اصحاب جعفر قال دخلت علی جعفر و موسے بین
یدیہ ہو بوصیہ بہذہ الوصیۃ وکان مما حفظت منہا قال یا بنی احفظ وصیتی واقبل مقالتی فانک ان
حفظتہا تعیش سعیدا وتموت سعیدا یا بنی انہ من قنع بما قسم اللہ لہ استغنی ومن مد عینہ الے ما فی ید غیرہ مات
فقیرا ومن لم یرض بما قسم اللہ لہ اتہم اللہ فی قضائہ ومن استصغر زلۃ نفسہ استعظم قیمۃ غیرہ ومن کان
کذلک ملک ومن کشف حجاب غیرہ انکشف عورات بیتہ ومن سل سیف البغی قتل بہ ومن احتفر لاخیہ
بیرا وقع فیہا ومن دخل بین فجرۃ وفجرۃ ومن خالط العلماء وقر ومن دخل مداخل السوء اتہم یا بنی قال الحق
لک وعلیک وایاک والیمینۃ فانہا توزع الاشحنافی قلوب الرجال یا بنی اذا طلبت الجود فعلیک بمائدۃ
اشہر من ان تذکر یعنی روایت است از بعض اصحاب جعفر گفت داخل شدم بر جعفر و موسے روبروی او بود و او وصیت
میکرد او را ابن وصیت و بود مما کہ یاد داشتم بعضے ازان گفت اے پسر من یاد کن وصیت مرا و
قبول کن سخن مرا اگر تو یاد داری از اینہا زندگی کنی سعید و بمیری سعید اے پسر من آنکسکہ قناعت کرد بآنچہ
قسمت کردہ است او را خدا غنی شد و آنکسکہ بکشاد چشم خود بر دست غیر خود پیر فقیر و ہر کسکہ راضی
نیست بآنچہ قسمت کردہ است اللہ تعالے برائے او تہمت نہاد بر خدا در قضاے او و ہر کسکہ حقیر
و ذلیل کرد نفس خود را تعظیم نمود ند غیر او را و کسیکہ اینچنان کرد مالک شد و کسیکہ کشف کرد پردہ دیگری را
منکشف شود پردہ خانہ او و کسیکہ تیغ بغاوت کشید اخر کشتہ شد بان و کسیکہ چاہے
کند برائے برادر خود اخر خود بیفتد بدان چاہ و کسیکہ داخل شد با احمقان یعنے دوستے
نماید با احمقان و جاہلان حقیر شود و کسیکہ دوستے نماید با علما معزز شود و کسیکہ مداخل
بد دارد متہم شود اے پسر گفتن حق برائے تو واجب است بر تو باید کہ دور باشے از
غمازے چرا کہ میکند تقسیم عداوت در دل مردمان اے پسر من ہرگاہ طلب
کنی جود را پس مضر شود ترا و عطار در تذکرۃ الاولیا اورد کہ داود طائی علیہ الرحمۃ در پیش صادق رض

آمد و گفت اے پسر رسول خدا مرا پندے بدہ کہ دلم سیاہ شدہ است گفت یا ابا سلیمان تو زاہد زمانہ ترا بہ پند من چہ حاجت است گفت اے فرزند پیغمبر خدا شمارا بر ہمہ فضل است و پند دادن تو بر ہمہ واجب است گفت یا ابا سلیمان من ازین میترسم کہ بقیامت جد من در من دست زند کہ چرا حق متابعت من نگذاردے اینکار بہ نسب صحیح نیست اینکار بمعاملہ شایستہ است در حضرت حق تعالے داؤد بگریست و گفت بار خدایا انکہ بچون طینت آواز اب نبوت است و ترکیب طبیعت او از اہل برہان و حجت و جدش رسول خدا است و مادرش بتول او بدین حیران است داود کہ باشد کہ بما ملخود محب شود روزے نشستہ بود یا مولاہاے خود گفت بیائید تا بیعت کنیم و عہد بندیم کہ مرکز ما بقیامت رستگارے یابد ہمہ را شفاعت کند ایشان گفتند یا ابن رسول اللہ ترا شفاعت ما چہ احتیاج است کہ جد تو شفیع جملہ خلایق است صادق گفت من بدین افعال خود شرم دارم کہ بقیامت در روے جد خود بنگرم و نفلست کہ چون جعفر صادق خلوت گرفت و بیرون نیامد سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ در پیش وے آمد و گفت یا ابن رسول اللہ مردمان از نفایس تو محروم ماندہ اند چرا عزلت گرفتہ صادق گفت کہ اکنون رائے چنین دارم و این دو بیت برخواند

ذہب الوفاء وذہاب انس الذاہب		والناس بین مخایل ومارب	
یغشون بینہم المودۃ والوفا		وقلوبہم محشوۃ بعقارب	

نقل است کہ جعفر صادق را دیدند کہ جامہ زرین گرانمایہ پوشیدہ بود گفتند یا ابن رسول اللہ لیس ہذا من ثیابک یعنے این پوشاک خاندان تو نیست دست آنمس را بگرفت و در استین کشید پلاسی پوشیدہ بود کہ دست را میخراشید گفت ہذا للخلق وہذا للحق یعنے زرین برائے خلق است و پلاس برائے خدا است نقلست کہ صادق از ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پرسید کہ عاقل کیست گفت آنکہ تمیز کند میان خیر و شر صادق گفت سہایم نیز تواند کرد میان آنکہ او را نوازند یا نوازند ابو حنیفہ گفت نزدیک شما عاقل کیست گفت آنکہ تمیز کند در میان دو خیر دو شر تا از دو خیر خیر الخیرین اختیار کند و از دو شر خیر الشرین برگزیند نقلست کہ صادق را گفتند ہمہ ہنرہا دارے زہادت و کرم باطن و قرۃ العین خاندانے امابس تکبرے گفت من متکبر نیم لیکن مرا کبریائی ہست کہ چون از سر کبر خود برخاستم کبریائی او بیامد بجاے کبر من نشست بکبر خود کبر شاید کردن از کبریائی او کبر شاید کردن نقلست کہ ہمیان زر از کسے بردہ بود ند آنمس در صادق او یخت کہ تو

برده واو را نشناخت صادق گفت چند بود گفت هزار دینار او را بخانه برد و هزار دینارش داد و بعد ازان مرد
زر خود را جاے دیگر یافت زر صادق را باز برد گفت من غلط کرده بودم صادق گفت ما هر چه دادیم باز نگیریم
بعد ازان از یکے پرسید کہ او کیست گفتند جعفر صادق رضی اللہ عنہ مرد ازان خجل شد و برفت کسے پیش
صادق آمد و گفت خدا بمن نماے گفت اختر تو نشنیدہ کہ موسے را گفتند لن ترانے یعنے ہرگز نبینے
مرا گفت ارے اما ابن ملت ملت محمدے است کہ یکے فریاد میکند کہ راے قلبے ربے یعنے دیدن دل
من رب مرا دیگرے نعرہ میزند کہ اعبدہ ربا ولم ارہ یعنے عبادت میکنم پروردگار خود را و نے بینم او را صادق
گفت او را بہ بندید و در دجلہ اندازید بہ بستند و در دجلہ انداختند اب او را فرو برد باز برانداخت گفت
یا ابن رسول اللہ الغیاث الغیاث صادق گفت اے اب فرو برش فرو برد و دیگر بار او را چند کرت
ہمچنین فرو مے برد و بر مے آورد و پناہ بصادق مے آورد تا از ہمہ درماند چون در دجلہ غرق شد
امید از خلق منقطع کرد این نوبت کہ او را برانداخت گفت الہی الغیاث الغیاث صادق گفت
او را بیارید بیاوردند ساعتے بگذاشتند تا بقرار آمد پس گفت حق تعالے را دیدے گفت تا دست
در خلق میزدم حجاب ہمیبود چون بکلے پناہ بدو بردم و مضطر شدم روزنہ در روزن دلم کشادہ شد انجا
فرو نگریستم بدیدم تا اضطرار نبود ان نبود کہ ام من یجیب المضطر اذا دعاہ صادق گفت تا صادق را نخوانند
کاذب بودی اکنون ان روزنہ را نگاہ مے دار و گفت ہر کہ گوید خداے بر خیر است یا از خیر است او کافر
بود و گفت ہر ان معصیت کہ اول او ترس بود و اخر او عذر بندہ را بحق نزدیک گرداند و ہر ان طاعت
کہ اول ان امن بود و اخر عجب ان طاعت بندہ را از خدا باز دارد و مطیع با عجب عاصی است و عاصی
با عذر مطیع ازوے پرسیدند کہ درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر کہ توانگر را دل
با کیسہ بود و درویش را با خداے تعالے و گفت عبادت خبر تو بہ راست نیاید کہ خداے تعالے
توبہ را مقدم گردانیدہ بر عبادت کما قال اللہ تعالے التائبون العابدون و گفت ذکر توبہ در وقت ذکر
خداے تعالے غافل ماندنست از ذکر خداے تعالے و خدا را بحقیقت یاد کردن ان بود کہ فراموش
کند در جنب خداے تعالے جملہ اشیا را از جہت انکہ خدا او را عوض بود از جملہ اشیا و گفت در سخنے
او بخصص برحمۃ من یشاء خاص گرداند برحمت خویش ہر کرا خواہد بواسطہ و علل و اسباب از میان
بر داشتنی است تا بداند کہ عطا محض است و گفت مومن انست کہ ایستادہ است با نفس خویش و عارف

انست کہ او ایستادہ باخداوند خویش و گفت ہرکہ مجاہدہ کند نفس برائے نفس برسد بکرامات خداوندی
ہرکہ مجاہدہ کند نفس برای خدائے تعالے برسد بخدا و گفت الہام از اوصاف مقبولانست و
استدلال ساختن کہ بے الہام بود از علامت زندگانست و گفت مکر خدائے تعالے
در بندہ نہان تر است از رفتن مورچہ بر سنگ سیاہ در شب تاریک و گفت عشق الہی
استست نہ محمود و گفت سر معاینہ مرا آنگاہ مسلم شد کہ رقم دیوانگی بر من کشیدند
و گفت انبیا بخت مردیکے انست کہ خصم او خردمند است و گفت از صحبت پنج کس حذر کن یکے
از دروغ گوی کہ ہمیشہ باد ے در غرور باشے و دوم احمق کہ ہر چند سود تو خواہد زیان تو بود
و ندانند سیوم بخیل کہ بہترین وقتے از تو ببرد چہارم بدول کہ در وقت حاجت ترا ضایع گذارد پنجم
فاسق کہ ترا بیک لقمہ بفروشد و بکمتر لقمہ طمع کند و گفت حق تعالے را و دنیا بہشت است
و دوزخ بہشت عافیت است و دوزخ بلا عافیت بہشت انست کہ کار خود بخدا
بگذاری و دوزخ انکہ کار خود بنفس خویش باز گذارے و گفت من لم یکن پستر فہو مفسر
و گفت اگر صحبت اعدا مضر بودے اولیا را آسیہ را ضرر بودے از فرعون و اگر صحبت
اولیا نافع بودے اعدا را منفعتے بودے زن لوط را و زن نوح را ولیکن بیش از قبضے و بسطے
نبود در تحفہ اثنا عشریہ اورده کہ از رئیس الفقہاے اہل سنت ابو حنیفہ کوفے مرویست
کہ گفت قلت لابے عبد اللہ جعفر بن محمد الصادق یا ابن رسول اللہ ہل فوض اللہ الامر الی
العباد فقال اللہ اجل من ان یفوض الربوبیتہ الے العباد فقلت ہل جبرہم علے ذلک
فقال بین بین لا جبر و لا تفویض و لا کرہ و لا تسلیط یعنے ایا حوالہ کردہ است خدا کار بسوی بندگان
پس گفت خدا بزرگتر است از انکہ حوالہ کند ربوبیت بسوے بندگان پس گفتم ایا مجبور کردہ است ایشانرا
بران کار پس گفت خدا عادل تر است از انکہ مجبور کند ایشانرا بران کار پس گفتم این چگونہ است گفت
بین بین است نہ زبردستے است و نہ حوالہ نہ اختیار است و نہ خواستہ است و نہ برانگیختہ بنا
مذہب اہل سنت و جماعت برین قول ست فی قلبوبی و فی حیاۃ الحیوان الکبر للقاضی و میرے فی ذکر النبی قال ابن تیمیہ
و خلت انا و ابو حنیفہ علی جعفر الصادق فقلت لہ ہذا رجل من فقہاء العراق فقال لعلہ الذی یقیس الدین برایہ
اہو النعمان بن ثابت و کنت لا اعرف اسمہ فسکت انا فقال ابو حنیفہ نعم ہو انا فذاک اعلمک

اللہ فقال اتق اللہ ولا تقس الدین بنفسک فان اول من قاسہ برأیہ ابلیس حیث قال انا خیر منہ فاخطاء
فی قیاسہ وفضل فقال لہ اتحسن ان تقیس راسک من جسدک قال لا ثم قال لہ باہذا اخبرنی لم جعل اللہ الملوحۃ
فی العینین والمرارۃ فی الاذنین والماء فی الانف والعذوبۃ فی الشفتین فقال لا ادری فقال جعفر
ان اللہ جعل ذلک مننا علی عبادہ لان العینین شحمتان لو لم تملحا لذابتا ومرارۃ الاذنین للہوام فلو لم تمر لاکلتہا والمنخرین
لاستنشاق الریح الطیب والردی فلو لا الماء فیہما لم یشما والشفتین للطعوم فلو لا العذوبۃ فیہما لما
حصل الذوق ثم قال لہ یا باہذا اخبرنی عن کلمۃ اولہا شرک واخرہا ایمان فقال لا ادری فقال ہی
لا الہ الا اللہ ثم قال لہ اخبرنی ای الامرین اعظم القتل او الزنا فقال ابو حنیفۃ القتل فقال فلم ان اللہ قبل
فی القتل شاہدین ولم یقبل فی الزنا اقل من اربعۃ فسکت فقال لہ جعفر ای الامرین افضل الصوم او
الصلوٰۃ فقال ابو حنیفۃ الصلوٰۃ افضل قال فلم فان اللہ اوجب علی الحائض قضاء الصوم واسقط عنہا قضاء
الصلوٰۃ فسکت ثم قال یا باہذا اتق اللہ ولا تقل فی الدین برایک فانا نقف غدا بین یدی اللہ ونقول
قال اللہ وقال رسولہ ونقول انت واصحابک شفنا وراینا ویفعل اللہ بنا وبکم ما یشاء یعنی گفت این
سخن مرا داخل شد در من وابو حنیفہ بر جعفر صادق رہ پس گفتم این شخص یکے از فقہاے عراق است
پس گفت شاید انکس است این کہ قیاس میکند دین را برای خود یا این نعمان بن ثابت است
وبودم من کہ نمیدانستم نام او را پس خاموش گشتم پس گفت ابو حنیفہ ارے ثم نعمان صلاحیت دہد اللہ تعالے
تو را پس گفت بترس از خدا و قیاس مکن دین را برای خود بدرستیکہ اول کسیکہ قیاس کرد برای
خود ابلیس بود کہ گفت من بہترم پس خطا کرد در قیاس خود وگمراہ شد پس گفت او را یا پسند میکنے
بانیکہ قیاس کنی سر خود را از جسد خود گفت نہ پس گفت او را امر اخرده چرا اللہ تعالی ساخت ملوحۃ را دو در
چشم و تلخی درد و گوش و اب در بینے و شیرینے درد و لب پس گفت نمیدانم پس گفت جعفر بدرستیکہ
اللہ تعالے نہادہ است منت بر بندگان خود چرا کہ دو چشم از گوشت ناگزیر است اگر نہ بودی ملوحۃ در آن
گداختہ شدے و دو گوش برائے حشرات الارض پس اگر نے بودے تلخے در آن بخوردندی و دو بینی
برای شمیدن بوے خوش وبوے بد پس اگر نبودے اب در آن نہ شمیدہ شدے و دو لب برای
طعام پس اگر نبودے شیرینی در میان انہا ہر اینہ حاصل نمیشد لذت بانہا پس گفت خبردہ مرا از کلمہ
کہ اول ان شرک است واخر ان ایمان پس گفت ابو حنیفہ نمیدانم پس گفت آن لا الہ الا اللہ است

پس گفت صادق خبر وہ مرا از دو امر کدام عظیم است قتل یا زنا پس گفت ابو حنیفہ کہ قتل عظیم است
پس گفت صادق پس چرا اللہ تعالے قبول کرد در قتل دو شاہد و برائے زنا قبول نمیکند کمتر
از چہار پس خاموش شد ابو حنیفہ پس گفت امام جعفر از دو امر کدام افضل است صوم یا صلوٰۃ پس
گفت ابو حنیفہ کہ صلوٰۃ افضل است پس گفت صادق کہ چرا اللہ تعالے واجب ساخت بر حائض
قضائے صوم و ساقط کرد قضائے صلوٰۃ پس خاموش شد ابو حنیفہ پس گفت صادق رضای مرد
تبرس از خدائے تعالے و نگو در دین برائی خود پس بدرستیکہ من ایستادہ شوم فردا پیش خدا تعالے
و گویم گفتہ است خدائے تعالے و گفتہ است رسول خدا و گوئی تو و یاران تو ہمچنین دیدیم و فہمیدیم
و بگذارد اللہ تعالے بما و شما بانچہ کہ خواہد و صاحب کتاب التردید نے مسائل التقلید از مضمرات نقلنمودہ
کہ امام محمد باقر از ابو حنیفہ پرسید کہ شنیدم تو در مسائل دینے بقیاس عمل میکنے گفت
ابو حنیفہ کہ یا ابن رسول اللہ از تو سہ سوال دارم گفت ان کدام ست گفت زن مورد
مراحم است یا مرد گفت کہ مرد بعد از ان گفت منے زیادہ ناپاک ست یا بول گفت بول
گفت صوم افضل ست یا صلوٰۃ گفت صلوٰۃ گفت اگر من بقیاس عمل نمودمے بایست
کہ زنا نزاد و حصہ دادمے و بعد بول غسل کردمے و زنا نزا بقضائے صلوٰۃ فرمودمے حال
انکہ این چنین نمیکنم پس مذہب من مبنے بر کتاب و سنت است بعد ازان باقر رضی اللہ عنہ
از وے معذرت کرد و قول مخالفان در حق او ترک نمود میگوید مؤلف کہ این قصہ بصحت
نرسیدہ و سندان مجہول است و قصہ امام جعفر با ابو حنیفہ صحیح است یعنے از حنفیان
متعصب برائے دفع عیب از ابو حنیفہ این قصہ را وضع نمودہ اند و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال در تحفہ اثنا
عشریہ اورد کہ روی ابو المحاسن الحسن بن علی باسنادہ الی ابی البختری الشیعی قال دخل ابو حنیفۃ علی ابی
عبد اللہ علیہ السلام فلما نظر الیہ الصادق قال کانی انظر الیک وانت تجیی سنۃ جدی بعد ما اندرست و
تکون مفزعا لکل ملہوف وغیاثا لکل مہموم بک یسلک المتحیرون اذا وقفوا وتہدیہم اسے واضح الطریق
افاتحیر وافلک من اللہ العون والتوفیق حتی یسلک الربانیون بک الطریق یعنی روایت کردہ است ابو المحاسن
شیعے کہ گفت داخل شد ابو حنیفہ بر ابی عبد اللہ جعفر صادق پس چون نگاہ کرد بسوے او امام گفت چنانم مے بینم
ترا کہ تو زندہ خواہی کرد سنت جد مرا بعد از انکہ محو شدہ باشد و خواہی بود گریز گاہ ہر مضطر و فریاد رس ہر محزون بسوے

تو خواہند رفت حیرت زدہ گان چون ایستادہ بمانند و راہ نمائی ایشانرا بطریق واضح چون متحیر شوند پس ترا
از طرف خدا مدد و توفیق باد تا بروند خداطلبان بسبب تو و راہ والضیافیہ نقلا عن کتب الامامیہ ان
ابا حنیفہ کان جالسا فی المسجد الحرام وحولہ زحام کثیر من کل الافاق فد اجتمعوا لیسألونہ من کل جانب
یجیبہم وکانت المسائل فی کمہ فیخرجہا فنا ولہا تو قف علیہ الامام ابو عبد اللہ جعفر بن ابو حنیفہ فقام ثم
قال یا ابن رسول اللہ لو شعرت بک اولا ما وقفت لا اراک اللہ جالسا وانت قائم فقال لہ ابو عبد اللہ
اجلس یا ابا حنیفہ واجب الناس فعلے ہذا وکنت آبائی یعنے بود ابو حنیفہ نشستہ در مسجد حرام وگرد او تمام
بسیام بود تمام مردم اطراف جمع بودند کہ مے پرسیدند او را از ہر طرف پس جواب میداد او شانرا
بودند سوالات در استین او پس بیرون میکرد انرا و میداد بمردم پس ایستاد بر سر او امام جعفر صادق
پس آگاہ شد بروے ابو حنیفہ پس ایستادہ باز گفت اے پسر رسول خدا اگر خبرے یافتم بایستادن
تو بیشتر تو ایستادہ نے ماندے نہ بنزد ما خدائے تعالے نشستہ و تو ایستادہ باشے پس گفت
امام جعفر بنشین اے ابو حنیفہ وجواب دہ مردم را پس ہمین شغل یافتہ ام پدران خود را مے گوید مولف
ابن ہر دو قصہ غلط و موضوع است چرا کہ باقصہ عبد اللہ ابن شبرمہ مطابقت ندارد و عبد اللہ را در کتب
اسماء الرجال صدوق و ثقہ گفتہ اند و راوی این قصہ شیعی مجہول الاحوال است قدیمی در کتاب الترویح فی مسایل التقلید
اورد کہ صاحب بحر السعادت در کیفیت وضع مذہب و تہذیب و ترتیب اقوال ابو حنیفہ گفتہ کہ
اول کسیکہ قرع باب ارشاد نمود و مہر از سر گنج اجتہاد برداشت و راہ دین بر روی خلایق کشود و تدوین
کتب فقہ کرد و بنا و مذہب و درس و فتوے نہادہ و احکام شریعت منتشر گردانید امام ابو حنیفہ کوفی
بود رحمۃ اللہ علیہ و او شاگرد امام ایمۃ المسلمین زبدہ اہل بیت الطیبین الطاہرین سرکردہ مومنان
صادق و موحدان سابق امام بحق ناطق جعفر صادق بن محمد بن زین العابدین بن حسین بن علی رض بود و الحضرت
بنور علم و ہدایت از ابنائے عصر مستثنے و یگانہ دوراں ارشاد و تعلیم طریقت ممتاز زمانہ بود ہمہ اولیا التجا بانحضرت
اوردہ مستدی میشدند و اکثر حالات و بیشتر اوقات با ارباب جلال بسر مبرد و وقتش ازان عزیز تر بود کہ
بتصنیف و وضع مذہب پردازد۔

	انکہ او بود جعفر صادق فاضل و افضل زمان بودہ		لقب او است ثابت و واثق کامل و اکمل جہان بودہ

	عالم علم باطن وظاهر		برسر دشمنان دین قاهر

وابوحنیفہ رح از طفلی ملازم انجناب بودہ از و اخذ علم میکرد و امام باو سے نظرے خاص داشت و ہمیشہ توجہش ملحوظ داشتہ از سر چشمہ علم خود دل علمشان او را سیراب میساخت چون علم و فضل ان امام بحق ناطق در عالم اشتہار گرفت جمعے از علماے یہود و نصارے باہم شوری نمودند کہ دین محمد صلعم روز بروز قوت میگیرد بکرے و غدرے این دین ہم بزریم و اختلاف فاحش میان اہل اسلام در افگنیم باشد کہ دین ایشان ہم برباد اخرا اے این مجمع فتنہ آرا برین انعقاد یافت کہ کتابے ترتیب دادہ چیزی از ادیان زائفہ و مذاہب باطلہ با دلایل چند از قران و حدیث دران درج کردند و ان کتاب در کیسہ نمودہ دو کس از انجماعت بسبیل امانت بدست ان امام وقت سپردند و باز نیامدند تا انکہ ان امام ہمام راہ وقت وداع فرا رسید فرزندان را وصیت کرد کہ دست از قران و حدیث باز ندارید بعدہ ازین عالم فانی بجوار رحمت یزدانے انتقال فرمود و در بقیع مدفون گشت و از ترکہ غیر از کتابے چند چیزے نگذاشت فرزندان انحضرت کہ خود قدوہ اہل علم و عالم بودند احتیاط کتب میکردند و ان کتاب امانت بدست افتاد و دران چند سخنان غریب دیدند کہ گاہے مثل ان از پدر بزرگوار خود نشنیدہ بودند ابوحنیفہ رح گفت کہ من مدت العمر در خدمت انحضرت بودم ہرگز کلمہ ازین کلمات نشنیدم و نمیدانم کہ این کتاب از کجا است جمعے از بتدیان کہ بخدمت و صحبت امام نور سیدہ ہنوز تحصیل علم و معرفت جناب او نکردہ بودند تصور کردند کہ مگر مذہب خاص او چنین بودہ است و این سخن در میان مردم انداختند امام موسے کاظم با چندین برادران و ابوحنیفہ انکار انکتاب کردند اخر کار بشناست انکتاب مخالفت بسیار پیدا شد امام موسے کاظم با برادران و دوستی از مجبان غریمت مدینہ کردند و بآنینکہ از پدر بزرگوار دیدہ و شنیدہ بودند بعبادت و ریاضت اشتغال گرفتند و جماعت مذکورہ کتاب مسطورہ را در میان اوردہ دران بحث و جدال و قیل و قال شروع کردند جمعے از نادانان جاہل و کوردلان غافل را درین امر با خود یار ساختہ خاک ادبار بر فرق روزگار خویش بیختند بشنیدن این اخبار کہ خلاف دین و شریعت بود امام ابوحنیفہ بسیار میرنجید چون دید کہ اکثرے از جاہلان فریفتہ ان سخنان میشوند غیرت دین دامن دل او محکم بگرفت درس قران و حدیث و تفسیر بنیاد نہاد مولف انکتاب در بعض کتب تواریخ معتبر دیدہ است مگر وقت تالیف انکتاب نام انکتاب از خاطر بکلی رفتہ کہ منصور عباسے چون خواست کہ امام ابوحنیفہ را قاضی کند

داد از ین امر ابا نمود و گفت که من قابل این امر نیستم اگر درین قول صادقم نالایق را قضا نباید داد و اگر کاذبم کاذب را قاضی نبایست کرد الوقت منصور او را رها نمود و بعد از روزے چند حیله نموده زنے را تعلیم نموده نزد ابو حنیفه فرستاد و آن زن نزد ابو حنیفه رفته گفت شوہر من مرده است و املاک فراوان گذاشته و بمن وصیت نموده که اپسی بهتر و شمشیرے لاثانی و هزار دینار بکسے دہی که افضل زمانه باشد پس از تو مشورت میکنم که ان اموال بکه دہم گفت بامام جعفر صادق بده که افضل زمانه خود است آنهی داخل شد ابو حنیفه پر امام جعفر صادق و گفت یا ابن رسول الله تو از ابو بکر و عمر تبرا نموده و بیزارے جسته گفت معاذ الله گفت ابو حنیفه که اهل کوفه این گمان دارند گفت دروغ میگویند گفت اگر با ایشان از معتقد خود در حق شیخین چیزے نویسے شاید ایشان براه راست باز آیند گفت اے ابو حنیفه اگر نبویسم ایشان هرآینه قبول نخواهند کرد استے و امام ابو حنیفه همیشه مدح و ثنائے امام صادق نمودی و گفتے لولا السنتان لهلک النعمان و در تحفه اثنا عشریه اورده که این قول از وے مشهور است مگر راقم حروف گوید که ازین قول چگونه مدح حضرت صادق صادق آید چرا که لفظ اگر سنتان بضم سین و تشدید نون باشد معنے ان دو سنت باشد و اگر بکسر سین و فتح نون باشد مراد دو سال باشد پس معنے این سخن انست که اگر نبودے دو سنت یا دو سال هرآینه هلاک شدے نعمان مگر چیزے قصه بالائے ان بوده باشد که دلالت کند بر مدح صادق پس از این قصه بنظر راقم حروف نیامده تنبیه بدانکه در ملاقات نمودن ابو حنیفه با صادق رض روایات متنوعه وارد گشته بقول صاحب بحر السعادت ابو حنیفه از طفلے ملازم امام صادق بوده اخذ علم نموده و بقول ابن شبرمه وقتے ملاقات ابو حنیفه با صادق رض اتفاق افتاد که انوقت ابو حنیفه بفتوی و اجتهاد اشتغال مینمود و در تحفه اثنا عشریه اورده که ابو حنیفه تلمیذ امام باقر بوده و اجازت فتوی و اجتهاد از ان جناب گرفته و از زید شهید نیز اخذ علم نموده و بقول صاحب مضمرات وقتے ابو حنیفه را با باقر رض اتفاق ملاقات افتاد که ابو حنیفه انوقت بفتوی و اجتهاد مشغول بوده انکه ابو حنیفه تلمیذ امام صادق بوده و از وے روایت حدیث نموده و اخذ علم کرده درین شکے نیست چرا که مورخین و علمائے شیعه دستے هرد و متفق اند برین دعوے تواند که بصحبت امام باقر و برادر او زید شهید رسیده و بسراد جعفر صادق رسیده از همه اخذ علم نموده باشد مگر از طفلے ملازم صادق رض بودن قول ضعیف است شاید بعد از تحصیل علوم تکمیل ان از حضرات مرقومین نموده باشد والله اعلم بحقیقة الحال

ونیز باید دانست کہ آنچہ صاحب بحر السعادت گفتہ کہ بعد از وفات امام جعفر صادق بسبب بیرون آمدن آن کتاب اختلاف در امت پدید آمد پسران امام موسے کاظم با برادران خود غریمت مدینہ نمودند این قول نیز صحیح معلوم نمیشود چرا کہ این قول مقتضے آن میشود کہ وفات آنجناب در شہر دیگر بودہ باشد تا کتب خانہ او در آنجا بود و فرزندان او از آنجا بمدینہ آمدند و حال آنکہ خود صاحب بحر السعادت گفتہ و باتفاق مورخین ثابت است کہ وفات آنجناب در مدینہ و قبر او در بقیع اتفاق افتاد لاجرم غریمت مدینہ از مدینہ صورت نہ بندد شاید در اصل کتاب عبارت چنان بودہ کہ امام موسے بعد دیدن اختلاف سکونت مدینہ اختیار فرمود و از سہو قلم کاتب بجاے سکونت لفظ غریمت برآمدہ علاوہ ان این قصہ خود غلط فاحش است و ثوق و اعتماد را نشاید چرا کہ سپردن کتاب نصاری بدست امام جعفر اصلا بثبوت نرسیدہ فرزندان امام جعفر و ابو حنیفہ ہیچکس واقف نبودند اگر واقف بودندے بردم اعلام نمودندے و اختلاف پدید نیامدی پس صاحب بحر السعادت از کجا دانست کہ این حادثہ پیش آمدہ تا این قصہ را بیان نمود واللہ اعلم انتہے در معارج النبوۃ اورده کہ ایکریہ وفد بناء بذبح عظیم در قصہ حضرت اسماعیل مراد از ذبح عظیم چہ باشد گوسپندیرا چہ محل کہ حق تعالی او را ذبح عظیم گوید بقول امام جعفر صادق کہ تفصیل ان در معارج مذکور است مراد از ذبح حضرت حسین است علیہ السلام انتہے و انجناب چنانچہ مرجع علماے شریعت بود ہمچنان مقتدا ے اہل طریقت بود ہر صوفیہ نسبت خود بانجناب میرسانند میگویند کہ ابو الحسن خرقانی از روح ابی یزید بسطامے تربیت شدہ و ابو یزید نیز از روح پر فتوح امام جعفر صادق فیضیاب گشتہ و امام جعفر را دو نسبت است یکے از پدر خود و او از پدر خود ہمچنین تا علے رض و او از رسول صلے اللہ علیہ وسلم و دیگرے از جد مادری خود قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق عن سلمان الفارسے عن ابی بکر الصدیق رض عن النبی صلے اللہ علیہ وسلم کذا فے الرشحات و قوت القلوب و قول الجمیل بالجملہ در ہر فن یدطولے داشت و ہمیشہ اوقات خود را در استحکام شریعت مصروف مے ساخت و عمر گرانمایہ را از اول تا آخر بقناعت و تقوے و عزلت و انزوا گذرانید و ہرگز منقول نشدہ کہ از انجناب گاہے امرے صادر شدہ کہ موجب اعتراض از جانب شریعت باشد رحمۃ اللہ علیہ۔

اما کرامات وخوارق عادات او بیشمار است

در شواہد النبوۃ و روضۃ الاحباب از کتاب صفۃ الصفوۃ لابن الجوزی و در صواعق از ابو القاسم طبری از طریق ابے وہب روایت کردہ از لیث بن سعد کہ گفت در موسم حج در مکہ بودم نماز دیگر گذاردم و بکوہ ابو قبیس بالا رفتم دیدم کہ مردے نشستہ دعا میکند گفت یارب یارب چندانکہ نفس وے منقطع شد پس گفت یارباہ یارباہ چندانکہ نفس وے منقطع شد پس گفت یا اللہ یا اللہ چندانکہ نفس وی منقطع شد پس گفت یاحی یاحی تا نفس وے منقطع شد پس گفت یارحیم یارحیم تا نفس وے منقطع شد پس گفت یا ارحم الراحمین تا نفس وے منقطع شد ہفت بار چنین کرد پس گفت اللھم انے اسئلک من ہذا العنب فاطعمنیہ اللھم ان بردی قد اخلقا فابلسنیہما یعنے الٰہی اشتہاے انگور دارم بخوران مرا واین دو برد کہ پوشیدہ ام ہر دو کہنہ شدہ بپوشان مرا ہنوز دعاے خود تمام نکردہ بود کہ دیدم کہ سکہ پر انگور رو دو برد نو برانجا نہادہ وان وقتے بود کہ بر روے زمین انگور نبود چون خواست کہ ازان انگور بخورد گفتم من نیز شریک توام فرمود کہ بچہ سبب گفتم زیرا کہ تو دعا کردے و من این گفتم فرمود کہ پیش اے وہیچ ذخیرہ مکن انگورے بود کہ دانہ نداشت و ہرگز مثل ان نخوردہ بودم چندان خوردم کہ سیر شدم و ہیچ ازان سکہ کم نشد بعد ازان فرمود کہ ہر کدام ازین دو برد را کہ میخواہی بگیر گفتم کہ بان حاجت ندارم فرمود کہ پنہان شو تا ترا بپوشم پنہان شدم یکے را از ار ساخت و یکے را ردا ان دو برد کہنہ را کہ در برداشت بدست گرفت و روان شد من نیز بادے بر اثر وی روان شدم چون بشہر رسید مردے دیرا پیش آمد و گفت اکسنی کساک اللہ یا ابن رسول اللہ یعنی بپوشان مرا کہ بپوشاند ترا خداے تعالے یا ابن رسول اللہ ان دو برد کہنہ را بوی داد و در عقب ان مرد برفتم و پرسیدم کہ این کیست گفت این جعفر بن محمد است بعد ازان ہر چند طلب کردم کہ ازوی سماع حدیث کنم نیافتم و در روضۃ الاحباب گفتہ کہ در کتب متداولہ مسطور است کہ این حکایت را جماعتی از رواۃ و نقلہ حدیث روایت کردہ اند و نوبت اول من این قصہ را در کتاب مستغیثین کہ تالیف ابو القاسم بن عبد الملک بن مسعود است دیدم و این کتاب را قرأت کردم نزد شیخ رشید الدین ابی عبد اللہ محمد بن ابے القاسم بن عمر بن ابے القاسم و شیخ رشید را قرأت کردہ بود نزد عالم محی الدین

ابی محمد یوسف بن الشیخ ابی الفرج بن جوزی و ہو یروی عن مولفہ اجازۃ کانت قراتی فی شعبان من سنہ ستۃ وثمانین وستمایۃ بداری المطلقۃ فی بغداد عمرہا اللہ تعالے غرض اینکہ این حدیث از جملہ صحاح و در کتب سیر سلف منقول است از علماے برگوار و العلم عند اللہ الغفار در شواہد النبوۃ و روضۃ الاحباب از مفضل بن عمر روایت کردہ کہ گفت روزے با صادق رض در مکہ میرفتم ناگاہ بزنے بگذشتیم کہ پیش وے گاوے مردہ افتادہ و آن زن با جمعے از کودکان خود میگریستند صادق رض از وی پرسید کہ حال چیست گفت من و فرزندان من باین گاو و شیر وے معاش میگذرانیدیم و وے بمرد و من در کار خود حیران شدہ ام صادق رضی اللہ عنہ فرمود کہ میخواہی کہ خداے تعالے ترا زندہ گرداند گفت با من سخریہ میکنے باین مصیبتے کہ مرا رسیدہ است فرمود کہ سخریہ نمیکنم بعد ازان دعا کرد گاو سر پاے زد و اوازداد و در دانے بر خاست نیک درست صادق رض بمیان مردم در آمد و آن زن دانست کہ وے کہ بود در شواہد النبوۃ و در روضۃ الاحباب از علی بن حمزہ روایت کردہ کہ گفت من با امام صادق رض حج میرفتم در پاے نخلے خشک فرود آمدیم صادق آل محمد علیہ السلام لب بے جنبانید و من نمیدانستم کہ او چہ میگوید ناگاہ روے بان خرما بن آورد و گفت مرا طعام کن از انچہ ایزد تعالے در تو ودیعت نہادہ است از روزے بندگان خود من دیدم کہ خرما بن بسوے وے میل کردہ و از وے خوشہا او یختہ بود از خرماے تر مرا گفت پیش اے و بسم اللہ الرحمن الرحیم بگو و بخور من بموجب فرمودہ عمل نمودم ہرگز خرمائی ازین شیرین تر و خوشتر نخوردہ بودم اعرابے انجا حاضر بود گفت من ہرگز سحرے کہ امروز دیدم ندیدہ بودم جعفر صادق رضی اللہ تعالے عنہ فرمود کہ ما و ارثان پیغمبر انیم در میان ما سحر و کاہنے نمیباشد اما دعا میکنم کہ خداے تعالے اجابت میکند اگر خواہی دعا کنم تا حق تعالے ترا مسخ گرداند و سگ سازد اعرابے از جملہ کہ داشت گفت دعا کن امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ دعا کرد فی الحال ان اعرابے سگے شد و در وے بخانہ خود نہاد و امام صادق رض مرا فرمود کہ در عقب وے برو من برفتم دیدم بخانہ خود در آمدہ و پیش اہلید و الدہ خود مے جنبانید چوبے برداشتند و او را بزدند من بازگشتم و انچہ دیدم بعرض امام علیہ السلام رسانیدم ان سگ نیز باز آمد و در پیش امام رضی اللہ عنہ در خاک میغلطید و اب از چشم او میرفت امام صادق رضی اللہ عنہ بروے ترحم فرمودہ دعا کرد تا بصورت خود عود کرد آنگاہ گفت اے اعرابے با انچہ تو گفتم ایمان آور دے جواب داد کہ آری ہزار بار

بلکہ دو ہزار بار در شواہد النبوۃ و روضۃ الاحباب از یونس بن طغیان روایت کردہ کہ گفت باجماعتے در ملازمت
صادق رضی اللہ عنہ بودیم پرسیدیم کہ چون خدای تعالے ابراہیم علیہ السلام را گفت کہ خذ اربعۃ من الطیر
فصرہن الیک الخ مرغان از یک جنس بودند یا از اجناس مختلفہ پس فرمود کہ میخواہید کہ مثل ان شما را بنمایم گفتیم
ارے فرمود اے طاؤس فی الحال طاؤسی حاضر شد پس فرمود کاے غراب غرابے حاضر شد پس
فرمود کہ اے بازبانے حاضر شد پس فرمود کہ ای کبوتر کبوترے حاضر شد پس فرمود تا ہمہ را بکشتند
و ریزہ ریزہ کردند یکدیگر امیختند و سرہاے ایشانرا نگاہ داشتند بعد ازان سر طاؤس را برداشت
و فرمود کہ اے طاؤس دیدم کہ گوشت و استخوان و پرہاے وے از یکدیگر جدا شد و بسروے چسپید
و بدن وے راست شد و زندہ گشت و بان سہ مرغ دیگر ہمین معاملہ کرد ہمہ زندہ شدند و در شواہد النبوۃ
و روضۃ الاحباب و صواعق آوردہ کہ منصور خلیفہ ربیع را فرمود کہ جعفر بن محمد را حاضر گردان چون ربیع برا حاضر
ساخت منصور گفت قتلنی اللہ ان لم اقتلک یعنے بکشد مرا خدائے تعالے اگر بکشم ترا چند بحیلہ فتنہ
انگیزے و میخواہی کہ خون مسلمانان ریزے صادق رضی اللہ عنہ گفت واللہ من ہیچ نکردہ ام و نخواستہ ام
اگر بتو چیزے رسیدہ است از زبان دروغ گوئی رسیدہ است و اگر عیاذاً باللہ انچہ گفتے کردہ باشم بر یوسف
علیہ السلام ظلم کردند عفو کرد و ایوب علیہ السلام ببلا مبتلا شد صبر پیش اورد و سلیمان را عطا دادند
شکر گذاری نمود و انیان پیغمبر اند و نسب تو بایشان باز میگردد منصور گفت راست میگوئی و ویرا بالا
خواند و بر پہلوے خود بنشاند پس گفت فلان بن فلان ابن سخن از تو بمن رسانیدہ است پس فرمود
تا ویرا حاضر کردند از وے پرسید کہ تو خود شنیدے این سخن را از وے گفت ارے گفت سوگند
میتوانے خورد گفت بلے پس اغاز سوگند کرد کہ باللہ الذے لا الہ الا ہو عالم الغیب والشہادۃ صادق رضی
اللہ عنہ گفت یا امیر المومنین من ویرا سوگند میدہم گفت تو سوگند دہ بان شخص گفت بگوے بر بریت من
حول اللہ و قوۃ والتجات الی حولی و قوتی لقد فعل کذا و کذا جعفر فقال کذب او کذا جعفر فقال کذب او کذا جعفر کے امتناع نمود و اخر سوگند خورد ہم در مجلس منصور
ازبرو منصور گفت پای وی برابکشید و از مجلس بیرون برید لعنۃ اللہ علیہ یا صادق گفت تو مبراد منزہے از انچہ
در حق تو گفتہ اند و عذر خواہی تمام کرد و در وقت رفتن ربیع کہ خادم خلیفہ بود خلعتے فاخرہ و جایزہ نیکو برداشتہ
ہمراہ صادق رضہ آمد و سالما و غانما بمنزل تشریف اورد ربیع گوید کہ چون صادق رضہ بر منصور در آمد لب
خود بجنبانید و ہر چند لب خود بجنبانید غضب منصور فرو نشست تا ویرا نزدیک خود نشاند و از وی

خشنود شد چون از پیش وے بیرون آمد از وے پرسیدم کہ این مرد خشمناک تر از ہر کس بود بر تو چون تو در آمدے لب بے جنبانیدے چہ میخواندے کہ دم بدم غضب وے فرو نشست گفت دعاے جد خود حسین بن علی رارضی اللہ عنہما میخواندم کہ یا عدتے عند شدتے و یا غوثے عند کربتے احرسنی بعینک التی لا تنام واکنفنی برکنک الذی لا یرام بیع گوید کہ این دعا را یاد گرفتم ہرگز مرا شدتے پیش نیامد مگر کہ این دعا را خواندم و از ان شدت فرج یافتم و ہم بیع گوید کہ از صادق رض پرسیدم کہ چرا نگذاشتے کہ آن شخص سوگند خود را تمام کند و ویرا سوگند داد وے فرمود کہ چون بندہ خداے تعالی را بیگانگی و بزرگوارے یاد میکند باو ے حلم ورزد تا خیر عقوبت وے میکند و ویرا سوگند دادم پانچہ شنیدے خدای تعالی دیراز و دگرفت در صواعق و شواہد اورده کہ داؤد بن علی بن عبد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما یکے از سواے صادق را رضی اللہ عنہ قتل کرد و اموال ویرا گرفت صادق رضی اللہ عنہ بروے درآمد و رداے خود در زمین میکشید و فرمود کہ مولاے مرا گشتے و مال ویرا گرفتے و اللہ کہ بر تو دعاے بد خواہم کرد داؤد بر سبیل استہزا گفت مرا از دعاے خود مے ترسانے صادق رضی اللہ عنہ بخانہ باز گشت و ہمہ شب تا بسحر بیدار بود در قیام و قعود چون وقت سحر شد شنیدند کہ بر داؤد دعاے بد کرد ساعتے بنہاد کہ ویرا بکشتند و از انجملہ انست کہ در شواہد و اصابہ فی تمیز الصحابہ اورده کہ چون زید رارضی اللہ عنہ کشتند و بدار کردند جعفر ابن عیاش کلبے این دو بیت گفت

سلبنا کم زیدا علی جذع نخلۃ		ولم ار مہدیا علی الجذع یصلب	
تقیم بعثمان علیا سفاہۃ		و عثمان خیر من علی و اطیب	

چون این دو بیت بصادق رضی اللہ عنہ رسید دست بدعا برداشت و فرمود اللہم ان کان عبدک کاذبا فسلط علیہ کلبا من کلابک بار خدایا اگر بندہ تو کاذب است پس مسلط گردان بروے سگے از سگان خود را بنے امیہ ویرا بکوفہ فرستادند شیر ویرا در راہ بدریدند چون این خبر بصادق رضی اللہ عنہ رسید در سجدہ افتاد و گفت الحمد للہ الذی انجز لنا ما وعدنا یعنے شکر مر خدایرا کہ وفا کرد مارا بانچہ وعدہ کردہ بود صواعق اورده کہ از جملہ مکاشفات صادق رضی اللہ عنہ انکہ ابن عم وے عبد اللہ محض کہ شیخ بنی ہاشم بود پسرے داشت ملقب بنفس ذکیہ و در اخر دولت بنے امیہ و ضعف ایشان بنو ہاشم میخواستند کہ بہ محمد برادر وے بیعت کنند صادق رضی اللہ عنہ از بیعت ایشان ابا کرد و مردم تہمت بوے کردند

که از روے حد بیعت نمیکند صادق رضی اللہ عنہ گفت واللہ که خلافت نه بمن خواهد رسید و نه بایشان
بلکه خلافت از صاحب قبائے زرد خواهد بود که صبیان و غلامان ایشان بران بازے میکرده باشند
و منصور عباسے دران روز حاضر بود و قبائے زرد پوشیده بود چون این سخن از صادق شنید همیشه
این معنے در خاطر او بود تا وقتیکه خلافت باو رسید و والد جعفر محمد باقر رضی اللہ عنہ قبل ازوے از اینمعنے خبر داده
بود که منصور عباسے مالک شرق و غرب روے زمین خواهد شد و مدت او بطول خواهد انجامید الے
آخره کار چون خلافت بمنصور رسید از قول باقر و جعفر رضی اللہ عنہما تعجب کرد چاے در شواهد اورده که روزی منصور
باحاجب خود گفت وقتے که جعفر بن محمد بر من در آید پیش از انکه بمن رسد ویرا بکش روزے صادق
رضی اللہ عنہ بروے در آمد و پیش وے بنشست منصور حاجب را طلبید آمد دید که صادق رضی اللہ
عنہ نشسته است چون صادق رضی اللہ عنہ برفت حاجب را طلبید و گفت ترا چه فرموده بودم حاجب
سوگند خورد که من ویرا ندیدم مگر پیش تو نشسته نه در وقت در آمدن ویرا دیدم نه در وقت بیرون رفتن
و از انجمله انست که یکے از مقربان منصور گوید که روزے پیش وے در آمدم ویرا متفکر یافتم گفتم یا امیر المومنین
موجب تفکر تو چیست گفت اے فلان جمعے کثیر را از علویان فانے ساختم و پیشواے ایشان را گذاشتم
گفتم ان کیست گفت جعفر بن محمد گفتم وے مرد ایست مشغول بعبادت خداے تعالی و اصلا نظر برون نیاندازد
گفت من دانسته ام که تو با مت وے اعتقاد دارے اما ملک عقیم است من سوگند خورده ام که
بشب درینایم تا خاطر خود را از وے فارغ نسازم سیاف را بخواند و گفت چون جعفر بن محمد حاضر شود
هرگاه که من دست خود بر سر خود نهم باید که ویرا قتل کنے پس بفرمود که تا صادق را رضی اللہ عنہ حاضر
کنند در وقت در آمدن بوے پیوستم و دیدم که لب مے جنبانند اما ندانستم که چه میخواند لیکن قصر منصور
را دیدم که بجنبش در آمدن گشتے از تلاطم امواج بحر و منصور را دیدم سر و پاے برهنه و لرزه بر اندامهاے
وے افتاده استقبال وے کرد و نماز وے دیر اگرفت و بر و سادها خود نشاند و گفت یا ابن رسول
اللہ باعث آمدن تو چیست فرمود که چون مرا خواندے آمدم گفت حاجتے که دارے بخواه فرمود حاجت
من انست که مرا نخوانے تا من باختیار خود هر وقت که خواهم حاضر شوم انگاه برخاست چون بیرون
رفت منصور جامه خواب طلبید و تا نیم شب بخسپید و نمازها از وے فوت شد چون بیدار شد نمازها
را قضا کرد مرا پیش خواند و گفت در انوقت که جعفر بن محمد حاضر شد اژدهائی دیدم که یک لب وے

بر زمین و یک بر بالائے قصر من بزبان فصیح با من گفت کہ مرا خدائے تعالے فرستادہ است کہ اگر
بصادق رضی اللہ عنہ گزندے رسانے ترا و قصر ترا فرو برم حال بر من متغیر شد چنانکہ دیدے من گفتم
کہ این سحر است گفت مگو کہ این سحر است کہ این خاصیت اسم اعظم است کہ بر رسول صلی اللہ علیہ وسلم
آمدہ بود کہ ہر چہ میخواست چنان میشد و از انجملہ انست کہ ابو نصیر گوید کہ بمدینہ در آمدم و کنیز کے ہمراہ بود باد
جمع شدم چون بیرون آمدم کہ بحمام روم دیدم کہ جماعتے از اصحاب بزیارت صادق رضی اللہ عنہ توجہ
نمودہ آمد با ایشان ہمراہ شدم چون بخانہ صادق رضی اللہ عنہ در آمدیم و چشم وے بر من افتاد
فرمود کہ اے ابو نصیر نگر ندانستہ کہ در خانہ پیغمبران و فرزندان ایشان بے نجبت در نے باید آمد گفتم با
ابن رسول اللہ اصحاب را دیدم کہ مے آمدند ترسیدم کہ این دولت از من فوت شود توبہ کردم کہ دیگر
ہرگز چنین نکنم و بیرون آمدم و از انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ دوستے داشتم کہ منصور ویرا
حبس کردہ بود صادق را رضی اللہ عنہ در موسم حج در عرفات دیدم بعد از نماز عصر از من پرسید کہ حال
دوست تو کہ در حبس منصور بود چہ شد گفتم ہمچنان در حبس وے است و دست بدعا برداشت چون ساعتے
برآمد گفت دانستہ کہ دوست ترا بگذاشتند راوے گوید کہ چون از حج باز گشتم از دوست خود پرسیدم
کہ ترا کے گذاشتند گفت روز عرفہ بعد از نماز عصر و از انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ در مکہ بروے
خریدم و بان جزم کردم کہ انرا از دست ندہم تا بعد وفات کفن من باشد چون از عرفات بمزدلفہ باز
گشتم از من غائب شد بسیار مغموم شدم چون بامداد از مزدلفہ بمنے آمدم در مسجد خیف نشستم ناگاہ
کسے از پیش صادق رضی اللہ عنہ آمد کہ ترا میطلبد زود بپیش وے رفتم و سلام گفتم و نشستم روے
بمن کرد و فرمود کہ میخواہی کہ ترا بردے و ہیم کہ بعد از وفات کفن تو باشد گفتم ارے کہ بردن ضایع
شدہ است غلام خود را آواز داد و غلام وے آمد بروے اورد چون دیدم ہمان بردن بود بعینہ
فرمود کہ این را بگیر و خدائے تعالے ترا سپاس گوید و از انجملہ انست کہ شخصے پیش وے دہ ہزار درم
اورد و گفت کہ من بحج میروم این برائے من سرائے بخر کہ چون از حج باز گردیم با اہل عیال خود
در انجا متوطن شویم چون از حج باز گشت و پیش صادق رضی اللہ عنہ آمد فرمود کہ برائے تو سرائے خریدم در بہشت
کہ حد اول ان منتہی بر سول صلے اللہ علیہ وسلم مے شود و ثانے بہ علی و ثالث بحسن و رابع بحسین
رضی اللہ تعالے عنہم و اینک صک نوشتہ چون ان شخص این را بشنید گفت راضی شدم باین و صک را

بسند چون بمنزل خود رسید بیمار شد وصیت کرد که ان صک را بادے در قبر نہند چون وفات کرد وانصک را بادی در قبر نہاد نہ دیگر روز بامداد دیدند کہ صک بر روے قبر وے است و بر پشت وے نوشتہ کہ جعفر بن محمد وفا نمود بانچہ وعدہ کردہ بود و از انجملہ انست کہ شخصے از وے التماس دعا کرد کہ خدا تعالے دیر اچندان چیزے دہد کہ بسیار حج گذارد فرمود کہ خداوند دیر اچندان بدہ کہ پنجاہ حج گذارد و شخص پنجاہ حج گذارد و دیر حج پنجاہ و یکم نرسید و خواست کہ غسل کند سیل دیر را ببرد و دران بمرد و انقش خاتم امام جعفر ایں است انت عظیمی من الناس کذا فی روضۃ الاحباب واللہ اعلم۔

موسی بن جعفر رضی اللہ عنہ

در روضۃ الاحباب و در شواہد النبوۃ و تاریخ ابن خلکان گفتہ کہ وے امام ہفتم است از ایمہ اثنے عشر در روضۃ الاحباب گفتہ کہ کنیت او ابو الحسن و ابو ابراہیم و ابو عبد اللہ دو گفتہ اند کہ ابو اسماعیل و ابو علی نیز از جملہ کنیتہاے او ست و در شواہد اورده کہ لقب او کاظم است در روضۃ الاحباب اورده کہ صالح و صابر نیز لقب او ست و قال ابن خلکان نقلا عن تاریخ خطیب البغداد و کان موسے یدعی العبد الصالح پس نام وے موسے و کنیت او ابو الحسن و ابو ابراہیم و ابو عبد اللہ و ابو اسماعیل و ابو علی و لقب او کاظم و عبد الصالح و صابر و صالح و زین المجتہدین است در روضۃ الصفا اورده کہ او را زین المجتہدین میگفتند در مدینہ و مادر وے ام ولد بود حمیدہ بربریہ نام و ولادت وی در ابو ابو دمیان مکہ و مدینہ یوم الاحد سبع خلون من صفر سنۃ ثمان و عشرین و مایۃ و مات فی حبس ہارون الرشید ببغداد یوم الجمعۃ لخمس خلون من رجب سنۃ ست و ثمانین و مایۃ کذا فی الشواہد و در روضۃ الاحباب اورده کہ امام موسے در وقت فوت امام جعفر بست سالہ بود و بروایت اصح و اکثر در رجب سنۃ ثلث و ثمانین و مایۃ در بغداد از عالم نقل نمودہ و بدین روایت مدت امامتش سی و پنجسال باشد و زمان حیاتش پنجاہ و پنج سال و در روضۃ الصفا اورده کہ بقول صاحب ربیع الابرار مدت حیاتش چہل و پنجسال بود و قال الشیخ ملا علی قاری نقلا عن المسعودے مات سنۃ ست و ثمانین و ہو ابن اربع و خمسین و فی تاریخ ابن خلکان کانت ولادتہ یوم الثلثاء قبل طلوع الفجر سنۃ تسع و عشرین و مایۃ و قال الخطیب سنۃ ثمان و عشرین بالمدینۃ و توفی الخمس بقین من رجب سنۃ ثلث و ثمانین

ومایتہ وقبل سنۃ ست وثمانین ببغداد وقیل انہ توفی مسموما وقال الخطیب توفی فی الحبس ودفن
فی مقابر الشونیزیۃ خارج القبۃ وقبرہ ہناک مشہور یزار وعلیہ مشہد عظیم فیہ قنادیل الذہب والفضۃ
وانواع الالات والفرش للعید وہو فی الجانب الغربی ودر روضۃ الاحباب اوردہ کہ بقول اکثر ارباب
اخبار کاظم رضی اللہ عنہ را بفرمودۂ ہارون الرشید سندی بن شاہک یا یحیی بن خالد برمکی زہر داد
وبدان واسطہ ان جناب روی بفردوس اعلی نہاد وفیہ ایضا نقلا عن تاریخ گزیدہ کہ بعقیدہ بعضے
از علمای شیعہ سرب در حلقوم ان امام ریختند وبدست بے شرمے رشتۂ عمر عزیزش را بگسستند
مدفن پر نور امام کاظم رضی اللہ عنہ در خطہ بغداد مشہور است مطاف طوایف جمہور خلایق نزدیک
ودور وفی اخبار الدول للقرمانی کانت وفاتہ سنۃ ثلث وثمانین ومایۃ فلما توفی امر الرشید
بوضع نعشہ علی الجسر ببغداد ثم نادی علیہ ہذا موسی بن جعفر الذی یزعم الشیعۃ انہ لا یموت فانظروا الیہ
سیتاثم ومن فی مقابر قریش ولہ من العمر خمس وخمسون سنۃ وشیخ عبد الحق دہلوی در شرح مشکات
اوردہ کہ امام شافعی گفتہ کہ قبر امام موسے کاظم تریاق مجرب است مراجابت دعا را۔

امامناقب ان جناب تا العمر پابند شریعت بود ودر ہیچ روایت نہ بطریق صحیح نہ بطریق ضعیف مروی
نشدہ کہ از ان جناب امر یکہ موجب اعتراض از جانب شریعت باشد صادر شدہ ودر شواہد النبوۃ
اوردہ کہ عابد ترین اہل زمان خود بود فقیہ ترین ایشان وسخی ترین وکریم ترین ایشان وقال ابن
خلکان نقلا عن خطیب البغداد کان موسے یدعی عبدا صالحا لعبادتہ واجتہادہ وانما لقب بالکاظم لکظم
حلمہ وتجاوزہ عن المعتدین ودر روضۃ الاحباب اوردہ کہ نسیم مکارم اخلاق ابن امام عالیشان
اطراف جہان را وشمام جہانیان را معطر گردانیدہ بود واشعۂ محاسن اداب ان مقتدای
بلند مکان شام ظلمت اندوز طوایف انسان را بصبح عالم افروز رسانیدہ وفور زہد وعبادتش
افزون از قوت وطاقت بشر وکمال علم وفضیلتش بیرون از احاطہ استطاعت علمای دانش
پرور وعجائب کراماتش مخبر از معجزات رسول وغرایب خوارق عاداتش مخبر طباع عقول وتقویت ملت
برای عالم آرایش مخصوص وما تشنفض ابای او منصوص وفی اخبار الدول للقرمانی ہو الامام الکبیر القدر الاوحد الحجۃ الساہر
لیلہ قائما اذا قطع نہارہ صائما اسمے لفرط حلمہ وتجاوزہ عن المعتدین کاظما وہو المعروف عند اہل العراق
بباب الجوائج لانہ ما خاب المتوسل بہ فی قضاء حاجۃ قط وکان لہ کرامات ظاہرۃ ومناقب باہرۃ

انتزع محمد الشرف و علا بارسما لے اوج المزایا فبلغ اعلا با و در صواعق اورده که موسے کاظم رض وارث علم و فضل و کمالات پدر خود گشت و دیرا کاظم ازین جهت گفتند که حلم بسیار داشت و خشم فرو مے برد و از مردم تجاوز و عفو مے نمود و نزد اهل عراق مشهور بود و در باب فضاے حوایج نزد خدا ے تعالے عبد و اعلم اهل زمان خود بود و سخاوت و ے نیز از همه ایشان زیادت بود و فی تاریخ ابن خلکان روی انه دخل مسجد رسول الله صلے الله علیه وسلم فسجد سجدة فے اول اللیل وسمع و هو یقول فی سجوده عظم الذنب عندے فلیحسن العفو منه عندک یا اهل التقوی یا اهل المغفرة فجعل یردد باحتی اصبح وکان سخیا کریما و له اخبار و نوادر کثیرة و فے اخبار الدول للقرمانے و قد اکثر الادبا ء فے مدایحه فمن ذلک قول ابے الفتح۔

انا للسید الشریف غلام	حیثما کان فلیبلغ سلامے
واذا کنت للشریف غلام	فانا الحر والزمان غلامی

و در روضة الصفا اورده که امام موسے فرمانرا بغایت نیکو خواندے و در قران خواندن بگریستے و سامعان نیز بگریستندے و دران زمان تجوید و ترتیل او هیچکس کلام الهی را قرأت نمیکرد و در مدینه او ازین المجتهدین میگفتند و از امام جعفر صادق منقول است که اشاره باولاد خود کرده گفت اینها فرزندان منند موسے سمیه ایشان است و هم امام جعفر صادق رضی الله عنه درباره امام موسے فرموده که موسے بابے است از ابواب الهی و از وے بیرون خواهد آمد کسیکه غوث این امت و نور همه ملت باشد و بهترین کل مولود و فاضل ترین جمیع موجود بود و مامون از پدر خود روایت کند که در شان امام موسے کاظم با پسران خود گفت که این مرد امام مردم است و حجت حق بر خلق و خلیفه برگانه عباد من امام جماعتی ام بحسب ظاهر از روے قهر و غلبه و بخدا سوگند که امام موسے سزاوار تر است ازمن و از سایر خلق بجاے رسول و من این سخن نه بجهت ان میگویم که هم ملک و کار خلافت را اسهل می انگارم و اسان مے شمارم و الله که اگر عزیز ترین اولاد من در حکومت با من منازعت و زور چشم او را از حدقه بیرون کنم که ملک عقیم است لیکن اے مامون این موسے وارث جمیع انبیا است اگر علم صحیح خواهی از وے باید خواست مامون گوید که چون این سخنان از پدر خود شنیدم نهال محبت اهلبیت در روضه جان نشاندم و جان شیرین را برا ے طلب مرضات ایشان فشاندم و فے طبقات الشعرانے کان رضی الله عنه یقول اذا صحبت رجلا و کان موافقا لک ثم غاب عنک فلقیته فاضرب علیه

فابحث اے نفسک فانظر فان کنت اعوجیت قتب وان کنت ستقیما فاعلم انہ ترک الطریق وقف
عند ذلک ولا تقطع منہ حتے یستبین لک ان شاء اللہ تعالے وکان یکنے بالعبد الصالح لکثرۃ عبادتہ
واجتہادہ وقیامہ باللیل وکان اذا بانہ عن احدانہ یوذیہ یبعث الیہ بمال وفے تقریب
التہذیب موسے بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین ابن علی ابو الحسن الہاشمی المعروف بالکاظم
صدوق عابد من السابعۃ مات سنۃ ثلث وثمانین وقال الشیخ ملا علی القاری فے شرح الشفا
للقاضی عیاض موسے بن جعفر ابن محمد العلوی الکاظم روے عن ابیہ وعبد اللہ بن دینار زید بن
وعنہ ابنہ علی الرضا واخواہ علی ومحمد وبنوہ ابراہیم واسماعیل وحسین قال ابو صالح حاتم ثقۃ امام مات
فے حبس الرشید اخرج لہ الترمذی وابن ماجہ وفے میزان الذہبی موسے بن جعفر بن
محمد بن علی العلوی الملقب بالکاظم عن ابیہ قال ابن ابی حاتم صدوق امام وقال ابوہ ابو حاتم
ثقۃ امام فلت روے عنہ بنوہ علی الرضا وابراہیم واسماعیل وحسین واخواہ علی ومحمد انما اوردتہ
لان العقیلی ذکرہ فے کتابہ وقال حدیثہ غیر محفوظ یعنے فے الایمان قال الحمل فیہ علے ابی الصلت
الہروی قلت فاذا کان الحمل علے ابی الصلت فما ذنب موسے حتے تذکرہ وفے مسند الشہاب
باسناد مظلم الے سہل بن ابراہیم عن موسے عن جعفر عن ابیہ عن جدہ متصلاً قال رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وسلم الوضوء قبل الطعام ینفی الفقر وبعدہ ینفی الہم ویصح البصر وجاء عن موسے عن
ابائہ مرفوعاً نعم المال النخل الراسخات فے الوحل المطعمات فے المحل وقد کان موسے من اجود الحکماء
ومن عیاد الاتقیاء ولہ مشہد معروف ببغداد مات سنۃ ثلث وثمانین ومائۃ ولہ خمس وخمسون
سنۃ وصدیتہ قلیل جداً وفے خلاصۃ التہذیب للحافظ صفی الدین موسے بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین
بن علی بن ابی طالب الہاشمی ابو الحسن الکاظم المدنی عن ابیہ وعنہ ابنہ علی الرضا واخواہ علی
ومحمد ابنا جعفر بن محمد وطائفۃ قال ابو حاتم ثقۃ صدوق امام من ائمۃ المسلمین قال یحیے بن الحسین
العلوی بلغہ عن رجل یوذیہ فبعث الیہ بصرۃ فیہا الف دینار۔

اما سخاوت وحلم انجناب

در صواعق آوردہ کہ سخاوت او از اہل زمان او زیادہ بود وفے تاریخ ابن خلکان کان سخیا کریما وکان

بلغه عن الرجل انه یوذیه فبعث الیه بصرة فیها الف دینار وکان بصر البصرة ثلثمائة دینار وداربعمایة دینار
ثم بقیها بالمدینة در روضة الصفا در ذکر کاظم رض آورده که اکبر اولاد امام جعفر صادق او بود و باو
حمیده از استه و باخلاق پسندیده پیراسته بجود و احسان مشهور بود و براستان مذکور نوبتی بسمع
شریف وی رسانیدند که فلانکس پیوسته بغیبت تو مشغول است فی الحال هزار دینار
برسم انعام نزد او فرستاد ابو محمد ابن یحیی علوی روایت میکند که شخصی از اولاد عمر بن الخطاب
رض با امام موسی پیغام میداد و امیر المومنین علی را دشنام داد وی بعضی از منتسبان اهل بیت
باو گفتند که ما را رخصت فرما تا این شخص را بکشیم و انتقام اهل بیت از وی بکشیم جناب
امام بمبالغه تمام والحاح مالا کلام ایشانرا ازین حرکت منع فرمود و پرسید که امروز کجا است گفتند
بر سر ضیعت خود رفته است امام بمبالغه تمام بجانب ان ضیعت روان شد و چون بدانجا
رسید مرکب در مزرعه او راند ابن عمر از دور فریاد برآورد و تشنیع اغاز کرد که مرکب در کشت
زار مردمان مران امام موسی التفات به سخن او نکرده همچنان میراند تا بدو رسید و از مرکب فرود
آمده پیش او بنشست و در روی او تبسم گشته پرسید که تو را درین زراعت چند خرج
شده باشد گفت دویست دینار باز امام استفسار نمود که چند امید میداری که ازین
مزرعه بتو رسد جواب داد که دویست دینار امام بر فور صرة مشتمل بر سیصد دینار بیرون آورده
پیش او نهاده فرمود که این سیصد دینار را بستان و امید از زراعت خود منقطع گردان امرد
برخاست و سر امام را ببوسید و از کنا هان گذشته عفو و اغماض طلب نمود و گفت هیچکس در
فضیلت و کرم بر اولاد نبی دوی مسابقت نتواند جست و امام موسی کاظم چون بمنزل خود باز
گشت با مخصوصان خویش که قصد آن شخص داشتند صورت حال را بیان کرده فرمود که این فعل
که از من صادر گشت به بود یا انچه شما تصور کرده بودید

اما ابتلاوه سه بار در احبوس نمودند اول آنکه در شواهد النبوة واخبار الدول للقرمانی و در روضة الصفا و صواعق محرقه و تاریخ ابن
خلکان اورده فی ذکر الکاظم رض کان یسکن المدینة فاقتدره المهدی ببغداد فحبسه فرای فی النوم
علی بن ابی طالب رض وهو یقول یا محمد فهل عسیتم ان تولیتم فی الارض ان تقطعوا ارحامکم قال الربیع
فارسل الی لیلا فراعنی ذلک فحبسته فاذا هو بقرائته الایة وکان احسن الناس صوتا وقال علی

موسے بن جعفر تحیتہ بہ معانقہ داجلسہ اے جنبہ وقال یا ابا الحسن انے رایت امیر المومنین علی
بن ابی طالب رضی النوم بقبر اعلی کذا فقوستے ان تخرج علی او علی احد من اولادے فقال والدہ
لا فعلت ذلک ولا ہو من شانے قال صدقت اعطہ ثلثۃ الاف دنبار وردہ اے المدینہ قال الربیع
فاحکمت امرہ لیلا فما اصبح الا وہو فے الطریق خوف العواقب یعنے مہدے بن منصور دیر از مدینہ
بغداد اورد وحبس کرد شبے امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ در خواب دید کہ فرمود یا محمد فعل عستم الایۃ
یعنے ایا شاید و توقع انست از شما اگر بخود گیرید امور مردمان را یعنی حاکم خلق شوید انگاہ کیند در زمین
از روے تکبر و تعظم و قطع رحم نمایند بنا بر تجبر و تظلم ربیع گوید در شب بود کہ مرا طلبید چون پیش وے رفتم
شنیدم کہ این ایت را میخواند باواز خوش گفت حالے برود موسے بن جعفر را بیار رفتم و او را دیدم
دیرا معانقہ کرد و بنشاند و خواب را باوے بگفت پس گفت صحیح توانے کہ مرا بمن گردانے از انکہ
بر من و فرزندان من خروج کنے فرمود کہ واللہ ہرگز نکردہ ام و از شان من نیست کہ بکنم گفت راست
میگوئی پس ربیع را گفت کہ وبراسہ ہزار دبر و اتیے دہ ہزار دینار بدہ و ساختگے وے کن تا
بمدینہ رود ربیع گوید کہ ہم در شب کارے بساختم و دیرا روان کردم پس نہ صبح کرد مگر او در راہ
از خوف انکہ مبادا مانعے پیدا شود انتہی دوم نے مروج الذہب للمسعودی ذکر عبد اللہ بن مالک
الخزاعی وکان علی دار الرشید وشرطتہ قال اتانے رسول الرشید فے وقت ما جاءنی قبلہ قط
فاتسترعنے من موضعی ومنعنی من تغییر ثیابے فراعنے ذلک فلما مرت اے دار سبقنی الخادم معروف الرشید
خبرے فاذن یے فے الدخول فدخلت فوجدتہ قاعدا علے فراشہ فسلمت فسکت ساعۃ فظننت
عقلی وتضاعف الجزع ثم قال لے یا عبد اللہ اتدرے لم طلبتک فے ہذا الوقت قلت لا واللہ یا
امیر المومنین قال انے رایت الساعۃ فے منامے کان جبشیا قد اتانے ومعہ حربۃ فقال ان
لم تحل عن موسے بن جعفر الساعۃ والا حرتک بہذہ الحربۃ فاذہب فخل عنہ فقلت یا امیر المومنین
اطلق موسے بن جعفر تلافا قال نعم امض الساعۃ حتی تطلق موسے بن جعفر واعطہ ثلثین الف
درہم وقل لہ ان احببت المقام قبلنا فلک عندے ما تحب وان احببت المضی اے المدینۃ
فالاذن فے ذلک الیک قال فمضیت اے الحبس لاخرجہ فلما رانے موسے وثب الی قایما
وظن انے قد امرت فیہ بمکروہ فقلت لا تخف قد امرنے امیر المومنین باطلاقک وان اوقع الیک

ثلاثین الف درہم وہو یقول لک ان اجبت المقام قبلنا فلک ما تحب وان اجبت الانصراف فالامر
فی ذلک مطلق الیک وہو عطیتہ الثلاثین الف درہم وخلیت سبیلہ وقلت لہ لقد رایت من امرک عجباً
قال فانہ اخبرک بنبیانا ثم ایم اذا اتانی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال موسی حبست منطوماً فقل ہذہ الکلمات
فانک لا تبیت ہذہ اللیلۃ فی الحبس فقلت بابی وامی ما اقول فقال قل یا سامع کل صوت ویا
سابق الفوت ویا کاسی العظام لحماً ومنشرہا بعد الموت اسالک باسمائک الحسنی وباسمک الاعظم
الاکبر المخزون المکنون الذی لم یطلع علیہ احد من الخلوقین یا حلیماً ذا اناۃ لا یقوی علی اناتہ یا ذا المعروف
الذی لا ینقطع ابداً ولا یحصی عدداً فرج عنی فکان ما تری یعنے ذکر کرد عبد اللہ بن مالک الخزاعی وبود دربان
رشید وصاحب شرط وے گفت امد مرا فرستادہ رشید در وقتیکہ نیامد مرا در انوقت گاہی پس
بکشید مرا از جاے من ومنع کرد مرا از تغیر لباس پس رعایت کرد مرا دران پس ہرگاہ شدم بسوے
خانہ سبقت کرد مرا خادمے پس دانست رشید خبر من پس اذن داد مرا در دخول پس داخل شدم
یافتم اورا نشستہ بر فراش خود پس سلام کردم پس ساکت ماند ساعتے پس بپرید عقل من ومود
گونہ شد خزع پس ترگفت مرا اے عبد اللہ ابا میدانے کہ ترا برائے چہ در ینوقت طلب کردم گفتم نہ
بخدا یا امیر المومنین گفت دیدم درین ساعت در خواب کہ جبشی امد مرا وبا او حربہ است پس گفت
اگر نمیگذارے موسے بن جعفر را در ینوقت اگاہ باش کہ ترا ذبح میکنم یا بین حربہ پس بروبگذار او را پس
گفتم یا امیر المومنین ابا بگذارم موسے بن جعفر را سہ بار یعنے مکرر سہ بار پرسیدم گفت اری بگذار
ورا ینوقت وبدہ اورا سے ہزار درہم وبگو اورا اگر خواہی مقام کن نزد ما قبول کردم کہ برائے تست
نزد ما انچہ تو دوست داری واگر خواہی کہ بروے بسوے مدینہ پس اجازت است ترا در ان امر گفت
عبد اللہ پس ختم بسوے زندان تا انیکہ بیرون کنم او را پس چون دید مرا موسے برجست بسوے من
ایستادہ وگمان کرد کہ مگر من مامور شدم باد بمکروہے پس گفتم کہ مترس تحقیق کہ امر کرد مرا امیر المومنین
باطلاق تو دانکہ بدہم ترا سے ہزار درہم ومیگوید ترا امیر المومنین کہ اگر خواہی مقام کنے نزد من قبول کردم
کہ برائے تست انچہ تو دوست داری واگر خواہی کہ مراجعت کنے بسوی مدینہ اختیار ترا ست وداد وم
او را سے ہزار درہم بگذاشتم او را وگفتم او را کہ تحقیق دیدم در بارہ تو امری عجیب گفت پس من خبر کنم
ترا کہ من در خواب بودم کہ ناگاہ امد مرا پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم پس گفت موسے محبوس شدے

مظلوم پس بگو این کلمات را بدرستیکه نباشی تو امشب در زندان پس گفتم پدر و مادرم فدای تو
باد چه بگویم گفت بگو با سامع کل صوت الی آخر الدعاء المذکور پس بود آنچه دیدی سیوم در صواعق
اورده که چون هارون الرشید بحج آمد بعضے از مردم سعایت دیگر گوئی امام موسے کاظم نزد وی کردند
که از هر جانب اموال از جهت وے می اورند چنانچه کالاے سے هزار دینار طلا خرید نموده بنابرین
هارون الرشید ویرا گرفت و نزد امیر خود عیسے بن جعفر بن منصور که والے بصره بود فرستاد و مدت
یکسال ویرا حبس نمود انگاه هارون الرشید در باب قتل وے کتابتے بوالے بصره نوشت او
از نیفتے ابا کرد و گفت اوادعاے ندارد و بحال خود است و بهارون الرشید اعلام نمود که کسے را
بفرستد تا امام موسے را تسلیم وے کنم و اگر کسے را نے فرستد او را خواهم گذاشت که هر جا که خواهد
برود هارون الرشید چون کتاب وے را دید سندی بن شاهک را فرستاده تا امام موسے را تسلیم او
نماید و سفارش وے کرده بود که با وے چگند بعد ازان سم در طعام کرد و بعضے بر انند کسم در رطب کرد
و تب کرده بعد از سه روز وفات یافت و عمرش شصت و پنجسال بود و نیز در تاریخ ابن خلکان اقامه الموسے
بالمدینه اے ایام هارون الرشید غیر نے رمضان سنه تسع و سبعین و مائه تحمل محاے بغداد
وحبسه بهاے ان تو نے نے نجسه یعنے اقامت کرد موسے در مدینه تا زمان هارون الرشید غیر
کرده شد در رمضان سنه یکصد و هفتاد و نه پس برد او را همراه خود در بغداد و حبس کرد او را
تا انکه وفات کرد در زندان درین دو روایت منافات دارد از عبارت صواعق مستفاد میشود
که در زندان بصره وفات یافت و از روایت ابن خلکان و غیره مورخین بالاتفاق معلوم میشود که در زندان
بغداد وفات یافت پس شاید جمع بایں طور شود که سندی بن شاهک از زندان بصره گرفته در بغداد برده
باشد اگرچه صاحب صواعق تصریح بدان نکرده و نیز اختلاف است در انکه صاحب صواعق میگوید که
او را گرفته در بصره فرستاده و یکسال در انجا محبوس ماند و ابن خلکان میگوید که همراه خود گرفته در بغداد برده شاید
اینطور بوده باشد که همراه خود گرفته از مدینه روان شده از اثنای راه در بصره فرستاد و بعد از یک سال از انجا بذریعه سندی
بن شاهک در بغداد طلب کرد در نصورت لا منافات و الله اعلم عبارت ابن خلکان نیز اندکے
غیر مربوط واقع شده شاید از سهو قلم کاتب دو یک لفظ فروگذاشت شده باشد و نے مروج
الذهب للمسعودے قبض موسے بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب بغداد

سموہ ما تحس عشرہ سنۃ خلت من ملک الرشید سنۃ ست وثمانین ومائتہ وہو ابن اربع وخمسین سنۃ وقد ذکرنا فی رسالتہ بیان اسماء الائمۃ الفطیعہ من الشیعہ اسمائہم واسماء امہاتہم ومواضع قبورہم ومقادیر اعمارہم وکم عاش کل واحد منہم ومن ابیہ ومن ادرک اجدادہ علیہم السلام ولکنتوم اللہ تعالی فی الرشید من ابیات -

امام لہ کف یضم بنانہا	عصا الدین ممنوع من البرعودہا
وعین تحیط بالبریۃ طرفہا	سواء علیہ قربہا وبعیدہا
واسمع یقظانا ببیت ہجاجہا	لدی الخنا مستودعا بکیدہا

مولف گوید باعث محبوسیت امام کاظم بار سیوم فقط ہمین یک سعایت نبود بلکہ وجوہات دیگر نیز بود وان انیست کہ در صواعق اوردہ کہ ہارون الرشید امام کاظم را دید کہ نزدیک کعبہ نشستہ با وگفت کہ توئی کہ در سر از مردم بیعت میگیری کاظم رض گفت تو امام جنود سے ومن امام قلوبم دیگر اینکہ -

فے تاریخ ابن خلکان وصواعق محرقہ ان ہارون الرشید حج فاتی قبر النبی صلے اللہ علیہ وسلم زایرا وحولہ من قریش وافنی القبایل ومعہ موسے بن جعفر فقال السلام علیک یا رسول اللہ یا ابن العم فقال موسے السلام علیک یا ابت فتغیر وجہ ہارون الرشید وقال ہذا ہو الفخر یا ابا الحسن حقا یعنے حج کرد ہارون الرشید پس آمد نزد قبر نبی صلے اللہ علیہ وسلم وگرد او قومے از قریش بودند وہلاک کردہ بود قبایل را وبود ہمراہ او موسے بن جعفر پس گفت ہارون السلام علیک یا رسول اللہ یا ابن العم وکاظم رض گفت السلام علیک اے پدر من پس متغیر شد چہرہ ہارون وگفت این فخر است اے ابو الحسن ودر صواعق اوردہ کہ ازین معنے درہم شد وباین سبب اورا ہمراہ خود بہغداد برد ودر انجا محبوس ساخت وبیرون نیاورد تا وقتیکہ وفات یافت مولف گوید کہ در قصہ حبس سیوم امام کاظم موضعین را طرفہ خبط بے ضبط واقع شدہ چہ صاحب صواعق یکبار گفت کہ بسبب سعایت بدگوی از کذا واز ابسوے بصرہ فرستادہ وانجا تا یکسال محبوس ماند بعد ازان سے بن شاہک اورا مسموم گردانید وانجا میگوید کہ از مدینہ اورا بہغداد برد محبوس کرد وبیرون نیاورد تا وفات یافت علی ہذا القیاس عبارت ابن خلکان نیز در ہمقام اندکے غیر مربوط است بر ناظر مخفی نخواہد بود ابن خلکان یکبار گفت کہ در زمان مہدے محبوس شدہ بسبب دیدن خواب امیر المومنین علی رض اورا رہا کرد بعد

ازان تازمان ہارون الرشید در مدینہ بود کہ ہارون ویرا باز محبوس کرد و در زندان بمرد ازین سبب معلوم میشود کہ قید دو بار اتفاق افتاد باز خودشان از مسعودے نقل میکند کہ ہارون ویرا قید کرد و بمدینہ خواب حبشے اورا رہا کرد چنانچہ بالا گذشت بعد ازان خود شان نقل میکند از خطیب کہ امام کاظم در حبس بغداد بمرد پس بالضرور قید سہ بار باشد یکبار در زمان مہدے دو بار در زمان ہارون الرشید کہ یکبار بعد ازان خواب اورا رہا کرد بار دیگر رہا نکرد و در باب حبس سیوم نزد مولف اقرب بصواب چنان مے نماید کہ انیطور گفتہ شود کہ ہارون برائے گذاردن حج یا عمرہ بمکہ آمدہ بود و طبیب غمازے بدگوئی کرد او را گفت کاظم رضی اللہ عنہ مال فراوان جمع نمودہ کالائے سے ہزار دینار طلا خریدہ ازین سبب ہارون متوہم شد بعد ازان چون کاظم رضی اللہ عنہ را نزدیک کعبہ دید گفت کہ تو ہی کہ در سر از مردم بیعت میگیری کاظم رضی اللہ عنہ گفت تو امام جبودے و من امام قلوبم ازین سبب ہارون در خشم شد و او را ہمراہ خود گرفتہ بمدینہ رفت و در انجا چون بمقابل قبر شریف نبوی صلی اللہ علیہ وسلم رسید ہارون گفت السلام علیک یا رسول اللہ یا ابن العم کاظم رضی اللہ عنہ گفت السلام علیک یا ابت چہرہ ہارون متغیر شد و گفت ابن فخر است اے ابو الحسن در خشم او زیادہ شد و محبس او فرمان داد و ہمراہ خود گرفتہ روانہ بغداد شد از اثنائے راہ او را در زندان بصرہ فرستاد در انجا یکسال محبوس داشتہ بذریعہ سندی بن شاہک در بغداد طلب کردہ محبوس ساخت و در انجا بسبب مسموم شدن امام موسے روے بفردوس اعلی نہاد و در منصورت جمع بین الاقاویل ہم میشود و بے ربطے عبارت ہم برمیخیزد واللہ اعلم بحقیقۃ الحال ۔

من اخبارہ در صواعق آوردہ کہ ہارون الرشید کاظم را رضی اللہ عنہ گفت چگونہ شما میگوئید کہ ما ذریت رسول صلے اللہ علیہ وسلم ایم و حال انکہ شما اولاد علی ابن ابے طالب اید امام موسے این ایت برخواند و من ذریتہ داؤد و سلیمان اے تولد عیسے چون بنام عیسے علیہ السلام رسید گفت عیسی را علی نبینا و علیہ السلام پدر نبود و حال انکہ خداے تعالے او را از ذریت ابراہیم نمود

و ایضا خداے تبارک و تعالے فرمودہ فمن حاجک فیہ من بعد ما جاءک من العلم فقل تعالوا ندع ابناءنا و ابناءکم الایۃ یعنے وقتیکہ خداے تعالے امر فرمود کہ پیغمبر صلوات اللہ و سلامہ علیہ با نصاریٰ مباہلہ کند آنحضرت غیر علی و فاطمہ و حسن و حسین را رضی اللہ عنہم مباہلہ نخواند پس حسن و حسین رضی اللہ تعالے

عنہا پسران رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم اند بہ ایں حجت کہ گفتیم و ما از اولاد حسنیم رضی اللہ عنہ و نے اخبار
الدول للقرمانی سالا الرشید یوما فقال یا موسے لم فلتم انکم اقرب الے رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
منا فقال یا امیر المومنین لو ان رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم خطب الے کریمتک ہل کنت تجیبہ
فقال سبحان اللہ و کنت افتخر بذلک علے العرب والعجم فقال لکنہ لا یخطب الے ولا از وجہ لانہ والد نا
لا والد لکم فلذلک نحن اقرب الیہ منکم تم قال وہل کان یجوز لہ ان یدخل علے حریک وہن منکشفات
فقال لا قال لکنہ کان لہ ان یدخل علی حرمی ویجوز لہ ذلک فلذلک نحن اقرب الیہ منکم یعنے پرسید رشید
ہارون از وے کہ اے موسے چرا میگوئید کہ شما قریب تر بد بسوے رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم
از ما پس گفت یا امیر المومنین اگر رسول خدا خطبہ نمودے بسوے تو دختر ترا یا میدادے و اجابت
میکردے تو در اگفت سبحان اللہ اگر چنین میشد فخر میکردم بر عرب و عجم بدان گفت موسے مگر خطبہ
نکند رسول خدا بسوے ما۔ و ندہیم ما او را چرا کہ او پدر است پدر شما پس بدین سبب ما قریب تریم بسوے
او از شما باز گفت کہ ایا جایز بود رسول خدا را کہ در اید بحرم شما در زنان شما منکشف باشند گفت نہ
گفت موسے لیکن داخل شدن بر حرم ما جایز بود او را بدان حالت پس بدین سبب ما قریبیم بدان از شما و
نے روضۃ الصفا ایوب بن حسین الہاشمے روایت میکند کہ نفیع انصارے کہ مردے بد نفس
ہزرہ گوے بود متعرض مردم شد روزے با عبد العزیز بن العمر بن عبد العزیز و جمعے دیگر بر در قصر
ہارون الرشید نشستہ بودند کہ امام موسے بر مرکبے سوار طالع گشت و حاجب رشید بقدم اعزاز
و اجلال پیش آمدہ باستقبال او رفت و سایر مردم نیز شرایط تعظیم و تجلیل بجاے اورد ند و حاجب
بے توقف رخصت ملاقات حاصل نمودہ امام موسے بمجلس رشید در آمد نفیع با عبد العزیز گفت
کہ من عاجز تر از عباسیان ندیدم کہ با شخصے کہ دشمن ایشان است دیم ان دارند کہ ملک الشیارا
بزیان اورد انیہم تملق و فروتنے مینمایند و ہمین لحظہ کہ امام موسے از نزد رشید بیرون آید من او را
بخطاب نالایق مخاطب ساختہ خاطرش را غمگین گردانم عبد العزیز نفیع را نصیحت کردہ گفت
متعرض او مشو و ادب را نگاہ دار کہ انبطا بقہ از اہل بیت پیغمبر اند دگاہ باشد کہ در جواب کسی
کہ با ایشان تعرض نماید سخنی گویند کہ تا قیام قیامت عار ان بر صفحات روزگار بماند و چون امام موسی
از پیش ہارون الرشید بیرون آمد بر مرکب سوار شد نفیع از جای خود بر جستہ لجام مرکب امام را

را بگرفت و از روے غلظت گفت تو کیستے و از کجائی کاظم با و فرمود کہ اگر مقصود تو انست کہ نسب خود بیان کنم من پسر محمد حبیب اللہ بن اسماعیل ذبیح اللہ ابن ابراہیم خلیل السلام و اگر از شہر من میپرسے شہر من انست کہ حق سبحانہ تعالے بر کافہ مسلمانان و بر تو اگر از زمرۂ ایشانے بشرطی کہ میدانم کہ نمیدانے واجب گردانیدہ کہ بزیارت و طواف انجا روند تا در آخرت باحراز مثوبات اختصاص یابند و اگر اظہار اہانت غرض است و مفاخرت پیش خلق بخدا سوگند کہ مشرکان و یار ما راضی نشدند کہ مسلمانان مدینہ در برابر ایشان درایند تا گفتند کہ اے محمد اکفاے ما را بیرون فرست و این سخن امام موسے اشارہ بان بود در روز بدر کہ عتبہ و شیبہ و ولید از صف خود بیرون آمدہ مبارز طلبیدند و سہ کس از انصار در مقابل ایشان رفتند بعد از انکہ مشرکان دانستند کہ ایشان مردم مدینہ اند گفتند اینچہ مذکور شد اگر استفسار از شرف و منقبت ماست ما انکسانے ہستیم کہ بموجب فرمان اہل ایمان و ایقان بر ما صلوٰۃ میفرستند و اگر تو مسلمانے میگوئی اللھم صل علے محمد و ال محمد اکنون دست از مرکب من باز دار تا بر دو لرزہ بر اعضاے نفیع انصارے افتادہ رسوا و فضیحت بازگشت در روضۃ الصفا در ذکر عزیر پیغمبر نقل نمودہ کہ امام موسے کاظم رض در وقتیکہ از اعداگریختہ پوشیدہ و پنہان در اطراف جہان میگشت گذارا و بر قریہ از قراے شام افتاد در ان محل کوہے دید بغایت عالے کہ چہے اینوہ از انصارے متوجہ قلۃ الجبل شدہ بودند از ایشان پرسید کہ این چہ جاے است و شما کجا میروید گفتند برین کوہ دیرے است و در انجا راہبے ہست کہ ہر سال یکبار بیرون مے آید و ما را از حلال و حرام شریعت عیسے ع آگاہ میکند و مشکلے کہ باشد حل سازد امام موسے ع با ایشان مرافقت نمودہ بر بالاے کوہ رفت و چون بدر دیر رسیدند پیرے معمرے بیرون امد و بر موضعے مرتفع بنشست و ہمینکہ چشیم راہب بر موسے بن جعفر افتاد نورے دید کہ از فرق ہمایون تا اسمان مرتفع شدہ و از نیصورت متعجب شدہ پرسید کہ اشنائی یا بیگانہ گفت از شما نیستم گفت مگر از امت مرحومہ گفت بلے راہب باز پرسید کہ از علماے ایشان یا از جہال موسے جواب داد کہ از جاہلان نیستم راہب گفت اسالک ام تسالنے یعنے من پرسم از تو یا تو بپرسے از من موسے گفت ذاک الیک اختیار ترا است راہب گفت من بپرسم امام فرمود ہر چہ خواہے بپرس راہب گفت ما و شما میگوئیم کہ در بہشت درختے ہست کہ آنرا طوبیٰ گویند

وما میگوئیم که اصل ان درسے عیسے است وزعم شما انکه در منزل محمد است وعلی کلا التقدیرین
در بهشت بقعه وغرفه نیست که شاخے ازان درخت نبهت اکنون بگوے که مثال ان در دنیا چیست
امام گفت مثال ان در دنیا افتاب است که چون بوسط السما رسد هیچ بقعه نباشد که شعاعے
از اشعه ان در انجا نیفتد راهب گفت راست گفتے و درستے را نیکو سفتے واز هر جانب او ازین
برامد باز پیر دیر پرسید که میان ما و شما اتفاق است که اهل جنت در بهشت طعام و شراب
میخورند واز مطعومات و مشروبات کم نمیشود اگر میدانے بگو که مثال ان در دنیا چیست امام گفت
مثال ان در دنیا کتاب خدا است عزوجل که هر چند اهل تفسیر و تاویل در بطون ان سخن گویند و در
حقایق و دقایق ان نکتها پردازند باتهامیرسد همچنان بر حقیقت خود باشد راهب استحسان نموده
گفت ما و شما میگوئیم که اهل بهشت طعام و شراب میخورند و ایشانرا بول و غایط نباشد مثال
ان در دنیا چیست امام جواب داد که مثال ان در دنیا جنین است که در شکم مادر از طعام و شراب
که مادر میخورد او را نصیب باشد و بول و غایط ازوے صادر نگردد راهب گفت راست بیان کردے
اکنون مرا خبر ده که کلید بهشت از زر ست یا سیم امام گفت از هیچکدام بلکه زبان بنده مومن است
که در دهن بگرداند و بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله راهب گفت اکنون مسئله دیگر بپرسم که در
جواب ان فرمانے امام گفت اگر جواب باصواب بگویم بدین ما درای گفت بلی و برین عهد کردند
انگاه بر راهب گفت مرا خبر ده ازان دو برادر که در یکشب از مادر متولد شدند یکروز بجوار رحمت ایزدی
پیوستند و در حین موت اندو برادر یکے دو بست سال عمر داشت و دیگرے صد سال امام در جواب
گفت ان دو برادر یکے عزیر و دیگرے عزیر بودند پسران شرحیا که بیک شکم متولد شدند و بعد از
پنجاه سال که باهم بسر بردند عزیر روزے بهمی میرفت و باد سے قدرے انجیر و انگور و عصیر و شیر بود گذار او
بر قریه از قراے شام افتاد که خداے تعالے اهل انرا هلاک کرده و قریه را ویران ساخته بود و غیر
و خراب ان نظر کرد و گفت انی یحی هذه الله بعد موتها پس در انجا بخواب رفت و باری تعالے روح
او را قبض فرمود و جسد او را از چشم مردمان پنهان داشته و گوشت او را بر سباع و وحوش
حرام گردانید و ان طعام و شراب همچنان تازه بماند که هیچگونه تغیرے بدان راه نیافت و مرکب
او نیز هلاک شده و بعد از وفات عزیر بچندین سال حق عزوعلا باهتمام یکے از ملوک ان قریه را اباد ساخت و بعد صد سال

غزیر را زندہ گردانید و فرشتہ آمدہ ازوی سوال کرد کہ کم لبثت یعنی چقدر روز نگ نمودی جواب دادہ کہ لبثت یوما او بعض یوم یعنے توقف نمودم روزی یا بعض روز دان تردید در جواب بواسطہ آن بود کہ اول پنداشت کہ آفتاب غروب کردہ است بنابران گفت کہ یکروز متوقف بودم وچون ملاحظہ نمود کہ خورشید فوق الارض است فرمود کہ بعضے از روز درنگ کردم الفرشتہ گفت کہ بل لبثت مائۃ عام فانظر الے طعامک وشرابک لم یتسنہ وانظر الے حمارک یعنے بلکہ توقف نمودے صد سال بہ بین بسوے طعام وشراب خود کہ نپوسیدہ و بنگر بسوے خر تو وچون غزیر نظر بر استخوانہائے پوسیدہ مرکب خود انداخت دید کہ عظام ان باہم متصل شدہ و اعصاب و عروق ولحم بروے رستن گرفت بعد ازان قادر مختار پوست در وے پوشانید قال اللہ تعالی انظر الے العظام کیف ننشزہا ثم نکسوہا لحما فلما تبین لہ قال اعلم ان اللہ علی کل شی قدیر آنگاہ غزیر بجہاز پاے خود نشستہ بخانہ آمد و با برادر خویش غزیر پنجاہ سال دیگر زندگانی کرد و ہر دو برادر در یکروز یک در دو بست سالگی و دیگرے در صد سالگی وفات یافتند چون موسے بن جعفر سخن باتمام رسانید راہب گفت ہر چہ گفتی راست گفتے ومن گواہی میدہم کہ خدا یکی است و محمد بندہ و رسول او است وحضار مجلس نیز موافقت راہب ایمان اوردند در تحفہ اثنا عشریہ در کبد ہشتاد و دوم اوردہ وحکم صحت برین قصہ نمودہ کہ لما دخل ابو حنیفۃ المدینۃ زار قبر النبی صلے اللہ علیہ وسلم ثم اتی دار الصادق فجلس بمنتظر خروجہ فخرج ابنہ موسے وہو صغیر فقام لہ ودتہ ثم قال ابن یضع الغریب حاجتہ فی بلدکم فاجاب بتوارے خلف الجدار وتوضی عین الجدار وشطوط الانہار وسافط الثمار ولا یستقبل القبلۃ ولا یستدبرہا فخیر یضع حیث شاء فقال ابو حنیفۃ اللہ اعلم حیث یجعل رسالتہ ترجمہ ان این باشد وقتیکہ داخل شد ابو حنیفہ در مدینہ زیارت کرد قبر نبی را صلی اللہ علیہ وسلم باز آمد بخانہ صادق رحم پس نشست منتظر برامدن او پس برامد پسر او موسی حال انکہ او خرد سال بود پس ایستاد و تعظیم او کرد و باز او را گفت کجا قضا کند غریب حاجت خود در شہر شما پس جواب داد او را کہ پردہ گیرد در پس دیوار و پرہیز از چشم ہمسایہ و از کنارہ نہرہا و از جائے افتادن میوہ ہا و رد نکند بقبلہ و پشت نکند بقبلہ پس آنگاہ فضای حاجت کند ہر جا کہ خواہد پس گفت ابو حنیفہ خدا بہتر میداند جائیکہ مقرر کند رسالت خود را۔

اما کرامات وخوارق عادات او

در شواہد النبوۃ در روضۃ الاحباب از کتب معتبرہ و در صواعق واخبار الدول للقرمانی اوردہ کہ ابن جوزی از شقیق بلخی روایت میکند

کہ گفت در تاریخ تسع واربعین ومایۃ از ہجرت بداعیہ حج بیرون آمدم چون بقادسیہ رسیدم جوانے دیدم خوب روے گندم گون بالای جامہای خود پشمینہ پوشیدہ وشملہ برگتف زدہ ونعلین در پا کردہ واز میان مردمان بیرون آمدہ وتنہا نشستہ باخود گفتم این جوان از صوفیہ مینماید ہمانا کہ میخواہد کہ درین راہ برگردون مسلمانان بار باشد بردم ودیرا سرزنش کنم تا ازین باز ایستد چون نزدیک وی رسیدم فرمود کہ یا شقیق اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم پس مرا بگذاشت وبرفت باخود گفتم عجب کارے شد نام مرا دانست ہیچ مرا بگفت ہر اینہ بندہ ایست صالح بوی رسم واز وے بحلی خواہم ہر چند نیز برفتم بو نرسیدم چون بمنزل دیگر رسیدم دیدم کہ در نماز است لرزہ بر اعضاے وے افتادہ واشک از چشمہای وی روان شدہ گفتم بردم واز وے بحلے خواہم صبر کردم تا فارغ شد چون روی بوی نہادم گفت اے شقیق بخوان این ایت را کہ انے لغفار لمن تاب وامن وعمل صالحا ثم اہتدے پس مرا بگذاشت وبرفت گفتم این جوان از ابدال است دو بار شد کہ از سر باطن من خبرے دہد چون بمنزل دیگر کہ انرا زبالہ میگفتند رسیدم دیدم کہ بر سر چاہے ایستادہ ودو دست وے رکوہ ایست میخواہد کہ اب بگیرد ان رکوہ از دست وے در چاہ افتاد باسمان نگریست وگفت۔

انت ربی اذ ظمئت الماء		وقوتے اذا رزقت الطعاما

اللہم سیدے بمانے غیر ہا فلا تعدمہا والدہ دیدم کہ اب چاہ بالا آمد دست دراز کرد ورکوہ را پر اب گرفت ووضو ساخت وچہار رکعت نماز گزارد بعد ازان بجانب تودہ از ریگ میل کرد وبدست خود ریگ میگرفت ودر رکوہ میریخت وے جنبانید وے اشامید پیش وے رفتم وسلام کردم جواب داد گفتم مرا طعام کن از زیادتے انچہ خداے تعالے ترا انعام کردہ است گفت اے شقیق ہمہ نعمتہاے خداے تعالے چہ ظاہر وچہ باطن بما بیرسد ظن خود را باخداے تعالی نیکو گردان بعد ازان رکوہ را بمن داد بیاشامیدم سویق وشکر بود والحمد کہ ہرگز ازان خوشتر ولذیذ تر چیزے نیاشامیدہ بودم سیر شدم وسیراب گشتم چنانکہ چند روز مرا باطعام وشراب حاجت نیفتاد بعد ازان ویرا ندیدم تا مکہ چون بمکہ رسیدم دیدم کہ در نیمہ شب در نماز ایستادہ بود بخشوع تمام وزارے وگریہ میکرد ہمہ شب چنین بود چون صبح دمید نماز گزارد وطواف کرد وبیرون رفت در پے وے برفتم دیدم کہ برخلاف آنکہ در راہ بود دیرا موالے وخدم بودند در میان گروہے در آمدند وبروے سلام

سیگفتند پرسیدم این کیست گفتند موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین گفتم
عجائب و غرائب از نسل این سید عجیب و غریب نیست انتہی مخفی نماند کہ نیمہ شب مکدہ نماز بسلوان و تمام شب بہ گریہ زاری
گذرانیدن بتقدیر مضمون و شواہد مروفتہ الاحباب زیادہ است در دیگر کتب مذکورہ نیست و نام نمی گیرد کہ
قریب بالاست در صواعق مذکور است در دیگر کتب مذکورہ نیست فقط و در روضۃ الاحباب بدیں گونہ علام علی بن موسی الرضا
رضی اللہ عنہ بود نقل کردہ کہ گفت روزے اسحاق بن عمار در آمد و نزد موسے بن جعفر نشست
و دران وقت شخصے از مردم خراسان نیز اذن دخول طلبید و بمجلس شریف رسیدہ با انجناب بلغتے
تکلم نمود کہ بکلام او بہ مشابہت داشت و مثل آن مسموع نشدہ بود امام کاظم رضی اللہ عنہ بہمان زبان اورا
جواب دادہ اسحاق انجناب را گفت من ہرگز تا امروز ایں کلام نشنیدہ بودم امام فرمود کہ این کلام
اہالے چین و تبت است پس گفت اے اسحاق تعجب نمودے ازین اسحاق گفت محل تعجب است
فرمود کہ ترا خبر دہم از انچہ ازین عجب تر باشد بدرستیکہ امام میداند منطق الطیر و نطق ہر دے
روح را کہ ایزد تعالے او را خلق کردہ است و مخفی نیست بر امام چیزے و فیہ ایضا عن مفضل بن
عمر کہ چون صادق رضی اللہ تعالے عنہ وفات یافت و عبد اللہ بن جعفر بخلافت وصیت پدر دعوی
امامت کرد کاظم رضی اللہ عنہ ہیزم بسیار در ساحت سرائے خویش جمع ساختہ عبد اللہ را طلب
داشت و فرمود تا آتش دران ہیزم ہا زدند تا ہمہ ہیزم سوختہ شد و آتش گشت آنگاہ موسے بر خاستہ
با ثواب خویش در میان آتش در آمدہ بنشست و بجانب حاضران متوجہ شدہ آغاز مکالمہ نمود
و بعد از ساعتے از انجا بیرون آمدہ جامہ خود را بفشاند و بمجلس رجوع کردہ عبد اللہ را گفت اگر تو گمان
بردی کہ امامت بعد از پدر تو رسیدہ نشین درین آتش چنانکہ من نشستم راوے گوید کہ رنگ عبد اللہ
از شنیدن این سخن متغیر گشتہ برخاست و از مجلس کاظم رضی اللہ عنہ بیرون رفت و در شواہد النبوۃ و روضۃ
کہ ہارون الرشید علی بن یقطین را جامہاے فاخرہ داد و از انجا در راہ بود از خز سیاہ زر بفت علی بن
یقطین بنا بر کمال محبت کہ نسبت بر کاظم رضی اللہ عنہ داشت چیزے از اموال این جامہا فرو دوہمہ
را پیش وے فرستاد ہمہ را قبول کرد جز فراعہ را کہ رد کرد و گفت کہ این را نگاہ دار کہ ترا بکار آید بعد ازان
بچند روز علی بن یقطین بر یکے از غلامان خود غضب کرد و از پیش راند غلام پیش رشید آمدہ گفت
سید من موسے بن جعفر امام میدارد و برائے وے مال بسیار میفرستد از انجملہ فراعہ است

کہ امیر المومنین و یرابان اکرام و احترام کردہ است چون رشید ازانشنید غضب بروے مستولے
شد فی الحال گماشتہ بطلب وے فرستاد چون حاضر شد ازوے پرسیدان دراعہ راکہ ترا
پوشانیدہ بودم چہ کردے گفت نزدیک منست یا امیر المومنین فرمود کہ ویرا حاضر کن غلامے را طلبید
و گفت بفلان خانہ رو و از سراے من کلید انرا از فلان کنیزک بطلب و در انخانہ صندوقے است و
سر انرا بکشاے و دران صندوق ظرفے است سربمہر انرا بیار غلام زود انظرف را حاضر کرد رشید
فرمود تا مہر انرا برداشتند دراعہ را دید بوے بیاتی خوش مطیب ساختہ غضب وے فرو نشست
و گفت این را بجاے وے باز فرست و خوش باش کہ من ابدا سخن ہیچکس را در حق تو نخواہم شنید و
از انجملہ انست کہ شخصے گفتہ است کہ در کرت اول کہ مہدے کاظم رضی اللہ عنہ بغداد و طلبید مرا فرمود
کہ بعضے از حوائج را از بازار بخرم چون بمن نظر کرد مرا بسیار مغموم و محزون دید گفت ایفلان چیست کہ ترا
مغموم مے بینم گفتم چون مغموم نباشم کہ پیش این ظالم میروم و معلوم نیست کہ سرانجام چہ خواہد بود فرمود کہ ہیچ
باک نیست کہ در فلان ماہ و فلان روز باز خواہم آمد تو در اول شب منتظر من مے باش و ایم ماہ
و روز مے شمردم تا انروز کہ موعود بود رسید انتظار میبردم تا نزدیک غروب ہیچکس را ندیدم شیطان
وسوسہ در خاطر من انداخت تبر سیدم کہ شکے در دل من راہ یابد اضطرابی عظیم در من افتاد ناگاہ دیدم
کہ از جانب عراق سیاہے پیدا آمد و کاظم رضی اللہ عنہ در پیش ان سیاہ بر بغلہ سوار او از دادو کاے
فلان گفتم لبیک یا ابن رسول اللہ فرمود کہ نزدیک بود کہ شکے در دل تو افتد گفتم چنین بود پس گفتم الحمد للہ
کہ ازین ظالم بسلامتے خلاص شدے فرمود کہ یکبار دیگر مرا خواہند برد کہ خلاص نیابم و از انجملہ انست کہ
دیگرے گفتہ است کہ در مدینہ مجاور بودم و خانہ بکرایہ گرفتہ بودم ملازمت مجلس کاظم رضی اللہ عنہ مے کردم
روزے باران عظیم مے امد احرام ملازمت وے بستم چون بروے در آمدم و سلام کردم جواب داد
فرمود کہ اے فلان بخانہ خود باز گرد کہ خانہ تو بر بالاے متاع تو فرود آمدہ است باز گشتم و دیدم کہ خانہ فرود
آمدہ است جمیع بکرایہ گرفتم تا متاع مرا از زیر خاک بیرون کردند ہیچ چیزے گم نشدہ مگر مطلی چون بامداد
پیش وے آمدم فرمود کہ ہیچ چیز از خانہ تو گم نشد گفتم مگر مطلے کہ بان وضو میساختم زمانے سر در پیش افگند پس
سر بر اورد و گفت کہ گمان مے برم کہ تو انرا جائے فراموش کردہ بردہ از کنیزک صاحب سرائے سوال
کن و بگوی کہ مطلے را تو بر داشتہ بمن باز دہ کہ تو باز خواہد داد چون باز گشتم پیش کنیزک صاحب

سرائے آمدم و گفتم مطلب فلان جائے فراموش کردہ بودم تو در آمدہ و برداشتہ من بازدہ کہ میطلبم
کہ وضو سازم نے الحال برفت و بیاورد و از انجملہ است کہ دیگرے گفتہ کہ در آنوقت کہ ویرا ببصرہ میبردند
نزدیک بمدائن باوے در کشتی نشستم و در عقب ما کشتی بود کہ در وے زنی بود کہ با شوہر خود نزاع
کردہ بود و در آنجا شور و غوغائے بود فرمود کہ اینچہ شور است گفتیم کہ عروسے مے برند چون ساعتی برآمد
شنیدیم کہ فریادے برآمد پرسیدیم کہ اینفریاد چیست گفتند کہ آن عروس خواستہ است تا مشتے
آب بردارد دستوانہ زرین از دست او در آب افتادہ است فریاد کردہ است فرمود کہ کشتے
را نگاہ دارید نگاہ داشتند دیگر فرمود کہ ملاح ایشانرا نیز بگوئید کہ کشتے ایشان نیز نگاہ دارند نگاہ داشتند
بکنار کشتی آمد و زیر لب چیزے بخواند پس فرمود کہ ملاح ایشانرا بگوئید تا فوطہ بندد و بآب در آید و آن
دستوانہ بگیرد چون نظر کردیم آن دستوانہ بر روے زمین نمیرود اندک ابی بر بالاے آن ملاح در آمد آنرا
بگرفت و از انجملہ است کہ دیگرے گفتہ است کہ یکے از اصحاب صد دینار با من ہمراہ کرد کہ پیش کاظم رضی اللہ
عنہ برم و مرا نیچیزے بود چون بمدینہ رسیدیم با برخود نیختم و بضاعت خود را بشستیم و از ان انزان
مشک سودہ برانجا پاشیدم چون بضاعت امروز را شمردم نود و نہ دینار بود دیگر بار شمردم ہمان بود یکدینار
دیگر از خود بنشستم و بان ضم کردم و در صرہ کردم بحیانکہ در شب بروے آمدم گفتم جان من فداے تو باد اندک
بضاعتے دارم کہ بان تقرب میجویم بخدائے تعالے گفت بیار و تا نیز خود پیش وے بردم پس گفتم مولائے
تو فلانکس چیزے با من ہمراہ کردہ است گفت بیار صرہ دینار را پیش وے بردم فرمود کہ بر زمین ریز
بریختم بدست خود از ہر اگندہ ساخت و دینار مراجدا کرد فرمود کہ وے وزن را اعتبار کردہ است نہ عدد
و از انجملہ است کہ دیگرے گفتہ است کہ علی بن یقطین و کس دیگر مرا گفتند کہ بکوفہ رو و فلانے را با خود ہمراہ
کن و دو راحلہ بخر بدو انمال را و انمکتوبات را بموسے بن جعفر برسانیدن بکوفہ رفتم و با دو کس دو راحلہ
خریدم چون بمدینہ نزدیک سیدیم جائے فرود آمدیم و چیزے میخوردیم ناگاہ دیدیم کہ موسے بن جعفر بر قبہ
سوار ظاہر شد بر خاستیم و بروے سلام کردیم فرمود کہ بیاید آنچہ با شما است ہر چہ داشتیم پیش
بردیم پس مکتوبات را بوے دادیم مکتوبی چند از آستین خود بیرون کرد فرمود این جواب ہاے
مکتوبات شما است باز گردید و در حفظ خدائے تعالے گفتیم کہ زاد ما تمام شدہ است و مدینہ نزدیک
است اگر اجازت باشد زیارت رسول صلی اللہ علیہ وسلم بکنیم و توشہ نیز برداریم فرمود کہ با شما

ہیچ زاد باقی ماندہ است گفتیم ارے فرمود کہ پیش آرید پیش آوردیم انرا بدست مبارک خود گرفت فرمود کہ این زاد شما تا بکوفہ بسند است بازگردید و حفظ خدا ے تعالے بازگشتیم دان زاد تا بکوفہ ما را بستد بود واللہ اعلم و از انجملہ است کہ دیرا چون زہر دادند فرمود کہ مرا امروز زہر دادند فردا بدن من زرد خواہد شد پس نعشے زرد ے سبز خواہد شد و پس فردا سیاہ خواہد شد انگاہ خونہم مرد و چنان شد کہ فرمودہ بود و دیگے یحیے بن خالد برمکے در طب زہر داد و بفرمودہ ہارون الرشید در صواعق اوردہ کہ سندی بن سالمک بفرمودہ ہارون سم در طعام او کرد بعضے برانند کہ سم در رطب کرد و تب کردہ بعد از سہ روز وفات یافت و مدت عمرش شصت و پنجسال بود و فی مروج الذہب قبض موسے سموماً ببغداد و باعتقاد بعضے شیعہ سرب در حلق او ریختند بدان سبب وفات یافت شاید ہمہ بوقوع آمدہ باشد واللہ اعلم بحقیقۃ الحال اما نقش خاتم وے علے حیدر بودہ است کذا فے روضۃ الاحباب۔

علی بن موسی الرضا رضی اللہ تعالی عنہ در شواہد النبوۃ اوردہ کہ وے امام ہشتم است و فی تاریخ ابن خلکان ہو احد الائمۃ الاثنا عشر علے اعتقاد الامامیۃ و کنیت او ابو الحسن است و لقب او رضا است و فے اخبار الدول للقرمانے صابر و زکے نیز از القاب او است و در روضۃ الصفا اوردہ کہ کرمتفے نیز لقب او است و فے روضۃ الاحباب فاضر لقب رواست پس نام او علی و کنیت او ابو الحسن و لقب او رضا و صابر و زکے و مرتضے و وفا امام رضا و نام و کنیت و لقب موافق امیر المومنین علے مرتضے است رضا در شواہد اوردہ از کاظم رضی اللہ عنہ ازمذکہ فرمودہ است کہ اورا عطا دادم کنیت خود و فے الشواہد و الروضۃ الاحباب نقلا عن فصل الخطاب قیل لابے جعفر محمد بن علی الرضا رضے اللہ عنہ ان ایاک سماہ المامون الرضا و رضیہ بولایۃ عہدہ فقال بل اللہ سبحانہ سماہ الرضا لانہ کان رضا اللہ عزوجل فے سمائہ و رضا رسولہ صلے اللہ علیہ وسلم فے ارضہ و خص من بین ابائہ الماضین بذلک لانہ رضی بہ المخالفون کما رضی بہ الموافقون و کان ابوہ موسے الکاظم رضی اللہ عنہ یقول او عولی لہ الرضا و اذا خاطبہ قال یا ابا الحسن و فی تاریخ ابن خلکان کانت ولادۃ علے الرضا یوم الجمعۃ فی بعض شہور سنۃ ثلث و خمسین و مائۃ بالمدینۃ و قیل بل ولد سابع شوال و قیل ثامنہ و قبل ثامنہ و ثلاثین سنۃ احدے و خمسین و مایۃ و فے روضۃ الاحباب بروایت اکثر علما ولادت او در ذی الحجہ سنہ ثلث و خمسین و مائۃ بمدینہ اتفاق افتاد و فے روضۃ الصفا ولادت او در سنۃ ثمان و اربعین

و مایتہ و بقال انہ ولد لاحدی عشر لیلۃ خلت من ذی القعدہ یوم الجمعہ سنۃ ثلث و خمسین و مایتہ و فی الشواہد
ولادت او در مدینہ بود روز پنجشنبہ بازدہم ربیع الاخر سنۃ ثلث و خمسین و مایتہ بعد وفات جدہ الصادق
بخمس سنین و قبل غیر ذلک و در منتخب السیر اورد کہ ولادت علی رضا روز شنبہ یازدہم ذی قعدہ
سنۃ احدی و خمسین و مایتہ بمدینہ بود و وفات او روز دوشنبہ ہفتم شوال سنۃ ثلث و مایتین
بطوس بود باین تقدیر عمر او پنجاہ و یکسال و دو ماہ و بست و ہفت یا شش روز باشد چنانچہ خود
صاحب منتخب بدان تصریح نمودہ پس در تاریخ دین روز ولادت او چند قول آمد جمعہ پانجشنبہ یا سہ شنبہ
ارجح روز جمعہ است شہر ذی الحجہ یا ذی القعدہ یا ربیع الاخر یا شوال ارجح یازدہم ذی الحجہ است سنۃ
ثلث و خمسین او احدی و خمسین او ثمان و اربعین و مایتہ الاول ہو الاصح اما وفات او در شواہد
آورد کہ وفات وے در ولایت طوس بود و است در قریہ سناباد از رستاق نوقان و قبر وے
در قبلہ قبر ہارون الرشید است در قبۂ کہ سر اے حمید بن قحطبۃ الطائی است ذلک فی شہر رمضان
تسع یقین منہ یوم الجمعۃ سنۃ ثمان و مایتین و فی روضۃ الاحباب سنۃ ثلث و مایتین و قیل سنۃ
ثمان و مایتین و فی منتخب السیر یوم الاثنین سابع شوال سنۃ ثلث و مایتین در طوس بود و فی تاریخ
ابن خلکان توفی فی اخر صفر سنۃ اثنین و مایتین و قیل بل توفی خامس ذی الحجہ و قیل ثالث
عشر ذی القعدہ سنۃ ثلث و مایتین بمدینۃ طوس و صلی علیہ المامون و دفنہ بلاصق قبر ابیہ الرشید
مختار راقم حروف روز جمعہ بستم یا بست و یکم رمضان سنۃ ثلاث و مایتین بود بر ین تقدیر عمر شریفش
چہل و نہ سال و نہ ماہ و دیگر روز کم و بیش باشد علی ارجح الاقوال مگر در روضۃ الاحباب گفتہ کہ عمر شش
چہل و ہشت سال و بقول اصح قریب پنجاہ سال و فی اخبار الدول عمرہ خمس و خمسون سنۃ و اللہ اعلم
در روضۃ الاحباب گفتہ کہ علی رضا وقت وفات امام جعفر پنج سالہ و در وقت وفات امام کاظم سی سالہ بود
و اللہ اعلم و در سبب وفات وی اختلاف است فی تاریخ ابن خلکان کان سبب موتہ انہ اکل عنبا
فاکثر منہ و قیل بل کان مسموما فاعتل منہ و مات رحمہ اللہ تعالے ما بقیہ قصہ وفات او در فصل ولی عہدے
او نحو اہد آمد انشاء اللہ تعالے و در شواہد و روضۃ الاحباب اورد کہ مادر وی باتفاق مورخین ام ولد
بود و است و لہا اسماء منہا اروے و نجمہ و سمانہ و ام البنین و استقر اسمہا علی تکتم و فی روضۃ الاحباب
نقلا عن حافظ عبد العزیز کہ نامش سکینہ تو بیہ بود و بعضے خیزران مویہ گفتہ اند و نقش شفر است

وقبل غیر ذلک وفی الشواہد وروضۃ الاحباب گویند کہ وے کنیزک حمیدہ بود مادر کاظم رضی اللہ عنہ شبے حمیدہ مصطفے را صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دید فرمود کہ تحفہ را بہ پسر خود موسے بخش کہ زود باشد کہ از وی فرزندے بوجود آید کہ بہتر بن اہل زمین باشد وازام رضا رضی اللہ عنہ روایت کنند کہ گفت چون بر ضا حاملہ شدم ہرگز از خود ثقل حمل در نیافتم ودر خواب از شکم خود اذکار تسبیح وتہلیل میشنیدم ہول وہیبت بر من غلبہ میکرد وچون بیدار میشدم ہیچ اواز نے آمدہ در زمان ولادت دستہا بر زمین نہاد وروے باسمان کرد لب مبارک ہ جنبانید چنانکہ کسے سخن گوید ومناجات کند وہشام بن احمد کہ از خواص کاظم رضی اللہ عنہ بود روایت کردہ کہ مرا گفت کہ ہیچ دانستہ کہ از تاجران مغرب کسے آمدہ است گفتم ندانستہ ام فرمود کہ آمدہ است باوے سوار شدیم وبر فتیم تا بان مغربے رسیدیم ہفت کنیزک بر ما عرض کرد ہیچ کدام را قبول نکرد فرمود کہ دیگر عرض کن گفت دیگر نماندہ است مگر کنیزک بیمار است فرمود چہ شود کہ ویرا عرض کنی قبول نکرد پس باز گشت روز دیگر مرا فرستاد وگفت ویرا بگوی کہ غایت ثمن وے چیست ہر چہ بگوید بان بخر بیش وے رفتم گفت از چنین وچنین کم نمیکنم گفتم کہ بانچہ گفتے خریدم گفت کہ بتو فروختم اما بگوئی کہ ان مرد کہ وی باوی ہمراہ بود کیست گفتم مرد یست از بنی ہاشم گفت از کدام قبیلہ بنی ہاشم گفتم بیش ازین نمیدانم ظاہرا ارادہ اخفا داشتہ گفت ترا خبرے بگویم چون این کنیزک را از قصاے بلاد عرب خریدم زنے از اہل کتاب مرا دید گفت این کنیزک چیست گفتم کنیزکے است کہ از برائے خود خریدہ ام گفت این کنیزک از ان قبیل نیست کہ از ان تو باشد میبا بد کہ این نزدیک بہترین اہل ارض باشد کہ از وے در اندک وقتے فرزندے پیدا آید کہ از شرق تا غرب مثل وے نباشد راوے گوید کہ چون ویرا اوردم اندک روزگارے پیش وے بود کہ رضا رضی اللہ عنہ متولد شد میگوید مولف کہ توفیق باین دو روایت باین صورت میشود کہ گوئیم کہ امام موسے کاظم رضی اللہ عنہ اولا ان جاریہ حسب فرمودہ مادر خود برائے خدمت مادر خود حمیدہ خریدہ بود بعد ازان حمیدہ حسب فرمودہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ان جاریہ را بہ پسر خود موسے بخشید بعد ازان امام رضا متولد شد واللہ اعلم بحقیقۃ الحال

امامناقبہ فی الشواہد ونے روضۃ الاحباب عن موسے الکاظم رضی اللہ عنہ قال رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی المنام وامیر المومنین علی رضہ معہ فقال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علیک بنیظر بنور اللہ عز وجل ینطق بحکمۃ یصیب ولا یخطے ویعلم ولا یجہل فدعلی حکما وعلما یعنی روایت است

از موسی کاظم کہ گفت دیدم کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دادہ امیر المومنین علی رضا دادی پسر را پس گفت ہمن رسول اللہ صلعم علی پسر تست نظر کند بنور خدای عزوجل و بگوید از حکمت او تعالی صواب کند خطا نکند و عالم باشد جہالت نکند تحقیق پر کردہ شدہ است از حکمت و علم وفی روضۃ الاحباب کہ اقارب و اجانب از مشرق تا مغرب بر فوز علو شان و سمو مکان ان امام وافر الاحسان اتفاق داشتہ اند و دانند و اقاصی و ادانے بلکہ جمیع افراد انواع انسانی مناقب و مفاخران حمیدہ ماثر بر صحائف ضمائر نگاشتہ اند و مے نگارند کرامتش از ہر چہ تصور توان کرد زیادہ بود مخفی نماند کہ مراد از جمیع افراد انسان معتقدان خاندان نبوت باشند ذکر الکل ارادۃ البعض گرفتہ باشند وفی اخبار الدول للقرمانے کان رضی اللہ عنہ قلیل النوم کثیر الصوم وکان جلوسہ فی الصیف علی حصیر فی الشتاء علی جلد شاۃ وبود رضی اللہ عنہ اندک خواب و بیشتر روزہ دارندہ و بود در روزگرما نشست او بر بوریا و در سرما بر پوست گوسپند و در صواعق اوردہ کہ علی رضا رضی اللہ عنہ اعلم و اکمل و اجل قدر بود و ازین جہت بود کہ مامون خلیفہ تعظیم و اجلال او بسیارے نمود و او را دوست مے داشت و دختر خود را در نکاح او در اورد در مملکت خود شریک ساخت چنانچہ تفصیل ان خواہد آمد و معروف کرخے کہ استاد سری سقطے بود بدست او مسلمان شد و از جملہ موالی او بود و فی میزان الذہبی علی بن موسی بن جعفر بن محمد الہاشمی العلوی الرضا عن ابیہ عن جدہ قال ابن طاہر یاتے عن ابیہ بعجایب قلت انما اتیان فی ثبوت اسنادیہ الا فالرجل قد کذب علیہ وضع علیہ نسخۃ سایرۃ کما کذب علی جدہ الصادق فروی عنہ ابو الصلت الہروی احد المتہمین وعلی بن مہدی القاضی عنہ نسخۃ ولابی احمد عاصم بن سلیمان الطائی عنہ نسخۃ کبیرۃ والداود بن سلیمان الفروی عنہ نسخۃ بات سنۃ ثلث وماتین قال ابو الحسن الدار قطنی اتا ابن حبان فی کتابہ قال علی بن موسی الرضا روی عن ابیہ عجایب سیم و بخطے وفی تقریب العسقلانی علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی الہاشمی یلقب بالرضا بکسر الراء وفتح المعجمۃ الصدوق والخلل ممن روی عنہ من کبار العاشرۃ مات سنۃ ثلث وماتین ولہ بضع واربعین۔

وفی الخلاصۃ علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب الہاشمی ابو الحسن الرضا عن ابیہ وعنہ عبد السلام بن صالح وجماعۃ عدۃ نسخ وکان سید بنی ہاشم وکان المامون یعظمہ ویجلہ ویعمدلہ بالخلافۃ واخذلہ العہد مات مسموما بطوس ومشہدہ بہا معروف۔

در صواعق و اخبار الدول للقرمانی نقلا عن تاریخ نیشاپور آورده که امام علی بن موسی الرضا رضی چون به نیشاپور آمد بازار نیشاپور شکسته شد و جمیع خلایق جهت زیارت وی بیرون آمدند و امام جهت وقع آفتاب پرده بر سر کشیده بود که هیچکس ویرا نمیدید و از جمله اکابر علما و محدثین شیخ ابو زرعه رازی و محمد بن اسلم طوسی دران شهر بودند ایشان با خلقی بی نهایت از طلبه علوم و اهل حدیث بملازمت آنحضرت شتافته التماس نمودند که روی مبارک خود را بایشان نماید و حدیث از اباواجداد خود جهت ایشان روایت کند بعد از تضرع بسیار امام قبول این معنی نموده استری شهبا که بران سوار بود باز داشت و غلامان را امر فرمود تا پرده از روی مبارکش برداشتند و چشم خلایق را بزیارت طلعت مبارک خود روشن ساخت و نظر مردم چون بدو کیسوی وی که بدوش خود انداخته بود افتاد تضرع و زاری در آمدند بعضی گریه و فریاد مینمودند و بعضی خود را در خاک انداخته بودند و بعضی سم استرش را بوسه میدادند ناگاه علما فریاد برآورده گفتند ای معاشر الناس زمانی ساکت باشید چون ساکت شدند شیخ ابو زرعه و محمد بن اسلم که هر دو حافظ حدیث بودند باز اعاده التماس خود نمودند امام گفت خبر داد مرا پدرم موسی کاظم از پدر خود جعفر صادق و او از پدر خود محمد باقر از پدر خود زین العابدین علی الحسین از پدر خود حسین داد از پدر خود امیر المومنین علی بن ابی طالب رضی الله تعالی عنهم که رسول صلی الله علیه وسلم گفت خبر داد مرا جبرئیل علیه السلام که گفت از رب العزت جل جلاله شنیدم که میگفت لا اله الا الله حصنی فمن قالها دخل حصنی و من دخل حصنی امن من عذابی یعنی لا اله الا الله که کلمه توحید است بمنزله حصاریست از جانب من هر کسکه این کلمه خالصاً لله گفت در حصار من داخل شد و هر کسکه در حصار من داخل شد محفوظ ماند از عذاب من بعد ازان امر فرمود تا پرده انداختند و روان شد مروی است که عدد جمیع که قلم و دوات اورده این حدیث را نوشتند قریب به بیست هزار میشد و در روایتی آنکه حدیثی که دران وقت روایت کرد این حدیث بود که الایمان معرفة بالقلب و اقرار باللسان و عمل بالارکان و احتمال دارد که دو واقعه باشد میگوید بفقیر که شاید هر دو حدیث یکواقعه گفته باشد یک حدیثی نقل نمودند از امام احمد حنبل رح منقول است که گفت اگر این اسناد بر مجنونی بخوانند هر اینه از ان مرض خلاص میشد در رسالة النقی و فی اخبار الدول للقرمانی قال التقیتی اتصل هذا الحدیث بهذه السند ببعض امراء السامانیة فکتبه بالذهب و اوصی ان یدفن معه فی قبره فتری بعد موته فقیل ما فعل الله بک قال غفر لی بتلفظ بلا اله الا الله و تصدیقی بان محمد رسول الله انتهی

ومثل اینحدیث کہ مروی است مسلسل بسند ایمہ اہلبیت وجلیہ شریف حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم و
فی صفۃ الصلوٰۃ علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم لہذا شیخ ملا علی قاری در شرح شفاے قاضی عیاض آوردہ
قال التلمسانی ہذا اسناد شریف لانہ مروی عن اہل البیت ومثلہ الاسناد المروی فی صفۃ الصلوٰۃ
علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم حتی قال فیہ الایمۃ الاسناد ولو ذکر علی ذی علۃ او حمی لبری او علی مصاب
لافاق ولورقی بہ ماسوع لبری یعنی این اسناد شریف است کہ مروی است از اہل بیت ایمہ
اسناد گفتہ اند اگر یاد کردہ شود بر مریضے ہر اینہ شفا یابد یا اگر بر مصیبت زدہ ہر آینہ افاقہ یابد
واگر تعویذ نویسند برافت زدہ ہر اینہ نجات یابد لہذا ہذا الاسناد الشریف العالی پس امام علی رضا
از پدر خود موسے کاظم روایت دارد واز وے ابو الصلت الہروے ویعلے بن مہدے القاضی
وابے احمد وعامر بن سلیمان الطائی والداؤد بن سلیمان القزوینے والحافظ ابو زرعۃ الرازی والحافظ
محمد بن اسلم الطوسے وعبد السلام وجمع کثیر ومیگوید فقیر احتمال دارد کہ پسران وبرادران انجناب نیز ازوی
روایت دارند وانجناب نیز از اعمام خود ودیگر مشایخ روایت دارد اگرچہ کتب ہا نیکہ درین وقت پیش نظر
است دران تصریحے بدان نکردہ واللہ اعلم در شواہد النبوۃ وروضۃ الاحباب از مولف راوندی نقل
کردہ کہ ابو اسماعیل سندی گفت کہ شنیدم ومرا رسید کہ خدای تعالی را حجتے است در میان عرب
از سند بقدم طلب بیرون آمدم مرا بعلی الرضا دلالت کردند پس بملازمتش رفتہ بزبان سندی بروی
سلام کردم زیرا کہ عربی نمیدانستم وامام بہمین زبان جواب فرمودہ ہرچہ بلغت سندی بروی عرض
کردم بہمان لغت جواب شنیدم دران اثنا عرض کردم کہ من در سند استماع نمودم کہ حضرت ایزد را
حجتے است در عرب وبطلب او از وطن بیرون آمدہ ام فرمود کہ رسید بمطلوب وغم انکس بپرس
ہرچہ میخواہی پس من ہرچہ ارادہ داشتم از وے سوال کردم ودر وقت برخاستن گفتم کہ من بلغت عرب
دانا نیستم میخواہم کہ دعائی تا خداے تعالی بدان زبان ملہم کردانند تا با اعراب بعربے سخن توانم گفت پس
دست خود را بر سر ودلب من مالید از ان وقت بلغت عربی متکلم شدم ونے روضۃ الاحباب عن ابی
الصلت زبان الہروے کہ گفت علی الرضا رضی اللہ عنہ نا بردہ سخن مے کرد بلغات ایشان ووالد کہ امام رضا
فصیح ترین مردم بود ودانا ترین ایشان بہر زبانے ولغتے ومن روزے او را گفتم کہ یا ابن رسول اللہ من
تعجب میکنم از معرفت تو بلغات مختلف پس گفت یا ابا الصلت انا حجۃ اللہ علی خلقہ ونیستو اند کہ ایزد تعالے

کسے را بر خلق خود حجت سازد کہ عارف بلغات ایشان نباشد یا تبوز رسیدہ است کہ امیر المومنین علی رضے اللہ عنہ گفت اوتینا فصل الخطاب وہل فصل الخطاب الا معرفۃ اللغات ودر شواہد النبوۃ آوردہ کہ دیگرے گفتہ است کہ غریمت حج کردم جاربہ من برائے من دو ثوب ملحم ترتیب کردہ بود کہ دران احرام بندم چون وقت احرام رسید مرا در خاطر غدغدہ پیدا شد کہ احرام در ثوب ملحم جائز است یا نے ترک ان کردم وجامہ دیگر پوشیدم چون بمکہ رسیدم بسوئے رضا رضے اللہ عنہ کتابتے کردم وہمراہ ان چیز بابوئے فرستادم وفراموش کردم کہ درانجا از وے سوال کنم کہ احرام در ثوب ملحم جائز ہست یا نے باوجود انکہ در خاطر داشتم چندان برنیامد کہ قاصد آمد وجواب مکتوب من آورد در آخر ان نوشتہ کہ ہیچ باکے نیست اگر محرم جامہ ملحم پوشد انتہی وانجناب مدت العمر بر جادہ شریعت مستقیم بود وچیزیکہ موجب اعتراض شریعت باشد ہرگز از انجناب منقول نشدہ وسلاسل جمیع طرق اولیاء اللہ بغیر چشتیہ کہ ایشان سلسلہ خود بذریعہ حسن بصری رح بامیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ عنہ میرسانند بانجناب منتہی میشود وکرامات انجناب بسیار است برخے ازان مذکور شد وما بقے در فصل کرامات مذکور خواہد شد انشاء اللہ تعالے۔

اما دلی عہدی انجناب در زمان مامون عباسے وما تیعلق بہا از تواریخ الخلفا للعلامہ جلال الدین السیوطی فے سنۃ احدے ومائتین خلع المامون اخاہ المؤتمن من العہد وجعل ولی العہد من بعدہ علی الرضا بن موسے الکاظم بن جعفر الصادق حملہ علی ذلک افراطہ فی التشیع حتے قیل انہ ہم ان یخلع نفسہ ویفوض الامر الیہ وہو الذی لقبہ الرضا وضرب الدراہم باسمہ وزوجہ ابنتہ وکتب الے الآفاق بذلک وامر بترک السواد ولبس الخضرفاشتد ذلک علی بنی العباس جداً وخرجوا علیہ وبایعوا ابراہیم بن المہدی ولقب المبارک فجہز المامون لقتالہ وجرت امور وحروب وسار المامون الی نحو العراق فلم یثب علی الرضا الا ان مات فے سنۃ ثلث یعنے در سنہ دوصد ویک خلع کرد مامون برادر خود مومن را از وے عہدے ونمود ولی عہد بعد خود علی رضا پسر موسے کاظم پسر جعفر صادق را اورد وبا بریں ہمہ افراط او در تشیع تا انکہ گفتہ اند کہ ارادہ داشت کہ خلع نماید خود را وتفویض نماید امر بسوئے وے واوست کہ لقب کرد او را رضا وبزوراہم نام او وتزویج کرد دختر خود را بابو ونوشت بسوئے آفاق بدان وامر کرد بترک شعار سیاہ وپوشیدن لباس سبز پس ہرا ینہ گران آمدایں

امر برعی عباس وخروج کردند براو وبیعت کردند با براہیم بن مہدی او لقب کردند مبارک پس تجہیز قتال کرد
مامون وجاری شد امور وحروب وسیر کرد مامون بسوے عراق پس باندک فرصتے علی رضا
وفات کرد در سنہ دو صد دو سہ وشش تاریخ ابن خلکان وکان المامون زوجہ علی الرضا
ابنتہ ام حبیبہ سنہ سنۃ ثنتین ومائتین وجعلہ ولی عہدہ وضرب اسمہ علی الدنانیر والدراہم وکان
السبب فی ذلک انہ استحضر اولاد العباس الرجال منہم والنساء وہو بمدینۃ مرو فکان عددہم
ثلثمائۃ وثلاثین القاما بین الکبار والصغار واستدعی علیا المذکور فانزلہ احسن منزلۃ وجمع لہ خواص
الاولیاء واخبرہم انہ نظر فی اولاد العباس واولاد علی بن ابی طالب علیہ الصلوٰۃ والسلام فلم یجد فی
وقتہ احدا افضل ولا احق بالامر من علی الرضا فبایع لہ بولایۃ عہدہ وامر بازالۃ السواد من اللباس و
الاعلام ولبس الخضرۃ وفی الخزائن من بالعراق من اولاد العباس فعلموا ان فی ذلک خروج الامر عنہم فخلعوا
المامون الی اخرہ یعنے مامون تزویج کرد دختر خود ام حبیبہ را در سنہ دو صد دو ده و ساخت او را ولی
عہد وزد نام او را بر دینار و درم و بود سبب ان کہ حاضر کرد اولاد عباس را مردان ایشان وزنان
ایشان در شہر مرو بود عدد ایشان از خورد و کلان سی ہزار و دعوت نمود علی رضا را و فرود آورد او را بمقامی
نیکو وجمع کرد براے او خواص اولیاء وخبر کرد ایشانرا بدرستیکہ او نظر کرد در اولاد عباس و در اولاد علی
ابن ابی طالب علیہ الصلوٰۃ والسلام پس نیافت در وقت او ہیچکس افضل واحق وامر خلافت از علی رضا پس
بیعت کرد براے او بولایت عہد خود وامر کرد بترک سواد از لباس اعلام واستعمال سبز و سعایت نمود
شد این خبر نزد کسانیکہ از اولاد عباس بودند در عراق پس دانستند کہ دران خروج امر است از ایشان
پس خلع نمودند مامون را الی اخرہ وفی روضۃ الصفا کہ خلاصۂ ان اینست چون از استیلاے
حسن بن سہل اطراف یمن وحجاز پر آشوب شد ودر ہر گنجے علویان خروج کردند فضل بن سہل اخبارے
کہ تعلق بعلویہا دارش داشت بامامون نمیگفت اما میگفت کہ در ہر شہرے شخصے از اولاد علی دعوی
خلافت میکند ومردم متابعت ایشان کردہ ہرج مرج بدیار عرب راہ یافتہ تدبیر این فتنہ باید کرد پیش
از انکہ کار از دست رود وبعد از تقدیم امر مشاورت را بیاران قرار گرفت کہ مامون شخصے را از
اجلہ سادات کہ بعلم ودانش وزہد ورع سرامد اقران باشد ولیعہد گرداند تا علویان بقدم تسلیم
وانقیاد پیش آمدہ دیگر تہیج فتنہ نکنند وبعد از تامل وتدبر قرعہ اختیار بر امام عالیمقدار علی بن موسے

الرضا افتاد که اورا نے واقاضی بفضیلت و تقدم او اعتراف داشتند و اقارب و اجانب در بزرگی و سیادت او سخن نمی داشتند در سنه مامون خال خود رجا بن ضحاک و دیگرے از مخصوصان خود را که هر دو بفصاحت بیان و طلاقت لسان از تو اور دوران بودند بطلب امام رضا بمدینه فرستاد و درین سال هم کسان باطراف و اقطار دیار اسلام روان کرد تا اکثر اولاد عباس را از صغیر و کبیر بمرو آوردند و سی و سه هزار کس از فرزندان عباس بن عبد المطلب در ظل رایت مامون مجتمع گشتند و امام رضا در کنف صحن سلامت و عزت و حرمت بمرو رسید بعد ازان مامون با اولیاے دولت گفت که هر چند در اولاد عباس بن عبد المطلب و فرزندان علے بن ابی طالب نظر کردم هیچکس را سزاوار تر بخلافت از علی بن موسے الرضا رضی نیافتم و چون سخن مامون در دل خلایق جاے گیر آمد او را ولے عهد گردانید و دختر خود ام الفضل را به پسر وے محمد داد فرمود تا حاضران موقف خلافت اعلام و اثواب اسود را برایات و لباسهاے سبز مبدل گردانیدند و امثله و احکام تمامت دیار اسلام فرستاد و حکم کرد تا تغیر لباس کرده بجاے رایات سیاه علمهاے سبز نصب فرمایند و دست مبایعت در دامن متابعت علے بن موسے الرضا زنند تا روز محشر در سایه علم حضرت خیر البشر جاے داشته باشند مجموع قطان امصار و سکان بلدان و اقطار فرمان مامون را بقدم رضا پیش آمدند اگر جمعے از بنی عباس و بعضے از غلات شیعه ایشان که ببغداد استیلا داشتند و چون ان جماعت خبر ولایت عهد امام رضا شنیدند بر مامون بر آشفتند و با براهیم بیعت نمودند و واقعه ها در پیش اورند که تفصیل ان در روضة الصفا مذکور است مگر فضل از مامون این اخبارات را مخفی میداشت و کسے را یارای ان نبود که بمامون بگوید تا روزی امام رضا با مامون خلوت کرده هر واقعه که از بدایت امارت حسن بن سهل تا این غایت در بغداد روے نموده بود بشرح و بسط در پیش تقریر او رد و مامون گفت که فضل با من چنین گفت که ابراهیم باتفاق حسن بن سهل در کار امارت دخل کرده امام رضا فرمود که فضل یا تو دروغ گفته و خیانت کرده سخن اینست که من میگویم مامون پرسید که هیچکس غیر تو برین تقریر او قوف دارد امام جواب داد که یحیے بن معاذ و عبد العزیز بن عمران و خلف مصرے فلان و فلان از ثقات و معتمدان تو برین وقایع اطلاع دارند و مامون انجماعت را در سر طلبداشته از ایشان استکشاف احوال نمود جمله متفق الکلمه تصدیق امام رضا نمودند و گفتند که ما از خوف فضل تا این زمان نگفته بودیم چون از گاهی

حالات واقف گشت غیرت بغداد نمود و فضل از سعایت یاعیان آگاه شده تادیب ایشان مشغول گشت و امام رضا شمه از جرأت فضل بسمع مامون رسانید مامون گفت همت من بعد ازین تدارک مافات معروف خواهد بود بعد ازان مامون بطرس آمد و از انجا بعد واقعه فضل بطوس آمد و در انجا امام رضا را ولیعهد بقرار رحلت فرمود در شواهد النبوة آورده که چون مامون بروے عرض خلافت میکرد وے قبول نے کرد و این استدعا و ابا مدت دو ماه برداشت اخر الامر چون مبالغه از حد گذشت و بوعید و تهدید انجامید قبول کرد و دران باب فصلے نوشت و در اخر ان ثبت کرد که ابطلنا و الجانا معنیه بدلان علی ضد ذلک و ما اردنا الا بقصد الحق و هو خیر انفاصلین للنے امتثلت امیر المومنین و اثرت رضاه و السد لعصمنے و ایاه و در روضة الصفا آورده خلاصه ان انست که چون بیعت رضا رض بر ان نهج قرار یافت که بعد از مامون او خلیفه خواهد شد و هلال عید روی نمود مامون بر رضا رض پیغام فرستاد که بعیدگاه رود و نماز عید و خطبه رضا رض بخواند امام رضا انکار نمود بعد از اصرار مامون قبول نموده گفت چنانکه رسول صلی الله علیه وسلم میرفت اگر اجازت شود بهمون طریق روم مامون رخصت داد و حکم کرد که ارکان دولت و اعیان مملکت بر در سرای رضا رض صبح حاضر شوند برطبق فرموده او جمع کثیر حاضر شدند و زنان و کودکان بر بامها و راهها قرار گرفته انتظار مقدم شریف او میبردند امام رضا غسل کرده جامهاے مطیب پوشیده و دستار بر سر مبارک بسته علاقه در پیش و دیگرے درمیان دو کتف همایون خود بگذاشت و عصاے بنین در دست گرفته فرمود تا جمیع موالے او بدین ساز عمل نمودند و فرمود تا موالے پیش پیش وی روان شدند و خود پاے برهنه در حرکت امد و از زانو نیم ساق برکشید و خود را چست کرده اندکے برفت در روے سوے اسمان کرده تکبیر گفت و موالی باوے موافقت کردند و باین هیأت بر در سراے خود آمده بایستاد مرا چون ویرا بانصورت دیدند همه از مراکب بزمین آمدند و موزه و کفش از پاے بیرون کرده برهنه پا ایستادند امام تکبیر گفت خلق موافقت نمودند و غلغله در شهر مرو افتاد مامون را از نجال خبر شده متوهم شد و امام را از رفتن بصلا منع نمود امام رضا باز آمد و نماز نوروز انتظام نیافت سنے مروج الذهب مسعودے دونے سنة ثابتین بعث المامون برجا بن ابی الضحاک و یاسر الخادم الی علی بن موسے بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الرضا لاشخاصه فحمل الیه مکرما و فیما امر المامون باحصاء ولد العباس من رجالهم و نسائهم صغیرهم و کبیرهم فکان

عدد هم ثلاثة وثلاثين الفا ووصل الى المامون علي بن موسى الرضا وهو بمدينة مرو فانزله المامون احسن انزال
وامر المامون بجمع خواص الاولياء واخبرهم انه نظر في ولد العباس وولد علي رضا فلم يجد في وقته احدا افضل
ولا احق بالامر من علي بن موسى الرضا فبايع له بولاية العهد وضرب اسمه على الدنانير والدراهم وزوج محمد بن
علي بن موسى الرضا بابنته ام الفضل وامر بازالة السواد من اللباس والاعلام ونهى ذلك الى من بالعراق
من ولد العباس فاعظموه اذ علموا ان في ذلك خروج الامر عنهم وجح بالناس ابراهيم بن موسى بن جعفر
اخو الرضا بامر المامون واجتمع من بمدينة السلام من ولد العباس على خلع المامون ومبايعة ابراهيم بن المهدي
المعروف بابن شكلة فبويع له يوم الخميس لخمس خلون من المحرم سنة اثنتين ومائتين وقيل ان ذلك في سنة
ثلاث ومائتين وفي سنة اثنتين ومائتين قتل الفضل بن سهل في حمام غيلة وذلك بمدينة سرخس
من بلاد خراسان وذلك في دار المامون في مسيره الى العراق وقبض علي بن موسى الرضا بطوس
بعنب اكله واكثر منه وقيل انه كان مسموما وذلك في صفر سنة ثلاث ومائتين وصلى عليه المامون
وهو ابن ثلاث وخمسين سنة وقبل سبع واربعين سنة وسنة اشهر وكان مولده بالمدينة سنة
ثلاث وخمسين ومائة للهجرة وكان المامون زوج ابنته ام حبيبة بعلي بن موسى الرضا فكانت احدى
الاختين تحت محمد بن علي بن موسى والاخرى تحت ابيه اما تغير مامون از امام علي رضا ع در روضة الصفا
وروضة الاحباب اورده كه بعضي گفته اند كه سبب تغير مامون با امام رضا ع ان بود كه چون مقرر كرد كه بعد از
وفات او امام رضا خليفه باشد عباسيان پريشان خاطر وغمناك شدند وگفتند كه مامون بي جهتي
بجرد تو هيم اولاد عباس واهليت خود را از نعمت حكومت محروم گردانيد وكار بجاي رسيد كه طايفه از
هواخواهان خاندان عباسي سلوكسطريق بغي وعناد نموده با عم مامون ابراهيم بن مهدي بيعت كردند
ونام مامون را از خطبه وسكه بيفگندند مامون اين واقعه را از فضل بن سهل سيد انست چه او در استخلاف
امام رضا مبالغه والحاح تمام نموده در عين توجه بغداد با شاره مامون فضل ابن سهل در سرخس بقتل
آمد وبعد ازانهم بفرموده او امام رضا مسموم گشت وبرخي از مورخان چنين گويند كه امام رضا ع بمقتضاي
قل الحق وان كان مرا در نصيحت مامون مبالغه نمودي ومداهنة جايز نداشتي چنانچه روزي امام رضا
بخانه مامون در آمد ديد كه وضو ميساخت وغلامي اب بر دست وپاي او ميريخت فرمود كه يا امير المومنين
در عبادت خداي عز وعلا هيچكس را با خود شريك مگردان مامون بجهة انكار امام رضا غلام را از ان كار باز داشته

وضو را با تمام رسانیدو نماز گذارد و هر چند مامون بحسب ظاهر متابعت و مطاوعت امام مینمود اما غبار ملال و نقار بر حاشیه ضمیر او مے نشست تا بعد از تراکم ان ایکرکت شنیع از وے در وجود آمد و دیگر انکه اگرچه بواسطه تحریک فضل بن سهل مامون علی بن موسے الرضا را ولے عهد گردانید اما هرگاه که مامون ذکر فضل و حسن برادر او کردے امام از کمال دیانت و نیک اندیشی فضایح اعمال و قبایح افعال ایشان را بمامون گفتے و او را منع کردی که سخن ان دو برادر در امور ملک و ملت نشنود و ایشان بر اینمعنے اطلاع پیدا کرده بواسطه وبے واسطه بغمز امام مشغول شدند تا بواسطه ان بدکیشان اندیشه بدنجا طر مامون را و بافت و عاقبت بحسب اتفاق امام رضا و مامون باهم طعامی خوردند و امام رنجور شد مامون نیز اظهار مرض کرده عبد الله بشیر را فرمود که دست از ناخن چیدن باز دار تا در از شود عبد الله گوید که چون ناخن های من طولی پیدا کرد مامون چیزے مانند تمر هندی بمن داد فرمود که این را بهر دو دست خود خمیر کن و بمالم من چنان کردم بعد ازان بتوقف من دران مکان امر فرموده برخاست و پیش امام رضا رفته از حال او پرسید امام رضا فرمود امید وارم که بهتر شوم مامون گفت الحمد لله که من امروز بهتر شده ام و اکنون کسے پیش تو خواهد آمد که بمعالجه قیام نماید امام گفت هیچکس پیش من نیاید مامون درخشم شده گفت امروز اب انار باید اشامید از نگاه مرا طلب داشته گفت مقدارے انار بیاورد من بانخود انار را ورد گفت که دانهاے این انار را بهر دو دست بقیشار بر موجب فرموده عمل نمودم و مامون بدست خویش ان انار را بامام داد تا بخورد و بعد از دو روز وفات یافت در روضة الصفا و روضة الاحباب و شواهد النبوة اورده که ابو الصلت هروے گفته که روزے پیش رضا رضی الله عنه ایستاده بودم با من گفت درین قبه رو که قبر هارون الرشید در انجا است از چهار جانب ان خاک بیار رفتم و خاک اورده بوے دادم بوئید و بمن داد گفت زود باشد که انجا برائے من حفر کنند و سنگے ظاهر شود که اگر هر کلندی که در خراسانست بیارند ان را نتواند کند بعد ازان فرمود که از فلان موضع خاک بیار اورده فرمود که از برائے من درین موضع حفر کنید و بگوی تا هفت درجه فرو برند و در میان قبر شق کنند و اگر نگذارند بفرمای تا لحد کنند و انرا دو ذراع و شبر سازند که انرا خدا فراخ گرداند چند انکه خواهد در وقت حضر از بالائے سر من ترے پیدا خواهد شد بکلامیکه ترا تعلیم میکنم تکلم کن کلاب بجوشد و لحد پر برآید و در اب ماهیان خورد بینے اینانرا که تو میدهم خرد کن و در اب انداز تا ان ماهیان بخورند چنانچه هیچ نماند پس ماهی بزرگ بیرون آید و ان ماهیان خورد را بر چیند

چنانکہ ہیچ نماند انگاہ غائب شود چون غائب شود دست براب نہ و بانچہ گفتم لکلم کن تا اب کم شود ہیچ نماند و بانچہ
گفتم نگفتے مگر در حضور مامون بعد ازان فرمود کہ اے ابو الصلت فردا بر مامون درخواہم آمد اگر چنانچہ بدرایم
و چیزے بر سر خود نپوشیدہ باشم با من سخن گوی و اگر چیزے بر سر خود انداختہ باشم با من سخن
نگوئی ابو الصلت گوید کہ چون رضا رضی اللہ عنہ بامداد کرد جامہا بپوشید و منتظر نشست تا غلام مامون
بطلب او آمد چون بر مامون در آمد در پیش مامون طبقہاے میوہ نہادہ بودند و خوشہ انگور در دست
داشت و میخورد چون رضا را دید از جاے خود برجست و رضا را معانقہ کرد و بر میان دو چشم وے بوسہ داد و رضا
بنشاند و انخوشہ انگور را بوسے داد و گفت یا ابن رسول اللہ ازین انگور خوش بر دیدہ رضا رضی اللہ عنہ
فرمود کہ انگور نیکو در بہشت باشد پس مامون گفت کہ ازین انگور بخور رضا رضی اللہ عنہ فرمود مرا معاف
دار مامون مبالغہ کرد و گفت مانع چیست مگر بارا متہم میدارے و انخوشہ را بستد بعضی ازان بخورد و دیگر
بار بر رضا رضی اللہ عنہ داد و رضا رضی اللہ عنہ دو سہ دانہ ازان بخورد و باز داخت و بر خاست مامون گفت
کجا میروے فرمود بانجا کہ فرستادے و چیزے بر سر مبارک خود پوشیدہ بیرون آمد باوی سخن
نگفتم بسراے خود در آمد و لختے بخفتہ بود تا در سراے بہ بندد و بر فراش خود بخفت و من در میان سراے ایستادم و غلامان
ناگاہ دیدم کہ جوانے در آمد خوب روے و مشک بوے بسیار شبیہ بر رضا رض پیش وے دویدم و گفتم
از کجا در آمدے کہ در بستہ بود فرمود کہ انکس مرا در اورد کہ بیک ساعت از مدینہ اورد پرسیدم
کہ تو کیستے فرمود کہ منم حجۃ اللہ محمد بن علی و پیش پدر در آمد و مرا نیز گفت در اے چون رضا رضی اللہ
عنہ برادر را دید برخاست و معانقہ کرد و بسینہ خود کشید و میان دو چشم وے بوسید و برادر را بستر
خود ببرد و وے نیز روے بر دست پدر خود نہاد و باوے سخنان پنہانی گفت کہ من ندانستم بعد ازان بر
و لب رضا رضی اللہ عنہ کفے دیدم سفید تر از برف و محمد بن علی رضی اللہ عنہ انرا بے لیسید بر بان خود
پس وست در میان جامہ پدر و سینہ او کرد و چیزے مثل عصفور بیرون اورد و فرو برد و رضا رضی
اللہ عنہ در گذشت محمد بن علی رض گفت ای ابو الصلت برخیز و از خزانہ اب تختہ بیار گفتم در خزانہ نہ ایست و نہ تختہ فرمود ہر چہ
میگویم بجا اور در خزانہ رفتم و تختہ یافتم بیرون اوردم و خواستم کہ ببارم دو ہم فرمود ای ابو الصلت با من کسے
دیگر ہست کہ مدد میدہد و برا غسل کرد فرمود کہ در خزانہ جامہ دانی ہست و روی کفن و حنوط بیرون ارتم
و انجا جامہ دانی دیدم کہ ہرگز ندیدہ بودم بیرون اوردم و برا تکفین کرد و نماز گذارد پس گفت تابوت بیار

گفتم بروم وبخارا بگویم تا تابوت ببرد گفت در خزانه رفتم تابوتے دیدم که هرگز ندیده بودم اوردم ویرا در تابوت کردم و رکعت نماز اغاز کرده بودم هنوز تمام نکرده بود که تابوت از جاے خود برخاست و سقف خانه بشگافت و تابوت از انجا بالا رفت گفتم یا ابن رسول الله مامون هم درین ساعت بیاید و ویرا طلب دارد ما چه گوییم فرمود که خاموش باش که تابوت زود باز خواهد گشت پس فرمود کاے ابوالصلت هیچ پیغمبرے نیست که در مشرق مرده باشد و وصی وے در مغرب باشد و بمیرد مگر که خداے تعالے میان اجساد ایشان و ارواح ایشان جمع کند این سخن تمام نشده بود که باز سقف خانه بشگافت و تابوت فرود آمد ویرا از تابوت بیرون اورد و بر فراش خود بخوابانید چنانکه گویا ویرا آماشته اند و کفن نکرده پس فرمود که برخیز و در بکشاے بکشادم مامون و غلامان برو رسیدند و در آمدند گریان و اندوهگین گریبان بدریدند و طپانچه بر سر میزدند مامون بگفت باسید اه بعد ازان تکفین و تجهیز وے مشغول شدند بفرمود تا بحفر قبر وے اشتغال نمایند من دران موضع حاضر شدم هرچه رضا رضی الله عنه گفته بود همه ظاهر شد چون مامون ان اب و ماهیان بدید گفت رضا رض چنانچه در حیات خود ما را عجائب مے نمود در ممات خود هم مے نماید یکی از مقربان مامون گفت میدانی که این اشارت بچیست اشارت بانست که ملک شما اے بنی العباس باوجود کثرت شما و طول مدت شما مثل این ماهیانست چون وقت اجل هاے شما در آید و زمان انقطاع اثار شما نزدیک گردد خداے تعالے مروے از ما بر شما مسلط گرداند تا شما را فانے سازد مامون گفت که راست میگوئی دیگر ابوالصلت گوید که چون مامون از دفن رضا رضے الله عنه فارغ شد گفت انکلام که گفتے مرا تعلیم کن گفتم که ازما همان ساعت فراموش کردم و راست گفتم فرمود تا مرا حبس کردند مدت یکسال در حبس بماندم عیش بر من تنگ شد گفتم یا خدایا بحق محمد و ال محمد که مرا فرجی روزے کن همنوز دعا را تمام نکرده بودم که محمد بن علی الرضا را دیدم در آمد و گفت تنگ دل شدے اے ابوالصلت گفتم ارے والله گفت برخیز و بیرون رو و دست بر بندهاے که بر من بود زد همه بگشاد دست مرا گرفت و ازان سرا بیرون اورد و حارسان و غلامان مرا میدیدند مرا نمی دیدند و نمی شنیدند که با من سخن گویند پس گفت بر دور ضمان خداے تعالے دو دو بعت او که دیگر تو با و ترسے و او تو نرسد اختلاف است درانکه انجناب بموت طبعے وفات یافت یا مسموم و نیز باید دانست که اگر مسموم بود بفرموده مامون مسموم شد یا بسبب عدوات دیگری

اکثری از شیعہ و بعضے از اہلسنت قابل آنکہ بفرمودہ مامون مسموم شدہ وفات یافت و قول صحیح نزد اہلسنت موت طبعی است کہ سبب ان ابن خلکان نبوشتہ کہ انگور زاید خورد و مریض شدہ مرد نزد مولف اینکتاب مسموم نمودن مامون انجناب را بغایت بعید مے نماید چہ مامون نہایت عقیدت و محبت بانجناب داشت و دختر خود ام حبیبہ را بوے داد و ولی عہد خود گردانید پس ہیچکس داماد عزیز خود را کہ او را بجاے پسر وے عہد خود ساز د بلاوجہ معتد بہ بقتل ارد باور نمیشود و انچہ گویند کہ بسبب امر بالمعروف نمودن انجناب مامون ازردہ شدہ بر تقدیر صحت ان ادنی ممانعت دران کافی بود و بر تقدیر صحت مسمومیت انجناب شاید دیگرے بے اطلاع مامون این فعل عمل اوردہ باشد و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔

اما اخبارہ

در صواعق اوردہ کہ زید بن موسے کاظم بر مامون کہ یکی از خلفاے بنی عباس بود خروج کرد مامون بروے ظفر یافتہ او را گرفت و نزد برادر تنی علی بن موسی الرضا رضی اللہ تعالے عنہما فرستاد علی بن موسے و برا توبیخ و سرزنش بسیار کرد از انجملہ ابن بود کہ گفت ایا اگر تو خون مردم بریزی و را ہہا را مخوف سازے و مال مردم بگیرے بناحق فردا جواب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چہ خواہی داد مگر احمقان اہل کوفہ ترا مغرور ساختند دیگر انکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فاطمہ را رضی اللہ تعالی عنہا گفت ان فاطمۃ احصنت فرجہا فحرم اللہ ذریتہا علی النار یعنے بواسطہ پاکدامنی فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا خدای تبارک و تعالی حرام گردانید ذریت وے را بر آتش دوزخ و این در باب حسن و حسین رضی اللہ تعالی عنہما است کہ از بطن دی بیرون آمدند و مخصوص بایشان نہا ست نہ از برای من و تو بخدا سوگند کہ ایشان این مرتبہ نیافتند مگر بطاعت خداے تعالے و اگر تو خواہی کہ بمعصیت حاصل کنی انچہ ایشان بطاعت حاصل کردند پس لازم آید کہ تو نزد خداے تعالی از ایشان گرامے تر باشی و فی تاریخ ابن خلکان و کان قد خرج اخوہ زید بن موسے علیہ السلام بالبصرۃ علی المامون و فتک بالہیلبا فارسل المامون الیہ اخاہ علیا المذکور یردہ عن ذلک فجاءہ و قال لہ ویلک یا زید فعلت بالمسلمین بالبصرۃ ما فعلت و تزعم انک ابن فاطمۃ بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واللہ لاشد الناس علیک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا زید ینبغی لمن اخذ برسول اللہ ان یعمل بہ فبلغ کلامہ المامون فبکی و قال ہکذا ینبغی ان یکون اہل البیت

در روضة الصفا از یاسر روایت میکند که مامون با امام رضا پیغام کرد که تو را با ما بحمام باید رفت امام از رفتن حمام ابا و امتناع نمود باری دیگر مامون رقعه نوشت و التماس خود را مکرر کرد امام رضا جواب داد که دوش رسول خدا را در خواب دیدم که مرا از رفتن گرمابه درین روز منع فرمود و حال آنکه تو را و فضل تو را نیز نمی پسندد مامون نوشت که صدقت یا ابا الحسن و صدق رسول الله من نیز نخواهم رفت اما فضل در کار خود دانا ترست باز گفت که در شب پیش امام رضا را خواب دیدم فرمود بگوئید نعوذ بالله من شر ما ینزل هذه اللیلة و چند نوبت این کلمه را بزبان بگذرانید چون نماز بامداد بگذارد مرا گفت برو و معلوم کن که چه واقعه است من بموجب فرموده عمل نمودم که ناگاه آواز گریه بگوش من رسید که هر لحظه زیاده تر میشد درین اثنا مامون از راهی که میان منزل او و امام منفتح بود در آمد و گفت باسید یا ابا الحسن خبر داری که جمعی فضل بن سهل را در حمام کشته اند و سه کس را گرفته اند که یکی از انها پسر خال او است و نقل ست که مردی با امام رضا گفت که تو بهتر ین مردمی فرمود که خلاف واقع میگوی هر که از من پرهیزگار تر باشد از من بهتر است و این آیة منسوخ نشده که ان اکرمکم عند الله اتقاکم دیگری با و گفت که هیچکس از روی آبا شریف تر از تو نیست جواب داد که شرف پدران ما بواسطه تقوی بود فی تاریخ ابن خلکان قال المامون یوما لعلی بن موسی المذکور ما یقول فیک بنو عبک فی جدنا العباس بن عبد المطلب فقال ما یقولون فی رجل فرض الله طاعته نبیه علی خلقه و فرض طاعته علی نبیه فاذا له الف الف درهم یعنی روزی مامون از علی بن موسی الرضا رض پرسید که ابنای پدر تو در شان جدما عباس چه میگویند فرمود چه گویند در شان کسیکه خدای تعالی بر همه خلایق اطاعت رسول خود را مفترض ساخته و آنحضرت را باطاعت او امر کرده مامون که این سخن شنید مقدار هزار هزار درهم تحفه نزد امام فرستاد و امام رضا در قول خود تعمیه نموده که فرض الله طاعته نبیه علی خلقه و فرض طاعته علی نبیه اکنون ضمیر طاعته بدو طرف راجع شدن میتواند یعنی فرض نمود خدای تعالی طاعت خود را بر پیغمبر یا فرض نمود طاعت آن مرد را بر پیغمبر فتدبر و در روضة الصفا اورده که مامون برادر را امام را که بجهة خروج محبوس داشت مطلق العنان گردانیده بخدمت او روان کرد و گفت یا ابا الحسن بگوئید که جرم او را بجهة خاطر شریف تو بخشیدم در روضة الاحباب از ابو الصلت هروی مروبست که گفت از و عجل شنیدم که گفت چون این دو بیت را بر امام رضا رضی الله عنه خواندم

خروج الامام لامحالۃ خارج		بقوم علی اسم اللہ والبرکات	
یمیز فینا کل حق و باطل		وتجری علی النعماء والنعمات	

بگریست گریستنے سخت بعد ازان سر بالا کردہ گفت باخزاعی نطق روح القدس علی لسانک بهذین البیتین ایا میدانی کہ کیست این امام و کی بیرون خواہد آمد گفتم نمیدانم مگر انکہ شنیدہ ام کہ امامی ظہور خواہد نمود از شما کہ زمین را از عدل پر کند پس گفت ای و عجل ان امام بعد از من محمد است پسر من و باز پس از محمد پسر او است علی و بعد از علی ولد او است حسن و بعد از حسن ابنہ الحجۃ القائم المنتظر فی غیبتہ الطباع فی ظہورہ ولم یبق من الدنیا الا یوم واحد لطول اللہ ذلک الیوم حتی یخرج فیملأ الارض عدلا کما ملئت جورا وہم در روضۃ الاحباب مذکور است کہ مروے از خراسان امام رضا رضی اللہ عنہ را گفت کہ این سول اللہ دیدم رسول خدا را در خواب کہ گویا مرا میگوید کہ یعنی تم اذا دفن فی ارضکم بضعۃ قاتلکم یدفن فی ارضہ بضعۃ من قاتلہ یعنی چون دفن کنند در زمین شما پارہ از قاتل خود در زمین شما دفن کنم یعنی امام رضا رض او را گفت کہ پس ای امام رضا رض او را گفت منم کہ مدفون خواہم شد در زمین شما دفن کنم بضعہ از پیغمبر شما دفن کنم ان دو بضعت لحم پس انکس کہ قبر مرا زیارت کند در حالیکہ بداند انچہ واجب گردانیدہ خدائے تعالے از حق من و طاعت من پس من و پدران من شفیعان او خواہیم بود در روز قیامت انکس کہ باشیم ما شفیع او در روز قیامت نجات یابد اگرچہ باشد بر وی گناہان بقدر جن و انس و بقد حدثنی ابی عن جدی عن ابیہ مرسلا ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من رانی فقد رانی فان الشیطان لا یتمثل فی صورتی ولا فی صورۃ احد من اوصیائی ولا فی صورۃ احد من شیعتہم وان الرویا الصادقۃ جزء من ستین جزء من النبوۃ پوشیدہ نماند کہ این روایات بر اصول اہلسنت مطلق قابل اعتماد نیست اول انکہ ابو الصلت ہروی شیعہ است روایت او اعتماد را نشاید دیگر انکہ خروج امام مہدی اگرچہ مقبولہ فریقین یعنے شیعہ و سنی است مگر اہلسنت بحدیث امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ تمسک شدہ میگویند کہ ان امام از نسل امام حسن مجتبے رضی اللہ عنہ پیدا خواہد شد و غیبت را نیز منکر اند چنانچہ بندی ازان در ذکر امام دوازدہم محمد بن حسن عسکری رضی اللہ عنہ خواہد آمد ما روایت خراسانی کہ حدیثے از امام رضا رض نقل نمود کہ من رانی فقد رانی فان الشیطان لا یتمثل بے او فی صورتی این قدر نزد اہلسنت مقبول است بعد ازان ان الرویا الصادقۃ جزء من ستین جزء من النبوۃ این نیز مقبول است مگر دلالت فی صورۃ احد من اوصیای و لا فی صورۃ احد من شیعتہم نزد اہلسنت مردود است بر تقدیر صحت نقل از امام رضا رض

غالبا یقدر الحاق شیعہ باشد واللہ اعلم بحقیقۃ الحال وفی اخبار الدول للقرمانی کان رضی اللہ عنہ اسود اللون لان امہ کانت سوداء فدخل یوما حماما فنبیا ہوفی مکان من الحمام اذ دخل علیہ ہندی فجذبہ عن موضعہ وقال صب علی یا اسود فصب علیہ راسہ فدخل من عرفہ فصاح یا ہندی ہکذا تستخدم ابن بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وامام المسلمین فاشتغل الہندی بتقبیل رجلیہ ویقول ہلا عصیانی اذا مرتک فقال انہا التوبۃ وما اردت ان اعصیک فیما تامرنی بہ علیہ ثم انشا یقول

لیس لی ذنب ولا ذنب لمن		قال لی یا عبدہ یا اسعد	
انما الذنب لمن البسنی ؛		ظلمۃ وہو الذی لا یحمد	

وامام غزالی در کیمیای سعادت ہمین حکایت را تقلیلے تفرقہ اورده وان انیکہ علی بن موسی الرضا رضی اللہ عنہ را رنگ سیاہ بود بر دخانہ او در نیشاپور گرمابہ بود چون او بگرمابہ شد خادمے کردند یک روز خالی کردند او در گرمابہ رفت وحمامی غافل ماند روستائی در گرمابہ امد او را دید پنداشت کہ ہندوی است از خادمان گرمابہ گفت برخیز وآب بیاور بیاور دگفت برخیز گل بیاور بیاور ہمچنین او را کار میفرمود او میکرد چون حمامی بامد او را ز روستائی شنید کہ با وحدیث میکرد بتر سید وبگریخت چون بیرون آمد گفتند حمامی گریخت از بیم این واقعہ گفت بگو مگریز کہ جرم ان را ست کہ تخم فرزند بزرگ کنیزکے سیاہ بنہاد وفی جذب القلوب الی دیار المحبوب للشیخ عبد الحق الدہلوی ہو کتاب فی تاریخ المدینۃ قیل لعلی بن موسی الرضا رضی اللہ عنہ علمنی قولا بلیغا کاملا اذا زرت واحدا منکم فقال اذا صرت الی الباب فقف واشہد الشہادتین وانت علی غسل واذا دخلت ورایت القبر فقف وقل اللہ اکبر ثلثین مرۃ ثم امش قلیلا وعلیک السکینۃ والوقار وقارب بین خطاک ثم قف وکبر اللہ ثلثین مرۃ ثم ادن من القبر وکبر اللہ اربعین مرۃ تمام مایۃ مرۃ ثم قل السلام علیکم یا اہل بیت الرسالۃ ومختلف الملایکۃ ومہبط الوحی وخزان العلم ومنتہی الحکم ومعدن الرحمۃ واصول الکرم وقادۃ الامم وعنادم الابرار ودعایم الاخیار وابواب الایمان وامناء الرحمن وسلالۃ خاتم النبیین وعترۃ صفوۃ المرسلین ورحمۃ اللہ وبرکاتہ السلام علی امینہ الہدی ومصابیح الدجی واعلام التقی ذوی الحجی والنہی ورحمۃ اللہ وبرکاتہ السلام علی محال رحمۃ اللہ ومساکن برکۃ اللہ ومعادن حکمۃ اللہ وحفظۃ سر اللہ وحملۃ کتاب اللہ وورثۃ رسول اللہ ورحمۃ اللہ وبرکاتہ السلام علی الدعاۃ الی حکم اللہ والادلاء علی مرضاۃ اللہ والمظہرین لامر اللہ

ونبیہ والمخلصین فی توحید اللہ ورحمۃ اللہ وبرکاتہ انی مستشفع بکم ومقدمکم امام طلبے وارادتے وسیلتے و حاجتے اشہد اللہ انی مومن بسرکم وعلانیتکم وانی ابرأ الی اللہ تعالی من عدو محمد وال محمد من الجن الانس صلی اللہ علی محمد والہ الطیبین الطاہرین وسلم تسلیما کثیرا کثیرا وفی تاریخ ابن خلکان ان بعض اصحاب ابو نواس قال لہ ما رایت اوفح منک ما ترکت خمرا ولا طردا ولا معنی الا فلت فیہ شیئا وہذا علی بن موسی الرضا فی عصرک لم تقل فیہ شیئا فقال واللہ ما ترکت ذلک الا عظما لہ ولیس قدر مثلی ان یقول فی مثلہ ثم انشد بعد سکوتہ ہذہ الابیات ۔

قیل لے اوفی احسن الناس طرا	فی فنون من المقال البدیہ ✤
لک من جید المدیح مدیح	ثمر الدر فی بدی مجتنیہ ✤
فعلے ما ترکت مدح ابن موسی	والخصال التی تجمعن فیہ ✤
قلت لا استطیع مدح امام	کان جبرئیل خادما لابیہ ✤

وفیہ یقول ایضا

مطہرون نقیات جیوبہم	تجری الصلوات علیہم اینما ذکروا
من لم یکن علویا حین تنسبہ	فما لہ فی قدیم الدہر مفتخر
اللہ لما برا خلقا فاتقنہم	صفاکم والمصطفاکم ایہا البشر
فانتم الملاء الاعلے وعندکم	علم الکتاب وما جاءت بہ السور

اما کرامات فی اخبار الدول للقرمانی روی الحاکم باسنادہ عن ابی حبیب قال رایت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی المنام فی مسجد وبین یدیہ طبق فیہ تمر صیحانی فوقفت بین یدیہ فقبض لی قبضۃ من التمر وناولنیہا فعددتہا فوجدتہا ثمانی عشرۃ تمرۃ فتناولت انی اعیش عدتہا ثم بعد ایام جاوعلی الرضا من المدینۃ فمضیت الیہ فاذا ہو فی الموضع الذی رایت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فیہ جالسا والطبق والتمر بین یدیہ فناولنی قبضۃ عدتہا کقبضۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقلت زدنی فقال لو زادک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شیئا لزدناک در صواعق ابن عبارت است یعنے حاکم روایت کردہ از محمد بن عیسے از ابی حبیب کہ گفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را در خواب دیدم در منزلے کہ در بلدہ

ماحجاج درانجا نزول میکردند انگاه بانحضرت سلام کردم طبقے دیدم کہ از نخل مدینہ ساختہ بودند پیش
انحضرت نہادہ خرمائے صیحانی دارد و انحضرت ہشت مہ خرما ازان بمن دادو من ازتاویل کردم کہ
بعد واین خرما زندہ خواہم بود بیست روز ازین حکایت گذشت ابوالحسن علی الرضا از مدینہ آمدو
ہمان منزل نزول فرمود و مردم مسارعت نمودہ بسلام وے آمدند من بخدمت وی رفتم دیدم کہ
در ہمان موضع کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را بخواب دیدہ بودم نشستہ واز طبق مذکور ہمان
نوع از خرما دارد نزدوے نہادہ چون سلام کردم ہشتے ازان خرما بمن داد چون شمار کردم ہمان مقدار
بود کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در خواب بمن دادہ بود گفتم زیادہ کن امام رضا گفت اگر رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زیادہ کردہ بودے من نیز زیادہ میکردم و در شواہد النبوۃ انیقصہ را اوردہ
باین طریق کہ یکی از اہالی بناج گفتہ ست کہ رسول را صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دیدم کہ بناج آمدہ
ست و در مسجد یکہ حاجیان نزد وے آیند فرود آمدہ است اے اخرد و رصواعق اوردہ حاکم روایت
کردہ کہ بامروے گفت اے بندہ خدائے تعالے راضی شو بہ انچہ ارادہ خدائے تعالے ست
و مستعد چیزے شو کہ ازان ناچار است و بعد از سہ روز نمرد و وفات یافت و فی اخبار الدول
للقرمانی مرعلیہ جعفر بن عمر العلوی وہو رث الہیئۃ فضحک منہ بعض من حضرہ فقال رضی اللہ عنہ ستری
عن قریب بخدم وحشم ظلم بعض شہر الا وقد دلے المدینۃ محسنت حالہ یعنے بگذشت بروے
جعفر بن عمر علوی و بود او تنگدست حال پس خندید بروی بعض از حاضران پس گفت رضی اللہ
عنہ زود بہ بنید او را با خدم و حشم پس نگذشت ماہے مگر کہ والے مدینہ شد پس احوال او خوب شد
چنانے در شواہد النبوۃ و قرمانے در اخبار الدول اوردہ کہ چون مامون ویرا ولے عہد خود ساخت
ہرگاہ کہ قصد ملاقات مامون کردے خادمان و حاجیان استقبال وے کردندے و پردہ را
کہ بر در بارگاہ مامون اویختہ بودے بالا داشتندے تا وے درامدی و اخر الامر نیابر تقابل کہ
میان اصحاب نفس و ہوا دار باب صدق و صفا پیدا شد ایشانرا نفرے از رضا رضی اللہ عنہ واقع
شد با یکدیگر اتفاق کردند کہ من بعد بر قاعدہ معہود استقبال وی نکنند و پردہ را بالا ندارند چون وی یکبار رضا رضی اللہ عنہ امد و
ایشان نشستہ بودند بی اختیار برجستند و استقبال کردند و پردہ را بالا داشتند چون وی درون رفت با یکدیگر گفتند
اینچہ بود کہ ما کردیم دیگر بار اتفاق کردند کہ کرت دیگر این نکنیم چون کرت دیگر امد بر خاستند و سلام کردند

اما در برداشتن پرده توقف نمودند خدای تعالے بادی برانگیخت که ان پرده را برداشت پیش ازانکه انسان
بر سید استند چون وے در آمدان باد ساکن شد چون قصد بیرون آمدن کرد باز ان باد بر خاست
وان پرده را بالا داشت الجماعت چون انرا دیدند گفتند هر که را خدای تعالی عزیز گرداند هیچکس خوار نمیتواند کرد
و بعادت معهود خود کردند وفی الشواهد کر یکی از کوفیان گفته است که از کوفه بعزیمت خراسان بیرون آمدم
دختر من حلّه بمن داد که این را بفروش و برای من فیروزه بخر چون بمرو رسیدم غلامان رضا رضی الله عنه
آمدند که یکی از خراسان وے فوت شده است حلّه که دارے بما بفروش تا کفن وی سازیم گفتم
هیچ جامه ندارم برخیزند و دیگر باز باز آمدند که مولای ما ترا سلام میرساند و میگوید که با تو حلّه هست که دختر تو
تبو داده است که بفروشی و فیروزه خرے انیک بهاے انرا اورده ایم حلّه را بایشان دادم و با خود گفتم
که از و مسئله چند پرسم بینیم که چه جواب میدهد چند مسئله بر جای نوشتم و با بارو بردر خانه وی رفتم از ازدحام
مردمان مجال ان نشد که ویرا ببینم چه جاے آنکه پرسم متحیر ایستاده بودم ناگاه غلامے بیرون آمد
نام من برد و نوشته بمن داد که اے فلان این جواب مسائل تست چون نگاه کردم جواب مسائل
من بود و از انجمله انست که دیگرے گفته است که ریان بن ابی الصلت بامن گفت که میخواهم از رضا رضی
الله عنه دستوری خواهی که بروی در ایم و امید میدارم که مرا جامه پوشاند از جاهاے خود و درهمے
چند از انها که بنام وی زده اند عطا فرماید راوے گوید که چون پیش رضا رضی الله عنه در آمدم هنوز هیچ نگفته
بودم که فرمود که ریان بن ابو الصلت میخواهد که در آید و امید میدارد که ویرا جامه بپوشانم و از دراهمے
که بنام من زده اند چیزے بوے و هم ویرا دراریدر یان در آمد و ویرا در جامه وے و درهم عطا فرمود و
از انجمله انست که قطاع الطریق تاجری را در راه کربان در بربند گرفتند و دهان ویرا بربرف کردند زبان
وے از کار رفت چنانکه با سانے سخن نمیتوانست گفت چون بخراسان رسید شنید که رضا رضی الله
عنه در نیشاپور است با خود گفت که وے از اهلبیت نبوت است پیش وے روم شاید که این
را علاجے تواند کرد شب در خواب دید که پیش رضا رضی الله عنه آمد و طلب شفا کرد فرمود که بستمان مکوفی
و سعتر و ملح و انرا باب ترکن و دو سه بار در دهن گیر که شفا یابے از خواب در آمد و از ان خواب
اعتبارے نگرفت چون بنیشاپور رسید رضا رضی الله عنه بیرون رفته بود و در بعض رباطها نزول
کرده ان تاجر بخدمت وے رفت و قصه خود را باز گفت و ذکر خواب نکرد رضا رضی الله عنه فرمود که

دوے آوہان است کہ در خواب با تو گفتہ ام گفت یا ابن رسول اللہ میخواہم کہ دیگر بار شنوم فرمود کہ بشمان کونے و سعتہ و ملح و باب ترکن و دو و سہ بار در دہان کیرکہ شفا یابے ان شخص ہمچنان کرد و شفا یافت و از انجملہ انکہ دیگرے گفتہ است کہ روزے بار ضا رضی اللہ عنہ در حایطے بودم دباوے سخن میگفتم ناگاہ عصفورے آمد و خود را پیش وے بر زمین انداخت و بانگ میکرد و اضطراب مینمود رضا رضی اللہ عنہ فرمود کہ میدانے کہ این عصفور چہ میگوید گفتم اللہ و رسولہ و ابن رسولہ اعلم فرمود کہ دریخانہ مارے در آمدہ است و میخواہد کہ فرزندان مرا بخورد پس فرمود کہ برخیز و بانیخانہ و رای وان مار را بکش برخاستم چانیخانہ در آمدم دیدم کہ مارے بگرد انخانہ میگردد و بزرگ است و از انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ خاتون سن حاملہ بود پیش رضا رضی اللہ عنہ در آمدم و گفتم دعا کن کہ خدای تعالے و را پسرے گرداند فرمود کہ خاتون تو بدو فرزند حاملہ است چون برگشتم و خاطر من افتاد کہ یکے را محمد نام نہم و یکے را علی مرا آواز دادکہ یکی را علی نام کن و یکی را ام عمرو چون انفرزندان بزرگ بزمین آمدند یکی پسر بود و دیگرے دختر علے وام عمر نام کردم روزے از مادر خود پرسیدم کہ ام عمر چہ نام بودہ است مادر من گفت کہ نام مادر من ام عمر بودہ است و از انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ در خراسان از رضا رضی اللہ عنہ شنیدم کہ مے فرمود کہ چون مرا از مدینہ طلبیدند ہمہ عیال خود را جمع کردم و ایشانرا فرمودم کہ بر من بگریند تا بشنوم بعد ازان دوازدہ ہزار درہم قسمت کردم و گفتم کہ دیگر ہرگز بسوے شما معاودت نخواہم کرد و از انجملہ انست کہ عمل بن علی الخزاعی رحمۃ اللہ علیہ کہ از شعراے فصیح ان عصر بود گوید کہ چون من ان قصیدہ را گفتم کہ مدارس ایات خلت من تلاوۃ الخ پیش رضا رضی اللہ عنہ بردم در خراسان در انوقت کہ وے عہد مامون بود چون مرا بخواندم استحسان کرد و فرمود کہ این را پیش ہیچکس دیگر مخوان مگر انکہ من گویم و خبر من بمامون رسید مرا طلب داشت و احوال من پرسید پس گفت کہ مدارس ایات را بخوان من تعلل کردم فرمود کہ رضا رضی اللہ عنہ حاضر کردند گفت یا ابا الحسن و عمل را از قصیدۂ مدارس ایات پرسیدم بخواندم رضا رضی اللہ عنہ فرمود کہای و عمل انرا بخوان بخواندم استحسان نمود بنجاہ ہزار دینار و بروایت روضۃ الاحباب پنجاہ ہزار درم و او رضا نیز رضی اللہ عنہ ہمین قدر عطا داد من گفتم با سید میخواہم کہ مرا از جاہاے خود چیزے بخشے تا کفن من باشد مرا پیرہن داد کہ پوشیدہ بود و منشفہ داد و بغایت لطیف و فرمود کہ اینہا را نگاہ دار کہ بان انا فات نگاہ داشتہ خواہی شد بعد ازان قصد مراجعت بعراق کردم

در راه بعضے از گردان بیرون امدند و قافله مرا غارت کردند چنانکه با من پیرهن کهنه ماند و بس و در هیچ چیز تاسف نداشتم که بران پیرهن و منشفه و دران سخن که رضا رضی الله عنه فرموده بود که این را نگاه دار که بان نگاه داشته خواهی شد متفکر می بودم ناگاه دیدم که یکی از گردان بر اسپ من سوار و جامه بارانی من در بر امد و نزدیک من بایستاده و منتظر انکه اصحاب وے جمع شوند و این بیت را خواندن گرفت که مدارس ایات خلت من تلاوة و گریه اغاز کرد با خود گفتم عجب است این که در وی از گردان طریق محبت اہلبیت رسول صلی الله علیه وسلم می ورزد پس طمع کردم که شاید پیرهن رضا رضی الله عنه و منشفه وے بدست من آید و پیرا گفتم با سے این قصیده را که گفته است گفت ترا باین چکار گفتم مرا درین سری هست که خواهم گفت گفت صاحب این ازان مشهور است که کس نداند گفتم کیست انکس گفت دعبل بن علی شاعر ال محمد صلی الله علیه وسلم گفتم اے سید والله که دعبل تم و این قصیده را من گفتم استیعاد بسیار کرد اہل قافله را طلب کرد و از ایشان استفسار نمود همه گواهی دادند که این دعبل است هر چه از قافله گرفته بود همه را باز پس داد و هیچ نگاه نداشت و ما را بدرقه شد و از محل خطر در گذرانید پس من و قافله ببرکت ان پیرهن و منشفه ازان بلا برستیم و نگاه داشته شدیم و قصیده در بعض روایات از پنجاه بیت زیادت است و در انجا ذکر قبور اہل بیت کرده است چنین روایت است که درمان قصیده چون باین بیت رسید۔

وقبر بغداد لنفس زکیة		تضمنها الرحمن فی الغرفات	

رضا رضی الله عنه فرمود که ای دعبل درین موضع بیتی دیگر الحاق کنم که قصیده تو بان تمام شود گفت بلی یا ابن رسول الله فرمود که۔

وقبر بطوس یا لها من مصیبة		الحب علی الاحشاء بالزفرات	

دعبل پرسید که این قبر کرا خواهد بود یا ابن رسول الله فرمود که قبر من زود بود که طوس محل آمد و شدن دوستان و محبان اہل بیت شود هر که مرا زیارت کند درین غربت با من باشد و درجه من در روز قیامت امرزیده و چند بیت از قصیده دعبل اینست۔

ذکرت محل الربع من عرفات		فاسکبت دمع العین بالعبرات	
وقل لعری صبری وزادت صبابتی		رسوم دیار اقفرت وعرات	

مدارس ایات خلت من تلاوۃ ۔۔۔ ومنزل وحی مقفر العرصات
لال رسول اللہ بالخیف بالمنے ۔۔۔ وبالبیت والتعریف والجمرات
وبار علی والحسین وجعفر ۔۔۔ وحمزۃ والسجاد ذی النقبات
وبار عفاہا جور کل معاند ۔۔۔ ولم تعف بالایام والسنوات
وبار بعبداللہ والفضل صنوۃ ۔۔۔ سلیل رسول اللہ ذی الدعوات
منازل کانت للصلوات وللتقی ۔۔۔ وللصوم والتطہیر والحسنات
منازل وحی اللہ معدن علمہ ۔۔۔ سبیل رشاد واضح الطرقات
منازل وحی اللہ نیزل حولہا ۔۔۔ علی احمد الروحات والغدوات
فاین الالی شطت بہم غربۃ النوی ۔۔۔ افانین فی الاقطار مختلفات
ہم ال میراث النبی اذا انتموا ۔۔۔ وہم خیر سادات وخیر حماۃ
مطاعیم فی الاعمار فی کل مشہد ۔۔۔ لقد شرفوا بالفضل والبرکات
اذا لم تناج اللہ فی صلواتنا ۔۔۔ بذکرہم لم یقبل الصلوات
ایمۃ عدل یہتدی بفعالہم ۔۔۔ ویومن منہم زلۃ العثرات
فقاربہ زدنا یارب فی ہدیً وبصیرۃً ۔۔۔ وزدہم یارب فی حسنات
ویا رسول اللہ اصحن بقعۃ ۔۔۔ ودار زیاد اصبحت عمرات
وال رسول اللہ حلت رقابہم ۔۔۔ وال زیاد زینوا الحجلات
وال رسول اللہ یسبی حریمہم ۔۔۔ وال زیاد منوا السربات
وال زیاد فی القصور مصونۃ ۔۔۔ وال رسول اللہ فی الفلوات
فیا وارثی علم النبی ووالہ ۔۔۔ علیکم السلام وایم النفحات
لقد امنت نفسی بکم فی حیاتہا ۔۔۔ وانی لارجو الامن من عندیات

ومنازل حی بقیع الامین تحلت ۔۔۔ من اللہ فیہا تسلیم والبرکات

ودر روضۃ الاحباب ابن چند بیت زیادت ست

خروج الامام لامحالۃ خارج ۔۔۔ یقوم علی اسم اللہ والبرکات
یمیز فینا کل حق وباطل ۔۔۔ تجری علی النعماء والنعمات

وقبر ببغداد لنفس ذکیة		تضمنها الرحمن فی الغرفات	
الی الحشر حتی یبعث اللہ قائماً		یفرج عنا الہم والکربات	
وقبر بطوس یا لہا من مصیبة		الحب علی الاحشاء بالزفرات	

امانفش خانم وی انا الی اللہ فقط مولانا عبدالرحمن جامی در منقبت او گفته ـ

سلام علی ال طہ و یاسین		سلام علی ال خیر النبیین ۞	
سلام علی روضة حل فیہا		امام یباہی بہ الملک والدین	
علی ابن موسی رضا کز رضایش		رضا شد لقب چون رضا بود دین	
شہ کاخ عرفان کل باغ احسان		در و بیخ امکان سریر تمکین	
ز فضل و شرف بینے اورا بہای		اگر نبودت تیرہ چشم جہان بین	
پے عطر روند حوران بہشتے		غبار دیارش بگیسوے مشکین	
اگر خواہی ارے بکف دامن بار		برو دامن از ہر چہ خار است در چین	
چو جامی چشد لذت تیغ مہرش		چہ غم از کسے گر کشد خنجر کین	

قدسی کہ از شعرائے مشہور است در منقبت امام علی رضا قصاید و غزل بسیار گفتہ چنانکہ نصف دیوان او بان مشحون است

محمد بن علی بن موسی بن جعفر رضی اللہ تعالی عنہم در شواہد اورده کہ وی امام نہم است و کنیت وی نام موافق باقر است رضی لہذا ویرا ابو جعفر ثانی گفتہ اند لقب او تقی و جواد است وفی روضة الاحباب مرتضی و منتخب نیز گفتہ اند وفی مطالب السئول قانع نیز لقب او ست مادر وی باتفاق مورخین ام ولد بودہ فی الشواہد نام وی خیزران و قیل ریحانہ و قیل کانت من اہل ماریة القبطیة وفی روضة الاحباب قیل سکینہ و قیل کمینہ قبطیہ ولادت وی در مدینہ بودہ روز جمعہ دہ روز از رجب گذشتہ سنہ خمس وتسعین ومائتہ کذا فی الشواہد وفی روضة الاحباب ولادت او در ہفدہم رمضان سنہ خمس وتسعین ومائتہ و برخی بر انند کہ در شب جمعہ نوزدہم رمضان سنہ خمس ونسعین ومائتہ و بعضے در دہم رجب سنہ مذکور گفتہ اند وفی تاریخ ابن خلکان کانت ولادتہ یوم الثلثاء خامس شہر رمضان و قیل منتصفہ سنہ خمس وتسعین ومائتہ و وفات وی بقول صاحب شواہد در روضة الاحباب در سہ شنبہ ہشتم روز از ذی الحجہ گذشتہ سنہ عشرین در عہد خلافت معتصم و قیل بات

مسموماً و لکنه ماصح وفی تاریخ ابن خلکان توفی یوم الثلثاء لخمس خلون من ذی الحجه سنه عشرین و مائتین و قیل تسع و عشرین و مائتین ببغداد نزد راقم صحیح انست که ولادت او روز جمعه هفدهم یا نوزدهم رمضان سنه خمس و تسعین و مائه و وفات وے روز سه شنبه ششم ذی الحجه سنه عشرین و مائتین و عمر عزیزش برین تقدیر بست و پنجسال و دو ماه و شانزده یا هیجده روز باشد و باتفاق مورخین قبر وے در بغداد است در قفاے جد او امام کاظم رض در مقابر قریش بعد از پدر هفده سال و سه ماه و ده روز زندگی کرد شیعه همین زمان را زمان امامت او میگویند و ابن خلکان گوید چنین وی در گذشت واثق بن معتصم عباسی بروی نماز گذارد و قتیکه پدرش رضا رض در گذشت جواد رض الله عنه نه سال عمر داشت مگر صاحب روضة الاحباب میگوید که بقول اصح هفت ساله بود این قول هرگز صحیح نشدن نمی تواند چرا که وفات امام رضا در بستم رمضان سنه ثلث و مائتین و ولادت امام جواد در نوزدهم رمضان سنه خمس و تسعین و مائه بین سال درمیان باشد و الله اعلم حق سبحانه تعالی او را در صغر سن علم و ادب و عقل کرامت فرموده در شواهد النبوة آورده که از کمال علم و ادب و فضلی که داشت با صغر سن مامون مشغوف وی شد و دختر خود ام الفضل را بزنے بوی داد و همراه وی بمدینه روان کرد و هر سال هزار هزار درهم بوے میفرستاد در شواهد و صواعق و روضة الاحباب و اخبار الدول للقرمانی آورده که بعد از فوت پدر خود رضا رض در سن یازده سالگی در بعض کوچهاے بغداد با جمعی از کودکان ایستاده بود اتفاقاً مامون بقصد شکار بیرون میرفت گذر وی بر انجا افتاد همه کودکان از سر راه بگریختند و جواد رضی الله عنه برجاے ایستاده بود چون مامون نزدیک رسید و برادید خدو بیتیاے ویرا در دل ها قبول عظیم داده بود بزرگی خود نگاه داشت و پرسید که ای کودک تو چرا با کودکان دیگر انسر راه نرفتے بر فور جواب داد که ای امیر المومنین راه تنگ نیست که بر فتن خود از ابر تو کشاده گردانم و مرا جریمه نیز نبود که ازان ترس بگریزم و حسن ظن من تبو انست که بی جریمه از هیچکس نرسانی مامون را صورت و تکلم او بغایت خوش آمد پرسید که نام تو چیست فرمود که محمد پرسید که فرزند کیستے فرمود که فرزند رضا رضی الله عنه بر پدر وے ترحم و ترضی کرد و بانجانب که میرفت روان شد و باخود بازیهاے شکاری داشت چون از عمارات بیرون رفت بازی بر تذروی انداخت ان باز غائب شد و غیبت وی دراز کشید بعد ازان از هوا فرود آمد و در منقار وی ماهی خود نیم زنده مامون ازان تعجب بسیار کرد و آنرا

بدست خود گرفته باز گشت چون بانموضع رسید که جواد رضی الله عنه با کودکان ایستاده بود کودکان بدستور
پیشتر از راه بکیسو شدند و جواد رضی الله عنه با ایستاد چون خلیفه نزدیک رسید گفت ای محمد زمود
که لبیک یا امیر المومنین گفت اینچه خیر است در دست من فرمود که ان الله تعالی خلق بمشیته فی بحر
قدرته سمکا صغارا تصید بها بزاة الملوک والخلفا فیجزیون بها سلالة اهل البنوة یعنی خدای تبارک و تعالی
در بحر قدرت خود ماهیان کوچک آفریده که بازهای ملوک و خلفا را صید میکرده باشند و اهلبیت نبوة
را بان امتحان مینمایند باشند چون مامون این سخن شنید تعجب نمود و بسیاری بر و نگریست و گفت
انت ابن الرضا حقا و منعام و احسانی که نسبت بوی داشت مضاعف ساخت در صواعق و اخبار الدول
للقرمانی و روضة الاحباب از ارشاد شیخ مفید نقل کرده که امام محمد تقی هنوز در صغر سن بود که در علم و کمال
بمرتبه ترقی نمود که دران زمان با هیچکس برابری نمیتوانست کرد لاجرم مامون شیفته ان گل نو شگفته
گشته خاطر بران قرار داد که دختر خود ام الفضل را در حبالهٔ نکاح ان جناب در آرد و نزد عباسیان این
قضیه بوضوح پیوست نائره حقد و حسد در بواطن ایشان اشتعال یافت و ترسیدند که مبادا
مامون ولایت خود را بجواد رضه دهد و ملک از بنی عباس انتقال نماید بنابران نزد مامون رفته مافی الضمیر
خویش باوی نهادند و گفتند وصلت تو با آل ابی طالب موجب زوال مملکت و خلافت رای خلفاء
صاحب فطنت است و تو میدانی که میان عباسیان و علویان عداوت و دشمنی در چه مرتبه است
مامون جواب داد که انچه میان ما و اولاد امیر المومنین علی رضه از کدورت و نزاع واقع شده از جانب
شما بوده نه از طرف ما اگر انصاف در میان آرید آل مرتضوی بتکفیل امر خلافت از ما سزاوار تر اند و تمهید
بساط عداوت که از خلفاء سابق نسبت بدیشان وقوع یافته موجب قطع صلهٔ رحم است و پناه میکریم
بخدای تعالی ازین کار و ابو جعفر محمد بن علی با وجود خردسالی در علم و فضیلت بر جمیع فضلاء عالم فایق
است لاجرم در خاطر من آمده و قرار داده ام که دختر خود را باوی در سلک ازدواج کشم عباسیان گفتند
که تو غلط کرده او کودک است که هنوز از رفق و معرفت چیزی نیاموخته اگر البته او را باید خواهی ساخت
چند گاهی صبر کن تا تحصیل نماید آنگاه بمقتضای صواب دید خود عمل فرمای مامون گفت من بحال
این جوان دانا تر هم از شما بدرستی که او از اهلبیت است و اگر نمیخواهید که این سخنی بر شما ظاهر شود او را
بحضور شما امتحان نمایم عباسیان را این سخن معقول افتاده گفتند مجلسی ترتیب کن و یکی از فقهاء را

بیاوریم کہ از محمد بن علی مسئلہ از علم شریعت سوال نماید اگر بر طبق صواب جواب گوید و دانش او ظاہر شود
باو وصلت نمائی والا ازین کار اجتناب فرمای و سخن برین قرار یافتہ بجماعت نزد یحیی بن اکثم
کہ قاضی زمان و فقیہ دوران بود رفتند و او را بر معارضہ جواد رضی اللہ عنہ تحریص نمودہ قبول کردند
خلاصہ خاندان علم و کرم را ملزم سازد از متاع و اموال انچہ خواہد ببرد و ہندو مامون مجلسے عظیم ارستہ
امام محمد تقی را بر مسندے بہ پہلوے خود بنشاند و ہر یک از علما و فضلا را در موضع مناسب بصف جلوس
ارزانے داشت بعد ازان باشارت مامون و اجازت امام ربیع مسکور یحیی بن اکثم ازان
امام مسئلہ چند پرسید جواب از جمیع مسائل داد اخر پرسید کہ چیست حکم محرمے کہ بقتل صیدے
اقدام نمودہ باشد فقال لہ ابو جعفر رضی اللہ عنہ قتلہ فی حل او فی حرم عالما کان المحرم ام جاہلا قتلہ
عمدا او خطاء احرا کان المحرم ام عبدا صغیرا کان او کبیرا مبتدیا بالقتل ام معیدا من ذوات الطیر
کان الصید او من غیرہا من صغار الصید او من کبیرہا مصرا علی ما فعل او نادما علیہ کان قتلہ الصید
او نہارا از شنیدن این کلمات فطنت التیام یحیی بن اکثم ابکم شدہ از غایت حیرت ندانست
کہ چہ جواب گوید خلیفہ ازین منصب بسے خوشحال شدہ گفت احسنت احسنت یا ابا جعفر اگر تو نیز سوال
از یحیی کنی اگرچہ یک مسئلہ باشد بسی خوب خواہد بود یحیی گفت پرسم اگر دانم جواب گویم و اگر ندانم از
وے استفادہ کنم امام محمد رض گفت ای یحیی چہ میگوئی در حق مردے کہ نظر کند بشہوۃ در زنی نامحرم
در اول روز بانا بن زن در وقت ارتفاع افتاب بروی حلال شود باز نظر در ظہر و ہمان روز بروے
حرام شود پس چون عصر شود حلال شود و چون غروب افتاب نماید حرام شود بروی بعد ازان وقت
عشا حلال شود و در نصف شب حرام شود و وقت طلوع فجر حلال شود و وقت ارتفاع افتاب حرام شود پس چرا حلال شد
و حرام شد گفت یحیی نمیدانم پس گفت ابو جعفر این کنیزے بود متعلق را نظر کرد بسوے وی مروے اجنبی در اول
روز بشہوۃ و بود حرام بروے پس چون ارتفاع روز شد خرید کرد او را از مولاے او پس حلال شد
وقت ظہر ازاد کرد حرام شد باز وقت عصر نکاح کرد حلال شد پس وقت مغرب ظہار کرد پس حرام
شد پس وقت عشا کفارہ داد حلال شد پس وقت نصف شب طلاق رجعی داد حرام شد
و وقت فجر رجوع کرد حلال شد وقت طلوع افتاب طلاق بائن داد حرام گردید ہمچنانکہ در اول بود یحیی
متحیر شد عجز او بر اہل مجلس ظاہر گشتہ خلیفہ را تقریرے بسیار خوش آمد و اعتقادش زیادہ شد و

وگفت الحمد لله علی هذه النعمة والتوفیق لی فی الرای یعنی شکر مر خدائرا بر بن نعمت وتوفیق من در رای انگاه بسوی قربای
نگریسته گفت تمام الآن ما کنتم تکذبون یعنی تمام شد اکنون انچه انکاران میکردید جواد رضی الله عنه گفت اخطب حلیت فداک
یعنی خطبه کن ای امیر المومنین فدایت شوم فقال المامون رضیت لک ان ازوجک ام الفضل بنتی پس گفت مامون
راضی شدم باکه تزویج کنم دختر خود ام الفضل را با تو وابو جعفر رضی الله عنه بر زبان فصاحت بیان گذرانید که الحمد لله
اقرارا بنعمته لا الا الله الا الله اخلاصا لوحدانیته وصلی الله علی محمد سید بریته والاصفیا من عترته اما بعد فقد کان فضل الله
علی المصاهران اعتابهم بالنکاح عن الحرام فقال سبحانه وانکحوا الایامی منکم والصالحین من عبادکم وامائکم ان یکونوا
فقرا یغنهم الله من فضله والله واسع علیم ثم ان محمد بن علی بن موسی بخطب ام الفضل بنت عبد الله المامون وقد بذل لها
من الصداق مهر جدته فاطمة بنت محمد صلی الله علیه وسلم وهو خمس مائة درهم حیاء اهل زوجت یا امیر المومنین لها علی هذا
الصداق المذکور پس مامون گفت اری بدرستی که من بزنی تبو دادم ای ابو جعفر دختر خود ام الفضل را بر صداق مذکور
فهل قبلت النکاح امام گفت قد قبلت ذلک رضیت پس مامون خواص عوام را علی قدر مراتبهم بجوائز وصلات کرامت
ونوازش فرمود ومامون بعد از طعام وانعام قوم بجواد علیه السلام گفت که فدایت شوم اگر مصلحت دانی بیان کن قدر لتفصیل از
وجوه قتل محرم صید تا بدانم آزاد مستفید شوم ازان پس گفت ابو جعفر علیه السلام نعم ان المحرم اذا قتل صیدا فی الحل وکان
الصید من ذوات الطیر وکان من کبارها فعلیه شاة فان اصابه فی الحرم فعلیه الجزاء مضاعفا فاذا قتل فرخا فی الحل
جعل فطیم من لبن واذا قتله فی الحرم فعلیه الحمل قیمة الفرخ وان من الوحش وکان حمار وحش فعلیه بقرة وان کان نعامة فعلیه بدنة
وان کان ظبیا فعلیه شاة فان قتل شیئا من ذلک فی الحرم فعلیه الجزاء مضاعفا هدیا بالغ الکعبة واذا اصاب المحرم
ما یجب علیه الهدی فیه وکان احرامه بالحج بحجة یعنی وان کان احرامه بعمرة نحره بمکة وجزاء الصید علی العالم والجاهل سواء
وفی العمد له المأثم وهو موضوع عنه فی الخطاء والکفارة علی الحر فی نفسه وعلی السید فی عبده والصغیر لا کفارة علیه وهی
علی الکبیر واجبة والنادم یسقط بندمه عنه عقاب الآخرة والمصر یجب علیه العقاب فی الآخرة فقال له المامون احسنت
یا ابا جعفر احسن الله الیک پس ابو جعفر رضی الله عنه مادام الحیات در مقام محبت ورعایت بود وبعد از چند گاه ازین سرای
مامون آنجناب را مع ام الفضل بخصوصت توجه بجانب مدینه منوره ارزانی داشت وامام انام با اهلبیت وخدام متوجه وطن گشت
انتهی منتفی نماذکر کیفیت جواب سوال امام جواد یحیی وتزویج او با ام الفضل در یک کتاب مع فضلا آنذکور نیست مثلا در بعضی کتاب
فقط سوال یحیی مندرج ساخته ودر بعضی فقط سوال امام جواد مرقوم ساخته علی هذا القیاس کیفیت تزویج او نیز اکثری بر ام
اختصار رفته اند مگر مولف این کتاب برای ربط کلام از کتب های مذکور یعنی روضة الاحباب ترجمه صواعق محرقه

واخبار الدول قرمانی وقلیوبی وارشاد شیخ مفید انتخاب نموده وبرشته مناسبت بریکدیگر کشیده درعرض بیان جلوه داد تا بر ناظرین شرح وبسط این قصه کما ینبغی ظاهر شود انتهی کلامه وفی تاریخ ابن خلکان وکان پردی مسندا عن ابائه الی علی بن ابی طالب علیهم السلام انه قال لنبینی رسول الله صلی الله علیه وسلم الی الیمن فقال لی وهو یوصینی یا علی ما خاب من استخار ولا ندم من استشار یا علی علیک بالدلجة فان الارض تطوی باللیل بالانطوی بالنهار یا علی اعد باسم الله فان الله بارک لامتی فی بکورها وکان یقول من استفتح اخانی الله فقد استفتح وبنجانی النجیة وقال جعفر بن محمد بن مزید کنت ببغداد فقال لی محمد بن سنده ابن مهرزدیل لک اخ خلک علی احمد بن علی الرصافی فقلت نعم قال فادخلنی علیه فلما دخلت سلمت علیه فقال حدثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان فاطمة علیها السلام حصنت فرجها فحرم الله ذریتها علی النار فان ذلک بالحسن والحسین علیهما السلام واحکایات واخبار کثیرة جامی در شواهد وسید جمال الدین محدث در روضة الاحباب ودر ترجمه صواعق ابن حجر هیتمی آورده که ام الفضل از مدینه پیش خود مامون نگاریشت کسیکه او بهتر من ست گرفته است زن خواسته مامون در جواب نوشت که ترا رای آن نبود ام الفضل نست للمامون فیما جملت امره الی قصر عمها المعتصم فجملت مع الحرم الجواد الی بغداد واعد علی المعتصم بعد امره ام الفضل نست للمامون فیما جملت امره الی قصر عمها المعتصم فجملت مع الحرم.

من کلماته القدسیة قال رضی الله عنه العامل الظالم والمعین له الراضی به شرکاء یعنی ظلم کننده وتائید نماینده او وراضی بان همه شریکند در ظلم وقال رضی الله عنه یوم العدل علی الظالم اشد من یوم الجور علی المظلوم یعنی گفت جواد رضی الله عنه که روز انصاف بر ظالم سخت تر ست از روز ظلم بر مظلوم وقال رضی الله عنه العلماء عزهم الکثرة والجهال بذلهم یعنی گفت رضی الله عنه که عزت علما بسبب کثرت جهال ست در میان ایشان وقال رضی الله عنه الصبر علی المصیبة المصیبة علی الشماتة بها یعنی صبر نمودن بر مصیبت مصیبت ست بر شماتت وقال رضی الله عنه من اکل فاجرا کان ادنی عقوبته الحرمان یعنی آنکس که ایذه رفاسق وفاجر نماید ادنی عقوبت او نا امید ست یعنی محروم ساختن او را از رتبه مقربین ست وقال رضی الله عنه اثنان علیلان ابدا صحیح معتل وبلیل مخلط یعنی دو کس پیوسته مریض اند صحیح که احتمال مرض دارد ومریض که صاحب خلط فاسده باشد کذا فی روضة الاحباب وخلاصة الصفا وشواهد النبوة انتهی انجناب عمر گرانمایه بتقوی وعبادات گذرانیده وباخلاق حمیده وصفات پسندیده شریعت موصوف بر جاده سنت مستقیم بوده امر بمعروف ونهی از منکر بجانب شریعت باشد از انجناب منقول شده کرامات وخوارق عادات چنانکه اولیاء الله را باشد از وی سر زد شده

اما کرامات وی رضی الله عنه در شواهد النبوة وروضة الاحباب آورده که چون مامون دختر خود ام الفضل را بادی نکاح کرد وهمراه وی ساخت تا بمدینه برد چون بکوفه رسید آخر روز نزول فرمود ومسجدی

در آمد کہ بصحن ان درخت سدر بود کہ ہنوز باز نیاورده بود کوزه اب طلبید و در بیخ انداخت و فوصاخت
بعد ازان بامردم نماز شام گذارد چون نماز شام گذارد بوقت بیرون آمدن بپاے اندرخت
رسید انداخت میوۂ تازه بار آورده بود میوۂ شیرین بے دانه مردم آنرا بہ تبرکے میگرفتند و
میخوردند و نے الشواہد للجامے بسند مجہول کہ یکی از سلف گفته است کہ در عراق بودم شنیدم
کہ در شام کسے دعوے پیغمبرے کرده است ویرا بند آہنین نہاده اند و اورده در فلان جاے مجوش
است بانجا رفتم و دربانان را چیزے دادم و پیش وے رفتم ویرا باعقل و فہم تمام یافتم از وے پرسیدم
کہ قصه تو چون بوده است گفت من مردے بودم از شام بعبادت مشغول دران مسجد کہ میگویند
کہ سر مبارک امیر المومنین حسین رضی اللہ عنہ انجا نصب کرده بودند یکشب روی در قبلہ نشسته
بودم و بذکر خداے تعالے مشغول ناگاه دیدم کہ شخصے از پیش روی من پیدا آمد و گفت برخیز برخاستم
مرا اندکے راه ببرد خود را در مسجد کوفه دیدم فرمود کہ میدانے کہ این کجا است گفتم بلی مسجد کوفه است
در نماز ایستاد و من نیز در نماز ایستادم چون از نماز فارغ شد بیرون آمد من نیز بیرون آمدم اندکے
برفت من نیز برفتم خود را در مسجد رسول صلی اللہ علیہ وسلم یافتم بر روضه رسول صلی اللہ علیہ وسلم سلام
گفت و در نماز ایستاد و من نیز در نماز ایستادم پس بیرون آمد من نیز با وے بیرون آمدم اندکے برفت
خود را در مکہ یافتم طواف کرد من نیز طواف کردم پس بیرون آمد من نیز بیرون آمدم از من غائب شد
و من خود را در موضع یافتم از شام کہ بعبادت مشغول بے بودم از خیال در تعجب ماندم و ہیچ ندانستم
کہ ان کہ بود چون سال آینده ہمانوقت رسید باز آن شخص پیدا شد و مرا ہمراه ببرد ہر چه در سال
گذشته کرده بود بجاے اورد چون وقت مفارقت رسید سوگند بروے دادم کہ بانخدائیکہ
ترا بر انچنان مشاہده کردم قدرت داده است مرا بگوی کہ تو کیستے فرمود کہ من محمد بن علے بن موسے بن
جعفرم چون بامداد شد انقصه را بانان کہ بمن تردد مے داشتند باز گفتم خبر بواے شام رسید
مرا متہم داشتند بانکہ دعوے نبوت میکنے مرا بند بر نہادند و ہمراه خود بانجا اوردند چنین کہ می بینے
بانان واے رقعه نوشتم و عرض حال وے کردم بر پشت رقعه نوشت کہ انکس را کہ در یکشب ویرا
از شام بکوفه باز کوفه بمدینه و از مدینه بکه و از مکه بشام برد بگوئید کہ ویرا از حبس ما خلاصے دہد ان بسیار
بر من گران آمد مغموم و محزون شدم چون بامداد کردم بجانب حبس روان شدم تا ویرا از احوال اگاه

گنم لشکر بیان و لشکگاه بانان را در اضطراب تمام یافتم پرسیدم که حال چیست گفتند این شخص که دعوے
نبوت کرده بود ویرا حبس کرده بودند دوش غائب شده است نمیدانم که ویرا زمین فرو برده است
یا مرغان آسمانی بر بوده اند و از انجمله آنست که چون مامون فوت شد فرمود که فوت مابعد از سی ماه گذشتن
او خواهد بود چون از فوت مامون سی ماه گذشت ویرا وفات رسید و از انجمله آنست که شخصے گفته است
که بر جواد رضی الله عنه در آمدم و گفتم فلان صالح و عارف سانیده است و از جاهاے شما جامه طلبیده
است که کفن وے کنند فرمود که وے از ان مستغنی شده است من بیرون آمدم و هیچ ندانستم
که معنے ان سخن چه بود ناگاه خبر رسید که وی پیش ازین بسیزده روز یا چهارده روز مرده است و
از انجمله آنست که دیگرے گفته است که یکی از اصحاب قصد سفرے داشتم بر جواد رضی الله عنه
در آمدیم که وداع کنیم فرمود که امروز بیرون مروید و تا فردا صبر کنید چون بیرون آمدیم صاحب من گفت
که من بیرون میروم که بار من بیرون رفته است من بایستادم و وے برفت شب در انوادے
که فرود آمده بود سیل آمد و وران غرق شد و برد **اما حلیه انجناب** در اخبار الدول آورده که کان
ابیض اللون و معتدل القامة یعنے سفید رنگ و میانه قد و نفس خاتمه نعم القادر الله مخفی نماند
که انجناب را علماے اهلسنت عالم و متقے و بجمیع صفات حمیده موصوف اعتقاد میکنند و در
کتب اسماء الرجال که وقت تالیف اینکتاب پیش نظر است اصلا ذکر انجناب نکرده ازین سبب
معلوم نشد که انجناب روایت حدیث از که دارد و از انجناب کدام کدام کس روایت کرده اند ظاهر
که انجناب از پدر و اعمام خود روایت دارد و از وے پسران وے و دیگران روایت داشته
باشند چون انجناب در عنفوان شباب انتقال فرمود لاجرم اشاعه علم کما ینبغے از انجناب نرفته
نشده و شهرت او در علم حدیث کمتر بوده باشد اگرچه انجناب اعلم زمانه خود بود بسبب کم عمری عدم
اشتهار عجبے نباشد و الله اعلم بحقیقة الحال۔

علے بن محمد بن علے بن موسے بن جعفر رضی الله تعالے عنهم در شواهد النبوة آورده که ہی الرضا هم است
وقال ابن خلکان هو احد الائمة الاثنے عشر عند الامامیة وفی شواهد کنیت وے ابو الحسن است لهذا
ویرا ابو الحسن ثالث گفتندی و لقب وے هادے و بعسکرے مشهور است و فی روضة الاحباب
انجناب ورا سم و کنیت باعلی مرتضی و علی الرضا هم موافق بود و القاب شریفش نقی و هادی و عسکری

وناصح ومتوکل وفتاح ومرتضی وفیہ ایضا نقلا عن اعلام الوری کہ اعلم وفقیہ وامین وطبیب نیز از جملہ القاب او است وفی روضۃ الصفا زکی نیز لقب او است پس نام وے علی کنیت او ابو الحسن ولقب او نقی وہادی وعسکری وناصح ومتوکل وفتاح ومرتضی واعلم وفقیہ امین وطبیب وزکی باشد مگر نقی وعسکری ہر دو مشہور راست ودر مطالب السئول گفتہ کہ اشہر القاب او متوکل است ووجہ تسمیہ او بعسکری آنست کہ در ترجمہ صواعق آوردہ کہ او را از مدینہ بنویہ سر من راے بردند بہ امر متوکل عباسی در انجا ساکن شد وان شہر بعسکر معروف بود در شواہد النبوۃ وروضۃ الاحباب اورده کہ مادر وے ام ولد بودہ سمانہ نام وقیل ام الفضل بنت الماسون ولادت وے در مدینہ بود سیزدہم رجب سنۃ اربع وعشرۃ ومائتین ودر روضۃ الاحباب اوسط رجب سنہ مذکورہ را صحیح نمودہ ووفات وی در زمان مستنصر بود در سر من راے از توابع بغداد روز دوشنبہ از اواخر ماہ جمادی الاخرے سنۃ اربع وخمسین ومائتین وقبر وی ہم در سرائے وے است کہ در سر من راے داشت وفی تاریخ ابن خلکان توفی یوم الاثنین لخمس بقین من جمادی الاخرۃ وقیل لاربع بقین منہا وقیل فی رابعہا وقیل فی ثالث رجب سنۃ اربع وخمسین ومائتین ودفن فی دارہ انچہ اول نوشتہ شد صحیح است یعنی ولادت او سیزدہم رجب سنۃ اربع وعشرۃ ومائتین ووفات او آخر جمادی الاخری یعنی خمس عشرین من جمادی الاخرے سنۃ اربع وخمسین ومائتین برین تقدیر عمر عزیزش چہل سال ویازدہ ماہ ودوازدہ روز باشد واللہ اعلم مدت اقامت انجناب در سر من راے بروایت روضۃ الاحباب دہ سال وبروایت ابن خلکان بست سال ونہ ماہ وقبر انجناب باتفاق مورخین در سر من راے است چنانچہ بالاگذشت وفی الشواہد قبیل ان مشہد علی الہادی رض بقم ولیس بصحیح وانما الصحیح ان مشہد فاطمۃ بنت موسی بن جعفر بن محمد رضی اللہ عنہم ببلدۃ قم

فی رؤیتہ واخبارہ در صواعق آوردہ کہ علی عسکری از میان اولاد پدر خود وارث علم وسخاوت پدر شد وفی میزان الذہبی فی ترجمۃ عبد اللہ بن محمد بن جعفر بن شاذان روی عنہ ابنہ الحسن العسکری انتہی قلت وعلی النقی روی عن ابیہ محمد بن علی الرضا ودر روضۃ الصفا اورده کہ وے از اکابر اہل بیت است ودر روضۃ الاحباب گفتہ کہ سیر حمیدہ وشیم پسندیدہ ومحاسن اطوار ومکارم اثار ان امام عالے مقدار بسیار است وشرف ذات ومحامد صفات وعلو مراتب وسمو مناقب

آن قدوہ صفا و کبار زیادہ از حد انحصار انوار باطن خجستہ میانش منبر محراب عبادت بود و آثار محاسن فضایلش مراتب اسباب سعادت بود و فی مروج الذہب للمسعودی حدثنا ابو عبد اللہ محمد بن عزفۃ النحوی قال حدثنا محمد ابن زیاد المبرد قال قال المتوکل لابی الحسن علی بن محمد بن علی بن موسیٰ بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہم ما یقول ولدا بیک فی العباس بن عبد المطلب قال وما یقول ولدا بی یا امیر المومنین فی رجل افترض اللہ طاعۃ نبیہ علی خلقہ وافترض طاعۃ علی نبیہ فامر لہ بمائتہ الف درہم وانما اراد ابو الحسن طاعۃ اللہ علی نبیہ فرض یعنی گفت متوکل بعسکر سے رض کہ چہ میگویند اولاد پدر تو در حق جد من عباس بن عبد المطلب گفت اے امیر المومنین چہ تو انند گفت اولاد پدر من در حق شخصے کہ خدائے تعالیٰ طاعت پیغمبر را بر ہمہ کس فرض ساختہ و اطاعت او را بر پیغمبر فرض ساخت پس فرمود کہ صد ہزار درہم بعسکر سے رض دہند و نہ ارادہ کرد امام رض مگر اطاعت خدا را بر پیغمبرش پس تعریض کرد انتہی مخفی نماند کہ ہمین سوال وجواب از مامون عباسی با امام علی رضا بعینہ واقع شد چنانچہ در ذکر امام علیہ رضا گذشت و فی مروج الذہب للمسعودی و تاریخ ابن خلکان کان قد سعی بابی الحسن علی بن محمد الی المتوکل وقیل لہ ان فی منزلہ سلاحا وکتبا وغیرہا من شیعۃ وادوہموہ انہ لیطلب الامر لنفسہ فوجہ الیہ لیلا من الاتراک وغیرہم من ہجم علیہ فی منزلہ علی غفلۃ من الدار فوجد فی بیت وحدہ مغلق علیہ وعلیہ مدرعۃ من شعر ولا بساط فی البیت الا الرمل والحصا وعلی راسہ ملحفۃ من الصوف متوجہا الی ربہ تبارک وتعالیٰ بایات من القرآن فی الوعد والوعید فاخذ علی ما وجد علیہ وحمل الی المتوکل فی جوف اللیل فمثل بین یدیہ والمتوکل یشرب ودفع الیہ کاس فلما راہ عظم واجلسہ الی جنبہ ولم یکن فی منزلہ شیء مما قیل فیہ ولا حالۃ یتعلل علیہ بہا فناولہ المتوکل الکاس الذی فی یدہ فقال یا امیر المومنین ما خامر لحمی ودمی قط فاعفنی منہ فاعفاہ وقال انشدنی شعرا استحسنہ فقال انی لقلیل الروایۃ للاشعار فقال لابد ان تنشدنی فانشدہ

باتوا علی قلل الاجبال تحرسہم	غلب الرجال فما اغنتہم القلل
واستنزلوا بعد عز عن معاقلہم	فاودعوا حفرا بئس ما نزلوا
ناداہم صارخ من بعد ما قبروا	این الاسرۃ والتیجان والحلل
این الوجوہ التی کانت منعمۃ	من دونہا تضرب الاستار والکلل

فافصح القبر عنهم حين سالهم	تلک الوجوه عليها الدود يقتتل
قد طال ما اكلوا دهرا وما شربوا	فاصبحوا بعد طول الاكل قد اكلوا
وطال ما عمروا دورا لتحصنهم	ففارقوا الدور والاهلين وانتقلوا
وطال ما كنزوا الاموال وادخروا	فخلفوها على الاعداء وارتحلوا
اضحت منازلهم قفرا معطلة	وساكنوها الى الاجداث قد رحلوا

قال فانتفق من حضر على علي وبكوا ان بادره بتدر منه اليه قال والد بكى المتوكل لبكائه طويلا حتى بلت دموعه لحيته وبكى من حضره ثم امر برفع الشراب ثم قال له يا ابا الحسن اعليك دين قال نعم اربعة الاف دينار فامر بدفعها اليه وردها الى منزله من ساعته مكرما يعني سعايت نمودند نزد متوكل خليفه كه در منزل امام علي نقي سلاح وكتاب وغيره از شيعه او بسيار است ودر وهم انداختند او را كه امام رض طالب خلافت است براي خود پس فرستاد بسوي او تركان را بشب انكسانيكه هجوم نمودند بروي در منزلش بر غفلت او پس يافته شد در خانه تنها او را كه ذرا پوسته بود وبروي لباسي پشمينه بود ونه بود بساط در خانه مگر بوريا وبر سر او لحافي بود از پارچه كرباس متوجه بود بسوي رب خود ترنم ميكرد بايات قرآني در وعد ووعيد پس گرفته شد انچه يافته شد بروي واو بردند او را بسوي متوكل در نيمه شب روبروي او ومتوكل انوقت ميشرب خمر اقدام مينمود ودر دست پياله بود پس چون ديد او را تعظيم نمود ونشاند بپهلوي خود وبنود در منزل او چيزي انچه گفته شده دران ونحالت چنان بود كه تعلل نمايد براو پس رسانيدند متوكل او را پياله كه در دست داشت پس گفت يا امير المومنين هرگز مخمور نشد گوشت وخون من مرا معاف دار پس معاف داشت او را وگفت براي من شعري بگوي تا انيكه استحسان كنم از او پس گفت كه من قليل الروايه وشعرم يعني شعر نميگويم وشاعر نيستم گفت كه البته بايد گفت چيزي پس في البديه گفت اشعار مذكوره بالا پس تبر سيدند كسانيكه حاضر محفل بودند دو بگريستند متوكل گريستني سخت تا انكه تر شد زمين از اب چشم او ودو بگريستند حاضران مجلس پس امر نمود به برداشتن شراب پس گفت اي ابو الحسن ايا دين داري گفت اري چهار هزار دينار پس بفرمود تا دادند او را وبازگردانيدند او را باهمون وقت بسوي خانه او معظم ومكرم اشتي وقريب ست باين انچه جاي ورشواهد وسيد جمال الدين در روضة الاحباب

آوردہ کہ متوکل بیمار شد و جراحتے بیرون آوردہ کہ اطبا از علاج آن عاجز آمدند و مشرف بر موت شد و مادر متوکل نذر کرد کہ اگر متوکل شفا یابد مال بسیار از خاصہ خود بہادی رضؓ فرستد روزے فتح بن خاقان کہ مقربان متوکل بود گفت کہ کس پیش ہادے رضؓ میباید فرستاد شاید کہ وے چیزے داند کہ این را نفع رساند کسے پیش وے فرستادند ہادی رضؓ فرمود کہ فلان چیز را نجا نہید کہ نفع خواہد رسانید بازون اللہ تعالی چون آنجز بمجلس متوکل آوردند بعضے از حاضران استہزا کردند و بخندیدند فتح بن خاقان گفت کہ تجربہ کردن زیان نمیدارد آن چیز را حاضر کردند بر حسب او نہادند متنجر شد و آنجا دران بود بیرون آمد و خبر شفاے متوکل بمادرش بردند دہ ہزار دینار در صرہ کرد مہر خود بدان نہاد و بہادی رضی اللہ عنہ فرستاد و متوکل تمام شفا یافت چون ازین واقعہ روزے چند برآمد کسے شکایت کرد و با متوکل گفت کہ در خانہ ہادی مال بسیار و سلاح بیشمار است متوکل سعید حاجب را گفت میباید کہ نیم شب بخانہ وے روی و آنچہ از اموال و سلاح یابی بگردی و برابیاری سعید حاجب گفتہ است کہ نردبانے باخود ہمراہ بردم و نیم شب بیام وے بالا رفتم و بدریچہ سراے وی فرود آمدم تاریک بود ندانستم کہ کجا میباید رفت ناگاہ از درون سراے از ہادے رضی اللہ عنہ برآمد کہ ای سعید بجاے خویش باش تا شمعی بیارند چندان برنیامد کہ شمع آوردند فرود آمدم و پیش وی رفتم و برابا نعم جامہ نشیمن بر و کلاہ نشیمن بر سر و سجادہ از حصیر زیر پاے وی متوجہ قبلہ نشستہ فرمود کہ خانہا پیش بیست درای بخانہ ہا در آمدم از آنچہ گفتہ بود ہیچ نیافتم غیر از ان صرہ کہ مادر متوکل بوی فرستادہ بود و ہمچنان سر بمہر بود بعد ازان ہادی رضی اللہ عنہ فرمود کہ این مصلا پیش نست بہ بین ازا بالا داشتم در زیران شمشیرے بود در غلاف ہمہ را گرفتم و پیش متوکل بردم چون متوکل ان صرہ را بہر مادر خود دید از کیفیت ان استفسار کرد گفتند کہ ازاد وقت مرض تو مادر تو نذری کردہ بود متوکل فرمود کہ صرہ دیگر بان ضم کنند و کیسہ و شمشیر را نیز بوے باز فرستاد سعید حاجب گفت است انہا را پیش وی بردم شرمندہ گفتم یا سیدی برمن بسیار دشوار بود کہ بے اذن تو در آمدم ولیکن مامور بودم فرمود کہ سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون انتہی و میان ہر دو قصہ آنچہ فرق ست بر ناظرین مخفی نخواہد بود مولانا عبد الرحمن جامے این را در کرامت وے شمار نمودہ واللہ اعلم

در روضۃ الاحباب از ابو العباس فضل بن احمد اسرائیل کاتب نقل کردہ کہ گفت فضل کہ در ایام خلافت کہ پدرم کاتب مستنصر عباسے بود روزے با وے بمجلس مستنصر در آمدم دیدم کہ متوکل بر سریر

وزبان بہ ملامت مستنصر گشادہ پس پدرم بایستاد من نیز در عقب او ایستادم مدت مدید وحال آنکہ متوکل پدرم را در مجلس خود بجلوس امر میکرد اما دران روز کہ غضب بر و استیلا یافتہ بود نگفتہ کہ بنشین و من میدیدم کہ ساعت بساعت رنگ او متغیر میشد و فتح بن خاقان را میگفت این ان کس ست کہ میگوی در شان او انچہ میگوئی و فتح در تسکین کوشیدہ میگفت کہ این در وقت ست کہ شما گفتہ اند عاقبت اشتعال نائرہ غضب متوکل سمت از و باز گرفتہ گفت واللہ میکشم این مرائی زندیق را و او آنست کہ بدروغ دعوے امامت مینماید و در دولت من طعن میکند بعد ازان چہار کس را طلبید و ہر یک را شمشیرے داد و گفت ہرگاہ علے ابن محمد ابن علی بر من در آید او را بکشید و گفت واللہ کہ او را خواہم سوخت بعد از قتل و چون ابو الحسن بان مجلس در آمد لبہاے مبارکش بجنبید و اثار کرب و جزع در شبرۂ ہمایونش مرئی میگردید و متوکل از براے امام از سر بر خاستہ باستقبال امدہ بجہت تقبیل دست بر اورده و در میان دو چشمش بوسہ دادہ تعظیم و تکریم بسیار نمودہ گفت یا سیدی یا ابن رسول اللہ یا خیر خلق اللہ یا ابن عمی یا مولاے یا ابو الحسن و ہادی یعنی اللہ عنہ گفت اعیذک یا امیر المومنین باللہ متوکل از انجناب پرسید کہ درین وقت چہ اتشریعا ورده جواب دادہ کہ قاصد تو مرا طلب کرد متوکل گفت دروغ گفتہ ہمین ساعت باز گردای سید من انگاہ فتح بن خاقان و عبید اللہ بن خاقان را بشبانیتہ ہاے رضی اللہ عنہ مامور نمود و بعد از مراجعت امام رضی اللہ عنہ ان چہار شخص را طلبیدہ پرسید کہ شما چرا بانچہ امر کردہ بودم قیام نمودید جواب دادند کہ شدت ہیبت ابو الحسن ما را ازان کار مانع آمد و در حوالے او بیشتر از صد شمشیر دیدیم مان

گاہ متوکل متبسم شدہ فتح بن خاقان را گفت ہذا صاحبک قل الحمد اللہ الذی بیض وجہہ واتار حجتہ انتہے بعینہ ہمین کرامت از امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ نسبت بمنصور عباسے واقع شدہ چنانچہ گذشت فقط فرق ہمین ست کہ ہمراہ انجناب اژدہائی بود کہ منصور ازان ترسیدہ در نوبت کشندگان از ہیبت او ترسیدند و صد کس ہمراہ امام دیدند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔

در اخبار الدول قرمانی و شواہد النبوۃ ۔ وصواعق محرقہ اورده کہ روزے بیکے از دیہہ ہاے کہ در نواحی سر من رای بود رفتہ بود اعرابے ویرا طلب کرد گفتند کہ بفلان دہ رفتہ است در عقب وے برفت چون بوے رسید از اعرابے پرسید کہ چہ حاجت امدہ گفت من از انانم کہ بولاے جد تو علے

بن ابے طالب تمسک نمودہ اند مراد نبی عظیم است کہ از اداے ان عاجزم و غیر از تو ہیچکس را نمیدانم
کہ انرا از گردن من بردارد و فرمود کہ خاطر خوش دار و بیرا فرود آید و چون بامداد کرد اعرابے را گفت
با تو سخنے خواہم گفت میباید کہ دران مخالفت من نکنی اعرابے گفت نکنم ہادی رضی اللہ عنہ بدست مبارک خود خطے
نوشت مضمون آنکہ اعرابی را مبلغ کذا کہ زیادت از دین وے بود در ذمہ من دین است فرمود کہ بخط را
بستان و چون من بسر من رای مراجعت کنم پیش من ای و چون درمیان جماعتے نشستہ باشم طلب
دین خود کن و با من سخن درشت گوئی البتہ میباید درین امر کہ مخالفت نکنی اعرابے گفت نکنم و خط را گرفت
چون ہادے رضی اللہ عنہ بسر من رای باز آمد و جمعے کثیر از اصحاب خلیفہ و غیرہم پیش وی حاضر آمدند ان
اعرابے حاضر شد و خط را بیرون اورد چنانکہ ہادی رضی اللہ عنہ وصیت کردہ بود مطالبہ نمود و ہادی رض
باوے نرم نرم سخن میگفت و اعتذار مینمود و وعدۂ اداے ان میکرد خبران بتوکل رسید فرمود کہ سی ہزار درہم
پیش کسے بزند چون پیش وے بزند او را نگاہ داشت تا ان اعرابی آمد فرمود کہ بگیر این زر را و دین خود را ادا کن و آنچہ
زیادت ابد بر عیال خود نفقہ کن و ما را معذور دار اعرابے گفت یا ابن رسول اللہ واللہ کہ آنچہ امید داشتم
از ثلث آنچہ دادے کمتر بود و لیکن اللہ اعلم حیث یجعل رسالت انتہی و انجناب تمام عمر خود بر جادۂ شریعت
و حفظ سنت مستقیم بود و امر یکہ موجب اعتراض از جانب شریعت بر او باشد ہرگز منقول نشدہ
و انجناب از اکابر علما و اعاظم اولیاء اللہ وقت خود بود و فریقین سنے و شیعہ او را افضل زمان خود اعتقاد
مینمایند علما و در عا و تقا و تا و کرما و سخا و تا و خلقا و تواضعا و بسا بر صفات حمیدہ و سمات پسندیدہ موصوف میدانند واللہ اعلم

اما کرامات پس برخے از ان بالا گذشت و بندے مذکور میشود در روضۃ الاحباب آوردہ
کہ جمعے از اہل اصفہان کہ ابو العباس احمد بن النضر از ایشان است روایت کردہ اند کہ شخصے از متوطنان
موضع مذکور کہ عبد الرحمن نام داشت شیعہ مذہب بود از و پرسیدند کہ سبب چیست کہ تو با امامت
علی الہادی اعتقاد دارے و نسبت بدیگرے از سادات این عقیدہ ندارے جواب داد کہ من
از و چیزے مشاہدہ نمودہ ام کہ دلالت بر امامتش میکرد گفتند چہ دیدہ گفت مردے فقیر بودم بالبصفت
جرات و طلاقت لسان اتصاف داشتم و یکے از مشہوران مردم اصفہان مرا و جمعے را جہت
داد خواہی بدرگاہ متوکل خلیفہ فرستاد و روزے بر در دار الخلافت ایستادہ بودم کہ ناگاہ حکم شد کہ
علی بن محمد را حاضر سازند پس از چند نفر دیگر ان پرسیدم کہ کیست این شخص کہ خلیفہ با حضار او

حکم فرمودہ گفتند مردیست علوے کہ رفضہ او را امام مینپندارند و بزبان اورند کہ ظاہراً متوکل او را بقتل خواہد رسانید من باخود گفتم کہ از نجا بیچ طرفے سنے روم تا بینیم کہ این شخص چگونہ مردیست ناگاہ جناب امامت پناہ برابے سوار پیدا شد و خلایق در یمین و یسار در طریق ایستادہ و دے می نگریستند و چون چشم من بروی افتاد محبتش را در دل جا دادہ در نفس خود دعا کردم کہ این شخص عجب بزرگ است ایزد تعالے شر متوکل را از و مندفع سازد و ہادے رضی اللہ عنہ پس از انکہ نزدیک رسید بجانب من نگہ کردہ و اقبال فرمودہ گفت استجاب اللہ دعاءک و طول عمرک و کثر مالک و ولدک و بعد از لحظہ این سخن از امام لرزہ بر من افتاد چنانچہ بعضے از حضار بر تغیر حال من وقوف یافتہ پرسیدند کہ ترا چہ شدہ است گفتم چیزے است و چون باصفہان باز گشتم دا ہب بے منت ابواب رزق بر من گشاد و کثرت مال من بمرتبہ رسید کہ اینجا در خانہ دارم قیمت ہزار ہزار درہم است سوائے اسباب و املاک کہ در خارج سر من است و خداے تعالے دو فرزند دلبند انداے داشتہ و حالا ہفتاد و چند سال از عمر من گذشتہ است و انا اقول بامامتہ ہذا انداے علم مانے قبلے و استجاب اللہ تعالے دعاءہ در شواہد النبوۃ و روضۃ الاحباب آوردہ کہ ثبوت پیوستہ کہ در زمان متوکل عباسے والے مدینہ عبد اللہ بن محمد بر سیلمے بسبب عداوتے کہ میان اصحاب سعادت و ارباب شقاوت میباشد قاصد ایذاے امام ابو الحسن علے النقے شدہ آغاز سعایت کردہ عریضہ مشتمل بر غیبت و شکایت انسرو اہل ہدایت بہ بغداد فرستاد نا بران متوکل یحیے بن حرثمہ بن اعین را بمدینہ ارسال داشت تا امام عالے مقام را بسر من راے رساند و ابو الحسن رضی اللہ عنہ محجوب یحیے بسر من راے رفتہ ان جناب را در خان الصفالیک کہ موضعے ناخوش بود فرود آورد و صالح بن سعید کہ بسعادت محبت اہلبیت مستعد بود در خان الصفالیک بر امام علے نقے در آمدہ گفت یا ابن رسول اللہ جعلت فداک این جماعت در ہمہ امور جفا و غدر و اطفاے نور تو میخواہند لاجرم ترا درین منزل موحش فرود آوردہ اند امام فرمود کہ اے ابن سعید تو ہنوز درین مقامے پس بدست مبارک خویش اشارہ کردہ باغہاے خرم و جویہاے آب روان و قصور فیہا خیرات حسان و ولدان کانہم اللؤلؤ المکنون ظاہر گشت صالح گوید کہ از مشاہدۂ این حال حیرت بر من غلبہ کرد امام فرمود اے ابن سعید ہر جا کہ ہستم این منزل با ما است و ما در خان الصفالیک نیستم

در صواعق اورده کہ زنے نزد متوکل عباسے دعوے کرد کہ من سیدہ ام متوکل گفت کسے میخواہم کہ تحقیق این سخنے از دے کنم آنگاہ او را دلالت کردند بر امام علے نقے چون دیرا در مجلس خلیفہ حاضر کردند خلیفہ او را بر تخت نشانید پہلوے خود و التماس نمود کہ ازان زن سوال فرماید امام گفت کہ خدائے تبارک و تعالے حرام ساختہ است گوشت اولاد حسنین را بر سباع اگر راست میگوید باید کہ ملاقات سبع کند چون این سخنے بران زن عرض کردند فی الحال بکذب خود اعتراف نمود بعد ازان بچند روز بخلیفہ گفتند کہ تجربہ این امر باید نمود خلیفہ امر کرد تا سہ سبع اورده در صحن قصر دے رہا کردند و کسے بطلب امام علے نقے فرستاد چون امام تشریف اورده دران قصر داخل شده دروازہ قصر را بستند و قبل از آمدن امام سباع از نعرہ و فریاد دیگ میزدند گوش مردم را کر ساختہ بودند چون امام او نزدیک دے رفتند و خود را در دے میمالیدند و ازان نعرہ و فریاد ساکت شدند و امام با ستین خود ایشان را مسح نمود و بالا رفتہ ساعتے نزد متوکل خلیفہ نشست و صحبتے داشت و چون باین آمد بہان طریق اول بان سباع عمل نمودہ بیرون رفت و متوکل جایزہ بنگوار جہت دے فرستاد آنگاہ بعضے از حضار با متوکل گفتند ہمچنانکہ ابن عم تو نسبت باین سباع بفعل اورد باید کہ تو نیز بفعل اورے متوکل بران امر جسارت نمود گفت مگر میخواہید مرا تقبل ارید و امر کرد کہ این را را باکس نگویند صاحب صواعق میگوید کہ بعضے از حفاظ حدیث این قصہ را با امام علے رضا نسبت میکنند لیکن مسعودے گفتہ کہ صاحب این قصہ نبیرہ علے رضا بود کہ علے عسکرے باشد و علما قول او را صواب دانستہ اند چرا کہ امام علے رضا در ایام خلافت مامون فوت شدہ و زمان متوکل در نیافت و علامہ شیخ شہاب الدین قلیوبے این قصہ را بحسن عسکرے منسوب ساختہ مگر راجح علے نقے ست واللہ اعلم مولف این اوراق میگوید کہ صدور این کرامت از امام علیرضا باشد یا امام علے نقی باشد عجب نیست مگر صدور این کلام کہ اللہ تعالے گوشت اولاد حسنین را بر سباع حرام ساختہ مقام عجب ست ضعف درکار کسے کہ درین قول بوده است بر ناظرین پوشیدہ نیست بر تقدیر تصدیق این قول شاید مقید بر وقت یا مشروط بشرطے خواہد بود و الا در ہیچ وقت اگر صد بنت فاطمہ را پیش سباع اندازند یکے را زندہ نگذارند پس تکذیب قول امام لازم آمد پس باید تاویل نمایند یا انکار نمایند از انکہ این قول امام ست یا مقید یا مشروط نمایند بالجملہ خالے از صعوبتے نیست واللہ اعلم۔

در شواهد النبوة آورده که شخصے گفته که مرا فرزندی در راه بود از وے استدعا دعای کردم که ان فرزند پسر باشد
فرمود که چون متولد شود و برا محمد نام کن چون متولد شد پسر بود و برا محمد نام کردم و از انجملہ انست و دیگری گفته است
که مرا فرزندے در راه بود از وی التماس ان کردم که دعا کند تا پسر باشد فرمود که بسیار دختر ک از پسر
بہتر باشد چون متولد شد دختر بود و از انجملہ انست که شخصے از قاضی کوفه پیش وے شکایت کرد
که مرا ایذاے بسیار میرساند فرمود که دو ماه دیگر صبر کن چون ازان دو ماه برامد قاضی را عزل کردند و
از انجملہ انست که متوکل را خانه بود در وے مرغان بسیار که هر کس که بانجا در آمدے از اختلاف آواز
هاے ایشان نه سخن کسے تواند شنید و نه کسے سخن وے هر وقت که هادی رضی اللہ عنه بانجا نه
در آمدے همه مرغان خاموش گشتندے و چون بیرون آمدے آغاز آواز ها کردندے و از انجملہ انست
که مشعبدے از هند پیش متوکل آمده بود و شعبده هاے غریب مے نمود روزے متوکل وی را گفت که اگر
شعبده پیش ارے که علی بن محمد را جل سازے ترا هزار دینار بدهم مشعبد گفت تا نے چند تنک
سبک بر مائده نهید و مرا بر پهلوے وے بنشانید چنان کردند هادے رضی اللہ عنه دست دراز کرد تا نانے
بردارد ان مشعبد عملی کرد که ان نان از پیش دست وے بپرید سه بار این عمل کرد مجلسیان بخندیدند و
در مجلس مسورهٔ بود بران صورت شیرے کشیده هادے رضی اللہ عنه اشارت بانصورت کرد که بگیر
این را انصورت شیرے شد و بر جست مشعبد را فرو برد و باز بسوره آمد هر چند متوکل درخواست کرد
که مشعبد را باز گرداند قبول نکرد و فرمود که والله بعد ازین هرگز دیرانه بینید دشمنان خدا برابر دوستان
وے مسلط میگرداند پس از مجلس بیرون آمد و ان مشعبد را بعد ازین هیچکس ندید و از انجملہ انست که
روزے در ولیمه بعضے اولاد خلیفه بود و جمعے کثیر بتعظیم و توقیر وی نشسته بودند و دران مجلس جوانی بود بے ادب
که حق تعظیم وی بجا نمی آورد سخن بسیار میگفت و میخندید هادے رضی اللہ عنه روے بوی کرد و گفت یا هذا الضحک و بلا وفیک و تذلل عن
ذکر الله وانت بعد لست من اهل القبور انجوان ازان بی ادبے باز ایستاد اما چون طعام خوردند و بیرون
آمدند روز دیگر بیمار شد در روز سیوم وفات یافت و از انجملہ انست که روزے دیگر در ولیمه یکے از
اهل سامرا بود و شخصے بے ادب در مجلس سخنان بیهوده میگفت و حق تعظیم وے رعایت نمیکرد
فرمود که این شخص ازین طعام نخواهد خورد و از خانه وے خبرے خواهد آمد که زندگانی را بروی تلخ گرداند
چون طعام حاضر آوردند آن شخص دست بشست و خواست که از ان طعام تناول کند غلام وی

گریبان چاک و فریاد کنان از در درآمد که مادر تو از بام افتاده است و بر شرف موت است زود تر خود را بخانه رسان باشد که ویرا زنده دریابی آنشخص طعام ناخورده برخاست و برفت

اما حلیه انجناب در اخبار الدول للقرمانی آورده کان اسمر و نقش خاتمه الصمد ربی وعصمتی من خلقه و نیز در روضة الاحباب نقش خاتم وی المعتکف بالصمد بوده است ۔

حسن بن علی بن محمد رضی الله تعالی عنهم در شواهد النبوة آورده که وی امام یازدهم است و فی تاریخ ابن خلکان احد الائمة الاثنی عشر علی اعتقاد الامامیة هو والد المنتظر صاحب السرداب یعرف بالعسکری وابوه علی یعرف ایضا بهذه النسبة والعسکری بفتح العین المهملة وسکون السین المهملة وفتح الکاف بعدها راء وهذه النسبة الی سر من رای ولما بناها المعتصم وانتقل الیها بعسکره قیل لها العسکر وانما نسب الحسن المذکور الیها لان المتوکل استخلص ابا علیا الیها واقام بها عشرین سنة وتسعة اشهر فنسب هو وولده هذا الیها در شواهد آورده که کنیت وی ابو محمد است ولقب وی زکی است وخالص و سراج و وی نیز چون پدر خود بعسکری مشهور است و فی روضة الاحباب امام یازدهم و کنیت و نام با امام حسن بن علی مرتضی رضی الله عنهما موافق بود و لقبش زکی و عسکری و خالص و سراج نیز گفته اند و فی روضة الصفا آورده که چون پدر خود بعسکری مشهور است و ویرا حدیث نیز میگویند پس نام او حسن ست و کنیت او ابو محمد و لقب وی زکی و خالص و سراج و عسکری و حدیث است باتفاق مورخین مادر وی ام ولد بوده مسماة بسوسن و قیل عفان و قبل هر سه در روضة الاحباب و شواهد آورده که ولادت او سنه احدی وثلثین ومائتین و قبل سنة اثنتین وثلثین ومائتین وفات وی در سنه ستین ومائتین بوده و فی تاریخ ابن خلکان توفی یوم الجمعة قبل الاربعاء لثمان لیال خلون من شهر ربیع الاول وقیل جمادی الاول سنة ستین ومائتین بسر من رای ودفن بجنب قبر ابیه علیه السلام پس ولادت او بقول اربع سنة احدی وثلثین ومائتین و وفات او روز جمعه هشتم شهر ربیع الاول سنه ستین ومائتین وعمر او بقول صاحب روضة الاحباب سی سال یا بست و نه سال اربع قول اخیرست در ایام دولت معتمد علی الله وفات یافت و وقت وفات پدرش بست و دو ساله بود و ذهب کثیر من اصحابنا الی انه علیه السلام مضی مسموما وکذلک ابوه وجده وجمیع الائمة علیهم السلام والله اعلم بحقیقة الحال در صواعق آورده که امام علی نقی چهار پسر داشت

افضل واعلم واجل الیشان حسن خالص بود وفی القلوب بے علی التقی خلافت ابنین وابنتین احسن منهم واعلم حسن
العسکری وصف بذلک لانه سکنه فی مدینة سرمن رای ویقال لها مدینة العسکر وکان قد ورث اباه علما
ومعرفتا وشجاعتا وفی میزان الذهبی فی ذکر عبد الصمد بن محمد بن جعفر بن شاذان رای الحسن
العسکری عن ابیه علی وعنه محمد بن مهران الرازی وفی روضة الاحباب صحائف لیل ونهار برقوم
محاسن اطوار ومفاخر آثار ان امام عالی مقدار پارسا ولطائف گفتار فضلاے بزرگوار از کرایم افعال
ومحاسن اعمال او مستفاد ومستفید مکرمات مخبر است باطن فخیمه اش محیط انوار وشاعت علوم ربانی
بود وظاهر فرخنده مآثرش مظهر انوار کرامت اعجاز آیات نمود انتهی شدت خوف وخشیت حق تعالے
از زمان صغر سن واوان طفولیت بروے غالب بوده وحق تعالے علم وحکمت از صغر سن روزی او
نموده واکابر علما از وے متغط وپند پذیر شده اند چنانچه در صواعق آورده که در سن طفولیت روزی
گریه میکرد وبعضے دیگر از اطفال بازی میکردند درین اثنا بهلول رسید وگمانش این بود که حسن خالص رضی الله عنه گریه از
جهت چیزیکه در دست بازی اطفال است میکند باو گفت اگر خواهی مثل این بازی تو خرید کنم تا از ملاعبه خود وساوس حسن رضی
الله عنه گفت یا قلیل العقل اللعب خلقنا ای لم عقل ما را از جهت بازی کردن خلق نکردند بهلول گفت از چه
جهت ما را آفریده اند گفت للعلم والعبادة از جهت علم وعبادت آفریده اند بهلول گفت از کجا این
سخن میگوئی ودلیل قول تو چیست گفت قال الله تعالے افحسبتم انما خلقناکم عبثا وانکم الینا لا
ترجعون آیا پنداشتید شما از طرف غفلت که شما را آفریده ایم بیازی یا از برای عبادت آفریده ایم
ومکافات شما را مقرر کرده ایم بهلول گفت مرا پندے ده حسن رضی الله عنه بیتے چند موعظت آمیز خواند
تا وقتیکه از یاد او رفت وبیهوش شد پس بهوش باز آمد بهلول گفت تو در صغر سنی هنوز گناهے از تو صادر نشده
باعث این بیهوشی چیست حسن گفت اے بهلول دست از من بدار که مادر خود را دیدم که آتش
بے افروخت بمیزم بزرگ وافروخته نمیشد مگر بهیزم کوچک ومن میترسم که از هیزم کوچک جهنم باشم
در قلوب وصواعق محرقا ورده ان المتوکل حبس الحسن فحصل للناس مخط فاستسقوا فلم تسقهم ایام
ولم یسقوا فامر المتوکل بخروج الیهود والنصاری مع الناس فخرجوا ومعهم راهب فرفع ذلک الراهب یده
الی السماء فمطلت ثم رفع الیوم الثانی کذلک فشک بعض العامة فی دین الاسلام وارتد بعضهم
وحصل للناس بلاء عظیم وشق ذلک علی المتوکل وامر باحضار الحسن المحبوس وقال له ادرک امة جدک

رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم قبل ان یہلکوا فقال مرہم بالخروج غدا او یزول الاشکال ان شاء اللہ
فکلم الناس الخلیفۃ فی اطلاقہ من السجن فاطلقہ وخرج مع الناس فی الاستسقاء فلما رفع الراہب یدہ
مع النصاری حصل الغیم فی السماء فلما رحس یقبض یدہ الراہب فقبضت فاذا فیہا عظم ادمی فاخذہ من
یدہ ثم قال لہ ارفع یدک فرفعہا فزال الغیم وطلعت الشمس فعجب الناس من ذلک ثم قال الخلیفۃ للحسن
ماہذا یا ابا محمد فقال لہ ہذا عظم نبی من الانبیاء ظفر بہ ہذا الراہب وانہ ما کشف عظیم نبی الا سماء الا اللہ
بالمطر فاستخوانک فوجدوہ کما قال فزالت الشبہۃ عن الناس وعاد من کان ارتد الی الاسلام
ورجع الحسن الی دارہ عزیزا مکرما وصار الخلیفۃ حتی مات یعنی حبس کرد متوکل حسن را اتفاقا در سر من
رای قحط افتاد پس مردم سہ روز استسقا نمودند و باران نبارید پس امر کرد متوکل کہ خلیفہ بود کہ
بیرون روند یہود و نصاری با مردمان پس بیرون شدند و بود با ایشان راہبے کہ چون دست بجانب
آسمان برداشتے باران فرو ریختے باز در روز دوم ہمین عمل نمود ہمہ بریں شکے در دل بعضے جہلہ
وعوام افتاد و بعضے ازیں فرو شدند و این امر بخلیفہ دشوار آمد و کس بطلب حسن خالص فرستاد
و باحضار او فرمان داد و گفت بعد حاضر آمدن او کہ دریاب امت جد خود را پیش از انکہ ہلاک شوند حسن
گفت صباح بیرون خواہید رفت و انشاء اللہ تعالی ازالہ این شک از مردم خواہد شد خلیفہ را
مردمان گفتند کہ ویرا از حبس رہائی دہد پس رہائی داد و شب صباح حسن رضی اللہ عنہ گفت تا اصحاب
ویرا از حبس بیرون آرد خلیفہ تمام ایشان را از حبس آزاد کرد و از جہت استسقا بیرون رفت چون
راہب بہمان طریق معمول دست بجانب آسمان برداشت ابر در آسمان پدید آمد درین اثنا حسن خالص
رضی اللہ عنہ گفت تا دست راہب را بگیرند ناگہ در دست او دستہ استخوانے دید چون ایشان را
بیرون آوردند دیدند کہ استخوان آدمیست آنگاہ راہب را گفت دعا کن چون دست برداشت
ابر از آسمان برطرف شد و آفتاب طلوع کرد مردم را ازین حال تعجب تمام دست داد خلیفہ از حسن
رضی اللہ عنہ پرسید کہ کیفیت این قضیہ چیست حسن گفت این استخوان پیغمبریست کہ بدست
این راہب افتادہ و مقرر است کہ ہرگاہ کہ استخوان یکے از پیغمبران در زیر آسمان بدارند باران می بارد
چون امتحان این معنے کردند چنان شد کہ گفتہ بود و سوسہ مردم زایل گشت و مرتدین بدین
اسلام رجوع نمودند و حسن خالص رضی اللہ عنہ عزیز و مکرم و محترم بخانہ خود رفت و ازان تاریخ صلات

وعطایاے خلیفہ درہمہ وقتے بوی میرسید تا زمانیکہ وفات یافت در روضۃ الاحباب از ابو ہاشم جعفری روایت کردہ کہ گفت ابو ہاشم کہ یکی از موالے حسن زکے رضی اللہ عنہ رقعہ بانجناب نوشتہ التماس نمود کہ دعائی براے من تعلیم نمایند امام این دعا تعلیم فرمود۔

یا اسمع السامعین ویا ابصر المبصرین ویا اغوث الناصرین ویا اسرع الحاسبین ویا ارحم الراحمین ویا احکم الحاکمین صل علے محمد والہ واوسع لے رزقی وبدلے نے عمرے امین برحمتک واجعلنی ممن تنصر بہ لدینک ولا تستبدل نے غیری ابو ہاشم گوید چون این دعا را خواندم باخود گفتم اللہم السنے نے عبدک وسنے زامرک پس امام رضی اللہ عنہ بجانب من توجہ فرمودہ گفت انت خیر البریۃ نے نذرہ زیرا کہ تو بخدا ایمان داری ورسول او را تصدیق مینمائی واولیاے او را میشناسے وشایعت میکنے فابشر ثم ابشر در شواہد بسند مجہول ودر روضۃ الاحباب از حسن بن ظریف نقل میکند کہ گفت دو مسئلہ در خاطر من خطاب میکرد ومیخواستم کہ دو مسئلہ بابو محمد رضی اللہ عنہ نویسم یکے انکہ ہرگاہ ال محمد ظہور نماید بچہ چیز حکم خواہد کرد دیگر انکہ بنویسم از علاج حمی یوم تپ ربع پس در محل کتابت از ذکر حماے ربع غافل شدم ورقعہ را بدو فرستادم در جواب نوشت کہ سوال کردہ بودی از قایم بدانکہ ہرگاہ اذ ظہور نماید حکم خواہد کرد در میان مردم بعلم خود کقضاوا اولاۃ لالیال البیعۃ وبودے تو کہ میخواستے سوال از تپ ربع کنی وفراموش کردی از نوشتن باید کہ بر رقعہ این ایت را کہ قلنا یا نار کونے بردا وسلاما علے ابراہیم بنویس وان رقعہ را بر گردن محموم بیاویز تا شفا یابد من بموجب فرمودہ عمل نمودم ان بیمار صحت یافت اسنے۔

ہمچنین کرامات وخوارق عادات ازوی بسیار ظاہر شدہ در روضۃ الاحباب وشواہد النبوۃ اوردہ کہ محمد بن علے بن ابراہیم بن موسے بن جعفر صادق رضی اللہ تعالے عنہم گفتہ است کہ معیشت بر ما بغایت تنگ شد پدر من گفت بیا تا پیش ابن عم خود یعنے ابو محمد زکے رضی اللہ عنہ رویم زیرا کہ او را بجود وسماحت وصف میکنند گفتم تو او را میشناسی گفت من او را نمیشناسم وہرگز ندیدہ ام پس بقصد او در راہ ایستادم پدر من در راہ گفت پس حاجت مندیم بانکہ ما را پانصد درہم بدہد دو بست درہم را جامہ سازیم ودو بست درہم را اردو خریم وصد درہم را در سا براخراجات نفقہ کنیم ومن با خود گفتم چہ باشد کہ مرا سہ صد درہم بدہد صد درہم را جامہ سازیم وصد درہم را نفقہ کنیم وصد درہم را در آرگوش

بخزم و بجانب کوہستان روم چون بدرخانہ وے رسیدیم بے انکہ باکسے سخن گویم غلام وے بیرون
آمد و گفت علی بن ابراہیم و پسر وے محمد درون اید چون درامدیم و سلام گفتیم فرمود کہ اے علی ترا از
ماچہ باز داشت کہ تا اینوقت پیش ما نیامدے پدرم گفت اے سیدے شرم میدا شتم کہ با ینحال
پیش تو ایم چون از پیش وے بیرون امدیم غلام وے در عقب ما امد پدر من صرہ داد و گفت دریجا
پانصد درہم است دو بست دریم از برائے کسوت و دیست و ہم از برائے اردو صد درہم از
برائے نفقہ و صرہ دیگر بمن داد و گفت این سیصد درہم است صد و ہم از برائے کسوت و صد درہم
از برائے نفقہ و صد و ہم بہائے درنگوش امامیباید کہ بکوہستان نروی بفلان جائے روی بانجا
کہ اشارت کردہ ام و کہ خدا شدم در ہمانروز دو ہزار دینار بمن رسید و در شواہد النبوۃ اورد کہ دیگری
گفتہ است کہ پدر من بیطار بود و چہار پایان زکے رضی اللہ عنہ بیطارے میکرد و مستعین را بغلہ بود کہ
ہیچکس از اقران و یرا رام نمیتوانست ساخت و زین و لگام نمیتوانست کرد تا بسوارے خود چہ رسد
یکے از ندما او را گفت کہ چرا نمیگوی کہ حسن بن علی رضی اللہ عنہ حاضر کنند تا وے این بغلہ را سواری کنہ
و رام گرداند یا ابن بغلہ و یرا بکشد مستعین و یرا طلبید چون بسرائے وے درامد ان بغلہ را در صحن سرائے
داشتند پیش وے رفت و دست بر کفل وے مالید عرق از وے روان شد بعد ازان پیش
مستعین رفت مستعین و یرا تعظیم و توقیر بجائے اورد و و یرا نزدیک خود نشاند پس گفت یا ابا محمد این
استر را لگام کن ابو محمد رضی اللہ عنہ پدر مرا گفت کہ اے فلان ان استر را لگام کن مستعین باو
گفت کہ خود لگام کن ابو محمد رضی اللہ عنہ یلمسان نہاد و برخاست و آنرا لگام کرد و باز آمد و بجائے خود
بنشست باز مستعین گفت کہ و یرا زین کن ابو محمد پدر من اشارت کرد کہ ایفلان ان بغلہ را
زین کن مستعین گفت خود زین کن دیگر بار برخاست و ان بغلہ را زین کرد و بجائے خود باز گشت
مستعین گفت چہ باشد کہ سوار شوی سوار شد در صحن سرائے و یرا ہموار براند بے انکہ ہیچ
شرکتے کند پس فرود آمد مستعین پرسید کہ چون یافتے این بغلہ را فرمود کہ ازین خوتر بغلہ ندیدہ
ام مستعین انرا پیش وے کشید زکے رضی اللہ عنہ پدر مرا گفت کہ انرا بگیر و ببر و پدر من انرا گرفت
بے انکہ ہیچ سر کشے کند بر دیوار انجملہ انست کہ دیگرے گفتہ است کہ پیش زکے رضی اللہ عنہ از فقر شکایت
کردم تازیانہ بدست داشت زمین را بان بکاوید و سکہ زر موازی پانصد دینار بیرون اورد و

وبمن داد و از انجمله انست که دیگرے گفته است که در زندان بودم از تنگی زندان و گرانی قید نزد رضی الله عنه شکایتے نوشتم و میخواستم که از تنگدستی خود نیز چیزے بنویسم اما شرم داشتم ننوشتم در جواب من نوشت که امروز نماز پیشین را در خانه خود خواهی گذارد و نماز پیشین مرا از زندان بیرون اوردند و نماز در خانه خود گذاردم ناگاه دیدم که قاصدے امد و برائے من صد دینار اورد و همراه ان کتابتے و در انجا نوشته که هر وقت ترا حاجتے باشد از اطلب کن و شرم مدار که انچه طلب کنی بان خواهی رسید انشاء الله تعالے و از انجمله انست که دیگرے گفته است که پیش وی نشسته بودم جوانے خوب روی در امد با خود گفتم که این کیست زکے رضی الله عنه فرمود که این پسر امام غائم است صاحب سنگ پاره که ابای من همه خاتم خود بران سنگ پاره نهاده اند و مهر برامده است پیش من نیز آمده است تا من نیز مهر خود بران نهم پس روی بان جوان کرد و گفت سنگ پاره خود را بده سنگ پاره را بیرون اورد و بوسے داد خاتم خود را بر موضعے نهاد که ساده بود نقش نداشت مهر بر اورد گویا که حالا میخانم ان نقش را و الله که الحسن بن علے بود بعد ازان چون ان جوان بیرون امد از وے پرسیدم که تو هرگز دیرا دیده گفت نے والله و دیرگاه بود که آرزوے دیدار وی داشتم درین ساعت بخوانے امد که ویرا ندیده بودم گفت برخیز و در پے درامدم و از انجمله انست دیگرے گفته است که بوے کتابتے کردم و در انجا از مغنے مشکوة پرسیدم و خاتون من حامله بود درخواستم که ویرا دعاے خیر کند و فرزند ویرا نام نهد در جواب ان نوشت که مشکوة قلب محمد ست صلے الله علیه وسلم و از حال خاتون و فرزند هیچ ننوشت و در اخر کتاب این بود که اعظم الله اجرک و اخلف علیک خاتون من فرزندے زاد مرده و بعد ازان حامله شد و پسرے اورد فی اخبار الدول للقرمانے

عن الهیثم بن عدے قال لما امر معتز بجل ابے محمد الحسن الے الکوفه کتب الیه ماهذا الجزالذے بلغنا فعما فکتب بعد ثلث یاتیکم الفرج انشاء الله تعالی فقتل معتز فی الیوم الثالث یعنے روایت است از هیثم بن عدی گفت هرگاه امر کرد که برده شود ابے محمد حسن بسوے کوفه نوشته شد بسوے او چیست این خبر رسید ما را و غمناک شدیم پس نوشت حسن عسکری رض بعد سه روز خبر کشتاد گی بیاید انشاء الله تعالے پس کشته شد معتز در روز سیوم و فیه ایضا ساله رجل ان یدعو لابنته

افتر مسه فقال البشرمات ابن عمک وخلف مائته الف درهم وعن قریب یاتیک الفوز واخبر عن

قریب والمال معه کان کما ذکر یعنے استدعا نمود مردے از وی کہ برائے وی دعای خیر کند کہ رسیدہ است مرا فقر پس گفت بشارت باد ترا کہ این عم تو وفات یافت و صد ہزار رم میراث گذاشت و قریب است کہ میرسد فوز و فلاح و خبر کہ با و مال است بود چنانکہ گفتہ بود۔

اما حلیہ و فیہ ایضا کان من البسمۃ والبیاض و انما نقش خاتم وی فیہ ایضا سبحان من لہ مقالید السموات والارض انتہی رضی اللہ تعالے عنہ و رحمہ و نخفے نماند کہ انجناب اعلم و افقہ اہل زمان خود بود و در جمیع علوم معقول و منقول و فروع و اصول علوم دین یگانہ زمان و یکتای دوران بودہ خصوصاً در علم حدیث و تفسیر و فقہ بہرہ وافے و نصیبے کامل داشت تفسیرے بوے منسوب است مگر بسبب کم عمرے و محبوسی او اشاعۃ علوم کما ینبغی ازوی نشد ان تواند است ہمچنین در زہد و عبادت و تقوی نیز ید طولے داشت و بر جادہ شریعت و عمل بکتاب و سنت بنہایت مستقیم و راسخ بود و مانند ایاے کرام خود در علم و عبادت و تقوی و تواضع و تخاو و سایر صفات حمیدہ و سمات پسندیدہ موصوف و معروف بود و صدور امرے کہ موجب اعتراض ارباب شریعت باشد از انجناب منقول نشدہ اہلسنت و جماعت او را از کبار اولیا و علماے صالح بشمار ند قال القرمانے فے اخبار الدول و اما مناقبہ رضی اللہ عنہ فلم تطل ایامہ فے الدنیا لینظر للناس ماثرہ و مفاخرہ کتب اسماء الرجال کہ در وقت تالیف اینکتاب پیش نظر است دران ذکر انجناب بالاستقلال دیدہ نشد و انجناب باتفاق موخرین بغیر از ابے القاسم محمد اولادی نداشت سیجئ ذکرہ انشاء اللہ تعالے تبییہ بدانکہ قصہ راہب کہ گفتہ شد صواب انست کہ در زمان معتمد گفتہ شود چرا کہ خط در زمان متوکل نشدہ دوم انکہ دران زمان امام علے نقے در حیات بود با وصف بودن پدر او او را در صغر سن مفید داشتن و ازوے در رفع معضلات استمداد نمودن بعید است البتہ تجدد در زمان معتمد در سنہ ستین و مائتین واقع شدہ باید کہ انقصہ را منسوب بسوے معتمد نمایند نہ متوکل شاید از سہو قلم کاتب بجاے معتمد متوکل برامدہ و در قصہ نعلبہ نیز ہمین شبہہ میشود چرا کہ در انوقت پدر او امام علی نقے بقید حیات بود و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال

محمد بن الحسن العسکری رضی اللہ تعالے عنہما فے تاریخ این خلکان ہو ثانے عشر من الائمۃ الاثنی عشر علے اعتقاد الامامیۃ المعروف بالحجۃ و ہو الذی بزعم الشیعۃ انہ المنتظر والقائم والمہدی و ہو صاحب السرداب عندہم و اقاویلہم فیہ کثیرۃ و ہم منتظرون ظہورہ فے اخر الزمان من السرداب بسر من رای

وکانت ولادته یوم الجمعة منتصف شعبان سنة خمس وخمسین ومائتین ولما توفی ابوه وقد سبق ذکر کان
عمره خمس سنین واسم امه خمط وقیل نرجس والشیعة یقولون انه دخل السرداب فی دارابیه وامه تنظر الیه فلم
یخرج بعد الیها وذلک فی سنة خمس وستین ومائتین وعمره بومئذ تسع سنین وذکر ابن الازرق
فی تاریخ میافارقین ان الحجة المذکور ولد تاسع شهر ربیع الاول سنة ثمان وخمسین ومائتین وقیل فی
ثامن شعبان سنة ست وخمسین وهو الاصح وانه لما دخل السرداب کان عمره اربع سنین وقیل خمس
سنین وقیل ع انه دخل السرداب سنة خمس وسبعین ومائتین وعمره سبع عشر سنة والله اعلم ای
ذلک کان سلام الله ورحمته علیه وفی شواهد النبوة وی امام دوازدهم است وکنیت وی ابوالقاسم
است ولقبه الامامیة بالحجة والقایم والمهدی والمنتظر وصاحب الزمان وهو عندهم خاتم الاثنی عشر
اماما وانهم یزعمون انه دخل السرداب الذی بسر من رای وامه تنظر الیه فلم یخرج الیها وذلک فی سنة
خمس وستین ومائتین وقیل فی سنة ست وستین ومائتین وهو الاصح فاختفی الان علی زعمهم
ماور وی ام ولد بوده است صیقل نام وقبل سوسن وقیل نرجس وقیل غیر ذلک وولادت وی در
سر من رای بوده است فی الثالث والعشرین من رمضان سنة ثمان وخمسین ومائتین وقیل
فی لیلة النصف من الشعبان سنة خمس وخمسین ومائتین حکیمه عم ابو محمد زکی رضی الله عنه گفته است
که روزی پیش ابو محمد زکی رضی الله عنه درامدم فرمود که اے عمه امشب درخانه ما باش که خدا تعالی
ما را خلفی خواهد داد من گفتم اے فرزند از که خواهد بود که در نرجس هیچ اثر حمل نمی بینم فرمود که ای عمه مثل
نرجس مثل ام موسی است علیه السلام که حمل وی خبر وقت ولادت ظاهر نخواهد شد شب
انجا بودم چون شب به نیمه رسید برخاستم وتهجد گذاردم ونرجس نیز تهجد گذارد وبعد ازان باخود گفتم
که وقت فجر نزدیک رسید وانچه ابو محمد گفت ظاهر نشد ابو محمد رضی الله عنه از مقام خود اواز داد که تعجیل
مکن اے عمه بانجا نه که نرجس انجا بود بازگشتم مراد راه پیش آمد لرزه بروی افتاده ویرا بسینه خود باز
گرفتم وقل هو الله احد وانا انزلناه تا اخر سے بروے خواندم از شکم وی اواز امد که هرچه من خواندم
فرزند وی نیز بخواند وبعد ازان دیدم که خانه روشن شد نظر کردم فرزندے بر زمین آمده بود ودر سجده
افتاده ویرا بگرفتم ابو محمد رضی الله عنه انچه خود اواز داد که ای عمه فرزند مرا پیش من از پیش وے
بردم ویرا بر کنار خود نشاند وزبان در دهان وے کرد وفرمود که سخن گوی ای فرزند من باذن الله تعالی

گفت بسم اللہ الرحمن الرحیم و نزیدان نمن علی الذین استضعفوا فی الارض و نجعلهم ائمة و نجعلهم الوارثین
بعد ازان دیدم کہ مرغان سبز ما را فرو گرفتند ابو محمد رضی اللہ عنہ یکے را ازان مرغان بخواند و گفت اخذه فاحفظه
حتی یاذن اللہ فیه فان اللہ بالغ امره ازابو محمد رضی اللہ عنہ پرسیدم کہ انمغ کہ بود و این مرغان کیانند فرمود
کہ ان جبرئیل بود و دیگر ملایک رحمت اند بعد ازان فرمود کہ یا مره ویرا بادر وی باز گردان کے تقر عینها و لا تحزن
و تعلم ان وعد اللہ حق و لکن اکثر الناس لا یعلمون ویرا پیش مادر وی بردم و چون متولد شد ناف زده
بود و ختنه کرده و بر ذراع ایمن وی مکتوب بود کہ جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا و مختون نامد موقف
کہ نزول جبرئیل و بر ذراع او مکتوب بودن جاء الحق الایة محض بعید است و رکاکت ان ظاهر و اللہ اعلم و از
دیگرے روایت کرده اند کہ گفته است چون متولد شد بدو زانو در آمد و انگشت سبابه بجانب آسمان
برداشت پس عطسه زد و گفت الحمد للہ رب العالمین و از دیگری ارند کہ گفته است بر ابو محمد زکے رضی اللہ عنہ
در آمدم و گفتم یا ابن رسول اللہ خلیفه و امام بعد از تو کہ خواهد بود بخانه در آمد پس بیرون آمد کودکے بر دوش
گرفته کہ گویا ماه شب چهارده بود و در سن سه سالگی پس فرمود کہ الیفلان اگر نه تو پیش خدای تعالی گرامی
بودے اینقدر نزد خود را تو ننمودی نام این نام رسول است صلی اللہ علیه وسلم و کنیت این کنیت وی
هو الذی یملأ الارض قسطا کما ملئت جورا و ظلما و از دیگرے ارند کہ او گفته است روزے بر ابو محمد رضی اللہ
عنہ در آمدم بر دست راست وی خانه دیدم پرده بران فرو گذاشته گفتم یا سیدی صاحب این امر بعد
ازین کہ خواهد بود فرمود تا ان پرده را بر داشتم کودکے بیرون آمد در کمال طهارت و پاکیزگی و بر خساره
راست وی خالی و گیسوان گذاشته آمد و بر کنار ابو محمد رض نشست ابو محمد رضی اللہ عنہ فرمود کہ اینست
صاحب شما بعد ازان از نزد وی برخاست ابو محمد رضی اللہ عنہ ویرا گفت یا نبی ادخل الی الوقت المعلوم
بان خانه در آمدم بوی نظرے کردم پس ابو محمد رضی اللہ عنہ مرا گفت برخیز و ببین کہ در خانه کیست
بخانه در آمدم هیچکس را ندیدم و از انجملہ است کہ گفته است کہ معتمد مرا با دو کس دیگر طلبید و گفت حسن
بن علی در سر من رای فوت شده است زود بروید خانه ویرا فرو گیرید و هر کہ در خانه وی
نشیند سر ویرا بمن آرید رفتیم و بسرای وی در آمدیم سرای دیدیم و رغایت خوبی و پاکیزگی
کہ گویا حالے از عمارت ان فارغ شده بودند در انجا پرده دیدیم فرو گذاشته پرده را بر داشتیم
سردابے دیدیم در انجا آمدیم دریائی دیدیم در اقصای ان حصیر بر روی آب انداخته و مرد بر خوب

ترین صورتے بربالای حصیر و نماز ایستادہ بہیچ التفات نکردیکے ازان دو نفر کہ با من بودند یکے سبقت
گرفت و خواست کہ پیش وی رود و باب فرق شد و اضطراب میکرد تا آنزمانیکہ من دست وی
گرفتم و خلاص گردانیدم بعد ازان نفر دیگر خواست کہ پیش رود و ویرا نیز ہمان حال پیش آمد و ویرا نیز خلاص
کردم من حیران بماندم پس گفتم ای صاحب خانہ از خدای تعالے واز تو عذر میخواہم و اللہ کہ من ندانستم
کہ حال چیست و بکجا ایم از انچہ کردم بخدای تعالے باز گشتم ہر چند گفتم بمن ہیچ التفات نکرد باز
گشتم و پیش معذر رفتم و قصہ را باز گفتم گفت این سر را پوشیدہ دارید والا بفرمایم کہ شما را گردن زنند
چون بعضے احوال ویرا دانستے بدانکہ شیعہ امامیہ مراورا دو غیبت اثبات میکنند یکے غیبت
قصریٰ یعنے کوتاہ تر و ان از زمان ولادت وے تا انقطاع سفارت است و دیگر غیبت طویلہ یعنے
دراز تر و ان از زمان انقطاع سفارت تا آنزمانیکہ خدای تعالے ظہور ویرا مقرر ساختہ است و غیبت
قصریٰ ویرا سفیران اثبات میکنند یکے بعد از دیگرے کہ واسطہ بودہ اند میان وے و سایر خلایق
کہ حاجات و سوالات شیعہ را بوے رفع میکردہ اند و جواب ان مے اوردہ اند و ان سفارت بر
شخصے علے بن محمد نام ختم شدہ است و وفات وے در سنہ سبعین و ثلثمائۃ بود و بعد
از وے اند کہ پیش از وفات خود بشش روز توقیعے بیرون اورد کہ محمد بن الحسن العسکری رضی اللہ عنہما
نوشتہ است کہ نسخہ اش اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم یا علے بن محمد اعظم اللہ اجر الاخوانک فیک فانک
میت ما بینک و بین ستۃ ایام فاجمع امرک ولا توص الے احد یقوم مقامک بعد وفاتک فقد
وقعت الغیبۃ التامۃ فلا ظہور الا بعد اذن اللہ تعالے ذلک بعد طول الامد وقسوۃ القلوب وامتلاء
الارض وسیاتے من شیعتے من یدعی المشاہدۃ الا فمن ادعی المشاہدۃ قبل خروج السفیانی والصیحۃ
فہو کذاب مفتر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلے العظیم چون روز ششم رسید نوشت شد ہیچکس
سفارت نکرد بعد ازان وقت غیبت طویلہ در امد الے ما شاء اللہ تعالے و این طائفہ را در مدت غیبت
قصرے از وے حکایات بسیار است فقط باید دانست کہ دربارہ محمد بن حسن عسکری رضی اللہ عنہ بین شیعہ
و سنے اختلاف بسیار واقع است امامیہ انچہ اعتقاد دارند بالا گذارش یافت و میان اہلسنت
نیز اختلاف است بعضے میگویند کہ حسن عسکری اولاد نداشت و محمد بن حسن بوجود نیامد و بعضے میگویند
کہ حسن عسکری را پسرے محمد نام متولد شدہ مگر در ایام صغر سن در گذشت و بعض میگویند کہ چند روزے

غائب بوده در سن کهولت در گذشت بالجملا اهلسنت اتفاق دارند که محمد بن حسن وفات یافته غایب و زنده نیست و مهدے که در اخبار و آثار خبر داده اند نیست مهدی آخر الزمان در آنوقت متولد خواهد شد دلیل عقلی ان اینست که اولا اینقدر زنده ماندن خارق عادت ست و امثالات عادی ست اگر اینچنین میشد البته رسول صلی الله علیه وسلم خبرش میداد بلکه دیگر علامات مهدے که بیان نموده این را که این علامت است ضرور بیان میکرد دیگر اینکه ازخفے داشتن او چه فائده سیوم انکه گونه عار باو لاحق میشود که امام زمان نقید جبان و بزدل است که باوجود استیلاے شیعه وسنے در ممالک هرگز او را اطمینان نمیشود و بیرون نمیاید علاوه برین جعفر برادر حسن عسکری میراث چگونه گرفت این میراث گرفتن او دلیل ست براینکه محمد بن حسن بوجود نیامده یا فوت شده انتقل نقی شواهد النبوه نقلا عن جامع الاصول فی اشراط الساعة ملخصا تما

عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو لم یبق من الدنیا الا یوم واحد لطول الله ذلک الیوم حتی یبعث الله فیه رجلا منی او من اهل بیتی یواطی اسمه اسمی واسم ابیه اسم ابی یملا الارض قسطا وعدلا کما ملئت ظلما وجورا وفیه ایضا عن ابی اسحاق قال علی رضی الله عنه نظر الی ابنه حسن رضی الله عنه فقال ان ابنی هذا سید کما سماه رسول الله صلی الله علیه وسلم وسیخرج من صلبه رجل سمی باسم نبیکم صلی الله علیه وسلم لیشبه فی الخلق ولا یشبه فی الخلق اخرجه ابو داود ولم یذکر القصة وفی الفتوحات شیبه فی الخلق بالفتح ولا یشبه فی الخلق بالضم ازین دو حدیث صاف ظاهر شد که مهدی آخر الزمان محمد بن حسن عسکری نیست چرا که باید که مهدی از اولاد امام حسن باشد و محمد عسکری از اولاد امام حسین است دوم انکه باید که نام پدر مهدے هم نام پدر رسول صلی الله علیه وسلم باشد واین چنین نیست نام پدر رسول صلی الله عبد الله است و نام پدر محمد عسکری حسن عسکری ست دوم صواعق اورده که قول علی رضی الله عنه که مولد المهدے بالمدینة این قول هم روز نهم شیعه میکند چرا که مولد محمد عسکری سر من راے بود بالجمله نزد اهلسنت وجماعت مهدی باید که فاطمی و حسنے و مدتے باشد و نام پدرش عبد الله باشد و این هر صفت در محمد عسکری جمع نمیشود سواے بنی فاطمه بودن و محمد نام بودن دیگر هر صفت مفقود ست چه محمد عسکری ابن حسن عسکری است و حسینے است و در سر من راے متولد شده پس او مهدی موعود نباشد اما احوال او نزد اهلسنت چیست باید که مفتا معلوم شود که ایا در وجود نیامده یا در صغر سن گذشته بالبس رشد و بلوغ رسیده بدانکه احوال او محض مختلف است تحقیق و جزم یقین را در آن راه نیست اما باعتقاد مولف انجناب

درسن رشد و بلوغ رسیده بسبب مصلحتیکه خودش میدانست مفقود شد و روزے چند دران اختفا بسر برده بموت طبعے از بن عالم درگذشت چنانچه ابن خلکان گفته که بروایتے وقت دخول سرداب عمرش هفده سال بود و نے روضة الاحباب اگرچه اهلسنت بدان قایل نیستند که محمد بن حسن عسکری رضی الله تعالے عنه صاحب زمانست اما بعظم شان و سمو مکان ان مقتداے طوایف انسان اعتراف دارند و او از جمله کبار اولیا میشمارند و نے شواهد النبوة و روضة الاحباب قال الشیخ علاء الدولة احمد بن محمد السمنانی قدس سره فی ذکر الائمة اقطابهم و قد وصل الی الرتبة القطبیة محمد بن الحسن العسکری رضی الله تعالے عنه و من ابائه الکرام ائمة اهل بیت الطهارة و هو اذا اختفی دخل فی دائرة الابدال و ترقی مستدرجا طبقة طبقة الی ان صار سید الاوتاد و کان القطب علی بن الحسین البغدادی فلما جاد بنفسه و دفن فی شونیزیه صلی علیه محمد بن الحسن العسکری رضی الله تعالے عنهما و جلس مجلسه و بقی فی الرتبة القطبیة تسع عشر سنة ثم توفاه الله تعالے بروح و ریحان و اقام مقامه عثمان بن یعقوب الجوینی الخراسانی و صلے هو و جمیع اصحابه علیه و دفنوه فی مدینة الرسول صلی الله علیه وسلم لما قوله و قبورهم لاصقة بالارض غیر مشرفة و لا منبتة لا یعرف غیرهم و هم زوروها کل سنة انتهی و پر ظاهرست که در صورت مفقود شدن در صغر سن این همه صورت نه بندد علاوه ان اگر طفلے صغیر در اب یا سرداب بفتد و مادرش به بیند کجا تحمل ارد که تماشا کند پس بقیاس چنان معلوم میشود که در سن هفده سالگی مفقود شد بعد ازان پس از تکمیل و تزکیه نفس که بدرجه رفیعه قطبیت رسید نوزده سال زندگی کرده بموت طبعی وفات یافت شیخ علاء الدوله از محققین علما و کبار اولیا الله است و در حفظ سنت کمال تشدد داشت احوال او در نفحات الانس و غیره کتب تواریخ مشروحا مرقوم است سلام الله علی محمد العسکری ای ذی لک کان و چند کرامات او از شیعه در شواهد و غیره نقل کرده چون مولف را اعتماد بے نشد لهذا ترک ان نمود و الله اعلم بحقیقة الحال۔

باب سیوم

محمد بن علے بن ابے طالب المعروف بابن الحنیفیه رضی الله عنه وے از مشاهیر اولاد امیر المومنین علے است و از میان اخوان خود بعد از حسنین اعلم و اعبد و اتقی بود و در احوال او اختلاف بسیار واقع شده کیسانیه او را مهدے موعود اعتقاد میکنند و بعضے میگویند بعد از حسنین امامت حق او ست

وبعض میگویند بعد از امیر المومنین علی بن ابی طالب امامت حق او است و امامیه و اہلسنت بدین اعتقاد ندارند و ایضاً کیسانیه میگویند که او نمرده و در جبل رضوی مختفی است علی هذا القیاس در حال او مختلف شده اند اکنون ترک اسمها قادبل نموده انچه نزد اہلسنت ثبوت رسیده نقل کنم و بالله التوفیق

فی تهذیب النواوی محمد بن علی بن ابی طالب المعروف بابن الحنیفه واسم امه خوله من سبی بنی حنیفه دبی خوله بنت جعفر بن قیس بن مسلم بن ثعلبه بن یربوع بن ثعلبه بن الدول بن حنیفه کنیته محمد هذا ابو القاسم یقال ابو عبد الله ولد لسنتین بقیتا من خلافة عمر وقال ابن ابی حاتم لست بقین وهو من کبار التابعین دخل علی عمر بن الخطاب وسمع عثمان وابا ه وعلی رضی الله عنهم روی عنه بنوه الحسن وعبد الله وابراهیم وعون وجماعات من التابعین رضی الله عنه عن ابیه قال قلت یا رسول الله ان ولد لی مولود بعدک اسمیه باسمک واکنیه بکنیتک قال نعم قال احمد بن عبد الله العقیلی الامام الحافظ ثلثة یسمون محمدا خیر فی کنیتهم ابو القاسم محمد بن ابی بکر ومحمد بن علی ومحمد بن طلحة بن عبد الله وقال ابراهیم بن عبد الله بن جنید الحافظ لا اعلم احدا اسند عن علی عن النبی صلی الله علیه وسلم اکثر ولا اصح مما اسند محمد بن الحنیفه قال عمر بن علی وابو نعیم فی روایات عنه مات محمد بن الحنیفه سنة اربع وعشرین ومایة وقال البخاری قال ابو نعیم مات سنة ثلث وثمانین وقال یحیی بن بکیر سنة احدی وثمانین وقال المدائنی سنة ثلث وثمانین وفی طبقات الفقهاء للشیخ ابی اسحاق عن الهیثم بن عدی سنة ثلث واثنتین وسبعین وفی تاریخ البخاری عن ابی حمزة الثمالی قال قفلنا فسکنا حین قتل ابن الزبیر ثم رجعنا الی المدینة مع محمد بن الحنیفه فمکث ثلثة ایام ثم توفی وهذا توفیق قول الهیثم فان ابن الزبیر قتل سنة ثلث وسبعین وقیل سنة اثنتین یقال لمحمد هذا ابن الحنیفه ویقال محمد بن علی ویقال محمد بن علی ابن الحنیفه فینسب الی ابیه وامه جمیعا فعلی هذا یشترط ان یکون علی ویکتب ابن الحنیفه بالالف ویکون اعرابه اعراب محمد لانه وصف لمحمد الاعلی ولهذا نظائر انتهی وفی تقریب العسقلانی محمد بن علی بن ابی طالب الهاشمی ابو القاسم بن الحنیفه المدنی ثقة عالم من الثانیة مات بعد الثمانین وفی الخلاصة للحافظ صفی الدین محمد بن علی بن ابی طالب الهاشمی ابو محمد الامام المعروف بابن الحنفیه امه خوله بنت جعفر الحنفیه نسب الیها وکانت من سبی الیمامة الذین سباهم ابو بکر وقیل کانت امة لبنی حنیفة ولم تکن من انفسهم عن ابیه عثمان

وغیرہما وعنہ بنوہ ابراہیم وعبد اللہ والحسن وعمر بن دینار وخلق وفی تاریخ ابن خلکان ابو القاسم
محمد بن علی بن ابی طالب علیہ السلام المعروف بابن الحنفیۃ امہ خولہ بنت جعفر بن قیس بن سلمۃ
بن ثعلبۃ بن یربوع بن ثعلبۃ بن الدول بن حنیفۃ بن لجیم ویقال بل کانت من سبی الیمامۃ و
صارت الی علی علیہ السلام وقیل بل کانت سندیۃ سوداء وکانت امۃ لبنی صیفہ ولم تکن سبیۃ واما صاحم
خالد بن الولید علی الرقیق ولم یصابحم علی انفسہم وذکر البغوی فی کتاب شرح السنۃ فی باب قتال
مانعی الزکوٰۃ ان طائفۃ ارتدوا وانکروا الشرائع وعادوا الی ما کانوا علیہ من الجاہلیۃ واتفقت
الصحابۃ علی قتالہم وقتلہم ورأی ابو بکر بسبی ذراریہم ونسائہم وساعدہ علی ذلک اکثر الصحابۃ استولد
علی علیہ السلام جاریۃ من سبی بنی حنیفۃ فولدت لہ محمد بن علی الذی یدعی بمحمد ابن الحنفیۃ ثم لم ینکر
احد الصحابۃ حتی اجمعوا علی ان المرتد لا یسبی واما کنیۃ بابی القاسم فیقال انہا رخصۃ من رسول اللہ
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وانہ قال لعلی سیولد لک بعدی غلام وقد نحلتہ اسمی وکنیتی لا تحل لاحد
من امتی بعدہ وممن سمی محمداً وکنی ابا القاسم محمد بن ابی بکر الصدیق ومحمد بن طلحۃ بن عبید اللہ
ومحمد بن سعد بن ابی وقاص ومحمد بن عبد الرحمن بن عوف ومحمد بن جعفر بن ابیطالب ومحمد بن حاطب
بن ابی بلتعۃ ومحمد بن الاشعث بن قیس وکان محمد المذکور کثیر العلم والورع وقد ذکر الشیخ ابو اسحاق
الشیرازی فی طبقات الفقہاء وکان شدید القوۃ ولہ فی ذلک اخبار عجیبۃ منہا ما حکاہ المبرد فی
کتابہ الکامل ان اباہ علیا علیہ السلام استطال ودعا کانت لہ فقال لینقص منہا کذا وکذا حلقۃ
فقبض محمد بإحدے یدیہ علی ذیلہا وبالاخری علی فضلہا ثم جذبہا فقطع من الموضع الذی حدہ ابوہ
وکان عبد اللہ بن الزبیر اذا حدث بہذا الحدیث غضب واعتراہ الخجل وہو الرعدۃ لانہ کان یجد
علی قوتہ وکان ابن الزبیر ایضا شدید القوے ومن قوتہ ایضا ما حکاہ المبرد فی کتابہ ان ملک الروم فی
ایام معاویۃ وجہ الیہ ان الملوک قبلک کانت تراسل الملوک منا ویجد بعضہم ان یغرب علی بعض
افتاذن لی فی ذلک فاذن لہ فوجہ الیہ برجلین احدہما طویل جسیم والآخر ایدہ فقال معویۃ لعمر بن العاص
اما الطویل فقد اصبنا کفوہ وہو قیس بن سعد بن عبادۃ واما الاخر الایدہ فقد احتجنا الی رایک فیہ فقال
عمر ہہنا رجلان کلاہما الیک بغیض محمد بن الحنیفۃ وعبد اللہ بن الزبیر قال معویۃ محمد ہو اقرب الینا علی
کل حال فلما دخل الرجلان وجہ الی قیس بن سعد بن عبادۃ یعلمہ فدخل قیس فلما مثل بین یدی معاویۃ

نزع سراویله درمے بها الی العلج فلبسها فبلغت شدونه فاطرق مغلوبا فقیل ان تمیسالاموه فی ذلک وقیل له لم تبذلت هذا التبذل بحضرة المعاویة وهلا وهبت الیه غیرها فقال

اردت لکیما یعلم الناس انها	سراویل قیس والوفود شهود
وان لایقولوا غاب قیس وهذه	سراویل عادی تمنه ثمود
واسنے من القوم الیمانین سید	وما الناس الا سید ومسود
ویدجمیع الخلق اصلے ومنصبے	وجسم به اعلو الرجال مدید

ثم وجه معاویة الی محمد بن الحنیفة یخضر فخر بما دعی له فقال قولوا له ان شاء فلیجلس ولیعطه یده حتی اقیم او یقعد فی وان شاء فلیکن هو اقائم وانا القاعد فاختار الرومی الجلوس فاقامه محمد وعجز الرومی عن اقعاده ثم اختار ان یکون محمد القاعد فجذبه محمد فاقعده وعجز الرومی عن اقامته فانصرف مغلوبا وکانت یده یوم الجمل یده ویحکی انه توقف اول یوم فی حملها لکونه قتال المسلمین ولم یکن قبل ذلک شهد مشلها فقال له علی علیه السلام ما عندک شک فی حمیش مقدمتا بوک فحملها وقیل لمحمد کیف کان ابوک یقدمک المهالک ویحبک المضایق دون اخویک الحسن والحسین فقال لانهما کانا عینیه وکنت یده فکان یقی عینیه بیده وقیل کلامه لیس بحکیم من لم یعاشر بالمعروف من لایجد من معاشرته بدا حتی یجعل الله له فرجا وملما دعا ابن الزبیر الی نفسه وبایعه اهل الحجاز بالخلافة دعا عبدالله بن عباس ومحمد بن الحنیفة الی البیعة فابیا ذلک وقالا لا نبایعک حتی یجتمع لک البلاد وتتفق الناس فاساجوارهما واذاهما وقال لهما لئن تبایعا احرقتکما بالنار والشرح فی ذلک طویل وکانت ولایته لسنتین یقینا من خلافة عمر وتوفی رحمه الله فی اول المحرم سنة احدی وثمانین للهجرة وقیل سنة ثلاث وثمانین وقیل سنة اثنین او ثلاث وسبعین بالمدینة وصلی علیه ابان بن عثمان بن عفان وکان والی المدینة یومئذ ودفن بالبقیع وقیل انه خرج الی الطائف هاربا من ابن الزبیر فمات هناک وقیل انه مات ببلاد ایلة والفرقة الکیسانیة تعتقد امامته وانه مقیم بجبل رضوی والی هذا اشار کثیر عزة بقوله من جملة ابیاته وکان کیسانی الاعتقاد

الا ان الایمة من قریش	ولاة الحق اربعة سواء
وسبط لایذوق الموت حتی	یقود الخیل یقدمها اللواء
تغیب فلا یری فیهم زمانا	برضوی عنده عسل وماء

۴	علے وثلاثتہ من نبیہ ٭	ہم الاسباط لیس بہم خفاء
۵	فسبط سبط ایمان وبر	وسبط غیبتہ کربلاء ٭

وکان المختار بن ابی عبید الثقفی یدعو الناس الے امامۃ محمد ابن الحنیفۃ ویزعم انہ المہدی وقال الجوہری فے کتاب الصحاح کیسان لقب المختار المذکور وقال غیرہ کیسان مولی علی علیہ السلام والکیسانیۃ یزعمون انہ یقیم برضوے فے شعب منہ ولم یمت دخل الیہ وسعہ اربعون من اصحابہ ولم یوقف لہم علے خبر وہم احیاء یرزقون ویقولون انہ یقیم فے ہذا الجبل بین اسدین عندہ عینان نضاختان بجریان علا وماء وانہ یرجع الے الدنیا فیملؤہا عدلا وکان محمد بن الحنفیۃ یخضب بالحناء والکتم وکان یختم فی الیسار واخبارہ مشہورۃ رضی اللہ عنہ وانتقلت امامتہ الے ولدہ ابی ہاشم عبد اللہ ومنہ الے محمد بن علی والد السفاح والمنصور وضوی بفتح الراء وبعدہا ضاد معجمۃ وبعد الواو الف قال ابن جریر الطبری فے تاریخہ الکبیر فحج وقائع سنۃ اربع واربعین ومائۃ رضوی جبل جہینۃ ہو عمل ینبع وقال غیرہ بینہما مسیرۃ یوم واحد وہو من المدینۃ علی سبع مراحل میامنۃ طریق المدینۃ ومیاسرۃ طریق البرلمن کان مصعدا الے مکۃ وہو علے لیلتین من البحر واللہ اعلم ومن رضوی تحمل حجارۃ السن الے سایر الامصار قالہ ابن حوقل فے کتابہ المسالک والممالک وذکر ابو الیقظان فے کتاب النسب ان ابن الحنیفۃ لما سمتہ الہیثم وکان مرخذا عن مسجد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم الا یقدران یدخلہ والا خیذ فے اللغۃ الاسیر الاخذہ بضم الہمزۃ رقیۃ کالسخنۃ کانہ کان مسحورا انتہے کلام ابن خلکان وفے طبقات الشعرانی کان رضی اللہ عنہ یقول من کرمت علیہ نفسہ لم یکن للدنیا عندہ قدر ولما کتب ملک الروم الے عبد الملک بن مروان تہددہ ویتوعدہ ویخالف یحملن الیہ مائۃ الف فے البر ومائۃ الف فے البحر اویوی الیہ بجزیۃ کتب عبد الملک الے الحجاج ان یکتب الے محمد بن الحنیفۃ تہددہ وتتوعدہ ثم اعلمنے بما یرد علیک فکتب الیہ فارسل ابن الحنیفۃ کتابہ الے الحجاج یقول ان اللہ عز وجل ثلثمائۃ وستین نظرۃ الے خلقہ وانا ارجو ان ینظر اللہ الے نظرۃ یسفینے بہا منک فبعث الحجاج بذلک الکتاب الے عبد الملک فکتب مثل ذلک الے ملک الروم فقال ملک الروم ما خرج ہذا منک ولا کتبت انت بہ ولا خرج الا من بیت النبوۃ رضی اللہ عنہ انتہے ومحاربہ یعنے جبل وصفین ونہروان ہمراہ پدر بزرگوار خود بودہ با اعدائے او مقاتلہ نمودہ اما در جبل اول توقف نمودہ باز قتال کردہ گرموخرین در قصہ جبل اندک اختلافے نمودہ اند قال ابن خلکان وکانت

رایۃ ابیہ یوم قتل بیدہ ویحکے انہ توقف اول الیوم فی تعلما لکونہ قتال المسلمین ولم یکن قبل ذلک شہید
فقال لہ علے علیہ السلام ہل عندک شک فی حبیش مقدمہ ابوک فحملہا کما مر وفی تاریخ الکامل لابن
الجزری وحرضت القوم اے قولہ حتی زحم علے فحمش قفا ابنہ محمد وکانت الرایۃ معہ وقال لہ احمل فتقدم
حتے لم یجد متقدما الا علے سنان رمح فاخذ علے الرایۃ من یدہ وقال یا بنی بین یدی وفی مروج الذہب
للمسعودی بعث الے ولدہ محمد بن الحنیفہ وکان صاحب رایتہ احمل علے القوم فاتاہ ومحمد علیہ کان
بازایۂ قوم من الرماۃ تنتظر نفاذ سہامہم فاتاہ علے فقال ہل احملت فقال لا اجد متقدما الا علی ہم
اوستان دانے لتنتظر نفاذ سہامہم واحمل فقال احمل بین الاسنۃ فان الموت علیک جنۃ
فحمل محمد فکن بین الرماح والنشاب توقف فاتاہ علے فہزہ بقائم سیفہ وقال ادرک عرق من
املک واخذ الرایۃ منہ وفی روضۃ الاحباب جناب امیرالمومنین لوائے نظفر سیمائے خود را بدست
قرۃ العین خویش محمد بن حنیفہ کہ مردم ہیچ بیار حدت وشجاعت وکل ہنجار شوکت ومناعت بود داد
وبادے فرمود تقدم پسر نامدار بموجب فرمودہ پدر بزرگوار لوا را گرفت ولحظہ بیش بر انگاہ واتنای
راہ انتفاتا نمے وتامل وتاخیر تعلل ننمود وروایتے انکہ گفت ہذہ والمد الفتہ النظارۃ الیمیا کن
پس امیرالمومنین بانگ بروے زد کہ اقدم لاہم لک اتکون فتنۃ ابیک قاید ؎

ایقہا الطعین ابیک محمد	لاخیر فی الحرب اذا لم توقد

پس محمد بن حنیفہ لوا بر دست گرفتہ حملہ بجانب دشمن برد ولطعن نیزہ خونخوار ومار زہر دار کار اہل خسار
برا ورد چنانکہ دوست ودشمن مرا وا تحسین وافرین گفتند وجناب ولایت مآب ہدایت نصاب
در روے او نگاہ میکرد وبر ناصیۂ ہمتش آثار جلالت ولسالت میدید ومضمون المثل البرثل
الاسد ورمحیاے انورش مشاہدہ کردہ بشگفت مے امد اوے گوید ساعتے محمد بن حنیفہ لطعن
سنان ونیزہ جان ستان جولان نمود انگاہ تیغ از غلاف برکشید ودر میدان محاربت ومبارزت
داد مردے ودلاوری بداد ولبسیارے از مبارزان اصحاب جمل را بضرب جانگداز وحسام
خون اشام بصحراے عدم فرستاد بعد ازان بمستقر خویش باز گشت واما شجاعت انجناب ودیگر
ہم در روضۃ الاحباب مذکور ست کہ کریب نام شخصے کہ از شجاعان مشہور بالشام بود وچندان قوت
داشت کہ نقش درم را بانگشتان زایل گردانیدے بمیدان امدہ چندتن از شجاعان عراق را بشہادت

رسانید و امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ متوجہ او شدہ اولا او را بنصیحت و از سخط و عذاب جبار
حقیقی تخویف نمود آن شقی گفت کہ باین شمشیرے کہ بدست دارم مانند تو بسیارے را از پای در آوردہ ام
و بر امیر المومنین حملہ آورد آنجناب حملہ او را رد نمودہ بیک زخم ذوالفقار او را بجہنم فرستاد و آن زخم ذوالفقار
چنان بر سر او زد کہ تا قربوس زین رسید آواز تحسین و آفرین از دوست و دشمن برخاست و
ہر دو سپاہ متعجب شدند القصہ بعد از کشتہ شدن او امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ بجای خود معاودت
نمودہ با محمد حنیفہ فرمود کہ بخطۂ درمعرکہ قرار گیرد کہ طالب خون کریب خواہد آمد و آن ولد رشید باشارۂ
والد حمید خویش ثبات قدمی نمودہ یکی از ابنائے اعمام کریب متوجہ محمد بن حنیفہ شدہ چون نزدیک
باو رسید پرسید کہ سوارے کہ پسر عم مرا بقتل رسانید کجا رفت شاہزادہ گفت اینکہ من بہ نیابت
او ایستادہ ام خصم در غضب رفتہ بروی حملہ کرد و باہم برآویختند محمد حنیفہ او را از پشت زین بر روے
زمین انداخت کہ بند بند او درہم شکست دیگرے آمد با و ملحق شد ہمچنین ہشت کس کہ بنے اعمام کریب
بودند راہ جہنم پیمودند تفصیل آن در کتاب مذکور ست و فی روضۃ الاحباب نقلست کہ حضرت
مقدس نبوے صلے اللہ علیہ وسلم روزے با میر المومنین علی کرم اللہ وجہہ گفت کہ حق عز و علا ترا
از جاریہ بنی حنیفہ فرزندے خواہد داد اسم و کنیت خود را با و بخشیدم و چون محمد ابن حنیفہ متولد شد
امیر المومنین علے بموجب فرمودہ عمل نمودہ بارے سبحانہ تعالی علم و شجاعت را کہ اشرف صفات
ست بہ محمد بن حنیفہ ارزانی داشت گویند کہ ابو ہاشم کہ پسر محمد حنیفہ بود علم اصول از وے اخذ کردہ و
واصل بن عطا کہ راس و رئیس معتزلہ است این علم از وی آموخت و بعد ازان از طریق مستقیم منحرف
شدہ معتزلی شد و فی روضۃ الصفا کہ در سن ست و ستین ہجری کہ مہم مختار در کوفہ تمشیت
پذیرفتہ عبد اللہ بن الزبیر محمد حنیفہ را تکلیف کرد کہ با و بیعت کند و ہر چند عبد اللہ میدانست کہ محمد بطاعت
و عبادت مشغول ست و داعیہ حکومت و ریاست ندارد اما غرض آن بود کہ چون مختار شنود
کہ امام و مقتدائے او با عبد اللہ بیعت کردہ ناچار در مقام متابعت و مبایعت آید و محمد حنیفہ امتناع
نمود و ابن زبیر گفت اگر بیعت نمیکنی دل از جان برگیر و چون محمد مضطر گشت از عبد اللہ مہلت بیعت
طلبید ابن زبیر گفت محال ست کہ ترا یکساعت مہلت دہم محمد حنیفہ گفت سبحان اللہ مصطفی صلی اللہ
علیہ وسلم صفوان مشرک را چہار ماہ زمان داد و تو مرا یکساعت زمان نمیدہے و بعد از گفتگوے

بسیار مقرر بران شد که قضیه بیعت دو ماه موقوف باشد و محمد حنیفه تا انقضای آن مدت در حجے
محفوظ بود و ابن زبیر آنحضرت را در خانه که بر سر چاه زمزم ساخته بودند محبوس کرده چهل کس را
بحراست او متعین گردانید و محمد با یاران و اهل بیت خویش که شریک و سهیم او بودند مشورت نمود
قرار بران گرفت که درین واقعه هایله از مختار استمداد نمایند لاجرم محمد حنیفه نامه مختار فرستاده او را از
آنصورت آگاهی داد مختار بالتفات آنجناب مفتخر و مباهی گشت و باستصغار خلایق فرماند و چون
مردم مجتمع گشتند مختار نامه امام را برایشان خوانده گفت ابن زبیر مهدے را بجهتے باز داشته
و اکنون بمدد من احتیاج دارد بخدا سوگند که من بنوعے بمعاونت و مظاهرت وے قیام نمایم که
عالمیان از مشاهدهٔ آن حیران مانند بعد ازان بترتیب و تجهیز لشکر قیام نموده طفیل بن عماره
و شخصے دیگر از اعیان اشراف را چهار هزار درهم داد و با پانصد کس مقدمه لشکر گردانید و ابو المعمر دهاتے
بن قیس و عمر بن ابی طارق و یونس بن عمران را با طبقات شش در عقب هم روان گردانید و در من
اثنا متابعان ابن زبیر بفرمان وی بر سر چاه زمزم هیزم جمع میکردند که اگر محمد از بیعت تخلف نماید او را
بسوزانند و چون پنجاه و هشت روز از مهلت بگذشت و طفیل بن عماره با پانصد کس در حریم حرم
ظاهر گشت و مردم عبد الله بن زبیر بتصور آنکه لشکر مختار همان قدر بیش نیست خواستند که دست تعرض
بایشان دراز کنند و چون سرهنگان مختار واحدًا بعد واحد هر یک با فوجے مکمل پدید آمدند سپاه
ابن زبیر متحیر شده او نیز خائف شد و امرای مختار محمد حنیفه را از محبس بیرون آوردند و قصد کردند
که با مخالفان محاربه نمایند محمد حنیفه ایشانرا ازان اندیشه مانع آمده فرمود که در حرم قتال جائز نیست
و مالی را که مختار بانجناب فرستاده بود بر لشکریان قسمت نمود و میان محمد حنیفه و ابن زبیر صورت صلحی
ردی نموده محمد سپاه مختار را رخصت داد که باوطان خود مراجعت نمایند و چون مختار کشته شد ابن زبیر
برادر خود عروه را پیش محمد فرستاده پیغام داد که اگر با من بیعت نخواهی کرد اماده قتال باش و آنجناب
در برابر سخنان خشونت آمیز گفته شیعه خود را گفت که پراگنده شوید که من از حرم بیرون نخواهم رفت
تا حاکم علی الاطلاق میان من و عبد الله حکم فرماید و ایشان از مفارقت او استبعاد نموده و بمقارنت
این حال عبد الملک بن مروان مسرعان بمکه فرستاده محمد را طلب داشت و محمد با جمعی کثیر از شیعه
و موالی خویش عزیمت دمشق نموده و چون بمدین رسیده شنید که عبد الملک با عمر بن سعد

بن الاشرف عذر کرده ادراکشته است ازینصورت خالیف شده در بعضے از حدود شام ساکن گشت و درین اثنا چون عبد الملک مروان شنید که مردم بذکر خیر محمد حنیفه و فضل و زبان میکشایند از طلب وے پشیمان گشته رقعه بخدمتش ارسال نمود مضمون انکه هرکه متقلد قلاده بیعت گمشته باید که در قلمرو من نباشد و انجناب بمکه رفته در شعب ابیطالب نزول کرد و ابن زبیر نزد او خبر فرستاد که برخیز و ازین دیار بیرون رو و نابرین بے ادبے شیعه ازوے رخصت طلبید بدانکه با ابن زبیر قتال کند محمد رخصت نداده در شان او دعا کرد که خدایا لباس ذل و خوف در بر وے بپوشان و بر وے و اتباع وے شخصے را بگمار که بشدت باس و قساوت قلب متصف باشد و بعد ازان از شعب بیرون آمده بطالف رفت و در زمانیکه حجاج بمحاصره عبد الله بن زبیر اشتغال داشت مراجعت نموده بار دیگر شعب ابی طالب را بنور جمال و حضور خود منور گردانید و حجاج از امدن او خبر یافته قاصدے فرستاده پیغام داد که مطلوب و متوقع از تو انکه از بیعت عبد الملک ایا و امتناع نمائی محمد حنیفه جواب داد که هرگاه او را مخالفے نماند من باوے بیعت کنم و چون عبد الله زبیر شهادت یافت محمد حنیفه مکتوبے باسم فرستاده و از عبد الملک برائے خود و متابعان خود امان طلبید عبد الملک نامه بحجاج فرستاده او را تعظیم و توقیر انجناب وصیت کرد و محمد بعد ازان متوجه دمشق گردیده با عبد الملک بیعت نموده از انجا معاودت نموده بار دیگر بطالف رفت بقولے دران سرزمین بجوار رحمت رب العالمین پیوست در صواعق آورده که چون علے رضی الله عنه را خبر رسید فرزندان خود حسن و حسین و غیرهما را طلب نموده و متقوے و طاعت خداے تعالے و ترک دنیا و غیره اخلاق حمیده که تفصیل ان درین کتاب مذکور است وصیت فرموده بجانب محمد حنیفه التفات نموده فرمود که وصیتے که برادران ترا کردم حفظ نمودی گفت بلے باز فرمود که ترا نیز وصیت میکنم بشل انچه برادران ترا وصیت کردم و بانکه تعظیم و توقیر برادران خود نمائی بواسطه حقوق عظیمه که بر تو دارند و بانکه اعتماد نکنے برامرے غیر ایشان بالجمله حسن و حسین رضی الله عنهما التفات فرموده گفت وصیت میکنم شما را بوے زیرا که او برادر و پسر پدر شماست و میدانید که پدر شما او را دوست میداشت انتهی ازینجا ثابت شد که جناب امیر المومنین را بعد از حسنین فرزندان عزیزے که بحال او بود بحال دیگر فرزندان نبود چرا که جناب مرتضوے مادرائے حسنین و محمد حنیفه فرزندان دیگر نیز داشت نسبت بهیچکس چیزے نفرموده و در روایت

حدیث بنزدیده شد که بغیر از حسن و حسین و محمد حنیفه دیگر کسے از اولاد و انا نجناب روایت ندارند و همین
فقط همین چهار پسر را رواة از انجناب نوشته اند و الله اعلم در صواعق آورده که محمد بن حنیفه
چون خبر توجه حسین رضی الله عنه بجانب کوفه شنید چندان گریه کرد که مثلش کم جهت وضو ساختن پیش وی
نهاده بود از اب چشم پر ساخت ابن غایب مبالغه ست یعنے بشدت گریه نمود و در حقایق المصیبة اورده
که چون حضرت سید الشهدا حسین ع از مدینه طیبه اراده سفر تصمیم داد همراهان و خدام را موافقت
نمودند مگر محمد حنیفه و سببش ان بود که در چندے قبل ازین وقایع از جاے زرے بجهة سید الشهدا ع
یا در زمان اخر حیات والد بزرگوارش هدیه اورده بودند که بجهت انحضرت فاضل داشت محمد بن حنیفه
فاضل انرا بدست خود جمع نمود و بیک قوت پاره کرد این حرکت عنیف صدمه بدست لطیفش رسانید
که پس ازان قادر بگرفتن قبضه شمشیر و نیزه و مانند انها بدست نبود علاوه ان دران هنگام مریض شده
بود انتهے در حقایق و روضة الاحباب اورده که در زمان عزیمت امام حسین ع از مدینه محمد بن حنیفه بخدمت
او مبادرت نموده و اظهار شفقت و دل سوزے و انچه لوازم اخوت باشد بجا اورده گفت مرا
نصیحے بخاطر میگذرد و اگر رخصت فرماے عرض دارم امام حسین ع فرمود که انکدام است گفت مصلحت
انست که تو خود را از یزید و بلاد ے که باو نزدیک باشد دور انداز ے و مردم را به بیعت خویش دعوت
نمائی و اگر مبایعت نمایند بسنت جد خود محمد مصطفے صلے الله علیه وسلم و سیرت خلفاے راشدین میان
ایشان زندگانے کنے و اگر تمرد و طغیان در زند در گنج خانه نشینے و با هیچکس اختلاط نفرمای و من ازان
اندیشناکم که تو بشهرے روی که بعض از خلق با تو موافقت نمایند و برخے مخالفت ورزند و میان هر دو
طایفه نزاع و جدال واقع شود و تو دران میان ضایع گردے امیر المومنین حسین گفت که نیکو گفتے و نصیحت
مناصحت بجا اوردے اکنون چه صلاح مے بینے که بکجا روم محمد بن حنیفه گفت که حالا بمکه تشریف فرمای
اگر اهل حرم با تو بیعت کنند همو المطلوب والا عزیمت یمن نمای که خلق ان دیار انصار و محب معتقد جد
و پدر و برادر تو اند اگر مهم تو ان جا تمشیت پذیرفتنی است والا بطرف کوه پایها و شعاب جبال میل کن و هر روز
بمنزلے بسر برد و منتظر فرج باش امیر المومنین حسین گفت اے برادر بخدا سوگند که اگر در دنیا هیچ ملجای
و مقرے نیابم با نیز بد بیعت نکنم و در تحت او در نیایم او در نیایم که رسول صلے الله علیه وسلم در باب
او ابن دعا کرده است اللهم لا تبارک فیه یزید بعد ازین سخنان هر دو بگریستند و امام حسین ع گفت

ای برادر برائے مقرون بصواب تو غریبت کہ میکنم و اہلیت و محبان و رفیقان اہل اسلام یا من مواتی از اگر ترا داعیہ انست کہ در مدینہ اقامت نمای و مقیم شوے ہیچکس ضرر بتو نتواند رسانید مطلوع انکہ علے التعاقب والتوالے از حالات یزید و مروم او اعلام نمای و مرا بدعاے خیر یاد آوری و وصیت نامہ نوشتہ محمد بن حنیفہ را و اوراق کہ دوان وصیت نامہ در کتاب تعلیق المصیبۃ مذکور است انتہی چون ولادت محمد بن الحنیفہ چنانچہ مومی الیہ نوشتہ بالا گذشت کہ دو سال باقی بود از خلافت عمر رضی روی نمود و وفات امیر المومنین عمر در سنہ بست و سہ ہجری اتفاق افتاد بریں تقدیر ولادت او سنہ اثنین و عشرین باشد و در واقعہ جمل کہ در سنہ ست و ثلثین بود عمرش پانزدہ سال و چند ماہ و در حرب صفین شانزدہ سالہ و چند ماہ و در حرب نہروان ہفدہ سال و چند ماہ و وقت وفات پدر بزرگوارش نوزدہ سال بودہ باشد و وقت شہادت حسین ۴ چہل سالہ بود وقت وفات خود کہ سنہ احدے و ثمانین من الہجرۃ بود شصت سالہ بود و مخفے نماند کہ چند قصہ در زبان بنگلہ بنام محمد حنیفہ دریں دیار شایع است مثلاً قصہ بی بے ضیفون و ملک اکار و سونہ بہان و قصہ جنگ نامہ یعنے بعد شہادت حسین ۴ با مخالفان محاربہ نمودن محمد بن حنیفہ وغیرہ در زبان فارسی و بنگالی مشہور است کہ انہا اصلے ندارد ہیچ معلوم نیست کہ وجہ این شہرت چہ باشد و چرا این افترا بنام او نمودند ظاہر آنکہ ازیں وضع نمودہ باشند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔

عبد العزیز بن محمد بن الحنیفہ ابو ہاشم المدنی قال النوادی روی عن ابیہ وفی الخلاصۃ روی عن ابیہ وعنہ سالم بن ابی الجعد قال ابن سعد ثقۃ قلیل الحدیث قال جماعۃ مات سنۃ ثمان وتسعین قال النسائی ثقۃ وفی التقریب ثقۃ قرۃ الزہری باخیہ الحسن من الرابعۃ مات سنۃ تسع وتسعین بالشام وفی روضۃ الاحباب علم اصول از پدر خود اخذ نمود و از وے واصل ابن عطاء کہ راس معتزلہ بود اخذ نمودہ از طریق مستقیم منحرف شد واللہ اعلم۔

ابراہیم بن محمد بن الحنیفہ نے تقریب العسقلانی ابراہیم ابن محمد بن علی بن ابی طالب الہاشمی ابوہ ابن الحنیفہ صدوق من الخامسۃ وفی تہذیب النووی روی عن ابیہ وفی الخلاصۃ ہو صدوق عن عدہ من ابیہ وجدہ وعنہ ہاشم العجلی وعمر مولی غفرہ۔

عمر بن محمد بن علی المرتضی رضی نے الخلاصہ عن ابیہ وعنہ العباس بن عثمان العثمانی

الحسن بن محمد بن الحنیفہ فی تہذیب النواوی ہو ابو محمد الحسن بن محمد بن علی بن ابی طالب
رضی اللہ عنہم القرشی الہاشمی المدنی التابعی سمع سلمہ بن الاکوع وجابر بن عبد اللہ الصحابیین وسمع
اباہ وغیرہ من التابعین روی عنہ عمرو بن دینار والزہری واخرون واتفقوا علی توثیقہ روی
لہ البخاری ومسلم توفی سنۃ ثمانیۃ اوتسع وتسعین وفی تقریب العسقلانی الحسن بن محمد بن علی
بن ابی طالب الہاشمی ابو محمد المدنی وابوہ ابن الحنیفہ ثقۃ فقیہ یقال انہ اول من تکلم فی الارجاء
من الثالثۃ مات سنۃ ثمان او قبلہا بسنۃ رحمہ اللہ تعالی وفی الخلاصۃ ہو الفقیہ ہو ثق عن ابیہ
وابن عباس وسلمہ بن الاکوع وعنہ عمرو بن دینار والزہری قال مصعب الزہری وغیرہ بن
تکلم ہو اول من تکلم فی الارجاء وقال ابن حبان کان یقول من خلع ابا بکر وعمر فقد خلع السنۃ قال
ابو عبید مات سنۃ خمس وتسعین۔

الحسن بن الحسن بن علی بن ابیطالب الہاشمی معروف بحسن مثنی وے از مشاہیر اہلبیت است
در روضۃ الشہداء آوردہ کہ کنیت او ابو محمد است وبغایت جمیل وجلیل بود واو را داعیہ ان شد کہ
یکے از دختران عم خود حسین بن علی رضی اللہ عنہ در عقد خود در آرد حسین رضی اللہ عنہ این امر معلوم
نمودہ دو دختر خود فاطمہ وسکینہ را برو عرض کرد وگفت اے پسر برادر من ہر کدام ازین ہر دو
دختر را کہ خواہی اختیار کن تا بعقد تو درآرم حسن مثنی شرم داشت کہ یکے را اختیار کند سر مبارک
در پیش انداخت وخاموش بایستاد حسین رضی اللہ عنہ گفت یا ابن اخی من از برای تو فاطمہ را اختیار کردم کہ بسیار بمادر من فاطمہ
زہرا مشابہت دارد پس دختر خود فاطمہ را بحسن داد وخدائے تعالی حسن را از دختر حسین
سہ پسر داد عبد اللہ محض وابراہیم عمر وحسن مثلث والیشان فخر نمودند بر سادات دیگر کہ جد مادر
ما حسین است وجد پدر ما حسن است انتہی انجناب از کبار تابعین است بعلم وورع مشہور
بود وفی تقریب التہذیب الحسن بن الحسن بن علی صدوق من الرابعۃ مات سنۃ سبع وتسعین
وقیل بضع وخمسون سنۃ انتہی وفی الخلاصۃ للمحافظ صفی الدین روی عن ابیہ وعبد اللہ بن
جعفر وعنہ ابناہ الحسن وعبد اللہ وابراہیم وعلی صدقۃ علی وکان وصی ابیہ توفی سنۃ سبع و
تسعین قال البخاری فی الصحیح اے فی الجنایز منہ لما مات الحسن بن الحسن ضرب امرأتہ القبۃ علی قبرہ سنۃ
ثم رفعت فسمعوا صائحا یا لیت ہذا الاہل وجدوا ما فقدوا فاجابہ اخر بل یئسوا فانقلبوا الحدیث واحد فی کلمات الفرج

در حقایق المصیبۃ و کشف الغمہ نے معرفۃ الائمہ عیسی اربیلی سے اور کہ انجناب ہمراہ عم خود بکربلا حاضر شدہ بااعدا مقاتلہ نمودہ زخمی شد و گرفتار مخالفان گشت و اعدا میخواستند کہ او را باشمر ملحق سازند تا خال او اسماء بن خارجہ فزاری بر سر وقت او رسیدہ مانع امد و بلشکر گاہ خود برد چون او یکے از معارف کوفہ بود ابن سعد حسن را باشمر و تا نزد ابن زیاد برد و ابن زیاد نیز او را بدو بخشید بعد ازان سالہا بزیست مگر این روایت در کتب دیگر کہ مورخین اہلسنت تالیف نمودہ اند دانیک پیش نظر است اصلا بنظر نے آید و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔

عبداللہ بن الحسن بن الحسن بن علی ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہم الملقب بالمحض کنیت او ابو محمد بود و فے المعارف لابن قتیبۃ کان عبداللہ بن الحسن یکنی ابا محمد و کان خیرا و روی یوما مسح علی خفیہ فقیل لہ تمسح فقال نعم قد مسح عمر بن الخطاب و من جعل عمر بینہ و بین اللہ فقد استوثق و کان مع ابی العباس و کان لہ مکرما و بہ انسا و اخرج یوما سفطا جوہر فقاسمہ ایاہ و اراہ بنار قد نباہ و قال لہ کیف ترے ہذا قال۔

قطعہ

الم ترحواشیا اسے وبینی		قصورا نفسہا لبنے نفیلہ	
یؤمل ان یعمر عمر نوح		وامر اللہ یحدث کل لیلہ	

فقال لہ اتمثل بہذا او قد رایت فیہ فقال واللہ ما اردت بہا سوأ و لکنہا ابیات حضرت فان بای امیر المومنین ان یحیل ما کان بنے قال قد فعلت ثم رود اے المدینۃ و فے تقریب المنفانی عبداللہ بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب الہاشمی المدنی ابو محمد ثقۃ جلیل القدر من الخامسۃ مات فے اوایل سنۃ خمس واربعین و قیل خمس وسبعون و فے الخلاصۃ عن ابیہ و امہ فاطمہ بنت الحسین و عنہ بنوہ و ابن الہاد و لیث بن ابی سلیم و مالک و الثوری و ثقہ ابن معین و ابو حاتم مات سنۃ خمس واربعین و مائۃ و روضۃ الشہداء اورد کہ عبداللہ محض شیخ بنی ہاشم بود و در زمان خود او را محض گفتندے یعنے خالص چہ خلاصہ دو سبط بود و مادرش فاطمہ بنت الحسین و پدرش حسن بن الحسن و او بغایت شیبہ بود بحضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم واز و پرسیدند کہ شما بچہ جہت افضل مرد مانید گفت بانکہ ہر کس را از رواست کہ از ما باشند و ما ازو و نمیدانم کہ از دیگران باشیم۔

محمد و ابراہیم النبی عبداللہ بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہم امام محمد الملقب

بنفس زکیہ کنیت او ابو القاسم و ابو عبد اللہ ست نفی میسنان الذہبی محمد بن عبد اللہ ابن حسن
بن حسن الہاشمی العلوی الذی خرج علی المنصور بالمدینۃ فی سنۃ خمس واربعین ومائۃ فقتل فیہا
نفی المضاف یروی عن ابی الزناد وحدث عنہ الدراوردی وغیرہ وثقہ النسائی وقال البخاری
لا یتابع علی حدیثہ قلت لہ احادیث منہا اذا سجد فلیضع یدیہ علی رکبتیہ الحدیث قال البخاری لا یتابع
علیہ ولا ادری سمع من ابی الزناد ام لا وفی الخلاصۃ للحافظ صفی الدین محمد بن عبد اللہ بن حسن بن
بن علی بن ابی طالب العلوی ابو عبد اللہ المدنی عن نافع وابی الزناد وعنہ الدراوردی وعبد العزیز
بن نافع الصیرفی وثقہ النسائی قال الزبیر قتل سنۃ خمس واربعین ومائۃ وہو ابن نیف واربعین اعندہم
حدیث واحد فی تقریب العسقلانی محمد بن عبد اللہ بن الحسن بن الحسن بن علی الہاشمی المدنی یلقب
النفس الزکیۃ ثقۃ من السابعۃ قتل سنۃ خمس واربعین ومائۃ وثلث وخمسون وکان خرج علی المنصور
وغلب علی المدینۃ وسمی بالخلافۃ فقتل وفی تاریخ الخلفا للسیوطی وفی سنۃ خمس واربعین
کان خروج الاخوین محمد وابراہیم ابنی عبد اللہ بن حسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب فظفر بہما المنصور
فقتلہما وجماعۃ کثیرۃ من ال البیت فانا للہ وانا الیہ راجعون واذی المنصور خلقا من العلماء ممن رجح معہما
او امر بالخروج فقتلا وضربا وغیر ذلک منہم ابو حنیفہ وعبد الحمید بن جعفر وابن عجلان وممن افتی بجواز الخروج
مع محمد علی المنصور مالک بن انس رح وقیل لہ ان فی اعناقنا بیعۃ المنصور فقال انما بایعتم مکرہین
لیس علی المکرہ یمین درر وفحۃ الشہدا اورده اما محمد صاحب نفس زکیہ کہ او را ابو القاسم میگفتند
واکابر زمان او را مہدی لقب دادند چہ نام او محمد و کنیتش ابو القاسم ونام پدرش عبد اللہ ودر
حدیث مشہور امدہ کہ مہدی از فرزندان من باشد نام او نام من ونام پدر او نام پدر من ودر روایت
دیگر ہست کہ کنیت او کنیت من وعظمای بنی ہاشم ہمہ بوے ستظہر بودند وہندانی نسبا
از جد خود نقل کردہ است کہ او چہار سال در شکم مادر بود وچون متولد شد در میان دو کتف او
خالے سیاہ بود برابر بیضہ واو خروج کرد در مدینہ وامام مالک رح فتوی میداد وہر زمانہ کہ بادے
خروج کنند وباری ومددگارے وہوادارے او فرو گذارید ابو جعفر دوانقی لشکر بسر او فرستاد او با لشکر
خود باستقبال بیرون امدہ محاربہ واقع شد واو را بحجارالزیت بقتل رسید وچون در حدیث
وارد شدہ بود کہ از فرزندان من نفس زکیہ بأحجار الزیت کشتہ خواہد شد او را نفس زکیہ لقب

اما ابراہیم قتیل یا خیر کنیست او ابوالحسن بود وفوت او تا حدے نقل کردہ اند کہ دم شتر مندہ گرفتے
و بر دہاں بداشتے دیودے نیز کہ شتر بر فتے دوم او در دست ابراہیم بماندے و او از کبار علما بودہ
و در شب دوشنبہ غرہ رمضان سنہ نفس واربعین ومایتہ بمصرہ خروج کرد و پسے از اکابر بیعت
کردہ بودند چون امام اعمش وعباد بن منصور و لیعجت رسید کہ امام اعظم ابو حنیفہ کوفے رحمہ اللہ نیز
در بیعت او بودہ و بخروج باو سے و معاونت و نصرت وے فتوے میداد و پسر خود حماد را با چہار ہزار
درم نزد وے فرستاد و نامہ نوشت و در انجا یاد کرد کہ اگر حفظ امانات و ودایع مردم کہ نزد یک
منست مراد امن نمیکردے والا بتو لاحق شدہ تقویت تو نمیکردم و این نامہ بدست دوانقے افتاد
و بر ابو حنیفہ رحمہ اللہ تغیر شد و او را ایذاے کرد کہ سبب وفات وی گشت و آوردہ اند کہ عجوزہ بنزد امام اعظم
رح آمد و گفت تو فتوے دادے پسر مرا بخروج با ابراہیم و او رفت و کشتہ شد امام فرمود کہ کاشکے
من بجاے پسر تو بودمی القصہ دو انقے لشکر بسر وے فرستاد و ابراہیم نیز از بصرہ بیرون امد با لشکر
دو انقے محاربہ نمود و بعد از انہزام لشکر دو انقے تیرے بر پیشانے ابراہیم امد شہید شد در دیہ
باخمری و او قریہ است قریب بکوفہ و این ہر دو برادر ہم راے بودند و بیعت از براے محمد بود
و نے تاریخ الکامل لابن اثیر الجزری نے ذکر صفۃ محمد والاخبار بقتلہ کان محمد اسمر شدید السمرۃ وکان المنصور
یسمیہ محما وکان سمینا جسیما عاگیر الصدر والصلوات شدید القوۃ کان یخطب علی المنبر فاعترض فی
حلقہ بلجم فتمخط فذہب ثم عاد فتمخط فذہب ثم عاد فتمخط فنظر فلم یر موضعا یصق فیہ فرمے فی نخامتہ فی سقف
المسجد فالصقہا فیہ وسئل جعفر الصادق عن امر محمد فقال فتنۃ اقتل فیہا محمد واخوہ لابیہ وامہ بالعراق وجماعۃ
فرسہ فی ماء فاما نفس محمد فقبض عیسے اموال بنی الحسن کلہا واموال جعفر فلقی جعفر المنصور فقال لہ رد علی
ما تطیقنی من اب زیاد فقال ایاے لکلام ہذا والد لازہقن نفسک قال فلا تعجل علی قد بلغت ثلثا
وستین سنۃ فینا مات ابی وجدی وعلی ابن ابی طالب وعلی کذا وکذا ان ربک بکل شیء وان
بقیت بعدک ان ربت الذی یقوم بعدک فرق لہ المنصور ولم یرد علیہ شیئا فردہا المہدی علی ولدہ
وقال محمد بعبد اللہ بن عامر الاسلمی تغشانا سحابۃ فان امطرتنا ظفرنا وان تجاوزتنا الیمن فانظر الی وہی
عند احجار الزیت قال فوالله لقد اظلتنا سحابۃ فلم تمطرنا وتجاوزتنا الے عیسے واصحابہ فظفروا وقتلوا
محمدا وہو عند احجار الزیت وکان قتلہ یوم الاثنین لاربع عشرۃ خلت من رمضان سنۃ

خمس واربعین ومایۃ وکان یلقب بالمہدی والنفس الزکیۃ قصہ خروج نمودن محمد وابراہیم طوسے دادہ ہر کسیکہ
ارادہ اطلاع انداردیاید کہ در مروج الذہب للمسعودی وتاریخ الکامل لابن اثیر الجزری کہ بشرح وبسط تمام
مسطور یافتہ مطالعہ نماید چون القصہ خارج از وضع انیکتاب است لہذا ترک نمودہ شد منصور عباسی
ہم کم از یزید نیست بلکہ بالاتر است رحمت اللہ بر نباش اول در مذہب القلوب کہ تاریخ مدینہ منورہ
است للشیخ عبد الحق دہلوی اورد وکہ نزد مشہد مالک بن سنان کہ از شہدائے احد ست مشہد
معروف بنفس زکیہ وہو السید الشریف الملقب بالمہدی محمد بن عبد اللہ بن الحسن بن
علی المرتضی سلام اللہ ورحمتہ وبرکاتہ علیہم اجمعین کہ در زمان ابی جعفر منصور مقتول گشتہ وابن شہر
خارج مدینہ منورہ است در شرقے جبل سلع وبروی بناے عالیست ومسجدے کبیر ودر قبلہ مسجد
مصلے است ازمین زرقا کہ از جانب شرق ومغرب ازاد درجات بستہ اند وچشمہ را در میان ان
جارے ساختہ اورد اند کہ چون نفس زکیہ یعنے محمد بن عبد اللہ بن الحسن المثنی بر منصور عباسی خروج
کرد بسیارے از مردم باوے مبایعت کردند منصور عم خود عیسے بن موسے را با سہ ہزار کس بر سرو
فرستاد عیسے بن موسے بر جبل سلع امدہ توقف نمودہ بمحمد بن عبد اللہ گفتہ فرستاد کہ ترا امان دادیم
بیا ما خلیفہ بیعت کن وی گفتہ واللہ مردن در عزت بہتر است از زندگانے کردن بخواری پس وی
واصحاب وی کہ مقدار سیصد وچند تن باقے ماندہ بودند ہمہ غسل کامل براورده مطیب شدند
وبر عیسے واصحاب او حملہ اوردند سہ بار او را ہزام دادند ودر اخر بسبب کثرت اعدا تاب نیاورده
مغلوب شدند سبط ابن جوزے در ریاض الافہام مے اردکہ عیسے بن موسے سر مبارک او را پیش
منصور فرستاد بدان ام را خواہر او زینب دختر او فاطمہ بطریق خفیہ در بقیع دفن کردند لیکن خبر صحیح کہ
مستفیض ومشہور است ومطرے واتباع او ذکر کردہ اند انست کہ دفن او ہمدریں موضع است
وقتل او نزد احجار الزیت بود کہ قریب مشہد سنان بن مالک است وحضرت رسالت صلی اللہ
علیہ وسلم در انجا برائے استسقا دعا کردہ گویند کہ ذو الفقار علی مرتضے سلام اللہ علیہ باوے
بود عیسے بن موسے از وی کشیدہ بعد از قتل نزد منصور فرستاد از وے بر سید رسید اصحے
گوید کہ من از ادیدم شروہ نفرہ داشت ونقرہ در غلاف استخوان پشت ماگویند واین ذو الفقار
بحضرت امیر المومنین از سرور انبیاء رسیدہ بود چنانچہ در کتب سیر واحادیث مسطور است ودر خبر است

کہ در روز قتال با عبد اللہ بن عامر السلمی کہ از اصحاب او بود گفتہ بود کہ برائے بر سر ما سایہ خواہد کرد اگر ربا بارید فتح جانب ما است و اگر از ما بگذشت و بر سر دشمن رسید بداند کہ خون من بر احجار الزیت افتادہ است عبد اللہ بن عامر گوید واللہ ہمچنان شد کہ وی گفتہ بود ابر سے بر سر ما پیدا شد و از ما گذشتہ بر سر عیسے سایہ کرد اخر الامر ایشان ظفر یافتند و محمد را کشتند و خون او بر احجار الزیت ریختند آوردہ اند کہ بجہت وی سلام اللہ علیہ عیسے بن موسے امام مالک را حاضر سبے بلیغ کرد کہ در معاندت و موافقت وی دم مزن و قتل ذلک الامام الفخر سبے انتہی رحمۃ اللہ تعالے علیہ۔

حسن بن الحسن بن الحسن بن علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم الملقب بحسن المثلث کنیت او ابو علی است در روضۃ الشہدا آوردہ کہ ابو علی حسن مثلث از اکابر و رؤسا خود بود و ابو الحسین علے عابد از اولاد او است و از اولاد علی عابد حسین بن علے شہید صاحب فخ است احوال او در ذکر اولاد ایدنی تقریب العسقلانی

الحسن بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب مقبول من السادسۃ مات سنۃ خمس و اربعین وہو ابن ثمان سنۃ وستین رحمہ اللہ تعالے و فی الخلاصۃ روی عن ابیہ و امہ و فاطمۃ بنت الحسین بن علی وعنہ فضیل بن مرزوق مات سنۃ خمس واربعین ومائۃ۔

موسی بن عبد اللہ بن الحسن بن الحسن بن علی المرتضی رض الملقب بالجون در روضۃ الشہدا آوردہ کہ کنیتش ابو الحسن است و چون لون مبارکش اندکے سیاہے مائل بود مادرش او را چون لقب داد و در معارج از مسعودے نقل کردہ کہ زبیرے کہ از اولاد زبیر بود سعایت او نزد ہارون الرشید کرد و سخن میان ایشان بطول انجامید بعد ازاں موسے ویرا قسم داد کہ بگو بریت من حول اللہ وقوۃ و النجات اے حولے و قوتے فقد فعل کذا و کذا و قال کذا و کذا بعد ازاں موسے گفت اللہ اکبر خبر داد مرا پدرم از جدم و او از پدرش و او از پدر خود علے مرتضے رض کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم فرمود کہ ہیچکس یاد نمیکند بہ این صیغہ یعنے لا حول و قوۃ الا باللہ تعالے بری شود و در حول و قوۃ خود در آید و دران قسم کاذب باشد مگر آنکہ خدائے تعالے در عقوبت وی تعجیل فرماید بیشتر از سہ روز و اللہ کہ من دروغ نمیگویم و دروغ با من نگفتہ اند و این نقل از امیر المومنین کسے را بر من موکل گردان اگر سہ روز بگذرد و حادثہ بیش نہ رسے نیاید خون من بر تو حلال است آنگاہ ہارون الرشید کسے را بر دے گماشت و ہنوز یک روز نگذشتہ بود کہ زبیر سے بمرض جزام گرفتار شد و اعضاے او ورم کرد مثل مشکے پر از باد کردہ باشند

وور اندک وقتے فوت شد چون او را در قبر نہادند قبر او فرو رفت و رائحہ مغرد النتن ازان بیرون آمد
آنگاہ چند خرد ار خس و خاشاک اورده در قبر انداختند باز در مرتبہ ثانے فرو رفت چون خبر ہارون الرشید
رسید تعجب زیادہ کرد دو ہزار دینار بتلاجمت موسے فرستاد و از ہمراہ سوگند پرسید موسے بن عبد اللہ
حدیثے از جد خود علی رضی اللہ عنہ از پیغمبر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم نقل کرد کہ فرمود ما من احد یحلف بیمین
مجد اللہ فیہا الا یحیی من عقوبتہ وما من احد حلف بیمین کاذبۃ ناخ اللہ فیہا حولہ وقوتہ الا عجل اللہ عقوبتہ
قیل ثلاث یعنی نیست ہیچکس کہ سوگند یاد کند و دران سوگند تمجید و تعظیم خدای تعالے نماید مگر انکہ خدای تعالی
شرم دارد کہ ویرا عقوبت فرماید ہیچکس نیست کہ سوگند دروغ بخورد و نزاع کند و دران سوگند مرحول
و قوۃ خدائے تعالے را مگر انکہ بزودی خدا تعالی عقاب فرماید قبل از انکہ سہ روز بگذرد میگوید مولف کہ
مثل اینقصہ سہ اند کے تغیر در ذکر کرامت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ در حضور منصور عباسے گذشت و فی
میزان الذہبے موسے بن عبد اللہ بن حسن بن حسن العلوی عن ابیہ وعنہ عبد العزیز الدراوردی وہو من
اقرانہ وعمران بن محمد الطاہرے وابراہیم بن عبد اللہ الہردے وجماعۃ رواہ یحیی بن معین وانتفے بعد
قتل محمد وابراہیم مدۃ ثم ظفر بہ المنصور فغربہ ثم عفا عنہ قال الخطیب روی عن ابیہ شیئا کثیرا قال ابن معین
ثقۃ وقال البخاری فیہ نظر وله حدیث فی تحریم الدبر۔

حسین بن علی عابد بن الحسن بن الحسن بن الحسن بن علی المرتضی رضی اللہ عنہ ملقب باو شہید و صاحب فخ است او اولاد
حسن مثلث انا کابر زمان خود بود اکثر علویان او را لایق خلافت دانستہ با او مبایعت نمودند در
روضۃ الشہداء ورده کہ در زمان ہادی خروج کرد و جماعت سادات علوی باو بودند ہادی کس
فرستاد تا ہمہ را شہید کردند از امام محمد تقی رضی اللہ عنہ منقول است کہ بعد از قضیہ کربلا ہیچ واقعہ اہلبیت را اصعب
تر از واقعہ فخ نبودہ انا للہ وانا الیہ راجعون تفصیل این قصہ انیست در روضۃ الصفا ورده کہ در ایام
دولت ہادی کہ از خلفاے عباسی است میان عمر بن عبد العزیز بن عبد اللہ بن عمر بن الخطاب و میان
حسین ابن علے الحسنے بسببے از اسباب نزاع واقع شد و حسین مردم را بمبایعت خود خواندہ مخالفت
ہادے اظہار کرد عمر مذکور کہ از قبل ہادی والے مدینہ بود از نہضت خبر یافت و شبانہ اولاد عباس را جمع
نمودہ با حسین از وقت صباح تا وقت استواء حرب کرد عاقبت منہزم شدہ اصحاب حسین دست بغارت
بیت المال بر اوردند ہفتاد ہزار دینار کہ در انموضع بود در میان خود قسمت فرمودند و اہل مدینہ دہی

بیوت خود بستہ روز دیگر میان آل ابی طالب و متابعان ابناے عباس حرب بے صعب اتفاق افتاد و
عباسیہ منہزم گشتند و حسین بعد از ظفر یازدہ روز در مدینہ اقامت نمودہ آنگاہ بمکہ رفت و چون
بحرم کعبہ رسید فرمود تا منادی ندا کند کہ ہر بندہ کہ بخدمت امیر حسین کمر بندد آزاد باشد باین سبب مجموع
عبید و مالیک در ظل رایت او مجتمع گشتند و چون این خبر بسمع ہادی رسید محمد بن سلیمان عباسی
را با جمعی کثیر از خویشان خود کہ عزیمت حج داشتند بدفع حسین نامزد فرمود و محمد بعد از قطع مراحل و منازل
بذی طوی فرود آمد و آنموضع را لشکر گاہ ساخت و در روز ترویہ میان ہر دو فریق محاربہ روی نمودہ از
طلوع آفتاب تا ہنگام زوال کشش و کوشش برداشت در اثناے نزاع و جدال غباری قوی سا طع
شد و شیعہ آل ابی طالب فرار بر قرار اختیار کردند چون گرد تسکین یافت شخصے از مردم خراسان
حسین را دید معرکہ کشتہ دید سر او را پیش محمد بن سلیمان او را و محمدان سر از نزد ہادی فرستادند شخص
کہ سر حسین را پیش او آورد گفت این طاغی است از طغات کہ در حساب بود ہادی گفت از اورون
سر حسین طمع نباید داشت و او را ہیچ ندادند و نے مروج الذہب للمسعودی ظہر فی ایام الہادی الحسین
بن علی بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہم و ہو المقتول بفخ و ذلک علی ستۃ
امیال من مکۃ یوم الترویہ و کان علی الجیش الذی حاربہ جماعۃ من بنی ہاشم منہم سلیمان بن ابی جعفر
و محمد بن سلیمان بن علی و موسی بن عیسی و العباس بن محمد بن علی فی اربعۃ الاف فارس فقتل الحسین
و اکثر من کان معہ و اقاموا ثلاثۃ ایام لم یوار و اصابتہم الکلتہم السباع و الطیر و کان معہ سلیمان بن عبد اللہ
بن الحسن بن الحسن بن علی فاسر فی ہذا الیوم و ضربت رقبتہ بمکۃ صبرا و قتل معہ عبد اللہ بن اسحاق بن ابرہیم
بن الحسن بن الحسن بن علی و الاسر الحسن بن محمد بن عبد اللہ بن الحسن بن الحسن بن علی و ضرب عنقہ صبرا و اخذ
یحیی اللہ ابن الحسن ابن علی و الحسین بن علی الامان فجا عند جعفر بن یحیی بن خالد بن برمک و قتلا بعد
ذلک فسخط الہادی علی موسی بن عیسی لقتل الحسین بن علی بن الحسن بن الحسن و ترک المصیر الیہ
لیحکم فیہ بما یری و قبض اموال موسی و انظر الذین اتوا بالراس الاستبشار فبکی الہادی ذرجہم و قال
آتیتمونی براس رجل من الترک و اللہ ما ان راس رجل من عترۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم الا ان
اقل خیرا و کم عندی لا اثیبکم شیئا و فی الحسین بن علی صاحب فخ یقول بعض شعراء و ذلک العصر
من ابیات۔

فلا بکین علی الحسین		بعولته وعلی الحسن	
وعلی ابن عاتکة الذی ✤		اثوی ولیس له کفن ✤ ✤	
ترکوا بفخ عصبة ✤		فی غیر منزلته الوطن ✤	
کانوا کراما قتلوا ✤		لا طائشین ولا جبین ✤	
ما غسلوا المذلة عنهم		غسل الثیاب من الدنس	
هدی العباد بجدهم		فلهم علی الناس المنن ✤	

وفی تاریخ الدول للذهبی خرج بالمدینة حسین بن علی بن حسن بن حسن بن علی بن ابی طالب وبایعه خلق وتملک مکة وبایعوه فقدم رکب العراق وفیه عدة امراء فالتقوه بفخ وهو مکان فقتل حسین وقتل من عسکره مائتین وفیها مات احد القراء السبعة نافع ابن ابی نعیم المدنی وانحو من تسعین سنة ودفن بالبقیع وقبره به معروف انتهی چون ذهبی این واقعه را در ضمن حوادث سنة تسع وستین ومائة ذکر کرده لاجرم شهادت انجناب در همین سال بود وباشد تنبیه بدانکه علی عابد پسر حسن مثنی ست با پسر حسن مثلث صاحب مروج الذهب وذهبی نویسد نویسد علوم میشود که او را پسر حسن مثنی میگوید وصاحب روضة الشهدا از اولاد حسن مثلث میگوید نزد راقم حروف قول حسین کاشفی اقرب بصواب است چرا که حسن مثنی را پسرے علی نام نبوده بر علمای نسب مخفی نیست وشاید که در مروج الذهب ونایخ دول الاسلام قلم کاتب لفظ یک حسن فروگذاشت شده باشد والله اعلم بحقیقة الحال۔

زید بن الحسن العلوی رضی تقریب العسقلانی زید بن الحسن بن زید بن الحسن حفید الذی قبله صدوق من الثامنة وفی الخلاصة زید بن الحسن بن زید بن الحسن بن علی بن ابی طالب حفید الذی قبله واخوا السیدة نفیسة وزید بن الحسن العلوی شیخ یحیی بن الحسن العلوی ذکر وا تمیزا۔

زید بن الحسن بن العلوی فی تقریب العسقلانی شیخ یحیی بن الحسن بن جعفر مقبول من الثامنة۔

ابراهیم بن عمر بن الحسن بن الحسن بن علی المرتضی رضی الله تعالی عنهم در روضة الشهدا اورده که کنیت او ابو اسماعیل است ولو را بجهت کثرت جود وسخا غمر لقب دادند سید شریف بوده راوی احادیث جد بزرگوار خود صلے الله علیه واله وسلم بود ودر حبس وداعی وفات کرده نود وزیاده سال

عمر داشته وعقب او از پسرش اسماعیل بیرجند است وبس رحمه الله تعالے۔

زید بن علی بن الحسن بن علی المرتضے الملقب بزید الشهید رضی الله تعالی عنهم کنیت او ابو الحسین است ولادت او سنه ثمانین من الهجرت وشهادت در سنه اثنتین وعشرین ومایه بالکوفه واو تابعی مشهور است وامام جلیل القدر ست از ائمه اهلبیت از طبقه رابعه در تقریب العسقلانی زید بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب الهاشمی ابو الحسین المدنی ثقته من الرابعه وهو الذی ینسب الیه الزیدیه خرج فی خلافة هشام بن عبد الملک فقتل بالکوفه سنة اثنتین وعشرین وکان مولده سنة ثمانین وفی الخلاصة زید احد ائمة اهل البیت واخو محمد وعبد الله وعمر علی بن علی وحسین عن ابیه وابان بن عثمان وعنه الزهری وزکریا بن ابی زائده قال ابن حبان فی الثقات رای جماعة من الصحابة قتل فی اوایل صفر سنة اثنتین وعشرین ومایة قاله اللیث والهیثم بن عدی والزبیر بن بکار وقال خلیفه سنة احدی وبقی مصلوبا الی سنة ست ولم تر له عورة سترا من الله تعالی و فی روضة الشهدا مناقب وفضایل او در حد حساب نگنجد واو بسنه یکصد وبست ویک در کوفه خروج کرد ویوسف ثقفی بفرمان هشام بن عبد الملک بادی محاربه نمود وراشد که مملوک یوسف بود تیری بر میان دو ابروی وی زد بدان زخم شهید شد واورا برهنه بردار کردند وبفرمان الهی ان شب عناکب بروی تنیدند چنانچه صورت او از ابصار مردم پوشیده گشت وفی تاریخ الدول للذهبی فی ذکر حوادث سنة احدی وعشرین ومایة وفیها قتل زید بن علی بن الحسین بن علی الهاشمی بالکوفة فی المحرم وکان قد خرج ویایعه خلق فحاربه نائب العراق یوسف ابن عمر فظفر به یوسف وبقی جسده مصلوبا بالجبانة فی مروج الذهب للمسعودی وفی ایام الشام اشتشهد زید بن علی بن الحسین بن علی کرم الله وجهه فی سنة احدی وعشرین ومایة وقیل فی سنة اثنتین وعشرین ومایة وقد کان زید بن علی شاور اخاه ابا جعفر بن علی بن الحسین بن علی فاشار علیه بان لا یرکن الی اهل الکوفة اذ کانوا اهل غدر ومکر وقال له بها قتل جدک علی وبها طعن عمک الحسن وبها قتل ابوک الحسین وفیها وفی اعمالها شتتنا اهل البیت اخبره بما کان عنده من العلم فی مدة ملک بنی مروان وما یتعقبهم من الدولة العباسیة فابی الا ما عزم علیه من المطالبة بالحق فقال له انی اخاف علیک یا اخی ان تکون غدا المصلوب بکناسة الکوفة وهو ابو جعفر واعلم انهما لا یلتقیان وقد کان زید دخل علی هشام

بالرصافۃ فلما مثل بین یدیہ لم یوضع لہ مجلس فبقی حیث انتہی بہ مجلسہ وقال یا امیر المومنین لیس احد یکن
عن تقوی اللہ ولا یضرہ دون تقوے اللہ فقال ہشام اسکت لا ام لک انت الذی تنازعک نفسک
فی الخلافۃ وانت ابن امۃ فقال یا امیر المومنین ان لک جوابا ان بعثت الیک بہ وان اجبت
امسکت عنہ فقال بل اجب فقال ان الامہات لا یقعدن بالرجال عن الغایات وقد کانت ام اسمٰعیل
امۃ لام اسحاق صلے اللہ علیہما وسلم فلم یمنعہ ذلک ان بعثہ اللہ نبیا وجعلہ للعرب ابا فاخرج من صلبہ خیر البشر
محمدا صلے اللہ علیہ والہ وسلم فقال لے ہذا وانا ابن فاطمۃ وابن علی وفاہم وہو یقول۔

سترہ الخوف وارزے بہ	کذاک من یکرہ حرا الحدید
منخرق الکفین بشکو الجوے	تنکشہ اطراف مرو حداد
قد کان فی الموت لہ راحۃ	والموت حتم فی رقاب العباد
ان یحدث اللہ لہ دولۃ	یترک اثار العدا کالرماد

فمضی علیہا الی الکوفۃ وخرج عنہا ومعہ القراء والاشراف فحاربہ یوسف بن عمر الثقفی فلما قامت
الحرب انہزم اصحاب زید وبقی فی جماعۃ یسیرۃ فقاتلہم اشد قتال وہو یقول متمثلا

راذل الحیاۃ وغرالممات	وکلا اراہ طعاما وبیلا
فان کان لا بد من واحد	فسیرے الی الموت سیرا جمیلا

وحال المساء بین الفریقین فراح زید متخنا بالجراح وقد اصابہ سہم فی جبہتہ فطلبوا من یستخرج النصل
فاتے بحجام من بعض القرے فاستکتموہ امرہ فاستخرج النصل فمات من ساعتہ فدفنوہ فی
ساقیۃ ماء وجعلوا علی قبرہ التراب والحشیش واجری الماء علی ذلک وحفر الحجام موارۃ فعرف الموضع
فلما اصبح مضے الی یوسف فاخبرہ فارسل فاخرجہ یوسف وبعث براسہ الی ہشام
فکتب الیہ ہشام ان یصلبہ عریانا فصلبہ یوسف کذلک ففی ذلک یقول بعض شعراء بنی امیۃ یخاطب
آل ابی طالب وشیعتہم من ابیات۔

صلبنا لکم زیدا علی جذع نخلۃ	ولم نر مہدیا علی الجذع یصلب

وبنی تحت خشبته عمودا ثم کتب هشام الی یوسف باحراقه وذروه فی الریاح فی رقعة فاحرقه ففعل

ورسنه احدی وعشرین ومایة زید بن علی رضا مردم را به بیعت خویش دعوت کرده مخالفت هشام اظهار کرد ودر بعضے از روایات چنین گفته اند که سبب مخالفت زیدان بود که اود او د بن علی بن عبد الله بن عباس ومحمد بن عمر بن علی المرتضی بدیدن خالد بن عبد الله القشیری رفتند واو ایشانرا بجوائز کرامند وصلات دلپسند داد وچون خالد از امارت عراق معزول شد یوسف بن عمر بجای او نشست وبهشام نوشت که خالد از زید ضیاعی خریده بده هزار درهم وزر تسلیم نموده ضیاع را بزر باو گذاشته است وهشام زید را باو داود ومحمد هشام طلبیده ازین صورت استفسار نمود وزید ورفیقانش سوگند یاد کردند که بغیر از جایزه که از خالد گرفته اند هیچ صورت دیگر واقع نشده وهشام ایشانرا درین سوگند تصدیق نموده اما گفت بعراق پیش یوسف باید رفت وبحضور یوسف وخالد درین قضیه سخن باید گفت وایشان بکراهت بجانب عراق رفته چیزے بر زید ثابت نشد وچون رخصت انصراف یافت بقادسیه رسیدند مراسلات کوفیان بزید رسید که بکوفه معاودت نماید تا زمام خلافت در قبضه کفایت او تهند وزید عازم کوفه شده هرچند یاران نصیحت کردند مفید نیفتاد ودر واسطے انکه چون یوسف بن عمر خالد بن عبد الله بن عباس ویسرش یزید را گرفته مطالبه مینمود یزید بن خالد دعوی کرد که پیش زید بن علی داود بن علی بن عبد الله بن عباس وغیرهما از قریش ودیعتے چند دارم هشام خبطے دانسته ایشانرا طلبید وبانصورت استکشاف نموده انجماعت منکر شدند هشام ایشانرا گفت پیش یوسف باید رفت تا بتحقیق القضیه پرداز وانطایفه گفتند که یوسف بر ما ظلم خواهد کرد هشام بیوسف پیغام داد که فلان وفلانرا پیش تو فرستادم باید که ایشانرا بایزید بن خالد مواجهه کنے اگر اقرار کنند مقرارا نزد من فرست واگر از کار نمانند ایزید حجت وبینه خواه وبر تقدیر یکه یزید از اقامت بینه عاجز آید ایشانرا سوگند داده وچون قسم یاد کنند دست از ایشان باز دار وانجماعت بالضرورت بعراق پیش یوسف رفتند ویوسف یزید بن خالدرا از زندان بیرون اورده با ایشان مواجهه کرد یزید در مجلس گفت که میان من وانطایفه هیچ معامله نیست ونبا بر مداهنه وشکنجه وتعذیب این نوع سخنان گفتم ویوسف در خشم رفته گفت بر من وامیر هشام استهزا میکنے وفرمود تا یزیدرا بزندان برده چندان عقوبت کردند که هلاک شد ودر باره اشراف عرب نیکوے واحسان کرده وران امر زید بن علی رابر همه ترجیح وتفضیل نموده

زید و داؤد و محمد بن عمر بن علی المرتضی در کوفہ متوقف شدہ باقی اصحاب بمدینہ رفتند و کوفیان باز آغاز فتنہ کردند و زید بن علی بانکہ میدانست کہ با باو اجداد او چہ نوع معاملہ در میان آمد بقول اہل عذر و مگر فریفتہ گشتہ تمہید بساط دعوت قیام نمود و کوفیان بخدمت او آمدہ شد آغاز کردند و گفتند خلافت باعث و استحقاق تو میرسد توقف را مجال نباید داد کہ ما ہمہ در مقام اطاعتیم و زید بدعوت مشغول شدہ بقول اکثر مورخین چہل ہزار کس باو بیعت کردند و این قضیہ بسمع یوسف کرد والی کوفہ رسیدہ پیغام داد کہ تو را ازین شہر میباید رفت و زید در توقف متمسک بہانہ چند شدہ یوسف در باب رفتن او الحاح نمود و زید بقاد سیہ رفتہ طایفہ از معارف کوفہ از عقبش رفتند و باو ملحق شدہ گفتند کہ ما چہل ہزار نفیریم کہ در رکاب تو جان باختن ہوس داریم و از اندک مردم شام کہ درین ولایت اند ہیچ باک نداریم

کسیکہ بہر تو جان باختن ہوس دارد	چہ غم ز تشنہ دانديشہ از عسس دارد

اکنون ملتمس انکہ بدے قوی و والی فسیح مراجعت نمائی تا از ایشان انتقام کشیم و ہر چند زید میگفت کہ من میترسم کہ بعہد خویش وفا نکنید و مرا با عدا سپارید ایشان پیمان خود را بایمان مغلظہ موکد ساختند و داؤد بن علی بن عبد اللہ بن عباس باز زید گفت کہ یا ابن عم بکفار اہل کوفہ مغرور مشو و بر عہد ایشان اعتماد منما کہ ایشان از اولاد امیر مومنان اند کہ بعلے مرتضے بیوفائیہا کردند و بعد از بیعت رو از دوش حسن و تیغ بر روے حسین کشیدند کو فیان گفتند کہ داؤد بر تو حسد میبرد و گمان دارد کہ اہل بیت او بہ خلافت احق و اولے اند و امثال این کلمات بسیار گفتند تا زید ہمراہ ایشان بکوفہ باز گشت و داؤد بمدینہ رفت و چون زید بشہر در آمد مسلمہ بن کہیل باو گفت کہ تو را بخدا سوگند میدہم کہ چند کس با تو بیعت کردہ اند گفت چہل ہزار کس گفت با جد تو چند ہزار کس بیعت کردہ بودند گفت ہشتاد ہزار کس مسلمہ گفت کہ چند کس از ایشان عہد بپایان بردند زید گفت کہ سیصد کس مسلمہ استفسار نمود کہ جد تو فاضلتر بود از تو یا نے فرمود کہ او افضل بود از من مسلمہ گفت انقرن بہتر بود یا این قرن گفت انقرن مسلمہ گفت بعد از انکہ مردم انقرن با جد تو وفا نکردند تو از ینہا چہ طمع دارے اکنون مرا رخصت فرمائے تا ازین دیار بیرون روم تا اسیب تو را نہ بینم زید او را رخصت داد او بیمار رفت و درین اثنا عبد اللہ بن حسن شتر نیز مکتوبے بنصیحت امیر زید فرستاد چون ارادہ او بشہادت

او متعلق شده بود هیچ فایده بران مترتب نگشت و زید در کوفه بدعوت مردم مشغول میبود و هر چند
گاه بیمان قبیله میرفت تا هلال محرم سنه اثنی وعشرین ومایه روے نمود و درین سال زید مردم
خود را گفت که باستعداد خروج اشتغال نمایند و بعد خویش وفا کنند و درین اثنا سلیمان بن سراقه
باهلی از کوفه پیش یوسف بن عمر که در ولایت جزیره رفته بود رفته اورا از حال زید واتفاق اهالے
کوفه اگاهی داد و یوسف زمست بر وفع او مقصور داشته بکوفه آمد و جمعی از سرهنگان را فرمود تا در شهر
درجستجوے وے مشغول بودند و در خلال این احوال طایفه از معارف کوفه که بازید بیعت کرده بودند
پیش انجناب رفته گفتند رحمک الله در شان ابوبکر و عمر چه میگوی فرمود که من درباره اندو کس بجز
نیکوئے چیزے نمیگویم و بعضے از قوم ما پیش ازین گفتند که ما مزوار تر بودیم بخلافت از ایشان
داند و خلیفه چون متصدے این امر شدند بکتاب خدا و سنت رسول او صلے الله علیه وآله وسلم
عمل نموده بر هیچکس ظلم نکردند شیعه گفتند که بنی امیه میگویند که ما بکتاب خدا و سنت رسول عمل
میکنیم و براین تقدیر ایشان نیز بر شما ظلم نکرده باشند زید گفت بنی امیه نسبتے با بوبکر و عمر ندارند چه
ایشان هم بر ما و هم بر شما و هم بر نفس خود ظلم میکنند و ما شما را بقران حمید و سنت رسول ذی عرش مجید
دعوت مینمایم که سنن او را احیا نموده بدعتها را براندازیم اگر اجابت نمایند از اهل سعادت باشند
والا فلست علیکم بوکیل و انجماعت بیعت زید را شکسته گفتند که امام ما جعفر صادق است نه تو
زید با ایشان خطاب کرد که با قوم رفضتمونے بنابرین سخن اسم رافضی بر شیعه اطلاق یافت و زید
با اصحاب مقرر فرمود که در شب اول صفر سنه اثنی وعشرین و مایه خروج کنند و این سخن مسموع یوسف
بن عمر گشته حکم بن الصلت را که شحنه شهر بود فرمود که مردم را بمسجد اعظم آورده محافظت نماید تا بازید
ملحق نشوند و حکم بموجب فرموده عمل نموده دیگران زید را طلب مینمودند و زید در شب مذکور از سرائے
حویه بن اسحاق بن زید بن حارثة الانصارے باجمعی بیرون آمده اتشها افروختند و بشعار خویش
زبان کشودند که یا منصور امت و بسیارے از بعتیان در مسجد محبوس بودند و چون روز شد بقوتے
پانصد کس و بروایتے دو بست و هژده کس حاضر بودند زید از نیمشب ملول گشته گفت سبحان الله
من و پیرزنان هزار کس شمردم باشے مردم کجا رفتند گفتند یا این رسول الله یوسف ایشانرا
بمسجد برده طریق امدوشد را مسدود کرده است فرمود لاحول ولا قوة الا بالله بیداست که

ازان جمع کثیر چه مقدار مردم در مسجد باشند و یوسف در ظاهر کوفه بر سر تلے ایستاده فوج فوج سپاه را از عقب یکدیگر
میفرستاد تا با زید قتال کنند دهر دو لشکر با هم اویخته زمانے محتدم کارزار کردند و صاحب رایت یوسف بر
زید حمله برده خواست که شمشیر بروے زند انصر بن خزیمه پیشدستے کرده بیک ضربت او را از پاے
در آورد و زید بدشت صیادان امده انجا لشکرے تمام سلاح دید و حمله بر ایشان برده جمعے را بقتل رسانید
و دیگران منهزم شدند و از دشت صیادان بکناسه رفته گروهے انبوه در انموضع یافت سر مبارک
خود برهنه کرده و بیک حمله سنگ تفرقه در میان انجماعت انداخت و یوسف همچنان بر سر تل ایستاده بود
و یکیک سرهنگان را بحرب زید میفرستاد و زید ایشان را هزیمت کرده نعره میزد که اے مردم کوفه بوعده وفا
کنید که وقت مدد است و بعضے از ان بیوفایان آواز را شنیده از جاے خود حرکت نکردند
و یوسف وعده کرد که هر که سری نزد من اورد هزار درهم بوے بخشم و شامیان بر قتل حریص تر گشته
اصحاب زید را کشته و اسیر کرده پیش یوسف میبردند و یاران زید کمتر شده بنصر بن خزیمه گفت که مردم کوفه
با من همان معامله پیش اوردند که با جدم علی بن ابی طالب پیش برده بودند نصر گفت جعلت فداک یا
ابن رسول الله من باری تا جان دارم شمشیر میزنم اکنون جهد باید کرد تا بدر مسجد جامع رسیم و یاران خود را
بنصرت خویش خوانیم چه میشاید که از اصحاب بیعت که دران موضع اند بعاونت ما بیرون ایند و زید نفیس
نفیس حمله کرده بدر مسجد امد و جمعے از شامیان را که دران محل ایستاده بودند رانده او از داد که ای اهل
کوفه از ذل بگذرید و رویشی بتونگرے و از بیراهی بطریق صواب گرائید جمعے ازان گروه قصد کردند که در
مسجد را شکسته بیرون ایند زهر از مخالفان بر بام مسجد دویده بسنگ و تیر ایشان را مانع امدند و بردر
مسجد هم بصعوبت و شدت انجا میدار زد و ساد یاران زید نصر بن خزیمه و معویه بن اسحاق بن حارثه
و زیاد بن عبد الرحمن با شصت و هفت تن دیگر کشته شدند و سرهاے ایشان را از بدن جدا کرده پیش
یوسف بردند و سائر اصحاب او خسته و مجروح گشته و زید پای ثبات افشرده همچنان جنگ میکرد
اخر الامر مخالفان تیر باران کرده از ان سهام سهمے به پیشانے همایونش رسید و از اسپ
بیفتاد و او را از معرکه برداشته بخانه یکے از شیعه بردند جراحے او دند که تیر از پیشانے مبارکش
بیرون کشیده معالجه نمایند اما وکیلان قضا کار خود کرده بودند علاج نمیفتاد و در محراب بے قبری کنده جسد
همایونش را دفن کردند و یوسف هر چند جهد کرد که از مدفن او نشان یابد میسر نشد تا عاقبت یکے از غلامکه

او را بکشتن تهدید کرد والغلام از خوف جان بموضع دفن او را نشان داد و یوسف جثه اش را از گور بیرون
اورد و سر او را از بدن جدا نموده پیش هشام فرستاد و جسدش را در کناسه برو دار کردند انتهی مولف انکتاب
در بعضے تواریخ دیده و درینوقت نام انکتاب بخاطر نیامد که زید شهید وقتے با پدر خود مشورت نموده که
خروج کنم یا نه انجناب فرمود که میترسم که کشته شوے انتهی در صواعق محرقه اورده که خلاصه ان اینست که
زید بن علی بن حسین رضی الله تعالے عنهم امامی جلیل بود از طبقه سیوم از تابعین از اینرو اهلبیت دعوی
امامت کرد و بجز از کس از اهل کوفه با و بیعت نمودند و هواخواهان او را هرچند نصیحت نمودند مفید نیفتاد
و شیعه بسبب دوستی او با ابوبکر و عمر چنانچه بالا گذشت گفتند که امام ما جعفر صادق است نه تو تا از
ابوبکر و عمر تبرا نکنے ترا نصرت نه هیم زید گفت اذهبوا فانتم الرافضه و ازان روز ایشانرا رافضی خوانند و بعد ازان
جمعے دیگر که با و بیعت کرده بودند ایشان نیز از خدمت تقاعد نمودند و با و بغیر از دو بیست و بیست کس
هیچکس نماند یوسف بن عمر با لشکرے در مقابل او امد بعد ازان بطوریکه مذکور شد انجناب شهادت
یافت و در زمین نهروان دیرا دفن کردند و اب بران قبر جاری ساختند که علامت قبر زایل شود انگاه
یوسف از نیمے خبر یافته ازقبر او را بر اورده سرش نزد هشام فرستاد و جسدش را در سنه احدی او
اثنین و عشرین و مایته بر دار زدند همچنین مدتے مدید اویخته بود تا زمانیکه هشام بن عبد الملک بمرد و ولید
بن یزید بن عبد الملک بجاے او نشسته جثه اش دفن کرد و بعضے گفته که ولید بعامل خود نوشت
که اعمدا ے عجل اهل العراق فحرقه ثم انسفه فی الیم نسفا قصد کن و بر دجانب گوسالا اهل کوفه و بسوزان ازا
و پراگنده سازا و را در دریا پراگنده ساختنی انگاه آن عامل همین عمل کرد و نقل ست که در زمانے که زید را
رضی الله عنه اویخته بودند رسول الله صلی الله علیه واله وسلم را در خواب دیده بودند که بران ساق نخلے
که ویرا اویخته اند تکیه زده بود و با مردم میگفت هکذا تفعلون بولدی یعنے همچنین میکنند بفرزندان من و جمعی از
رواة روایت کرده اند که زید را برهنه ساخته اویخته بودند و در همان روز غلبوت بر عورت وی پرده تنیدند
تا نظر مردم بر ان نیفتد و در ترجمه تاریخ طبرے اورده که موسے بن حبیب چنین گوید که زنے از اخیار مرا حدیث
کرد که ان شب بخواب دیدم پس کشتن زید بن علی بسه روز که گروهے از اسمان فرود امدند بالباسهاے
نیکو دیگر از زید ایستادند و دستها بر روے میزدند و میگریستند و یکے زن از ایشان جامه سبز
پوشیده بود و گفت اے زید ترا بکشتند و ترا بر دار کردند لاجرم شفاعت جدت صلی الله علیه وسلم

نیابند واین زن کہ گفت شفاعت جدت نیابند از یکے پرسیدم کہ ان زن کیست کہ جامہ سبز پوشیدہ
است گفت فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا بنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم وفیہ ایضا چون خبر کشتن زید بن
علے بجعفر بن محمد صادق رضی اللہ عنہما رسید بگریست وگفت قال اللہ تعالی رجال صدقوا ما عاہدوا اللہ
علیہ فمنہم من قضی نحبہ ومنہم من ینتظر وما بدلوا تبدیلا از مردمان گروہے اند کہ وفا کنند بدانچہ باخدای عزوجل
پیمان کنند تنبیہ صاحب صواعق قصہ سوختن نعش زید را تضعیف نمودہ وحال انکہ ابن اثیر جزمے
در تاریخ کامل ومسعودی در مروج الذہب اوردہ والعبارت للجزری فلما بلغ الولید قتل یحیی کتب
الے یوسف بن عمر خذ جثۃ عدو اللہ من قبر فاحرقہ بالنار ثم انسفہ بالیم نسفا
فامر یوسف بہ فاحرق ثم رضہ وحملہ فی سفینۃ ثم ذراہ فی الفرات انتہی وفی الکامل للجزری طائفۃ اتت
جعفر بن محمد الصادق قبل خروج زید فاخبروہ ببیعۃ زید فقال بایعوہ فہو واللہ افضلنا وسیدنا فہو شیدہ
نماند کہ قصہ زید شہید رضی اللہ عنہ انچہ در کامل ابن اثیر نوشتہ گویا ترجمہ ان در روضۃ الصفا اوردہ
چنانچہ بالا گذشت بخوف تطویل لاطایل ترک عبارت الکامل نمودہ شد وفی کشف الغمۃ فی معرفۃ
الایمۃ بعیسی ابن علے کان زید بن علی بن الحسین عین اخوتہ بعد ابے جعفر علیہ السلام وافضلہم وکان عابدا ورعا
فقیہا سخیا شجاعا ناظر بالسیف یامر بالمعروف وینہی عن المنکر ویطلب بثارات الحسین ع وعن ابے
الجارود زیاد بن المنذر قال قدمت المدینۃ فجعلت کلما سألت عن زید بن علی قیل لے ذاک حلیف القرآن
وروی ہشام قال سالت خالد بن صفوان عن زید بن علی وکان یحدث عنہ فقلت این لقیتہ فقال
بالرصافۃ فقلت ای رجل کان فقال کان ما علمت یخشی اللہ حتی تختلط وموعۃ بخالطہ واعتقد
کثیر من الشیعۃ فیہ الامامۃ وکان سبب اعتقادہم ذلک فیہ خروجہ بالسیف یدعو الے الرضا من
ال محمد فظنوہ یزید ذلک نفسہ ولم یکن یرید بہ الا معرفۃ باستحقاق اخیہ الامامۃ من قبلہ ووصیۃ عند
وفاتہ الے ابے عبد اللہ ع وفیہ ایضا ولما قتل زید بلغ ذلک الے ابے عبد اللہ الصادق کل مبلغ و
حزن لہ حزنا عظیما حتی بان علیہ وفرق من مالہ فی عیال من اصیب معہ من اصحابہ الف دینار وروی
ذلک ابو خالد الواسطی قال سلم الے ابو عبد اللہ علیہ السلام الف دینار وامرنے ان اقسمہا فی عیال من اصیب
مع زید فاصاب عیال عبد اللہ بن الزبیر اخی فضیل الزمان منہا اربعۃ دنانیر وکان مقتلہ یوم الاثنین
للیلتین خلتا من صفر سنۃ عشرین ومائۃ وکان سنہ یوم قتل اثنین واربعین سنۃ رضی اللہ تعالی عنہ۔

یحیی بن زید بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم مرد بود عالم و عاقل و
با ورع و تقوی و شجاعت و شہامت و بصفات حمیدہ موصوف و سمات پسندیدہ معروف بجد یکہ جانتی
و پیرا اطاعت نمودہ بخلافت قبول نمودند بالاخر بدرجہ رفیعہ شہادت کہ میراث ابای کرام او بودہ رسید
مادرش ریطہ بنت ابے ہاشم عبد اللہ بن محمد بن الحنیفہ شہادت او سنہ خمس وعشرین او سنہ ست
وعشرین ومایتہ والاول ارجح فی مروج الذہب للمسعودی ظہر فی ایام الولید بن یزید یحیی بن زید بن علی بن الحسین
بن علی بن ابی طالب علیہم السلام بالجوزجان من بلاد خراسان منکرا للظلم وما عم الناس من الجور فسیر الیہ
نصر بن سیار وسلم بن احزر المازنی فقتل یحی فی المعرکۃ بقریۃ یقال لہا ارغوۃ ودفن ہناک وقبرہ مشہور
مزور ابے ہذہ الغایۃ ویحی وقایع کثیرۃ وقتل فی المعرکۃ بسہم اصابہ فی صدغہ فولی اصحابہ منہزمین واجتز
راسہ رجل اسمہ الولید وصلب جسدہ بالجوزجان فلم ینزل مصلوبا الی ان خرج ابو مسلم صاحب الدعوۃ
الدولۃ العباسیۃ فقتل ابو مسلم سلم بن احزر وانزل جثتہ یحی فصلی علیہا ودفنت ہناک واظہر اہل
خراسان النیاحۃ علی یحی بن زید سبعۃ ایام فی سایر اعمالہا فی حال انہم علی انفسہم من سلطان بنی امیۃ لم
یولد فی تلک السنۃ بخراسان مولود الا وسمی یحیی او بزید ولما دخل اہل خراسان الخزع والحزن علیہ
وکان ظہور یحی فی اخر سنۃ خمس وعشرین ومایۃ اول سنۃ ست وعشرین ومایۃ وقد اتینا علی
اخبارہ وما کان من حروبہ فی کتاب الاوسط وفی غیرہ مما سلف من کتبنا فاغنی ذلک عن اعادتہ وکان
یحیی یوم قتل یکثر من التمثل بشعر الخنثا۔

نہین النفوس وہول النفو		من یوم الکریہۃ ادفعی لہا	

وفی الکامل لابن اثیر الجزری فی وقایع سنۃ خمس وعشرین ومایۃ وفی ہذہ السنۃ قتل
یحی بن زید بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب بخراسان وسبب قتلہ انہ سار بعد قتل ابیہ الی خراسان
کما سبق وکرہ فاتی بلخ فاقام بہا عند الحریش بن عمرو داود حتی ہلک ہشام وولی الولید بن یزید فکتب
یوسف بن عمر الی نصر یسیر یحیی بن زید وینزلہ عند الحریش وقال لہ خذہ اشد الاخذ فاخذ نصر الحریش
فطالبہ بہ فقال لا علم لی بہ فامر بجلد ستمایۃ سوط فقال الحریش والدلوانہ تحت قدمی مانعتہما عنہ فلما
رای ذلک نریش بن الحریش قال لا تقتل ابے انا ادلک علی یحی فدلہ علیہ فاخذہ نصر وکتب الی الولید
یخبرہ فکتب الولید یامرہ ان یؤمنہ ویخلی سبیلہ وسبیل اصحابہ فاطلقہ نصر وامرہ ان یلحق بالولید وامرہ

بالفی درہم فسارا لے مرخس فاقام بہا فکتب نصر الے عبد اللہ بن قیس بن عباد یامرہ ان یسیر عنہا
فسار حتی انتہی الے بیہق وخاف ان یقاتلہ یوسف بن عمر فعاد الے نیشاپور وبہا عمر بن زرارۃ وکان
مع یحیی سبعون رجلا فرای یحیی تجارا فاخذ ہو واصحابہ دوابہم وقالوا علینا اثمانہم فکتب عمر بن زرارۃ الے
نصر بخبرہ فکتب نصر بامرہ بحاربتہ فقاتلہ عمرو ہو فی عشرۃ الاف ویحیی فی سبعین رجلا فہزمہم یحیی وقتل عمر واصحاب
ودواب کثیرۃ وسار حتی مر براۃ فلم یعرض لمن بہا وسار منہا وسیر نصر بن سیار سالم بن احوز فی طلب یحیی
فلحقہ بالجوزجان فقاتلہ قتالا شدیدا فرمی یحیی بسہم فاصاب جبہتہ راماہ من عشرۃ یقال لہ عیسے فقتل اصحاب
یحیی عن اخرہم واخذوا راس یحیی وسلبوہ قمیصہ وصلب بالجوزجان فلم یزل مصلوبا حتی ظہر ابو مسلم بخراسان
واستولے علے خراسان فانزلہ وصلے علیہ ودفنہ واخبرالینا فقہ علیہ فے خراسان واخذ ابو مسلم
دیوان بنی امیہ وعرف منہ اسماء من حضر قتل یحیی ممن کان جندیا قتلہ ومن کان متیما خلفہ فے اہلہ بسوء کانت
امہ یحیی ریطہ بنت ابی ہاشم عبد اللہ بن محمد بن الحنیفہ ودر ترجمہ تاریخ طبری اوردہ کہ یحیی بن زید از کودکی بگریخت
باگروہے از شیعہ وبداین رفت وانروز کاروانے بود از دست یوسف بن عمر کہ نامش نجتر
بود ونامہ یوسف بن عمر بنجتری امد کہ یحیی را طلب کن ونزدیک من فرست کہ او بداین است ونجتری
او را طلب کرد بیافتش دوہزار درم دادش واو را گفت ازینجا برو وبجاے دیگر شو ہرجا کہ خواہی
یوسف بن عمر فرمودہ است کہ ترا طلب کنیم پس یحیی از مدائن برفت واز انجا نفوشش شد ونزدیک
مروے فرود امد کہ نامش زیاد بن التفشیر بود پس از انجا برفت وبلخس شد واز انجا بمرو شد
ونصر بن سیار انروز انجا بود در سراے ابو نصر فرود آمد روزے چند انجا بود نامہ یوسف بن عمر رسید کہ یحیی
بخراسان امد او را طلب کن نصر بن سیار او رامی جست وخبرہ بیحیی رسید یاران خویش را گفت برخیزید
وبپراگنید پیش از گرفتن ہمہ پراگندند ونصر بن سیار را گفتند کہ یحیی سراے ابو حفص است نصر مروے را بخواند
از یاران خویش کہ نامش عصیمہ بن عبد الاسد بود او را بفرمود بروبخانہ ابو حفص ویحیی را طلب کن عصیمہ
برنشست باسوارے چند بیامد وگرد اگرد سراے ابو حفص را بگرفتند وبسیار کس اندران سراے
بودند بفرمود تا یکیک را بیرون مے اوردند وبدیشانان مے نگریستند تا یحیی بن زید رضی اللہ
عنہما را دیدند وبشناختند لباس پشمینہ پوشیدہ وکلاہے بر سر نہادہ وپالانے بر دوش گرفتہ عصیمہ
تازیانہ بران پالان زد وگفت اے خداوند پالان ازین شہر بیرون شو پیش از انکہ بگیرند ترا یحیی

ہم آگاہ شد و بیرون رفت در وی بگرگان نہاد چون خواست کہ بشہر اندر شود مردے از گرگان گفت
نہ تو یحیی ابن زیدے گفت ارے یحیی بن زید گفت کہ مرا چگونہ دانستے گفت اکنون نامہ در رسید بصفت
و نعت تو یحیی باز گشت و بلخ شد و نزدیک مردے ارشامیان کہ نامش یوسف بن مسلم بود و امیر بلخ امروز
مردے بود کہ نامش عقیل بن مفضل اللیثی بود خبر یافت کہ یحیی بشہر است و مردمان را گرد آورده بزکت و خانہ
ہا را چنین گرفتند و مردم را تباز یانہ میزدند و طلب سخت میکردند و برنائی بیامد و پدر خود را دید کہ تباز یانہ
ہمی زدند عقیل گفت اے امیر پدر مرا مکش کہ تر ا رہنمودے کنم اندر سرائے کہ یوسف بن مسلم است
عقیل کس فرستاد و یحیی را بیاوردند و بند کردند و او را بزندان کردند و نامہ فرستاد بہ یوسف بن عمرو
او را آگاہ کرد یوسف نامہ بہشام فرستاد و ہشام نجان پیر ک بود چون روزے چند برین برآمد ہشام بمرد
چون خلافت بولید رسید نصر بن سیار نوشت کہ دست از یحیی بن زید بدار و او را بنواز و خلعت
دہ پس نصر بن سیار یحیی بن زید رضی اللہ عنہما را خلعت نیکو داد و دہ ہزار درم صلت داد ش و گفت امیر
فرمودہ کہ بعراق روے و در انجا بنشینے تا آنگاہ کہ فرمان آید یحیی گفت سپاسدارم و از مرو برفت تا نیشاپور
رسید بر یک فرسنگے شہر فرود آمد و آگاہے بعمر بن زرارہ رسید یاران را گفت یحیی از زندان گریختہ و
معلوم نیست کہ کارش بچہ رسد بباید تا بجرب اندرویم با دہ ہزار مرد روے بوی نہاد یحیی رضی اللہ عنہ
چون ان بدید برجست و زرہ در پوشید و یاران را گفت مردانہ باشید و خود در پیش بالستاد و گفت
بجرب امدہ آید و اللہ من نہ بجرب شما امدہ ام و مرا راہ دہید تا بروم و ہیچ سخن باو نگفتند و تیرے
بینداختند یاران یحیی گفتند تو حال خود را با ایشان بگوی تا ترا معذور دارند یحیی سوگند با ایشان
داد و گفت از خدائے عزوجل تبرسید و باز گردید کہ بدستور نصر بن سیار بیرون امدہ ایم بفرمان ولید
بن یزید دست از من باز داشت و اگر یاور ندارید نامہ نویسید نصر سیار و از و بپرسید و من انجا
با شما باشم تا جواب شما باز آید ایشان این حدیث را نشنیدند و بر یار انش حملہ بردند و حرب در پیوست
ساعتے حرب کردند و ابو الفضل برادرش حملہ برد بر عمر بن زرارہ و او را بیک ضربت بیفگند و ہزیمت
بر لشکر افتاد و بشہر اندر رمیدند و یحیی روی بیاران خویش کرد و گفت ما غرض داریم کہ بعراق شویم
اگر میریم اگر زیم و لختے با یاران باز گشت و این خبر نصر سیار رسید سخت تافتہ شد و گفت این
گناہ ولید است و من دانستم کہ یحیی چہ کند و من خواستم کہ او را از زندان بیرون نکنم پس نصر بن

سیارا ہنگ یحی کرد و بر مقدمہ مسلم بن الاحوز المازنے را با سہ ہزار مرد روان کرد و خود از پس برفت با ہفت ہزار مرد و یحی را یافتند بگورگان و ہفتصد مرد با و گرد آمدہ بودند و ہر دو با یکدیگر فراز رسیدند و حرب اندر پیوست و یحے بن زید رضی اللہ عنہما میگفت انا ابن علی و فاطمہ بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و رضی اللہ عنہم و حرب میکرد تا نماز پیشین در رسید و گفت ما نماز میکنیم و شما نیز نماز کنید اگر اہل نماز ید مسلم بن الاحوز گفت راست میگوئید بیائید تا نماز کنیم پس یحی بن زید با برادران بجائے شدند و وضو ساختند و نماز بگذاردند پس بیرون آمدند و صف برکشیدند و یحے حملہ برد با یاران و خلقے بسیار بکشتند و تیر اندازان روے بدو نہادند و او را بسیار جراحت رسید و کشتہ شدند و پنجاہ تن با یحی بماند یحی روی با ایشان کرد و گفت اے یاران شما را بحل کردم از بیعت ہر کہ خواہد با من بایستد و ہر کہ خواہد باز گردد و بر نیارد مردمان شود کہ من ایجا رستگارے نیابم ایشان گفتند یا ابن رسول اللہ ما از تو جدا نشویم تا انگاہ کہ یکے از ما زندہ ماند یحی گفت جزاک اللہ خیرا پس حملہ کردند و یاران او ہمہ کشتہ شدند و او تنہا بماند و تیر اندازان از ہر سوئی ہمی آمدند تا از اسپ اندر افتاد و مسلم بن الاحوز بیامد و بر سر یحی بایستاد تا ان سگان سیر یحی رضی اللہ عنہ ببرند و بنصر سیار فرستادند و نصر نزدیک ولید فرستاد و تن یحی و ابو الفضل برادر وی را بگورگان بردار کردند و ہمچنان ہمی بود تا ابو مسلم صاحب زمان بیرون آمد و ایشانرا از دار فرود آورد و دو کفن کرد و بخاک سپرد و ولید نامہ نوشت کہ ایشانرا از دار فرود گیر و بنفط اندر گیر و آتش بزن انا للہ و انا الیہ راجعون و روضۃ الشہدا آوردہ کہ از یحی عقب نماندہ احوال اولاد سبطین مصطفے تا اینجا موقوف داشتہ باحوال دیگر فرزندان امیر المومنین علی مرتضے رضی اللہ عنہ پردازم بعد از فراغت از ان عنان قلم را باین صوب منعطف خواہد شد انشاء اللہ تعالے چرا کہ دیگر علویان بنسبت بنی فاطمہ کمتر اند پس مناسب چنان نمود کہ احوال ایشان اول بیان نمودہ شود واللہ تعالے اعلم بالصواب۔

فضل ابن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہما باید دانست کہ فضل نامی دیگر دارد کہ معلوم نشد چرا کہ کتب تواریخ اینجا نیوفت پیش نظر است در تفصیل اسامے اولاد امیر المومنین نام فضل یافتہ نمیشود دگر در قصہ مقتل امام حسین علیہ السلام در ضمن نام ہاے برادران مقتولش یافتہ میشود پس معلوم شد کہ او نامے دیگر دارد اینجا تصریح بدان نکردہ اند ہمانا نام او عبید اللہ باشد چرا کہ در کشف الغمہ مے آرد عبید اللہ ابن علی مرتضے در کربلا شہید شد دگر در قصہ کربلا نام او یافتہ نمیشود بلکہ فضل ابن علی

مذکور است پس معلوم میشود که شاید عبید اللہ ملقب بفضل باشد برین تقدیر مادرش لیلی بنت مسعود الدارمیہ باشد واللہ اعلم بالجملہ اول کسیکہ در کربلا از پسران امیر المومنین علی مرتضے شہید شد او بود کذا فی روضۃ الاحباب و روضۃ الشہدا۔

محمد اصغر ابن امیر المومنین علی مرتضی کنیت او ابو بکر است مادرش لیلی بنت مسعود الدارمیہ است بعلم و تقاوت و شجاعت موصوف و معروف بود ہمراہ برادر بزرگوار خود حسین علیہ السلام بکربلا رفت و شہید شد در کربلا چون اندبرادر خود اجازت حرب درخواست انجناب اولا او را مانع آمد ابو بکر گفت اے برادر مدتے است کہ میخواستم تحفہ لایق خدمت تو پیش آرم مگر نمیدانستم کہ چہ تحفہ لایق تو باشد امروز بنیم کہ ہیچ تحفہ لایق تر از جان نیست میخواہم کہ نثار قدمت سازم پس باجازت انجناب بمحاربہ اعدا شد و محاربہ عظیم نمودہ و بسیارے از مخالفان را از پای در آورد بست و یکزخم خوردہ بود عاقبت لعین نیزہ قدامہ موصلے یا زجر بن بدر نخعی یا ہبر زخم تیر عبید اللہ بن عقبہ غنوی از پیشان رخت بر بست کذا فی روضۃ الاحباب۔

عمر بن امیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالے عنہم مادرش ام حبیب بنت ربیعہ بودہ مردے بود عالم و با ورع و تقوے اختلاف است در انکہ در کربلا شہید شد یا نہ صاحب روضۃ الاحباب میگوید کہ صحیح انست کہ در کربلا شہید شد ہمراہ برادر خود و قے الخلاصہ للحافظ صفی الدین عمر بن علی بن ابی طالب الاکبر عن ابیہ وعنہ ہو وہ محمد وعبد اللہ وعلی وثقہ العجلی قتل بالعراق مع مصعب سنۃ سبع وستین ہام المختار یہ

عبید اللہ بن محمد بن عمر بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم فی التقریب مقبول من السادسۃ مات فی خلافۃ المنصور وفی الخلاصۃ بقبہ وافن عن ابیہ وخالہ ابی جعفر الباقر وعنہ المبارک وابو اسامۃ حماد وثقہ ابن حبان قال ابن سعد توفی فی خلافۃ المنصور رحمہ اللہ تعالے وفی میزان الذہبی عبد اللہ بن محمد بن عمر بن علی بن ابی طالب ابو عیسے العلوی المدنی عن ابیہ وعنہ ابو اسامہ وابن ابی فدیک قال ابن المدینی ہو وسط وقال غیرہ صالح الحدیث قال سعد بلقب وافن۔

عبید اللہ بن محمد بن عمر بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ عنہم فی التقریب مقبول من الخامسۃ وفی الخلاصہ روی عن ابیہ وخالہ محمد بن علی بن الحسین وعنہ ابن خالہ حسین بن علی وابن المبارک رحمہ اللہ تعالے۔

محمد بن عمر بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالے عنہم فی التقریب صدوق من السادسۃ روایتہ عن جدہ مرسلات بعد الثلاثین وفی الخلاصۃ روے عن ابیہ وعنہ ابن جریج والثوری وثقہ ابن حبان۔

عثمان ابن امیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالے عنہما مادرش ام البنین بنت خزام بن خالد بن دارم بود بصفات حمیدہ معروف وموصوف بود وہمراہ برادر بزرگوار خود بکربلا حاضر شدہ شربت خوشگوار شہادت نوش فرمود ودر وقت محاربہ رجزے گفت کہ ترجمہ اش اینست ؎

امدہ عثمان بجنگ تیغ وناور کمین	خوردہ نفل تمام پیش برادر یمین
من نہ برادر ویم خادم وچاکر ویم	نشتر دیدہ شما خار جہان تیز ذین
شمامے بی دین چرا تیغ کشید بر حسین	نیست دلش را گرد یدہ انصاف بین
صبح سعادت دمید وقت جدائی رسید	مست شوم دمبدم از قدح حور عین

بعد از حرب بیکران بزخم گران یزید البطی سمع حیات ان چراغ دودمان بباد اجل منطفی شد وان گنج زواہر معانے بزیر خاک فرات مختفی گشت کذا فی روضۃ الاحباب

عون ابن امیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالے عنہما مادرش اسما بنت عمیس الخثعمیہ بود وادبجوانے بود خوب صورت وزیبا سیرت صاف نیت وپاکیزہ طویت حاضر شد با برادر بزرگوار خود بکربلا وبعز شہادت فایز آمد در اثنائے مقاتلہ رخصے شدہ پیش حسین علیہ السلام امد انجناب اورا فرمود کہ مجروح شدہ بخیمہ رو زخمہای خود را ببند گفت اے برادر بروح جدت کہ مرا از محاربہ فجاز باز مدار کہ از تشنگے بہلاکت نزدیکم دمے بنیم کہ ساقی کوثر جامے پر از شراب بہشت در دست دارد یمن اشارہ میکند ومن زود تر میخواہم کہ خود را از تشنگے برہانم وبمدد رفیق طریق شہادت کہ قافلہ سالار کاروان سعادت است جگر تشنہ خود را باب زلال فردوس رسانم باجازت امام حسین روے بمعرکہ نہاد وبعد از محاربہ عظیم بطعن نیزہ خالد بن طلحہ از پا عالم در گذشت کذا فی روضۃ الاحباب۔

جعفر ابن امیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالے عنہما مادرش ام البنین بنت خزام بن خالد بن دارم بودہ حاضر شد در کربلا در روضۃ الاحباب اورد کہ بعد از شہادت عون ابن علی از غم برادران سراسیمہ وپریشان گشتہ باجازت امام حسین عازم معرکہ قتال آوردہ وداد مردانگی وجرأت بداد

بعد از محاربت بسیار در اندک زمانے ہمان شربت کہ برادران عزیزش نوشیدہ بودند جرعہ چشیدہ و بیک چشم زدن در مقعد صدق بدیشان رسید۔

عبد اللہ بن امیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالی عنہما وی برادر حقیقی جعفر بن علی مرتضی بود حاضر شد در کربلا کذا نے کشف الغمہ بعد از شہادت برادرش جعفر پیش شاہزادۂ دوجہان امد بقدر احسن من قال۔

اے غمت تخم شادمانہا		وصل تو اصل کامرانے ہا	
میروم کوہ ہائے غم بر دل		مے برم از درت گرانہا	

گفت اے برادر طاقتم از فراق برادران طاق شدہ و تنم از میدان ہجران پایمال فراق گشتہ اجانکہ ارزانی فرماشاہزادہ اورا دستورے داد عبد اللہ روی بمصاف گاہ نہاد و صد و ہفتاد تن را از لشکر مخالف در مہلکہ فوات افگندہ بود اخر الامر بزخم ہائے ابن شریب حضرتے از مرکب در افتاد و توجہ بدرجات جنت نمودند کذا فی روضۃ الاحباب۔

عباس بن امیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالی عنہما وے برادر حقیقی جعفر و عبد اللہ و عثمان بودہ و اجلم و تقاوت آراستہ و بصفت طلاقت لسان پیراستہ و در شجاعت بعد از حسین علیہ السلام وارث حقیقی پدر بزرگوار خود بودہ و از مشاہیر فرزندان حضرت امیر المومنین علی مرتضی ع بودہ حضرت امام حسین ع با او کمال محبت و خلوص داشت در معرکہ اعتماد قوے بر او میکرد چنانچہ علم انحضرت در کربلا بدست او بودہ و اخر کسے است از برادران حسین ع کہ پیش او جان فدا نمود قصہ محاربہ او در کربلا طولے دارد و در روضۃ الاحباب بالتفصیل مذکور است بالجملہ چون برائے گرفتن اب بکنار فرات رسید طاغیان شام بمانعت پیش امدند محاربہ عظیم نمود و ہشتاد تن را ازان اشقیا بکشت و جمعے را متفرق ساخت و ہر چند الشنا نرا نصیحت کرد سود مند نیفتاد و جمعے کثیر بجا بہ پیش آمدند عباس بر ایشان غالب آمدہ مشک پر اب نمودہ مے آمد کہ باز اغلاعین بر وے ہجوم اوردند و این اثنا نوفل بن ارزق بخیر خود را بوے رسانیدہ دست راست ویرا بیفگند و انجناب مشک بدست چپ گرفت و بر ایشان حملہ کرد و این رجز بگفت

والد لو قطعتم یمینے ؛		رضیت صابرا عن دینے	

اگر کاست دشمن من دست راست	زدین و ز مردیم چیزے نکاست	
ز تیغ نندیشم از مرگ ہیچ	کہ بے آب برگشتن من خطاست	
اگر آب یابم وگرنہ کنون	سر اندر سراب کردن رواست	

پس دست چپ او نیز بیفگندند مشک را بدندان گرفت و دشمنان را بر کاب از پہلو در سیکرد ورین اثنا تیرے بر مشک رسیدہ سوراخ شد و آب بیفتاد و عباس نیز بیفتاد و گفت یا اخاہ ادرک اخاک اے برادر برادر خود را و او از او بگوش حضرت امام مظلوم رسید دانست کہ عباس شہید شد اہے از دل انمظلوم برامد و گفت الان انکسر ظہرے و قلت حیلتے یعنے اکنون پشت من بشکست و چارۂ من اندک شد انا للہ و انا الیہ راجعون پس ہمین ہشت پسران امیر المومنین علے مرتضی کہ عبارت از فضل و ابو بکر و عمر و عثمان و عون و جعفر و عبد اللہ و عباس باشند در کربلا با برادر بزرگوار خود امام حسین علیہ السلام شربت خوشگوار شہادت نوشیدند قطوبی و ہنیالہم۔

فصل در ذکر علویانیکہ در کتب اسماء الرجال مذکور اند و این فصل عام ست مر بنے فاطمہ و غیر بنے فاطمہ را برخے ازان مذکور شدند و بعضے مذکور میشوند۔

اسحاق بن جعفر بن محمد بن علی ابن الحسین بن علی المرتضی الہاشمی الجعفری کنیت او ابو موسے است و مولد او مدینہ ست تقریب التہذیب العسقلانی صدوق من الثالثہ و فی الخلاصہ اسحاق روی عن عبد اللہ بن جعفر المخرمی و عنہ ابراہیم بن المنذر قال ابن معین ما اراہ الا صدوقا و فی کشف الغمہ فی معرفۃ الائمہ کان اسحاق بن جعفر من اہل الفضل و الصلاح و الورع و الاجتہاد و روی عنہ الناس الحدیث و الآثار و کان ابن کاسب اذا حدث عنہ یقول حدثنی الثقۃ الرضا اسحاق بن جعفر و کان اسحاق رضی اللہ عنہ یقول با مامتہ اخیہ موسے ع و روی عن ابیہ النص بالامامۃ علی اخیہ موسے ع در روضۃ الشہداء اورده کہ او برادعیانے امام موسے کاظم بود و در صورت و ہیئات با حضرت رسالت ص مشابہت تامہ داشتہ و نشر حدیث میکرد و چون سفیان بن عیینہ از و نقل حدیث کردے بدنبوجہ ادا فرمودے کہ حدثنی الثقۃ الرضا اسحاق بن جعفر۔

اسماعیل ابن جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہما کنیت او ابو محمد نقش ابرج کذا فی روضۃ الشہداء

وفی الخلاصۃ اسماعیل بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب الہاشمی الامام مات وہو صغیر ولیست لہ روایۃ فی الکتب وفی کشف الغمۃ کان اسماعیل اکبر اخوتہ وکان ابوہ علیہ السلام شدید المحبۃ لہ والبر بہ والاشفاق علیہ وکان قوم من الشیعۃ یظنون انہ القایم بعد ابیہ والخلیفۃ من بعدہ اذ کان اکبر اخوتہ سناً ولمیل ابیہ الیہ واکرامہ لہ فمات فی حیاۃ ابیہ ع بالعریض وحمل علی رقاب الرجال الی ابیہ بالمدینۃ حتی دفن بالبقیع وروی ان ابا عبد اللہ علیہ السلام جزع علیہ جزعاً شدیداً وحزن علیہ حزناً عظیماً وتقدم سریرتہ بغیر خداء ولا رواء وامر بوضع سریرہ علی الارض قبل دفنہ مرارا کثیرۃ وکان یکشف عن وجہہ وینظر الیہ یرید بذلک تحقیق امر وفاتہ عند الناظرین خلافتہ من بعدہ وازالۃ الشبہۃ عنہم فی حیاتہ ولما مات اسماعیل رح انصرف عن القول بامامتہ بعد ابیہ من کان یظن ذلک فیعتقدہ من اصحاب ابیہ علیہ السلام واقام علی حیوتہ شرذمۃ لم یکن من خاصۃ ابیہ ولا من الرواۃ عنہ وکانوا من الاباعد والاطراف فلما مات الصادق علیہ السلام انقسم فریق منہم الی القول بامامۃ موسی علیہ السلام بعد ابیہ وافترق الباقون فرقتین فریق منہم رجعوا عن حیوۃ اسماعیل وقالوا بامامۃ ابنہ محمد بن اسماعیل لظنہم ان الامامۃ کانت فی ابیہ وان الابن احق بمقام الامامۃ من الاخ وفریق ثبتوا علی حیات اسماعیل وہم الیوم شذاذ لا یعرف الیوم منہم احد یؤما الیہ وہذان الفریقان یسمیان الاسماعیلیۃ والمعروف منہم الان من یقول یقولون ان الامامۃ فی اسماعیل ومن بعدہ فی ولدہ وولد ولدہ الی اخر الزمان وروضۃ الشہداء اورد لہ عقب اسماعیل از دو پسر وے محمد وعلی ہست وعقب محمد از اسماعیل ثانی وجعفر شاعر است ونبوا البغیض از اولاد جعفر شاعر اند واعقاب جعفر در مغرب بودہ اند ودایمہ معز کہ مستولی شدند وحکومت کردند از نسل جعفر بن محمد بن اسماعیل اند ونبوا البزاز ورحلہ از اولاد متوجہ اند وحسن جنوچہ از نسل اسماعیل ثانی ہست ونبوا التمام نیز در سواد از نسل وے اند اما علی بن اسماعیل اولاد او در دمشق وعراق وعرب بسیار اند انتہی تنبیہ انچہ صاحب خلاصہ گفتہ کہ اسماعیل صغیر بود است نے آید چرا کہ اگر صغیر بمردے نسل او بدین کثرت چگونہ جاری بودے وانچہ گفتہ از وے روایتے در کتب موجود نیست شاید مراد از کتب کتب اہلسنت باشد کہ پیش نظر او بودہ والا اسماعیلیہ از وے روایت دارند ومعلوم نیست کہ در کتب اہلسنت روایت از وی آمدہ یا نہ چرا کہ ظاہر ست کہ بر تمامے کتب اہلسنت کمتر کسے عبور نمودہ واللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔

حسن بن زید بن الحسن بن امیر المومنین علی المرتضے رضی اللہ تعالی عنہم فی تقریب العسقلانی ہو ابو محمد المدنی صدوق یہم وکان فاضلا ولی امرۃ المدینۃ للمنصور من السابعۃ مات سنۃ ثمان وستین وہو ابن خمس وثمانین وفی الخلاصہ روی عن ابیہ وعکرمۃ وعنہ ابن ابی ذئب وزید بن الحباب وثقہ ابن حبان مات بالحاجر علی خمسۃ میال من المدینۃ سنۃ ثمان وستین ومائتہ لہ عندہ فرد حدیث قال الذہبی ہو والد السیدۃ نفیسہ۔

حسین بن زید بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم کنیت

او ابو عبد اللہ ولقب ذو الدمعۃ فی التقریب للعسقلانی ہو صدوق ربما اخطاء من الثامنۃ مات ولہ ثمانون سنۃ مات فی حدود التسعین وفی الخلاصۃ الحسین بن زید بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب العلوی ابو عبد اللہ الکوفی عن ابیہ وعمومتہ محمد وعمر وعبد اللہ وعنہ ابناہ اسماعیل ویحیی وقال ابن عدی ارجوانہ لا باس بہ مات فی حدود التسعین ومائتہ وفی میزان الذہبی حسین بن زید بن علی بن الحسین بن علی العلوی ابو عبد اللہ الکوفی عن ابیہ وامامہ ابی جعفر الباقر وعمر وعبد اللہ دام علی وعدۃ من ال علی وعنہ ابناہ اسماعیل ویحیی وعباد الرواجنی وابو مصعب الزہری وابراہیم بن المنذر وعلی بن المدینی وقال فیہ ضعیف وقال ابو حاتم تعرف وتنکر وقال ابن عدی وجدت فی حدیثہ بعض النکرۃ ارجو انہ لا باس بہ ثم قال انبأ ابو یعلی ابنا عبد اللہ بن محمد بن سالم نا حسین بن زید عن عمر بن علی عن جعفر بن محمد عن ابیہ عن جدہ عن الحسین بن علی عن ابیہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لفاطمۃ ان اللہ یغضب لغضبک ویرضی لرضاک وثنا المقدامی ثنا عباد الرواجنی ثنا حسین ابن زید عن اسماعیل بن عبد اللہ بن جعفر عن ابیہ عن علی مرفوعا اذا انامت فاغسلنی بسبع قرب من بیر غرس ابراہیم ابن المنذر الخزاعی ثنا حسین بن زید حدثنی شہاب بن عبد ربہ عن عمر بن علی بن حسین حدثنی عمی کذا قال الصواب انہ اخوہ ابو جعفر عن ابیہ عن جدہ عن علی عن النبی صلی اللہ وسلم قال لن یعبر اللہ ملکا فی امتہ نبی مضی قبلہ بلغ ذلک النبی ثم فی امتہ رواہ الحاکم فی مستدرکہ وثابتہ علی الخطاء فی قولہ عمر۔

حسین بن علی بن الحسین المدنی الاصغر بن امیر المومنین علی المرتضی رضی فی التقریب للعسقلانی ہو

صدوق من السابعۃ مات سنۃ ستین تقریبا وفی الخلاصۃ روی عن ابیہ وہب بن لیسان وعنہ بنوہ محمد وعبد اللہ وابراہیم وثقہ النسائی لہ فی الکنی بن فرد حدیث وفی کشف الغمہ کان الحسین

بن علی بن الحسین ورعا فاضلا وروی حدیثا کثیرا عن ابیہ علی بن الحسین ع وعمتہ فاطمۃ بنت الحسین واخیہ
ابی جعفر ع وروی احمد ابن عیسے قال حدثنا ابی قال کنت اری الحسین بن علی بن الحسین یرعو فکنت اقول
لایضع یدہ حتی یستجاب لہ فی الخلق جمیعا وروی حرب الطحان قال حدثنی سعید صاحب الحسن بن صالح قال لم
ار احدا اخوف من الحسن بن صالح للہ تعالے حتی قدمت المدینۃ فرایت الحسین بن علی بن الحسین علیہما
السلام فلم ار احدا اشد خوفا منہ کانما ادخل النار ثم خرج منہا نشدۃ خوفہ وعن الحسین بن علی بن الحسین قال
کان ابراہیم بن ہشام المخزومی والیا علی المدینۃ وکان یجیئنا یوم الجمعۃ قریبا من المنبر ثم یقع فی امیر المومنین
علی علیہ السلام وشتمہ قال فحضرت یوما وقد امتلاء ذلک المکان فلصقت بالمنبر فاغفیت فرایت القبر
وقد انفرج وخرج منہ رجل علیہ ثیاب بیاض فقال لی یا ابا عبد اللہ لا یحزنک ما یقول ہذا قلت بلی واللہ
قال افتح عینیک فانظر ما یصنع اللہ بہ فاذا ہو فوق ذکر علیا علیہ السلام فرمی من فوق المنبر فمات لعنۃ اللہ
جامے در شواہد این قصہ را یعنی قصہ ابراہیم مخزومے را در کرامات امیر المومنین علی علیہ السلام
آوردہ۔

زید بن الحسن المدنی بن امیر المومنین علی المرتضی رض فی التقریب ثقۃ جلیل من الرابعۃ مات سنۃ عشرین و
فی الخلاصۃ ثقۃ کبیر کان شریفا جوادا وثقہ ابن حبان رد علیہ عمر بن عبد العزیز صدقات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
عن جابر وابیہ الحسن وعنہ ابنہ الحسن وعبد اللہ ابن عمرو بن خراش وفی کشف الغمۃ فاما زید بن الحسن کان یلی صدقات رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم واسنی وکان جلیل القدر کریم الطبع ظلف النفس کثیر البر ومدحہ الشعراء وقصدہ الناس من الآفاق لطلب فضلہ و
ذکر اصحاب السیرۃ انہ لما ولی سلیمان بن عبد الملک کتب الی عاملہ بالمدینۃ اما بعد اذا وقرات کتابی ہذا فاعزل زیدا عن صدقات
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وادفعہا الی فلان رجل من قومہ اعنہ علی ما استعانک علیہ السلام فلما استخلف عمر بن عبد العزیز
رحمہ اللہ تعالی کتب الی عاملہ اما بعد فان زید بن الحسن شریف بنی ہاشم وذو سنہم فاذا وقرات کتابی ہذا فاردد الیہ صدقات رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم واعنہ علی ما استعانک علیہ السلام شعراء در مدح او قصاید واشعار گفتہ اند بعضی ازان در کشف الغمہ مذکور است۔

سلم بن قیس العلوی رحمہ اللہ تعالی فی التقریب ضعیف من الرابعۃ وفی الخلاصۃ روی
عن انس وعنہ جریر بن حازم وہمام بن یحیی ضعفہ ابن معین وقال شعبۃ ذاک الذی یری الہلال قبل الناس
بلیلتین لہ عندہم حدیثان وفی میزان الذہبی وثقہ ابن معین وقال البخاری یروی عن انس وتکلم
فیہ شعبۃ وقال شعبۃ ما رواہ عبد اللہ بن اویس لیس عنہ سلم ذاک الذی یری الہلال قبل الناس

بلیلتین وقال ہارون بن موسے الاعور نا سلم العلوی قال قال لی الحسن البصری خل بین الناس وبین
ہلاکہم حتے یراہ معک غیرک حماد بن زید انبا نی سلم العلوی عن انس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یعجبہ الرفع
قال ابن عدے سلم مقل لہ نحو الخمسۃ وہذا القدر لا یعتبر انہ صدوق او ضعیف لا سیما اذا لم یکن فیما
یرویہ منکرا قال النسائی لیس بالقوی تنبیہ از ابن معین در حق او دو قول آمد بقول صاحب خلاصہ تضعیف او
نمود وبقول ذہبے توثیق نمود شاید اول تضعیف نمودہ چون بر غلطے خود متنبہ شد از ان قول رجوع نمودہ توثیق
او نمود یا بالعکس اعتبار قول اخیر است شاید کہ دو ابن معین باشد یکے تضعیف و دیگر توثیق نمودہ اللہ علم بحقیقۃ الحال

عبد اللہ بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم از تابعین بود و مروے
باعلم و تقوے بود و لقب او باہر بود در خلاصہ۔ وے عن ابیہ وعنہ عمارۃ بن غزیہ وموسے بن عقبہ
موثق وے در کشف الغمہ کان عبد اللہ بن علی بن الحسین اخو ابی جعفر علیہ السلام یلی صدقات رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وصدقات امیر المومنین علی علیہ السلام وکان فاضلا فقیہا وروی عن ابایہ عن
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اخبارا کثیرۃ وحدث عنہ وحملوا عنہ الآثار فمن ذلک ما ہو مرفوع الی عمارہ
بن غزیہ عن عبد اللہ بن علی بن الحسین انہ قال قال رسول اللہ ص ان النجیل کل النجیل الذی ذکرت عندہ
ولم یصل علی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وعن عبد اللہ بن سمعان قال لقیت عبد اللہ بن علی بن الحسین فحدثنی عن
ابیہ عن جدہ عن امیر المومنین ع انہ کان یقطع ید السارق الیمنی فی اول مرۃ فان سرق ثانیۃ قطع رجلہ
الیسرے فان سرق ثالثۃ خلدہ السجن در روضۃ الشہداء اورده کہ وجہ تلقیب او بباہر انست از غایت
غلبانیت نور انیت بر رخسار مبارک او بدین لقب ملقب گشت واو با محمد باقر برادر اعیانے بود
وعقب او از پسرش محمد ارقط است۔

علی بن جعفر الصادق رضی اللہ تعالے عنہما فی التقریب ہو اخو موسے مقبول من کبار العاشرۃ
مات سنۃ عشر ومائتین وفی الخلاصہ روے عن ابیہ والثوری وعنہ ابنہ احمد ونصر بن علی الجہضمی
مات سنۃ عشر ومائتین وفی میزان الذہبی علی بن جعفر بن محمد الصادق عن ابیہ واخیہ موسے والثوری
وعنہ عبد العزیز الاویسی ونصر بن علی الجہضمی واحمد البزی وجماعۃ ما ہو من شرط کتابے لا نے ما
رایت احدا لیکنہ نعم ولا من وثقہ لکن حدیثہ منکر جدا ما صححہ الترمذی ولا حسنہ ورواہ عن نصر بن علی
عنہ عن اخیہ موسی عن ابیہ عن اجدادہ اخبرنی ابن قدامۃ اجازۃ انا عمر بن محمد انا ابن ملوک وابو بکر القاضی

قالا انا ابو الطیب الطبری انا ابو احمد الغطریفی حدثنا عبد الرحمن بن المغیرۃ انا نضر بن علی انا علی بن جعفر بن محمد حدثنی اخی موسی عن ابیہ جعفر عن ابیہ محمد عن ابیہ علی عن جدہ علی رضی اللہ عنہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اخذ بید الحسن والحسین فقال من احبنی واحب ہذین وابویہما کان معی فی درجتی یوم القیامۃ قال الترمذی لا نعرفہ الا من ہذا الوجہ وفی کشف الغمۃ کان علی بن جعفر رضی اللہ عنہ فی روایتہ الحدیث سدید الطریق شدید الورع کثیر الفضل ولزم اخاہ موسی بن جعفر علیہ السلام وروی عنہ شیئا کثیرا وروضۃ الشہداء وردہ القبا وعریضی کنیت او ابو الحسن ست عالم بزرگ بودہ در کودکی از پدر باز ماندہ واز برادر خود موسی کاظم علم اموختہ ونسبت بعریض است وان قریہ است بر چہار میل از مدینہ واولاد او بسیار اند وایشانرا عریضیون خوانند رحمہ اللہ تعالی۔

عمر بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم وفی الخلاصۃ ہو ولد الاصغر عن ابیہ وعنہ ابناہ علی ومحمد وثقہ ابن حبان وفی کشف الغمۃ کان عمر بن علی بن الحسین فاضلا جلیلا وولی صدقات النبی صلی اللہ علیہ والہ وسلم وصدقات امیر المومنین علی ۳ وکان وراعی بخیار روی الحسین بن زید قال رایت علی عمر بن علی بن الحسین یشترط علی من اتباع صدقات علی ۳ ان تیلم فی الخایط کذا وکذا نخلۃ ولا یمنع من دخولہ ان یاکل منہ وعن عبید اللہ بن جریر القطان قال سمعت عمر بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب یقول المفرط فی حبنا کالمفرط فی بغضنا الناحق بقرابتنا من نبینا صلی اللہ علیہ والہ وسلم وحق جعلہ اللہ لنا فمن ترکہ ترک عظیما انزلونا بالمنزل الذی انزلنا اللہ ولا تقولوا فینا مالیس فینا ان یعذبنا اللہ فبذنوبنا وان یرحمنا فبرحمتہ وفضلہ رحمہ اللہ۔

علی بن عمر بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم فی تقریب ابن حجر مقبول من الثامنۃ وفی الخلاصۃ روی عن ابیہ وعنہ ابن ابی فدیک وثقہ ابن حبان وفی روضۃ الشہداء عقب عمر الاشرف از پسر او علی اصغر محدث است واو از عم زادہ خود جعفر صادق روایت کند۔

عمر بن محمد بن امیر المومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہم وفی الخلاصۃ روی عن ابیہ وعن العباس بن عثمان الشامی۔

محمد بن علی بن حمزۃ بن الحسن العلوی البغدادی رح فی التقریب صدوق من الثانیۃ

عشرۃ مات سنۃ ست وثمانین وفی الخلاصۃ روی عنہ ابی حاتم وثقہ توفی سنۃ ست وثمانین

محمد بن عمر بن الحسن بن امیر المومنین علی المرتضٰے اللہ نے رضی اللہ تعالٰے عنہم فی التقریب ثقۃ من الرابعۃ وفی الخلاصۃ روے عن ابن عباس وجابر وجماعۃ وعنہ سعد بن ابراہیم وابو الحجاف وطائفۃ وثقہ ابوزرعہ والنسای

علی بن محمد ابو القاسم الشریف الزیدی الحرانی رح فی میزان الذہبی ہو شیخ القراء وتلمیذ النقاش وثقہ ابو عمرو الدانی واتہمہ عبد العزیز الکتانی ذکرتہ فی طبقات القراء۔

عمر بن ابراہیم العلوی الکوفی الزیدی فی میزان الذہبی ہو المنتفی الشیعی المعتزلی امام مسجد ابی اسحاق السبیعی ولد سنۃ اثنتین واربعین واربعمائۃ واجاز لہ محمد بن علی بن عبد الرحمن العاصمی سمع ابا القاسم بن الثور البحتی وابا بکر الخطیب وجماعۃ وسکن الشام فی شیبتہ مدۃ وبرع فی العربیۃ والفضایل روی عنہ ابن السمعانی وابن عساکر وابو موسٰے المدینی وکان مشارکا فی علوم وہو فقیہ متقنع خیر دین علی بدعتہ وکان متقنا الکوفۃ ویقول افتی بمذہب ابی حنیفۃ ظاہرا وبمذہب زید سرا وابو طالب بن الہراس الدمشقی عنہ انہ صرح بالقول بخلق القران وبالقدر وقال ابن ناصر سمعت انباء الرسی یقول عمر بن ابراہیم جارودی المذہب ولا یرے الغسل من الجنابۃ مات سنۃ تسع وثلثین وخمسمائۃ رحمہ اللہ علیہ تلمذ الفاوقد قرأ علیہ بالروایۃ بعیش بن صدقۃ الفراتی۔

محمد بن جعفر الصادق رضی اللہ تعالٰے عنہما فی میزان الذہبی محمد بن جعفر بن محمد بن علی الہاشمی الحسینی عن ابیہ تکلم فیہ حدث عنہ ابراہیم بن المنذر ومحمد بن یحیی العدنی وعی الی نفسہ فی اول دولۃ المامون وبویع بمکۃ سنۃ ماتین فجہز الیہ المعتصم وہو امیر فظفر بہ واعتقل ببغداد فبقی بہا قلیلا ومات وکان بطلا شجاعا یصوم یوما ویفطر یوما مات سنۃ ثلث ومائتین وقد نیف علی السبعین وقبرہ بجرجان ذکرہ ابن عدی فی الکامل وقال البخاری اخوہ اسحاق اوثق منہ قلت فمن الباطل الذی الصق بمحمد ہذا عن ابیہ جعفر الصادق انہ قال فی ملک سلیمان الدنیا سبعمائۃ وستۃ اشہر وذکر قصۃ منکرۃ اخرجہا الحاکم فی مستدرکہ فشان الکتاب بہا وباشباہا وفی کشف الغمۃ کان محمد بن جعفر سخیا شجاعا وکان یصوم یوما ویفطر یوما وبرے راے الزیدیۃ فی الخروج بالسیف روی عن زوجۃ خدیجۃ بنت عبد اللہ بن الحسن انہا قالت ما خرج من عندنا محمد یوما قط فی ثوب

حتی نکسوہ وکان یذبح فی کل یوم کبشا لافیافتہ وخرج علی المامون فے سنۃ تسع وتسعین ومایتہ
بمکۃ وتبعہ الزیدیۃ الجارودیۃ فخرج تقالہ عیسی الجلودی ففرق جمعہ واخذہ فانفذہ الے المامون فلما وصل
الیہ اکرمہ المامون وادنے مجلسہ منہ وحملہ واحسن جایزتہ وکان مقیما معہ بخراسان یرکب الیہ فی موکب بنے
عمہ وکان المامون تحمل منہ مالا یتحملہ السلطان من رعیتہ وروی ان المامون انکر رکوبہ الیہ فے جماعۃ
من الطالبین الذین خرجوا علی المامون فے سنۃ الماتین فانہم فخرج التوقیع الیہم لاترکبوا مع محمد
بن جعفر ارکبوا مع عبید اللہ بن الحسین فابوا ان یرکبوا ولزموا منازلہم فخرج التوقیع ان ارکبوا مع
من اجتمعتم فکانوا یرکبون مع محمد بن جعفر اذا رکب الے المامون وینصرفون بانصرافہ وذکر عن موسے
بن سلمۃ قال اتے الے محمد بن جعفر فقیل لہ ان غلمان ذی الریاستین قد ضربوا غلامک علی حطب
اشتروہ فخرج متنمرا بربدتین ومعہ ہرادۃ وہو یہجز ویقول ع الموت خیر لک من عیش وذل و
تبعہ الناس حتے ضرب غلمان ذی الریاستین واخذ الحطب منہم فرفع الخبر الے المامون فبعث الے
ذی الریاستین فقال لہ رایت محمد بن جعفر واعتذر الیہ وحکے فے غلامک قال فرح ذوالریاستین
الے محمد بن جعفر قال موسی بن سلمۃ فکنت عند محمد بن جعفر جالسا حین اتے فقیل لہ ہذا ذوالریاستین
فقال لایجلس الاعلی الارض وتناول بساطا کان علی الارض فرمی بہ ہو ومن معہ ناحیۃ ولم یبق
فے البیت الا وسادۃ جلس علیہا محمد بن جعفر فلما دخل علیہ ذوالریاستین وسع لہ محمد علی الوسادۃ فابے
ان یجلس علیہ وجلس علی الارض فاعتذر الیہ وحکے فے غلامہ وتوفے محمد بن جعفر بخراسان مع المامون
فرکب المامون لیشہدہ فلقیہم وقد خرجوا بہ فلما نظر الے السریر رجل ومشی حتی دخل بین العمودین ولم
یر بینہما حتے وضع فتقدم فصلے علیہ ثم حمل حتی بلغ بہ الے القبر ثم دخل قبرہ فلم ینزل فیہ حتے بنی علیہ ثم
خرج فقام علے القبر حتے دفن فقال لعبید اللہ بن الحسین ودعا لہ یا امیر المومنین انک قد بعثت
فلو رکبت فقال لہ المامون ان ہذہ رحم قد قطعت من مایتی سنۃ وروے عن اسماعیل بن
محمد بن جعفر انہ قال قلت لاخی وہو الے جنبے والمامون قایم علے القبر لوکلمناہ فے دین الشیخ فلا
بجزہ اقرب منہ فے وقتہ ہذا فابتدانا المامون فقال کم ترک ابو جعفر من الدین فقلت خمسۃ وعشرین
الف دینار فقال قد قضی اللہ عنہ دینہ الے من اوصی قلنا الے ابن لہ یقال لہ یحیی بالمدینۃ فقال
لیس ہو بالمدینۃ ہو بمصر وقد علمنا بکونہ فیہا ولکن کرہنا ان نعلمہ بخروجہ من المدینۃ لئلا یسوءہ ذلک لعلمہم

بکرا ہتنا لخرو جہم عنا رحمہ اللہ تعالے۔

محمد بن الحسین بن الشیبہ العلوی عن عبد العزیز بن اسحاق البقال وعنہ علی بن المحسن درسودہ نحو ابن نام رایافتم مگر نمیدانم کہ از کجا نقل کردہ ام اصلا یادنیامدو در کتب اسماء الرجال کہ اینوقت پیش نظر است ذکر او بالاستقلال یافتہ نشد معلوم میشود کہ در میزان ذہبے در ضمن ذکر دیگری بودہ باشد واللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔

محمد بن علی بن الحسین الحسینے الہمدانے الزیدی رح فے میزان الذہبے رجل یلقے اسماعیل الصغار وفہیمہ بن سلیمان قال الادریسے کان یجازف فی الروایۃ فے اخر ایامہ سنۃ خمس وتسعین وثلثمائۃ۔

قاسم بن جعفر بن محمد بن عمر بن امیر المومنین علی المرتضی رضہ فے میزان الذہبے روے عن ابائہ النسخۃ اکثرہا مناکیر قال الخطیب روی عنہ الجعانے وغیرہ۔

باب چہارم

در ذکر اکابر علوی بانیکہ در زمرہ فقہا و علما و صوفیہ معدود اند

احمد بن محمد بن اسماعیل بن ابراہیم طباطبا الشریف الرسے المصرے رہ سنے است کنیت او ابو القاسم است ولقب او طباطبا و مسکن او مصر است وجہ لقب این جماعت بطباطبا ان باشد کہ جد او ابراہیم طباطبا پیشوائے قوم خود بودہ وسبب تلقیب او بطباطبا ان بودہ کہ در محل طفولیت او پدرش خواستہ کہ برائے او جامہ بدوزد واو را میز ساختہ میان جبہ وقبا و ہنوز زبانش بر کلام فصیح جارے نبودہ فرمودہ کہ طباطبا و بعضے گفتہ کہ او را اہل سواد بدین لقب خواندند و معنے طباطبا بلغت نبطی سید سادات باشد اما وجہ نسبت او برسے النست کہ جدش قاسم بجبل الرس نزول فرمودہ او را رسے گفتند بہمین است در روضۃ الشہدا مخفی نماند کہ در کنیت او و نام جدا و اختلاف است بقول ابن خلکان کنیت او ابو القاسم نام جدش اسماعیل بن ابراہیم طباطبا است

وبقول حسین کاشفی کہ صاحب روضۃ الشہدا است کنیت او ابو عبد اللہ و نام جدش قاسم بن ابراہیم است
بدانست راقم حروف قول کاشفی مرجح است چرا کہ او تحقیق نسب بنجا عت پرداختہ و تاریخ ابن خلکان
نیز غالبا از نظر او گذشتہ و یمکن کہ ہر دو کنیت یعنے ابو القاسم و ابو عبد اللہ او را ثابت باشد و
ہمچنین جدش اسماعیل و قاسم ہر دو نام داشتہ باشد و اللہ اعلم بالجملہ در میان سادات حسنے
خانوادہ ست مشہور و معروف و فے تاریخ ابن خلکان کان من اکابرہم و سائہا و لہ شعر ملیح فی الزہد
والغزل وغیر ذلک ذکرہ ابو منصور الثعالبی فے کتاب الیتیمہ و ذکر لہ مقاطیع و من جملتہا ما اوردہ لہ

خلیلی انی للثریا لحاسد		وانی علی ریب الزمان لواجد	
ابی بقی جمیعا شملہا وہی ستۃ		وافقد من اصبتہ وہو واحد	

وذکر الامیر المختار المعروف بالبیسے فے تاریخ مصر و قال توفے سنۃ خمس واربعین وثلثمائۃ رحمہ اللہ تعالے
وزاد وغیرہ لیلۃ الثلثاء لخمس بقین من شعبان ودفن فے مقبرتہم خلف المصلے الجدید بمصر وعرہ اربع وستون
وطباطبا بفتح الطائین الملتین والبائین الموحدتین وہو لقب جدہ ابراہیم وانما قیل لہ طباطبا لانہ کان
یفتح فیجعل القاف طاء وطلب یوما شیئا بہ فقال لہ غلامہ اجی بدراعہ فقال لہ طباطبا یعنے قبا قبا فبقی علیہ
لقبا واشتہر بہ والرسے بفتح الراء والسین المشددۃ قال ابن السمعانے ہذہ النسبۃ الے بطن من السادات
العلویۃ واللہ اعلم۔

عبد الدین احمد طباطبا رحمہ اللہ کنیت او ابو محمد است حجازے الاصل است و مصری الدار و الوفات
است و فے تاریخ ابن خلکان کان ظاہر الریاسۃ فاضلا صاحب رباع وضیاع ونعمۃ ظاہرۃ وعبید وحاشیۃ
کثیر النعم کان یدہلیزہ رجل یکسر اللوز من اول النہار الے اخرہ بسم الحلوا التے ینقد بہا الاہل مصر من الاستاذ
کافور الاخشیدی الے من دونہ ویطلق للرجل المذکور دینارین فے کل شہر وکان یرسل الے الکافوری
فے کل یوم جامین حلوا ورغیفا فے مندیل مختوم فجدہ بعض الاعیان وقال لکافور الحلوا حسن فما لہذا الرغیف
فانہ لا یحسن ان یقابلک بہ فارسل الیہ کافور بخریطۃ الشریف فے الحلوا علی العادۃ ویعطینے من ارغیف
فرکب الشریف الیہ وعلم انہم قد حسدوہ علے ذلک وقصدوا ابطالہ فلما احتج بہ قال ایدک اللہ انا
ما نقدم الرغیف نظرا ولا لاتفاتا وانما ہی صبیۃ حسنۃ تجنہ بیدیہا وتخز فرسلہ علے سبیل التبرک فاذا
کرہتہ قطعناہ فقال کافور لا واللہ لا تقطعہ ولا یکون قوتے سواہ فعاد الے ما کان علیہ من ارسال الحلوا

والرغیف وکان الشریف المذکور حسن المعاملۃ مع رعایۃ الحسن الافضال علی من تعینہ لاطفالہم یرکب الیہم والے سایر اصدقایہ ویقضی حقوقہم ویطیل الجلوس عندہم واغنے جماعۃ وکان حسن المذہب وکانت ولادتہ سنۃ ست وثمانین ومایتین وتوفے فی الرابع من رجب سنۃ ثمان واربعین وثلثمایۃ بمصر وصلے علیہ فی مصلے العید وحفر لہ بالقرافۃ من الخلق مالا یحصی عددہم الا اللہ تعالے ودفن بالقرافۃ مصر الصغریٰ وقبرہ معروف ومشہور باجابۃ الدعا وروی الی الان ویاتیہ زیارۃ فاتیہ صلی اللہ علیہ وسلم فصادق صدرہ لذلک فراہ فی نومہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وقال لہ اذا فارقت الزیارۃ قبر عبد اللہ بن احمد بن طباطبا وکان صاحب الرویا من اہل مصر وہکی بعض من لہ علیہ احسان انہ وقف علے قبرہ وانشد۔

خلفت الہموم علے اناس	وقد کانو بعیشک فی کفاف

فراہ فی نومہ وقال قد سمعت ما قلت ولیل بینی وبین الجواب والمکافات ولکن سرانی سجدے وصل رکعتین ودع یستجیب لک رحمہ اللہ تعالے۔

عیسی بن محمد الہکاری قدس سرہ کینیت او ابو محمد است ولقب وے ضیاء الدین شریف حسنی است اولاد زید بن سبط الرسول حسن المجتبے ست رضی اللہ تعالی عنہما از فقہاے زمان واعیان دوران بودہ فی تاریخ ابن خلکان کان احد الامراء بالدولۃ الصلاحیۃ کبیر القدر وافر الحرمۃ معولا علیہ فی الاراء والمشورات وکان فی مبداء امرہ یشتغل بالفقہ بالمدرسۃ الزجاجیۃ بمدینۃ حلب فاتصل بالامیر اسد الدین شیرکوہ عم السلطان صلاح الدین وصار اماما یعتمد بہ الفریق الخمس ولما توجہ الامیر اسد الدین الے الدیار المصریۃ وتولے الوزارۃ بہا کان فی صحبتہ ولما توفے اسد الدین اتفق الفقیہ عیسے المذکور والطواشی بہاء الدین قراقوش فلما تولے صلاح الدین رای لہ ذلک واعتمد علیہ ولم یکن یخرج عن رایہ وکان کثیر الاوصال علیہ یخاطبہ بما لا یقدر علیہ غیرہ من الکلام وکان واسطۃ خیر للناس نفع اللہ بہ خلقا کثیرا ولم یزل علی مکانتہ وتوقیرہ حرمتہ الے ان توفے یوم الثلثاء عند طلوع الشمس التاسع من ذی القعدۃ سنۃ خمس وثمانین وخمسمایۃ بالمخیم بمنزلۃ الخروبۃ ثم نقل الے القدس ودفن بظاہرہا رحمہ اللہ تعالے وکان یلبس زی الاجناد ویقیم معالم الفقہا ویجمع بین اللباسین۔

محمد بن عبد المدبن تومرت المنعوت بالمہدے الہرغی قدس سرہ کینیت او ابو عبد اللہ است

از اولاد حسن شنے رضی اللہ تعالیٰ عنہ ولادت او یوم عاشورا سنہ خمس وثمانین واربعمایۃ واول ظہور دعوۃ او سنۃ اربع عشرۃ وخمسمایۃ ووفات او سنۃ اربع وعشرین وخمسمایۃ ومدفن او جبل است مشہور ومزار انداز عمر او سے ونہ سال بود مردے بود عالم محدث فقیہ وشجاع از اصحاب امام ابو حامد غزالے وطرطوسے وغیرہا اخذ علم نمودہ وامر بالمعروف ونہی عن المنکر شعار او بودہ وترک اسباب دنیا والتزام ورع وعبادت لازمہ عادت شریف او بودہ وشدید الانکار نیود بر کسیکہ مخالفت شریعت مینمود ذکر او در تاریخ ابن خلکان درازاست ما اختصار نمودیم رحمہ اللہ تعالے۔

ہبۃ اللہ بن علی بن محمد بن حمزۃ الحسنے المعروف بابن الشجرے البغدادی قدس سرہ کنیت او ابو السعادات است ولادت او شہر رمضان سنۃ خمسین واربعمایۃ قولی یوم الخمیس السادس والعشرین من شہر رمضان سنۃ اثنتین واربعین وخمسمائۃ ودفن من الغد فے دارہ بالکرخ من بغداد والشجرے بفتح الشین المعجمۃ والجیم بعدہا راء وہذہ النسبۃ الے شجرۃ وہی قریۃ من اعمال المدینۃ علی ساکنہا افضل الصلوات والسلام وشجرۃ ایضا اسم رجل وقد سمیت بہ العرب من بعدہا وقد انتسب الیہ خلق کثیر من العلماء وغیرہم وللادری الے من ینتسب الشریف المذکور منہا ونسبتہ الے قریتہ ام لے احد اجدادہ کان اسمہ شجرۃ واللہ اعلم بالجملہ مردے بود باعلم وتقوے اراستہ امام است درنحو ولغۃ واشعار عرب صاحب تصانیف کثیرہ مثلا کتاب الے وکتاب الانتصار وشرح اللمع وشرح التصریف وغیرہم در روایت حدیث از مشایخ متاخرین مثل ابے الحسن مبارک وعلی بن محمد وغیرہما میدارد وحافظ ابو سعید در کتاب الذیل ذکر او نمودہ ودر تاریخ ابن خلکان ذکر او درازاست انقدر ازانجا گرفتہ شد رحمہ اللہ تعالے۔

سید محی الدین عبد القادر الجیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کنیت او ابو محمد است علوی بود حسنے الحسینے از جانب پدر حسنے واز جانب مادر حسینی است نبیرہ ابو عبد اللہ الصومعی است از جانب مادر ومادر وے فاطمہ ام الخیر امتہ الجبار بنت ابو عبد اللہ الصومعے است اما نسب شریف او از جانب پدر بدینوجہ است کہ عبد القادر بن ابی صالح موسی بن جنکی دوست بن ابی عبد اللہ بن یحی بن محمد بن داؤد بن موسے الثانے الملقب بالشاہر بن عبد اللہ بن صالح بن موسے الجون بن عبد اللہ المحض بن الحسن المثنی بن امیر المومنین حسن المجتبے بن امیر المومنین علی المرتضے رضی اللہ تعالیٰ عنہم انتہی

ولادت او سنه احدی وسبعین وارابعمایته ورود او بغداد سنه ثمان وثمانین وارابعمایته واغاز مجلس وخطا او سنه احدی وعشرین وخمسمایته ووفات او سنه احدی وستین وخمسمایته گذرانی النفحات وتاریخ ولادت ووفات مدت عمر او صاحب مرآة الخیال چه خوش گفته است ـ

سنینش کامل وعاشق تولد		وفاتش گشت معشوق الٰہے	

مناقب ومحامد انجناب خارج از حد وحصر است وهرکه در به برفضیلت وبزرگوارے او معترف ومعتقد اگر در زمره اولیا می نیم او امراس ورئیس مے یابم واگر در فرق علمائے نکرم هم انجناب را مقتدا وامام مے یابم سبحان الله ومحمده عجب ذاتے بابرکات است که علمائے شریعت حلقه گوش او ینده ومشائخ طریقت قدم مباکش بر دوش دارند امرا وسلاطین نامدار بر درش پویان وغبار فقر از جود وکرمش شفا گویان مریضان از وصحت مے یابند مبتلایان بلا از عنایت او براه نجات می پویند اگر جن است مطیع او واگر انس است منقاد او واگر ملایک است از هدایت او چنانچه سفلیان از و پر فور علویان نیز از و پا مزد هم روحانیان را امام است هم باقد سیان هم کلام اکثر هر قسم حاجتمندان از و کامیاب محروم از عنایت و فیض او کویا نایاب از احوال ومناقب او علمائے کبار وموخان عالی تبار کتب با ے خود را زیب وزینت بخشیده اند خصوصاً تصانیف امام عبدالسلام منبع بدان فرین وشحون است وکتب ہا ے مناقب او نیز بسیار است چنانچه روض الریاحین فے حکایات الصالحین وخلاصة المفاخر فے مناقب الشیخ عبدالقادر وبهجة الاسرار وغیره لاجرم عاده ان من قبیل تحصیل حاصل دانسته عنان قلم ازان منعطف گردانیده تیمنا وتبرکا مختصر اندکے از بسیار ومانند مشتے نمونه از خروار قدمے از احوال شریف او درج این کتاب نموده شد تا این کتاب نیز از نام نامی او سرفراز باشد واز برکت ان خالی نباشد وبالله التوفیق ـ

فے النفحات للمولانا عبدالرحمن الجامے وے در سنه ثمان وثمانین وارابعمایته ببغداد رسید وبجد تمام بتحصیل علوم مشغول شد اول بقرأت قرآن وبعد ازان بفقه وحدیث وعلوم ادبیه پیش بزرگانیکه دران زمان متعین بودند بادرک روزگارے برا قران خود فایق شد واز اهل زمان خود متمیز گشت در سنه احدی وعشرین وخمسمایته مجلس وعظ نهاد وبر اکرامات ظاهر واحوال ومقامات عالی بوده است و فے اخبار الاخیار للشیخ عبدالحق الدهلوے در سنه ثمان وثمانین که سال عمر انحضرت هژده بود ببغداد قدوم سعادت لزوم ارزانے داشت وقصد اشیاخ وایمه واعلام امت وعلمای سنت واعیان

دین نمودہ اول قرآن عظیم را بار روایت و درایت و سر علیین بمعرفت ایقان تجوید فرمود و از اعلام محدثین و اعاظم مستندین و علمائے متقنین استماع حدیث نمودہ و تحصیل علوم و تکمیل ان فرمودہ در جمیع علوم اصولا و فروعا وندبا و فلافا از جمیع اعلام بغداد بلکہ کافہ علمائے بلاد در گذشت حتی فاق الکل فی الکل و صار مرجع الجمیع فی الجمیع بعد ازان حق عز و علا او را بر خلق ظاہر گردانید و قبول عظیم و عظمت تمام در قلوب خواص و عوام نہاد و بمرتبہ قطبیت کبریٰ و ولایت عظمیٰ مخصوص گردانید و جمیع طوائف از فقہا و علما و طلبہ و فقرا از اقطار ارض عالم توجہ بجناب عرش مآب او دادند و ینابیع حکمت از محیط قلب او بر ساحل لسان جاری ساخت اما علم الحقیقۃ نقل ست کہ روزی قاری آیتی از قرآن در مجلس او بر خواند و آنحضرت وجہی و تفسیرے ان بیان فرمود و وجہے دیگر و دیگر تا یازدہ وجہ ایجاد علم حاضران مجلس ہمراہ او بود بعد ازان در بیان وجوہ دیگر شروع نمود و با تمام اربعین وجہ افادہ فرمودہ و بر وجہ استدراک بالاتصال رسانید و ہر وجہ را بدلیلے و ہر دلیلے را بتفصیلے داد کہ موجب تعجب حاضران گردید نقلست کہ جناب آنحضرت مرجع علمای عراق بلکہ خط رحال طالبان آفاق بود از جمیع اقطار عالم فتاوی پیش آنحضرت ادی و بے سبق و مطالعہ و تفکر جواب باصواب ثبت فرمودے و ہیچکس را از خداق علما و بحار عظما مجال خلاف و تکلم دران متصور نبود یکبار استفتا از جانب بلاد عجم کہ صورت او این بود چہ میگویند سادات علما و مردے کہ سوگند خورد بسہ طلاق بران کہ حق تعالے را عبادتے کند کہ در وقت اشتغال او بان عبادت ہیچ یکے از افراد انسانی در ہیچ مکانے او را دران عبادت شریک نباشد کدام عبادت او را نماید کہ از عہدہ حنث این حلف بیرون آید بعد ازانکہ علمائے عراقین در جواب این سوال تحیر و عجز از دریافت ان معترف گشتہ بودند پیش آنحضرت او رند بے بجز و نظر دران فرمود یخلی لہ الطواف ویطوف اسبوعا وحدہ ویحلف یمینہ یعنے خانے ساختہ شود برائی شخص جہاے طواف خانہ کعبہ تا طواف کند تنہا و از عہدۂ یمینے کہ خورد است بیاید زیرا کہ طواف عبادتے است کہ ہیچکس از دیمان دران زمان با او ہمراہ نیست و نے طبقات الحنابلہ للحافظ ابن رجب قدم بغداد شابا فسمع بہا الحدیث من ابی غالب الباقلانی وجعفر التمار و ابن البطالب و ابن الرسی و تفقہ علی القاضی ابی سعید المخرومی و ابی الخطاب الکلوذانی و قیل انہ قرء ایضا علی ابن عقیل و القاضی ابی الحسین و برع فی المذہب و الخلاف و الاصول و غیر ذلک و قرء الادب علی ابی زکریا و ابی الغنائم الرسعنی التبریزی و صحب الشیخ حماد الدباس الزاہد و درس بمدرسۃ شیخہ المخرومی و اقام بہا الی ان مات و دفن بہا قال ابن الجوزی کان

ہذہ المدرسۃ لطیفۃ مفوصت الی عبد القادر فتکلم علی الناس بلسانۃ الوعظ وظہر لہ صیت بالزہد فکان ج
سمت وصمت وضاقت المدرسۃ بالناس وکان یجلس عند سور بغداد ستندا الی الرباط وتوب
عندہ فی المجلس خلق کثیر فعمرت المدرسۃ ووسعت وتعصب فی ذلک العوام واقام فی مدرسۃ
یدرس الی ان توفی وذکرہ ابن السمعانی فقال امام الحنابلۃ وشیخہم فی عصرہ فقیہ صالح دین خیر کثیر الذکر
دائم الفکر یریع الدمعۃ کتب عنہ کثیرا وکان یسکن بباب الازج فی المدرسۃ التی بنیت لہ وگفتہ
است شیخ موفق الدین ابن قدامہ کہ داخل شدیم در بغداد سنہ احدی وخمسین وخمسمائۃ پیش یافتیم
شیخ عبد القادر را کہ انتہا شدہ بود بدو در ریاست علم وعمل وحال واستقامۃ بود کفایت
میکرد طالب علم را از قصد دیگران از کثرت انچہ کہ مجتمع شدہ بود در وعلوم وصبر مشغولین
وسعت صدر وسیر حشمے وجمع کردہ بود اللہ تعالے در او اوصاف جمیلہ واحوال عزیزہ
را ونذیدم بعد او ومثل او وفی بہجۃ الاسرار لعلی الشطنوفی الشافعی کہ شیخ
عبد القادر الجیلانی اخذ فقہ نمود از علی بن عقیل وابی الخطاب کلوذانی وابو الحسن
فراء وابو سعید مخزومی رہم مذہبا وخلافا وفقہ وعاوا صولا وسماع حدیث نمود از جماعتے
ابو غالب باقلانی وابو سعد محمد وابو الغنائم رسی وابو بکر تمار وابو محمد جعفر وابو القاسم کرخی
وابو عثمان اصفہانی وابو طالب ابن عم او وابو طاہر و ابو البرکات سقطی وابو العز ہاشمی وابو نصر
محمد وابو غالب احمد وعبد المدیحیے پسران ابو علی بنا وابو الحسین صیرفی وابو منصور قزاز
وطلحہ عاقولی وغیرہم وعلم ادب خواند بر ابی زکریا تبریزی وصحبت داشت با
شیخ عارف حماد دباس واخذ طریقت نمود از و وخرقہ گرفت از قاضی ابو سعید مخزومی
وکسانیکہ از انحضرت اخذ علم نمودہ اند امام ابو عمر قرشی وشیخ ابو بدین مغربی وقاضی ابو یعلے
وفقیہ ابو الفتح وامام ابو محمد محمود بن عثمان وامام ابو حفص عمر فارسی وغیرہم جماعۃ کثیرۃ
اما طریق انحضرت در سلوک بحسب شدت ولزوم نظیر نداشت ومجلس را از مشایخ عصر طاقت ان نبود کہ با
مساہمت جوید وشدت ریاضت وقوت مجاہدت وطریق او تلوین بود وموافقت وتبری از حول و
وقوت وذبول در تحت مجاری اقدار بموافقت قلب در روح ونفس واتحاد ظاہر وباطن وانسلاخ از صفات
نفس بانجذاب انوار ویت نفع وضرر وقرب وبعد وفراغ قلب وروح ونفس واتحاد ظاہر وباطن وخلو سیر بے تجاذب شکوک وتنازع

اغیار و تشویش بقایا و بقاے تفرقہ و اتحاد قول و فعل و معانقہ اخلاص و تسلیم و تحکیم کتاب
و سنت و زہر خطرہ و لحظہ و وارد و حال و ثبوت مع اللہ فی کل الاحوال و تجرید توحید و توحید
تفرید با حضور در موقف عبودیت کہ مستمد است از لحظہ کمال ربوبیت و حفظ احکام شریعت
با مشاہدہ اسرار حقیقت نقل است از شیخ ضیاء الدین ابو نصر موسے کہ گفت شنیدم از والد
خود شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ کہ در بعضے سیاحات بدشتے افتادم
کہ در انجا آب نبود چند روز انجا بودم و آب نیافتم تشنگی غلبہ کرد حق سبحانہ و تعالے
ابرے گماشت کہ بر من سایہ کرد و قطرات چند از وے بچکید کہ بدان تسکین یافتم پس نورے
ساطع شد کہ تمام افق را در گرفت و صورتے عجیب از انسان ظاہر شد و ندا در داد کہ یا
عبد القادر تم پروردگار تو حلال کردم بر تو ہر چہ حرام ساختم بر غیر تو بگیر آنچہ طلبے و بکن ہر چہ
خواہے گفتم اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم دور شو اے ملعون این چہ سخن است ناگاہ
ان روشنائے تبارے یکے مبدل شد و ان صورت دود و گشت و گفت یا عبد القادر
نجات یافتے تو از من بواسطہ علم تو با حکام پروردگار و فقہ تو با حوال منازلات خود و من
بمثل این واقعہ ہفتاد تن را از اہل این طریق از راہ بردم کہ یکے از انہا بجاے خود نایستاد
این چہ علم و ہدایت است کہ حق تعالے ترا عطا فرمودہ گفتم للہ الفضل و المنۃ و منہ الہدایۃ فی
البدایۃ و النہایۃ اما وعظ آنحضرت فرمود کہ در اول حال رسول خدا را صلے اللہ علیہ وسلم
و حضرت مرتضے را علیہ رضوان اللہ در خواب دیدم کہ امر فرمودند مرا تا بکلم و اندا فتند
در دہن من لعاب دہن و بگشاد بر من ابواب سخن و فرمود در ابتداے کار در بقطہ و منام
مامور و منہی میشدم و غلبہ میکرد بر من کلام بحدے کہ بے اختیار میشدم و قدرت سکوت نداشتم
و حاضر میشدند در مجلس من دو سہ افراد ناس کہ از من سخن مے شنیدند عاقبت اجتماع و ازدحام
مردم بجاے رسید کہ در مجلس جاے نشست نماند در صلاے شہر میرفتم و سخن میگفتم انجا بگاہ
نیز بر مردم تنگ شد کرسے بیرون شہر بردند و خلایق بے شمار از پیادہ و سوارے آمدند
و ما در اے مجلس را گرد گرفتہ مے ایستادند تا آنکہ عدد نزدیک بہفتاد ہزار میرسید بقلست
کہ در مجلس و عظ آنحضرت چار صد نفر دوات و قلم گرفتہ مے نشستند و انچہ از وی مے شنیدند

املا میکردند و کلام آنحضرت نوعے از سرعت و جہر بود کہ سامع را رعبے و ہیبتے در دل می افزود و از جملہ خوارق کلام او ان بود کہ در شنیدن ان قریب و بعید یکسان بودند و بسبب قرب و بعد مکان مجلس تفاوتے ظاہر نمیشد و در وقت تکلم او ہیچکس را جز سکوت و انصات گنجایش نداشت و نزدیک کردن بچیزے خبر مبادرت با متثال صورت نمے بست و وقتیکہ آنحضرت بکرسے برمے امد بانواع علوم تکلم میکرد و حاضران ہمہ از مشاہدۂ ہیبت و عظمت ساکت و صامت مے بودند نقلست کہ مجلس آنحضرت ہرگز از جماعت یہود و نصاریٰ و امثال ایشان کہ بردست او بہجت اسلام اوردندے و از طوائف عصاۃ از قطاع طریق و ارباب بدعت و فساد در مذہب و اعتقاد کہ تائب میشدند خالی نبودے از یہود و نصاریٰ بیشتر از پانصد و از طوائف دیگر بیش از صد ہزار بردست او تائب شدند و از سوء سریرت باز امدند و از اقسام دیگر خلایق خود چہ توان گفت و خضر علیہ السلام اکثر اوقات از حاضران مجلس شریف او مے بود و از مشایخ عصر ہرگز ملاقات نمیکرد و صحبت نمے نمود بملازمت مجلس شریف او و میفرمود من ارادۃ الفلاح فعلیہ بملازمۃ ہذا المجلس انتہی کلام اخبار الاخیار و در اشعۃ اللمعات شرح المشکات للشیخ عبد الحق الدہلوی در ذکر مناقب امام احمد حنبل اوردہ کہ از اقوے حجج و اسنادے براہین علو مقام و رفعت مکان و قوت مذہب و اجتہاد این امام اجل و اکرم آن است کہ شیخ الشیوخ قدوۃ الاولیا قطب الاقطاب فرد احباب غوث اعظم شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ و ارضاہ حامل مذہب و تابع اقوال او است و در بہجۃ الاسرار نوشتہ است در مناقب وے کان یفتی علی مذہب الشافعی و احمد بن حنبل و ازینجا ظاہر مے شود کہ آنحضرت را اجتہادے بود کہ موافقت داشت بیکے ازین دو مذہب و مشہور و مقرر است کہ ایشان حنبلی مذہب اند و ذکر ایشان در حنابلہ واقع و ثابت است انتہی سلسلۂ نسبت ارادت ولیس خرقۃ او بدینوجاست نے التحفات الشیخ ابو محمد عبد القادر بن ابی صالح بن عبد اللہ الجیلانی ولیس الخرقۃ من ید الشیخ ابی سعید المبارک بن علی المخرومی و ہو لبسہا من ید الشیخ ابی الحسن علی بن محمد بن یوسف القرشی المکاری و ہو لبسہا من ید الشیخ ابی الفرج الطرسوسی و ہو من ید الشیخ ابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز التمیمی و ہو من ید الشیخ ابی بکر الشبلی قدس اللہ تعالے ارواحہم

وصاحب اعلام الاخیار بعد ازین ابن نسبت را بدیوجہ بیان میکند ابے بکر الشبلی وہو من جنید البغدادی وہو من السری السقطی من معروف الکرخی من داؤد الطائی من حبیب العجمی من الحسن البصری من علی بن ابی طالب وصاحب رشحات وصاحب قول الجمیل وصاحب قوۃ القلوب میگوید کہ معروف کرخی را دو نسبت حاصل ست یکے انکہ بیان نمودہ شد دیگر انکہ معروف عن الامام علی بن موسی الرضا عن ابیہ الامام موسی الکاظم عن ابیہ الامام جعفر الصادق عن ابیہ الامام محمد باقر عن ابیہ الامام زین العابدین عن ابیہ الامام حسین سبط الرسول صلے اللہ علیہ وسلم عن ابیہ امیر المومنین علی المرتضے عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وللامام جعفر الصادق ایضا انتساب اے جدہ ابے امہ القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق عن سلمان الفارسی عن ابی بکر الصدیق عن النبی صلے اللہ علیہ وسلم انتہی مصنفان کتب اسماء الرجال اگر نام نامی انجناب را زیب کتب خود نمودہ باشند ازین منقصت انجناب لازم نے آید بلکہ کتاب شان ناقص و ناتمام است کہ ازین نام نامی او خالی باشد۔

ختم ہر نظم و نثر را الحق	باشد ازین نام شان رونق

کتاب غنیۃ الطالبین و فتوح الغیب و دیوان غوثیہ تصنیف اوست و ملفوظات قادری و مکتوبات قادری اگرچہ دیگرے تالیف نمودہ مگر کلام او ست و سلسلہ عالیہ قادریہ کہ منسوب باو است درین سلسلہ بسیارے از کبار راہ وصول الی اللہ یافتہ بمقصود خود رسیدہ اند۔

قاصری گر زندازین طایفہ را طعن قصور	حاشا للہ کہ برارم زبان ازین گلہ را
ہمہ شیران جہان بستہ این سلسلہ اند	روبہ از حیلہ چہ سان بگسلد این سلسلہ را

انجناب عمر گرانمایہ را از اول تا آخر بر استقامت شریعت و اتباع کتاب سنت صرف نمودہ و ہرگز از عزیمہ حرص و ہوا ملازمت اغنیا نہ نمودہ بلکہ سلاطین و امرا محتاج فیض او بودہ اند در اخبار الاخیار اوردہ کہ سلطان سنجر از انجناب التماس نمود کہ اگر بارے درین دیار تشریف ارند ملک سبستان کہ از ایشم روز گویند در مصارف خانقاہ شما دارم انجناب استدعاے او را قبول نمودہ و این قطعہ نوشتہ بدو فرستاد۔

چون چتر سنجری رخ بختم سیاہ باد	خیر فقر اگر بود ہوس ملک سنجرم
زانکہ کہ با فتم خبر از ملک نیم شب	صد ملک نیم روز بیکجو نمی خرم

اما اخلاق شریفہ و اخلاق آنحضرت نسخہ بود از آنک لعلے خلق عظیم و مجموعہ از آنک لعلے بدی مستقیم

بان جلالت قدر وعلو منزلت وسعۃ علم ورفعت محل کہ داشت با ضعفا مجالست کردی وبا فقرا تواضع
نمودی وتوقیر کبیر وترحم بر صغیر در ابتدا بسلام فرمودے وبر مجالست اضیاف وطلبہ صبر کردے واز
مساوی وزلات ایشان درگذشتے وہرکہ پیش انحضرت سوگند خوردے ہرچند دروغ گفتے قبول
کردے وعلم وکشف خود را بپوشیدے وبا مہمان وہمنشین چندان خوش خلق وکشادہ رو بودے کہ ہیچکس
نبودے وہرگز عصاۃ وجبایرۃ اغنیا را قیام نکردے وہرگز بر در امیر ووزیر نرفتی وہیچ یکے را از مشایخ عصر
در حسن خلق وسعت صدر وکرم نفس وعلو وفت قلب وحفظ ورد وصیانت عہد مساہمت ومشارکت
نداشتے نقلست کہ یکبارے انحضرت بعد از شہرت بحج برآمدہ بود چون بتکہ کہ موضعے است قریب بغداد
رسید فرمود کہ دریں جا خانہ بنید کہ فقیر تر وبیکس تر وگم نام تر ازوی نباشد تا انجا فرود ایم ہرچند اکابر ورؤسای
آنموضع منازل وبیوت عالیہ مہیا ساختند والتماس شرف نزول نمودند قبول نیفتاد بعد از تفحص خانہ باقتند
کہ پیری وعجوزۂ وصبیۂ دروی بود انحضرت بعد از طلب اذن ازان پیر شب انجا نزول فرمود ہدایا ونذور
از نقود واجناس وحیوانات بسیار ارادت فرمود من از حق خود کہ درین اسباب دارم برآمدم وبرای این پیر
دادم حاضران نیز بموافقت انحضرت از حق خود برآمدند وتمام ان اموال واسباب را تسلیم ان پیر کردند
حق تعالی ان پیر را بہ برکت قدوم او غنای وکفایتے از انی داشت کہ ہیچکس را دران موضع نبود نقلست
کہ روزی انحضرت فقیرے را دید کہ بخاطر شکستہ در گوشہ نشستہ است پرسید کہ چہ حال دارے
ودر چہ خیال نشستہ عرضہ کرد کہ بجانب شط رفتہ بودم وچیزے نداشتم کہ بملاح دہم تا بکشتے نشینم وزاب
بگذرم ہنوز کلام آن فقیر تمام نشدہ بود کہ شخصے صرہ بخدمت او رد وے دے دینار بود صرہ را بفقیر داد کہ
ابن را ببر وبملاح دہ بعضے از مشایخ عصر او را وصاف انحضرت نوشتہ اند کان الشیخ محی الدین عبد القادر
رضی اللہ عنہ ظاہرہ الوضاءۃ دایم البشر کثیر البہا شدید الحیا وذ رب الجناب سہل القیاد کریم الاخلاق
طیب الاعراق عطوفا رؤفا شفوقا کریم المجالیس ومبسط ازارہ حمودا ومارایت ابین بسانا ولا اظہر لفظا
منہ وبعضے دیگر نوشتہ کان سیدی الشیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ سریع الدمع شدید الخشیۃ
کثیر البیتۃ مجاب الدعوۃ کریم الاخلاق طیب الاعراق ابعد الناس عن الفحش اقرب الناس الی
الحق شدید البأس اذا انتہکت محارم اللہ تعالی لا یغضب لنفسہ ولا یتغیر لغیرہ بلا یرد سائلا ولا یواخذ بزلۃ
کان التوفیق رایدہ والتائید معاضدہ والعلم مہذبہ والقرب موہبہ والخطاب مشیرہ والحظ سفیرہ والانس

مدیه والبسط بنیمه والصدق رایته والفتح بضاعته والحلم صناعته والذکر وزیره والفکر سمره والمکاشفة غذاوه والمشاهدة شفاوه واداب الشریعة ظاهره ومصافی الحقیقة سره رضی الله عنه۔

اما کرامات وخوارق عادات از انجناب از زمان ولادت تا این زمان بحدی رسیده که حساب وهم وخیال استقصای ان نتواند نمود فی النفحات نقلا عن تاریخ الامام الیافعی۔

واما کرامات یعنی الشیخ عبد القادر فخارجة عن الحصر وقد اخبرنی من اوردته من اعلام الائمة ان کرامات تواتر او قربت من التواتر ومعلوم بالاتفاق انه لم یظهر ظهور کرامات بغیره من شیوخ الافاق۔

واز شیخ عبد الرحمن طفسونجی نقل نموده که الشیخ عبد القادر سلطان الوقت وصاحب التصرف فیه واز شیخ ابو عمر مصر یعنی نقل نموده که خضر علیه السلام او را گفت یا ابا عمرو عبد القادر سید العارفین وقبلة الواقفین فی هذا الوقت فعلیک بملازمته خدمته وتعظیم حرمته واز شیخ ابو سعید قبلوی اورده که گفت الشیخ عبد القادر یبرء الاکمه والابرص ویحیی الموتی باذن الله تعالی ودر اخبار الاخیار از شیخ علی بن هیتی اورده که گفت ندیدم هیچ یکے از اهل زمان خود را اکثر الکرامات از شیخ عبد القادر هر وقت هر که از ما خواهد که از وی کرامتے مشاهده کند میکند وخوارق ظاهر میگردد وگاهی از وے وگاهے وردے وگاهے بوی وتفلست از شیخ ابو مسعود احمد بن ابی بکر خزمی وشیخ ابو عمرو وعثمان مصر یعنی که گفتند کرامات شیخ عبد القادر مثل عقد منضود نخ بود هر که در یکے دیگر در رشته کشیده شده اند هر که از ما خواهد که بشمارد کرامات او را هر روز هر ساعت بشمارد چیزهاے بسیار از وی وشیخ بزرگ شهاب الدین عمر وسهروردی فرموده اند کان الشیخ عبد القادر سلطان الطریق المتصرف فی الوجود علی التحقیق وکانت له الید المبسوطة من الله التصرف والفعل الخارق الدائم واز انحضرت از هر جنس کرامات نقل کرده اند از تصرف در بلوا هر خلق دیوا طن ایشان واجراے حکم بر انس وجان واطلاع ضمایر واظهار سرایر واعطاے مواهب غیبیه وامداد عطایای لاریبیه وتصریف وتقلیب حوادث ودواهی وتصریف اکوان بجود واثبات الهی واتصاف بصفت اماتت واحیا وتحقق بنعت افنا وانشا وابراے اکمه وابرص وتصحیح مرضی وتشفیه اعلا وطی زمان ومکان وتفاذ امر در زمین واسمان وسیر بر اب وطیر در هوا وتصریف ارادات مردم وتقلیب طبایع اشیاء واحضار اشیا از غیب واخبار از ماضی وآتی بلاشک وریب وسایر انواع کرامات وخوارق عادات بر سبیل اتصال دوام بین الخاص والعام بر سبیل قصد وارادة مطلق بلکه بر طریق اظهار

دعوی برحق و در ہر یکے ازین امور حکایات و روایات آمدہ است کہ قلم از تحریر و زبان از تقریر آن قاصر است و کتب مشایخ خصوصاً تصانیف امام عبد اللہ یافعی بدان قرین و مشحون است و انچہ از مشایخ واقعات اب وقت او بلکہ از بعضے مشایخ متقدمین کہ بزمان وی رضی اللہ عنہ بطریق کشف و اعلام الٰہی از وجود شریفش خبر دادہ اند و در تعظیم و تکریم و رفع مکان و اعتراف شان انحضرت و انقیاد و اطاعت احکام و اوامر او خصوصاً در قبول او قدس ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ و صدق او در ین قول و بودن او مامور من عند اللہ صادر شدہ است بیشتر ازانست کہ تصور توان نمود جملہ ازان در زبدۃ الاثار منتخب بہجۃ الاسرار است اورده ایم رجاءً للقبول و وسیلۃ للوصول اینجا میگوید اما تجرد ادن مشایخ با نکہ انتخاب بگوید قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ و ہمہ اولیاے وقت وضع رقاب ننمایند و تسلیم نکنند بسیار است در نفحات الانس و روض الریاحین و حکایات الصالحین للامام الیافعی بالتفصیل مسطور است حاجت باعادہ ندارد دگر متاخرین اختلاف نمودہ اند کہ لفظ کل ولی اللہ عام ست مر اولیاے وقت را و غیر ان را پس چہ مراد باشد بعض علمات گویند کہ مراد اولیاے متقدمین و متاخرین میباشد و محققین میگویند کہ اولیاے وقت مراد است این قول سالم است و تاویل ضرورت نیست و اشکالی لازم نمے آید و در صورت شق اول لازم می آید کہ صحابہ و ایمہ اہلبیت و مہدی آخر الزمان و عیسے علیہ السلام و خضر علیہ السلام در تحت قدم وے در آیند و این بے ادبے است و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال بالجملہ انجناب افضل البشر در وقت خود بودہ و درین ہیچ شکے و اختلافے نیست و باعتقاد مولف بعد از صحابہ و تابعین و تبع تابعین و ایمہ اہلبیت و مہدے آخر الزمان و عیسے و خضر علیہما السلام انجناب افضل البشر است الے یوم القیامۃ و شانہ فے الاولیا و کشان النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الانبیاء و ابن عبد البر کہ از مشاہیر علماے حدیث است میگوید کہ مردمان آخر الزمان ممکن است کہ از صحابہ نیز افضل باشند بدین دعوی حدیثے ایراد نمودہ گو انیقول او مقبول نیفتاد اگر انیقول او بر صواب باشد بیشک حضرت غوث از بسیارے عام صحابی در مرتبہ قرب و ولایت افضل شدن می توانند اگرچہ آن صحابے بفضیلت صحابیت مخصوص باشد و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال چون کرامات انجناب ببزمان جارے است اینے یوم ناہذا مردمان ازان فیض یاب میشوند پس کرامات سابقہ کہ ایمہ سلف و کتب ہاے خود ایراد نمودہ اند نرا باز اعادہ نمودن بے فائدہ و انست ترک انکردم انچہ خود از کرامت و مشاہدہ

نمودہ ام بے کم وکاست ایراد میکنم وباللہ التوفیق مولف اینکتاب را معاملہ روی موشح ان طول ست مختصر انیکہ باتہام بیجا ماخوذ شدہ در عتاب سلطانے در آمدم از عدالت نسبت بمن حکم قید مدت دہ سال بامحنت شاقہ بعبور دریای شور ودہ ہزار روپیہ جریانہ صادر شد ونسبت بنایب من ہمون حکم الا انکہ جریانہ وے پانصد روپیہ صادر شد زندگے وبال شد وبجود درماندیم و از زندانے بود کہ استغاثہ ان بعدالت عالیہ ہائے کورٹ کم مے شنیدند بالجملہ توکل برخدا نمودہ استغاثہ بدانجا بردم وزائد از چہل ہزار روپیہ دران امر صرف من گردید نہ روی رہائی ونہ پائے گریز توسل بحضرت غوث رضی اللہ عنہ بردم تا انکہ شبے بخواب دیدم کہ مکانے وسیع است ودران تختے نہادہ ویران تحت فرش مکلف زربفت انداختہ وتکیہ زردوزی نہادہ بالای تخت شخصے خوش رو وخوش خو بر نشستہ وتکیہ زدہ من بزیر تخت نزد پایہ ان نشستہ حیرانم کہ این شخص باجلالت کیست ناگاہ معلوم شد کہ حضرت محبوب سبحانے وقطب ربانی وغوث صمدانی سید عبدالقادر جیلانے اند پس انجناب از کمال خوش خلقے وخندہ روی بمن نگاہے کردو پرسید امروز کدام روز است گفتم روز پنجشنبہ گفت فضیلت این روز چہ باشد گفتم این یوم امت است پس فضیلت او بر سایر ایام چون فضیلت این امت بر سایر امم باز پرسید کہ فضیلت روز جمعہ چہ باشد گفتم روز جمعہ یوم السدست پس فضیلت او بر سایر ایام مانند فضیلت خدای تعالے بر مخلوقات باز پرسید فضیلت روز دوشنبہ چہ باشد گفتم دوشنبہ یوم النبی است پس فضیلت او بر سایر ایام چون فضیلت رسول صلی اللہ علیہ وسلم بر سایر ناس ازین جواب بسیار شادمان شد وتبسمی نمودہ گفت تو مگر غنیہ را پیوستہ مطالعہ میکنی گفتم ارے بعد ازان فرمود کہ چون دوشنبہ یوم النبی است پس امروز بہتر است واین سخن را سہ بار تکرار فرمود چون از خواب در آمدم فرحے وسروری بمن روی آورد مگر بہ تعبیر ان پے نبردم کہ چہ معنے باشد بعد از تفکر بسیار اندک امیدوار شدم کہ شاید خدای تعالے بروز دوشنبہ بر من فضل کند الغرض در زندان ہمین پیچ وتاب بودم کہ معاملہ نزد حکام ہائے کورٹ پیش شد بعد از رد وکد بسیار رای مسٹر کینپ بران قرار گرفت کہ برای تجویز ثانی مقدمہ والیس رود ورای مسٹر گلور بران قرار گرفت کہ حکم عدالت ماتحت بحال وبرقرار باشد چون دو حاکم باہم مختلف شدند معاملہ باجلاس کامل تفویض نمودہ شد چون خبر من رسید نہایت ملول شدم وازان خواب کہ

کہ اندک امیدوار بودم بالکل مایوس شدم چہ حکام اجلاس کامل اگر بیکے ازین دو رای موافقت نمایند کارم تمام ست اگر بالفرض رای تجویز ثانی ہم شود روی رہای ندارم در کمال بیدماغی بسر بردم چون شب در آمد بخواب رفتم بعد نصف شب بخواب مے بینم کہ در اجلاس کامل ہم حکم عدالت ماتحت بحال گردیدہ و مرا بر اے فرستادن بعبور دریاے شور از محبس بردوان برآوردہ در محبس علی پور بردہ اند و از انجا بعد بان انجا بر یہ منتقل شدہ و جہاز نیز طیار ست بعد دو سہ روز روانہ خواہم شد و آن محبس بغایت مستحکم ست و دیوار ہاے او اینقدر بلند ست کہ اگر مردم دران نظر کند دستار از سر بیفتد و دیوار از سنگ خارہ است و دروازہ بغایت مستحکم و آہنے است و مقدور بشر نیست کہ از انجا بدر آید من حیران و متفکر ایستادہ با خود میگویم کہ از بندگان خدا کسے باشد کہ ازین زندان ما را بدر برد خدایا اگرچہ بکسے اینقدرت ندادہ کہ مرا از دست این ظالمان بے ایمان نجات دہد مگر تو قادری کہ مرا نجات بخشی از تو این عجیب و غریب نباشد درین فکر بودم کہ دو کس سپاہی از بیرون متوجہ دروازۂ زندان شدند و از کمال غضب دست در حلقہ زندان زدہ زور کردند تا ان دروازہ آہنے برکندہ شد از ہر دو افگندند و یکراست بسوی من امدند و ہر دو دست من از دو جانب گرفتند و مرا کشان کشان بیرون میبرند من حیرانم کہ ایا ایشان کیستند اخر رسیدم کہ شما چہ کسانید و مرا کجا مے برید گفتند ما سپاہیان سید عبد القادر جیلانے رضی اللہ تعالے عنہ ہستیم و ما را ان تو با استغاثہ بحضرت غوث رفتہ بودند حکم رہای نسبت تو صادر شدہ و ما را متعین فرمودند کہ از دست انگریزان تو را رہائی دہیم انگفتند و مرا بر بردند و گفتند برو ہر جا کہ خواہی اکنون ہیچکس را بر تو دستی نباشد و گفتم اکنون شما میروید باز انگریزے پاسبان کہ اینجا می بینید مرا می گیرند ایشان مرا زجر نمودہ گفتند کہ ایستادہ برو ہر جا کہ خواہی کہ کسے را نجز نظر کردن در تو قدرتے نباشد این بگفتند و برفتند و من ساعتے در انجا متفکر ایستادم کہ شاید کسے مرا باز بگیرد بعد ازان دیدم کہ سپاہیان و حکام نمے توانند کہ پیش من اینہا ہستہ ہستہ خرامان خرامان بدر رفتم و بخانہ خود رسیدہ فقرا را دادہ دوشش نمودم و از خواب برجستم روز سیوم ان بود کہ از اجلاس کامل حکم شد کہ حکم عدالت اسفل منسوخ و مسترد گردید و فقیر با نائب خود رہائی یافت و ان روز دوشنبہ بود و الحمد للہ علے ذلک و تاریخ صدور این حکم تاریخ ۱۲ ؟ سنہ ۱۲۷۳ ہجری مطابق ۲۵ سنہ ۱۸۶۶ عیسوی از عدالت عالیہ ہائی کورٹ کلکتہ صادر شدہ و دوم انکہ وقتے مدیون بودم و از تقاضاے وا نہان تنگ بودم و توسل بانجناب نمودہ بودم کہ شبے بخواب دیدم کہ حضرت غوث پاک تشریف اوردہ اند و گویا عزیمت اندارند

کہ ازین دیار سفر کنند من پیش انجناب رفتم گریہ نمودم و گفتم کہ پشت پناہ من جناب شما۔ دید چون ازینجا
بروید دیگر حال من چہ باشد دست مبارک بر سر من فرود آورد و گفت کہ دل شاد دار کہ امسال ہمہ قرض
تو ادا خواہد شد و برادران تو نیز بسبب تو نجات خواہند یافت و دیگر ہم برائے امرے خایف مباش
کہ ہیچ مکروہے بتو نرسد پیدا شدم غیظ نمودم کہ بشارت ادای دین یافتم مگر ازینجا کہ دیگر ہم برائے امرے
خایف مباش کہ مکروہے بتو نرسد امید شدم کہ شاید بلائے دیگر بمن متوجہ است مگر مال کار خیر است
بہر حال بفضل الٰہی ان دین ہمدران سال بسہولت تمام ادا شد درین اثنا عبد اللہ نام شخصے ساکن
پیشاور ناگاہ بیکرم جا لنگاہ چیف جسٹیس ہای کورٹ کلکتہ مسٹر نارمن صاحب را قتل نمود و بان سبب
باشتباہ آنکہ شاید او معرفتے دارم و این بسازش من بوقوع آمدہ حاکم بر دوان متکاف نام مرا بوجہ
ماخوذ کرد انوقت دانستم کہ بغیر خواب من چہ بود مگر الحمد للہ بے تکلف بلا حرج رہای یافتم و دانستم ازان
تہمت پاک برامد و قتے دیگر مرا مشکلے پیش آمد کہ برای دفع ان ہیچ چارہ نمیدانستم از ہر طرف مایوس بودم
و وسیلہ بحضرت غوث بردم شبے بخواب دیدم کہ انجناب بر تختے وسیع نشستہ و نزد او سہ ظرف است
در یکے ازان شربت ایمان و در دیگرے شربت علم و در دیگرے شربت پیرے است کہ یاد م نیست مگر
انجناب پیوستہ از ظرفیکہ شربت ایمان ست مینوشد یکبار تو شیدہ ظرف بر تخت نہاد من دست
فرا کردم و انرا گرفتم و قدرے ازان نوشیدم بعد ازان بانجناب گفتم کہ این بود فضلہ شما کہ نوشیدم انجناب
بسیار شادمان شدند و خندیدند بعد ازان از خواب بیدار شدم و تعبیر نمودم کہ حق تعالیٰ مراد من برارد بعد
ازان بہ برکت دیدار ہمایون او انکار مشکل بسہل ترین صورتے اسان گردید و مدعا برحسب خواہش گشت
علاوہ برین بارہا برائے امورات مشکل انجناب را بدرگاہ باری وسیلہ نمودہ ام و حضرت قاضی الحاجات
حاجتم بر آوردہ ساختہ بآرزو یم رسانیدہ للہ الحمد والمنۃ اینک ہم امیدوار فضل و کرم فضال ذوالجلال بیاد تیم
و حضرت غوث را وسیلہ ساختہ ام و منتظر فرج نشستہ ام دیدہ باید از پردہ غیب چہ بظہور اید و در روش الریاض
اورده کہ صد کس از علما و اذکیاے عراق باہم متفق شدہ و ہر یکے سوائے مشکل از ہر قسم اماده ساختہ
برائے مناظرہ با حضرت شیخ در امدند چون پیش وے رسیدند ہیچ نتوانستند گفت انجناب ہر یکے را
جداگانہ فرمود کہ سوال تو اینست و جواب ان این و ہر یک تعجب و تحیر و معترف برگشتند و تفصیل ان قصہ
در کتاب مذکور است رحمۃ اللہ علیہ مشائخ و علما و شعرا در مناقب انجناب قصاید و غزلیات و رباعیات و

وقطعات انشا نموده اند بعضے ازان در بیان مے آرم۔

خواجہ بہاء الدین نقشبند بخارے گفتہ

موسم حسب سبحانی مقدس قطب ربانے — علی سیرت حسن ثانی محی الدین جیلانی
قدا و سرو روحانی لیش یاقوت رمانے — حدیث فیض حقانی محی الدین جیلانی
بعینے پیر کنعانی بصورت یوسف ثانے — بہمت شاہ مردانی محی الدین جیلانی
عطا بخش محبانی خطا بخش مریدانے — شفا بخش مریضانی محی الدین جیلانے
مریدش شیخ ملکانی بملک عقل خاقانی — چہ خاقان عرش الوانی محی الدین جیلانی
بود بر درگہش دانی بہاء الدین بریانی — بقصر دین حقانی محی الدین جیلانی

قدسی

بدہ دست یقین ای دل بدست شاہ جیلانی — کہ دست او بود اندر حقیقت دست یزدانی
امید دست گیری غوث الاعظم قطب ربانے — چہ بید عالم زہی محبوب سبحانے
نشان شان چو نی بیان سر مکنونے — بصورت مثل پیغمبر بسیرت مرتضی ثانی
کہ میگوید ترا در حسن و خوبی یوسف ثانے — کہ او محبوب یعقوب است و محبوب سبحانے
نیاز اندر جناب پاک او از قدسیان مانند — بود یعقوب پیش گر باشد انجا ماہ کنعانی

ولہ ایضاً

سرور کون و مکان منظور انوار خدا — مظہر انوار یزدان نور چشم مصطفےٰ
سید والانسب محبوب رب العالمین — قرۃ العین علی عالی ہمم مشکل کشاء
ہادی دوران نشان بادگار اہلبیت — وارث جیلان سراج خانہ خیر النسا
عالم علم شریعت واقف سر خفے — سالک راہ حقیقت پیشوای اتقیا
یوسف مصر صداقت عیسی دین نبی — موسی طور حداقت ہم مقام انبیا
پادشاہ دین و دنیا مجمع فضل و کرم — منبع جود و سخاوت مرجع شاہ و گدا
عالم دنیا منور شد ز نور مقدمت — مرحبا یا غوث الاعظم مرحبا صد مرحبا

سید شرف الدین عیسی بن قطب الاقطاب سید محی الدین عبد القادر الجیلانی رضی اللہ تعالی عنہما

در خزینۃ الاصفیا اوردہ کہ جمیع علوم را در خدمت بابرکت حضرت غوث الاعظم رضی اللہ عنہ کسب نمودہ
درس حدیث و فقہ و وعظ میفرمود و کتاب جواہر الاسرار در علم صوفیہ کہ مشتمل بر حقایق و معارف است
تصنیف حضرت وی است و حضرت غوث صمدانی کتاب فتوح الغیب بجہت وی تصنیف فرمودہ
است و وفات آنجناب سنۃ ثلث وسبعین وخمسمایۃ رحمۃ اللہ تعالی۔

سید احمد رفاعی قدس سرہ کنیت وے ابو العباس است حسینی است از اولاد امام موسے
کاظم رضی اللہ عنہ وے بود فقیہ صالح شافعی المذہب از کبار صوفیہ سلسلہ خانوادہ رفاعیہ بوے
منسوب است وفات وی یوم الخمیس الثانی والعشرین من جمادی الاولی سنۃ ثمان وسبعین و
خمسمایۃ بام عبیدہ وہو فی عمر السبعین فی تاریخ ابن خلکان ابو العباس احمد بن ابی الحسن علی بن ابی العباس
احمد المعروف بابن الرفاعی کان رجلا صالحا فقیہا شافعی المذہب اصلہ من العرب وسکن فی البطائح
من العراق بقریۃ یقال لہا ام عبیدہ وانضم الیہ خلق عظیم من الفقراء واحسنوا الاعتقاد فیہ وتبعوہ الطائفۃ
المعروفۃ بالرفاعیۃ والبطائحیۃ من الفقراء منسوبۃ الیہ ولاتباعہ احوال عجیبۃ من اکل الحیات وہے
حیۃ والنزول فی التنانیر حمی تضرم بالنار فیطفونہا ویقال انہم فی بلادہم یرکبون الاسود ویسل ہا ویلاعبہا
ولہم مواسم یجتمع عندہم من الفقراء عالم لا یعد ولا یحصی ویقومون بکفایۃ الکل ولم یکن لہ عقب وانما عقب
لاخیہ واولادہ یتوارثون المشیخۃ والولایۃ علی تلک الناحیۃ الی الان وامورہم مشہورۃ مستفیضۃ
ولا حاجۃ الی الاطالۃ فیہا وکان للشیخ احمد مع ما کان علیہ من الاشتغال بعبادۃ شعر فمنہ علی ما قیل۔

ذا جن لیلی فہام قلبی بذکرہم	انوح کما ناح الحمام المطوق
ومن فوقی سحاب یمطر السہم والاسے	وتحتی بحار للہوی تتدفق
سلوا ہم عمر وکیف بات اسیرہا	تفک الاسار دونہ وہو موثق
فلا ہو مقتول ففی القتل راحۃ	ولا ہو ممنون علیہ فیعتق

ولم یزل علی تلک الحال الی ان توفی والرفاعی بکسر الراء وفتح الفاء وبعد الالف عین مہملۃ ہذہ النسبۃ
الی رجل من العرب یقال لہ رفاعہ ہکذا نقلتہ من خط بعض اہل بتیہ ام عبیدہ بفتح العین المہملۃ وکسر الباء
الموحدہ وسکون الیاء المثناۃ من تحتہا ثم ہاء مہملۃ وہی عدۃ قری مجتمعۃ فی وسط الماء بین واسط
والبصرۃ ولہا شہرۃ بالعراق واللہ اعلم وفی النفحات للجامی سید احمد بن ابی الحسن الرفاعی قدس سرہ

ذو المقامات العلیة والاحوال السنیة خرق اللہ سبحانہ علی یدیہ العوائد وقلب لہ الاعیان واظہر العجائب
ولکن اصحابہ فقہم الجید والردی یدخل بعضہم الیزان ویلعب بالحیات وہذا ما عرفہ الشیخ ولا اصلی واصحابہ نعوذ
باللہ من الشیطان وی از اولاد بزرگوار امام موسے کاظم است رضی اللہ تعالی عنہ ونسبت خرقہ
وے بہ بیخ واسطہ بشیلے میرسد ساکن ام عبیدہ بودہ از بطایح ابو الحسن علی کہ خواہرزادہ وی است
گفتہ است کہ یکروز بر در خلوت وے نشستہ بودم وپیش وی اواز کسی نشنیدم چون نظر کردم پیش
وے کسے نشستہ دیدم کہ ہرگز مش ندیدہ بودم ساعتے دراز با ہم سخن گفتند پس ان شخص از روزنے
کہ در دیوار خلوت شیخ بود بیرون امد وچون برق خاطف در ہوا بگذشت پس پیش شیخ در امدم وپرسیدم
کہ این مرد کہ بود گفت تو ویرا دیدی گفتم اے گفت او کسے است کہ اللہ تعالی بحر محیط را بوی محافظت
میکند ویکے از رجال اربعہ است سہ روز است کہ وی مجہور شدہ است امانمیدانند گفتم یا سیدی سبب
مجہوری وی چیست گفت وے دریکی از خبایر بحر محیط مقیم است انجا سہ شبان روز متصل باران
بارید بخاطر وے گذشت کہ کاش این باران در عمارات بودے وبعد ازان استغفار کرد بسبب این
اعتراض مجہور شدہ است پس من گفتم یا سیدی ویرا بمجوری وی اعلام کرد گفت نہ شرم داشتم
گفتم اگر فرمائی من ویرا اعلام کنم گفت میکنے گفتم اے گفت سر در گریبان خود در کشیدم واز اے
بگوشم رسید کہ یا علی سر برار سر برا ورد خود را دریکی از خبایر بحر محیط دیدم در کار خود حیران شدم
برخاستم واندکے برفتم ان مرد را دیدم بروے سلام کردم وان قصہ را باوی بگفتم سوگند برمن داد کہ ہرچہ
ترا بگویم چنان کن گفتم چنان کنم گفت خرقہ مرا در گردان من کن ومرا بر روی زمین میکش ومنادی
میکن کہ این سزاے انکس است کہ بر خدای تعالی اعتراض کند خرقہ را در گردن وی کردم وخواستم
کہ ویرا بکشم ہاتفی اواز داد کہ اے علے ویرا بگذار کہ ملایکہ اسمان بروی بزارے دارند وگریان شدند
وخداوند تعالے ازوی خوشنود شد چون ان اواز شنیدم بخود شدم چون بخود باز امدم خود را پیش
خال خود دیدم واللہ کہ ندانستم کہ چون رفتم وچون آمدم وچون وقتے کسے از سیدے احمد تعویذی طلبید
وکاغذ بیاورد کہ بنویسد اگر سیاہی نبودے کاغذ را بگرفتے وبے سیاہی بنوشتے وقتے برائے
شخصے بے سیاہی بنوشت ومدتے مدید غائب شد وبعد ازان ان کاغذ را باز اورد بر سبیل امتحان
وگفت اے شیخ برائے من دعائے بنویس چون دران کاغذ نگریست گفت ای فرزند این کاغذ

نوشتہ است وبوے داد روزی دوتن از اصحاب وی بصحرا رفتند وباہم نشستند وحکایت میکردند یکے ازان دیگرے را پرسید کہ ترا درین مدت از ملازمت سیدے احمد چہ حاصل شد گفت نجز تمنا یکہ میخواہی بکن گفت اے سیدے میخواہم کہ نامہ از اوے ما از دوزخ ہمین ساعت از اسمان فرود آید ان دیگرے گفت کرم خدای تعالی بسیار است وفضل وی بیحد است درین حال کہ ایشان درین مقال بودند ناگاہ ورقے سفید از اسمان فرود افتاد انرا برگرفتند دران ہیچ نوشتہ ندیدند پیش سیدے امدند (یعنی سید احمد) وی واز حال خود ہیچ ناگفتہ الورق رابوی دادند چون سیدے (یعنی سید احمد) دران ورق نگریست خدا تعالی را سجدہ کرد وچون سر از سجدہ برداشت گفت الحمد للہ الذی انجانی حق اصحابی من النار فی الدنیا قبل الاخرۃ گفتند ای سیدے این ورق سفید است گفت بقدرت بسیاہی نے نویسد این نور نوشتہ شدہ است ناگفتہ اند ویرا باکمال اشتغال بعبادات اشعار لطیف بودہ است فمنہا اشعار المذکورہ وبعضے گفتہ اند کہ این ابیات را از قوال شنیدہ است وبران رفتہ از دنیا درگذشت واللہ اعلم ومنہا ایضا مذکور است کہ بصحبت سید عبد القادر جیلانی رض رسیدہ ودر خزینۃ الاصفیا اوردہ کہ در اخر نجدت حضرت غوث الاعظم حاضر شدہ فایدہ ہای عظیم برداشت واز غایت محبت والدہ اش را حضرت غوث الثقلین ہمشیرہ خود خواند ویرا ہمشیرہ زادہ خود گفتے وبارہا در بارہ وی فرمودے شعر

کذا ابن الرفاعی کان منہج		لیسلک بے طریقے واشتغالے	

ابو عبد اللہ الصومعی قدس سرہ علوے بودہ حسینے جدا مادری حضرت سید عبد القادر الجیلانی ست رضی اللہ تعالی عنہ ودر نفحات اوردہ کہ وی از بزرگان مشایخ گیلان ورو سای زہاد ایشان بود ومرا واحوال عالی وکرامات ظاہر بود وجماعتے از بزرگان مشایخ عجم را دریافتہ بود ومستجاب الدعوۃ بود وقتے کہ در غضب شدے حق سبحانہ تعالی از براے وی زود انتقام کشیدے وہر چہ خواستے خدا تعالی چنان کردے وہر چیز کہ پیش از وقوع ان خبر کردے چنانکہ خبر کردہ بودے واقع شدے جماعتے از اصحاب وی بقصد تجارت بسمرقند رفتہ بودند نزدیک بسمرقند جماعتے سواران بغارت ایشان بیرون امدند جماعت تاجران شیخ ابو عبد اللہ را آواز دادند دیدند کہ درمیان ایشان ایستادہ است ومیگوید سبوح قدوس ربنا اللہ ورشویدای سواران ازمیان ما ہم سواران متفرق شدند وہیچ کس متوانست کہ اسپ خود را نگاہ دارد بعضے بگوہ ہا افتادند وبعضے بواد یہا ودوتن از ایشان با یکدیگر

جمع نتوانستند شد از شر ایشان برستند بعد ازان شیخ را در میان خود طلبیدند نیافتند چون بگیلان
باز گشتند و قصہ را باز گفتند اصحاب شیخ گفتند شیخ ہرگز از میان ما غایب نشد رحمہ اللہ تعالی۔
ابراہیم بن سعد العلوی الحسینی قدس سرہ کنیت وی ابو اسحاق است جامع بود در میان شریعت
و طریقت و علم و ورع و نفحات مذکور ست کہ وی شریف است حسینی از قدیمان مشایخ است از اہل
بغداد از انجا بشام رفت و انجا متوطن شد و صاحب کرامات ظاہر بود نظیر ابراہیم ادہم شیخ الاسلام گفت
کہ ہزار ولی ست و اند شیخ شناسم از بن طایفہ و علوی بودہ اند یکی ابراہیم بن سعد دیگر حمزہ علوی
صاحب کرامات تنبیہ این قول مقتضے ان میشود کہ در میان علویان بغیر این دو کس کسے وے
صاحب کرامت نباشد و حال آنکہ چنین نیست این قول او اگر بظاہر بگیریم چنان مستفاد میشود کہ
از میان مشایخ کہ بایشان معرفت میدارم دو کس علوی بودہ اند درین ہیچ اشکالے نیست کہ میتواند
کہ مشایخ علوی بغیر این دو کس یاد اشتنا نبودند و اگر این مراد باشد کہ از نیطایفہ فقط ہمین دو کس تا
زمان او وے بودہ اند این قول خطای فاحش است قدیر انتہی وہم در نفحات اوردہ کہ ابراہیم سعد
او ستاد ابو الحارث اولاسی است ابو الحارث اولاسے در ابتداے ارادت بخانہ خود خایکینہ خوردہ
بود و بے یاران پیش ابراہیم سعد رفت و وی در راہ بود پاے براب نہاد و ابو الحارث را گفت دست
بیار دست بوی داد پای وی در اب فرو شد ابراہیم گفت پاے تو در خایکینہ او نختہ است باین
سخن وایر امطایبہ و عتاب کرد بران کار پس گفت تو نہ جوینده این کارے برو و از خلق عزلت گیر و
فراغت دل جوی و گرد کار گرد و ہم ابو الحارث گوید کہ ابتداے دیدن من ابراہیم سعد را ان بود
کہ در غیر ایام موسم از اولاس بغرمیت مکہ بیرون امدم در راہ بسہ تن باز خوردم گفتم کہ من ہم با شما ہم
دو تن از ایشان جدا شدند من ماندم و یک تن وان ابراہیم سعد علوی بود شریف بود حسینے گفت
تو کجا میروے گفتم بشام گفت من بکوہ لکام میروم بعد ازان جدا شدیم اما ہمیشہ کتابت وی بمن
وہم وے گفتہ کہ روزے با ابراہیم سعد علوی از کوہ لکام می امدم لشکرئی دراز گوش زنے را گرفتہ بود ان
زن بما استغاثہ کرد ابراہیم بان لشکرے سخن گفت قبول نکرد دعا کرد ان لشکرے و زن ہر دو بفیاد
بعد از ان زن برخاست و لشکری بمرد من گفتم دیگر با تو مصاحبت نکنم کہ تو مستجاب الدعوتے
میترسم کہ از من بے ادبی ظاہر شود و بر من دعا کنے گفت این نیستے گفتم نے پس وصیت کرد

گفت تا بتوانی بکمتر چیزے از دنیا قناعت کن وہم وی گفتہ کہ روزے در اولاس انشستہ بودم من بجہت بیرون رفتن در حرکت آمد بیرون امدم دیدم کہ شخصے درمیان درختان نماز میگزارد در آیت او فرو گرفت چون نیک نظر کردم ابراہیم سعد بود نماز را کوتاہ کرد و سلام داد و بکنار بحر امد و لب بجنبانید ماہیان بسیار صف کشیدہ روی بوی نہادند نجاطر من گذشت کہ صیتہ زان کجا اند ہمہ متفرق شدند پس گفت اے ابو الحارث تو مرد این کار نۂ برتو باد کہ درین یگہا از خلق پنہان باشی و بتقلیلے از دنیا بسازی تا اجل تو برسد و غائب شد دیگر ندیدم او را انتہی قصہ ملاقات ابو الحارث با ابراہیم در راہ شام و بعد ازان جدا شدن و من بعد از کوہ لکام باہم فرود امدن تطبیق نمے یابد شاید کہ چون ابراہیم بر کوہ لکام رفت ابو الحارث بسوے شام رفت بعد ازان ابو الحارث بکوہ لکام امدہ بصحبت وی رسیدہ مدتے تعلیم یافت من بعد چون از انجا فرود امد بدیدن حالات وے از و تبر سیدہ وجدا شد و در نہ تلمذ وی و قصہ خایگینہ وغیرہ راست نمی آید واللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔

حمزۃ بن عبد اللہ العلوی الحسینی قدس سرہ کنیت او ابو القاسم است فی النفحات سافر فی البادیۃ علی التوکل سنین یقال لم یضع جنبہ علی الارض سنین فی الحفر وکان الاجل موعدہ اسفارہ رکوۃ ولا یفتر فی الذکر حمزۃ علوی شاگرد ابو الخیر تیناتے است وی تسکگر سنہ در بادیہ بردی گفتے تسکم سیر از معلوم است وی گفتہ صوفی را در بادیہ ان نگاہ باید داشت کہ در حضر کند صوفی در سفر در حضر است رحمہ اللہ تعالے۔

امیر سید علی بن شہاب بن محمد الہمدانی الملقب بعلی الثانی قدس اللہ تعالی سرہ فی النفحات جامع بودہ است میان علوم ظاہری و باطنی و ہر دو علوم اہل باطن مصنفات مشہور است چون کتاب اسرار النقطہ و شرح اسماء اللہ و شرح فصوص الحکم و شرح قصیدہ تائیہ فارضیہ و ذخیرۃ الملوک وغیرہ ان وے مرید شیخ شرف الدین محمود بن عبد اللہ المزدقانی بود اما کسب طریقت پیش صاحب البرہین الاقطاب تقی الدین علی دوستے کرد چون شیخ تقی الدین علی از دنیا برفت بار رجوع بشیخ شرف الدین محمود کرد و گفت فرمان چیست وی توجہ کرد و گفت فرمان انست کہ در اقصای بلاد عالم بگردے سہ نوبت بہ مسکون را سیر کردہ صحبت ہزار و چہار صد وے را دریافت و چہار صد را در یک مجلس دریافت و در سادس ذی الحجہ سنہ ست و ثمانین و سبعمایۃ نزدیک بولایت گجرات

فوت شدواز انجا نجتلانش نقل کردند رحمۃ اللہ تعالی فی اعلام الاخیار للکفوی لسان العصر سید الوقت
المنسلخ عن الہیاکل الناسوتیۃ والمتوسل الی السجات اللاہوتیۃ الشیخ العارف الربانی والعالم الصمدانی
امیر سید علی بن شہاب بن محمد الہمدانی قدس اللہ تعالی سرہ کان جامعا بین العلوم الظاہریۃ
والباطنیۃ ولہ مصنفات کثیرۃ فی علم التصوف مثل کتاب اسرار النقطۃ وشرح اسماء اللہ الحسنی وشرح
فصوص الحکم وشرح قصیدہ تائیہ فارضیہ وغیرہ ومن خلفائہ الشیخ العارف الربانی خواجہ اسحاق الختلانی
والشیخ السید الامیر عبد الدین بزرش اہادی جد السید الامیر المحترم نقیب المملکۃ العثمانیۃ کان النقیبانی
دولۃ السلطان سلیم خان استانۃ السعادۃ سنۃ اربع وثمانین وتسعمائۃ وکان السید علی الہمدانی
جمع الاوراد واختارہا من اوراد المشائخ الذین کانوا فی عصرہ وشرحہا بما یلیق بہم الشریفۃ
واقتبس من انوارہم القدسیۃ وانتخبہا من جوامع کلمہم الانسیۃ وسماہا الاوراد الفتحیۃ وہی الیوم
اوراد الاخوان الکبرویۃ الشیخ الجلیل السید علی الہمدانی اخذ الطریقۃ عن تقی الدین علی دوستی والشیخ
محمود المزدقانی وہما عن علاء الدولۃ السمنانی وہو عن نور الدین عبد الرحمن الاسفرائینی وہو عن الشیخ جمال الدین
احمد جوزقانی عن رضی الدین علی لالا عن الشیخ الکبیر ابی الجناب نجم الدین الکبری عن الشیخ اسماعیل القصری
عن الشیخ ابی النجیب ضیاء الدین عبد القاہر السہروردی عن ابی الفتوح عن الشیخ احمد الغزالی
عن ابی بکر النساج عن ابی القاسم الگرگانی عن ابی عثمان المغربی عن ابی علی الکاتب عن ابی علی
الرودباری عن السید الطائفۃ ابی القاسم جنید البغدادی عن سری السقطی عن معروف الکرخی
عن داؤد الطائی عن حبیب العجمی عن حسن البصری عن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہم انتہی میگوید
فقیر مولف اینکتاب کہ معروف کرخی را دو نسبت حاصل است یکی کہ بیان شد تعجب است از
کفوی کہ نسبت قوی را ترک نموده وان اینکہ معروف الکرخی عن الامام علی بن موسی الرضا عن ابیہ الامام
موسی الکاظم عن ابیہ الامام جعفر الصادق عن ابیہ الامام محمد الباقر عن ابیہ الامام زین العابدین عن
ابیہ الامام حسین سبط الرسول صلی اللہ علیہ وسلم عن ابیہ امیر المومنین علی المرتضی عن النبی صلی اللہ علیہ
وسلم الامام جعفر الصادق ایضا انتساب است بجدہ لامہ القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق
عن سلمان الفارسی عن ابی بکر الصدیق عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انتہی ثم قال الکفوی سمعت
شیخنا وسیدنا المولی العارف الربانی الشیخ محمد بن یوسف الفرکنی السمرقندی یحکی عن شیخہ المجذوب

عبد اللطیف الجامی عن شیخه المخدومی الاعظم حاجی محمد البوشانی عن شیخه شیخ شاه بیداوزی عن شیخه محمد الملقب بالرشید عن شیخه السید الامیر عبد الله البرزش ابادی عن شیخه المرشد الکامل والشیخ المکمل اسحاق الختلانی عن شیخه قدوة العارفین دلیل السالکین منبع المعارف الربانی معدن اللطف السبحانی السید علی الهمدانی لما جمع اورادا لفتحیه وانتخبها من جوامع کلماتهم القدسیه علی حسب ملکاتهم الانسیته ای فی منامه ان الملایکة تغیر ونها فی شعبته جارکاه ویطوفون حول العرش وفی ایدیهم طبق من نور مملو من اللالی والجواهر یشیرون ثم قال الشیخ محمد السمرقندی ولهذا مشایخنا یخاطبون القرون فی شعبته جارکاه ومن تصانیفه ذخیرة الملوک وهو کتاب لطیف وانشاء شریف مشتمل علی لوازم قواعد السلطنة الصوری والمعنوی وبنی علی ذکر احکام الحکومة والولایة وتحصیل السعادة الدنیوی والاخروی ورتب علی عشرة ابواب الی اخره ذکر پسر وی سید محمد همدانی که خلیفه وی بود در محل خود خواهد آمد۔

سید برهان الدین محقق الترمذی قدس الله تعالی سره وی جامع بود میان شریعت وطریقت وعلم وعمل ودانشمندی بزرگ بود فی النفحات وی سیدست حسینی از ترمذ است از مریدان وتربیت یافتگان مولانا سباء الدین ولد وبسبب اشراف وی در خواطر خراسان وترمذ سید سروان مشهور بود همانروز که مولانا بهاء الدین ولد فوت شد وی در ترمذ یا جمعی نشسته بود گفت دریغا که حضرت استاد وشیخ ما ازین عالم رحلت فرمود وبعد از چند روز بجهت تربیت مولانا جلال الدین بقونیه متوجه شد وخدمت مولانا مدت نه سال در خدمت وملازمت وی بنیازمندی وترتیبها یافت گفته اند که چون خدمت شیخ شهاب الدین سهروردی برود آمده بدیدن سید برهان الدین آمد سید برخاکستر نشسته بود از جای نجنبید شیخ ازدر تعظیم کرد ونشست وسخنی واقع نشد مریدان پرسیدند که موجب سکوت چه بود شیخ فرمود که پیش اهل حال زبان حال باید نه زبان قال پرسیدند که ویرا چگونه یافتی گفت که دریائیست مواج پر از دور معانی حقایق عمدی بغایت آشکار وبغایت غایت پنهان وخدمت شیخ صلاح الدین رحمه الله از جمله مریدان سید بوده وسید میفرموده که عالم را بشیخ صلاح الدین بخشیدم وقالم را بمولانا وفرا بتر که سید در والفتح فیصریه ست سلام الله وتحیاته علیه وعلی جمیع عباد الله الصالحین۔

سید عبد الله برزش ابادی قدس سره علوی بود حسینی شافعی المذهب اشعری المعتقدات در اعلام الاخیار انچه در مناقب او اورده ملخص ان اینست الشیخ العارف الربانی والمرشد الکامل

الصمدانی مجمع الفنون المجاهدة منبع عیون المشاهدة فتاح کنوز الحقایق مصباح رموز الدقایق شرف العترة الحسینیة
السید عبد السلام البرزش ابادی کان فخر زمانه ومقدم اوانه نسباً وحسباً وکان نقیب السادات الاشراف
بمملکة خراسان وکان نقیب الملکة السید المحترم المذکور تحصیل نسبه الیه وهو جد بحیث حکی ان الشیخ
العارف بالله عبد اللطیف الجامی المخدوم لما قدم هذه الدیار طلبه السلطان الغازی سلیمان خان
فدخل علیه یقال ان السلطان المذکور اخذ عنه التلقین وکان مریداً له فسأله فی اثناء الصحبة
عن سبب مجیء الشیخ الی قسطنطینیة فقال جئنا الی هذه البلدة الطیبة لزیارة
مخدومنا السید المحترم فانه نخل الشیخ الاعظم السید عبد السلام البرزش ابادی وهو رجل عظیم القدر شریف
النسب اخذ التلقین وادب الطریقة عن خواجه اسحاق المختلاتی عن الامیر السید علی الهمدانی عن الشیخ
محمود المزدقانی عن عبد الرحمن الکسرنی عن جمال الدین احمد الجوزقانی عن صفی الدین علی الاامن مجد الدین
البغدادی عن نجم الدین الکبری عن اسماعیل القیصری عن شهاب الدین السهروردی عن احمد الغزالی عن
ابی بکر النساج عن ابی القاسم الجرجانی عن ابی عثمان المغربی عن ابی علی الکاتب عن ابی علی الرودباری
عن جنید البغدادی عن سری السقطی عن معروف الکرخی الی اخر النسبة کما مر مخفی نماند که در ذکر سید علی همدانی
این نسبت بانمطور نوشته شد که اسماعیل قیصری از ابو النجیب سهروردی وی از ابو الفتوح وی از احمد
غزالی ودر نجا بجای ابو النجیب شهاب الدین نوشته ونام ابو الفتوح ترک نموده مگر صحیح انست که در ذکر
علی همدانی گذشته والله اعلم وشیخ رشید خرقه از سید عبد الله پوشیده بعد ازان گفت شیخ عبد اللطیف
که بدان ای سلطان که سید عبد السید صحیح النسب وکثیر الحسب بود وله مقامات عالیة وکرامات سامیة
مع ذلک بود نقیب الاشراف در دیار خراسان وبنود کسی در انجا نقیب محترم تر ازو تعظیم وتفخیم وی را
نزد سلطان وارکان السلطنة تا اینکه بلند شد امر او وکار او بالا گرفت تا اینکه نزاع نمودند در بالا نشستن
در اعیاد بر شیخ الاسلام مفتی الانام مولی المعظم استاذ العالم ابو السعود العمادی وبود که اول ملازمت
میکرد بدر دازها دبلکه در دروازه خواستی او وبودم من که در بعض از روزها وشب ها حاضر میشدم در مجلس
عالی او پس شنیدم بارها که در راز میکرد زبان خود را بردی ومبتیر طعن میکرد او را او میگفت ای اعیان
چه میگوید شیخ الاسلام ومفتی الانام در زکوة وحج بیت الله الحرام وبود شیخ الاسلام صاحب ثروت
عظیم طلب کرد اجازت برای حج از سلطان پس رخصت داد توفی السید احمدی وثمانین وتسعمایة

رحمه الله تعالی۔

خواجه ابو احمد ابدال چشتی قدس سره علوی بود حسنی از علمای اتقیای طایفه صوفیه ذو المقامات العالیه والحالات السنیه صاحب سماع وجد وحال بود در خزینة الاصفیا نسب او بدینگونه ذکر نموده که ابو احمد بن سلطان فرسنا فرزند ابراهیم بن یحیی بن حسن بن مجد المعالی الشهیر بعبد المعالی بن ناصر الدین بن عبد الله بن الحسن بن الحسن بن امیر المؤمنین علی المرتضی رضی الله تعالی عنهم مخفی نماند که عبد الله محض پسری ناصر الدین نام نداشت غالبا که در اینجا نام چند کس دیگر فرو گذاشت شده باشد وصاحب خزینه در بیان سلسله نسب غلطی نموده مگر اینکه او علوی وحسنی است درین شکی نیست چرا که دیگر متقدمین بدین قایل اند فی النفحات وی پسر سلطان فرسنا نه است که از شرفای حسنی است وامیر ولایت بوده ویرا خواهری بوده نهایت صالحه شیخ ابو اسحاق شامی بخانه وی آمدی وطعام وی خوردی روزی ویرا گفت که برادر ترا فرزندی خواهد بود که دیر سلطانی عظیم باشد می باید که ملحافظت حرم برادر خود بکنی تا در ایام حمل چیزی که دران حرمتی وشبهه باشد نخورد آن ضعیفه صالحه بموجب فرموده شیخ ابو اسحاق بدست خود ریسمان ریسیدی وبازار فرستادی وبفروختی وبا محتاج حرم برادر خود مهیا داشتی تا در زمان خلافت معتصم بالله خلیفه متولد شد وهمان صالحه اورا در خانه خود ش از وجه حلال پرورش میداد وگاه گاه که شیخ ابو اسحاق بخانه وی آمدی ودر آوان صبی که خواجه ابو احمد را بدیدی گفتی که ازین کودک بوی ان می آید که از وی خاندانی بزرگ ظاهر گردد واحوال عجیبه وآثار غریبه مشاهده افتد وقتی که خواجه ابو احمد سن بست سالگی رسیده بود همراه پدر خود سلطان فرسنا قضا قصه شکار بجانب کوه رفت ودر اثنای شکار از پدر واتباع جدا افتاد بمیان کوهی رسید دید که چهل تن از رجال الله بر سنگی ایستاده اند وشیخ ابو اسحاق شامی میان ایشان است حال بروی بگشت از اسب فرود آمد ودر پای شیخ افتاد اسب وسلاح هرچه داشت بگذاشت وپشمینه در پوشید وبا ایشان روان شد هرچند پدر واتباع وی اورا طلب کردند نیافتند بعد از چند روز خبر آمد که وی با شیخ ابو اسحاق در فلان موضع ازان کوه ها بوده است پدرش جمعی را بفرستاد تا ویرا بیاورند هرچند بدادند نبندد نهادند ویرا ازانچه دران بود بازنتوانستند آوردگونید پدرش را خبر نبود روزی فرصت یافت بانجا وآمد ویرا محکم ببست وخمها را بشکستن گرفت پدرش را آگاه کردند بیامد وبرامد واز غایت غضب سنگی بزرگ برداشت که ازروزنه بالای بام بروی زندان روزنه فراهم آمد و

سنگ را بگرفت باز سنگ در ہوا معلق بایستاد و دیر ایچ نوعی نرفت ترسید چون پدرش احوال مشاہدہ کرد بر
دست وی توبہ کرد و از وی امثال این کرامات و خوارق عادات نہ چندان ظاہر شدہ است کہ
بتفصیل ادای ان توان کرد ولادت او در سنۃ ستین و مائتین و وفات وی در سنۃ خمس و
خمسین و ثلثمایۃ و عمر شریفش نود و پنج سال بودہ در خزینہ روز ولادت را ششم رمضان سنہ مذکورہ روز
وفات غرہ جمادی الثانی سنہ مذکور گفتہ در خزینہ اورد کہ خلاصہ اش اینست وی چون ہفت سالگی رسید
اکثر در مجلس سماع خواجہ ابو اسحاق شامی حاضر شدی و تعلیم علم ظاہری تمیز از وی یافتے و بعمر شانزدہ سالگی
از تحصیل علوم ظاہری فراغت یافت و مرید خواجہ شد از خلق خلوت گزید و مجاہدہ مشاقہ پیش گرفت
چنانچہ بعد ہفت روز طعام خوردے و وضو کردی و زیادہ از سہ لقمہ نخوردی و بعد از چہل روز بفضائے
حاجت انسانی و بہیت الخلا رفتی پس ہشت سال ریاضت شاقہ کشید و تا سے سال پشت بر بستر
خواب ننہاد تا خرقۂ خلافت یافت چون کرامت او مشہور شد علمای عہد بر او حسد بردند و در باب شنیدن
سماع زبان طعن بر خواجہ بکشادند و محضرے درین باب نوشتہ پیش امیر نصر کہ حاکم عادل و خال حقیقی خواجہ
بود بردند و درخواست بحث نمودند چنانچہ مجلس عالی ترتیب یافت پس از اکابر و علمای عہد در انجا
جمع امدند و خواجہ را ہم طلب کردند و ارادہ نمودند کہ چون خواجہ باید پیرا تعظیم نکنند بعد ازان چون وی بیاید
بے اختیار تعظیم و استقبال بجا اوردند و بر بالاے صف نشاندند و بحث مسئلہ سماع اغاز نمودند خواجہ
محمد خانبندہ نام خادمے داشت امی محض بود با و مخاطب شدہ فرمود کہ جواب بدہ او خود را دران وقت
چنان یافت کہ محدث نہ و فقیہ تر از وی دران زمان ہیچکس نبود و جواب شافی داد کہ علما خاموش
شدند و خجل و سرنگون گشتند خواجہ بر ہر کہ نظر انداختے صاحب کرامت شدے و اگر مریض بودے
شفا یافتے و حین سماع چنان نوری روشن از جبین مبارکش طالع شدے کہ لمعان ان تا باسمان رسیدے
و غالبا کہ این احوال حضرت شیخ را در وقت مخصوص و غلبہ حالت بودہ نہ انکہ مدام بودے واللہ اعلم بحقیقۃ الحال
خواجہ سید محمد بن ابی احمد چشتی قدس اللہ تعالی سرہ ولادت او بقول صاحب خزینہ لیلۃ
عاشر المحرم سنۃ احدی و ثلثین و ثلثمایۃ و وفات وی بقول مولانا جامی سنہ احدی عشر و اربعمایۃ
روز وفات او بقول صاحب سیر الاقطاب چہار دہم ربیع الاول و بقول صاحب سفینہ غرہ رجب
بالجملہ عمر شریفش ہشتاد سال کم و بیش و مولد و مدفنش چشت است فی النفحات وی بعد از وفات

پدر قایمقام وی بود و بموجب فرموده پدر بانکه بست و چهار ساله بیش نبود تحصیل علوم دینی و معارف یقینی کرده بود و زهد و ورع تمام داشت از دنیا و اهل ان بغایت مجتنب بود همواره بزرگان دنیا تحرص مینمود و میگفت چون اول و اخر بانرک دنیا خواهد بود خود را از غرور و فریب وی نگاه می باید داشت و نتیجه محمود بگیرند بغزو سومنات رفته بود خواجه را رو داقعه نمودند که بمدد گاری وی می باید رفت در سن هفتاد سالگی با درویشی چند متوجه شد چون انجا رسید نفس مبارک خود با مشرکان و عبدهٔ اصنام جهاد کرد روزی مشرکان غلبه کردند و لشکر اسلام پناه ببشیه اوردند و نزدیک بود که شکست بر ایشان اید خواجه را در چشت مریدی بود اسیایان محمد کاکو نام خواجه او را داد کاکو دریاب دجال کاکو را دیدند که اضطراب میکرد و مجاربه مینمود تا لشکر اسلام نصرت یافتند و کافران هزیمت کردند و در همان وقت محمد کاکو را در چشت دیده بودند که کلاه اسیا را داشته بر در و دیوار استانی می زد از وی سبب پرسیده بودند همین قصه را گفته بود استاد مردان رحمة الله علیه از قصبه سنجان خواف از مریدان خواجه است و سالها کلوخ استنجا و ضوی ویرا مهیا میداشت روزی که او را اجازت بوطن امر کردند بگریست و گفت که من طاقت مفارقت شما کجا دارم خواجه کرم نمود و گفت هر وقت که ترا از وی دیدار ما باشد چون اسبای حسام و مسافت های مکانی مرتفع گردد و ما را از هم جدا نبینی و همچنان بود و دیدار استاد دیگفتی که من از سنجان چشت را می بینم رحمة الله تعالی ـ

سید یوسف بن محمد بن سمعان چشتی قدس الله تعالی سره وی بقول صاحب خزینه حسنی الحسینی است و سلسله نسب او بدینوجه بیان نموده که یوسف بن محمد بن سمعان بن سید ابراهیم بن محمد بن حسین بن عبد الله الملقب بعلی اکبر بن الامام حسن العسکری بن علی النقی بن محمد تقی بن علی الرضا بن موسی الکاظم بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضی رضی الله تعالی عنهم اجمعین صاحب خزینه درمیان این نسب خطای فاحش نموده چرا که عبد الله پسر حسن عسکری شمرده و حال آنکه حسن عسکری بغیر از محمد که او را مهدی گویند اولاد دیگر نداشت و باتفاق مورخین ثابت است که نسل حسن عسکری باقی نمانده مگر محمد که بزعم شیعه مفقود و نزد اهلسنت وفات یافته و از وی نسل نمانده پس نزد اهلسنت نسل او منقطع ست و نزد شیعه مفقود است شاید سلسله نسب او بدینگونه باشد که عبد الله پسر امام موسی کاظم ست الی اخر النسبة بالجمله علوی بود و عالم و متورع و در اکابر صوفیه معدود

است و صاحب سماع و وجد و حال بود وفات وی ثالث رجب سنه تسع و خمسین و اربعمایه فی النفحات
وی خواهرزاده خواجه محمد بن ابی احمد است و مرید و تربیت یافته وی خواجه محمد تا شصت و پنجسال متاهل
نشده بود همشیره داشت که خدمت وی کردی و خوردن و پوشیدن از دست رشته وی بودی
و سن وی بکهل رسیده بود و بسبب خدمت برادر داشت قال بطاعت خدای تعالی میل تزوج
نداشت شبی خواجه محمد پدر بزرگوار خود ابو احمد را در خواب دید که گفت در ولایت شاقلان مردی است
محمد بن سمعان نام تحصیل علوم کرده و روزگار بصلاح گذرانیده خواهر خود را بادی عقد کن خواجه وی را
طلب داشت و همشیره را بادی عقد کرد و وی هم در چشت متوطن شد خواجه یوسف از ایشان
متولد شد خواجه محمد بعد از شصت و پنجسالگی متاهل شده بود اما ویرا هیچ پسری بزرگی نرسیده بود خواجه
یوسف را بمنزله فرزند میداشت و تربیت میکرد تحصیل علوم و سلوک راه خدای تعالی و لالت
بنمود بعد از وفات وی قایمقام وی شد خواجه یوسف را بعد از پنجاه سالگی میل انزوا و انقطاع
شد خواست که نزدیک بمزار خواجه حاجی مکی که بسیار بزرگ بوده و شیخ ابو اسحاق شامی زیارت
ایشان را بسیار میکرد حجره خانه و زمین بکند با شارت هاتف غیبی ان موضع را که حالا حجره خانه وی است
اختیار کرد چون بیل و کلند او رد زمین بغایت محکم بود چنانکه هیچکس از انتوانست کند خواجه کلند برداشت
و بدست مبارک خود از چاشتگاه تا نماز پیشین ان را با تمام رسانید و مدت دوازده سال در انجا بسر
برد چندان سکر و دهشت و وله و حیرت بروی غالب شده بود که گاه بودی که چون خادم اب وضو بردست
وی ریختی و باشناسد وضو از خود غایب گشتی و یکساعت کما پیش دران غیبت باندی و باز حاضر
شدی و وضو را با تمام رساندی در انوقت که شیخ الاسلام ابو اسماعیل عبد الله الانصاری
الهروی قدس سره الله تعالی بمزار چشت رسیده بود بادی ملاقات کرده است و بعد از معاودت
بهرات در مجالس و محافل استحسان وی میکرد و عمر خواجه یوسف بهشتاد و چهار سال رسیده بود در
وفات خود پسر مهین خود خواجه قطب الدین مودود را بتحصیل علوم وصیت کرد و قایمقام خود گردانید
رحمه الله تعالی ـ

مودود بن یوسف چشتی قدس الله تعالی سره در خزینه آورده که در عمر هفت سالگی قران حفظ کرد
و در عمر شانزده سالگی بکمال تحصیل علم رسید و کتاب منهاج العارفین و خلاصة الشریعة تصنیف

کرد حق تعالی او را قبولی عظیم داده بود چنانچه از بیت المقدس تا نواحی چشت و بلخ و بخارا وغیره سیر نمود و دو هزار
خلیفه داشت و مرید انش را حدی و نهایتے نبود و مزار وی محل اجابت دعا است و اولاد او نیز کثیر
بوده اند چنانچه خطه چشت از اولاد وی معمور است ولادت وی سنه تلثین و اربعمایته و وفات وی
غره رجب سنه سبع و عشرین و خمسمایته و وقتیکه پدرش وفات کرد عمر او انوقت بست و نه سال بود
در نفحات گفته که عمر او انوقت بست و شش سال بود و هذا هو الاصح برین تقدیر ولادت او سنه
ست و ثلثین و اربعمایته باشد و مدت عمرش بقول اصح نود و چهار سال است و الله اعلم فی النفحات
وی در سن هفت سالگی قرآن را با وضع ان حفظ کرده بود و تحصیل علوم اشتغال میداشت چون
والد بزرگوار وی خواجه یوسف از دنیا برفت و وی را بجای خود بنشاند وی بخصال حمیده موصوف بود و
با فعال پسندیده معروف و مردم انولایت همه در مقام اعتقاد و محبت و انقیاد ارادت وی بودند و
توفیق شرف صحبت و دولت تربیت شیخ الاسلام احمد النامقی الجامی قدس الله تعالی سره نیز یافته بود
در انوقت که حضرت شیخ الاسلام احمد از ولایت جام بهراة تشریف اورده بود خواص و عوام مشاهده
کرامات و خوارق عادات که از ایشان ظاهر میشد نمودند و همه مرید و معتقد وی شدند و این قصه در
اطراف و اکناف انولایت انتشار یافت و از نواحی هرات متوجه مزار متبرک چشت شد چنانچه خواجه
مودود چشتی مریدان بسیار جمع کرده است مے آید تا شیخ الاسلام را از ولایت بیرون کنند اصحاب
شیخ الاسلام از اینها شنیده میداشتند و وی خود از همه بهتر میدانست چون روزی بامداد سفره آوردند
گفت که ساعتے صبر کنید که جماعتے رسولان در راه اند چون ساعتے برامد خادم درامد که اینجماعت رسیدند
ایشانرا در اوردند و سلام گفتند و جواب شنیدند و طعام خوردند و سفره برداشتند شیخ الاسلام گفت
که شما میگویید یا بگویم که شما بچه کار امده اید ایشان گفتند حضرت شیخ بفرمایند فرموده که خواجه زاهد مودود
شما را فرستاده است که احمد را بگویید که تو بولایت ما چه کار امدهٔ بسلامت بازگرد و گرنه چنانکه باز باید گردانید
ترا باز گردانیم رسولان تصدیق کردند پس فرمود اگر مراد از ولایت این دیهاست این ملک مرد ما نیست
نه از ان اوست نه از ان من و اگر مراد از ولایت این مرگوسفندان ایشان خود رعایاے سنجرند
پس شیخ الشیوخ سنجر باشد و اگر مراد از ولایت انست که من میدانم دا ولیاے خداے
عزوجل میدانند فردا بایشان نمایم که کار ولایت چیست و چونست چون این سخن بگفت ابری

عظیم برامد و شبانه روزی ببارید و هیچ منقطع نشد روز دیگر بامداد شیخ الاسلام گفت که ستوران ساخته کنید تا برویم اصحاب گفتند که امکان ندارد که درین دو سه روز بعد ازانکه دیگر نبارد و هیچ ملاحی از اب تواند گذشت شیخ فرمود که سهل باشد که امروز ملاحی کنیم پس روان شدند چون بصحرا بیرون امدند شیخ الاسلام نگاه کرد دید که جمعے انبوه سلاحها بسته همراه ایشانند پرسید که ایشان کیانند گفتند مریدان و محبان شما اند شنیده اند که جماعتے بعداوت شما مے آیند فرمود که انهارا بازگردانید که تیغ و تبر کار سنجر است و سلاح این گروه سلاح دیگر است شیخ الاسلام یاتنے چند روی براه نهادند چون بکنار اب رسیدند اب بسیار بود شیخ الاسلام فرمود که امروز قرار انست که ما ملاحے کنیم سخنے از معارف اغاز کردند چندان ذوق بدلها رسید که همه والهٔ و حیران شدند پس فرمود که همه چشمها را بر هم نهید و بگویید بسم الله الرحمن الرحیم سه بار تکرار کرد و هر کس که چشم زد و باز کرد و پاے افراز ترکرد و هر کسیکه دیر کشاد خود را بران طرف اب یافت پس پاے افزار ایشان خشک بود چون رسولان آنرا مشاهده کردند تعجیل پیش خواجه مودود رفتند و این حال را باز گفتند کسے باور نداشت خواجه مودود یاد و هزار مرید سلاح بسته متوجه شدند و در راه بشیخ رسیدند چون نظر شیخ بر دی افتاد از اسپ پیاده شد و بوسه بر پاے شیخ داد شیخ دست بر پشت وی میزد و میگفت کار ولایت چون می بینی ندانسته که بولایت مردان چشم و سلاح نباشد برو سوار شو که کودکے و نیندانے که چه میکنے چون بده در امدند شیخ الاسلام با اصحاب خود در محله فرود امدند خواجه مودود با مریدان در قلعه دیگر روز دیگر مریدان خواجه مودود گفتند که ما امده بودیم تا شیخ احمد را از ولایت بیرون کنیم امروز با ما دو یک دیهه بنشست در تیمنے بعد ازین اندیشه باید کرد خواجه مودود گفت مرا صواب چنان مے نماید که بادا و برخیزم و بخدمت وی رویم و اجازت خواهیم و باز گردیم که کاروی نه بقوت بازوے باست مریدان گفتند که ما هم مشورت کرده ایم صواب انست که جاسوسے برکار کنیم که چون وقت قیلوله خلوت شیخ شود پیش وی کسے نباشد رتنے چند در خدمت تو برویم و دمار ی بنیاد کنیم و حالتے برایم و دران میان چیزے بروی زنیم خواجه مودود گفت که این صواب نیست که صاحب ولایت و کرامت است ما فائده نداشت چون وقت قیلوله شد اصحاب شیخ متفرق شدند خادم خواسته که جامه خواب بگستراند تا شیخ قیلوله کند فرمود که یکساعت توقف کن که کاری درپیش است

ناگاه کسے در بکوفت خادم چون در بکشاد خواجه مودود را دید که با یتیمی انبوه در اندند و سلام گفتند و آغاز
سماعی نهادند و نعره زدن گرفتند شیخ الاسلام سر بر آورد و گفت هی هی سملاکجائی و این سملا مردے
بود سرخت از عقلاے مجانین و صاحب کرامات او پیوسته در خدمت شیخ الاسلام بودی هم در لحظه
حاضر شد و بانگ بر ایشان زد ایشان کفش و دستار بگذاشتند و میگریختند همین خواجه مودود ماند عظیم
خجل بر پاے خاست و با استغفار سر بر هنه کرد و گفت بر شمار و شن است که این نوبت من باین رضا
ندادشتم شیخ الاسلام گفت راست میگوئی اما چرا با ایشان در اندن موافقت کردی خواجه مودود گفت
بدگردد عفو فرمایند شیخ الاسلام گفت عفو کردم بر دو این قوم را بازگردان و دو دخدمتگار نگاه دار که سه
روز تو قف کن چنان کرد پس پیش شیخ الاسلام آمد و گفت چنانکه گفته بودی کردم دیگر چه میفرمائید تا
چنان کنم شیخ الاسلام فرمود که اول مصلا بر طاق زن بر و علم امور که زاهد بے علم مسخره شیطان باشد گفت
قبول کردم دیگر چه میفرمائید فرمود که چون از تحصیل فارغ شوی احیاے خاندان خود کن که اباو اجداد تو
بزرگ بوده اند و صاحب کرامت خواجه مودود گفت چون مرا باحیاے خاندان میفرمائید هم شما بروید تبرک
تمین مرا اجلاس فرمایند شیخ الاسلام گفت که پیشتر ای پیشیر امد و دست وی بگرفت و بر کنار چاریایش
خود بنشاند و سه بار گفت که بشرط علم پس سه روز در خدمت شیخ الاسلام بود و فوائد بسیار گرفت
دستوار شها یافت و باز گشت و بعد ازان باندک فرصتے بجهت تحصیل علوم و تکمیل مجارت بجانب بلخ و بخارا تشریف
برد و مدت چهار سال بقدر وسع و امکان در ان باب اجتهاد نمود و دران وادی هر جا زوی آیات بینات
و کرامات عجیبه بتفصیل ان بتطویل فی انجامذ ظاهر شد بعد ازان بچشت مراجعت کرد و تربیت مریدان
و مستفیدان مشغول شد و از اطراف طالبان روی ارادت بصحبت و خدمت وی اوردند انتهی صاحب
خزینه قصه ملاقات خواجه مودود با احمد جامی از ملفوظات مودودی نیو عد یگر نقل نموده که بسیار سخنان مخالف
اینست چون نزد راقم حروف قول صاحب نفحات مرجح ست لاجرم ترک ان نموده انچه مرجح دانست
نقل نمود و الله اعلم بحقیقة الحال -

احمد بن مودود بن یوسف الچشتی قدس سره در خزینه اورده که وی در علوم ظاهری و باطنی عالم و در
ارشاد و هدایت مقتدای وقت بود و بصحبت شیخ شهاب الدین سهروردے رسیده حضرت شیخ
وی را تعظیم و تکریم نمود و قبروے در چشت است و فی النفحات وے بسیار بزرگ بوده و بعد از پدر بمقام

وی نشسته ومقبول همه طوایف بوده وبرکافه انام شفقت عام ومروتے تمام داشته است گویند
که شبے حضرت رسالت را صلی الله علیه وآله وسلم در واقعه دید که فرمود ای احمد اگر تو مشتاق ما نیستے ما
مشتاق توایم چون بامداد شد سه یار موافق اختیار کرد ومجهول وار چنانکه کسے ویرا نشناسد بزیارت
حرمین الشریفین زادهما الله تشریفا وتکریما متوجه شد چون اقامت ارکان وشرایط حج کرد بحرم محترم
مدینه وروضه شریفه مصطفوی صلی الله علیه وسلم علے زوارها تحف التحایا توجه نمود ومدت شش ماه مجاورت
کرد وگویند که مداومت ومواظبت وی بمجاورة حرم خلوتا تراگران امد خواستند که ویرا برنجانند
از روضه شریفه او را امد چنانچه همه حاضران شنیدند که ویرا مرنجانید از جمله مشتاقان ما است وبعد از رجعت
از مدینه ببغداد رسید ودر خانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی قدس الله تعالی سره فرود امد شیخ ویرا
تعظیم واحترام بسیار کرد وخلیفه بغداد بنابر خوابی که دیده بود ویرا طلب کرد وو ظایف اکرام واحترام بجای
اورد وخلیفه را نصایح جایگیر وموا عظ دلپذیر گفت وهمه در محل قبول افتاد وفتوحے اورد ومدتے بحمایت وحفاظت
خلیفه محترمے برداشت چون بیرون امد بر فقرا قسمت کرد وبجزاسان توجه نمود ولادت وی در سنه
سبع وخمسمایة بوده ووفات وی در سنه سبع وسبعین وخمسمایة رحمه الله تعالی ۔

سید محمد بن علی الهمدانی قدس سره ذکر والد بزرگوارش عنقریب گذشت ودانست مال را بادانست
حال جمع نموده وارث حقیقے پدر بزرگوار خود گشته جامع بود در میان شریعت وطریقت نسب عالی وحسب
وافر داشت موصوف بود بکمال زهد وعلم وورع وفات وی در سنه تسع وثمانمایة بعد از پدر بست
وچهار سال زندگی کرد در حرمین الاصفیا ورده که وی خلیفه اعظم پدر خود است وبجز بست ودو سالگی بعد
وفات پدر عالیقدر در کشمیر امد وتا دوازده سال بهدایت خلق وترویج اسلام مصروف ماند وسلطان
قطب الدین وسلطان سکندر بت شکن حلقه اطاعت وی بگوش هوش خود انداختند وسیده صالحه
بیبے تاج خاتون بنت سید حسن بهادر را بعقد نکاح وی در اوردند وان عفیفه تا پنجسال تحت حضرت
مانده برحمت حق پیوست ودختر ملک سیفیه وزیر سلطان که بعد تشریف بری الحضرت خلعت اسلام
پوشیده بخطاب ملک سیف الدین مخاطب شده بود بعقد نکاح وی در امد وحضرت سید رساله
در علم تصوف برای سلطان نوشت وکتاب شرح منطق در مدت یکشب بنام سلطان سکندر تصنیف
فرمود وبدین غایت رواج احکام شرع در کشمیر مروج شد که سماع وغرامیر بک قلم ازان خط موقوف کردند

و دہل سوای دروازۂ سلطانی ہیچ جائی نواختند و سلطان سکندر پاسخا طر انجناب خانقاہے
بر سر چشمہ بون بنا کرد کہ اغاز عمارت در سال ہفتصد و نود و ہشت و اتمام در ہفتصد و نود و نہ بود و
حضرت سید یکدانہ جواہر لعل بدخشے کہ ہمراہ داشت تبرکا بسلطان سکندر عطا فرمود و در سال ہشتصد
سید محمد از کشمیر روانہ بیت اللہ گردید و وقت رخصت سلطان را برای ترویج اسلام تاکید فرمود چنانچہ
سلطان حسب الحکم انجناب بدنیابت معروف بانیکا خیر شد کہ ہزارہا بتخانہ را مسمار کرد و خلق بیشمار
را داخل اسلام نمود و در تواریخ غلطی است کہ سلطان سکندر بت شکن سہ خروار رشتہ ہای زنار
از گردن کفار بر آورده سہ بار بسوخت و چون سید محمد ہمدانی بعد ادای حج کعبہ و خطہ کشمیر شد بمقام مکولاب
جائیکہ حضرت امیر کبیر بر حمت حق پیوستہ بود رسید رخت اقامت ازین دار برافشت پر بست و
در جوار غفار پدر بزرگوار و فن گردید رحمہ اللہ تعالی۔

سید ابو الحسن المغربی الشاذلی قدس سرہ در نفحات الانس آورده کہ نام وی علی بن عبد اللہ است
شریف است حسنی ساکن اسکندریہ بودہ است و جمعے کثیر انجا بصحبت وی پیوستہ اند از کبار اولیا
اللہ و عظماے مشایخ است توفی سنۃ اربع و ستین و ستمایۃ سلسلہ عالیہ شاذلیہ بوی منسوب
است ذکر وی در نفحات طول است رحمہ اللہ تعالی۔

سید شریف علامہ جرجانی قدس سرہ کنیت او ابو الحسن است و علوی بود صحیح النسب در جمیع
علوم عقلی و نقلی یگانہ روزگار و فرزانہ اعصار کمتای زمان و ولی تقریر دوران وحید عصر و فرید دہر بود
و جامع بود در علم و ورع و صاحب تصانیف عالیہ کثیرہ بود حضرت میر در تکمیر و شرح فارسی بر کافیہ و صغری
و کبرے و میر السیالکوتی و میر بر قطبے و شرحیہ شرح سراجیہ و فرائض و شرح مواقف و حاشیہ کشاف
و حاشیہ اسرار التنزیل و غیرہ از تصانیف او است ولادت وی سنۃ اربعین و سبعمائۃ
و فات وی سنۃ ثمان عشر و ثمانمائۃ اخذ علم از مولانا قطب الدین رازی کہ صاحب قطبی است
نمودہ و بصحبت بسی علماے کبار و مشایخ نامدار از صوفیہ رسیدہ و اخذ طریقت از خواجہ علاء الدین
عطار نمودہ و وی از خواجہ بہاء الدین نقشبند بخاری الی اخر النسبۃ و بصحبت مولانا نظام الدین خاموش
و شیخ زین الدین علی کلال از صوفیہ رسیدہ و بسے فواید برداشتہ فی النفحات در ذکر خواجہ
علاء الدین عطار مصنف انکتاب میگوید کہ این فقیر از بعضے عزیزان شنیدہ است کہ قدوۃ العلماء المحققین

واسوة الکبراء والمحققین صاحب التصانیف الفایقة والتحقیقات الرایقة السید الشریف الجرجانی رحمة الله تعالی
کرتوفیق انخراط در سلک اصحاب حضرت خواجه علاء الدین عطار قدس سره یافته بوده است و نیاز و
اخلاص تمام نجادمان و ملازمان ایشان داشته بارها میگفته تا من بصحبت شیخ زین الدین علی
کلال کرا بشیراز است نرسیدم از فیض نرستم و تا بصحبت حضرت خواجه علاء الدین نه
پیوستم خدا یرا نشناختم و فی الرشحات یعلی بن الحسین الواعظ الکاشفی حضرت خواجه علاء الدین
قدس سره خدمت سید شریف را بصحبت مولانا نظام الدین خاموش امر فرموده بودند و خدمت سید
شریف بفرموده حضرت ایشان ملازمت مولانا نظام الدین خاموش علیه الرحمة مینمودند و میفرموده اند
که خدمت مولانا نظام الدین خاموش فرموده اند که چون خدمت سید شریف جرجانی بصحبت حضرت
خواجه علاء الدین پیوستند و حضرت خواجه ایشان را قبول فرمودند ایشان از حضرت خواجه التماس نمودند
که مرا صحبت با کسے فرمایند از اصحاب خود که بواسطه وی لهیت این مجلس حاصل کنم و مناسبت با اهل
این نسبت پیدا سازم حضرت خواجه ایشان را بصحبت ما حواله کردند و خدمت سید بعد از فراغت درس
سے آمدند و پیش ما سے نشستند و سکوت میکردند روزی نشسته بودند مراقبه کرده ناگاه بی خودے
و بی طاقتے از ایشان ظاهر شد چنانچه عمامه از سر ایشان افتاد بارخا ستیم و عمامه بر سر ایشان نهادیم
چون بحال خود آمدند سبب آن بخودی پرسیدیم گفتند عمرها آرزو بود که یکساعت لوح مدرکه من از نقوش
علمیه پاک شود و زمانے دل من از اندیشه معلومات خود خلاص یابد درین ساعت ببرکت این صحبت
آن مقصد دست داد از غایت ذوق ولذت آن مرا بخودی روی نموده واز من بی ادبی صادر شد

وفی اعلام الاخیار للکفوی سید الدهر وسند العصر استاذ البشر والعقل الحادی عشر فدوة المحققین و
اسوة المدققین افلاطون الالهی لقمان الحکمة بوعلی المنطق فارابی الفطنة صاحب النفس القدسیة
الربانی المولی الفاضل الکامل ابوالحسن السید الشریف الجرجانی استرابادی ولد سید الشریف قدس سره فی بلدة
جرجان من ضم لایة استراباد سنة اربعین وسبعمایة وفات ببلدة شیراز ودفن بها یوم الاربعا السلوس من ربیع الاول
سنة عشر وثمانمایة وهو ابن ست وسبعین سنة ذکروی بشرح وبسط تمام وراعلام الاخیار است
رحمه الله تعالی ۔

معین الدین حسن الحسینی السنجری قدس سره در ائین اکبری آورده خواجه معین الدین

حسن چشتی پور غیاث الدین حسن از سادات حسینی وحسنی است در سال پانصد و سے
و ہفت در قصبہ سنجر از دیار سجستان بزاد در پانزدہ سالگی پدر او را ہی انجمانی شد و ابراہیم قندوزی
را کہ از الہی زبودگان بود برو نظر افتاد و برق وا سوختگی در خرمن وابستگی او زود در جستجوی ہمنون
شد در ہارون کہ دیہی است از نیشاپور بصحبت خواجہ عثمان چشتی رسید و بریاضت گری برنشست
و خرقہ خلافت یافت سپس در لکاو و بہ بطلے برامد و از شیخ عبد القادر جیلی و بسیارے بزرگان
فیض اندوخت و در سالی کہ معز الدین سام دہلی برگرفت بدانجا رسید و بسگالش عزلت گزینے
باجمیر شد و فراوان چراغ برافروخت و از دم گیرائی او گروہا گروہ بہرہ برگرفتند روز شنبہ ششم ماہ رجب
سال ششصد و سی و سہ بملک تقدس خرامش فرمود و دامنہ کساران خوالگاہ شد امروز زیارت
خورد و بزرگ انتہے سلسلہ طریقت او بدینجا ست کہ معین الدین عن عثمان ہارونی عن حاجی شریف زندنی
عن مودود چشتی عن ابیہ یوسف الچشتی عن خالہ محمد بن ابی احمد عن ابیہ ابی احمد ابدال چشتی عن ابی
اسحاق الشامی عن ممشاد الدینوری عن ہبیرۃ البصری عن حذیفۃ المرعشی عن ابراہیم الادہم عن
فضیل بن عیاض عن حبیب العجمی عن حسن البصری عن امیر المومنین علی المرتضی عن النبی صلے اللہ علیہ
وسلم گذاشتہ شجرۂ مشایخ الچشت در تاریخ فرشتہ اورده کہ وی بعد از منظور نظر شدن ابراہیم قندوزی
گرمخدومے بود مدتے در سمرقند و بخارا بحفظ قران و کسب علوم ظاہری مشغول بودہ بعد از تکمیل ان متوجہ
عراق شد و در قصبہ ہارون بصحبت خواجہ عثمان ہارونی رسید فیض یاب گشت بعد ازان
بصحبت شیخ اوحد الدین کرمانی سہروردی و شیخ یوسف ہمدانی و شیخ ابو سعید تبریزی وغیرہم رسیدہ
در ریاضات شاقہ کشیدہ و بسے از کفار بہدایت او دین اسلام قبول نمودند کفار اجمیر از برکت
او بشرف ایمان مشرف شدند و چہل سال بخدمت عثمان ہارونی بسر برد و ذکر او در ان کتاب طول
است انتہی در اخبار الاخیار اورده کہ وی سر حلقہ مشایخ کبار و اقدم سلسلہ چشتیہ اندیار است
و اہل عصر او از خلفا و مریدان وغیرہم تعیین پذیرفتہ بیست سال در خدمت خواجہ عثمان ہارونی
قدس اللہ سرہ بود در سفر و حضر جامہ خواب او نگاہ داشتے انگاہ بغیبت خلافت مشرف
گردید و در زمان تیمور اسا سے ہندوستان باجمیر آمد و بعبادت مولے مشغول شد و تیمور را
نیز در ان زمان در اجمیر بود روزے تیمور اسلمانے را از پیوستگان خواجہ قدس سرہ بسبب از اسباب

رنجا بندان مسلمان التجا بخدمت او اورد خواجہ شفاعت براو گفتہ فرستاد تیمور گفتہ شیخ را قبول نکرد
وگفت اینمرد درینجا امد است و نشستہ سخنان غیب میگوید چون این سخن بخواجہ رسید فرمود کہ تیمور
را زندہ گرفتیم و دادیم ہندران ایام لشکر سلطان معزالدین شام از غزنین رسید و تیمور ا مقابل لشکر
اسلام بایستاد و بدست معزالدین سام اسیر گشت و ازان تاریخ باز درین دیار اسلام شد و بیخ
کفر و فساد متاصل گشت وفات وی سادس رجب سنۃ ثلث وثمانین وستمائۃ وقیل فی
ذی الحجہ والصحیح ہو الاول در اجمیر کہ موضع اقامت او بود مدفون گشت انتہی بالجملہ دیار ہندوستان از بس
مقدم او پر است و معدہ واست درمیان کبار علما و اولیا و موصوف بود بکمال ورع و تقوی و بسی
از علما بصحبت او رسیدہ راہ سلوک پیش گرفتند و از مقربان درگاہ الہی شدند و کرامات و خوارق عادات
بسیار ازوی سر زد شدہ ہنگام ارتحالہ را بر زہد و تقوی و ہدایت خلق مصروف ساختہ در تاریخ فرشتہ
آوردہ کہ چون عمر او بنود سالگی رسید سید وجہ الدین محمد کہ دختری بالغ داشت بخواب دید کہ امام جعفر
صادق رضی اللہ عنہ بوی میگوید کہ ای فرزند اشارت حضرت رسالت صلے اللہ علیہ وسلم بدینگونہ ست
کہ دختر خود بمعین الدین چشتی بدہے کہ او از اصلان درگاہ الہی ست و میان خاندان رسالت پناہی
است چون از خواب بیدار شد بخواجہ معین الدین بگفت خواجہ گفت عزم باخر رسیدہ گر چون
اشارہ حضرت پیغمبر است صلی اللہ علیہ وسلم فرمان امام ہمام بجز اطاعت چارہ ندارم پس بمقتضاے
شریعت اندختر را بعقد نکاح خود در اورد و بعد از تاہل ہفت سال دیگر بزیست از و فرزندان شدند
انتہی سلاطین ہند کمال اعتقاد بوی میداشتند ذکر وی در تاریخ فرشتہ و دیگر کتب طول وطویل
ست ما اختصار را کار کردیم رحمہ اللہ تعالے اما نسب او صاحب خزینۃ الاصفیا بدینوجہ بیان کردہ کہ
معین الدین بن غیاث الدین بن کمال الدین بن احمد حسین بن طاہر بن عبد العزیز بن ابراہیم بن الامام
علی الرضا الی اخر النسبۃ کما مر مرارا مگر بقول صاحب روضۃ الشہدا نسل امام علی رضا از امام محمد
جاری است اینجا مستنبط میشود کہ از دیگر فرزندان او عقب نماندہ پس از نسل ابراہیم بن علی الرضا
شمردن چہ معنے دارد شاید باختلاف روایت از ابراہیم نیز نسل بودہ باشد واللہ اعلم بحقیقۃ الحال
مگر انکہ او بنی فاطمہ ست درین شکے نیست چرا کہ باتفاق مورخین او را حسینے مینویسند و نیز میگویند کہ
پسر خالہ سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ بودہ ازین سبب صاحبین اکبر او را ہم حسنی الحسینی گفتہ انتہی

بالجملہ تولد او سنہ سبع وثلثین وخمسمایۃ ودر دہ او در اجمیر سنۃ احدی وستین وخمسمایۃ عمر او انوقت کما بیش بست وچہار سال ووفات او روز شنبہ ششم رجب سنۃ ثلث وثلثین وستمایۃ عمر او تو دو ہفت سال بود وسید عبد القادر الجیلانی وشیخ عثمان ہارونی ونجم الدین کبریٰ وضیاء الدین کرمانی ویوسف ہمدانی وابو سعید تبریزی وناصر الدین استرابادی از مشائخ او بیند ودیا عبد الواحد لاہوری ملاقات وصحبت داشتہ ومحمود اصفہانی وشیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی وخواجہ قطب الدین بختیار کاکی ومولانا ضیاء الدین حکیم ویادگار محمد حاکم سنیرو از خلفاے وبند وسید جلال الدین تبریزی گنج روان گنج بخش قدس سرہ نیز بصحبت وی رسیدہ از وی فیض یاب گشتہ وز خلفاے وی معدود گشتہ چنانکہ در ذکر شیخ جلال الدین بیاید انتہی۔

خواجہ قطب الدین بختیار کاکی الاوشی قدس سرہ اوش قصبہ ایست از ولایت ماوراء النہر او علوی ست وحسینی صاحب خزینہ نسب او بدینوجہ بیان نمودہ کہ قطب الدین بن کمال الدین بن موسے بن احمد بن کمال الدین بن محمد بن احمد بن اسحاق بن حسن بن معروف بن احمد بن رضی الدین بن حسام الدین بن رشید الدین بن امام جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہ وبیان این نسب از صاحب خزینہ غلطی واقع شدہ چرا کہ امام جعفر صادق پسرے رشید الدین نام نداشت اسماے اولاد کرام او در روضۃ الاحباب وکشف الغمہ فی معرفۃ الائمہ وغیرہ مسطور ست وبر علماے نسب مخفی نیست ہمانا کہ بین رشید الدین وامام جعفر صادق چند واسطہ دیگر بودہ باشد انتہی اخذ الطریقۃ عن سید معین الدین حسن السجزی عن عثمان الہارونی الخ اے بآخر النسبۃ تا مرد بین اکبری او وہ کہ وی از اوش فرغانہ است از پدر خود ماندہ ونظر از خضر برگرفت وجوپای ہمنون کالبود داشت کہ خواجہ معین الدین باوش گذارہ کرد ودر شہروہ سالگی از وارد ہست یافت خلافت برگرفت وسفر گزید در بغداد وجزان از بسیارے اولیا فیض اندوخت بآرزوی دیدار پیر ہند امد بکیندی بشیخ بہاء الدین زکریا پیوست در زمان فرمان روائی شمس الدین التمش بدہلی امد خواجہ بدیدن آو بدانجا رسید پس از چندے او را گذاشتہ باز گردید او وزاوان فیض لعالمیان رسانید بامداد چہار شنبہ چہاردہم ربیع الاول سال ششصد وسے وسہ رحلت نمود بر بست خوابگاہ در دہلی است زیارتگاہ کہ دمہ ودر تاریخ فرشتہ اورده وقتیکہ پدرش وفات یافت او یک سال وشش ماہ

عمر داشت دماوندش کہ در کمال عفت و عصمت بود او را می پرورید و در کتاب خیر المجالس شیخ نصیر الدین
او وجہے مسطور است کہ چون آنحضرت قریب پنج سال گی رسید ہمسایہ صالحی داشت والدہ اش
او را بطلبیدہ قدرے خرما در طبقے نہادہ پسر را ہمراہ او کردہ التماس نمود کہ بعلے بسیار دنا گاہ در اثنای
راہ پیری دلپذیر روشن ضمیر رو بجا رشدہ احوال آن طفل پرسید ہمسایہ گفت کہ از خاندان اہل
صلاح است اما پدرش در گذشتہ و مادرش ازین درخواست نمود کہ او را بمکتبی بردہ بعلے بسیار م
پیر گفت نیکو کار باش و از گذار تا من او را بعلے برسم کہ بہ برکت انفاسش این پسر خداوند کمال
گردد ہمسایہ بطوع و رغبت راضی شد الغرض در قصبہ اوش تعلیم او بوحفص نام پس نزد او بردہ
باتفاق ہمسایہ بدو سپرد گفت این طفل از جملہ اولیا خواہد شد نظر شفقت و تربیت از و دریغ
مدار و بعد از انکہ آن پیر رفت ابو حفص از نخجیتار پرسید کہ آن پیر کہ ترا اینجا آورد کہ بود گفت
نمیدانم گران پیر و دانای را خطر ناکشتہ بدولت صحبت ثمامشرف گردانید ابو حفص گفت آن پیر خضر علیہ السلام بود
ازان نہج در خدمت او کلام پیامخت و آداب شریعت یاد گرفت و در تہذیب اخلاق ظاہری و باطنی
کوشیدہ از علوم طریقت بہرہ تمام یافت آنگہ در زمان سلطان شمس الدین التمش بدہلی آمد پادشاہ و
دیگر اکابرین و اکابر ہمہ بمقام اعتقاد او در آمدند دارد ہام مردم روز بروز بیشتر میشد و کار بار شیخیت
او رواج و رونق تمام یافت چنانچہ شیخ الاسلام شیخ نجم الدین صغری را بر و حسد پیدا شد بالجملہ
بسیار کسان از و ہدایت شدہ فیض یاب گشتند و بار ہند دستان از و کرامات درست و ہر
شبانروزی دو بار ختم کلام مجید میکرد و در بیست و پنجاہ رکعت نماز میگزارد و سہ ہزار بار درود بر خواجہ عالم
صلی اللہ علیہ وسلم میفرستاد و حسب الامر او را خود عفیفہ را نکاح کردہ بود بمقتضاے بشریت
با و سہ شب بسر برد کہ در دو از دہ نوبت شد ہمدران ایام رئیس احمد نام شخصے خوابے دید کہ این
مسعود رضی اللہ عنہ از جانب سید کائنات باو میگوید کہ سلام المنسور بقطب الدین بہ سان
و بگو کہ ہر شب تحفہ کہ میفرستادے سہ شب است کہ بانسرور نرسیدہ چون این پیغام باو رسید
زن را طلاق داد و بشغل خود رجوع نمود کذا فی تاریخ فرشتہ و اخبار الاخیار اورده کہ وی خلیفہ
بزرگ خواجہ معین الدین چشتی است مذا کابر اولیاے و اجلہ اصفیا است قبولے عظیم داشت
و بغایت ترک و تجرید و فقر و فاقہ موصوف بود و نہایت استغراق داشت و ریاضت

چون کسے بزیارت او آمدے زمانے بایستے تا بخود باز آمدے انگاہ باینده مشغول شدے اگر از حال
خود باحال آیند و چیزے بگفتندے گفتے مرا معذور دارید و باز بحق مشغول شدے اگر یکے از اولاد
او بمردے او را ازان خبر نکردے مگر بعد زمانی تفلست کردی و اول عهد بعد غلبه خواب قدری بخفتے و در
آخر عمر ان هم بیداری بدل شد و شیخ محمد نوربخش در سلسلة الذهب ذکر او چنین کرده است بختیار الاولیاء
کان من الاولیاء السالکین المرتاضین المجاهدین بالعزلة والخلوة وقلة الطعام وقلة المنام وقلة الکلام
والذکر بالدوام فنی الاربعینیات وله فی احوال الباطن شان کبیر بین المکاشفین ذکر تاریخ فرشته
آورده که او حفظ قرآن نموده در آخر عمر متاهل شده و او را فرزندان بودند و بغایت قانع بود و هرگز از فتوحات
ذخیره نمیکرد آنچه مے یافت همان روز صرف میکرد و صاحب کشف و خارق عادت بود و روزگار بصلاح
و تقوی گذرانیده و بصحبت معین الدین چشتے رسیده اخذ طریقت ازوی نموده و بعد ازان بصحبت
شیخ الشیوخ شهاب الدین سهروردی و شیخ اوحد الدین کرمانی و سید جلال الدین تبریزی گنج روان
گنج بخش و بهاء الدین زکریا ملتانی و قطب الدین علی سجستانی رسیده و با خضر علیه السلام در حال الغیب
ملاقی شده و سلطان دهلی شمس الدین التمش و شیخ الاسلام دهلی جمال الدین بسطامی و قاضی حمید الدین
ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی و شیخ فرید الدین شکر گنج و خواجه محمود موینه دوز و تاج الدین منور و غیرهم
از مریدان و معتقدان اویند و شیخ فرید الدین خلیفه ویست و وجه تسمیه او بکاک آنست که کاک نان تنگ را
گویند بر وجه خود گفته بود که دیگر قرض نکنی یوقت ضرورت از فلان طاق بسم الله بکوی و کاک بکیر همچنان
شد که فرمود بود روزی قوالے این بیت بخواند گشتگان خنجر تسلیم را هر زمان از غیب جانی دیگر است
سه روز برین بیت تواجد داشت بهمان وجد بمرد ذکر وے در تاریخ فرشته وغیره طویل است
رحمه الله تعالے ۔

سید جلال الدین تبریزے گنج روان گنج بخش قدس سره که او را شیخ جلال الدین نیز
میگویند انجناب علوی بود یا نه در کتب تواریخ که اینک پیش نظر است تصریحے دیده نشده چون انجناب
املاک فراوان در نیملک بنگاله وقف نموده و فقیر ابا عن جد متولے ان اوقاف که مسمے بر گنه بائیس
هزارے یعنے بست و دو هزارے متعلقه ضلع مالده و دیناجپور است میباشد در سندهای
شاهے که بجد اعلاے من مرحمت شده سید نوشته و در دفاتر نیز سید مینویسند و سیادت

او مشہور و معروف است الا جرم بدانست مولف انجناب علوی ست انجناب جامع بود در میان شریعت و طریقت و در میان علم ظاہری و باطنی و در زہد و ورع و ترک و تجرد و عبادت بے نظیر و در شجاعت و اشاعۃ دین اسلام و ترویج شرع علیہ السلام مثل بود و اوقات شریف خود را بر جادہ شریعت مستقیم داشتہ پیوستہ بعبادت و ہدایت خلق مصروف داشتے و با وصف دولت و لباس فقر زندگی کردی چون و بنا مطلقہ جد بزرگوار وی حضرت شاہ ولایت کرم اللہ وجہہ بودہ لاجرم نکاح او با انجناب صورت نسبت

زال دنیا را چنان زد پشت پا تا نیاید در نکاح او لیا

در تاریخین کبری آوردہ کہ وی مرید شیخ ابو سعید تبریزی ست پس از سفر گزیدن آمد بصحبت شیخ شہاب الدین سہروردی و افتاد و از شگرف پرستاری بخلافت رسید و بخواجہ قطب الدین و شیخ بہاء الدین زکریا فرزندان وی دوستے داشت شیخ نجم الدین صغرے کہ شیخ الاسلام دہلی بود بکمین او برخاست و از ناتوان بینی نا پارسائے را بران داشت کہ شیخ را دامن الوہ بہمت گرداند و از دم گیرائی شیخ بہاء الدین زکریا دوستے گفتار پیدائے گرفت از انجا بہ بنگالہ شتافت و انگاہ او بند دیو محال ست انتہی سخنے نماند کہ وی در محل علاقہ گجرات است و در تاریخ فرشتہ آوردہ کہ چون شیخ جلال الدین تبریزے بار دوم از خراسان ببغداد آمد خواجہ قطب الدین بختیار کاکے را دیدہ محبت بسیار بہم رسانیدہ خبر خواجہ معین الدین چشتے را باو داد کہ از خراسان بہندوستان تشریف بردہ اکنون در بلدہ دہلی است پس بصحبت خواجہ قطب الدین تا ملتان آمد و بصحبت بہاء الدین زکریا رسیدند بعد ازاں قطب الدین بسمت دہلی و شیخ جلال الدین بسمت غزنین رفت انتہی در تاریخ ریاض السلاطین کہ تاریخ بنگالہ است آوردہ کہ وقتیکہ سلطان علی مبارک الملقب بسلطان علاء الدین از قریہ [illegible] فیروز دور شد بسمت بنگالہ روان گردید در اثنائے راہ بعالم رویا حضرت مخدوم شاہ جلال الدین تبریزے قدس سرہ در خورد و عجز و منتہا نمودہ حضرت مخدوم را خوش ساخت تا حضرت مخدوم فرمودند کہ ما را صوبہ بنگ دادیم ما را برائے ما ہم مکانی راست خواہی کرد علے مبارک انگشت جہول بدیدہ نہادہ پرسید کہ در کدام جا جائے نیار ساختن مکان میشود فرمودند کہ در بلدہ پنڈوہ جائیکہ سر خشت بالائے ہم بیابے و بک گل صد برگ نازہ و تر زیران خشت ہا بینے ہمانجا باید ساخت چون علاء الدین تفصیلیکہ دران کتاب مندرج ست بر تخت بنگالہ نشست بعیش و عشرت

مشغول شد فرمان حضرت مخدوم را فراموش کرد تا شبے باز حضرت مخدوم را بخواب دید که میفرماید
ای علاء الدین سلطنت بنگاله یافتے وحکم ما را فراموش ساختے علاء الدین روز دیگر تفحص نشان
خشت ها نمود چون مطابق فرموده حضرت مخدوم براے العین مشاهده کرد همانجا بکاشت که الیوم
آثار ان موجود است راست کرد انتهی در اخبار الاخیار اورده که وے از کمل مشائخ است مناقب
او از انچه در کتب مشائخ چشت نوشته اند معلوم توان کرد در فواید الفواد نقل از سلطان المشائخ
میکند که شیخ جلال الدین تبریزے مرید شیخ ابو سعید تبریزے بود بعد از وفات پیر در خدمت شیخ
شهاب الدین سهروردے افتاد خدمت ها که کرده هیچ بنده و مریدرا میسر نشود گویند که شیخ شهاب الدین
هر سال بسفر حج رفتے پریشان بود و ضعیف توشه که براے او میداشتند چندان پر فراخ او
موافق نبوده است شیخ جلال تبریزے نوعے کرده بود که دیگدانے و دیگے بر سر کرده می برد و آتشے
دران کرده چنانچه سر او نسوزد تا چون شیخ طعام طلبیدے طعام گرم پیش بردے و دی با خواجه
قطب الدین و شیخ بهاء الدین مودت داشت ذکر او در کتب مشائخ چشت بسیار است و
همدران زمان خواجه بدهلی تشریف اورده بود شیخ نجم الدین صغرے شیخ الاسلام دهلی که قبر او برابر قبر مولانا
برهان الدین بلخی است با او نقاری پیدا کرد و او را بامرے شنیع متهم ساخت و چنان انگیخت
که او را جانب بنگاله روان کردند چون در بنگاله رسید یکروز بر آبے نشسته بود برخاست و تجدید
وضو کرد و حاضران را گفت بیائید تا بر جنازه شیخ الاسلام دهلی نماز کنیم که او این ساعت نقل
کرد و همچنان بود که بر زبان او رفته بود بعد ازان که نماز کرد روے سوے حاضران کرد و گفت اگر
شیخ الاسلام دهلی ما را از شهر بیرون کرد شیخ ما او را از جهان بیرون کرد میگوید مولف که ازینجا
معلوم مے شود که انجناب شافعی المذهب بود ورنه نماز بر جنازه غائبانه نگذارد وے وهم در فواید
الفواد نقل از سلطان المشائخ میکند که فرمود شیخ جلال الدین تبریزے قدس سره چون در دهلی
امد و بعد از چند گاه روان شد میگفت که چون من درین شهر امدم زر صرف بودم این ساعت
نقره ام تا بیشتر چه خواهد شد وهم در انجا نقل میکند که اندر انجا شیخ جلال الدین تبریزے در بدایون
رسید روزے در دهلیز خانه نشسته بود مردے جغرات فروشے کوزه جغرات بر سر کرده پیش
او در بگذشت و این جغرات فروش از جماعه قطاع طریق بود که در مواضعے بدادن میباشند چون

نظر او بر روے مبارک شیخ جلال الدین افتاد ہم در اول لقیہ در دنہ او بگشت چون شیخ در تبریز بدید
گفت در دین محمد صلے اللہ علیہ وسلم انچنین مردان ہم میباشند بفور ایمان اورد شیخ او را علی نام
کرد چون او مسلمان شد در خانہ رفت و یک لک جیتل خدمتے اورد شیخ قبول کرد و فرمود کہ
این سیم را ہم تو نگاہ دار انجا کہ خواہم گفت بمصرف رسانے منے الجملہ ازین سیم ہر کس می بخشید یکے
را صد درم میفرمود و یکے را پنجاہ درم و یکے را کم و یکے را بیش و ہر کرا اندک فرمودے پنج جیتل فرمودے
افضل تصدق شیخ پنج جیتل بودے تا چند گاہ برامد ہنوز سیم خرج شد یکدرم ماند علے میگوید کہ
در دل من گذشت کہ بر من یکدرم بیش نماندہ است و افضل بخشش شیخ پنجدرم است اگر کسے را
چیزے خواہند فرمود من چہ خواہم کرد ہمدرین اندیشہ بودم کہ سایلے بیامد و سوال کرد شیخ مرا گفت
یکدرم او را بدہ ہم در روے نقل میکنند کہ شیخ شہاب الدین سہروردے وقتے از سفر حج باز آمدہ
بود اہل بغداد بخدمت او امدند ہر یکے خدمتے اورد از نقد و جنس بسیار درین میان زالے
بیامد گرہے از چادر کہنہ خود بکشاد یکدرم پیش او رد شیخ شہاب الدین ان یکدرم بستد و بالاے
ان تحف و ہدایا نہاد انگاہ از حاضران ہر کہ بود فرمود کہ شما را ہر چیزے باید از تحفہ و خدمتے برگیرید
ہر یکے برمیخاستند نقدے و جامہ و کالائی برمیگرفتند شیخ جلال الدین تبریزے طبیب السر
ثراہ حاضر بود او را اشارت کرد کہ تو ہم چیزے برگیر شیخ جلال الدین برخاست ان یکدرم
کہ ان زال اورده بود برگرفت شیخ شہاب الدین چون این بدید گفت اینہمہ تو بردے چنین گویند
کہ شیخ جلال الدین تبریزے و شیخ بہاء الدین زکریا باہم سیاحت بسیار کردہ اند تا وقتیکہ بشہر ملتان
شیخ فرید الدین عطار در انجا بود رسیدند شیخ بہاء الدین را روش چنان بود کہ چون بمنزل میرسید
بعبادت مشغول میشد و شیخ جلال الدین بسیر شہرے برامد شیخ فرید عطار را دید کہ گشتہ است
محو انوار کمالات او شد چون بخود باگاہ باز امد با شیخ بہاء الدین گفت کہ امروز شاہبازے دیدیم
کہ از خود رفتم شیخ بہاء الدین فرمود کہ جمال با کمال بیرباد کردے گفت کہ با وجود او از ہیچ چیز یاد نیاید
ازان تاریخ باز درمیان شیخ جلال الدین و شیخ بہاء الدین مفارقت افتاد و در فوائد الفواد نقل
میکنند کہ شیخ جلال الدین تبریزے مکتوبے بجانب شیخ بہاء الدین زکریا رحمۃ اللہ علیہ فرستادہ
است و در انجا نوشتہ من احب اخاذ النساء لم یفلح ابدا و نوشتہ است کہ ہر کہ دل بر ین

صنعت بندوگوئی صار عبدالدنیا و جوامع الکلم کہ از ملفوظات سید محمد گیسو دراز است مینویسد کہ شیخ فرید الدین قدس سرہ (مراد ازین شیخ فرید الدین شکر گنج است) در کودک بیشتر مشغول و مستغرق بودے تا آنکہ مردم او را قاضی بچہ دیوانہ میگفتند بارے شیخ جلال الدین دران منزل رسید پرسید دریں جا درویشے ہست گفتند کہ کودکے است دیوانہ مثل کہ در مسجد جامع افتادہ میباشد شیخ جلال الدین بدیدن او امد و انارے بدست او داد او صایم بود آخر بخلق قسمت کرد یکدانہ افتادہ ماند وقت افطار ہم بدان دانہ روزہ بکشاد از درد فرید و ترسے بالاتر بانت با خود گفت کہ اگر ان تمام انار میخوردم چہ فرید ہا میبود چون بشیخ الاسلام قطب الدین پیوست انحکایت کرد شیخ فرمود بابا فرید ہر چہ بود دران یکدانہ بود برائے تو داشتہ بودند در سیر الاولیا مینویسد کہ در اثنائے انکہ میان شیخ فرید الدین و شیخ جلال الدین مکالمہ بود شیخ فرید الدین بغایت جامہ پارہ داشت ہر بار باد میزد شیخ بدامن پیراہن محل ازار پارہ مے پوشید شیخ جلال الدین دریافت فرمود کہ درویشے در بخارا تبعیلم مشغول بود ہفت سال ازار در تن نداشت فوطہ داشت خاطر جمع دار تا چہ شود سلطان المشائخ میفرمود کہ شیخ جلال الدین ازین درویش مراد نفس خود داشت قبر شیخ جلال الدین تبریزے در نگالہ است یزار و متبرک بہ قدس اللہ تعالی سرہ اشتہے در خزینۃ الاصفیا اورده کہ وے از عظماے مشایخ چشت است بصحبت خواجہ معین الدین حسن سنجرے و بختیار کاکے رسیدہ فیض صحبت اندوخت بحدیکہ از خلفاے طریقہ عالیہ چشت نامور شد در کشف و کرامت بے نظیر و در ترک و تجرید بے مثال بود و ہفت سال بخدمت شیخ شہاب الدین سہروردے بودہ بکمالات رسید و از شیخ او حد الدین کرمانے منقولست کہ وقتے در سفر کعبۃ اللہ ہمراہ شیخ جلال الدین تبریزے بودم چون در صحراے سنے لام رسیدم راہی از بس صعب بود از پیادہ رفتن عاجز آمدیم درین میان تجاران گلہ شتران برای فروختن اورند و ہر شتر بر البست اشرفے قیمت کردند از اہل قافلہ مردمانیکہ مالدار بودند اشتر خرید کردند ما بقی دل بر ہلاک نہادہ پیادہ روانہ شدند شیخ جلال الدین چون این چنین بدید دریافت حال شتران کرد معلوم شد کہ یا قصد اشتر دیگر نزد تجاران باقے است پس از مطبخ دیگ خالے کہ دران طعام میپختند طلب کرد یک اشرفے دران دیگ بینداخت و دہان دیگ بجادر بپوشید و ہر بارہ

اسم با لطیف میخواند و دست در دیگ میکرد و بست اشرفی بیرون مے اورد همچنان قسمت با نصد اشتر ادا
کرده با اهل قافله عطا فرمود تا همه اهل قافله بر اشتر سوار شدند و خود پیاده روان گردید نقلست که چون
شیخ جلال الدین تبریزے بدهلی تشریف اورد سلطان شمس الدین التمش باستقبال او برامد و در ان
ایام شیخ الاسلام دهلی شیخ نجم الدین صغرے بود او نیز همراه سلطان بود سلطان چون شیخ
را بدید از اسپ فرود آمده پا پیاده پیش و دید چون داخل شهر شد سلطان نجم الدین صغری فرموده که
حضرت شیخ را بمقامے فرود اریدکه نزدیک تر از مقام من باشد از استماع انمعنی نجم الدین را رشک حسد
بجنبید در پهلوی قصر شاهی خانه بود که جنیان در انجا ساکن بودند و مدام مقفل بودے و به هیبت الجن اشتهار
داشت پس نجم الدین بخدمت سلطان عرض کرد که اگر اجازت باشد شیخ جلال الدین را در بیت الجن
فرود اریم چرا که اگر دے است از ارے نخواهد یافت و اگر مدعی دروغ است بسزاے خود خواهد
رسید هنوز سلطان بجواب نپرداخته بود که شیخ جلال الدین بنور باطن ازین حال واقف شده فرمود
که کلید بیت الجن زود بیارید چون کلید حاضر شد حوالہ خادمے نمود و گفت که در بیت الجن برود او ازده
که اے سکنائے هذا البیت حالا شیخ جلال الدین تبریزے در نجاے اید شما را خود پیش گیرید و خود
در انجا نه تشریف برده نزول اجلال کرد چون قدر و منزلت شیخ روز بروز پیش سلطان در ترقے بود
نجم الدین همچنان در اتش حسد و بغض میسوخت و در صدد ان بود که الزامے به نسبت شیخ جلال الدین
بسته او را ازینجاه و رتبه براندازد تا انکه روزے شیخ جلال الدین در بیت الجن بعد نماز بامداد روے
مبارک بپوشیده بر چارپاے دراز بود و غلامے ترکے خوب روپاے مبارک میمالید در انوقت
شیخ نجم الدین ویرا از بالاے قصر سلطانے بدید دوست سلطان نجود کشیده گفت که سلطان برچنین
کس اعتقاد دارد که در انوقت که شرعا ممنوع است خواب میکند و غلامے ماه روپایش میمالد پس متامل
گردید که خالے از شبهت باشد شیخ ازین حال بنور کمال خود اگاه شد چادر از روی مبارک
برانداخت و با واز بلند گفت که نجم الدین اگر پیش میدیدے این غلام را در بغل من یافتے نجم الدین
از وقوع انحال بسیار منفعل شد لیکن از انجا روی شیخ باز نیامد و اراده ان کرد که تهمتے عظیم بر پا کند
تا شیخ از دهلی به بدترین احوال برود و خاطر سلطان یکلے از طرف شیخ پریشان گردد پس تهمتے
برانگیخت که در شهر دهلی مطربه زنے بود جمیله و فاحشه که امرا و ملوک را بدان میلے تمام بود و گوهر بها

نام داشت نجم الدین او را نزد خود طلبید و گفت که اگر تو بزنا دفسق شیخ جلال الدین معترف شوی پیش
بادشاه اقرار کنی که شیخ جلال الدین با من زنا کرده است پانصد دینار زر سرخ تو خواهم داد و نیز از ان
نصف پیشگی ادا نموده نصف باقی بردوکان احمد نامے بقال امانت بداشت که بعد انجام کار از و بگیرد
چون کار این بهتان بخوبی انجام یافت نجم الدین ان فاحشه را نزد سلطان برد و اقرار زنا به نسبت
شیخ زبانے آن زن بسمع سلطان رسانید سلطان گفت این زن اقرار زنا از زبان خود بیکبار لایق
تعزیر است و بهنوز اثبات جرم زنا به نسبت شیخ بثبوت نرسیده و تو که خود مدعی شده عالا حاکمے
دیگر مے باید که درین باب حکم کند و تجویز شد که برائے تحقیقات این امر محضرے عالی از مشایخ عظام
جمع گردد و بعد تفحص حال به نسبت هر کسے که جرم عاید گردد لایق تعزیر است چون فے مابین شیخ بهاء الدین
زکریا ملتانے و شیخ جلال الدین رنجشے بوقوع امده بود (چنانچه بالاگذشت) نجم الدین صغری شیخ بهاء الدین
زکریا را از طرف خود درین مقدمه حاکم ساخت و امید داشت که از شیخ بهاء الدین بسبب رنجش خاطر
خود حکم بخلاف شیخ جلال الدین درین باب نافذ خواهد یافت چون شیخ بهاء الدین از ملتان داخل
دهلی شد بعد ادای نماز ظهر جمله مشایخ عظام در مسجد جامع اند ند شیخ نجم الدین انمطربه را حاضر اورد و
ذاد مے بطلب شیخ جلال الدین فرستاد چون شیخ تشریف اورد بدروازه مسجد پابوش از پا کشید
همگے مشایخ باستقبال وی شتافتند و شیخ بهاء الدین زکریا کفش شیخ جلال الدین بدست مبارک
خود برداشته در بغل خود گرفت از وقوع این حال همه حضار مجلس حیران ماندند شیخ بهاء الدین فرمود
که مرا واجب است که خاک کفش شیخ جلال الدین را سرمه چشم خود کنم که شیخ جلال الدین تا هفت
سال در سفر و حضر با شیخ الشیوخ شهاب الدین سهروردے پیر روشن ضمیر من صحبت داشت پس
ان مطربه را روبروے خود طلب کرد و گفت که حاالحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا حالا تمام احوال
راست راست بگو ورنه جان برنخواهے شد مطربه با واز بلند گفت که حق سبحانه تعالے حاضر و ناظر
است که این همه محض بگفته شیخ نجم الدین و طمع پانصد دینار که نصفے از ان گرفته ام و نصف باقے نزد
احمد بقال امانت است به نسبت شیخ جلال الدین دروغ و افترا و تهمت ناحق بسته ام چنانچه
احمد بقال را هم دران محضر حاضر اورد ند او هم قبول نمود که دو صد و پنجاه دینار نجم الدین که برائے دادن
مطربه نزد من امانت داشته بود نزد هم موجود است در انوقت از غایت انفعال شیخ نجم الدین

بخود گشت و سلطان همانوقت او را از عمدهٔ شیخ الاسلامی معزول نموده بجایش شیخ بهاء الدین زکریا
مقرر گشت نقلست که میان قاضی کمال الدین جعفری و شیخ جلال الدین مجتبی بود روزی شیخ
در خانهٔ قاضی کمال الدین تشریف برد قاضی در نماز بود از حال ایشان حال قاضی پرسید گفتند در نماز است
فرمود که قاضی شما نماز خواندن میداند این بگفت و بمنزل خود مراجعت نمود روز دیگر قاضی بخدمت
شیخ آمد و از سخن دیروز که شیخ در باب نماز قاضی گفته بود حکایت آغاز نهاد و فرمود که آن نماز فقرا
است که ناکعبه را بچشم ظاهر نبینند تکبیر اولی نمیگویند و این نماز درجهٔ اول ایشان است چون بمرتبهٔ
عظیم میرسند بر عرش عظیم نماز کنند اگر شما را هم این حال میسر است نماز کردن میدانید و الا قاضی
چون این سخن بشنید در دل خود پیچید و هیچ نگفت پس همدران شب قاضی بخواب دید که شیخ جلال الدین
بر عرش معلی نماز میکند علی الصباح بخدمت حاضر آمده عذرها خواست و سیف الدین پسر خود را
ببیعت شیخ مشرف ساخت نقلست که چون شیخ جلال الدین از بداون عزیمت سمت بنگاله
کرد علی نومسلم که بین عنایت شیخ خاست اسلام پوشیده داخل دره نشان شده بود در پس
انحضرت میدوید و گریه میکرد شیخ فرمود که ای علی برگرد گفت بی خواجه دیگر مقام ماندن منظور ندارم
فرمود که برو من این مقام را حواله تو کردم و ترا قطب این شهر گردانیدم و من هر وقت پیش روی تو حاضر خواهم ماند میان
من و تو حجابی نخواهد بود همچنان بوقوع آمد که علی قطب وقت شد و بهر وقت که خواستی صورت شیخ را پیش خود حاضر یافتی
و شیخ چون در بنگاله رسید تمام مخلوق اندیار رجوع بوی اورد و شیخ در انجا خانقاهی تعمیر ساخت و
مقیم شد و چند باغ و زمین زرخرید نموده لنگر عام برای خدام خاص و عام وقف کرد و هزارها مسافر
مقیم از خوان نعمت انکریم نان میخورند و در انجا بت خانهٔ قدیم بود شیخ بکرامت خود ان بت هارا شکست
و در انجا مسجدی بنیاد نهاد و بت پرستان را حذا پرست گردانید چنانچه فرار پرانوار وی بجای همان
بت خانه واقعست وفات وی سنهٔ ثمنین و بعین و ثمانیه در مرآة الخیال اورده جلال الدین عقد از سادات الصحیح النسب
تبریزیست و از افاضل شعرای انجاست پدرش در زمان سلطنت سلطان محمد بن مظفر مقدم سادات ولایت خود بود
روزی محمد مظفر بمکتب در آمد جلال الدین را دید که باروی چون ماه و دو گیسوی سیاه خط مینوشت از معلم پرسید که این خوش کس است
گفت پسر سید عقد تبریزیست و جلال الدین نام دارد و درین سن بسی فضایل کسب کرده و انواع شعر را بغایت نیکو
میداند اصناف خط را خوب مینویسد محمد بن مظفر گفت بیتی بر بدیهه گوی نوبتیش شعر خط ترا ملاحظه کنم جلال الدین

فی الفور این قطعه بافت و نوشته بدستش داد سلطان از لطف شعر و حسن خط او متحیر شد و نظر تربیت بر و گماشت و بپایه تقرب سرفرازی داد و می نرمه ـ

چار چیزست که در سنگ اگر جمع شود	لعل و یاقوت شود سنگ بدخشان خارائی
پاکی طینت و اصل گهر و استعداد	تربیت کردن هر فلک مینائی
در من این سه صفت هست کنون می باید	تربیت از تو که خورشید جهان آرائی

باید دانست که شیخ جلال الدین تبریزی گنج روان گنج بخش همین جلال الدین ابن عضد است یا نه مقام تردد است چرا که هیچکس از مورخین نام والد امجد انجناب تصریح ننموده در هر مقام دو احتمال دارد یکی آنکه او شخص علیحده باشند و احتمال دارد که شخصے واحد باشند اگر شخصی واحد باشند پس سیادت انجناب نیز از نوشته مراة الخیال بوضوح پیوست و نیز معلوم شد که انجناب را وصف اشتغال بامر هدایت خلق و عبادت خالق گاه گاه از مشرب شاعری نیز مذاقی بود و الله اعلم و آنچه صاحب اخبار الاخیار گفته که قهروی در بنگاله است غلط است البته چله خانه او در مقام پندوه متعلق و متصل ضلع مالده بوده است از مالده بفاصله سه کروه واقع است و سبیل رفتن مالده این است که بمقام راج محل که تخت گاه محمد شجاع بود و هنوز آثار آن باقیست از ریل فرود آیند بعد ازان بدیگر دریا میست و سیع و مشهور عبور نمایند از انجا مالده نه کروه است شارع مستقیم است و این اقرب و اسهل طرق است و راه دیگر نیز هست که بمقام دنیا جپور از ریل فرود آیند از انجا تا مالده راهی که رفته است پنده و رانتنای راه واقع ست جای مشهور و معروف است از دنیا جپور تا پنده بیست و هفت کروه ست بسه روز میرسند در اثنای راه از پنده تا دنیا جپور دیگر دو جا حضرت مخدوم سید جلال الدین تبریزی واقع است یکی که دیوتلا نام دارد دیگر موضع مهترانی بالجمله مولف این کتاب متولی تمامه اوقاف انجناب که در بنگاله ست میباشد خوب واقف است که قبر انجناب در بنگاله نیست هر جا که استانه هست چله خانه هست مگر چله خانه نیز کثیر است که پیشتاد دو موضع چله خانه است و هر جا کرامت و فیض جاریست هنود و اهل اسلام اندیار همه معتقد و فیض یاب اند قصه تشریف آوردن انجناب در ولایت بنگاله حاصل نمودن محال موقوفه پرگنه بائیس هزاری طولی نهاد از انبر مان لکهن سین که حاکم لکهنوتی بود بزبان سنسکرت تصنیف ساخته اند این را به حضرت مخدوم کمال اعتقاد داشت و پیوسته ملازمت میکرد اگر خدا خواهد این کتاب بفارسی ترجمه نموده خواهد شد و مخفی نماند که لکهنوتی از نام همین راجه لکهن سین اشتهار یافته لکهنوتی در اصل لکهن ستی نام داشت یعنی ساخته لکهن بعد ازان بکثرت استعمال ترکان بلکهنوتی اشتهار یافت و لکهنوتی که از اگوزیز گویند و تخت گاه سلاطین

بشکاله بود از پنده نه کرده فاصله دارد بالجمله در اطراف واکناف پنده و اسلام بسبب حضرت سید جلال الدین تبریزی شیوع یافته و انجناب را در بعضے مقامات با هندوان اتفاق جهاد نیز افتاد چنانچه در دیوتلاو ماده در او وغیره چون از توجه انجناب اسلام در اندیار شیوع یافت پرگنه بائیس هزاری بدست او امد انحال را دقف نموده متولی برآنگاشته بازدر کسوت فقرا راه سفر پیش گرفت و اتفاق مراجعت نیفتاد و انجناب مناهل نشده و شهور چنانست که از انجناب عقب نمانده والله اعلم بحقیقة الحال اما کرامات و خوارق عادات از انجناب الی یومنا هذا بسیار جاریست ازانجمله آن شیر که در اطراف بیابان پنده بکثرت بود حالا هم هست مگر بسبب اباد انی اندک کم شده است گاهی در احاطه انجناب کسی را نکشته دیگر انکه اکثر معتمدان باستانه چله خانه میروند عرض حاجت مینمایند حق سبحانه تعالی دعای اکثرے را اجابت میفرماید مولف این اوراق وقتی بنباتی مجرس شده چنانچه برخے از احوال حبس و رد کرامات سید عبدالقادر جیلانی رضی الله تعالی عنه گذارش نموده ام دران وقت سه بار انجناب را بخواب دیدم اول روزیکه حکم بنام من صادر خواهد شد همان شب انجناب را دیدم که بنظر غضب بمن می بیند روز دیگر حکم قید مدت ده سال و ده هزار روپیه جریمه صادر شد دوم روز بعد نماز ظهر خفته بودم که بخواب دیدم که انجناب بر گلیمی سیاه خفته اند من رفته پای او را گرفتم انجناب پای خود از دستم کشیدند باز گرفتم باز کشیدند بار سیوم مضبوط گرفتم و گفتم هرچه میگوئید من شما را نگذارم پای شما دست من این بار هرچند خواستند که باز دستم بکشند چنان گرفته بودم که نتوانستند از انجناب نیز راضی شدند و قرار گرفتند و پای انجناب بدست من بود که از خواب در آمدم و امیدوار عنایت ایزدی شدم بار سوم بخواب دیدم که انجناب بر پشته تا بایکه متصل مکان فقیر است زیر درختی ایستاده اند نهایت خوب روئے و خوش خلق و ذی مروت و کم سخن معلوم میشود من از خود طلب کرده چون نزدیک شدم زیر لب چیزے گفتند که نفهمیدم گفتم چه ارشاد میشود بعد ازان دست مبارک بر او دیدم بار دوم نگشت یکبار نگشت بمن نمود و دیگر چیزی نفرمود چون بیدار شدم با خود گفتم این خواب بس مبارک ست مگر تعبیرش چه باشد ایا چه معنی دارد بعد دو سه سال رهائی بایم یابد میان دو سه ماه یا دو سه هفته یا دو سه روز رهائی بایم یابد دست کس رهائی بایم آخر همین شد که سه کس رهائی یافتیم که رکن رکین جماعت بودیم از رهائی کورٹ رهاشدیم الحمد لله علی ذلک همچنین چند بار در امورات دیگر نیز اتفاق افتاده که شرح هریک ازان طولے دارد نوعدیگر انیست که هر روز در استانه های انجناب چراغ افروخته میشود ان چراغ بعد پاسی از شب بسبب کمے روغن خاموش میگردد مگر وقتیکه کدامے حادثه نجانه متولی رو میدهد

ان چراغ تمام شب تا روز هر قدر که خدا خواهد افروخته میماند خدام استانه میدانند که بلا [illegible] عادته بخانه متولی [illegible] دیا بداد وقف آمده است وحال انکه خانه متولی از استانه منوره صد کروه فاصله دارد مسافت ده منزل بعید [illegible] مگر افروختن چراغ دو خاصیت دارد اگر در وقت وحالت خوب خدانکند که افروخته شود اگر برافروزد بد هست وحادثه میشود واگر در حالت صعوبت بیفروزد انعم مبدل بخوشی میگردد وخلاصه از تبدیل حالت متولے خبر میدهد چنانچه روزیکه محبوس شدم تا نصف روز افروخته ماند و روزیکه رهای یافتم تا پاسے از روز افروخته ماند این امر جاریست وبارها بوقوع آمده که مارا درین امر شکے دریے نمانده وتنوریکه بعبت شیخ خود شیخ شهاب الدین بر سر خود کرده رفته بود نان تنور در نبرده بوده است میگویند که سابق عادت چنان بود که در شب جمعه یکپچه بے آتش دران تنور پخته میشد تا انکه در حالت جنابت یکی از خدام در انجا رسید ازان روز موقوف شد والله اعلم۔

امیر حسینی رحمه الله تعالی نام وی حسین بن عالم بن ابی الحسین ست علوی بود واصل از کرز یوست که دهی است از نواحی غور وراعراس از مرات الاسرار نقل نموده که نام وی صدر الدین بن احمد بن نجم الدین الغورے ثم الهروی المعروف بسید حسینے ست وفات او ششم شوال سنة هفتصد وهیجده یا شانزده بوده وبیرون قبه عبد الصمد بن جعفر طیار بخراسان مدفون است وسید اشرف جهانگیر میگوید که من از بعض اهل ملتان شنیده ام که خواجه بهاء الدین زکریا دختر خود را بنکاح او داده بود وصاحب سیر العارفین گفت که سید صدر الدین اول بملتان همراه پدر خود برسم تجارت آمد وبا شیخ بهاء الدین زکریا صحبت داشت وچونکه در دماغ او بوی علوم ظاهر بود لهذا از بهاء الدین اخذ طریقت نه نمود من بعد چون پدرش وفات یافت اموال خود را بر فقرا تقسیم نمود وبر قدم تجرید آمده باز بملتان معاودت فرمود ومرید شیخ شد وتا سال ملازمت او اختیار کرده بمرتبه کمال رسید وکتاب کنز الرموز را تصنیف نموده پیش کش شیخ نمود شیخ بملاحظه آن بران تحسین ها فرمود ودے عارف علی الاطلاق ووارث مقامات عالی بالاستحقاق بوده ومردم هر روز شنبه برای زیارت او مجتمع میشوند انتهی وفی الحقیقت وی عالم بوده ست بعلوم ظاهری وباطنی واز کتاب وی کنز الرموز چنان مستفاد میشود که وی مرید شیخ بهاء الدین زکریا ست بے واسطه ومشهور میان مردم نیز چنین است اما در بعض کتب نوشته چنین یافتم که وی مرید شیخ رکن الدین ابو الفتح بود وی مرید شیخ صدر الدین وی مرید پدر خود شیخ بهاء الدین زکریا مولتانی قدس الله تعالی ارواحهم وویرا مصنفات

بسیار است بعضے منظوم چون کتاب گنج الاسرار و روضۃ الاسرار و بعضی منثور چون کتاب تحفۃ الارواح و روح الارواح و صراط مستقیم و مراد و دیوان اشعار است بغایت لطیف و حوالات منظم کہ شیخ خود چیزے از آن جمع کردہ است و بنائے کتاب گلشن راز بران است نیز از آن وے است شنیدہ کہ سبب توبہ وی آن بود کہ روزی بشکار بیرون رفتہ بود آہوی پیش رسید خواست تا تیرے بوی افگند آہو بوی نگریست و گفت حسینے تیر بر ما میزنے خدائے تعالیٰ ترا نہ برائے معرفت و بندگی آفریدہ است نہ از برائے این و غایب شد انش طلب از نہاد وی شعلہ بر آورد از ہر چہ داشت بیرون آمد و با جماعتے جوالقیان ہمراہ بمولتان رفت شیخ رکن الدین آنجماعت را ضیافت کرد و چون شب شد حضرت رسالت را صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دید کہ گفت فرزند را از میان این جماعت بیرون آور و بکار مشغول کن روز دیگر شیخ رکن الدین بایشان گفت کہ در میان شما سید کیست اشارہ بامیر حسینے کرد وے را از میان ایشان بیرون آورد و تربیت کرد تا بمقامات عالیہ رسید پس اجازت مراجعت بخراسان داد بہرات آمد ہمہ اہل ہرات مرید و معتقد وے شدند در سادس عشر شوال سنۃ ثمان عشر و سبعمائۃ از دنیا برفت و قبروے در مغرب ہرات است بیرون کہندز در عبد اللہ بن جعفر طیار رضی اللہ عنہم و فی اعلام الاخیار الشیخ الفاضل الربانی والمرشد الکامل الصمدانی امیر حسینے کان عالما فاضلا جمع بین علمی الشریعۃ والحقیقۃ وبلغ عند شیخہ رکن الدین رتبۃ الکمال و نال من الکرامات والکمالات تم رحل الی ہراۃ دار الملک خراسان وجلس لارشاد الطالبین وکان اہل ہرات معتقدین لہ۔

نظامی گنجوی قدس سرہ در نسب علوی بود چنانکہ خود میگوید۔

ترا ان بہ ای پیک علوے نژاد کہ گر دہمان بزگردے جو باد

در نفحات الانس آوردہ کہ خلاصہ اش اینست کہ وے را از علوم ظاہرے و مصطلحات رسمے بہرہ تمام بودہ است اما از ہمہ دست بداشتہ بودہ است و روی در حضرت حق سبحانہ تعالیٰ آوردہ و عمر گرانمایہ را از اول تا آخر بقناعت و تقوے و عزلت و انزوا گذرانیدہ است و ہرگز چون سایر شعرا از غلبہ حرص و ہوا ملازمت ارباب دنیا نکردہ بلکہ سلاطین روزگار بوے تبرک میجستند مثنویہائے پنجگانہ وے کہ بہ پنج گنج اشتہار یافتہ است اکثر انہا باستدعاے سلاطین روزگار واقع شدہ کہ آنہا را بوے آرائد کہ نام ایشان بواسطہ نظم وے بر صفحہ روزگار بماند استدعا

نموده اند و اکثر انها بحسب صورت انسانه است از روی حقیقت کشف حقایق و بیان معارف را بهانه است تاریخ اتمام سکندر نامه که اخرین کتاب های وی ست سنه اثنتین وتسعین وخمسمائه بوده ست وعمر وے در انوقت از شصت گذشته در مرآة الخیال اورده که بیان فضایل وکمالات او کرتا دور قیامت بزبانها جاریست درین اوراق گنجای ندارد گویند که شیخ در اخر عمر منزوی گردیده بود با مزجم اختلاط کم نمود چنانچه دران باب میگوید۔

گل رعنا درون غنچه محزون		همچو من گشته اعتکاف نشین	

آنابک قزل ارسلان را از روی صحبت شیخ پیدا شد خواست که بحضور طلب نماید ارکان دولت گفتند وی منزویست بسلاطین وحکام صحبت ندارد آنابک بطریق امتحان قصد دیدن شیخ کرد شیخ بنور ولایت براراده وی مطلع گردیده از عالم غیب شمه بر دیده اش جلوه گر ساخت آنابک دید که تختی مکلل بجواهر نهاده اند و شیخ مثل پادشاهان بروی نشسته و هزاران چاکر با کمرهای مرصع و حاجبان و ندیمان برپای ایستاده چون نظر آنابک بران عظمت و شوکت افتاد محو شد خواست که از روی تواضع قدم او را ببوسد درین حال شیخ از عالم غیب بشهادت امد آنابک دید پیری ضعیف بر پاره نمدے بر در غاری نشسته و مصحفے و قلم و دواتی و مصلا و عصائی پیش نهاده آنابک دست شیخ را بوسه داد و اعتقاد تمام بهم رسانید شیخ همتے بدو حواله کرد و ازان باز پیوسته بدین شیخ میرفت و صحبت میداشت گویند که چون شیخ قصه خسرو و شیرین بالتماس قزل ارسلان نظم کرد صله ان چهارده قریه ندر وقف خادمان شیخ نمود انتهی مگر انچه در اخر کتاب شیرین خسرو نوشته معلوم میشود که فقط قریه حمدونیان که جاے اباوان چندان نبود باو واگذاشت چنانچه میگوید۔

ده حمدونیان را خاص من کرده + الے قوله تمام شد طول وعرضش نیم فرسنگ + واین نیز معلوم میشود که شیخ هم ملاقات قزل ارسلان رفته بود چنانچه میگوید۔

چنان قحبه کسوی کعبه حجاج		چنان بازامدم کاحمد ز معراج	

انتهی در جائی احوال علم و فضل خود میگوید۔

که دیدست هیچ رنگین گلے		ز من عالے اوازه تر بلبلے	
پذیرفته از هر فنے روشنے		جداگانه در هر فنے یکفنے	

و در جاے دیگر براے عبادت خود میگوید۔

بروز جوانے و نوزادگے		زدم لاف پیری و افتادگے
کنون کے بغم شادمانی کنم		بہ پیرانہ سر چون جوانی کنم
چلہ چون چہل کشت و خلوت ہزار		بہ بزم آمدن دور باشد ز کار

و در جاے دیگر نیز بلہجہ حضرت رب العزت میگوید۔

چو اول شب اینک بخواب اندرم		بہ تسبیح نامت شتاب اندرم
چو در نیم شب سر برارم ز خواب		ترا خوانم و ریزم از دیدہ آب
اگر روز و شب ہست و گر بامداد		تو بر یادی از ہر چہ دارم بباد

و صاحب معارج النبوۃ او را قدوۃ المتکلمین گفتہ و وی رحمہ اللہ تعالی خود گفتہ۔

چو بر بستے تو من بستم رواے		بسی حجت انگیختم دلکشاے

ازین بیت معلوم میشود کہ کتابے باثبات وحدانیت او تعالی تصنیف نمودہ و تصدیق قول صاحب معارج میشود واللہ اعلم۔

امیر سید قاسم تبریزی قدس سرہ معدود ہست در میان صوفیہ کرام و بصحبت شیخ صدر الدین علے ینے و شیخ بہاء الدین نقشبند بخارے رسیدہ و خواجہ عبید اللہ احرار بصحبت وی رسیدہ اند و تحصیل علم در تبریز نمودہ بودند و مولانا ظہیر الدین خادمے نیز با و محبت میداشت ذکر او در نفحات طویل ست تولدے سنہ سبع و ثلثین و ثمانمائۃ و قبرے در خرجرد جام است رحمہ اللہ تعالے۔

سید امیر کلال بن حمزہ قدس سرہ در خزینۃ الاصفیا در دہ کہ وی در علم شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت از اولیاے عہد گوے سبقت بردہ و تاریخ وفات وی از رشحات نقل نمودہ کہ روز پنجشنبہ وقت نماز بامداد ہشتم جمادی الاول سنۃ ثمانین و سبعین و سبعمائۃ انتہے مگر در رشحات در ذکر امیر کلال و فرزندان وے اصلا کدامی تاریخ وفات وی مذکور نیست شاید در مقام دیگر در ضمن ذکر دیگرے مذکور باشد واللہ اعلم و فے النفحات وی خلیفہ خواجہ محمد بابای مذکور است (یعنے باباے سماسے) و خدمت خواجہ بہاء الدین را نسبت صحبت و تعلم آداب سلوک طریقت و تلقین ذکر از ایشان است و فے الرشحات ایشان اکمل و افضل ہمہ خلفاء اصحاب خواجہ محمد

یا ابوده اند و شرف سیادت داشته اند و مولد و مدفن ایشان سوخارست و ان قریه ایست از قرای بخارا بر دو فرسنگی شهر و ایشان بداش گری اشتغال میداشته اند و بزبان بخارا داش گر کلال را گویند و در مقامات ایشان مذکور است که والدهٔ سرور ایشان فرموده اند که تا امیر کلال را در پوست نداشتم هرگاه که بقصبهٔ فتاده مرا در دنکم عظیم گرفتی چون اینمعنی مکرر شد دانستم که بسبب وجود این طفل است دیگر در نفقه احتیاط کردم و بوی امیدوار شدم و فی اعلام الاخبار الشیخ العارف الربانی والمرشد الکامل الصمدانی السید امیر کلال قدس سره کان من اعزة اصحاب خواجه محمد بابا سماسی و اکمل خلفائه و کان مشرفا بشرف السیادت اخذ الملقین عن خواجه محمد عن علی الرامیتنی عن محمود انجیر الفغنوی عن عارف الریوگری عن عبد الخالق الغجدوانی عن یوسف الهمدانی عن ابی علی الفارمدی عن ابی القاسم الجرجانی عن ابی الحسن الخرقانی عن ابی یزید البسطامی عن الامام جعفر الصادق الی اخر النسبة و اخذ عنه الذکر و اداب الطریقة و النسبة سلطان الطریقة النقشبندیه خواجه بهاء الدین النقشبند البخاری میگوید مولف که مخفی نماند که ولادت ابو الحسن خرقانی بعد از وفات بایزید بسطامی بمدتی و همچنین ولادت ابو یزید بسطامی بعد از وفات امام جعفر صادق بمدتی واقع شد بظاهر ملاقات اتفاق نیفتاده حضرات صوفیه میگویند که تربیت ایشان بحسب روحانیت بوده و ایشان اویسی بوده اند و الله اعلم بحقیقة الحال۔

امیر برهان الدین بن سید امیر کلال قدس سره در شمحات اورده که وی فرزند نخستین حضرت امیر سید کلال بوده اند و بارها امیر فرموده اند که این فرزند برهان من است و امیر برهان از جمله اصحاب خواجه بهاء الدین اند و حضرت امیر تربیت ایشان را حواله بحضرت خواجه کرده بوده اند امیر برهان صاحب سکر و جذبه قوی بوده است و طریق وی انزوا و انقطاع از خلق بوده و هرگز با کسی انس و ارام نمیگرفته و هیچکس را بر اطوار و احوال وی اطلاع نبوده و در قوت باطن بمرتبه بوده که احوال باطنی بعضی از اصحاب حضرت خواجه غارت میکرده و دیر اعریان می ساخته

امیر حمزه بن امیر سید کلال قدس سره فرزند دوم امیر کلال است و امیر وی را بنام والد خود سید حمزه نام کرده اند و هرگز و بر انبام نمی خوانده اند همیشه پدر میگفته اند و از وی کرامات و خوارق عادات بسیار ظاهر میشده است که بعضی از ان مقامات امیر کلال کرده و امیر حمزه تالیف کرده اند مذکور است و حرفه امیر حمزه صیادی میبوده و از ان حرفه معاش حاصل میکرده بعد از وفات حضرت امیر کلال قائم مقام

ایشان بوده وسالها خلق را بطریق رشاد ارشاد فرموده و وفات وی در غره شوال سنه ثمان وثمانین وثمانمایه و مولانا حسام الدین شاشی بخاری که از کبار علمای بخارا بوده و مولانا کمال الدین میدانی و امیر خورد و امیر بزرگ و بابا شیخ مبارک بخاری از خلفای او بیند رحمهم الله تعالی۔

امیر شاه بن سید امیر کلال بن سید حمزه قدس سره در نسخات اورده که وی فرزند سیوم امیر کلال بوده است وطریق وی در کسب معاش ان بوده که از صحرا نمک می اورده و میفروخته و ازان امر معاش میگذرانیده و در دنیا بقدر کفاف تصرف میکرده میفرموده که هر گرفتن را جواب گفتن در عقب است و همیشه بخدمت بندگان خدا مشغول بوده و بقدر امکان در کفاف نمات مردم سعی و اهتمام داشته و از تعهد خاطرها دلنگاه داشت ولها دقیقه فرو نگذاشته و امیر کلال تربیت وی را حواله بشیخ یاد کار کرده بوده اند که یکی از خلفای امیر است۔

امیر عمر بن سید امیر کلال بن سید حمزه قدس سره در نسخات اورده که وی فرزند چهارم خدمت امیر است صاحب کرامات وخوارق عادات بود اکثر اوقات بشغل احتساب قیام مینموده و امر معروف ونهی منکر میکرده و بغایت غیور بوده میفرمود که اکابر گفته اند چون گادر اوقت سر بریدن اید بر خر من این طایفه گذارند و چون نردبان را وقت سوختن رسد بر دیوار انیطایفه نهند و هر کرا خواهند که بر اندازند بانیطایفه در اندازند خدمت امیر کلال تربیت وی را حواله شیخ جمال الدین دهتعانی کرده بودند که از خلفای خدمت امیر است و وفات امیر عمر در شهور سنه ثلث وثمانمایه بوده است۔

سید احمد یسوی معروف بسید اتا قدس سره در نسخات اورده که وی خلیفه دویم زنگی اتا است و در اوایل حال در یکی از مدارس بخارا بتحصیل علم مشغول بود که ناگاه وی را داعیه سلوک این راه و ارادت طریق از خاطر سر بزده علی الصباح خانه بار انباز اج داده از مدرسه روی بصحرا نهاده جانب ترکستان رفته و بخدمت زنگی اتا افتاده و چون زنگی اتا گفته که شما در طلب پیر سرگردان هستید غیر از من در همه جهان امروز کسی نیست که شما را تربیت کند در نجل سید اتا بخاطر گذرانیده که من سید و عالم باشم کی تابع این سیاه گادچران میشوم بعد ازان بتصرف زنگی اتا در حلقه اطاعت او در امده بصحبت وی پیوست چون در امر خود باد ضعف ریاضت شاقه هیچ کشودی ندید نزد زوجه او عجز اتا رفته درخواست شفاعت نمود۔ غیر اتا قبول نمود و بر طبق وعده چون سپارش نمود که سید احمد مروی فقیر سید و عالم ست بر در حم کنید زنگی اتا تبسم نموده گفت

کہ سیادت و علم وی سد راہ وی شدہ روز اول کہ مرا دید من او را بخود نشان دادم بدل گفت کہ من سید و عالم باشم کے تابع این سیاہ گاہ چران باشم اما پاس خاطر تو از سر جرم او در گذشتم بعد ازان مشمول عواطف زنگی آنا گشتہ آنچہ مقصود وی بود بروی منکشف گشتہ و ابواب مواہب مفتوح شدہ و با ندک فرصتے بدرجہ ارشاد و کمال رسیدہ و بسے ناقصان را بدرجہ کمال رسانیدہ و با حضرت غریبان معاصر بودہ و با وی مفاوضات واقع شدہ و صاحب کرامت بود تفصیل احوال وی در تذکرہ مذکور ست واللہ اعلم و انا در زبان ترک بزرگ را گویند

سید نور الدین بن سید مبارک غزنوے قدس سرہ در اخبار الاخیار اورده کہ وی خلیفہ شیخ شہاب الدین سہروردے است مقتدا و شیخ الاسلام دہلی بود در زمان سلطان شمس الدین او را سیر دہلی میگفتند وفات وی سنہ اثنین و ثلثین و سبعمایۃ در زمان طفلے منظور نظر شیخ محمد اجل شیرازے کہ از اولیاے وقت بودہ گشتہ و نعمت و فوایدیافتہ صاحب کشف و کرامت بود کذا فے کتاب المذکور رحمہ اللہ تعالے۔

سید جلال الدین بخاری قدس سرہ در خزینہ اورده کہ وے از سادات صحیح النسب بخارا بود در ہندوستان شخصی کہ از سادات بخارا است سلسلہ اباے کرام وے بوے می پیوندد و تاریخ ولادت او بقول صحیح سنہ خمس و تسعین و خمسمایۃ و وفات وی سنہ تسعین و ستمایۃ دانند مظہر جلالی نقل میکند کہ چون وی مدینہ منورہ رفت سادات مدینہ انکار سیادت او نمودہ از وے سند صحیح طلبیدند آخر قرار بران یافت کہ از روضہ سید کائنات استفسار نمایند چون سید جلال الدین روبروی قبر شریف رسید گفت السلام علیک یا والد اے از قبر شریف او را ندا کہ علیک السلام یا ولدے و قرۃ عینے و سراج کل امتی انت منی و من اہل بیتے باستماع این صدا ہا اہل مدینہ معترف سیادت او گشتہ تعظیم و توقیر او پرداختند از انجا بمکہ معظمہ رفتہ با داے مناسک حج قیام نمود و بعد ازان بسیر ربع مسکون پرداخت بسے خلایق را ہدایت نمود انتہی و در تاریخ فرشتہ اورده کہ سید صحیح النسب است نسبت او با امام علی الہادی چنین میرسد کہ سید جلال الدین بخاری بن سید علی بن جعفر بن محمد بن احمد بن محمود بن عبد اللہ بن علی اصغر بن جعفر بن امام علی الہادی گویند از بخارا بملتان آمدہ بخانقاہ شیخ فرید الدین گنج شکر فرود آمدہ از بہاء الدین زکریا خرقہ خلافت یافتہ بسکونت بلدہ اچہ مامور شد و قبر وی

درانجاست انتہی ودراخبار الاخیار اورده که اورا سید جلال سرخ نیز گویند مرید شیخ الاسلام بہاء الدین است
وی جد سید جلال که ملقب بمخدوم جہانیان است ازبخارا به بکر تشریف اورد ودران شہر نیت اقامت
کرد سید بدر الدین بکرے که از اکابر واعیان انجا بود وصلت کرد گویند که درخواب از جانب حضرت
رسالت صلے اللہ علیہ وسلم بشر شده بتزوج صغیره سید بدر الدین وسید بدر الدین نیز باین دولت
بشارت یافت جگر گوشۂ خود را بوی عقد تزویج بست واز انجا بجمۂ حسد ونزاع اخوان بجانب
اچه تشریف اورد ند وسید جلال الدین را اولاد صوری ومعنوی بہم رسید وابواب برکات کثیر بروے
او مفتوح شد قبر او ہم دراچه است رحمۃ اللہ تعالیٰ مخفی نماند که صاحب خزینه جد اعلاے اورا که جعفر
بن امام علے نقے ست ابن امام محمد تقی گفته غلطے نموده چرا که امام محمد تقی را پسرے جعفر نام نبوده انچه
در تاریخ فرشته بود صحیح دانسته تعلیم نموده شد وانچه او گفته که در ہندوستان ہر کس که از سادات
بخارا است از نسل وی است خدا داند که این حصر او را از کجا معلوم شد بالجمله سید جلال الدین بخاری
صاحب علم وتقوے وکشف وکرامت بود اہالے دیار ہندوستان کمال اعتقاد بوے دارند وامر بکار
موجب اعتراض از جانب شریعت باشد صدور ان ازوی منقول نشد واللہ اعلم بحقیقة الحال۔

**سید جلال الدین حسین بن سید احمد کبیر بن سید جلال الدین بخاری قدس سره الملقب بمخدوم
جہانیان در آئین اکبرے نام پدرو۔ که سید محمود نوشته ودر تاریخ فرشته سید احمد کبیر گفته شاید هر دو
نام داشته باشد واللہ اعلم ودر آئین اکبرے اورده که وی مرید پدر خود سید وشیخ رکن الدین
ابو الفتح سہروردی خلافت یافت گویند جہان نوردے پیش گرفت امام یافعی وبسیارے را دریافت
ودر دہلی شیخ نصیر الدین چراغ دہلے را دیده ودر خانواده چشت خلیفه او گشت در اخبار الاخیار اورده
که وے جامع ست میان علم وولایت وسیادت او مرید شیخ الاسلام رکن الدین ابو الفتح است
وخلیفه شیخ نصیر الدین محمود با امام عبد اللہ یافعی رحمۃ اللہ علیہ در مکه معظمه صحبت داشته در خزانۂ جلالے
که از ملفوظات او است ازوے بسیار نقل میکند در تاریخ محمدے مینویسد که وی اول خرقه اعظم خود
شیخ صدر الدین بخارے پوشیده وکلاه ارادت وخرقه تبرک از شیخ الاسلام سند المحدثین شیخ
عفیف الدین عبد اللہ المطرے در حرم شریف نبوے علیه السلام والتحیة پوشیده ومدت دو سال
در صحبت او ملازم بود وکتاب عوارف ودیگر کتب سلوک پیش او تلمذ نموده واخذ طریقت کرد وتلقین**

ذکر یافت و مخدوم جہانیان راقدس سرہ با حضرت عایشہ قادریہ کمال محبت است در خزانہ جلالی میگوید
کہ شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی میفرماید طوبی لمن رانی ولمن رای من رانی ولمن رای من رای من رانی
و وی قطب است و صادق است درین قول مرا امیدواری بسیار است کہ بموجب این کلام حق تعالے
مرا رحمت کند بعد ازان سلسلہ را کہ بیک واسطہ بشیخ شہاب الدین سہروردی میرسد غیر از سلسلہ
شیخ بہاء الدین زکریا ذکر میکند و میگوید من خلفان را دیدہ ام و وی شیخ شہاب الدین سہروردی را
و شیخ شہاب الدین شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی را انتہی الی ہنا من اخبار الاخیار مختصراً و در تاریخ
فرشتہ اورده کہ سید احمد کبیر کہ بجاد بنشین پدر خود بود از وی دو فرزند سعادت مند بوجود امد یکے
مخدوم جہانیان سید جلال الدین بخارے دوم صدر الدین راجو قتال ست سید احمد کبیر سید جلال الدین
حسین بخاری برادر ہفت سالگی نزد شیخ جمال خجندے کہ از مریدان شیخ بہاء الدین زکریا بود برده بدست
بوس او مشرف ساخت پس شیخ جمال خجندی طبق خرما حاضر ساخت و باہل مجلس قسمت نمود سید
جلال الدین حسین بخاری خرما را باخته خورد شیخ جمال خجندے متفطن گشته پرسید کہ خرما را چرا باخته
خوردی گفت خرمائیکہ از دست شما برسد خستہ ان نتوان انداخت شیخ گفت توان پسرے کہ خاندان
خود تا قیامت منور داری سید جلال الدین حسین بخاری عالمی متبحر بود و در علوم عقلے و نقلے مشقت
بسیار کشیده بود و مقتدایان بنود کہ مرید یک کس بجاے دیگر رجوع نماید و میگفت کہ جمیع فضلا و مشایخ
را باید دید و از ہر کدام نصیبی و فیضی باید ربود و از پدر خویش شیخ احمد خرقہ خلافت یافت دیگر از شیخ
رکن الدین ابو الفتح و نقل است کہ سالہا او را خدمت کرده بجانب مکہ و مدینہ و مصر و شام و بیت المقدس
و روم و عراقین و خراسان و بلخ و بخارا سفر فرمود و چندین حج کرد و از انجملہ شش حج اکبر نمود و در
مدینہ رسول اللہ سلطان العلما استاذ المحدثین عفیف الدین بن سعد الدین علے الشافعی الیمنے
را ملاقات کرده مدت دو سال در امکان شریف بملازمت انجناب بوده نسخہ عوارف و غیرہ پیش
او گذرانید عفیف الدین خرقہ از شیخ رشید الدین محمد ابو القاسم صوفے پوشیده و وی از شیخ
الشیوخ شہاب الدین عمر سہروردے یافتہ و ہمچنین در اثنائے سفر بصحبت شیخ حمید الدین بن
محمود الحمینے سمرقندے رسیده و از و نیز خرقہ فیض ربود و سید حمید الدین از شیخ محمد بن ابراہیم نساجی
و وے از شیخ نظام الدین ابو العطا بخاری و گویند سید جلال الدین حسین بخارے در اثنائے

سیر و سلوک سیصد و چند اہل کمال را دریافتہ از ہمہ فیض کلی نصیبش گشت و مخدوم جہانیان سید جلال الدین حسین بخارے کسی را بمریدی نمیگرفت و میگفت کہ انیکار ہیچ یک از انبیا نکردہ اند بلے ہر گاہ کسے بقصد ارادت بخدمت او آمدی سید گفتی من از انہا نیستم کہ شخصے را مرید کنم اما عقد اخوت میکنم بمقتضاے حدیث نبوی بہ برادرے میگیرم و در اخبار الاخیار اورده کہ او در عہد سلطان محمد تغلق بمنصب شیخ الاسلامے و سند خانقاہے محمدے در سیوستان با مضافات مخصوص گشت و بعد از چند گاہ ترک ہمہ کردہ سفر کعبہ مبارک اختیار کرد و در عہد سلطان فیروز کرات از مکہ و سا چہ در حضرت دہلی امد و سلطان فیروز مراسم اعتقاد و اخلاص انچہ باید بجاے اورد و انتہی ذکرہ در اخبار الاخیار و تاریخ فرشتہ و خزینۃ الاصفیا طول و طول ست ما اختصار را کار فرمودیم بالجملہ انجناب عالم و متقی و صاحب کشف و کرامت بودہ بسیارے از کرامات او در تاریخ فرشتہ مذکور است و انجناب را مخدوم جہانیان جہان گشت میگویند در بنگالہ نیز جا بجا میگویند کہ استانہ مخدوم جہانیان ست در انجا بجز خشت چند دیگر علامت عمارت چیزے یافتہ نمیشود چنانچہ در ہمو ضع بوہار کہ مسکن مولف انیکتاب است جانب غربے مکان فقیر محلہ بخاران است در انجا نیز میگویند استانہ مخدوم است و در چوگھریہ کہ قریہ ایست بفاصلہ سہ میل از بوہار نیز استانہ ست معروف باستانہ مخدوم صاحب ولادت او شب برات سنہ سبع و سبعمائیۃ و وفات او روز عید قربان سنہ خمس و ثمانین و سبعمائیۃ و مدت عمر او ہفتاد و ہشت سال و قبر او در اچہ ولایت ملتان است رحمہ اللہ تعالے۔

سید ناصر الدین بن سید مخدوم جہانیان جلال الدین بخاری قدس سرہ جامع بود میان شریعت و طریقت و خوارق و کرامت در ولایت رتبہ عالی داشت چون اولاد کثیر داشت لاجرم بسید ترنا مر الدین مشتہر شدہ کہ بندا اولاد وے از ذکور و اناث یکصد بودند و از انمیان انانکہ عمر دراز یافتند بست و یک پسر و دو دختر بودند و خلقے کثیر بجادہ ارادت او در امدند و اخذ نسبت از پدر خود نمودہ و خلیفہ وی بودہ وفات او در سنہ ہشتصد و چہل و ہفت ست رحمہ اللہ تعالی خزینہ از معارج الولایت۔

سید عثمان ابن محمود البخاری الاچے قدس سرہ از اولاد مخدوم جہانیان ست نسب او بامیر تیمور بدو میرسد کہ عثمان بن محمود بن بہاء الدین بن عامد بن محمد بن رکن الدین ابو الفتح بن احمد بن ناصر الدین محمد بن جلال الدین بخارے مخدوم جہانیان قدس سرہ وے از اچ بلاہور امدہ خلق کثیر معتقد او شدند

وتبوئی عظیم یافت وعلمائے عہد نیز اطاعت او نمودند وضع وشریف کردند معتقد ومرید او گشتند او وابای او طریقہ مسرور دیہ میداشتند وفات وی بتاریخ ہیجدہم ربیع الاول سال نہصد ودوازدہ در زمان حکومت سلطان سکندر لودی وقبروی اندرون قلعہ لاہور درتہ خانہ ست رحمہ اللہ تعالی آمین۔

سید صدر الدین بن سید احمد کبیر بن سید جلال الدین بخاری قدس سرہ الملقب باجو قتال بخاری برادر حقیقی مخدوم جہانیان است ودرامین اکبرے اورده کہ وی مرید وخلیفہ پدر خود است واز برادر خود مخدوم جہانیان وشیخ رکن الدین ابوالفتح نیز خلافت یافت سلطان فیروز اورا فراوان بزرگ داشتے ودر اخبار الاخیار اورده کہ بعد از برادر خود مخدوم جہانیان بر سجادہ خلافت نشست ومخدوم جہانیان بارہا بر زبان مبارک میراند کہ حق سبحانہ تعالی مارا بخلق مشغول داشت وشیخ راجو را بخود وپیوستہ در عالم استغراق بودی وباخلق انبساط واختلاط نکردی وبیشتر پوشیدہ مردم بسلسلہ ارادت مخدوم بواسطہ او است وبعضی بواسطہ ولد او شیخ ناصر الدین محمود نیز میرسند بزرگ بود وصاحب تصرف انتہی در تاریخ فرشتہ آوردہ کہ او بعلوم ظاہری وباطنی شہرت تمام داشتہ وصفت جلالت او غالب بود ہرچہ بر زبان او روی نہان شدے انتہی انچہ در تاریخ فرشتہ اورده از ان معلوم میشود کہ چون نبظر غضب بسوی کسے نگریستے فی الحال بمردی ہمانا کہ بلقب قتال بر او ازان سبب افتاد وکرامت وخوارق عادات بسیار از وی نقل نمودہ تاریخ وفات او در امین اکبرے سنہ ست وثمانمایۃ گفتہ ودر خزینہ شانزدہم جمادی الاخر سنہ سبع وعشرین وثمانمایۃ شب سہ شنبہ گفتہ الاول ہو الاصح وقبر او در اچہ است۔

سید برہان الدین بن محمد بن سید جلال مخدوم جہانیان قدس سرہ بقول صاحب خزینہ نام پدر وی ناصر الدین محمد ست انتہی نام وے قطب عالم وکنیت او ابو محمد ولقب برہان الدین است ودر امین اکبری اورده کہ در ہفتصد ونود وہفت وفات وی ہشتصد وپنجاہ وہفت وقبروی در پتوہ احمد آباد است مرید وخلیفہ پدر بزرگوار خود وشیخ احمد کمتو نیز خلافت دارد در زمان سلطان محمد کہ بدو واسطہ پور سلطان مظفر است بفرمودہ پدر بگجرات مدد بزرگی صورت ومعنی یافت او را بازده پسر بود۔

سید کبیر الدین اسماعیل سروری قدس سرہ وی نبیرہ وخلیفہ حضرت مخدوم جہانیان است وبعد وفات انتخاب بخدمت سید صدر الدین برادر مخدوم جہانیان واگذشتہ کار خود تکمیل رسانید ودر ولایت مقاصد عالی وبکرامت وخوارق اشتہار گرفت در اوایل عادت او ان بود کہ نیم شب بر خیزد خود ومخدوم

جہانیان میرفت و نماز تہجد و ختم کلام اللہ میکرد و گہ گہ وقت شد امد قفل مزار بانگشت شہادت خود مفتوح و مسدود میکرد تا انکہ شبے یحیی مجذوب باین ماجرا دیدہ و بخدمت سید صدر الدین ظاہر ساخت و کبیر الدین باشراف خاطر خود این ملہم را دریافتہ از وبرای درس حاضر شد حضرت سید او را نزد خود طلبید و اعزاز و اکرام او نمود و شیخ سماء الدین خلیفہ وی است وفات او در سنۃ ہشتصد و بست و پنج رحمہ اللہ تعالی خزینہ۔

سید عبد الشکور و سید عبد الغفور انی سید کبیر الدین اسماعیل قدس اللہ اسرارہم ہر دو جامع جمال ظاہر و باطنند بودند در علوم شریعت و طریقت عالم و عامل و کامل و اکمل و فند و ارادت بخدمت والد بزرگوار خود داشتند و تربیت صوری و معنوی از پدر گرفتند در روز وفات پدر ش ہر دو را نزد خود طلب داشتہ خرقہ خاص خود عطا فرمود و گفت ہر گاہ شما را مشکلی پیش آید بہ نزد قبر من امدہ ظاہر کردہ باشید کہ جواب صواب خواہید یافت چنانچہ بعد وفات او ہمچنان عمل می اوردند جواب یافتند رحمہما اللہ تعالی خزینہ۔

سید محمد ابن قطب عالم قدس سرہ لقب او شاہ عالم است ولادت او لیلۃ التاسع والعشرین من ذی القعدہ سنۃ سبع عشر و ثمانمایۃ و وفات عشرین من جمادی الثانی سنۃ ثمانین و ثمانمایۃ و قبر او در رسول اباد احمد اباد دامین اکبری اورده کہ از پدر خود ارادت یافت و خلافت برگرفت بوالا پایۂ ولایت برامد و شگرف خارق عادتہا از و برگذارند۔

سید محمد بن سید یوسف الحسنی الدہلوی قدس سرہ ملقب بسید گیسو دراز در امین اکبری اورده کہ وی مرید و خلیفہ شیخ نصیر الدین چراغ دہلی است صورۃ و معنی اگہی اندوخت بفرمودہ پیر از دہلی بدکن امد و کہ و مہ پذیرفتند قبر وی در گلبرگہ انتہی تاریخ ولادت و وفات او صاحب خزینہ از معارج الولایت نقل نمودہ کہ سنۃ عشرین و سبعمائۃ وفات وی سنۃ خمس و عشرین و ثمانمائۃ و عمر وی یکصد و پنجسال و قبر وے بشہر گلبرگہ انتہی در اخبار الاخیار اورده کہ وی جامع است میان سیادت و علم و ولایت شانی رفیع و رتبتی منیع و کلامی عالی دارد او را در میان مشایخ چشت مشربے خاص و در بیان اسرار حقیقت طریقے مخصوص است در اوایل حال ہم بدہلی تشریف داشت و بعد از رحلت شیخ بدیار دکن رفت و قبولے عظیم یافت اہل این دیار ہمہ منقاد و مطیع او گشتند و ہمدران دیار از دنیا انتقال فرمود او را سید گیسو دراز گویند و بہ شہرت او باین لقب برابر شنیدہ شدہ است انست کہ روزے او با چندے دیگر از مریدان پالکی شیخ نصیر الدین محمود برداشتہ بودند در وقت برداشتن گیسوے سید بسبب درازی کہ داشت در پایۂ پالکی بند شد

داد بسبب غایت ادب و استغراق عشق و محبت به برادر دن گیسو مقید نشد و هم بران وضعی که واقع شد مسافت بعید قطع کرد بعد ازانکه شیخ را برین معنی اطلاع افتاد خوشحال شد و بر صدق عقیدت و حسن صنعت او افزنیا کرد هم در حال این بیت فرمود که ۔

هر کو مرید سید گیسو دراز شد	والله خلاف نیست که او عشقباز شد

خدست سیر الملفوظات است مسمی بجوامع الکلم که بعضی از مریدان او که او نیز محمد نام دارد جمع نموده در انجا می آرد که خواجه محمود بقا از یاران مولانا برهان الدین غریب بود ما او نشست رساله تشیری مقابله میکردیم دمن دران ایام سخت کودک بودم خواجه را اجابر تق رسید امد و نشست سخن انجا رسیده بود که قول خاتم امم ست تا سه مرگ نخشی بجائی نرسی مرگ سفید مرگ سخ و مرگ سیاه مرگ سفید گرسنگی مرگ سخ تحمل مرگ سیاه فقر خواجه را جاز من بطریق امتحان پرسید که بچه سبب مرگ سفید و سخ و سیاه شد گفتم جوع نسبت بصفادار پس مرگ سفید باشد و تحمل خون خوردن است زیرا که غضب عبارت از غلیان دم است از بهر انتقام و حلم فرو خوردن غضب پس مرگ سخ باشد اما فقر پیغامبر میفرماید علیه السلام الفقر سوادا الوجه فی الدارین و البته فقیر میان خلق شرمنده و خجل و منکسر میباشد بضرورت مرگ سیاه باشد فرمود سفر اگر گشت باطن نیارد مبارک باشد و الا سر با صوفیان خبر فراغ دل و جمع هم نیست اگر یکساعت لطیف دل با خدای خویش حاضر شود ان بهشت است بلکه هزار بهشت فدا آن ساعت باید کرد هنوز رایگان بدست امده باشد ۔

بفراغ دل زمانی نظری بکنج بروے	به زانکه چتر شاهی همه عمر پای دلهوی

فرمود چون در مسائل کلامیه سخن در فضل صحابه افتد من هیچ مباحثه شروع نکنم بنا بر اتهام اما بر خلصان اصحاب وقتی اگر بحثی کرده ام بعد از تاکید سوگند عقیده من بدل راست است که افضل صحابه ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی اما بحث لفظی هر انچه امد گفته میشود و با خلق بیگانه انیقدر هم نکرده ام فرمود علما اختلاف کرده اند که مسلمان را موت بهتر یا حیات بعضی حیات گفتند بعضی ممات اما بای من انیست که کدام حیات رسول الله صلعم حیات بهتر بود و بعد از وی ممات فرمود شخصی علی را از اصحاب علی پرسید صف لنا اصحابک فقال عن تسالون فقالوا عما را فقال مومن ملی ایمانا مشاشة قالوا و سلمان قال عنده علم الاولین و الاخرین قالوا حذیفة قال صاحب سر رسول الله صلعم عنده علم المنافقین قالوا و انت یا علی قال ما بای تریدون قالوا نعم قال اذا سالت اعطیت و اذا سکت ابتدیت هر چه خواهم بپایم و اگر من خاموش

شوم او یا من سخن گوید تا خواهد که چیزیش خواهم در قوله القلوب مینویسد و ندا مقام محبوب المراد سخن در مخالفت فقیهان با صوفیان بود فرمودند خلاص صوفیان ازین طایفه خبر بدین طریق نیست که خود را یکے از ایشان گردانند و میان ایشان همچو ایشان باشند پرسیدند که چه معنی است که گفته اند العلم حجاب الاکبر فرمود کل ماسوے الله تعالی حجاب اما حجاب هاے دیگر قبیح و کثیف اند و علم حجابی لطیف است برخاستن ازان نیک دشوار باشد و مراد ازین علم نحو و صرف و حدیث و فقه و تفسیر نیست مراد علم بالله است و ان علم ذات باری و صفات باری بدلیل و برهان بلکه مشاهده و عیان فرمود که این دو چیز خاصه بدعت امت سوال الله صلی الله علیه وسلم یکے صورت قلندر دوم انکه لا اله الا الله محمد رسول الله گویند و انانرا که او را از جان عزیز تر بود انانرا بکشند و بر کاله پر کاله سازند و زنان و فرزندان ایشانرا اسیر سازند و رسوا کنند و نسب سازند و ایمانی باقی باشد زهی ایمان زهے دین و یکی از مصنفات سید محمد گیسو دراز کتاب اسما است صاحب اخبار الاخیار ازان کتاب قدری نقلنموده معلوم میشود که او تصانیف دیگر نیز دارد والله اعلم۔

سید محمد جونپوری قدس سره در آئین اکبری اورده از فروان روحانیه فیض برگرفته و بر تصور و معنوی علم چیره دست از شوریدگی دعوی مهدویت کرده و بسیارے مردم بر او گرویدند لیکن اخلاق او و برگذارندو سرحشمه مهدویت او از جونپور بگجرات شد و سلطان محمود کلان بنیابش برخاست و از ننگ حبشی زمانه نبایست بود و دوباره ایران نمود در قزوین و گذشت و همانجا اسود۔

سید علی قوام قدس سره در آئین اکبری اورده که زاده بوم او سوانه مرید و خلیفه شیخ بهاء الدین جونپوری شطاری است و برخی گویند از شیخ قاضا شطاری فیض برگرفت و چندے برانند که او را با همخانواده ها درست نسبتے است در سال نهصد و نه از کشاکش اخشیجان دارست خوابگاه جونپور۔

حاجی سید عبد الوهاب بخاری قدس سره در آئین اکبری اورده که وی مرید و شاگرد سید صدر الدین بخاری است از ظاهر و باطن آگاه در آئین و اخبار الاخیار اورده که وی از اولاد سید جلال الدین بخاری بزرگ است که جد سید جلال الدین مخدوم جهانیان است اورا دو پسر بود سید احمد بزرگ و دیگر سید محمود مخدوم جهانیان پسر سید محمود است و حاجی عبد الوهاب بخارے از اولاد سید احمد است بزرگ بود موصوف بعلم و عمل و حال و محبت و در اوایل حال که هنوز در ملتان توطن داشت روزی در ملازمت پیر و استاد و صهر خود سید صدر الدین بخاری نشسته بود از وی شنید که گفت و و نعمت در عالم بالفعل موجود است که فوق

جمیع نعمتہا است ولیکن مردم قدران دو نعمت را نمی شناسند و بدان پے نمی برند واز تحصیل اینہا غافلند
یکے آنکہ وجود مبارک محمد صلی اللہ علیہ وسلم بصفت حیات در مدینہ موجود است و مردم این سعادت را
درنمی یابند و دیگر قرآن مجید کہ کلام پروردگار است دوی سبحانہ تعالی ہواسطہ بدان متکلم و خلق ازان غافلند
وی بجرد شنیدن این کلام از پیش پیر رخاست و رخصت زیارت مدینہ درخواست و براہ خشکے بزیارت
پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بشتافت و این سعادت را دریافتہ باز بوطن اصلی عود نمود بعد ازان بتقریب
بعضے سوانح روزگار انتقال نمودہ در عہد دولت سلطان سکندر لودی بدہلی امد سلطان سکندر را
بوی اعتقاد عظیم پیدا شد و از شرایط تبجیل و تعظیم بود رعایت نمود و او را با شاہ عبد اللہ نسبت محبت و نیاز و طلب
و استرشاد چندان بود کہ اینچہ میگویند کہ فنا فی الشیخ پیدا شد اینچنین خواہد بود نسبت صحبت او باوی بطریق تشبیہ
مناسب حکایت مولانا رومی است باشمش تبریزی قدس اللہ سرہما ہم دیگر از دہلی قصد زیارت حرمین
کرد و مکرراً باین سعادت عظمی رسید و بشارتہا از جناب حضرت خاتم الرسل صلی اللہ علیہ وسلم اشارت
یافتہ باز بدین حدود عود فرمود و وفات شیخ در سنہ اثنین و ثلثین و تسعمایۃ کہ عدد عبارت شیخ حاجی موافق
انست و مقبرہ ایشان در جوار مقبرہ شاہ عبد اللہ است و حاجی عبد الوہاب را تفسیر بیست کہ اکثر قران بلکہ تمام
از ارجاع بنعت پیغمبر و ذکر او کردہ صلی اللہ علیہ وسلم و بسیارے از دقایق عشق و اسرار محبت در انجا درج کردہ
است غالباً وقوع ان در غلبہ حال و استغراق وقت بودہ است و بدانجہت در بعضی مواضع جانب ظاہر
لفظ و عبارت نارسی ماندہ است رحمہ اللہ تعالے ۔

سید جمال الدین سہروردی قدس سرہ برادر سید عبد الوہاب بخاری مذکور است وی از مشایخ
عظام و سادات ذوی الاکرام بخارا است مرید و خلیفہ برادر خود عبد الوہاب است جامع است در ولایت
و سیادت و در عبادت و ریاضت مقامات بلند و مدارج ارجمند داشت و شیخ حمزہ کشمیری از وی اخذ طریقت
نمود وی در اخر عہد سلطنت سلاطین کشمیر در انجا امدہ عالمے را مستفیض گردانید بعد ازان بدہلی امدہ در سنہ نصد
و چہل و ہشت وفات یافت رحمہ اللہ تعالی خزینہ

سید ابراہیم بن معین الدین بن سید عبد القادر الحسنی بغدادے الاصل قدس سرہ در آئین اکبری
اورد کہ زادہا بر مرید شیخ بہاء الدین قادری شطاری از ہر دانش فراوان بہرہ داشت و در گزیدہ
کاری کم ہتا (یعنے بے مثل) جہان نورویدہ در زمان سلطان سکندر لودی بدہلی امد شیخ عبد اللہ دہلوی

ومیان لادن ومولانا عبدالقادر صابون گردد یگر کاراگهان نامور بزرگی اوگرائیدند ودر نهصد وپنجاه وسه با
هشت جان سنجی بازپسر وخزانگاه دهلی وراخبار الاخیار اورده که وی بزرگ بود ومتبرک وداشمند کامل دربسیار
علوم عقلی ونقلی درسی وتحقیقی عبور نموده کتب بسیار از هر علم مطالعه کرده وتصحیح فرموده ومشکلات از اچنان
حل کرده که هر کرا ادنی مناسبتی باشد نظر در کتاب او کافی است واصلاح استاد نیست والحق در دهلی در زمان
او یکچنین بدانش او نبود چندان کتب واکثر نسخ بخط او از کتابخانه او برامده که از حد حصر وضبط خارج است وانصاف اینست
که هر که معاصر او بود از وی استفاده نمود وقایل نشد علمیته او بی انصاف است او هم بعلت جهل وبی انصافی
وناحق شناسی اهل روزگار همیشه در زاویه خود بمطالعه وتصحیح کتب مشغول بودی ودرس کم گفتی ومردم
را از افاده محروم داشتی وکتاب خود را بکس کمتر دادی مگر انکه کسی را مخلص یافتی خدا وانذکره ویرا رحمت کناد چنانچه منظور
بود شیخ عبدالعزیز حسن وصوفیان دیگر پیش او از علوم قوم تلمذ کردندی واز مشایخ وعلما مردم بزرگ بخدمت او
شتافتندی واو چنانچه از فنون علوم احتراز نموده بود از برکات صحبت درویشان وربط بسلاسل مشایخ و
خانوادهای ایشان اوراد واشغال واذکار ودعوات وطرق تربیت وارشاد نیز جمع کرده بود ونسبت
او بسلسله علیه قادریه بر همه غالب است ومرید شیخ بهاءالدین قادری شطاری است ورساله که شیخ
بهاءالدین در طریقه شطاریه تصنیف کرده گویند که برای وی کرده است وگویند که وی بواسطه شیخ نظام الدین
در رساله خرقه یافته است ودر مجلس سماع حاضر نشدی قدوم او در دهلی واواخر سلطنت سلطان سکندر بود
در حدود سنه عشرین وتسعمایه ووفات او در عهد دولت اسلام شاه سنه ثلث وخمسین وتسعمایه وقبر
او در مقبره سلطان المشایخ در خانقاهی که پایان روضه امیر خسرو است علیه الرحمة والغفران -

سید محمد بن سید محمود کرمانی قدس سره در خزینه اورده که وی از علمای اصحاب واجل احباب
حضرت گنج شکر است ودر اخبار الاخیار اورده که او از کرمان بتجارت در لاهور امدی چون بازگشتی در
اجودهن شدی سعادت ملاقات شیخ فریدالدین حاصل کردی وبملتان رفتی ودر ملتان عمر او بود نام او سید احمد
کرمانی ودرین امد ورفت او را باخدمت شیخ فریدالدین نسبتی پیدا شد اسباب اموال کرمان را بکلی ترک داد ودر ملتان
پیش عم خود آمد از انجا بقصد ارادت شیخ عزیمت اجودهن نمود عم او او را گفت که شیخ الاسلام بهاءالدین زکریا هم
عزیز است سید محمد کرمانی گفت محبت از نیها نمیشود باجودهن امد ومرید شد ودر ریاضتها کشید وبعد از شیخ
فریدالدین بصحبت شیخ نظام الدین امد ودا خل یاران اعلی شد ودر شب جمعه سنه احدی عشر وسبعمایه

رحلت نموده در پایان چوتره مدفون شد رحمة الله علیه۔

سید محمد بن سید مبارک بن سید محمد الکرمانی الچشتی طریقة قدس سره در اخبار الاخیار اورده که وی جامع کتاب سیر الاولیا است و انکتابے است جامع احوال مشایخ چشتیه او در زمان صغر شبرخت بیعت شیخ نظام الدین مشرف شده و بعضے مجالسها را دیده و بعد از و در خدمت خلفاے او بود و از شیخ نصیر الدین محمود تربیت یافته بارها در خواب بجمال شیخ مشرف شده و تجدید بیعت کرده پدر و اعمام و اجداد او از نزدیکان شیخ بوده اند و اکثر از انچه در ان کتاب نقل کرده بواسطهٔ اباو کرام خود کرده رحمة الله علیه انتهی و وفات او بقول صاحب خزینه سنه سبعین وسبعمایه۔

سید محمد بن جعفر المکی الحسینی قدس سره وے جامع ست میان شریعت و طریقت و صاحب علم و تقوی و وجد و حال بود در اخبار الاخیار اورده که وے از اعاظم خلفای شیخ نصیر الدین محمود است در توحید و تفرید مقام عالی دارد و از افراد اولیا است در انچه او از احوال ظاهر و باطن خود نوشته ست عقل حیران است اگر انها همه بے شایبه تاویل و صرف ظاهر مراد ست پس از کاملان وقت خود است قدس الله سره او را تصنیفے است مسمے به بحر المعانی در وی بسیاری از حقایق توحید و علوم قوم و اسرار معرفت بیان کرده و سخن راستانه میگوید و بدو کتاب دیگر یکی تعلیق المعانی و دیگر حقایق المعانی نیز وعده میکند خداوند انها نیز تصنیف یافته اند یا نے و او را تصانیف دیگر نیز هست رساله دارد در بیان روح و رساله است مسمے به پنج نکات و بحر الانساب که در انجا بیان نسب اهل بیت رسالت کرده است و نسبت اباو اجداد خود را ثبت نموده وی کثیر الدعوی است و از انچه از احوال خود بیان کرده است تحقق میشود که دعوی او حق است عمر دراز یافته بود در زمان سلطان محمد تغلق تا زمان سلطان بهلول در حیات بود سن شریفش از صد متجاوز بود اباے کرام او از شهر فاے مکه اند بعد ازان در دهلی امده و در سرسه اقامت کرده الحال مقام او (یعنی قبر او) در همان سهر است و در بحر المعانی میگوید که مدت شصت سال در علم ظاهر بودم و در کسب کمالات میکوشیدم ذکر او در کتاب اخبار الاخیار طویل است و وفات وی بقول صاحب خزینه سنه احدی وتسعین و ثمانمایه و هم در اخبار الاخیار اورده که وے ذکر ابدال و اوتاد و اقطاب و افراد و سایر رجال الله و بیان اعداد و اسامی و مراتب و اعمار و احوال و اقسام ایشان را بنحے تفصیل داده و تشخیص نموده است که فوق ان متصور نیست و گفته که همه ملاقات

کرده ام و از هر یکی نعمتها یافته ام و مقامات همه را مشاهده کرده ام و گفته سیصد و پنجاه و هفت ابدال دیگر اند و ایشان را نیز دیده ام و در کوه سر چشمه پیل ملاقات کرده است ایشان در کوه ساکن اند و خورش شلغم درخت است و بلخ بیابان جهم الله تعالی۔

سید تاج الدین شیر سوار قدس سره در اخبار الاخیار او را دیده که در نارتول است و وی مرید شیخ قطب الدین منور هانسوی است در کوهستان نارتول ریاضات شاقه کشیده کار خود بجایی رسانیده که دام و دد و وحوش و طیور با او انس گرفتند چنین میگویند که چون وی میخواست که بزیارت پیر خود بجانب هانسی رود شیر را از بیشه میگرفت و بر وی سوار میشد و ماری بر دست میکرد و متوجه مقام پیر میشد همیں در هوار ماری بدست چون نزدیک مقام پیر میرسید شیر و مار را رها میکرد و پیاده در شهری در آمد و وفات وی بقول صاحب خزینه سنه ثمانین و سبعمائه

سید شیخن ابدال بن سید تاج الدین شیر سوار قدس سره در اخبار الاخیار او را دیده که وی تارک دنیا بود و از دنیا بر قدر ضرورت اقتصار کرده و ایام الاوقات بخدا مشغول بودی بر در خانه ایشان سنگی افتاده بود که هفتاد مرد آن سنگ بیرون دهلیز خانه ایشان موجود است بالای آن سنگ کاسه چوبین نهاده بودی هر روز بقدر ما یحتاج دران کاسه مردم آینده و رونده چیزی می انداختند که قوت یوم او بودی زیاده ازان نمی ماند اگر اهل گران بودی فتوح بیشتر ک امدی و اگر ارزان بودی کمتر رحمة الله علیه۔

سید یوسف بن سید جمال الحسینی المشهدی الملتانی قدس سره اباے کرام او از مشهد بملتان آمده متوطن شدند و او در زمان سلطان فیروز انار الله برهانه از ملتان در لباس سپاهیان بولایت دهلی قدوم آورد و چون بزرگی و دانشمندی او را مشاهده نمودند در مدرسه که سلطان مذکور بر بالاے حوض خاص علای بنا فرموده و مقبره خود نیز در انجا ساخته است مدرس ساخت سالها دران مقام بمسند درس و افادت نشست نقلست که وی هر شب جمعه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم را در خواب میدید و بر لب الالباب فی علم الاعراب که متنی ست منسوب بقاضی ناصر الدین بیضاوی و در دیار ما شهرت دارد شرحی دارد طویل و بسیط که مشهور بیوسفی است قابل تتبع و ایجاز و اختصار و بر منار نیز شرحی دارد مسمی بتوجیه الکلام او شاگرد مولانا جلال الدین رومی است که از تلامذه مولانا قطب الدین رازی شارح شمسیه و مطالع ست قبر سید یوسف هم بر سر حوض خاص است و وفات او در حدود سنه تسعین و تسعمائه بوده کذا فی اخبار الاخیار۔

سید اشرف بن سلطان ابراہیم سمنانی قدس سرہ کہ او را سید اشرف جہانگیر میگویند صاحب کتاب مکتوب اشرف جہانگیر ست و ملفوظات جہانگیر ے یکے از مریدان او تالیف نمودہ صاحب علم و ورع و تقوے بودہ و یکے از مشاہیر مشایخ ہندوستان است در اخبار الاخیار آوردہ کہ وی از کاملان ست و صاحب کرامات و تصرفات در سیاحت با امیر سید علی ہمدانی قدس سرہ رفیق بودہ عاقبت بجانب ہندوستان آمدہ در حلقۂ ارادت شیخ علاء الحق درآمد و او را پیش از ارادت مقامات عالیہ از کشف و کرامت حاصل بود در حقایق توحید سخنان عالی دارد و او را مکتوبات ست مشتمل بر تحقیقات غریبہ با قاضی شہاب الدین دولت آبادی کہ صاحب تفسیر بحر مواج ست معاصر بود غالباً قاضی از وے تحقیق بحث ایمان فرعون کہ در خصوص اشارتے بدان واقع شدہ است کردہ بود او در ین باب مکتوبے نوشت قبر او در یکے از قصبات جونپور است کہ او را اکچونچہ گویند بسی مقام بفیض است در میان حوض واقع شدہ نام سید دران دیار در دفع جن بغایت موثر ست و او را ملفوظات است کہ یکے از مریدان او جمع کردہ رحمہ اللہ تعالی و ذخیرہ انچہ آوردہ خلاصہ اش انیست کہ وی پدرش بادشاہ سمنان بود ند او ترک سلطنت نمودہ فقر اختیار نمود در عمر ہفت سالگی قرآن مجید را با ہفت قرأت حفظ نمودہ و در چہاردہ سالگی از تحصیل علوم عقلی و نقلی فراغت نمودہ و بصحبت بسے از اکابر مشایخ رسیدہ مثلاً سید علی ہمدانی و شیخ رکن الدین علاء الدولہ سمنانی و سید جلال الدین بخاری ملقب بمخدوم جہانیان جہان گشت و شیخ بدیع الدین مدار و خواجہ بہاء الدین نقشبند بخاری و غیرہم مستفید گشت و از خلفای شیخ علاء الدین بنگالی ست و از وے شیخ کبیر سید خان و غیرہما مستفید شدند و بسیار کرامت و خوارق عادت از وے بظہور آمدہ و وفات وے بتاریخ بست و ہفتم محرم سنہ ثمان و ثمانمایہ بودہ و قبر او در روح آباد و عمر او یکصد و بست سال است و او را تصانیف بسیار ست چون بشارۃ المریدین و لطائف اشرفی و مکتوبات و مناقب خلفاے راشدین و غیرہم رحمہ اللہ تعالی

سید ید اللہ قدس سرہ در اخبار الاخیار آوردہ کہ وی پسر سید محمد گیسو دراز است و خلیفہ او ست مشرب عشق و محبت بر وی غالب بود نقل ست کہ وی خورد بود در زے سید طاقیہ خود را از

برای مسح برآورده نهاده بود که سید بداللہ آمد و چنانچه عادت اطفال باشد طاقیه را برداشت و
بر سر خود نهاد سید فرمود ترا این خلعت مبارک باشد الحمد للہ امانت باهل خود رسید بعد ازان هر کرا
بمریدی قبول کردی انابت بسید بداللہ فرمودی و تربیت و تلقین ذکر خود نمودی گویند که سید بداللہ
بازنی ابتلای محبتی واقع شده بود مدتی محبت او در لباس کتم و عفاف مستور بود آخر آن زن را در
حبالهٔ عقد خود در آورد وقت سحر حسب تعارفی که درین دیار هست عروس را بطلوه میداد بمجرد
آنکه نظر سید بداللہ بر جمال او افتاد یکی ذوقی و حالتی او را دست داد آهی برکشید و جان بحق تسلیم کرد
عروس در محفه نشست و او را در کنار گرفت تا وقت وصول بمنزل او نیز تمام شده بود هر دو را
پهلوی یکدیگر در قبر کردند رحمة اللہ علیهما

سید شمس الدین طاهر قدس سره در اخبار الاخیار آورده که وی مرید شیخ نور قطب
عالم است سید بزرگ بود در ولایت رنت بود وطن داشت و کبر السن بود عمر او بصد و پنجاه سال
رسیده بود بجناب خواجه معین الدین چشتی اعتقاد و محبت داشت بدین درازی عمر بیکاه در
کوچهای اجمیر آب بینی و آب دهن نینداخت چه جای بول و غایط در شهر بی طهارت نه درامدی و در
دروازهٔ شهر سکونت کردی و اگر در شهر درامدی طهارت کامل کردی و چون وضو گران شدی زود
بدر رفتی تا مبادا نقض وضو شود رحمة اللہ علیه و وفات وی بقول صاحب خزینه سنة احدی
وثمانین وثمانمائه

راجے حامد شه مانکپوری قدس سره در اخبار الاخیار
آورده که وی بزرگ بود و صاحب نسبت دوست و حال صحیح و صفای باطن نقل ست که در زمان
سلطان شمس الدین التمش دو برادر از سادات گردیز بدهلی قدوم آورده بودند یکی سید شمس الدین
او در زمین میوات سکونت کرد و بقیه از اولاد او در انجا مانده اند دیگر سید شهاب الدین که از اجداد
اوست یعنی جد راجی حامد شه چنانچه در خزینه تصریح بدانست بزرگان ایشان معزز و مکرم بوده اند
و در زبان مردم آندیار بر ایشان اسم راجی غالب آمده و او نیز در اوائل حال در لباس سپاهیان
بود و در اخر بصحبت شیخ حسام الدین رسید و ریاضت شاقه کشید صفای باطن و حضور وقت نصیب
او گردیدی از علم ظاهر بقدر ما یحتاج کفایت کرده بود و لیکن دانشمندان اسیر حلقه ارادت او

بودند گویند که وی اگر خواستی که از معارف و کشف ضمایر چیزی ظاهر کند حکایت از سر گذشت احوال خود بیان میکرد در ضمن آن مقصود طالب بحصول انجامید قبر او در مانکپور ست و وفات او بقول صاحب خزینه سنه احدی و تسعمایة رحمه الله تعالی

راجی سید نور بن راجی حامد شه قدس سره در اخبار الاخیار آورده که او نیز مثل پدر بزرگ و صاحب کرامت بود و لباس سپاهگری را غشاوهٔ حال و مشغولی باطن ساخته قبر او نیز در مانکپور ست رحمه الله تعالی

سید محمد راجی بن سید شاه امیر بن علی بن مسعود بن احمد بن صفی الدین بن عبد الوهاب بن الامام الشریعة والطریقة عبد القادر الجیلانی قدس سره او را محمد غوث نیز گویند در اخبار الاخیار آورده که وی صاحب عظمت و کرامت و ابهت و جلالت بود سطوتی ظاهر و عظمتی باهر داشت جامع علوم معقول و منقول و مشمول نعم ظاهر و باطن و حائز فضائل حسبی و نسبی از ولایت روم بخراسان تشریف آورده و از انجا بملتان شرف قدوم ارزانی داشته ببلده اچه توطن فرمود یکبار سیه اکثر معموره عالم بر قدم تجرید و رفعت بی تعلقی نموده بار دوم با خیل و حشم بسیار و توابع و لواحق بسیار درین دیار تشریف اقامت در توطن ارزانی فرمود بادشاه وقت در حلقه ارادت او در آمده غایت مرتبه بندگی و اخلاص را نسبت بملازمان او مرعی داشت و در ملتان دران اوان قحطر جال افاضل و علماء و اکابر بود خدمتش مقتضی غیرت ذاتی و علو فطرتی از رتبه قصب السبق در ربوده بر جمیع امتیاز و انفراد جاداشت و در اقالیم شعر نیز سیلی بود اکثر مناقب حضرت غوث الثقلین رضی الله عنه بنظم فرموده است و دیوان غزل نیز ترتیب داده قادری تخلص میکند و ترجیعات دارد بزبان دوق و مقدمه مختصر در اچه است و تاریخ وفات او صاحب خزینه از شجرة الانوار نقل نموده که سنه ثلث و عشرین و تسعمایة و هم صاحب خزینه میگوید که مولانا عبد الرحمن جامی قدس سره اشعار بجانب او میفرستاده رحمه الله تعالی احوال فرزندان عالی تبار او مذکور میگردد

سید عبد الله بن سید محمد الجیلانی الاچی قدس سره در اخبار الاخیار در ضمن ذکر پدر بزرگوار وی آورده که وی در فضیلت و لطافت طبع و سلامت قریحه در زمان خود نظیر نداشت گویند که حضرت مولانا عبد الرحمن جامی باستماع خبر فضائل او بجانب او اشعار میفرستاده تاریخ وفات او

بقول صاحب خزینه ثمان وسبعین وتسعمایه

سید مبارک بن سید محمد الجیلانی الاچی قدس سره در اخبار الاخیار آورده که وی سید عالیمقام بود واز ایشان خلقی ماندند که نام ایشان میران گویند بغایت متدین ومتبرک در لاهور سکونت دارند انتهی در خزینه نام آنجناب میران سید مبارک گفته بعد ازان میگوید که وی صاحب زهد وتقوی وعبادت وریاضت وترک وتجرید وجامع سیادت ونجابت وعشق ومحبت وذوق وشوق بود وخرقه خلافت واجازت از پدر عالیقدر خود داشت چون جذب استغراق بر مزاج آنجناب غالب آمد در حالت سکر از اچه برامد ودر لکهی جنگل مجرد انه نشست بحدیکه احدی را از بنی آدم نزد خود راه ندادی واز صحبت خلق بغایت محترز بودی تنها ومجرد بیاد خالق مشغول ماندی وچند سال در انحال گذرانید ودر انحالت اگر نظر او بر کسی افتادی مدهوش ومجذوب میگشت وهیچکس را تاب نظر او نبودی وشیخ معروف چشتی که از اولاد شیخ فرید الدین شکر گنج ست بعد از ریاضات ومجاهدات در انحالت بخدمت سید رسیده و یک نظر کیمیا اثر بروی افتاد بدرجه کمال رسید واورا خرقه واجازت خلافت نمود وبشارت داد که از تو خانواده [illegible] شود چنانچه خانواده نوشاهی از و پیدا گردید وقبر او در اچه ست ووفات او در سنه ست وثمانین وتسعمایه

سید عبد القادر بن سید محمد الجیلانی الاچی قدس سره ملقب بعبد القادر ثانی در اخبار الاخیار آورده که وی صاحب کرامات ظاهره واحوال باهره ومقامات عالیه ومناقب جلیه موصوف بود بکمالات ظاهر وباطن برهانی ساطع داشت ونوری لامع وحالی باکمال وکمالی فوق اوهم والخیال بسیاری از عصاة وکفار بمشاهده جمال ومعاینه کمالش بسعادت توبه نصوح میرسیدند وبشرف ایمان مشرف میشدند وی در ولایت وارث حقیقی حضرت غوث الثقلین است ودر کمالات تابع آنحضرت ولهذا او را عبد القادر ومخدوم ثانی گویند هر چند که آنحضرت ثانی ندارد وکدام درجه عالی تر ازان باشد که کسی ملقب باین لقب باشد در عنفوان شباب بغایت تنعم وترفه نمودی وبا اسباب عیش وطرب بسیار التفات فرمودی وچون بر سجاده مشیخت ومقام تربیت نشست بکلی ازان مجتنب ومحترز گردید ومریدان وطالبان را از استماع نغمتی وقصوری زجر ومنع میفرمود روزی والد امجد او را برای امری از راه تربیت عتاب فرموده همدران شب حضرت غوث الثقلین رضی الله عنه بخواب دید که میفرمایند که عبد القادر

فرزند نست تربیت او من میکنم تو از فرزندان دیگر هستند تو ایشان را تربیت کن ترا با عبد القادر کاری نیست
ازین واقعه حالت جذبه و نسبت توبه او موکد و مقرر شد و دست از جمیع سوا و لذت عیش باز داشت و همت
بر انقطاع کلی بر گماشت مزامیر و آلات تفرج بشکست و جانوران شکاری را در گرد و محلوق شد و بسلوک
طریق حق اشتغال فرمود و چون بندگی مخدوم (یعنی والد ماجدش سید محمد) رخت اقامت ازین سرای
فانی بعالم باقی برد منصب سجادگی و مقام خلافت ازمیان برادران بسبب کبر سن او بحضرت او
متعین بود و لیکن بسبب آنکه ترک ملازمت بادشاه نموده بود برادران هنوز در سلک ملازمان و ے
انتظام داشتند ازین رهگذر غبارے بر چهره اخلاص بادشاه نسبت بخدمتش نشسته بود ایشان
جمیع فرامین و اسانید مواهب و وظایف را پیش او فرستادند و فرمودند که ما را بنیها حاجتی نمانده هست
بهر که خواهید ببخشید سالها بدین حال میگذرانیدند و بهر چه از دست اغیار ارشد امدر وزگار پیر سید
صبر پیشه میفرمود و نقل هست که یکبار بادشاه عهد ایشان را پیش خود طلب داشت و نوشته فرستاد که اگر ایشان
مجلس ما را بحضور خلایق الخ شرف سازند عین سعادت و محض کرم خواهد بود و با جود ایشان کرا حد
باشد که دعوی مشیخت و بزرگی نماید هر چه از تقصیرات و تاخیرات در خدمت رفته باشد عفو فرموده شود چون
این حدود شنوند آنحضرت در جواب این قطعه نوشت

هیچ باب ازین باب روی گشتن نیست		هر انچه بر سر ما میرود مبارک باد
کسی که خلعت سلطان عشق پوشیدست		بمحلهاے بهشتی کجا شود دل شاد

و اینو اقعه مشابه آنی الست که سلطان سنجر ماضی بجانب حضرت غوث الثقلین رضی الله عنه
نوشته بود که اگر عنان توجه باین صوب منعطف گردد ولایت سیستان که ملک نیم روزست تعیین
لنگر خانقاه حضرت ایشان کرده آید و آنحضرت در جواب نوشت

چون چتر سنجر بے رخ بختم سیاه باد		جز فقر اگر بود هوس ملک سنجرم
زانگه که یافتم خبر از ملک نیم شب		صد ملک نیم روز بیک جو نمیخرم

نقل ست که ایشان را در ابتداے حال با وراد و اعمال و عبادت ظاهره اشتغال بسیار بود
تا بحدیکه تمام روز فرصت تکلم نداشتند و در آخر چندان استغراق محبت و مشغولی باطن غلبه کرد که بعد
اداے فرایض و سنن رواتب جز مراقبه کار دیگر نبود بعد از ادای فجر تا اشراق در بحر مراقبه مستغرق

می بودند و بعد از ادای اشراق نا چاشت و همچنین ما بین جمیع اوقات صلوات و اذکار فیلولا که میکرد
بر همان بوریائی که در مسجد افتاده بود واقع شدی و وقت ها بودی که نفس نفیس خود اذان و اقامت
میفرمود و امامت میکرد و یکبار در ملتان مملکت طاعون حادث شد مردم انجا از گرداگرد که در
موضع و نعمودی ایشان رسته بود شفا می یافتند و یکبار در اچه و ملتان در دسترخوان ایشان عجیبتها پیدا
شد که بیحد و حدود در و مردم هلاک میگشت و اصلا تخلف نمی نمود غیاث الدین نام شخصی متقی و متورع
شبی سید کائنات را صلی الله علیه وسلم بخواب دید که مقدار یک نی پاره بوی عطا فرمود و گفت
این را بفرزندم عبد القادر بده و بشارت ده مراد او آنکه هر جا که این نی را بر سانده و بازقبل هو الله
احد بخواند حق تعالی فی الحال شفا دهد و انجانب سید بخواب دیدند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
میفرمایند که امانتی نزد غیاث الدین سپرده ام از بگیر و بکار بر از و چندان آثار از ین نی بظهور آمد
که از حیز تقریر و تحریر بیرون است و این حکایت در دیار ملتان مشهور است والده شریفه او سیده بی بی
بنت شیخ ابو الفتح که از اولاد سید صفیر الدین خواهر زاده شیخ ابو اسحاق گازرونی است عمر شریفش
هفتاد و هشت سال ست و وفات او نهم ربیع الاول سنه اربع و تسعمایه و مقبره شریفش
در مقام اچه مشهور ست نیز از و تبرک به و او را دو پسر بود که مذکور شود و تاریخ ولادت او بقول صاحب
سنه ثمنین و ستین و نمانمایه و عمر او هفتاد و هشت سال و تاریخ وفات سنه اربعین و تسعمایه
و صاحب شجرة الانوار هم تاریخ وفات همین اخیر را نوشته و الله اعلم

سید عبد الرزاق بن سید عبد القادر بن سید محمد الجیلانی الاچی قدس سره

خلف اکبر و پدر خود ست و صاحب فضائل و مناقب و مفاخر همتی عالی داشت و شانی عظیم دی در وقت
رحلت حضرت مخدوم حاضر نبود بسبب بعضی از ابواعث بجانب ناگور تشریف برده بود در روز سے در ناگور
نشسته بود فرمود که امروز بندگی مخدوم مرا او از داده اند و پیش خود طلبیده و ما واقع چه باشد چون
اندک تاخیری در توجه بدان حدود را دیافت در وقت رحلت نتوانستند رسید بعد از چند روز قدوم
آوردند و بحکم وصیت والد ماجد بلباس خرقه و اجازت خلافت و نعمت شیخت مشرف شدند و وفات
او در پنجم جمادی الآخر سنه اثنین و اربعین و تسعمایه کذا فی اخبار الاخیار

سید زین العابدین بن سید عبد القادر بن سید محمد الجیلانی الاچی قدس سره

پسر دوم سید عبد القادر ثانی ست در اخبار الاخیار آورده که در حین حیات مخدوم از عالم رفته و والدهٔ ایشان از صالحات و قانتات بود و از ایشان خلفی ماند مسمی بسید محمد و در خزینه آورده که در راه ناگور از دست قطاع الطریق شهید شد۔

سید محمد بن زین العابدین بن سید عبد القادر ثانی قدس سره که او را محمد غوث نیز گویند و بالا پیر تلقب ست اخذ طریقت و علم از جد خود نموده در اخبار الاخیار آورده که وی منظور نظر عنایت و مشمول شفقت و مرحمت بندگی مخدوم بودند در خزینه آورده که وی از سادات عظام و مشایخ ذوی الاکرام بوده در عبادت و ریاضت و کرامت معروف و بصفات اولیا موصوف بود و تعلیم علوم ظاهری و باطنی از جد بزرگوار خود عبد القادر ثانی یافت بسبب رنجش خانگی با عم خود سید حامد از او چه برامده بمقام سنگهره که قصبه مشهور در پنجاب ست سکونت ورزید و بهدایت خلق مشغول گشت و همانجا بتاریخ پنجم شوال سنهٔ تسع و خمسین و تسعمایه در عهد سلطنت اسلام شاه بن شیر شاه وفات یافت و مزار وی در سنگهره است

شاه الهٔ بخش و برادران ایشان که در لاهور ساکنند فرزندان ایشانند و شاه الهٔ بخش بسے باخلاق حمیده و صفات برگزیده موصوف بود و در سنهٔ اربع و تسعین و تسعمایه در لاهور بنگاله بریاض رضوان خرامید رحمه الله تعالی گذاني اخبار الاخیار و این تاریخ وفات شیخ الهٔ بخش است که نوشته شد

سید حامد بن عبد الرزاق بن عبد القادر الثانی قدس سره مشهور بحامد بخش که او را مخدوم شیخ حامد نیز گویند اخذ طریقت و علم از جد و پدر بزرگوار خود نموده و از وی شیخ شیر علی و شیخ سید داؤد کرمانی و غیرهما و بسے خلائق را هدایت نموده در اخبار الاخیار آورده که وی صاحب سجاده برحق و خلیفه مطلق حضرت غوث الثقلین رضی الله تعالی عنه بود و بزرگ و عالیشان و رفیع المکان منظر کبریا و جلال و صاحب تصرف و کرامت و عظمت و ابهت و جلالت بود همتے بس عالی داشت و مقامی بس بلند از متاع دنیا دنی از هر قسم که تصور کنند قطعے و افراد احاصل نبود لیکن هرگز مالک نصاب نه که شرط وجوب زکوة باشد فتنده وی مرید جد خود سید شیخ عبد القادر ثانی ست قبول عظیم داشت و در زمان خود کوس بزرگی و مشیخیت

وخلافت این سلسله علیه میرود هرکه بادنی مخالفت زدکاری ازپیش نبرد وغیراز پشیمانی حاصل وقت خویش ندید ودوفات او تاسع عشر ذی القعده سنه ثمان وسبعین وتسعمایه وقبر او در اوچه در خزینه آورده که خلقے کثیر بحلقهٔ ارادت او در آمده بودند وسلاطین زمان نیز معتقد وی گشتند وتمام عمر بیاد خدا وکار خدا صرف نمود وبهدایت خلق مصروف ماند رحمه الله تعالی

سید موسی بن سید حامد الجیلانی الاچی قدس سره لقب او جمال الدین وکنیت او ابوالحسن ست واخبار الاخیار آورده که سید حامد در حالت حیات خود امر خلافت وسجاده نشینی را بولد شریف خود سید اعنی به سیدے وسندی دستخطی مشکاة مصباح الاحدیه مراة جمال الحقیقة المحمدیه النور الازهر الاظهر والسر الاقدس الاطهر صاحب المجد والمفاخر کامل الباطن والظاهر المتحلی بحلیة المصطفی المتخلق باخلاق المرتضی الشیخ الوصی الرضی العبی جمال الدین ابوالحسن شیخ موسی سلمه الله تعالی وابقی وجمیع لوازم وتوابع این امر شریف را از اشغال باطن واوضاع ظاهر بوی تفویض فرمود از جهت محبت ورضای حضرت مخدوم را که بوی بود وقابلیت واستحقاقی که در وجود شریف معاینه فرمود از جهت صریح اذن یا دلالت آن که از حضرت علیه قادریه ودرین باب یافت وبعد از تفویض وتلقین در اندک مدت رحلت فرمود وی سلمه الله تعالی در خلق وخلق وارث حضرت نبوی ست صلی الله علیه وسلم ودر زمان خود صاحب سجاده راستین سلسله علیه قادریه است واو را بدرگاه حضرت غوث الثقلین رضی الله عنه درای نسبت طینی نسبتی دیگر هست که اهل خصوص را باشد بار بار بشرف رویت آنحضرت وحضرت عالم پناه صلی الله علیه وسلم مشرف شده وبحضرت مخدوم شیخ عبد القادر ثانی بطریق کشف قبور ملاقات نموده وبشرف بیعت او مشرف گشته است وی در شجاعت وسخاوت وعلم وحلم وارث حضرت مرتضویه رضیه است ودر حسن صورت وسیرت نقاوه وایمه اثنی عشر صوری دارد که حدیث کانت فی عینی موسی ملاحته من راه احبه را مصداق است وسیرتی که ایت انک لعلی خلق عظیم را مصدوق نور الله العالم بنور جماله مادام یقال اللهم صلی علی محمد وآله اجمعین

سید اسماعیل بن عبد الله بن محمد الجیلانی الاچی قدس سره در خزینه آورده که وے عالم عامل وشیخ کامل وصاحب علم وحلم وزهد وریاضت واز اعاظم مشایخ وکبرای اولیای عهد خود بود ارادت بخدمت پدر بزرگوار خود داشت چون آوازهٔ کرامت وخوارق عادات او در

اقصای عالم افتاد اکبر بادشاه مشتاق ملاقات او شده او را در لاهور طلب داشته بکمال ربگیه زمین زرعی
در علاقه فیروزپور نذر گذرانید و حضرت سید در لاهور بمقام لکهی محله اقامت نمودند و قبول تمام یافتند و خلق
انجا بحلقهٔ ارادت او در آمدند و اگرچه امرا و پادشاه بوی میپیوستند او بحق میپیوست دل را از غیر حق خالی
میداشت و وفات او در سنهٔ ثمان وسبعین وتسعمایته که سال وفات پدر بزرگوارش بود بوده و
قبر او بمقام لکهی نخلاهور است و اولاد او نیز بزرگ بودند ذکر ایشان نیز می آید رحمه الله تعالی۔

سید بهاء الدین شاه مشهور بهاول شهر قدس سره از اولاد امجاد سید اسماعیل است و از کامل ترین
بزرگان او چه است قبر او زیر پشت گورستان میانه غروب رویه موضع مرنک کوٹ عبد الله شاه واقع است
کذا فی الخزینه و نسب او بدینگونه بیان میکنند که سید بهاء الدین ابن محی الدین ابن شمس الدین ابن حاجی بهاء الدین
ابن اسماعیل رحمهم الله تعالی۔

سید میر میران بن سید مبارک بن سید محمد الجیلانی الاچی قدس سره در خزینه آورده که وی مردی بزرگ
صاحب علم وحلم و شرافت ونجابت وعطا وسخاوت بود کرامت وخوارق وولایت مورو ثی داشت
خرقه خلافت وارادت و اجازت از پدر بزرگوار خود پوشیده اخر از مقام اوچه در لاهور امد قبوے عظیم یافت
و سررشتهٔ تعلیم و تلقین جاری کرد و خلق خدا را بکمالات ظاهری و باطنی رسانید و در سنهٔ ست وثمانین
وتسعمایته وفات یافته در خوش گورستان میانه مدفون شد رحمه الله تعالی۔

سید صوفی علی بن بدر الدین بن اسماعیل الجیلانی الاچی قدس سره در خزینه آورده که وی صاحب
همت وفتوت و شجاعت و توکل بود قدمی راسخ و غرمی مستحکم داشت معروف بکمالات ظاهری و باطنی
وموصوف بود بمتابعت شریعت و طریقت و توجه وی صدها طالبان خدا بخدا رسیدند و در لاهور هنگامه
شریعت گرم داشت وفات وی سنهٔ اثنین والف رحمه الله تعالی۔

سید عبد القادر بن سید محمد بن زین العابدین بن عبد القادر ثانی بن محمد الجیلانی الاچی قدس سره
الملقب بعید القادر الثالث او را سید چون نیز میگویند در خزینه آورده که وی در سادات عظام و اولیای
ذوی الاکرام گیلانی بے نظیر و لاثانی است شیخی بزرگ و متقی و زاهد و عابد و عالم بود چون کرامت و شرافت
و شجاعت و سخاوت زاید از حد داشت بسید عبد القادر ثالث مشهور گشت تربیت و تکمیل ظاهری
و باطنی از والد امجد خویش سید محمد غوث بالا پیر صاحب ستکره (که ذکر او بالا گذشت) یافت و بعد

وفات پدر بزرگوار بسیر اقلیم ہندوستان تشریف برد و فواید صحبت از اکثر مشایخ عظام و اولیای کرام یافت
من بعد در لاہور آمدہ بیرون شہر لاہور بمقام گذر لنگر خان توطن فرمود محلہ نو اباد باسم رسول پور اباد کرد
ہمانجا در سنۃ اثنین والف وفات یافت و قبر او در لاہور بمقامیکہ حالا بروضہ حضرت شاہ چراغ ابن
عبد الوہاب نبیرۂ وی مشہور ست بودہ است و او را دو پسر عبد الوہاب و محمد نام بود و دختر فاطمہ ثانی
مشہور بکلان بے بے زوجہ میران محمد شاہ موج دریا بخاری و بے بے دولت زوجہ سید نظام الدین
بن سید میر میران بن سید مبارک بودہ۔

سید عبد الرزاق بن عبد الوہاب بن عبد القادر ثالث قدس سرہ مشہور است بشاہ چراغ لاہوری
در خزینہ آوردہ کہ وی از کبرای اولیاد اعاظم مشایخ قادریہ است و جامع بود در میان علوم ظاہری و باطنی
و شجاعت و سخاوت حزقہ ارادت و خلافت از پدر بزرگوار خود داشت چون متولد شد جد امجد او در حیات
بود فرمود کہ در خانہ ما چراغی پیدا شدہ است کہ خانہ ما از و منور گردد و پس ازان روز بخطاب چراغ شاہ مخاطب
گشت و آنحضرت سیاحت بسیار کردہ و بزیارت حرمین مشرف شدہ و از مشایخ انجا فواید برگرفتہ شاہجہان
بادشاہ کہ معتقد او بود ہر چند خواست کہ دختر خود را بالپسر او ازدواج کند بقبول نیفتاد و فات او ثمانی و ثلثین
من ذی القعدہ سنۃ ثمان وستین والف و قبر او متصل قبر جد پدر او بود شاہ جہان بر او عمارت عالی ساختہ
رحمہ اللہ تعالے۔

سید مصطفے بن عبد الرزاق قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی در میان برادران خود کہ ہفت کس
بودند بسیار بزرگ و صاحب کرامت و خوارق بود و فات او ثالث عشر شعبان سنۃ اربع و ثمانین والف
بودہ رحمہ اللہ تعالے۔

سید داؤد بن فتح اللہ بن مبارک الکرمانی قدس سرہ صاحب خزینہ از کتاب شجرۃ الانوار نقل نمودہ کہ
او از اولاد امام موسے کاظم ست رضی اللہ تعالی عنہ و در اخبار الاخیار آوردہ کہ وی مرید و خلیفہ سید جلال الحق
الجلالی است صاحب حال صحیح و کشف صریح بود در عین سلوک ریاضات شاقہ و مجاہدات فوق الحد
کشیدہ ابتدائے حالت او آن بود کہ در اثنائے تحصیل علوم قاید توفیق الہی بجانب دیگر برد و بطریق ریاضت
و مجاہدہ دلالت کرد چندان کار بر نفس تنگ گرفت و بر خلاف مراد او رفت کہ از حد تقریر و تحریر خارج
باشد تا خاطر خطیرش از جمیع وساوس و تعلقات آسودہ شد و تفرقہ و تشویش از باطنش رخت بربست

آنگاه از برای اقامت سنت انابت وبیعت که طریقه مسلوک طریقت است متوجه جناب قدس شد و بمقتضای
اشارت غیبی بخدمت سید حامد توجه اورد و بیعت نموده بخلافت مشرف شد وفات او سنه
اثنین وثمانین وتسعمایة که عبارت مشتاق منان متضمن حصول انست وقبر او در شیرکوه ولایت پنجاب
است که محل سکونت او بود مزار او مطاف عامه خلق اند یارگشته رحمه الله تعالی ذکر او در اخبار الاخیار
طویل بود مختصر نمودم۔

سید محمد هاشم بن سید صوفی علی اچی قدس سره در خزینه آورده که وی یکصد وبست سال عمر
داشت دوازده سال در سیر ملک عرب وعجم وشام وعراق گذرانید وبصحبت بسیارے از مشایخ عظام
مستفید ومستفیض گشت وبلاهور امد وقبولے عظیم یافت وخلق کثیر بحلقهٔ ارادت او در امدند و وفات
او بروز جمعه سابع محرم الحرام وقت الضحوة سنه سبع وثمانین والف وقبر او در لاهور ست رحمه الله تعالی۔

سید جعفر بن محمد هاشم بن صوفی علی قدس سره در خزینه آورده که وی جامع ست میان سیادت
وکرامت در وقت خود یگانه زمانه بوده خرقه از پدر خود میداشت ولادت او بروز پنجشنبه نوزدهم جمادی الثانی
سنه احدے واربعین والف ووفات او بروز شنبه نهم رجب سنه سبع ومایة والف بوده رحمه الله تعالی

سید اسماعیل بن سید ابدال قدس سره در خزینه نسب او بدینگونه بیان نموده که سید اسماعیل بن سید
ابدال بن نصر بن محمد بن موسے بن عبد الجبار بن ابی صالح نصر بن عبد الرزاق بن غوث الثقلین سید
محی الدین عبد القادر الجیلانی رضی الله عنه وسید اسماعیل اهل کمال وعالم صاحب قال وشیخی صاحب
حال بود انتهی در اخبار الاخیار اورده که سلسلهٔ ایشان منتهی میشود بحضرت شیخ عبد الرزاق بن غوث الثقلین
شیخ محی الدین عبد القادر الحسنے الجیلانی رضی الله عنه درین دیار سلسلهٔ سجادگی انحضرت را رضی الله عنه
ایشان برپا داشتند شیخ محمد حسن وشیخ امان ودیگر درویشان غایت بندگی ونیازمندی نسبت بملازمان سید
اسماعیل رعایت میکردند وفات او سنه تسعین وتسعمایة وقبر او در ترنپور است رحمه الله تعالی۔

شاه قمیص بن سید ابی الحیوة قدس سره نسب او وصاحب خزینه از شجرة الانوار بدینگونه نقل نموده
که قمیص بن ابی الحیات بن تاج الدین محمود بن بهاء الدین محمد بن جلال الدین احمد بن داود بن جمال الدین
علی بن ابی صالح نصر بن عبد الرزاق بن غوث الاعظم محی الدین عبد القادر الجیلانی رضی الله عنه در اخبار الاخیار
اورده که ایشان نیز سلسله نسب خود را بحضرت سید عبد الرزاق میرسانند از ولایت بنگاله در لباس

فقر و تجرید درین دیار قدم آورده در قصبه سالوره خضرآباد رخت اقامت نهاد مدتے هم بوضع فقر و تجرید
میگذرانید سید نصرالله مردی بود عالم و عامل و صاحب حال و متبع سنت و مستقیم جگر گوشه خود را در عقد
نکاح او در آورد و بعد از وقوع این تعلق او را توطن و سکونت همانجا اختیار وقت افتاد و قبوے تمام و
شهرتے تمام نصیب او شد و خلق کثیر از نواحی اندیار در حلقه ارادت و عقیدت او در آمدند و جمعی از رؤسای
اهل نیز بخدمتش انتساب نمودند و از انجمله شیخ عبدالرزاق المشهور بشیخ بهلول مرید و خلیفه او شده جامع
میان علم شریعت و طریقت از اول فطرت بر نشاه عبادت و تقوی و صلاح برآمده و بر خصلت ذاتے
نشو و نما یافته و بعد تحصیل علوم دینی تهذیب اخلاق و تبدیل صفات موفق شده الحق درین زمان
در زمره درویشان و سالکان انچنین مردم در سلوک این طریق و رسوخ قدم و اتباع سنت حضرت سید المرسلین
صلے الله علیه وسلم نادر و عزیز الوجود اند و وفات شاه قیس در ولایت بنگاله واقع شد بتقریب انکه
سلطان عهد اینجا را در انجا فرستاده بود از انجا ثالث ذی القعده سنه اثنین و تسعین و تسعمایه بسالوه اورده مدفون ساختند رحمة الله علیه -

سید شاه محمد فیروزابادی در اخبار الاخیار اورده که از مدعیان این نسب عالی است و او را
درین دیار قصه غریب و حکایتے عجیب است که مشهور است و مجمل کیفیت احوال او انست که او مردی
بود در زمان سلطان ابراهیم بن سکندر بودی از جانب دیار دکن بدهلی آمده و مدتی بنسب حضرت غوث
الثقلین رضی الله عنه نمود و بملاحظه این نسبت عالی با صیمه غرایب اوضاع و اطوار او از عظمت صورت
و استغنا و همت و مهابت و استغال طریقه دعوت او را و باظهار رعایت نهایت طهارت و لطافت
و اظهار دعوے بلند در نسبت معنوی بجناب آنحضرت رض خلق انبوه بیاری بے اختیار معتقد او شدند و سلطان
ابراهیم نیز باو برای امرے رجوع نمود فایده بران مترتب نشد و بعد ظهور سلطنت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه هم
در بنجا دو عمارت ها ے قلعه فیروزاباد ساکن بود در عهد سلطنت همایون بادشاه نیز قدرے مدتے زیست
و نهایت علو و حشمت و شوکت مشیخت او در زمان اسلام شاه بن شیر شاه بود و او غایت معتقد او گشت
بعضے امرا ے وقت نیز بتبعیت بادشاه بحلقه اعتقاد او در آمدند و بعضے درویشان نیز توجه ارادت و
خلافت مے آوردند بالجمله کاروبار مشیخت و بزرگی او در غایت رواج و رونق بود درین اثنا دو سید دیگر
سید شمس الدین محمد و دیگرے سید ابو طالب عراقی که هر دو بصفات حمیده موصوف بودند بهندوستان

برادر سید محمد ایشانرا بخانہ خود مہمان برد و بکمال خلوص و محبت پیش آمد و پیغام نکاح دختر ان خود بایشان نمود ایشان انکار نمودند در همین اثنا شبے این ہر دو سید را بخانہ او کشتند غوغا در میان خلایق بے اندازہ افتاد و مصیبت روز کربلا از سر تازہ شد زن و مرد جامہ چاک خاک بر سر نمودہ نوحہ نمودند و لنعم ما قیل۔

بازای فلک بہر خدا این چہ ماجرا است	بازاین چہ ظلم و اینچہ حسین اینچہ کربلا است
بازاینچہ کوفہ اینچہ فرات است اینچہ وقت	عاشور انیست ورنہ قضیہ بعینہا است
ابن زہر باز با حسن مجتبے کرد	ابن تیغ باز بر سر شیر خدا کراست
بازاینچہ درد اینچہ الم اینچہ محنت است	بازاینچہ ہجر اینچہ فراق اینچہ ابتلا است
بازاینچہ غصہ در جگر انس و جان نشست	بازاینچہ فتنہ در سر کون و مکان نجاست
بازاین بااہلبیت نبوت کہ ظلم کرد	بازاین بخاندان پیمبر ستم کہ خواست
ابن ریش کہنہ را دگر از سر تازہ کرد	وین داغ خشک را دگر از بر کہ پوست کلست
اے وائے بر خبث دنیا و کارا و	زنہار دل مبند برین کار و بار او

واین ہر دو را در حرم روضہ قدم رسول دفن نمودند و الان قبر اند و بزرگ مزار و مطاف خلایق است کان ذلک فی سنۃ خمس و تسعین و تسعمائۃ بعد وقوع این واقعہ اکثر مردم بلکہ ہمہ نسبت این قتل بشاہ محمد کردند و جمیع خلایق از وے برگشتند و معتقدان منکر شدند و دوستان دشمن و نزدیکان دور و خویشان نفور حکام تفحص احوال حاضر امدند او منکر افتاد کہ این از من نشدہ است و بر ضاے من بلکہ بوقوف من صدور نیافتہ دزدان در خانہ در امدند و اینکار کردند خبر باسلام شاہ رسید او اشارت بعلما کرد کہ مسئلہ شرعی دریناب چہ باشد بران عمل نمایند جمیع علماے لاہور و دہلی و جونپور بحکم سلطان وقت اجتماع نمودند و محضر ساختند او خود منکر مطلق افتادہ بود چون در مجلس حاضر مے آوردند میگفت کہ بکنید ہر چہ خواہید من مظلوم و بیگناہ و از تصویر این معصیت معرا و مبرا مظلومی و بے غرتے و بیحمیتے اہلبیت امرے قدیم است و بطریق وراثت بما رسیدہ است ہر چہ بر سر ما مے آید بدان صابریم علماے وقت در فتواے قتل او مختلف اوفتادند و ہر چند تردد کردند بثبوت شرعے کہ شبہہ را دران مدخل نباشد نرسیدند تا مدت مدید بر سر این قضیہ غوغا بود او را مقید و مسجون نگاہ میداشتند و از اہانت و خواری ہر چہ

نصیب او بود چیزے فرزندگذاشتند نقلست کہ شیخ امان پانے پتے را درین محضر ہر چند تکلیف کردند و طلبیدند حاضر نشد و میفرمود قدم امان در روزخ چرا ترد دکہ در معرکہ کہ اہلبیت پیغمبر را اورده خوار و گرفتار و پریشان ایستاده کنند و من در انجلس مفرز و مکرم نشسته باشم و میفرمود کشته شدن حضرات انان حیف است و خوار کردن ایشان نیز حیفے دیگر از ان نیز خون در جگر یم و ازین نیز در خوف و خطریم و میفرمود چنیان انچنین کارہا بسیار میکنند معاذ اللہ کہ از ایشان انچنین معصیتے سر بزند بالجملہ بعد از چند گاہ در زندان بمردم بعد از مردن پاے او را بسته در بازار کشاله کرده در یک کوشه انداختند اخر در زیر قلعه دہلی نزدیک تر بکوشک بروزوغن یافت انا للہ وانا الیہ راجعون نقلست کہ چلچہ مہمانان میش او بودند و طعام تناول میکردند یکے از ایشان میل جغرات اظہار کرد وے ظرف جغرات بسته بیرون اورد و پیش مہمانان نہاد در ہین اثنا زنے گریہ کنان امد کہ یکے غلام بچہ سیاہی سر و تن برہنہ و یک جغرات مرا کشیده در حرم سراے حضرت اورده چیزے بان زن دہانید و باز گردانید میگفتند کہ اینہا بسبب تسخیر جن بوده است کہ او داشت و او را مریدان و خلفا بسیار بودند بعد ازین واقعہ کمتر کسے بر محبت و اعتقاد او راسخ ماندہ باشد شیخ محمد عاشق کہ در سنبل پور بود و مردے بغایت نیک و درویشے صاحب ذوق و حالت و ہمت و مجاہدہ بود و شیخ حسن سرمست کہ در شہر کانو بود و مرید او بود رحمۃ اللہ تعالے۔

مولانا سید سماء الدین الاچی الدہلوی قدس سرہ نبیرۂ مخدوم جہانیان سید جلال الدین البخاری است مرید شیخ کبیر ست و گویند کہ تلمیذ مولانا سناء الدین کہ از تلامذۂ میر سید شریف جرجانے ست بود از ملتان بسبب بعضے وقایع کہ دران دیار واقع شده برامد در تہاور تہنپور و بیانہ و غیر ان گذرانیده بعد ازان بدہلی امد و توطن کرد سن کبیر داشت و اخر عمر حاسہ بصرش رفته بود حق سبحانہ تعالی بوے بسبب علاج بصارت رابوے رد کرده وے بر امات شیخ فخر الدین عراقی حاشیہ نوشته کہ بحل معانے ان وافے و کافی است و رسالہ دیگر دارد مسمے بمفتاح الاسرار اکثر ان بعینہ منقول از رسائل شیخ غریز نسفی است و وے جامع بود میان علوم رسمی و حقیقی و تقوے و ورع از دنیا زیادت بر قدر یا یحتاج اختیار نکرده وفات او ہفدہم جمادی الاول سنۃ احدے و تسعمایۃ و مقبرہ او بالاے حوض شمسے است در انجا صفوف صفوف از اولاد او خفتہ اند رحمہ اللہ تعالی کذا فی اخبار الاخبار۔

سید عبد الصمد بن مولانا سماء الدین الدہلوے البیابانے قدس سرہ در اخبار الاخیار اورده کہ

وے از زہاد وقت بودہ بغایت تجرید داشت در ابتدائے حال تزوج کردہ بود چون آثار امانع حضور وقت
و فراغ عبادت دید باختیار از وے مفارقت کرد بادشاہ عہد قومے را اسیر کردہ بود دران میان جماعتے
از سادات نیز اسیر شدہ بودند وے رفت و بہ بادشاہ گفت کہ سادات را بگذار بادشاہ گفتہ او قبول
نکرد وے گفت حرام باد سکونت در شہرے کہ تو پادشاہ انشہر باشی بعد ازان بمند ورفت و بادشاہ
انجا را دید و چیزے بادشاہ پیشکش کرد قبول نکرد و گفت مرا بنہا کارے نیست بحاکم فلان دہ فرمان
دہ کہ در قرار ان بیابان مزاحم دہد و تشویش ندہد و ظلم نکند ہم در بعضے قریات مند و مقام کرد الان قبر او ہم
در انجا است و تاریخ وفات او بقول صاحب خزینہ سنہ ست و ثلثین و تسعمایۃ بودہ۔

سید کبیر الدین حسن البخاری قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وے از سادات عظام بخارا ست
و فیض وافر از خاندان حضرت مخدوم جہانیان یافت و بکمالات رسید و در اخبار الاخیار آوردہ کہ وے
سیاحت بسیار کردہ بود بعد ازان در انجا سکونت کرد گویند کہ وے صد و ہشتاد سال عمر داشت و اللہ
اعلم گویند کہ از وے خوارق عادات بوجودی امداد اعظم و اشہر خوارق او اخراج کفار بود از کفر بسوئے اسلام
و ہیچ کافر را بعد از عرض کردن او اسلام را بروے طاقت نماند ے و در قبول اسلام بے اختیار شدے
جماعہ جماعہ کفار پیش او می آمدند و مسلمان میشدند و گویند کہ این نسبت در بعضے اولاد او نیز موجود بود و ذات
او در ہشتصد و نود و ششش و قبر او در انجا است رحمۃ اللہ تعالے۔

سید عبد الحی معروف بسید شاہ محمد میرک قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی سید بزرگ عالی
نسب و از اولاد امیر سید شریف جرجانی ست در علوم شریعت و طریقت کامل و اکمل و عالم و عامل بود
و در اخبار الاخیار آوردہ کہ وے در جزئیات فنون و نوادر امور بے نظیر است و سید عالی نسب از اولاد
امیر سید شریف جرجانی است و در تاریخ وفات وی گفتہ ست انقطعہ۔

نادر العصر شیخ عبد الحی	کہ بوصفش مرا زبان نبود
وقت رحلش بسر رسیدم من	گفتم ای چون تو در زمان نبود
سال تاریخ خویش خود فرما	کہ جز او در دو در زبان نبود
گفت تاریخ من بود نامم	بندہ وقتی کہ در میان نبود

یعنے چون عدد عبد را از شیخ عبد الحی اسقاط کنند و حاصل ان نہصد و پنجاہ و نہ باشد یعنے وفات او سنہ

تسع وتسعین وتسعمایۃ۔

سید سلطان بہرائچی قدس سرہ صاحب اخبار الاخیار ازو خود نقل میکند کہ وی میگفت کہ سید سلطان درویشی اہل دل وفاکسار وصاحب ہمت مرید شیخ علاء الدین اجودہنی بود اما تلقین وارشاد از شہر ستہ شطاریہ داشت از لباس اکتفا بستر عورت داشت ودر اکثر اوقات سر برہنہ می بود گاہے باجماعت فقرا می بود وگاہے تنہا وبعالم ہمہ تقید نبود ذکر بہر بسیار میکرد انتہی ودر خزینہ تاریخ وفات وی سنۃ تسع واربعین وتسعمایۃ گفتہ رحمہ اللہ تعالے۔

سید علاء الدین قدس سرہ در اخبار الاخیار آوردہ کہ وی سید عالی نسب است ومتبرک بود صاحب ذوق وحالت وحلاوت ودرفن موسیقی ہند دستے تمام داشت شعر ہم میفرمود ہذا ین غزل از واردات وقت اوست۔

ندانم آنکل خندان چہ رنگ وبو دارد	کہ مرغ ہر چمنے گفتگوے او دارد
بحسب وجوے نیابد کسے مراد بیابد	کسے مراد بیابد کہ بخت وجو دارد
نشاط باد پرستان بشتابد رسید	ہنوز ساقے ما بادہ در سبو دارد
حدیث عشق تو تنہا نہ من ہمی گویم	کہ ہر کہ ہست ازین گونہ گفتگو دارد
متاع دل بکف دلبرے بدہ تو علا	کہ این متاع گرانمایہ را نکو دارد

سید معین الدین مکی قدس سرہ در اخبار الاخیار ازو کہ وی صاحب تفسیر مختصر است واو سالہا مجاور مدینہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم بودہ وہنوز اولادوی در مکہ معظمہ ساکن اند واین تفسیر فی تفسیر است موجز ومنقح ومفید رسایل دیگر در مقاصد مہمہ متداولہ بر تحقیقات غریبہ نیز دارد وشیخ صفی الدین عبد الرحمن کہ نسبت بوے سلسلہ ایشان را بسادات صفویہ گویند نیز از اجداد او است از مشایخ حدیث قدوۃ المحققین مولانا جلال الدین دوانی است واین را سادات سلامیہ نیز گویند غالبا یکی از اجداد ایشان از روضہ مقدسہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم او از جواب سلام شنیدہ بود انتہی ذکر او در ذکر سید رفیع الدین کہ از اولاد اوست مذکور ست وذکر رفیع الدین مذکور میشود۔

سید رفیع الدین صفوی قدس سرہ در اخبار الاخیار آوردہ کہ خلاصہ اش اینست کہ وی جامع بود میان فضایل حسبیہ ونسبیہ وآبائے کرام ایشان ہمہ علما وصلحا واتقیا بودہ اند وسید معین الدین

مذکور و سید صفی الدین عبد الرحمن از اجداد او است در معقولات شاگرد مولانا جلال الدین دهلوی است و در حدیث شاگرد شیخ شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی الحافظ المصری است که از محققین ارباب حدیث و قدوهٔ متاخرین ایشان است و بالمشافهه حدیث را ازوی شنید و مدت با تلمذ نمود و او دانشمند و محدث بود و بغایت جود و سخاوت و خلق و لطف داشت در زمان سلطان سکندر بدهلی آمد و سلطان سکندر را ارحق او اعتقاد عظیم پیدا شد و بسبب اشاره سلطان باگره سکونت نموده مگر سلسلهٔ او منقطع شده و کسی نمانده وفات او سنهٔ اربع و خمسین و تسعمایته و قبر او هم در انجا است که خانهٔ او بود رحمه الله تعالی ـ

سید عبد الوهاب بن سید عبد الحمید سالوری قدس سره در اخبار الاخیار آورده که وی مردی بزرگ و متبرک و مسن بود و تدریس علم اشتغال داشت بعد ازان بسبیکه در انکتاب مذکور است حالتی در باطن او پیدا شد که بی اختیار از همه برآمد و بطاعت و عبادت مشغول شد و از بحث و مطالعه دست باز داشت مات رحمه الله سنهٔ خمس و ستین و تسعمایته و قبر او هم در سالور است

سید عبد الاول بن علاء الدین الحسینی الدهلوی قدس سره در اخبار الاخیار آورده که وی مرید بعضی اولاد سید محمد گیسو دراز است که در دکن آمده دانشمند بود جامع جمیع علوم عقلی و نقلی درسی و تحقیقی و در اکثر علوم تصنیفات دارد بر صحیح البخاری شرحی نوشته مسمی بفیض الباری و رسالهٔ فرائض سراجی را نظم کرده و بران شرحی تعلیق نموده و رساله دیگر دارد فارسی در تحقیق نفس و معرفت ان و انچه متعلق است بدان بغایت خوب نوشته است و مختصری در سیر نبی نوشته منتخب از کتاب سفر السعادت و بر اکثر کتب حواشی و شروح و تعلیقات دارد و بغایت مسن و معمر بود و در اخر عمر نسبت انکسار و غربت و مشرب بر حال او غالب آمده و از علوم رسمیه فی الجمله ذهولی دست داده بود از هر قسم کتب بسیار داشت ابای سید از زید پور بوده اند که قصبه ایست از مضافات جونپور بعد ازان بولایت دکن رفته و تولد او همدرانجا شده و همانجا تحصیل علوم نموده و مکرم و مبجل شده و در اخر حال بگجرات آمده و از انجا بحرمین شریفین رفت باز باحمد اباد عود نموده و در اخر عمر باستدعای خانخانان محمد پرخان شهید که در خلقت بر خلق خدا و محبت درویشان و تربیت علما و فضلا بان علو شان و رفعت مکان که وی داشت بنظیر عالم بود متوجه ولایت دهلی شد پیش از انکه ملاقات واقع شود مدت دو سال

کامبیش در شہر دہلی در صدر حیات بود اخر در سنۃ ثمان وستین وتسعمایۃ برحمت حق پیوست قبرہ درون قلعہ دہلی است نزدیک بکوشک در میان گورغریبان افتادہ ست رحمہ اللہ تعالے۔

سید محمد بن احمد العادی العباسی السمرقندی قدس سرہ وی از اولاد عباس بن امیرالمومنین علی مرتضی است وکنیت او ابوشجاع است نسب او بدینگونہ صاحب اعلام الاخیار آوردہ کہ محمد بن احمد بن حمزہ بن الحسین بن علی بن عبدالصمد بن الحسین بن العباس بن امیرالمومنین علی المرتضی السید الامام شیخ الاسلام ابوشجاع احوال او کفوے در کتاب مذکور بطول آوردہ مختصر اینست کہ وی یکی از ایمہ فقہای حنفیہ است در سمرقند باعلی بن الحسن السغدی وامام القاضی الحسن الماتریدی معاصر بودہ و بود معتبر در زمان شان کہ این ہر سہ در فتوی مجتمع میشدند واتفاق ایشان حجۃ قاطعہ بود در انوقت وبعید میدند بسوے کسیکہ مخالفت ایشان نمود ورایست اصحاب حنفیہ بر ایشان منتہی شدہ بود در انوقت وبسے از فقہا برفتوای حضرت سید اعتماد نمودہ اند وجامع ومبسوط ہر دو کتاب از تصنیفات او است وپسر وے ابوالوضاح محمد کہ ذکرش بیاید وامام ظہیر الدین مرغینانی صاحب فتاوای ظہیریہ از اصول وفروع شاگرد او بیند رحمہ اللہ تعالے۔

محمد بن محمد بن احمد السمرقندی العلوی العباسی قدس سرہ کنیت او ابوالوضاح است احوال پدر بزرگوارش عنقریب گذشت او نیز مانند پدر بزرگوار خود حنفی وفقیہ بود وحسب وصیت پدر از گرفتن بیع بالوفا اجتناب مینمود در اعلام الاخیار آوردہ کہ وی اخذ علم از پدر خود نمود وروایت از قاضی جمال ربیذموفی نمود ووے از ابوزید وبوسے ووے از ابوجعفر استروشنی ووے از ابی بکر محمد بن الفضل دارد واز وے پسرش سید اشرف ودیگران اخذ علم نمودند وبعد از حج بسمرقند باز گشت وبمدرسہ سمرقند مدرس شدہ ونشر علم نمود وبعد ازان بسمت حجاز وبغداد رفت وباز بسمرقند امدہ نشر علم مینمود تا آنکہ در سنۃ احدی وتسعین واربعمایۃ در ماہ شوال وفات یافت وہوابن اربع وخمسین سنۃ رحمہ اللہ تعالے۔

سید اشرف بن محمد بن محمد بن احمد السمرقندی العلوی العباسی قدس سرہ نے اعلام الاخیار وے یکے از ایمہ مشہورین است در فروع واصول ویکے از متبحرین ست در معقول ومنقول وبودند پدر او سید ابوالوضاح وجد او سید ابوشجاع از کبار فقہای حنفیہ کہ ذکرشان بالا گذشت غذی

بالعلم ونشاء فی حجر الفضل وحمل علی اکتناف الائمۃ کفل بہ ابوہ ورباہ وعلمہ الادب فی صباہ ثم تفقہ علیہ واجتہد واشتغل ثم بلغ رتبۃ الفضل وبرع فی العلوم وکمل وحفظ مبسوطا لجدہ سید الامام ابی شجاع مدۃ حتی صار استاذ الجماعۃ ومقدمۃ الطائفۃ وسید العصر ووحید الدہر وممن تفقہوا علیہ الامام العالم الفقیہ قاضی بلاد الروم عبد المجید بن اسماعیل اقلت وعلاء الدین السمرقندی وکان فاضلا متبحرا صالحا عالما بالمذہب والخلاف سدیدا حسن الطریقۃ کبیر الشان وذکرہ فی الفصول العمادیۃ فی الفصل الثانی والعشرین فی الخلع فتواہ سیدنا ناصر الدین بن یوسف الحسینی السمرقندی قدس سرہ وے شہید ست وکنیت ابو القاسم ومعروف ست بابن القطن در اعلام الاخیار آوردہ کہ وے امام کبیر وعظیم القدر جلیل المحل جمیل العمل است ونام او مشہور وثنائے او مذکور است در بلدان اوراق وظہور افاق وکیتائے وقت خود است در علم وادب ومجتہد زمان خود است وطریق خلافت مذہب وصاحب تصنیفات کثیرہ ست وکتاب المنافع ومختصر المبارک رزقہ وکتاب القطن در فتاوے ومنثور وجامع وخلاص المفتی وکتاب الاحقاق ومصباح السجل وجمیل وغیر ذلک از تصانیف او ست وفتاوا در کتاب مذکور طویل ست رحمہ اللہ تعالے۔

سید عماد الدین احمد بن یوسف الحسینی قدس سرہ کنیت او ابو العباس است وشیخ حنفیہ است صاحب اعلام الاخیار تفقہ علی احمد بن محمد بن نمود الغزنوی وکان شیخ الحنفیہ فی عصرہ وخرج من حلب سنۃ ثمانین وصل ثمرقند من بلاد الروم سنۃ اربعین وستمائۃ الی حلب وبات فی ہذہ السنۃ وکان مولدہ سنۃ نیف وستین وستمائۃ۔

سید حسام الدین بن علی بن حجاج الحسینی السغناقی قدس سرہ در اعلام الاخیار آوردہ کہ خلاصہ ترجمہ اش اینست کہ بود وے فقیہ جید وے تفقہ کرد نزد خواہر زادہ خود از مجد والی وغیرہ ودر فقہ شاگرد امام حافظ الدین بخارے وامام فخر الدین مایرغی است واز وی اخذ فقہ نمود وامام قوام الدین محمد کاکی وشیخ اکمل الدین وامام سید جمال الدین خواہر زادہ کرمانے ونہایہ شرح ہدایہ وشرح تمہید کیدری وکافی شرح اصول فقہ بزودی وشرح مفصل از مصنفات او است وداخل شد در بغداد ودرس داد بمشہد ابی حنیفہ بعد ازاں متوجہ دمشق شد حاجا فذ فلما فی سنۃ عشر وستمائۃ وباقامنی القضاۃ ناصر الدین محمد در حلب ملاقات نمود الی اخرہ ما یطول ذکرہ انتہی بالجملہ شخصے بود عالم ومتقی عدیم المثل در زمان خود کما لا یخفی رحمہ اللہ تعالے۔

سید علی عجمی قدس سرہ کنوے در القاب وی چنین نوشتہ کہ العالم الفاضل والنحریر الکامل واقف الحقایق کاشف الدقایق المولے سید علی العجمی و در اعلام الاخیار ذکر وی طویل است کہ خلاصہ ترجمہ ان انیست کہ در شہر سمرقند بر علماے عصر خود تلمذ نمود و بر اقران خود فایق شد و ماہر شد و علوم وگفتہ میشود کہ قرأت نمود بر سید شریف علامہ و اخذ علم نمود از وے و از شیخ اکمل الدین وگفتہ میشود کہ قرأت نمود بر عارف ربانے مولانا عبد الرحمن الجامے و قبل ازین حاضر شد بدرس مولے جنید رومے وشنید از وے شرح مفتاح و شرح مطول و قبل ازین مولانا عبد الرحمن جامے بصحبۃ علامۃ موسے پاشا کہ مشہور ست بقاضی زادہ رومی رسیدہ و چون شنید سید علی عجمی رغبت سلاطین عثمانیہ را در علم و عدل ایشان و انتظام ایشان دور دیار عجم نیز انقلابے بنود رفت بسوے روم پس امد بشہر قسطمونے پس اکرام کرد او را و اے انجا کہ اسماعیل بیگ بود غایۃ اکرام بعد ازان رفت در شہر اورنہ پس داد او را سلطان مراد خان مدرسہ جد خود سلطان یلدرم بایزید خان بشہر بروسا و زندگی کرد تا زمان سلطان محمد و مجتمع شد نزدیک او با علماے زمان خود و بحث کرد با ایشان و ظاہر شد فضیلت او در میان انہا و حواشے حاشیہ شرح شمسیہ و حواشے بر شرح مطالع سید شریف و حواشے بر شرح مواقف سید شریف از تصانیف او است و خط نیز نیک مینوشت و وفات او سنہ ستین وثمانمایۃ رحمہ اللہ تعالے۔

سید یحیی بن السید بہاء الدین الشروانے قدس سرہ کنوے در اعلام الاخیار در القاب او چنین نوشتہ کہ الشیخ العارف باللہ والمتوجہ بالکلیۃ الے اللہ قدوۃ الطائفۃ الخلوتیہ اسوۃ الشیوخ الکسوتیہ فخر العترۃ الحسینیہ بحر المعرفۃ الیقینیۃ بعد ازان انچہ میگوید خلاصہ ترجمہ ان انیست کہ پدرش از اہل شروان بود متولد شد بشماخ کہ شہر یست از ولایت شروان و نشو و نما یافت در انجا و بود خوب روے و خوش خوے صاحب غنج و دلال و بازی میکرد بچگان پس دید شبے در خواب چیزے کہ متغیر شد بان احوال او پس دزید بروے نسیم توفیق و لجا گرفت بصحبت شیخ صدر الدین خلوتے کہ از اعیان مشایخ بود و لازم گرفت خدمت او را و پدرش مکروہ داشت انرا و منع کرد پسر را از صحبت او پس متمنع نشد از ان بعد از ان پدرش نیز معتقد شد و بود سید یحیی کہ تربیت یافت از شیخ مذکور تا انکہ رسید بدرجہ کمال در تربیۃ ارشاد و کرامات و ظاہر شد از وی حالات و در شرح بیرزادہ

کہ از اصحاب شیخ مذکور بودہ بجالہ نکاح در آورد پس از وفات شیخ صدر الدین نقاری مابین خسرو داماد واقع شد چرا کہ خسرش از مدت قدیم بصحبت شیخ صدر الدین بود بہذا رجوعات مردم بسوے سید زیادہ بودے پس خدمت سید از شماخ بشہر باکو کہ از ولایت شروان بودہ نہضت نمود و توطن اختیار نمود و انجا نیز اورا قبولے تمام دست داد مقدار دہ ہزار کس معتقد او شدند و منتشر شد خلفاے او باطراف داد میگفت اکثار خلفا جہت تعلیم اداب طریقت جایز است مگر مرشدے کہ بعد از او قایم مقام او باید شد زیادہ از یک جائز نیست مولانا شیخ علاء الدین خلوتے و شیخ عماد یمنی و شیخ حبیب قرامانے و شیخ محمد جمال حلیمے از کبار خلفاے وے بودہ اند و وفات او سنہ ثمان او تسع و ستین و ثمانمائہ در باکو بودہ رحمہ اللہ تعالے۔

سید شمس الدین محمد بن علی الحسینی البخارے الشہیر بامیر سلطان قدس سرہ در اعلام الاخیار القاب و احوال او چنین نوشتہ کہ قطب العارفین ذعوث السالکین القایم بحقوق اللہ علی الاستقصاء و المراقب بذکر اللہ فی السراء و الضراء ذو العلم النافع و العمل الرافع سلطان رجال الزمان عنوان صحیفۃ العرفان و ترجمۃ احوال او اینست کہ بودے عارف باللہ و عالم بکتاب و سنۃ و زاہد متورع و بود او را جذبہ قوے و حالت ستے و قدم راسخ در تصوف و اقوال طریقت بود و جامع میان دو علم شریعت و حقیقت متولد شد بشہر بخارا و پدرش تربیت او نمود و ظاہر شد کرامات او در حالت طفولیت و بر خاست زاہد متورع متقے طاہر الذیل دایم الذکر مصیب الفکر مراقبا للہ تعالے فے حرکاتہ و سکناتہ و مقبول السیرت و محفوظ خصلت و ملاقات نمود با کبراے مشایخ و صحبت داشت با ایشان و فائدہ گرفت از ایشان و رسید بسبب ان بمقامیکہ رسید از وصول و فروع و قال و حال و او را احوال فاخرہ و کرامات ظاہرہ بود بعد ازان رحلت نمود بسوے روم و سکونت نمود بہ بروسا کہ شہر لیست در ولایت بروم و قرأت نمود بر مولانا شمس الدین فناری و دیدم بخط او کتاب مفتاح الغیب را کہ از مصنفات صدر الدین قونیویست کہ قرأت نمود بر مولانا فناری و نوشت بروے اجازت بخط شریف وے بعد ازان اہالے بروسا بمشاہدہ کرامات او غلیم دوستش داشتند و بودند کہ استمداد مینمودند بہیمت او در مشکلات خود و استغاثہ مینمودند بفاتحہ او در تنگے خود پس بود سید وقت خود و سر اللہ مابین خلق او و مشتہر شد نزد ایشان بامیر سلطان و از جملہ محبان او

دختر سلطان بایزید بن سلطان غازی مراد خان بود تا اینکه نکاح کرد او را و حاصل شد از و اولاد
او را حکایات عجیبه و غریبه بوده ست که مسطور ست در مناقب او بعد ازان سلطان عثمانیه چون
مشاهدهٔ کرامات او نمودند شدند از اصحاب او و دوستان او و تعظیم و تکریم او نمودند و معتقد گشتند
بحدیکه چون قصد سفر میداشتند برکت بجستند بدعاے او و قلاوه مینمودند از وے شمشیر را و از غرایب
حکایت او انست که چون امیر تیمور به بروسا رفت و فساد کرد در انجا اهالے اندیار بوی استغاثه نمودند
و عرض احوال خود نموده دفع ان از وی التماس نمودند پس فرمود که بروید بلشکر او و انجا شخصے نعلبند
باین شکل و نشانے خواهید یافت او را سلام من رسانید و بگوئید که از تو استحال سوال میکنم پس چون
این پیغام با در سانیدند گفت سمعا و طاعتا انشاء الله تعالے پس روز دیگر امیر تیمور با لشکر خود از انجا
برفت بطوریکه باز سر نشناخت و وفات او بشهر بروسا در سنه ثلث و ثلثین و ثمانمایه واقع شده
مدفون شد در انجا و قبر او در انجا مشهور و مطاف خلق از اندیار است و برکت میگیرند از وے و محل اجابت دعا و نزول برکت است خصوصا
اهالی قره حصار که سال بسال می آیند و طواف و زیارت میکنند و نزدیک قبر او جامع و عمارت مدرسه بوده ست رحمة الله تعالے۔

سید احمد بن عبد الله القریمی المخلص قدس سره صاحب اعلام الاخیار در مناقب و احوال او
چنین گفته که المولے العالم الفاضل و الحبر الفایق الکامل جامع الفروع و الاصول فارس میدان
المعقول و المنقول شمع الملة شمس الائمه فخر الموالے شرف الاهالے و مختصر ترجمه احوال او انست
که تلمذ نمود نزد مولانا شرف الدین بن کمال قریمی که از تلامذه ابن بزازے است و بود سید احمد که دریافته
بود ابن بزازی را و قرأت نموده ست بروی بشهر قریم و بود در انجا چند سال و نشر علم نمود در انجا و درس
گفت بعد ازان رفت بسوی ماوراء النهر و رسنه ست و ثمانمایه و اخذ نمود کل علوم از شرف الدین
و رسید نزد او و بدرجه کمال و گرفت فروع از وی و سلسله تلمذ او بدینگونه است اخذ الفرع عن شرف الدین
عن البزازے عن ابیه محمد الکردرے عن السید جلال الدین الکولانی عن صاحب النهایه سید حسام الدین
عن حافظ الدین الکبیر البخارے عن شمس الائمه الکردرے عن صاحب الهدایه برهان الدین
المرغینانے عن نجم الدین النسفے عن ابی الیسر البزدوی عن ابی یعقوب السیاری عن ابی اسحاق النوشجانی
عن ابی جعفر الهندوانے عن ابی القاسم الصفار عن نصر بن یحیی عن محمد بن سماعه عن ابی یوسف
عن الامام الاعظم ابی حنیفه رحمهم الله تعالے و هذا احدی الطریق بعد ازان امد بملک۔ دم در عهد دولت

سلطان مراد خان پس وا د سلطان مدرسہ مرزیفون و بود وی رحمہ اللہ عالم و عامل و فاضل و کامل محدث مفسر فقیہ مناظر سے نیکو خوی ذی اخلاق دایم الذکر مصیب الفکر نحوی اصولے خلافی جدلے و حاشیہ تلویح و حاشیہ شرح عقاید نسفے و حاشیہ شرح لب سید عبد اللہ از تصانیف اواست و وفات حضرت سید در اوایل دولت سلطان محمد بشہر قسطنطنیہ واقع شدہ ہمانجا مدفون گشتہ قبر او مزار و متبرک ست و محل اجابت دعا است رحمہ اللہ تعالے۔

سید افضل الدین الحسینی قدس سرہ در اعلام الاخبار اورد وہ کہ وی مردی بود عالم عامل صالح و عابد و زاہد با ورع و قانع و صابر پسرش سید حمید الدین از وی اولا اخذ علم نمود و احوال پسرش مذکور میشود و مدرس بود در مدرسہ بروسا در زمان سلطان مراد خان رحمہ اللہ تعالے۔

مولانا سید حمید الدین ابن افضل الدین الحسینی قدس سرہ ذکر والد امجد او بالا گذشت در اعلام الاخبار القاب او چنین نوشتہ کہ المولے البارع الفاضل والعالم العامل الکامل مجمع الاخلاق السنیہ و مخزن الاداب الزکیہ شرف العترۃ الحسینیہ شریف النسب لطیف الحسب صاحب الید الطولے فی العلم والادب انتہت الیہ ریاسۃ التقوی والمذہب شیخ الاسلام والمسلمین المولے حمید الدین و احوال او انچہ نوشتہ خلاصہ ترجمہ ان انیست کہ کودکے رحمہ اللہ عالم عامل فاضل و کامل خوش خوی و پاکیزہ طریقہ و صابر براذیت خلق و جامع علوم دینی اصولا و فروعا و ماہر فنون عقلے و افر الفضل سلیم العقل دایم الذکر مصیب الفکر چون حاضر میشد در مجلسے بودی مشار الیہ و چون واقع شدے مشکلے بودی مرجع وی آمد فتاوے از اقطار عالم بسوی وی کرمی امد پے در پے و بود از نیکان زمان خود در علم و تقوی کم تر دیدہ چشم ہا مثل او در ورع و تقوی اخذ علم نمود از پدر خود سید افضل الدین اولا میانے علوم را بعد ازان تلمذ نمود نزد علماے عصر خود و بجد و جہد مشغول شد و حاصل نمود فنون را و رسید بخدمت او موے بکمال و اخذ علم نمود از وی پس شد مدرس بمدرسہ سلطان مراد خان غازی در شہر بروسا و غزل نمودہ شد ازان در اوایل دولت سلطان محمد خان و رفت نزد سلطان پس شناخت اورا و گفت نوئی پسر سید افضل الدین گفت بلی گفت بدہم اورا مدرسہ پدر خود سلطان مراد خان بشہر بروسا و مقرر شد برای وی پنجاہ درہم ہر روز و طعام از مطبخ کہ کفایت کند او را بعد از چندے بقضائی قسطنطنیہ امور شد الی ان توفی سنۃ ثمان و تسعمایۃ رحمہ اللہ تعالے۔

سید احمد الحسینی البخاری قدس سره در اعلام الاخبار القاب او چنین نوشته که الغوث الاکبر و وارث خیر البشر بحر الشریعة شمس الحقیقة و برہان الطریقة الشیخ العارف بالله والمتوجه بالکلیة الی الله و احوال او آنچه نوشته مختصر ترجمه آن اینست که نشو نما یافت بشهر بخارا و رسید بخدمت قطب العارفین خواجه عبید الله سمرقندی و اقامت نمود نزد او زیاده از شش سال و بود شیخ که تعظیم او مینمود غایت تعظیم و تعیین نمود او را برای امامت نماز و میگذارد نماز فجر را بوضوی عشا و چون وفات یافت خواجه عبید الله بجای او بنشست تربیت طالبان و ارشاد مریدان مینمود و مردمان اصحاب مناصب صحبت و را لازم گرفتند و بود طریقه وی عمل بالعزیمة و ترک بدعت و اتباع سنت و مداومت بر ذکر خفی و زلت اخلاق و قلت طعام و کلام و احیای لیالی و صوم ایام و آداب مجلس او این بود که می نشست با هیبت و وقار و مردمان گرد بگرد حلقه زده می نشستند با ادب تمام کان علی روسهم الطیر و بود مشرف بر خواطر و نمیگذشت در مجلس او کلام دنیا اصلا مات رحمه الله سنه اثنین و عشرین و تسعمائیه و مدفون شد نزدیک مسجد خود و قبر او در انجا مزار و متبرک است رحمه الله تعالی۔

مولانا سید ابراهیم عجمی الرومی قدس سره در اعلام الاخیار القاب او چنین نوشته که المولی الفاضل والعامل الکامل الجامع بین علمی الشریعة والحقیقة سلطان الطریقة و برہان اهل الشریعة ذو الحسب الباهرة والنسب الطاهرة و احوال او آنچه نوشته مجمل ان اینست که پدر او از سادات عجم بوده بعد ازان ارتحال نمود بسوی ولایت روم و توطن نمود در قریه از نواحی اماسیه که گفته میشود انرا قریه بکیچه گفت صاحب شقایق که بود پدر او از سادات عجم از اولیا الله و صاحب کرامات سنی نقل نموده میشود از وی خوارق عادات کثیره و ما از اطناب اندیشیده متعرض ان نشدم و منجمله ان اینکه نا بینا شده بود وی رحمه الله و اثر عور در پیشانی سید ابراهیم سر خود برهنه نموده بود و گفت ای ابراهیم سر برهنه مساز که ترا ضرر میکند هوای بارد پس گفت پیشش که چگونه دیدی مراد حال آنکه باین حال هستی گفت از خدای تعالی درخواستم که روی ترا نماید مرا پس الله تعالی بصارت من بمن باز داد اکنون باز گرمت دبند شد چشم من چنانکه بود و سید ابراهیم در حجر پدر خود باعفت و صلاح تربیت یافت بعد ازان ارتحال نمود از انجا برای طلب علم بسوی شهر بروسا و تلمذ نمود نزد شیخ سنان الدین که جد مصنف اعلام الاخیار است بعد ازان اشتغال بتحصیل علوم نمود تا انکه رسید بخدمت مولانا حسن السیاسیونی و متعین نمود او را برای تدریس پس قبول نکرد تدریس را و رغبت

نمود بخدمت مولی خواجہ زادہ ورفت بسوی وی بکالت تدریس او بمدرسہ ازنیق پس شد مدرس درانجا بعد قضاے قسطنطنیہ وبود درخدمت او مدت کثیرہ پس او را استدعا نمود وزیر محمد باشا قرامانی برای تعلیم پسر خود پس تعلیم نمود مدتے بعد ازان معلم شد برای سلطان قواقو بن سلطان بایزید خان درحیات سلطان محمد بعد ازان بمدرسہ مرزیفون مدرس شد بعد ازان بمدرسہ قرہ حصار بعد ازان بمدرسہ مصطفے باشا در شہر قسطنطنیہ مدرس شد بعد ازان بمدرسہ سلطان بایزید خان بمدینہ اما سیہ مدرس شد و متعین شد برای او ہر روز ہشتاد درہم وامر افتاے انجا بوی مفوض شد بعد ازان ترک تدریس وافتا نمود ومعین نمود سلطان بایزید او را خرسلطنت خود روزینہ صد درہم بطریق تقاعد وچون نوبت سلطنت سلیم خان رسید برای او سرائی در جوار مزار ابو ایوب انصاری رضی اللہ عنہ خرید نمود واکنون امکان وقف است بر موے مذکور پس ساکن شد انجا تا انکہ وفات یافت سنہ خمس وتسعین وتسعمایۃ وعمر او نبود سال رسیدہ بود وانجناب تا اہل نکرد واز مردم منقطع بودے بسبب علم وعبادت وبود زاہد متورع وکسے او را بر پہلو خوابیدہ ندید نوم میکرد نشستہ ہیچکس را برائے کار خود امر نمیکرد وتواضع وتخاشع بودے وترحم بر صغیر وتجلیل کبیر نمودے وصلوات خمسہ در مسجد باجماعت میگذارد رحمہ اللہ تعالے۔

مولانا سید محی الدین محمد بن عبد القادر العلوی الفاسی الحلبی قدس سرہ در اعلام الاخیار القاب او چنین نوشتہ کہ المولی الفاضل المحقق والحبر الکامل المدقق حلال المشکلات الدینیہ ومدفع الشبہات الیقینیہ جامع الفروع والاصول حاوی المعقول والمنقول صدر الافاضل بحر الفضایل شریف الاصل لطیف الشمایل زبدۃ آل الرسول صفوۃ اولاد البتول افتخار آل یسین السید محی الدین محمد در کتاب مذکور ذکر او بس طول وطویل است مختصر ترجمہ ان اینست کہ بود وی رحمہ اللہ عالم فاضل نظار فارس در بحث چون حاضر میشد در محفلے بودے مشار الیہ ورجوع مینمود در مشکلات بوے وبود وی کہ مینگافت موی را در باریکی سخن ووسعت داشت در تقریر وفصاحت در جدل وخصومت وبود صاحب عقل وسیع وذہن وفہم معقول وقدرت داشت بر قہر خصم بود او استاد علی الاطلاق والمتفق علیہ والمختلف الیہ بلا اشتباہ واخذ علم نمود از جماعت علماے زمان خود مانند مولانا حسام الدین علی ومولانا محی الدین حلبی ومولانا محی الدین حلبی قناری وعلامہ شمس الدین احمد وعلامہ نور الدین قراصوی صابرے ورسید نزد او بدرجہ کمال ودر مدرسہ بروسا مدرس شد در روزینہ او بست وپنج درہم مقرر شد بعد ازان بمصر قاضی شد وداد عدالت وداد وبود مقبول

سیرت وبطریقہ سلف سلوک مینمود وتا بود نزد سلاطین معزز ومحترم بود تا انکہ وفات یافت در سنہ ثلث وستین وتسعمایۃ ومدفون شد نزدیک دارالقراء حلب وانموضع مشہوراست واللہ اعلم۔

سید محمد بن سید محی الدین بن سید عبدالقادر الجیلی العاوی الفاطمی قدس سرہ ذکر پدر بزرگوارش بالاگذشت در اعلام الاخبار القاب او چنین نوشتہ کہ صدر الموالے والاشراف سالک مسالک الہدے وطریقۃ الاسلاف جامع العلوم والبرزخ المعقول والمفہوم عارف الانساب واقف الاحساب الفاضل الحسیب والکامل النسیب السید محمد جلبی النقیب نے الممالک العثمانیہ انتہی بالجملہ مردے بود جامع درمیان سیادت نسب ووفور حسب وعلم ودرع واخذ علم نمود از پدر بزرگوار خود رحمہ اللہ تعالے۔

سید ابوالفضل بن سید عبدالقادر الجیلانی قدس سرہ درخزینۃ اوردہ کہ وی فرزند حضرت غوث الاعظم ست وعلوم ظاہرے وباطنے از والد ماجد خود کسب نمودہ ودر بغداد ودر سنہ ستمایۃ ووفات یافت وقبر او درانجاست رحمہ اللہ تعالے۔

سید یحیی بن سید عبدالقادر الجیلانی قدس سرہ کنیت او ابوزکریاست درخزینہ اوردہ کہ وی فرزند حضرت غوث الاعظم ست واکتساب علوم فقہ وحدیث از والد بزرگوار خود نمودہ فاضل وکامل وعالم ومقتدائے زمانہ گشت ولادت او ششم ربیع الاول سنہ خمسین وخمسمایۃ ووفات او در شب برات کہ پانزدہم شعبان باشد سنہ ستمایۃ وقبر او در بغداد متصل قبر برادرش سید عبدالوہاب بودہ است رحمہ اللہ تعالے۔

سید سیف الدین بن سید عبدالقادر الجیلانی قدس سرہ لقب وی عبدالوہاب ست وی بزرگترین فرزند حضرت غوث الاعظم است وبسیار کرامت والد ماجد او از وی مرویست درخزینہ آوردہ کہ وی بر سجادہ حضرت غوث نشستہ بہدایت خلق مشغول شد ودر مدرسہ علی وعظ میفرمود از وی منقول است کہ میفرمود کہ وقتے در بلاد عجم مسافر بودم وبعد حصول علوم ببغداد آمدم واز والد ماجد خود اذن خواستم کہ در حضور ایشان وعظ گویم رخصت دادند بالاے منبر برآمدم واول علوم ومواعظ بیان کردم ہیچکس را در دل اثر نکرد وباب از دیدہ برنیامد اہل مجلس از حضرت والد درخواست کردند کہ وعظ فرمایند من فرود آمدم وحضرت ایشان بر منبر برآمدہ فرمود کہ صبر یکساعت است کہ از سینہ دروقت نزول بلا بوقوع آید از استماع انیکلمہ از اہل مجلس فریاد وفغان برخاست چون مجلس موقوف شد

از ظهور اینمعنی پرسیدم فرمود که تو ہنوز متکلم ہستے بخود و من متکلم بغیر ولادت او در ماہ شعبان سنۃ اثنی عشر وخمسمائیہ و وفات او بست و پنجم شوال سنۃ ثلث وستمائیۃ و او را دو پسر بود ابو منصور عبد السلام و ابو الفتح سلیمان نام کہ در وقت خود عالم و عامل و شیخ کامل بودند رحمہم اللہ تعالے و در تاریخ وفات او اختلاف ست در اعراس از بہجۃ الاسرار نقل نمودہ کہ وفات او بست و پنجم شوال سنہ ثلث وتسعین وخمس مائۃ بودہ در بغداد بمقبرۂ حلبہ مدفون شد و وی از پدر خود و شیخ احمد بن حسین البنا و غیر ایشان علم فقہ آموخت رحمہ اللہ تعالی۔

سید ضیاء الدین بن سید عبد القادر الجیلانی قدس سرہ کنیت او ابو نصر و لقب او موسی ست وی اخر فرزند حضرت غوث الاعظم است در خزینہ اورده کہ وی تحصیل علوم بخدمت والد خود نمودہ عالم عامل و عارف و کامل و فقیہ و محدث شد و از بغداد بدمشق رفتہ متوطن شد بانجا وفات یافت ولادت او سلخ ربیع الاول سنۃ تسع وثلثین وخمسمائیۃ و وفات او بشب غرہ جمادی الثانی سنۃ ثمان عشر وستمائیۃ رحمہ اللہ تعالی۔

سید ابراہیم بن سید عبد القادر الجیلانی قدس سرہ کنیت او ابو اسحاق است وی نیز فرزند حضرت غوث الاعظم است در خزینہ اورده کہ وی قدوہ اولیاء و اکمل اتقیا بود کسب علوم ظاہر و باطن از پدر بزرگ خود نمود و خلق کثیر از فیض صحبت او بکمال حال و قال رسید تفکر و سکوت بر مزاج وی غالب بود زہد و ورع بہ مرتبہ کمال داشت از فرط حیا و شرم پروردگار تا سی سال سر بالا نکرد ولادت او سنۃ سبع وعشرین وخمسمائیۃ و وفات او ششم شوال سنۃ ثلث وعشرین وستمائیۃ و قبر او نزد قبر فرد والد امجد او ست رحمہ اللہ تعالی۔

سید عبد الرزاق بن سید عبد القادر الجیلانی قدس سرہ کنیت او ابو بکر ست وی نیز فرزند دلبند حضرت غوث الاعظم ست و سلسلہ رزاق شاہی بوی منسوب است وی از اعاظم اولیاست از اولاد او بسے اکابر دین ہستند مگر مقام تعجب ست کہ احوال شریف او در کتب تواریخ کہ انیک پیش نظر مولف ست دیدہ نشد مگر شہرت او از دیگر فرزندان حضرت غوث زیادہ است و وی از مشاہیر فرزندان حضرت غوث ست در اخبار الاخیار آوردہ کہ روزے حضرت غوث الاعظم رضی اللہ عنہ وعظ میفرمود در اثنائے کلام فرمود کہ کلام من بر مردان غیب است کہ حاضر میشوند از پس پردۂ کوہ قاف قدمہائے ایشان در ہوا ست و دلہای ایشان در آتش از شدت شوق و لہب اشتیاق کہ

بپروردگار خود دار ندر آوی گوید که درین مجلس که این سخن میفرمود ولد او سید عبد الرزاق در پایهٔ اخیر در زیر قدم او نشسته بود سر بالا کرد و ساعتی حیران بود پس بیهوش افتاد و جامه دوستاره سوختن گرفت و انحضرت از کرسی فرود آمد و اطفای آن نار کرد و فرمود که تو نیز ای عبد الرزاق از ایشانی و بعد از قیام مجلس کیفیت احوال را از شیخ عبد الرزاق پرسید و فرمود چون نظر بالا کردم دیدم که درهوا مردان غیب ایستاده اند بهیئت و زینت تمام افق با بیشاق پرست و در لباس ایشان آتش در گرفته است یعنی از ایشان روح صحبه و یعنی در تواجد و یعنی بکیاے خود و یعنی برزین می افتند در اعراس از بهجة الاسرار نقل میکند که ولادت او در ذی القعده سنه ثمان عشرین و خمسمایته و وفات او سادس شوال یا خامس رمضان سنه ثلث و ستمایته و عمل مشائخ قادریه بر خامس رمضان است رحمه الله تعالی۔

سید نصیر بن عبد الرزاق بن غوث الاعظم عبد القادر الجیلانی قدس الله اسرارهم وی از اعیان مشایخ قادریه است و در اعراس از بهجة الاسرار نقل نموده که ولادت او رابع و العشرین من ربیع الاخر سنه اربع و ستین و خمسمایته و وفات او سادس عشر شوال سنه ثلث و ثلثین و ستمایته بوده و قبر او در باب حرب ست رحمه الله تعالی۔

سید عبد الخالق بن سید عبد الواسع بن عبد الملک سبا کبیری قدس سره در خزینه آورده که وے مرید و داماد سید محمد حضوری است صاحب خوارق و کرامت بود وے تا مالابے مختصر در لاهور گذیده و بسید سر موسوم نموده تا حال هر بیماری را که در انجا غسل میدهند اکثر شفا مییابند و بوقت رفتن قدری غله جرت بریان کرده همراه میبرند و بعد غسل بفقرا تقسیم مینمایند و وفات او سنه سبع و تسعمایته رحمه الله تعالی۔

سید شاه فیروز جیلانی قدس سره در خزینه آورده که وی جامع ست در علوم ظاهر و علم و سیادت و نجابت و ریاضت و از سادات عظام گیلان بود و در لاهور سکونت داشت اول جد بزرگوار وی بطریق سیر از بغداد در لاهور تشریف آورد و از انجا در دهلی و غیره رفته بزیارت مقابر اولیاے عظام و مشایخ کرام پرداخت بوقت معاودت باز بلاهور آمد و همین جا سکونت ورزید چون برحمت حق پیوست شاه فیروز برمسند ارشاد و تدریس جلوس فرمود و تمام روز بتعلیم علم طالب علمان و تدریس پرداختے و علوم فقه و حدیث و تفسیر درس وادی و از اغاز شام تا نصف شب بتوجه و تلقین ارباب معنے مشغول ماندے و بروز جمعه بعد نماز جمعه تا عصر بوعظ و نصایح معروف بودے و خلقے کثیر بوسیله جمیله او بکمال

ظاہر و باطن رسیدند و سلسلہ طریقہ او بدینوجہ ست کہ سید فیروز عن جدہ شاہ عالم عن نور الدین عن الشیخ احمد عن الشیخ حامد عن الشیخ عبد الرزاق عن عبد اللہ الجیلانی عن احمد عن سید میر عن سید مسعود عن السید علی عن السید صوفی عن ابیہ سید عبد الوہاب عن ابیہ غوث الثقلین سید عبد القادر الجیلانی رضی اللہ تعالے عنہم و وفات وے در سنۃ ثلث و ثلثین و تسعمایۃ و قبروی در لاہور ست تکیہ و گنبدے گران رحمہ اللہ تعالے۔

سید شمس الدین غوری قدس سرہ در خزینۃ اورده کہ وی مشہور ست بشمس العارفین غوری موسوی دارا ولاد امام موسے کاظم ست رضی اللہ عنہ در علوم ظاہر و باطن عارف نامی و اسناد و گرامی ست و سید محمود حضوری قدس سرہ پسر او ست کہ مذکور میشود رحمہ اللہ تعالے۔

سید محمود بن سید شمس الدین حضوری حضوری قدس سرہ ذکر والد امجد او بالا گذشت در خزینہ اورده کہ سلسلہ اخذ طریقہ او اینست کہ سید محمود اخذ الطریقۃ عن ابیہ سید شمس الدین عن سید یعقوب عن عبد القادر عن السید علی عن السید مسعود عن السید احمد عن السید اصغر عن ابی الفتح عن السید عبد الوہاب عن ابیہ امام الشریعۃ والطریقۃ سید عبد القادر الجیلانی رضی اللہ تعالے عنہم و وے بعد از وفات پدر بزرگوار خود از ولایت غور بطریق سیر وارد ملک ہند شدہ بلاہور آمدہ در محلہ حاجے سوائے بیرونی شہر کہ حالا از دست سکمان جاہل رہ بویرانی آوردہ سکونت ورزیدہ چون او زادہ مشیخت و کرامت وی در اقصائے عالم افتاد خلق کثیر دست بدامان ارادت وی زدند و سبب لقب او بحضوری آنست کہ طالب بروز اول بیعت بدیدار سید کائنات مشرف میشد لہذا او را حضورے میگفتند (این دیدار بخواب بود نہ بیداری) و او قبولے تمام یافت و مجتمع در دلہاے خلق جاے پذیرا مدہ وفات وے بقول صحیح سنۃ اثنین و اربعین و تسعمایۃ و قبر او در لاہور در مقبرہ سید جان محمد حضورے ست رحمہ اللہ تعالے۔

سید جان محمد بن سید نور بن سید محمود غورے حضورے قدس سرہ در خزینہ اورده کہ وے از علماے مشائخ طریقہ عالیہ قادریہ ست نسب او بامام موسے کاظم رضی اللہ عنہ میرسد چنانچہ بالا گذشت وے تربیت ظاہرے و باطنی از پدر بزرگوار خود یافتہ و ہر کسیکہ مرید او گشتے روز اول در خواب بزیارت رسول صلی اللہ علیہ وسلم مشرف گشتہ و وفات او در سنۃ اربع و خمسین و تسعمایۃ بودہ

سید سرور الدین بن جانمحمد حضوری قدس سره در خزینه آورده که وی متقی و صاحب مقامات بلند و کرامات ارجمند بود و مرید پدر خود است و وفات او در روز جمعه احدی و عشرین من شوال سنة مائتیه والف بوده و قبر او در لاهور است رحمة الله تعالی

سید عبد الوهاب بن سرور الدین حضوری قدس سره در خزینه آورده که وی در زهد و تقوی شانے بلند و مقامے ارجمند داشت و در لاهور بهدایت خلق اشتغال نمود خلقی کثیر از وی هدایت یافتند وفات او بروز جمعه احدی و عشرین من شوال سنه احدی و ثلثین و مائتیه والف بوده رحمة الله تعالی

سید عبد القادر بن سید جلال الدین الجیلانی اللاهوری قدس سره در خزینه آورده که وی فقیرے روشنضمیر و صاحب تصرف ظاهرے و باطنی بود ارادت بخدمت پدر بزرگوار خود داشت و در بغداد متوطن بود بعد ازان بطریق سیاحت بهندوستان آمد و خلاصه اینکه در لاهور قیام پذیر گردید و بهدایت خلق مشغول گشت و خوارق و کرامات بسیار ازوی بوقوع می آمد و او را سه پسر بود سید حاجی و سلطان اکبر و غیاث الدین مشهور به دولت شاه بنجاه ان غیاث الدین لاولد شدند و وفات سید عبد القادر ثامن عشر ربیع الاول سنة اثنین و اربعین و تسعمائیه و قبر وی متصل محله قدیمے بهر غریز مرنگ واقع ست رحمة الله تعالے۔

سید عبد الرزاق بن سید عبد الخالق بهاگیرے قدس سره در خزینه آورده که او از اعاظم سادات و کبراے مشائخ طریقه قادریه است صاحب مقامات بلند و مدارج ارجمند بود و ارادت و خلافت از پدر بزرگوار خود داشت و تا دم حیات بتعلیم علوم و تدریس فقه و حدیث مشغول ماند و وفات او سنة ثلث و اربعین و تسعمائیه و قبر وی در لاهور قریب روضه سید جانمحمد حضوری است رحمة الله تعالے

سید عبد الوهاب بن سید عبد الرزاق بهاگیرے قدس سره در خزینه آورده که وی جامع بود میان علوم ظاهرے و باطنی و کمالات صوری و معنوی در سلسله عالیه قادریه بیعت به پدر بزرگوار خود داشت و بعد پدر تمام عمر بهدایت خلق مصروف ماند و وفات او در سنه ثمان و تسعین و تسعمائیه رحمة الله تعالے۔

سید عبد القادر بن سید عبد الوهاب بهاگیری قدس سره از سادات عظام و اولیاے ذوی الاکرام است جامع علوم ظاهر و باطن و واقف اسرار شریعت و طریقت بود وفات او

بقول صحیح سنۃ خمس واربعین والف بودہ رحمہ اللہ تعالی کذا فی الخزینۃ۔

سید عبد اللہ بن سید عبد الوہاب بہاگیری قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی بغایت بزرگ ومتقی وعالم ومستجاب الدعوۃ بود دم مبارک او برای شفاے مرضی اکسیر اعظم بود در لاہور علم مشیخت افراخت وطالبان حق را بحق رسانید وفات او قاسع رمضان سنۃ تسعین والف بودہ رحمہ اللہ تعالے۔

سید رحیم اللہ بن سید عبد اللہ بہاگیرے قدس سرہ در خزینہ اوردہ کہ وی مرید پدر خود است ودر سلسلہ قادریہ شیخے صاحب ہدایت وارشاد بود چون مریضے نزد وی آمدی از دعاے وی شفا یافتے وچون لاولدی تمناے اولاد نزد وی آمدی بدعاے وی صاحب اولاد گشتے مستجاب الدعوۃ بود وفات وی سابع عشر محرم سنۃ اربعین ومایۃ والف بودہ رحمہ اللہ تعالی وقبر او در لاہور است۔

سید نعمت اللہ معروف بسید مبارک لاہوری قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی از اعاظم مشایخ قادریہ بود ونعمت فقر از سید عبد القادر ثانے او بچے حاصل کرد (وذکر عبد القادر ثانی بالاگذشتہ) وخرقہ خلافت یافت وخلقے کثیر را بارادت خود مشرف ساخت وبپاے تجرید وتفرید سیر می کردن نمودہ باز در پنجاب تشریف اورد ودر لاہور تشریف ارزانی داشتہ علم مشیخت افراخت دعاے وی در حق طالبان دنیا وعقبے مستجاب بود ہر کلمہ کہ بر زبان حق ترجمان وی جاری گشتے ہمان طور بوقوع آمدے خلفاے وے در اقالیم دور دراز رفتند وطالبان حق را بحق رہنما گشتند وفات وے باقوال صحیح در سنۃ اثنین وستین وتسعمایۃ بودہ در اندرون حصار لاہور مدفون شد کہ اکنون ان قبر داخل مکان خوشحال سنگ گشتہ واللہ اعلم۔

سید بہاء الدین گیلانی اخر مشہور بہ بہاول شیر قدس سرہ در خزینۃ آوردہ کہ وی از سادات عظام ومشایخ ذوی الاکرام قادریہ است ونسب او بحضرت غوث الاعظم محی الدین عبد القادر الجیلانی رضی اللہ عنہ بانیطریق میرسد کہ بہاء الدین بن محمود بن علاء الدین المشہور بزین العابدین بن مسیح الدین بن صدر الدین بن ظہیر الدین بن شمس الدین بن مومن بن مشتاق بن علی بن صالح بن عبد الرزاق بن سید عبد القادر الجیلانی قدس اللہ اسرارہم ووے شیخے بود جامع کمالات ظاہری وباطنی وزہد وعبادت وعمر دراز یافتہ کہ زیادہ از دو صد وپنجاہ وکم از دو صد وہفتاد وپنج سال بود مولد او بغداد است ہمراہ پدر در اوان صغر ہندوستان امد ودر بداون توطن گرفت ارادت وخرقہ

خلافت از پدر داشت وفات وے باقوال معتبرہ کہ از خزینۃ الاسرار و شجرۃ الانوار نقلنمودہ تا من عشر شوال سنۃ ثلث وسبعین وتسعمایۃ وقبروی بمقام جیرہ زیارتگاہ خلق است رحمہ اللہ تعالے ذکر او در خزینۃ الاصفیا طویل ست ما اختصار نمودیم۔

سید محمد نور بن سید بہاء الدین مذکور قدس سرہ فرزند کلان وصاحب سجادہ پدر بزرگوار است در علوم ظاہری و باطنی از دیگر فرزندان پدر گوے سبقت ربودہ مادرش دختر حضرت شاہ کمال بخاری است کہ در قصبہ چوبے سکونت داشت و بہ پیر جہانیان مشہور است وفات سید محمد نور سنۃ ثمان وثمانین وتسعمایۃ است کذا فی خزینۃ الاصفیا۔

سید محمد مقیم بن ابو المعانی بن محمد نور بن سید بہاء الدین گیلانی قدس سرہ لقب او محکم الدین است در خزینۃ آوردہ کہ وی از اعاظم خلفاے میر حیات جمال اللہ بغدادی ست وجامع بود درمیان علوم ظاہری و باطنی و کمالات صوری و معنوی و سیادت و نجابت و فتوت و شجاعت در عہد خود شیخ زمانہ و مقتداے یگانہ بود بعد از تحصیل علوم حسب اشارہ روح جد خود سید بہاء الدین بخدمت سید جمال اللہ کہ از اولاد حضرت غوث الثقلین ست رسید و از ہمین توجہ او کہ تفصیل ان در خزینہ ست بدرجہ کمال رسید وصاحب کرامت و خوارق شد و در سنۃ خمس وخمسین الف وفات یافت و عمر او چہل و دو سال و قبر او در جیرہ است رحمہ اللہ تعالے۔

سید عبد الوہاب بن ولی اللہ الحسنی التقبی القادری الشاذلی المدنی قدس سرہ وے اہل علم و تقوی و زہد و عبادت بود شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ بصحبت وی رسیدہ کمال اعتقاد بذات او میداشت و مرید او بودہ و سید عبد الوہاب سفر بسیار کردہ و بصحبت بسیاری از علما و صلحا و مشایخ کبار رسیدہ و چہل و چہار حج گذاشتہ و مدت مدید در مکہ ساکن بود و اہل حرمین و مشایخ یمن و مصر و شام معتقد ولایت و علو شان او بودہ و طریقہ او در باب کتب حقایق و توحید مثل فصوص و امثال ان توقف و تسلیم است انہا را درس نمیگفت و بدان اشتغال نمیکرد و انکار ہم نمیکرد و بد نمیگفت چنانچہ عادت فقہا است بطعن و تشنیع پیش نمی آمد و میفرمود کہ اول باید کہ اعتقاد خود را ظاہراً و باطناً باعتقاد اہلسنت و جماعت راست سازند و راسخ گردانند بعد از رسوخ این عقیدہ از ہر چہ ایشان گفتہ اند و نوشتہ اند محروم نمانند کتب ایشان را کہ در حقایق و اسرار نوشتہ اند نیز مطالعہ بکنند و انچہ

مشکل شود از ان بگذرند و در نمانند و طلبان را بخود راه ندهند تا کما اعتقاد را ابتداء آزین کتب راست کنند و از هر کس هر چه بشنوند تابع شوند و میفرمود باید که هر چه بشنوند اگرچه سخن باطل باشد زود بانکار و تعصب پیش نیایند اول خود بشنوند که چه میگوید یعنی سخن نیک در روند که قایل ان چه مقصود دارد بعد از ان اگر توانند انرا موافق حق سازند و گرنه رد کنند و اگر این را نتوانند از سران بگذرند و خلل در عقیده خود نیندازند ذکر احوال او در اخبار الاخیار و خزینة الاصفیا طویل است ما مختصر از اخبار الاخیار نقل نمودیم و تاریخ وفات او بقول صاحب خزینه سنه احدی والف بوده رحمه الله تعالے ۔

سید شاه کامل لاهوری قدس سره در خزینة الاصفیا اورده که وی از سادات عظام بخارا است و اسم پاسمے وے کامل و شیخ مکمل بود اول در طریقه عالیه قادریه بیعت کرد و تکمیل سید بعد از ان بخدمت شیخ الهداد مداری حاضر شد و از وی خرقه خلافت و فقر یافت و وی را خلق سید و بوان کامل میگفتند و بعهد محمد جلال الدین اکبر بادشاه از بخارا وارد لاهور شد و در میان نیستان متصل موضع بابو سا پور طرح اقامت انداخت و خلقی کثیر در حلقه ارادت وی در امد چون فوت شد همانجاش دفن کردند و عبد الرحیم نام شخصے از ملازم شاهے خواست که بر مزار وی گنبد بلند تعمیر نماید حضرت سید در خواب او را منع فرمود که مرا همین قبر گلی بسند است وفات وی نهم صفر سنه خمس والف رحمه الله تعالے ۔

سید بدر الدین معروف بشاه بدر گیلانے قدس سره در خزینة الاصفیا از شجرة الانوار و تشریف الشرفا نقل نموده که وی از اولیاے کاملین پنجاب است جامع سیادت و شرافت و کرامت و خوارق است در سلسله عالیه قادریه بپیر طریقت بود و ولایت و نسبت موروثی داشت نسب وے بحضرت غوث الاعظم سید عبد القادر الجیلانی قدس سره میرسد باین طریق که بدر الدین بن شرف الدین بن یحیی بن علاء الدین بن شمس الدین محمد بن شهاب الدین احمد بن علی ثانی بن قاسم بن یحیی بن احمد بن ابے صالح بن ابی نصر بن عبد الرزاق بن غوث الثقلین سید عبد القادر الجیلانی قدس الله اسرارهم و الحضرت بعهد اکبر بادشاه در لاهور تشریف اورده و بسیارے از ساکنان پنجاب و لاهور بحلقه ارادت وی در امدند و خوارق و کرامات بسیار از وی بظهور امد و تاریخ وفات او از شجره بعضے مریدان ان خاندان یافته شد که دوازدهم ربیع الاول سنه ثمان وعشر والف بوده در

زمان جہانگیر بادشاہ وفات یافتہ و قبر او در موضع مسانیان علاقہ پٹیالہ زیارت گاہ خلق است۔

سید خیر الدین بن رحمت اللہ بن فتح اللہ اکرمانی قدس سرہ کنیت وی ابو المعالی است از سادات صحیح النسب کرمان ست خلیفہ و برادر زادۂ شیخ داؤد ست کتاب تحفۃ القادریہ در مناقب سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ و کتاب حلیہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم از تصنیف اوست و در شعر ہم مذاقے داشتہ دیوان شعر او بودہ است صاحب کرامات بلند و مقامات ارجمند و زہد و ورع و تقوے و ریاضت بود و مرید و خلیفہ عم خود بودہ ولادت او باقوال صحیحہ بروز دوشنبہ ذہم ماہ ذی الحجہ سنۃ ستین و تسعمایۃ و وفات او شانزدہم ربیع الاول سنۃ اربع و عشرین و الف در عہد جہانگیری واقع شدہ و قبر وی در لاہور است دارا شکوہ در سفینۃ الاولیا از ملا شاہ تقلنمودہ کہ روزے بعزای اخوند خود ملا نعمت اللہ کہ عالم و عامل بود بزیارت شیخ ابو المعالی رفتم شیخے تسبیحی پیش شیخ ہدیہ آورد شیخ آنرا قبول کرد مرا بخاطر گذشت کہ اگر شیخ اشراف خاطر دارد باید کہ این تسبیح بمن دہد چون از وی مرخص شدم و برخاستم مرا پیش خود خواند و تسبیح بمن داد و گفت اگر تواند ہر روز صد بار درود بریں تسبیح بخوانی تا مرا و ترا و آنکہ این تسبیح او رد او را ثواب عظیم حاصل کرد۔ کذا فی خزینۃ الاصفیا واللہ اعلم۔

سید عبد اللہ بن عمر یمنی الجیلانی قدس سرہ از اعاظم سادات گیلان ست نسب وی بسید عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ بانظریق میرسد کہ عبد اللہ بن عمر بن حسن بن عثمان بن مبارک الدین حسن بن عبد الباسط بن شہاب الدین احمد بن مبارک بن حسن بن علاء الدین علی بن شمس الدین محمد بن یحیی شہید بن احمد بن نصر بن عبد الرزاق بن غوث الاعظم سید عبد القادر الجیلانی رضی اللہ تعالی عنہم اباے وی ترکی الاصل بود از دست پدران خود او پوشیدند و قدم بر قدم جد بزرگوار خود داشتند و وی العمر پانزدہ سالگی بطلب حق از بغداد برامدہ بہندوستان آمد و اکثر مشائخ این دیار را دریافت در علوم ظاہر و باطن بکمال رسید در موضع بہت کہ از توابع دہلی است طرح اقامت انداخت و ہمیشہ در بحر مراقبہ مستغرق مے بود و خلق کثیر بحلقہ ارادت وی در آمد و کرامت و خوارق بسیار از وی بظہور آمد چنانچہ صاحب سفینۃ الاولیا میگوید کہ چون وزدی بر راہ زنے ارادہ آمدن موضع بہت میکرد او را بیرون دہ مردہ پانا بنیا میافتد و احدے را قدرت نبود کہ برا ہاے آن موضع دست تطاول و

ظلم در انکند وفات او در سنه سبع وثلثین والف بوده وعمر او یکصد سال وقبر او در موضع بهت بر کنار دریای جون است رحمه الله تعالے کذا فی خزینة الاصفیا۔

سید غلام غوث البخاری الاوچی قدس سره در خزینه اورده که وی از اولاد سید نظیر الدین بوده واز اجلهٔ اولیای عهد جهانگیر وشاه جهان بوده قبوے عظیم یافته خلایق از دور ونزدیک بخدمت اوی امدند ومرید میگشتند ومستجاب الدعوة بوده وفات وے در سنه خمس واربعین والف بوده وقبر وے قریب لاهور بموضع علے پور ست کرامت هنوز از موضع قبر او جاری است رحمه الله تعالے۔

سید شاه بلاول بن عثمان بن عیسے القادری اللاهوری قدس سره در خزینه اورده که وی از کبرای مشایخ متاخرین وعظمای اولیای دین بوده بغایت متقی ومتشرع وصایم وقایم وعابد وزاهد ومتمسک بوقت بوده وخرقه ارادت وخلافت از سید شمس الدین قادری لاهوری یافت که خلیفه شیخ ابو اسحاق لاهوری بوده واز محبوب الواصلین که کتابے است فقط در مناقب سید بلاول نقل میکند که بزرگان شاه بلاول همراه همایون بادشاه از هرات سبندامندو در موضع شیخوپوره که دیهی بفاصله ده کروه از لاهور است از بادشاه جاگیر یافته همانجا متوطن شده تولد شاه بلاول نیز درانجا بوده وی ولی مادرزاد بوده چون بعمر هفت سالگی رسید روزی طفل هم عمر همسایه وی وفات یافت انحضرت بر بالین وی امده فرمودای بار خدا بے وقت چه مقتضی دارد بر خیز تا باهم بازی کنیم طفل بتوفے فی الحال چشم باز کرده برخاست وهمراه او روان شد باستماع این حال جد بزرگوار وی سید عیسے ویرا برای تحصیل علم در لاهور فرستاده واز حسن تربیت شیخ فتح محمد که اعلم علمای لاهور بوده در اندک ایام بکمالات علوم ظاهرے موصوف شده بعد ازان بطوریکه دران کتاب مذکور ست بصحبت شیخ شمس الدین رسیده مرید گشت وبکسب طریقت مشغول شده وبعد ازان حسب حکم او بحجره شاه ابو اسحاق چند سال خلوت نشین شده وبادای صلوة وصوم دوام وتلاوت قران مشغول مانده وانواع کرامات ازو سر زده شد که تفصیل بعضے ازان در خزینه از شجرة الانوار نقلنموده وتاریخ ووفات او از مخبر الواصلین وسفینة الاولیا نقلنموده که کان ذلک وقت العشاء لیلة الاثنین ثمان وعشرین من شعبان سنة ست واربعین والف عمر سبعین سنة وقبر او بیرون دروازه دهلی ست وچون در سنه یکهزار دو صد و نجاه و

اب دریا نزدیک بقبر سید بخوف تلف تجرضندوق نعش او برا ورده بجاے دیگر نزدیک ترازان دفن نمودند واللہ اعلم۔

سید عبد القادر القادری البخاری الاکبرابادی قدس سرہ در خزینۂ آورده که وی از عظماے مشایخ خاندان قادریه عظیمه ست در اکبرابادسکونت داشت شیخی بود صاحب کمال وعلم وعمل وزہد وتقوے وریاضت وعبادت اوقات خود تقسیم نموده که در تمام روز در تدریس ونصف شب در تلقین وتوجه مریدان ونصف در عبادت (اوراد وتلاوت وامثال ان) گذرانیدے وسواے قیلولة النصف النهار خواب نکردے واز روز بلوغ تا وفات در روز طعام نخوردی تاریخ وفات او از مخزن الواصلین نقل نموده که در سنة خمسین والف واقع شد وقبر وی در اکبرابادست رحمه اللہ تعالے۔

سید محمد امیر جیلانی قدس سرہ وے از سادات صحیح النسب جیلان است جامع بود میان شریعت وطریقت ومقتدای وقت خود بود واز اولاد سید بہادل شیر قلندر است وصاحب کشف وکرامت وخارق عادت بود در زمان محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه علم شیخت برافراخت وقبولے تمام یافت وفات او السابع والعشرین من جمادی الثانی سنة اثنین ومایته والف در خزینۂ ذکر او طویل است از انجا مختصر نمودیم۔

سید نور محمد بن محمد امیر الجیلانی قدس سرہ در خزینۂ آورده که وی ولی مادرزاد است وسر دفتر اولیا وجامع کمالات ظاهری وباطنے ودر سخاوت وشجاعت نظیرے نداشت بعد وفات پدر بر سجاده مشیخت حضرات مجره نشست ودر بناے خلق گشت از کتاب سراج الاولیا نقل نموده که خود میگفت که در ایام طفلے بخستین پاره قرآن مجید بروی مکشوف بوده ووفات او بتاریخ نوزدهم ذی الحجه سنه ست وعشرین ومایته والف وعمر او هفتاد وسه سال بوده رحمه اللہ تعالے۔

سید عبد الحکیم بن بایزید جیلانی قدس سرہ در خزینۂ آورده که وی جامع ست در میان شریعت وطریقت ونسب شریف وی بایں طریق بحضرت غوث الاعظم میرسد که عبد الحکیم بن بایزید بن نظام الدین بن محمد بن مبارک بن نجم الدین بن نور الدین بن بہاء الدین بن یعقوب بن یحیی بن قاسم بن منصور بن شرف الدین بن عبد الرحمن بن سید الملک بن صالح بن نصر بن عبد الرزاق بن سید عبد القادر الجیلانی رضی اللہ تعالے عنه وی بعد از تحصیل علوم ظاهری وباطنی خلافت

از عبد اللہ قادری یافت وہو عن شاہ فیروز عن شاہ عالم عن نور الدین عن احمد عن حامد الجیلانی عن شاہ امیر عن احمد عن السید صوفی عن عبد الوہاب عن ابیہ غوث الاعظم سید عبد القادر الجیلانی رضی اللہ عنہم سید عبد الحکیم بغایت تحمل و پردہ پوشے شعار خود میداشت وقتے یکے از مریدان وی او را دعوت نمود اتفاقاً در شیر برنج بجائے قند نمک سہواً افتاد چون پیش او آوردند آنرا بخوردو ہیچ بروی نیاورد چون پس خوردہ او تبرک گرفتند دانستند کہ نمکین است صاحب خانہ بمعذرت پیش آمد سید گفت کہ من شیرین خوردہ ام نہ نمکین و من خبر ہم نمیدارم ولادت او در سنہ ثلثین و الف در عہد جہانگیر بادشاہ و وفات او سنہ ثمان و مائہ و الف و عمر او ہفتاد سال بودہ و قبر او در لاہور است رحمہ اللہ تعالے۔

سید محمد فاضل المتوکل بن محمد ہاشم الجیلانی قدس سرہ در خزینۃ آوردہ کہ وی در توکل و ریاضت و عبادت یگانہ زمانہ و مقتدای خلق بودہ و در ترک و تجرید شہرہ آفاق بادنیا و اہل ان کاری نداشت و تا زندگے از خانہ بیرون نیامد و او زاہد و عابد و متوکل و دایم الصوم و دایم القیام و عالم و عامل بود و بادشاہ عالمگیر معتقد او بود نقد و جنس و جاگیر داد قبول نیفتاد وفات او دوم ذی الحجہ سنہ اثنین و عشر و مائۃ و الف و قبر او در لاہور ست رحمہ اللہ تعالی۔

سید عمر بن محمد ہاشم الجیلانی قدس سرہ در خزینۃ اورده کہ وی شیخ باوقار و اعلم روزگار و مجتہد وقت خود بودہ و در سلوک نسبت قادریہ رسالہ دارد کہ اگر طالب بران عمل کند بمطلوب رسد و در عقاید اہلسنت نیز کتابے تصنیف کردہ کہ ہیچکس را بران اعتراضی نیست ولادت او در سنہ احدے و ثلثین و الف و وفات او بروز یکشنبہ سادس عشر شعبان سنہ خمس عشر و مائۃ و الف بودہ و قبر او در لاہور ست۔

سید عبد القادر بن عمر بن محمد ہاشم الجیلانی قدس سرہ در خزینۃ آوردہ کہ خلاصہ اش اینست کہ وی جامع بود در میان شریعت و طریقت و عالم و عامل بود مدت العمر زہد و ریاضت بسر برد و بشکار میلے تمام داشت و نہایت قوی و زور آور بودہ بحدے کہ پنجہ شیر یرا گرفتہ بود شیر حرکت کردن نتوانست چون او را دور افگند ہر دو بند دست شیر از ہم جدا شد اکثر شب ہا تنہا سے گذرانیدی بسواحل دریا تنہا بعبادت مشغول ماندے خرقہ خلافت در طریقہ قادریہ از پدر خود داشت و بصحبت سید عبد الصمد مکے و سید عبد الرحمن و سید محمد بن علاء الدین حسینے رسیدہ مستفید گشت و از سید محمد سند کتاب جواہر خمسہ

وسراج السالکین وعلم جفر وغیرہ گرفت کسب علم طب از شاہ عبدالرسول زنجانے لاہوری نمود و سند حدیث وتفسیر وفقہ از خال خود سید اسماعیل بن قاسم بن صوفی علی جیلانی گرفت و کتاب کشف الاسرار صغیر و کشف الاسرار کبیر و رسالہ اسرار الکتمانے در علم حقایق از تصانیف اوست و سید محمد یار و حافظ بلاقی و محمد خان از اصحاب او بودند ولادت او بروز جمعہ دوم شہر ذی الحجہ بوقت یکپاس روز سال یکہزار و شصت و سہ و وفات او بشب شنبہ سال یکہزار و یکصد و پنجاہ و چہار است او را چہار پسر بودند سید یوسف شہید و محمد غوث و اصغر علے مولف کتاب شجرۃ الانوار و ابو صالح رحمہم اللہ تعالی۔

سید حسن بن عبداللہ الجیلانی الپیشاوری قدس سرہ در خزینہ اورده که وی شرافت و کرامت و ولایت موروثی داشت وی بزرگی بود صاحب تصرف و زہد و ورع و تقوی بود و سیاحت و مسافرت بسیار نموده بصحبت بسیارے از اولیا اللہ رسیده فیض یاب گشته ذوجه وی نیز از اولاد سید علی ہمدانی است که در طاعت و بندگی رابعۂ عصر خود بوده و نسب او بحضرت غوث الاعظم باین طریق میرسد که سید حسن بن عبدالسید بن محمود بن عبدالقادر بن عبدالالیاس بن بدرالدین بن شہاب الدین بن علاء الدین بن احمد بن شمس الدین یحیی بن احمد بن صالح بن ابی نصر بن عبدالرزاق بن سید عبدالقادر الجیلانی رضی اللہ عنہ وفات او سنہ خمس عشر و مائتہ والف بوده و قبر او در پیشاور است۔

سید محمد غوث بن سید حسن بن عبداللہ الجیلانی الپیشاورے قدس سرہ وی جامع بود در میان علوم ظاہرے و باطنی کاشف رموز طریقت و حقیقت بود در طریقہ قادریہ خلافت از پدر خود میداشت سیر ہندوستان نموده و بصحبت بسیاری از مشایخ رسیده و مستفید گشته و اجازت تلقین در چشتیہ و نقشبندیہ ہم میداشت خوارق و کرامت بے اختیار از وی سر میزد وفات او بقول صحیح سنہ اثنین و خمسین و مائتہ والف بوده و قبر او در لاہور است کذا فی الخزینہ۔

سید محمد صالح قادری نوشاہی قدس سرہ در خزینہ اورده که وی از سادات عظام و شرفاے کرام و کبار اصحاب حضرت حاجی محمد نوشاہ است و عنایت حضرت حاجی در حق او زیاده از حد بود چنانچہ اکثر مبفرمود که صرف دو کس بطلب خدا بہت صادق نزد ما مدند از انمیان یکے محمد صالح است و ایشان بہرہ وافر و نصیب کامل از ما یافتند وفات او بقول صاحب تذکرہ نوشاہی در سنہ ثمان عشر و مائتہ والف بوده و قبر او در چک ساده که از کجرات خورد پنجاب بفاصلہ دو کروہ واقع است۔

سید احمد بن عبد الرزاق الجیلانی المشہور بشیخ الہند قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی از عظمای مشایخ قادریہ ست از عرب بہند آمد و در پنجاب قریب وزیر اباد کہ دیہی است بنام کوٹلہ اباد کرد و در انجا سکونت ورزید نسب او بحضرت غوث الاعظم باین طریق میرسد کہ سید احمد بن عبد الرزاق بن یحیی بن شہاب الدین بن علاء الدین بن احمد بن شمس الدین بن محی الدین بن علاء الدین بن شمس الدین احمد بن صالح بن ابی نصر بن عبد الرزاق بن سید عبد القادر الجیلانی رضی اللہ تعالی عنہ وفات او در سنہ ست وثلثین و مایتہ والف بودہ و اولاد وی خان پور نیما بین کشمیر و اٹک بودہ اند و سید یاسین کہ ولی مشہور است از برادران وی است رحمہ اللہ تعالے۔

سید بدر الدین بن علی بن محمد ہاشم الجیلانی اللاہوری قدس سرہ در خزینہ اوردہ کہ وی در وقت خود عالم متبحر و متوکل بود درس میگفت و گاہ گاہ بوعظ ہم پرداختے شیخے بود بارعب و ہیبت کہ روبروے وے احدی را تاب کلام نبودی گذران قاندرانہ داشت و سخن بے باکانہ میگفت بہادر شاہ بن عالمگیر بادشاہ یک لک روپیہ نقد و چند اقطاع زمین بوجہ جاگیر باو داد قبول نفرمود و تاریخ وفات او از شجرۃ الانوار نقلنمودہ کہ در سنہ ثلثین و مایتہ والف بودہ و قبر او در لاہور ست و مادرش از اولاد سادات بخارا بود۔

سید عبد السید بن اسماعیل بن قاسم بن صوفے بن بدر الدین بن اسماعیل بن عبد اللہ بابا قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وے از مشاہیر مشایخ لاہور است شب و روز تدریس علوم و تلقین اہل حق معروف بیماند نواب زکریا خان ناظم لاہور با امرائے خود از معتقدان و مریدان او بود وفات وی در سنہ احدی واربعین ومایتہ والف بودہ رحمہ اللہ تعالی۔

سید شاہ حسین بن نور محمد بن شاہ امیر قدس سرہ در خزینہ اوردہ کہ خلاصہ احوالش اینست کہ وی سجادہ نشین حجرہ بود و وے از عظمای مشایخ قادریہ است و کرامت و خوارق و تہذیب اخلاق یگانہ آفاق بود از شش برادران خود در ظاہر و باطن گوے سبقت بردہ وقتے آسپش را بسبب زخمے چشم از حدقہ بیرون افتاد فرمود کہ زود انچشم را در حدقہ او نہادہ بہ بندید ہمچنان کردند بعد از ساعتی چون کشادند درست شدہ بود وقتے در سفر بود و دزدان رخت او را دزدی نمودند خادم چون بخدمت حضرت سید این اخبار ظاہر نمود فرمود کہ باکے نیست انانکہ بردہ واپس خواہند داد بعد ساعتے دزدان

دیوانہ شدند اسباب واپس آوردند و مانند سکان عوعو میکردند چون قدرے اب از افتابہ گرفتند و بر روی ایشان زدہ بہوش آمدند و تائب گشتند و وفات او بتاریخ بست و یکم جمادی الثانی سنہ یکہزار و شصت و دو در قبر او در حجرہ ست رحمہ اللہ تعالی۔

سید محمد عبد الرزاق بن محمد ہاشم الجیلانی قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی برادر سید حسین صاحب حجرہ است مگر مقام تعجب ست کہ حسین صاحب حجرہ پسر سید نور محمد ست و عبد الرزاق را پسر محمد ہاشم میگوید پس چگونہ این ہر دو برادر باشند ہمانا کہ در بیان این نسب خطا کردہ کہ اکثر جا عادت او ست غلطے نمودہ بالجملہ در تجرید و تفرید فرید الدہر و در زہد و تقوی وحید العصر بدنیا و اہل ان رغبت نداشت وفات او در سال یکہزار و ہشتاد و چہار است و عمر او ہفتاد و چہار سال بود او را چہار پسر بود مصد الدین ملقب بشیر خدا و سعد الدین ثابت قدم و سیف الدین شہید کہ در سنہ یکہزار و یکصد و شصت و شش شہادت یافت و طالب الدین رحمہم اللہ تعالی۔

سید محمد عظیم قادری قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی از اولاد شاہ سید مقیم محکم الدین صاحب حجرہ است و مظہر کرامت و خوارق و جامع کمالات ظاہری و باطنی بودہ طالبان حق را بحق میرسانید و بمقام کوٹ بیگم سکونت داشت نقل است کہ چون حادثہ تاراج افغانان کابلی بر لاہور رسید مردمان ان نواحی بخدمت وی آمدہ معروض داشتند کہ سکنائے لاہور از خوف افغانان با مال و متعلقان خود رو بفرار نہادہ اند در باب ما چہ حکم میشود فرمودہ ہر کہ در کوٹ بیگم بیاید در امان است مردم فوج فوج در کوشک بیگم در آمدند افغانان متوجہ انجا نشدند مردمان از مال و ناموس در امان ماندند توفی رحمہ اللہ فی سنۃ احدے و ثمانین و مائۃ و الف۔

سید صدر الدین بن محمد عبد الرزاق قدس سرہ در خزینہ آوردہ کہ وی سخی و شجاع بود و بکار سپاہگری میلے تمام داشت و بغزا و پیکار کفار کمر بستہ ماندے و در کشف و کرامت اشتہار داشت و تمام عمر در ہدایت و ارشاد طالبان خدا گذرانید و ہر کہ بخدمت وے حاضر شدے محروم نرفتے ولادت او در سال یکہزار و یکصد و بست و ہشت و وفات او در سال یکہزار و یکصد و نود و دو مدت عمر او شصت و دو سال بودہ۔

سید سعد الدین بن عبد الرزاق صاحب حجرہ قدس سرہ ذکر والد ماجد او عنقریب گذشت

درخزینۃ آوردہ کہ وی صاحب صدق وصفا ومعدن جود وسخا ومخزن خلق وحیا بود تمام عمر در جہاد ظاہری و باطنی واکبر واصغر گذرانید وحتی الامکان در فروغ دین مبین کوشید وخلق کثیر را بہدایت رسانید ودر سنہ یکہزار ویکصد ونود وپنج از دنیا برفت ۔

سید عادل بن فاضل بن محمد ہاشم الجیلانی قدس سرہ مشہور بسید تتہو ذکر ابای او بالا گذشت درخزینۃ آوردہ کہ وی عالم وعامل وعارف کامل بود در زہد وتقوی وعبادت وریاضت بے نظیر وقت خود بودہ ولادت او در سال یکہزار ویکصد ودہ وفات او در سال یکہزار ودوصد وبست وہفت او یکصد وہشتاد سال بود ۔

سید بدرالدین بن علی بن اسحاق بخاری قدس سرہ از اعاظم خلفاے شیخ فریدالدین شکر گنج است واز مشایخ کاملین عہد خود بود در خزینۃ از سیر الاقطاب ومعارج الولایت نقل نمودہ کہ بثبوت پیوستہ کہ وی مردے بود مقبول ومنظور ودر علماے دہر ثانی نداشت اول در بخارا اقیام پذیر بود آخر برای بحث علمی وحل مشکلات چند از بخارا بدہلی آمد چون دریں تیز در باب مسایل تسلے خاطرش نشد ناچار بازپس از راہ ملتان روانہ بخارا گشت وچون بمقام اجودہن رسید ہمراہیانش ارادہ حاضری بخدمت حضرت گنج شکر کردند او منکر درویشان بود قبول نکرد واجز باصرار ہمراہیان بخدمت شیخ آمد چون حضرت شیخ منبع باطن از حالش آگاہ شد اول جواب مسایل او داد کہ خاطر نشین او شد بعد ازاں فرمود چون لایق کار یافت بجذب باطنی بخود کشید وفرمود کہ شما چرا برای دیدن ما نمی آمدید اگرچہ صحبت علما اکسیر اعظم است اما با مسکینان ودرویشان نیز محبت کردن از شرایط مردمی است بدرالدین چون این سخن بشنید سر بر قدم او رد وبارادت باطنی مرید شد وعزم رفتن بخارا موقوف ساخت وخدمت خانقاہ آنحضرت اختیار کرد کہ ہر روز بصحرا رفتے وپشتارہ ہیزم بر پشت خود برداشتہ بیاوردی تا آنکہ کارش تکمیل رسید وخرقہ خلافت یافت وبعزت فرزندی معزز گشت وفات او سنہ تسعین وستمایۃ وکتاب اسرار الاولیا تصنیف او است انتہی بالجملہ وی عالم ومتقی بود واز اقران نظام الدین اولیا است رحمہ اللہ تعالی ۔

دانیال بن بدرالدین العلوی العباسے قدس سرہ ملقب بمولانا عود بود در خزینہ آوردہ کہ وے از اولاد عباس بن امیر المومنین علی مرتضی است رضہ وچون ابای وی عمر دراز یافتند چنانچہ پدرش سید بدرالدین صد وچہل ودو سال عمر یافت لہذا بپنج واسطہ بحضرت امیر المومنین علی مرتضی میرسد

بانیطریق کہ دانیال بن بدرالدین بن فضل بن حسن بن عبدالصمد بن عباس بن امیرالمومنین علی المرتضی رضی اللہ تعالی عنہ دوی از اعاظم خلفای شیخ نصیرالدین محمود چراغ دہلی است اولا بصحبت قاضی عبدالکریم رسیدہ بتحصیل علوم پرداخت چون قاضی ویرا شایستہ یافت بفرزندی قبول نمودہ باو دختر خود ازدواج نمود بعد ازان بجذب جاذب حقیقی بصحبت شیخ نصیرالدین محمود چراغ دہلی رسید و بکمالات ظاہری و باطنی ممتاز شدہ و شیخ خرقہ خلافت دادہ او را رخصت وطن داد بمقام سیانہ کہ مکان قاضی بود رسیدہ مع اہل و عیال خود متوجہ وطن شد قریب بوطن خود رسیدہ بود کہ رہزنان بروی غارت اوردند او را شہید ساختند و خواستند کہ اہل و عیال او را نیز بکشند کہ ناگاہ او را ازی مہیب از جسم بے سر او ظاہر گشت فی الحال راہ زنان نابینا گشتند و راہ گریز ہم ندیدند بدست حکام ماخوذ گشتند و بقصاص رسیدند و نعش او را خادمان او بمقام ستر گہ مولد او بود آوردہ مدفون ساختند و این حادثہ در سنہ ثمان واربعین وسبعمایۃ بودہ ؎ بس تجربہ کردیم درین دیر پریر آباد باآں نہی ہر کہ درافتاد درافتاد

سید کمال الدین الحسنی العلامہ قدس سرہ در خزینۃ آوردہ کہ وی از اولاد امیرالمومنین حسن مجتبے است و از کبراے اولیا و اعاظم خلفاے شیخ نصیرالدین محمود چراغ دہلی است و خواہرزادہ حقیقی وی است چون در علم حدیث و تفسیر و فقہ و اصول طاق و یگانہ آفاق بود لہذا بخطاب علامہ مخاطب گشت و تاریخ وفات وی از شجرہ چشتیہ و شجرۃ الانوار نقل نمودہ کہ در سنہ ہفتصد و پنجاہ و شش بودہ و قبر وی در دہلی است رحمہ اللہ تعالے۔

سید نصیرالدین محمود بن یحیی بن عبداللطیف الحسنی الاودہی الچشتی قدس سرہ معروف بچراغ دہلی و مخاطب بخطاب گنج شرف در تاریخ فرشتہ اورده کہ امام عبداللہ یافعی گفتہ کہ مشایخ دہلی ہمہ بجوار رحمت حق پیوستند اکنون شیخ نصیرالدین محمود اودہی کہ چراغ دہلے است ماندہ بنابران بخطاب چراغ دہلی ملقب شد و سید جلال الدین بخاری ملقب بمخدوم جہانیان بصحبت وی رسیدہ فیض یاب گشت و عمر شیخ نصیرالدین ہشتاد و دو سال بود و سید محمد گیسو دراز کہ از مریدان وی است حسب وصیت او او را بغسل و تکفین و تدفین نمود و بروی نماز گذارد وی جامع علوم ظاہری و باطنی بود باخلاق حسنہ اتصاف داشت و از کثرت فضل و دانش او او را گنج معانے میگفتند و او بغایت سخی و صابر بود و سجادہ نشین نظام الدین اولیا بود و صاحب کشف و کرامت بود در خزینۃ آوردہ کہ وی

از سادات حسنی است و مادرش نیز علویه و عابده بود و بصحبت مولانا عبدالکریم شیرازی و مولانا افتخار الدین گیلانی رسیده بهره وافر از علوم ظاهری گرفت و بعد ازان بصحبت سلطان المشایخ شیخ نظام الدین اولیا رسیده مدتی ملازم بوده لقب چراغ دہلی و گنج شکر یافت از عهد طفولیت آثار ترک و تجرید و محاسن اخلاص و مجاهده نفس از ناصیه حال او عیان بود و نماز با جماعت گاهی از وی فوت نشده و دایم صایم بودے و اکثر اوقات به برگ سبزها لوکه گیاهے مشهور در هندوست افطار نمودے و بعمر چهل سالگی بصحبت شیخ نظام الدین اولیا رسیده و سید محمد کیسو دراز و سید محمد بن جعفر المکی (که ذکر هر دو بالا گذشت) و سید علاء الدین برادرزاده مخدوم جهانیان و مولانا معین الدین و سید علاء الدین کشوری قاضی محمد سادری و سید جلال الدین بخاری ملقب بمخدوم جهانیان و شیخ اخی سراج و شیخ حسام الدین و سید کمال الدین علامه و غیرهم از اصحاب و خلفاے وی اند و در اخبار الاخیار آورده که وی اشهر و اعظم خلفاے شیخ نظام الدین اولیا است و صاحب سر و وارث احوال او و ولایت دہلی بعد از شیخ نظام الدین بوی انتقال یافت و بغایت اتباع شیخ داشت و طریقه او فقر و صبر و رضا و تسلیم بود وفات او ثامن عشر رمضان سنه سبع و خمسین و سبعمایه بوده ذکر احوال او در خزینه و اخبار الاخیار و تاریخ فرشته طویل است ازان جا انتخاب نمودیم۔

سید سراج الدین بن کمال الدین علامه چشتی قدس سره ذکر پدر بزرگوار وی عنقریب بالا گذشت در خزینه آورده که وی اعظم خلیفه پدر خود است بغایت بزرگ و صاحب کشف و کرامت بود و در اجتماع کرامت و خوارق خود کوشیدے وفات او اول جمادی الاولی سنه اثنین و ستین و سبعمایه بوده و قبر او در پیران پٹن احمدآباد است۔

سید فرہل بن عبدالوہاب چشتی قدس سره در خزینه آورده که وی از اکابر سادات هندست چون سید فرہل در عنفوان جوانی بخدمت پیر خود رسید بریاضات و مجاهدات مشغول شد و فیض تمام حاصل نمود صاحب خوارق عادات عجیبه و کشف و کرامت غریبه شد تاریخ وفات وی از شجره چشتیه نقل نموده که در سنه خمس و عشر و الف بوده رحمه الله تعالے۔

سید محمد کالپوی قدس سره در خزینه آورده که وی اول بخدمت میر ابوالاعلی نقش بندی ارادت آورده که کسب طریقه نقشبندیه نمود بعد ازان چون بهندوستان آمد از روح پرفتوح خواجه معین الدین

چشتی فیض یاب گشت و در سماع غلو تمام داشتی و پیوسته به مذریس مشغول بودی از صحبت اغنیا محترز بودی و بتواضع فقرا برخاستی و سلاطین را تعظیم نکردی در رساله روایح در تفسیر سوره فاتحه تالیف او است وفات وی در سال یکهزار و سی و یک است رحمه الله تعالی

سید علی غواص ترمذی قدس سره در خزینة آورده که وی از کمل اولیای عصر و مشایخ عظام است مرید و خلیفه شیخ نظام الدین تهانیسری است بعد تکمیل شیخ او را بملک بوسعت زی رخصت نمود او در ان ملک رفته بسیارے مذاقانان را هدایت نمود و قبوے تمام یافت و مولانا دروزه و پسر دے شیخ عبد الکریم مریدان وی اند در کتاب مخزن الاسلام تعریف وے بسیار نوشته و گفته که حضرت سید در زمان خود ثانی غوث الاعظم بوده اند بقیے بدرجه قطبیت و غوثیت رسیده اند و سماع بلا مزامیر شنیده و چون غواص دریای معانی بود لاجرم از نزد شیخ خود باین خطاب مخاطب گشت و وفات او در سنه یکهزار و چهل بوده رحمه الله تعالی ـ

سید احمد گیسو دراز ابن سید محمد مهدی کالپوی قدس سره در خزینة آورده که وی مرید پدر خود است جامع علوم ظاهر و باطن و سکر و جذبه و حقایق و معارف و صاحب سماع و وجد بود و اشعار هندی و فارسی گفتے و با سنگران و مدعیان مذاکره مناظره کردے و مسایل توحید و مقدمات شیخ محی الدین عربے را علانیه تقریر کردے و بعد ادای نماز فرایض سه بار کلمه توحید باواز بلند گفتے و چون نقشبندیه باو در مسئله توحید مناظره کردندے از ایشان متنفر بودے و او را با خواجگان چشت خصوصیت خاص بود و متابعت ایشان نمودے و سید محمد گیسو دراز را بسیار دوست داشتے و بمتابعت وی لقب خود گیسو دراز نهاده و جوامع الکلم شرح اسمائے حسنے و مشاهدات در حقایق و معارف هر دو تصنیف او است وفات وی در سال یکهزار و پنجاه و هشت بوده رحمه الله تعالی ـ

خواجه سید حسن قدس سره از اعاظم اصحاب خواجه عبید الله احرار است و مادرش بعد وفات پدرش او را بعمر پنج سالگی بخدمت خواجه عبید الله اورد و برائے تربیت تفویض نمود شیخ او را قبول نموده بتربیت نمود تا آنکه کامل و مکمل شد وفات وی در سنه نهصد و نه بوده است رحمه الله تعالی کذا فی الخزینه ـ

خواجه علاء الدین عطار محمد بن محمد البخاری قدس سره در خزینة الاصفیا در ذکر خواجه خاوند میگوید که خواجه علاء الدین عطار از سادات عظام خوارزم است و نسب وی از یک جانب بسید اتا و از دیگر

جانب شیخ فرید الدین عطار سیر سد (ذکر سید تا بالا گذشت) مگر در مقام ذکر علاء الدین عطار اصلا بیان
نسب او نمیکند که علوی بود یا نه و حال آنکه در اکثر مقام طریقه او انست که بیان نسب سادات مینماید و
در نفحات در شجات اصلا اشاره بسیادت او نرفته والله اعلم بالجمله در مشایخ نقشبندیه شیخی معروف و مشهور است
واهل علم و تقوی بوده احوال وی انچه در خزینه است خلاصه اش اینست که وی از کبار اصحاب خواجه بهاء الدین
نقشبند بخارے است و حضرت خواجه در ایام حیات خود حوالهٔ تربیت بسیارے از طالبان بایشان میکرده
اند و دختر خود را بوی تزویج نموده خلیفهٔ خود ساخته بود و علاء الدین اول تحصیل علوم ظاهری کوشیده و بعد
ازان بصحبت خواجه بزرگ رسیده و او جامع کمال ظاهر و باطن است و در نفحات گفته که چون خواجه
نقشبند حوالهٔ تربیت بسیارے از طالبان بایشان میکرده اند که میفرمودند علاء الدین خیلی بار بر من سبک کرده
ست لاجرم انوار و ولایت و آثار ان علی الوجه الاتم علی الکمال بایشان منظور پیوسته است و بمن صحبت
دی بسے از طالبان را مرتبهٔ نقص بقرب و کمال رسیده و سید شریف جرجانی که عالمی مشهور ست بصحبت
وے رسیده فیض یاب گشته (چنانکه در ذکر سید شریف گذشت) و خواجه محمد پارسا کلمات و یرا جمع نموده
بعضے از ان مذکور میگردد که میفرمود سابقه عنایت ازے را می باید دید و از امیدواری بان عنایت
بے علت و طلب ان عنایت لحظه غافل نمی باید بود و از استغنا خود را نگاه می باید داشت و اندک
حق را سبحانه بزرگ می باید شمرد و ترسان و لرزان باید بود و میفرمود از مزارات مشایخ کبار زیارت
کننده بهمان مقدار فیض سے تواند گرفتن که صفت ان بزرگ را شناخته است و بهمان صفت توجه
نموده و دران صفت در اید اگرچه قرب صوری را در زیارت مشاهده مقدسه بعد صوری مانع نیست در
حدیث نبوی صلی الله علیه وسلم که صلوا علی حیثما کنتم بیان و برهان این سخن است و مشاهده صور مثالیه
اهل قبور کم اعتبار دارد در جنب شناختن صفت ایشان و ان توجه و دران زیارت و با این همه
خواجه بزرگ قدس الله سره میفرمودند مجاور حق سبحانه تعالی بودن احق و اولے است از مجاورات خلق
حق عز و جل و این بیت بر زبان مبارک ایشان بسیار گذشتے که

تو تا کی گور مردانرا پرستے بگرد کار مردان گر درستے

مقصود از زیارت مشاهد اکابران دین می باید که توجه بحق بود سبحانه روح ان برگزیده حق را وسیله کمال
توجه بحق گردانیدن چنانکه در حال تواضع با خلق باید که هر چند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق سبحانه

باشد زیرا که تواضع با خلق از نگاه پسندیده افتد که خاص مر خدا را باشد عزوجل باشد که ایشان را مظاهر آثار قدرت و حکمت بنید والا ان صنعت بود نه تواضع و وفات علاء الدین عطار بعد از نماز خفتن شب چهارشنبه بستم رجب سنه ۸۰۲ سنه اثنین وثمانمائة بوده و در خزینة آورده که وقتے علمای بخارا در باب رویت حق سبحانه تعالی باهم اختلاف نموده بخواجه علاء الدین رجوع نمودند که چه میگوید انجناب از منکران رویت سه روزه گرفته بمنکران رویت فرمود که شما سه روز متواتر بعد وضوی جدید بوقت خلقت طالبان طریقت نزد ما بنشینید انمسئله حل خواهد شد ایشان بدان عمل نمودند روز سیوم انچنان حالت بر ایشان طاری گشت که خود بخود فریاد برآوردند که رویت حق است بعد ازان دست ارادت بدامان انحضرت زده صحبت او اختیار نمودند و بمدارج عالی رسیدند رحمه الله تعالے و او را از دختر خواجه بهاء الدین نقشبند چهار پسر بود حسن عطار و شهاب الدین و خواجه مبارک و علاء الدین نام داشتند۔

سید محمود بن سید شریف خوارزمی البخاری الکشمیری قدس سره مشهور ست بخواجه خاوند محمود حضرت ایشان در خزینه آورده که وی از اولاد خواجه علاء الدین عطار است (ذکر او بالا گذشت) نسب او با بنیطریق بعطار میرسد که محمود بن شریف بن ضیاء بن محمد بن تاج الدین حسین بن علاء الدین عطار قدس سره صاحب خزینه بر حسب عادت خود در بیان این نسب هم غلطے نموده چرا که در ذکر علاء الدین عطار نام پسران وی مذکور شد در ان ذکر تاج الدین نبود پس درین مقام اقرب بصواب ان نماید که گویند تاج الدین بن علاء الدین بن علاء الدین عطار و اگر گویند که حضرت عطار بغیر از دختر خواجه نقشبند زوجه دیگر داشت که از بطن او تاج الدین متولد شده درین هم قباحت است چرا که کتب تواریخ انچه پیش نظر است در ان ذکر و تزویج دیگر بغیر دختر خواجه بهاء الدین مذکور نیست والله اعلم بالحال وی جامع کمال ظاهری و باطنی و مظهر جمال صوری و معنوی بوده و در طریقه نقشبندیه رتبه عالی داشت و مرید خواجه اسحاق نقشبندی بود علاوه این نسبت وسیله نیز داشت باین طریق که محمود عن روح خواجه بهاء الدین نقشبند عن عبد الخالق الغجدوانے عن یوسف الهمدانی عن ابی علی الفارمدی عن ابی القاسم الگرگانی عن ابی عثمان المغربی عن ابی علی الکاتب عن ابی علی الرودباری عن جنید بن البغدادی عن السری السقطی عن معروف الکرخی عن داود الطائی عن حبیب العجمی عن حسن البصری عن امیر المومنین علی المرتضی کرم الله وجهه و وی صاحب کشف و کرامت و خوارق عادت بود و تفصیل بعضے ازان در انکتاب

موجود است وی در زمان ہمایون بادشاہ در کشمیر آمد و خلقی کثیر بلحاظ اعتقاد او در آمدند و قبولے تمام یافت و نواب افتخار خان مریدا و بودہ پیرا نزدہ روز قبل از موت خود اطلاع دادہ بود کہ در فلان تاریخ خواہم مرد چون روز شانزدہم رسید بعد نماز مغرب این بیت مولانا عبد الرحمن جامی را۔

اے بے غنچہ امید بکشاے		گلے از روضہ جاوید بنماے	

تکرار نمودہ قبل از عشا سر بسجدہ نہادہ جان عزیز بجان آفرین تسلیم نمود و کان ذلک ثانی عشر من شعبان سنہ اثنین و خمسین و الف و بعد وفات او چون نعش او را برای غسل بر تختہ نہادند عقدہ بند سخت شد و قریب بود کہ بکشایدی ہر دو دست فراہم آورد و عقدہ انگلہا گرفت تا کشف عورت نشود و چون نعش ویرا در قبر نہادند دیدند کہ لب مبارک او بجنبید گویا چیزے بخواند و حسب فرمان شاہ جہان بادشاہ میران سید جلال الدین کہ صدر الصدور بود بامر تجہیز و تکفین وی قیام نمودہ و اکبر و جہانگیر و شاہ جہان بادشاہان معتقد او بودند و او نزد ایشان قبولے تمام یافتہ رحمہ اللہ تعالے۔

سید معین الدین ابن خاوند محمود خوارزمی البخاری الکشمیرے قدس سرہ وی از عظماے مشایخ و کبراے علماے کشمیر بودہ و در زہد و ورع و تقوے و اتباع شریعت و ترویج سنت و ترفیع بدعت لاثانے بود و تقریر و تحریرش مقبول علما و صلحاے وقت او بودہ و مشایخ عظام و علماے کرام را رجوع تمام بوے بودہ و علماے عہد مثل ملا محمد طاہر ابن علامہ حیدر و ملا ابو الفتح و ملا یوسف مدرس و مفتے محمد طاہر و مولانا عبد اللطیف و مولانا مفتے شیخ احمد و غیرہم معتقد او بودند و از وے استفتا مینمودند و حسب استدعاے علماے عہد کتاب نماواے نقشبند یہ کنز السعادت در شریعت و طریقت تصنیف فرمود و در رسالہ رضوانی در مناقب پدر خود نوشتہ و در آنکتاب نسب آباے خود تا خواجہ علاء الدین عطار بطوریکہ در ذکر پدرش مذکور شدہ رسانیدہ و سلسلہ پیران خود را بہمین طور میرساند کہ معین الدین اخذ علم ظاہر و باطن از پدر خود سید محمود نمود و او عن محمد اسحاق سفید کے عن احمد الکاشانے عن مولانا لطف اللہ عن احمد عن القاضی مولانا محمد عن عبید اللہ الاحرار قدس سرہم و چون پدرش حسب فرمان شاہجہان بادشاہ در لاہور سکونت ورزید او حسب حکم پدر بخانقاہ کشمیر سجادہ نشین شد و در تعلیم و ہدایت خلق سعے موفور نمود و خلفاے وی با قالیم دور و دراز

رفته هدایت نمودند وفات او بقول تاریخ اعظمی در محرم سنه یکهزار وهشتاد وپنج است وقبری در کشمیر مزار است رحمه الله تعالی خزینه۔

سید اوم بنوری الحسینی قدس سره از خلفای شیخ احمد سهرندی است واز مشاهیر مشایخ مجددیه است در خزینه اورده که اول از حاجی خضر تعلیم طریقه گرفت بعد از ان بخدمت خواجه احمد رسید وبدرجه کمال پیوست در اوایل حال از علوم ظاهری بهره نداشت روزی در واقعه دید که هاتف غیبی باو میگوید که ای اوم قران چرا نخواندی عرض کرد که الهی تو قادری حالا هم تعلیم فرمای فی الحال دست نورانی پدید امد وبر سینه سبلے کینه وی مس نمود قران حفظ نمود وعلوم ظاهری تعلیم گرفت ومولانا ابد البرکات مصنف کتاب الحضرت میگوید که اوم بنوری باوصاف اتباع سنت ورفع بدعت موصوف، و بکمال استقامت شریعت وطریقت معروف بود هزاران طالبان حق بتوجه وی بکمال رسیدند در خانقاه وی هزار طلبه بودند طعام بایشان میداد واز جانب پدر مدینے بود وجد مادری او اگرچه بظاهر بافغان شهرت داشت مگر او هم سید صحیح النسب بود واز اولاد امام موسے کاظم چنانچه خود او هم بنوری در کتاب خود تفصیل این نسب نموده وبسیار کسان معتقد او شدند وقبوے تمام بافت چنانچه شاهجهان بادشاه از کثرت اجتماع مریدان او متوهم شده بمشورت وزیر خود سعد الله خان اقامت او در لاهور تجویز نفرمود وگفت شما بوطن خود روید او باستماع این حکم فی الحال متوجه وطن خود گشت واز انجا بسفر حجاز رفت وبعد ادای حج بزیارت مدینه منوره رفت وانجا برحمت حق پیوست وقبر او در جنت البقیع ست نزد قبر امیر المومنین عثمان ابن عفان رضی الله عنه وصاحب کشف وکرامت وخوارق عادت بود بعضی از انها در خزینه مذکور ست ودر انکتاب ذکر او طویل است اینقدر از انجا ملخص نمودم وکتاب الحضرت وتذکره او مبسوط ومناقب الاولیا ومناقب الحضرت وتذکرة الاولیاء وسنواة الاتقیا وروضة الاسلام از مناقب او پر است ووفات او سیزدهم شوال سنه یکهزار وبیست وسه بوده رحمه الله تعالے۔

سید نعمان مجددی قدس سره در خزینه آورده که وی از اعاظم خلفاے شیخ احمد است نهایت بزرگ وجامع بود در میان سیادت وشرافت وزهد وورع وعلم وحلم ودیانت وطریقت وشریعت قدمی محکم وپای راسخ داشت وبسیاری از وے هدایت شدند وبدرجه کمال رسیدند وصاحب کرامت

وخوارق عادت بود وفات او بتاریخ پنجدهم صفر سنه یکهزار وشصت وور مجزالواصلین پنجاه و هشت نیز گفته رحمه الله تعالے۔

سید علیم الله قدس سره وی از اعاظم خلفاے سید ادم بنوری ست واز کبراے اولیا وسید حسینے ونهایت متقی وکامل وعالم وعامل بود ودر اتباع سنت لاثانی بلا عبد الحکیم سیالکوٹے میگوید که وقتے حضرت سید مرا کرر پیه عنایت نمود مرا در کیسه خود انداختم تا چند سال از روپیه در کیسه من ماند بهر برکت ان گاهے کیسه من از روپیه خالے نبودی هر قدر که خرچ میکردم از غیب پیدا میشد وفات او در سال یکهزار وهشتاد ویک بوده رحمه الله تعالے خزینه۔

سید نور محمد بدایونی قدس سره وے عالم بود بعلوم صرف ونحو ومنطق ومعانے وحدیث وتفسیر وجامع بود در شریعت وطریقت خرقه اجازت از شیخ سیف الدین داشت وابتباع سنت بجدی داشت که وقتے اول پاے راست در بیت الخلا نهاد ازین سبب تا سه روز منقبض خاطر ماند واز دنیا واهل ان بغایت تجنب وتحرز بودی ونان خشک اکتفا نمودے وصاحب تصرف قوی ومستجاب الدعوت بود وقتے زنے پیر زه شیخ آمد واظهار نمود که دختر باکره داشتم از چند روز مفقود گشت شیخ مراقبه فرمود که دختر تو فلان وقت خواهد امد انشاء الله تعالے چون اندک زمان وقت رسید گفت در فلان محله بفلان بیابان بودم که امروز بزرگے رسید ودست مرا گرفت وانجا رساند نرسنے فاحشه یک از مریدان شیخ را بدام خود در اورده چون وقت کار رسید صورت شیخ درمیان مرد زنان حاضر گشت زن بگریخت دان مرد نایب شد وفات او بقول شیخ منظر جان جانان بتاریخ حادی عشر ذی القعده سنه خمس وثلثین ومائته والف بوده رحمه الله تعالی خزینه۔

سید شاه ابو البقا قدس سره بالغ بود در علوم ظاهرے وباطنی وموصوف باوصاف صوری ومعنوے از شیخ عبد الوهاب مجددے فیض یاب گشت واز کاملان وقت گردید وبزیارت حرمین الشریفین فایز گشت ودر سنه یکهزار ویکصد دوسے وشش برحمت حق پیوست وقبر او در کشمیر است رحمه الله تعالے خزینه۔

شمس الدین معروف بمرزا جان جانان این مرزا جان قدس سره علوی بود از اولاد محمد حنیفه ابن امیر المومنین علی مرتضی رضی الله عنه واباواجداد او مرا سے نامدار پادشاهی بودند وقرابت بخاندان

سلاطین جمہوریہ میدا شتند چنانچہ امیر عبد السبحان کہ جدوی بود نبیرہ دختر ے اکبر بادشاہ بود و جدہ وی
دختر اسد خان وزیر است دجدہ وی از اولیاے وقت بود تسبیح جمادات بگوش دی میر سید و پدرش
مرزا جان ترک دولت و منصب شاہی نمودہ در خاندان عالیہ قادریہ مرید شاہ عبد الرحمن قادری شد
و بزہد و تقوے عمر گذرانید و چون مرزا جان جانان متولد شد بہ تربیت او مشغول گشت تا آنکہ از جمیع فنون
و علوم ظاہرے بہرہ کامل حاصل نمود چون عمر شانزدہ سالگی رسید پدرش برحمت حق پیوست
و مرزا جان جانان اول بسلسلہ نقشبندیہ مجددیہ در آمد و اول بصحبت سید نور محمد و بعد ازاں حاجی
محمد افضل و حافظ سعد اللہ و محمد عابد پیوست و بکمال ولایت رسید و او صاحب کشف و کرامت
و خوارق عادت و مستجاب الدعوۃ بود چنانچہ روزے از راہ بیابان میرفت ناگاہ باراں شدید
نازل شد و ہوا سرد گردید حضرت شیخ دست برداشت و گفت الٰہی بخواہم کہ باراں بر یاراں من
نبارد و من بارفقا خشک بمنزل خود رسم حق تعالے دعاے وی مستجاب نمود و ہمچنان شد کہ خواستہ
بود یاراں بشدت می بارید و یک قطرہ بر او و یاراں او نمیفتاد ولادت او در جمعہ وقت عصر خامس عشر
رمضان سنہ احد عشر و مایتہ و الف و وفات لیلۃ تاسع محرم سنہ خمس و تسعین و مایتہ و الف بودہ تاریخ ولادت او تولد
صاحب شرح و تاریخ وفات او عاش حمیدا و مات شہیدا نوشتہ اند پرستندہ دعا میکند کہ الٰہی آرزو یم برا و روی بدرجہ رفیعہ شہادت
برسان ہمچنان شد کہ شبے شخصے مغل بسراے او کس دیگر نبود شیخ آمد و شیخ تواضع پیش ان بدبخت
پیش آمد انشقے گفت مرزا جان جانان توی گفت ارے او ازخم گولہ طپنچہ زد بعد سہ روز ہمان زخم
شربت شہادت نوش فرمود رحمہ اللہ تعالے رحمۃ واسعۃ۔

سید عثمان بن کبیر الدین حسن سیوہانی قدس سرہ معروف بلعل شاہ باز قلندر وے از
سادات عظام حسینی ست و نسب او با نیظر تیا بام حسین ۱۲ میرسد کہ سید عثمان بن کبیر الدین حسن
بن شمس الدین بن صلاح الدین بن سید شاہ بن خالد بن محب بن مشتاق بن نور الدین بن اسماعیل
بن امام جعفر صادق بن محمد بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضے رضی اللہ تعالے عنہم و سلسلہ
طریقت او این ست کہ سید عثمان مرید سید ابراہیم ست و وے مرید شیخ عاقل شہید از مسکین
شہید از مرتضے بجانے از امام جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہ میگوید مولف کہ سلسلہ طریقت ایچہ
بیان نمودہ شدہ نہایت ضعیف و بغایت بعید است چہ در نسب او با امام جعفر بہ نہ واسطہ میرسد

ازوی تا امام جعفر صادق یازده طبقه ست و بسلسله طریقت ازوی تا امام جعفر صادق شش طبقه است
ہمہ در بیان احدی الطریقین چیزے غلطی واقع شده والله اعلم بحقیقة الحال انتہی و وی صاحب کمالات
ظاہری و باطنی و تصرفات صوری و معنوی بوده و خوارق و کرامات ازوی بے اختیار بظہور می آمدوے
خلیفہ شیخ الاسلام بہاء الدین زکریا ملتانے بود چون جذب و مستے بغایت داشت پابند احکام شریعت
نبود وفات وی در سال ہفتصد و بست و چہار است و قبروی در سندست کہ اشہر مزارات آنجا
است و قبوے تمام داشت از مزاروی نیز اکثر اوقات خوارق ظاہر میشود انتہی خزینہ ذکر او خارج از
وضع اینکتاب است لیکن چون شہرت وی در زمرۂ اولیا در دیار ہندوستان بروجہ اتم است لاجرم
در نیکتاب ذکر نمودم والله اعلم بحقیقة الحال

سید میرماہ بن سید نظام الدین السہروردی البغدادی البہرائچی قدس سرہ وی از کاملین
روزگار و بزرگان صاحب اسرار است پدر او سید نظام الدین در حادثہ ہلاکو خان از بغداد بدیار
ہندوستان افتاد بقصبۂ بہرائچ متوطن گشت و پسرش میرماہ بعد تحصیل علوم ظاہری بخدمت
سید علاء الدین جادرے کہ از خلفای شیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی است و با سلطان المشایخ
نظام الدین بدائونی ہمعصر بود حاضر شد و بکمالات و مقامات بلند رسید و نیز از سید اشرف جہانگیر
سمنانے چشتے فیض کامل حاصل کرد و وفات او در سال ہفتصد و ہفتاد و ست و قبروی در بہرائچ
مزار است و وی عمر نہایت دراز یافتہ چنانچہ از زمان سید نصیر الدین محمود چراغ دہلی تا زمان اشرف
جہانگیر در حیات بود خزینہ انتہی میگوید مولف کہ تعجب است از صاحب خزینہ کہ میگوید میرماہ عمر دراز یافتہ
از زمان سید نصیر الدین تا زمان اشرف جہانگیر زندہ بود و حال انکہ از تاریخ وفات سید نصیر الدین تا
تاریخ وفات سید اشرف پنجاہ و یکسال درمیان ست چہ وفات نصیر الدین در سنہ ہفتصد و پنجاہ
و ہفت و وفات سید اشرف در سنہ ہشتصد و ہشت میباشد پس مراد از زمان چہ داشتہ اگر
او را ہمعصر سید نصیر الدین گوید از عمر کہ بر محل میگوید دوالا اگر در زمان وفات سید نصیر الدین میرماہ
طفل صغیر باشد نیز بطوالت عمر موصوف نگردد چہ از تاریخ وفات نصیر الدین تاریخ وفات میرماہ پنجاہ
و یکسال درمیان است کما لا یخفی۔

سید علیم الدین پلایتی قدس سرہ از بزرگان روزگار است و اصل وی از ترمذ ست

داد بلباس ایشان کسب سلوک میکرد و از کبار اصحاب و خلفای مخدوم جهانیان جلال الدین بخاری است و بصحبت مخدوم اخے راجگیرے کہ شیخے مشہور ست رسیدہ و او نوکر سلطان ابراہیم بود و پتہ پلاون جاگیر یافتہ باشارۂ مخدوم اخے جمشید سکونت نمود لیکن بسبب غلبہ ہنود جمعیت دست نمیداد لاجرم از مخدوم جمشید استمداد نمود او در قلعہ پلاون آمدہ قلعہ را مستحکم ساخت و دعا کرد کہ سادات پلاون تا قیام قیامت در اینجا باشند و سال وفات سید اشرف و علیم الدین یک است کہ در سنہ مشتصد و ہشت ہجری وفات یافتند و باہم نہایت محبت دارند باط و خط و کتابت میدا شتند رحمہ اللہ تعالے اجمعین

سید محمد بن عثمان بخاری الاوچی قدس سرہ معروف بجولہ شاہ ذکر سید عثمان ابن محمود در محل خود گذشتہ وی از اولاد سید جلال الدین مخدوم جہانیان است وی بعد وفات پدر خود از مقام اوچ روانہ پنجاب شد و بمقام جک سرواکہ از مضافات کلانور است رسیدہ بخدام فرمود کہ اسپان و مواشے را اب و ہند ایشان حسب فرمود او اب را گرفتہ بر چاہ مسمے سارنگ کہ زمیدارانده بود فرستند زمیدار اجازت نداد با استماع این خبر حضرت سید برا شفت و نیزہ دستے خود بر زمین زد فی الحال چشمۂ اب نمودار گشت و چاہ سارنگ خشک گشت و ہمانجا این کرامت پیش حضرت سید امد و اسلام اورد و بر دست او بیعت ارادت نمود وفات انجناب احدی عشر ربیع الثانی سنہ احدی عشر والف بودہ رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید بہاء الدین ابن محمد ابن عثمان ابن محمود البخاری الاوچی قدس سرہ ذکر پدر بزرگوارش عنقریب بالا گذشت و نسب او بمخدوم جہانیان میرسد بطوریکہ در ذکر سید عثمان بن محمود گذشت وی در زمان طفولیت مظہر کرامت و خوارق عادت بود و دے مادر زاد است در ایام صغر رغبت خاطر او باسپ بسیار بود ہر کسیکہ اسپ گلی پیش او دے دعا کردے تا حاجت او روا گشتے این خبر فاش گردید و جوق جوق مردمان پیش او ے امدند و بمقاصد خود فایز میگشتند پدرش ازین سبب رنجید و گفت اے این پسر کہ باعث کشف اسرار اے است از دنیا بردار دعاے پدر در حق او مقبول افتاد بعمر دہ سالگے برحمت حق پیوست حادے عشر ربیع الاول سنہ ثلث والف رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید میران محمد المشہور بموج دریا ابن صفی الدین البخارے الاوچے قدس سرہ وی از سادات

عظام و مشاہیر مشایخ سہروردی است نسب او بمخدوم جہانیان بنہ واسطہ بابن طریق میرسد کہ میران محمد ابن صفی الدین بن نظام الدین بن علم الدین ثانی بن جلال الدین بن علم الدین اول بن ناصر الدین بن جلال الدین مخدوم جہانیان وی در زمان خود شیخ العہد و مقتدای زمانہ بود و در ولایت قدر بلند و رتبہ ارجمند داشت و او حسب الطلب جلال الدین اکبر بادشاہ بمقام چتور گڑھ امد و در باب فتح قلعہ چتور گڑھ امداد و دعا فرمود چون قلعہ فتح شد قبولے عظیم یافت و بادشاہ معتقد وی گشت و جاگیر کثیر بعلاقہ پنجاب بعلاقہ پرگنہ پٹیالہ عطا کرد کہ تا حال فرامین عطائے جاگیر مزبور بنواہیر شاہے نزد اولادش موجود است چون بعضے دیہات او در لاہور بود انجناب خود در لاہور سکونت نمود و سہ جا لنگر خانہ یکے بلاہور دوم بموضع خان قناسیوم بمقام پسیان والہ جاری نمود و بمساکین و مستحقین نان از مطبخ او میرسید روزی شخصے در محفل او بزبان پنجابے گفت کہ سید سنے نباشد و دیک چوبین نباشد و نیز از سابق مشہور است کہ سید در آتش نے سوزد این چنین سید صحیح النسب واصل کجا است باستماع این سخن حضرت سید در جلال امد و دیگی از چوب طلب فرمود و ہر دو پارا و یکدان ساخت و آتش افروخت و برنج پختہ پیش او نہاد و گفت کہ ببین کہ سید سنے ہم میباشد و دیک ہم چوبین میشود و آتش ہم سید را نمے سوزد او را سہ پسر بود صفی الدین و بہاء الدین و شہاب الدین نام داشتند ذکر شہاب الدین مے آید ولادت سید میران محمد در سال نہصد و چہل و دو فات سنہ یکہزار و سیزدہ و عمرے ہفتاد و سہ سال رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید سلطان جلال الدین حیدر بن صفی الدین بخارے الاوچی قدس سرہ برادر حقیقے میران محمد است جامع علوم ظاہرے و باطنی و کمالات صوری و معنوی عابد و زاہد و تارک الدنیا بود و با دنیا و اہل دنیا کارے نداشت و در تجرید و تفرید یگانہ روزگار بود ہر چند کہ برادرش بخود خواندے چون دے بدنیا ہم اشتغال داشت لہذا بوی کم رغبت نمودے و شب و روز در ویرانہ بعبادت حق سبحانہ بسر بردے وفات وی در سال یکہزار و شانزدہ و قبرش در لاہور است رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید عماد الملک بن سید محمد بن عثمان البخارے الاوچی قدس سرہ از مشایخ عظام و سادات ذوی الاکرام ست و بخوارق و کرامت مشہور شخصے پارہ سنگ پارس را کہ خاصیت ان سنگ این است کہ آہن را چون باہن دمس رسانند زر خالص میگردد) از راہ امتحان باو داد گفت انرا زیر مصلای

من نبہ او بنہاد و برفت چون بعد از مدتے باز آمد و طلب سنگ خود نمود گفت از جائی کہ نہادہ بردار چون مصلا را برداشت دید کہ صد ہا سنگ پارس زیر مصلای او موجود ست گفت سنگ من کدام ست حضرت سید سنگ او را بدست او داد اشخص بمعاینہ این کرامت از انکار توبہ نمود و مرید گشت و فات وی باقوال معتبر سنہ یکہزار و سی و نہ قبروی در لاہور ست رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید شہاب الدین نہر ابن میران محمد بن موج دریا بخاری الاوچی اللاہوری قدس سرہ سیادت و ولایت و کرامت مورو ثے داشت یگانہ وقت خود بود و قطب زمانہ خود است تمام عمر در ذوق و شوق و ہدایت خلق گذرانید و خوارق بسیار از وی بظہور نے آمد۔ نقلست کہ شیر شاہ حاکم پنجاب خود را سید صحیح النسب میدانست و دیگر کسے از سادات ہندوستان را بخیال نمے آورد و از راہ فرط غرور و امتحان سادات شیرے را در قفس کرد و تبری از چوب و زنجیرے از آہن مہیا ساخت و تنوری از آہن راست کرد و سادات پنجاب را نزد خود طلبیدہ تکلیف سیدا دہ میگفت کہ اگر شما سید نجیب و اصیل اید پیش شیر بروید و در تنور گرم در آئید و بہ تبر چوبین و زنجیر آہنی را بشکافید و ہر کس از سادات کہ این کار نکند محبوس میساخت چنانچہ بسیار کس از حضرات سادات نزد وی محبوس گشتند چون این خبر حضرت شہاب الدین رسید خود با یک غلام رفیع نام متوجہ مقام شیر شاہ گردید و نزد قفس شیر رسیدہ قفس را بکشاد و گوش وے گرفتہ بیرون کشید و گفت حیف ست کہ چون تو شیرے در قفس باشد ہر جا خاطرت خواہد برو شیر راہ بیابان پیش گرفت و بعد ازاں زنجیر آہنی را از تبر چوبے بشکافت شیر شاہ باستماع این خبر حاضر شد و گفت از وقوع این دو کرامت معلوم شد کہ شما از سادات کرام اید یک نشانے دیگر کہ عبارت از داخل شدن تنور ست باقیست فرمود مضایقہ نیست پس ہمانوقت تنور گرم شد حضرت سید رومال خود بمجرد رفع عطا فرمود و اشارہ کرد کہ در تنور برود بگویا نماز کوتے بر دا و سلاما علی ابراہیم محمد رفیع حسب فرمودہ بعمل آورد و از تنور گرم بسلامت بیرون آمد بادشاہ بمعاینہ این کرامت معتقد و مرید گشت و از ہمہ مال و املاک خود برخاست و سادات محبوس را ہر یک دادہ اموال خود بایشان بخشید و بصحبت حضرت سید پیوست تا آنکہ وفات یافت و وجہ خطاب نہر این ست کہ شنیدہ نہر را شیر است روزیکہ قفس شیر بشکست از شیر شاہ این خطاب یافت و بعضے میگویند بسبب آنکہ بغایت خوبصورت و باجمال و باہیبت بود ہیچکس روبروی او در علم ظاہری و باطنے طاقت گفتگو نداشت پدرش

دیر الخطاب نہر اخاطب ساخت ولادت او باقوال صحیح در سنہ نہصد و شصت و پنج و وفات او در سال یکہزار و چہل و یک و بعضے ہفت گفتہ اند و قبر وے در بہوگے دال عزا خلق است و تعمیر پختہ بر کنند او نودن ممنوع است و کسیکہ عمارت پختہ نمود بیلا مبتلا گشت رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید عبد الرزاق ملکی قدس سرہ از مریدان و اصحاب سید میران محمد است و او بزرگی تارک الدنیا و زاہد و متقے جامع کمالات ظاہری و باطنے بود و او از سادات عظام سبزوار است اول از غزنے در پشاور و بعد ازان بدہلی رسیدہ و در زمرۂ سپاہیان بادشاہ منسلک گشت بعد ازان بجذب جاذب حقیقے بخدمت سید میران محمد رسیدہ تارک دنیا گشت و ویرا از دنیا و اہل ان بغایت نفرت بوقوع امد تمام شب بصحبت پیر خود گذرانیدے و تمام روز در حجرہ بعبادت حق مشغول ماندے وفات وی در سال یکہزار و چہل و ہشت و قبر وی در لاہور است کہ بگنبد نیلگون اشتہار دارد رحمہ اللہ تعالے۔

سید شاہ جمال قادری سہروردی لاہوری قدس سرہ شیخے بود جامع کمالات ظاہری و باطنی سلسلہ او بانیطریق بشیخ شہاب الدین سہروردے میرسد کہ شاہ جمال اخذ طریقت از کرا یبک و وی از شاہ معروف از جعفر الدین از فقیہ الدین از شیخ جمال از صدر الدین از پدرش بہاء الدین زکریا ملتانے از شیخ الشیوخ شہاب الدین عمر سہروردے رحمہم اللہ تعالے و وی از سادات حسینے است اولاد وے در سیالکوٹ ساکنند و او صاحب کشف و کرامت و مستجاب الدعوۃ بود چنانچہ دو دل نام شخصے ہندو از قوم کتھرے بامید اولاد نزد او امدے تا شیخ دعا کند کہ حق تعالے او را اولاد عطا نماید روزے چند خربوزہ اورد و شیخ ازا قبول نمود و ازانیان دو خربوزہ بوے داد و بنماز عصر مشغول گشت او پنداشت کہ شاید شیخ این دو خربوزہ برائے کندیدن پوست بمن داد تا بعد نماز تناول فرماید لہذا مشغول کندیدن پوست گردید و یک خربوزہ را تراشید شیخ از نماز فارغ شدہ گفت ہی چکردی این دو خربوزہ برائے ان بتو دادم تا بازن خود بخوری و حق تعالے دو پسر بشما عطا فرماید اکنون یکے را کہ تراشیدے خوب کردے دو پسر توانان متولد شوند یکے مسلمان کہ مرید من خواہد گشت و دیگر ہندو کہ پسر تو باشد ہمچنان شد کہ شیخ فرمودہ بود کہ بعد از نہ ماہ دو پسر توام متولد شدند یکے از انیان مختون بود و دو دل پسر مختون را بحضرت سید رسانید سید او را بفرزندے قبول نمود و فخر الدین نام نہاد و بدولت ظاہری و باطنے رسانید ہنوز ہم اولاد فخر الدین بودہ اند کہ خود را منسوب بانجناب میسازند و فخر الدین

بجا جوڑے مورد لاہور سکونت داشت رحمہ اللہ تعالے قصہ وفات او انیست کہ در اربعین نشستہ بود
و دروازہ حجرہ را مسدود نمودہ بود بعد سے روز دیوار پیش حجرہ بسبب بارش بیفتاد خدام خواستند کہ
دروازہ را کشادہ حضرت سید را بیرون آرند کہ ناگاہ آوازے آمد کہ ہر چہ شدنے بود شد قبر بالاے
این حجرہ تعمیر کنید و این را مدفن ما تصور سازید پس ازان روز فشان قبر بالاے سقف ان حجرہ راست
کردند آن حجرہ را بحال خود گذاشتند و این حادثہ بتاریخ چہارم ربیع الاول سنہ یکہزار و چہل و نہ
در عہد دولت شاہجہانے رو دادہ و الحضرت عمر طویل یافتہ کہ زیادہ از صد سال بود رحمہ اللہ تعالی خزینہ

سید محمود بن محمد بن عثمان البخاری الاوچی اللاہوری قدس سرہ کہ مشہور است بشاہ نور بخش
برادر حقیقی سید عماد الملک و پسر پنجم سید محمد بن عثمان است کہ ذکر او بالا گذشتہ در فقر و تجرید ثانی
عالے در تتبہ بلند داشت از دنیا و اہل آن مجتنب و مستغنی و طالبان حق را بحق رسانیدے و
بطالبان غیر حق رغبت نفرمودے دعاے بدے در حق بیماران برائے شفا تاثیر تمام داشت
و فرمودہ بود کہ ہر مریضے کہ خاک قبر ما بخورد یا بسنگریزہ ان در گلو بآویزد شفا نے مطلق او را شفا خواہد
داد چنانچہ از سم ہنوز جاری است وفات وی در سال یکہزار و پنجاہ و سہ و قبر او در لاہور است
رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید زندہ علی بن عبد الرحیم بن صفی الدین بن میران محمد بوچ دریا بخارے الاوچی قدس
سرہ ذکر میران محمد در محل خود گذشتہ وے عابد و زاہد و متقی بود سلسلہ ارادت بخدمت
ابائے کرام خود داشت بعد وفات پدر بر سجادہ شیخت قیام نمود نقلست کہ در جائے مقبرہ جدگو
میران محمد آب چاہ ہائے ان سرزمین ہمہ تلخ و شور بود سکنائے انجا بذریعہ خدام او استدعائے
دعائے آب شیرین نمودند گفت کہ چاہ نو بکنید کہ شیرین خواہد شد انشاء اللہ تعالے چون چاہ
نو کندہ شد آب شیرین و سرزمین بعد ازان بتدریج شوریت آب از ان سرزمین دفع گشت ولادت
او در سال یکہزار و پنجاہ و وفات او در سنہ احدے عشر و مائۃ و الف و قبر او بیرون مقبرہ میح
دریا بخارے کہ بخانقاہ زندہ امام مشہور است رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید مسعود بن ساہو بن عطا اللہ البہرائچی قدس سرہ علوے ست از اولاد محمد بن الحنفیہ
و خواہرزادہ سلطان محمود سبکتگین است نسبے عالے و حسبے وافر داشت و القاب او پیر بہلیم و رجب

سالار و میان غازی و بالے میان و بالا پیر و اٹھیلا و سلطان شہید و سید الشہدا است و سالار مسعود غازی نیز اشتہار دار در تقاوت و شجاعت ممتاز وقت خود بود پدرش میر ساہو والی کاہلر بود و بسے او بسے فتوحات نمایان واقع گشتہ کفار ہند شکستہ و خستہ گشتند و وقتیکہ سلطان محمود بسومنات رسیدہ بغزو کفار مشغول شد سید مسعود با فوج کاہلر بخدمت او رسید و سے بلبغ نمود تا سلطان فتحیاب گشتہ بتان را زیب خانہ برادر تا شکند بت پرستان ہنود بوزیر او حسن میمندی التماس نمودند اگر سلطان این بت ہا را شکستہ بما واپس دہد بوزن بت جواہرات پیش کش میدہیم حسن راضے شد و بسلطان معروض نمود کہ از شکستن این بت ہا چہ فایدہ بت پرستے دفع نخواہد شد بلکہ اگر استدعاے ہنود بدرجہ قبول رسد نفعے عظیم در بیت المال مسلمانان رسد چون سید مسعود کہ حاضر مجلس بود گفت اے وزیر میخواہے کہ او را بت تراش و سلطان را بت فروش گویند اکنون سلطان محمود بت شکن است بعد ازین بت فروش مشہور خواہد شد ازین سبب وزیر خجل گشت و بادشاہ نیز از ان ارادہ باز آمد لیکن وزیر عداوت سید را در دل خود جاے داد و با انتظار فرصت مے بود سلطان این امر را معلوم نمودہ اقامت او نزد خود مصلحت ندیدہ او را بکاہلر نزد مادر و پدرش رخصت نمود او بکاہلر رسیدہ لشکرے فراہم آوردہ بر دہلے تاخت نمود نفضل الٰہے دہلے مع توابع کہ در دست کفار ہنود بود بر دست او فتح گشت شش ماہ در انجا بسر بردہ از انتظام ان نواحے فراغت نمودہ بسمت میرٹھ رفت وان ناحیہ نیز مفتوح گشت و اہالے انجا اطاعت اہل اسلام نمودند و بعد ازان متوجہ قنوج گشتہ با کفار انجا محاربہ نمود وان ناحیہ نیز مفتوح گشت و خود بمقام ستر گہ قیام نمودہ میر حسن عرب را بطرف جنوب قصبہ مندیہ واکاسی با لشکر گران فرستاد و سید حسن در انجا شہید شد بعد ازان سید اعز الدین را بطرف گوپامو نواحے ان متعین فرمود او نیز بعد محاربہ عظیم در انجا شہید شد و چون خبر بلواے کفار در بہرایچ مسموع حضرت سید گشت متوجہ انجانب شد بعد رسیدن او در بہرایچ فتنہ انجا فرو نشست پس سید مسعود در بہرایچ و پدرش میر ساہو در ستر گہ قیام نمودند بعد از دو ماہ پدرش بعالم بقا خرامید چون خبر فاش گشت کفار باز کمکایش فتنہ نمودند و جنگ ہاے عظیم فے مابین لشکر اہل اسلام کفار بوقوع امد و ہر روز جنگ برین منوال بود تا آنکہ

بتاریخ چہاردہم رجب سنہ چہارصد وبست وچہار تیری درگلوی انجناب رسید وبدانسبب از اسپ بیفتاد وجان بحق تسلیم نمود قبروے دربہرایچ ست مشہور ومعروف مزار ومطاف خلق است وبسے خوارق وکرامت ازمرقد اوجاری است درسالے بوقت عرس خلق کثیر بزیارت او میروند وحاجات خود ازخدا میخواہند دانجناب بکمالات ظاہرے وباطنی رسیدہ ومعاصر خواجہ محمد چشتے وابو یوسف چشتے بود بعضے گویند کہ باخواجہ معین الدین چشتے معاصر بود رحمہ اللہ تعالے ذکراو درخزینہ طویل است اینقدر مختصر ازانجا است ۔

سید احمد بن زین العابدین ملتانی قدس سرہ وی ازکبراے مشایخ وقدماے اولیاے خطہ ملتان است ونسب اوبانیطریق بامیرالمومنین علی مرتضے میرسد کہ احمد بن زین العابدین بن عمر بن عبداللطیف بن بہاء الدین بن صلاح الدین بن زین العابدین بن عیسے بن صالح بن عبدالغنی بن جلیل بن خیرالدین بن ضیاء الدین بن داؤد بن عبدالجلیل رومی بن اسماعیل بن امام جعفر الصادق اے اخرالنسبۃ ازطفلے اثار بزرگے درناصیۂ او ہویدا بود ازپدر خود اولاد مستفیض گشتہ بعد ازان بصحبت قطب الاقطاب سید عبدالقادر الجیلانے رضی اللہ عنہ رسیدہ بدرجہ کمال رسید وبعد ازان زمانے بصحبت شیخ الشیوخ شہاب الدین عمر سہروردی بسر برد وبعد ازان بصحبت ہود وچشتے پیوستہ خرقہ خلافت یافت ودرعلم ظاہر تلمیذ محمد اسحاق لاہورے است پیوستہ طالب قوت حلال بودے شبانے کردے گوسپندان چرانیدے وبکار کشتکارے پرداختی وبمنع سود ہرو کردیہے ست متصل وزیرآباد رفتہ بکنارۂ دریا رخت اقامت نہاد وبعبادت حق مشغول گشت وخلایق بسیار ازدہرہ دارین یافتند ازانجا کہ حاجتمندان ازوے محروم نرفتے لاجرم لقب او سخے وسرور گشت وادوصاحب کشف وکرامت وخوارق عادت بود عمر بخش نام شخصے بیمار شد چون متعلقین اوازصحت او مایوس شدند بامید دعا بخدمت سید امدند بے انکہ سخنے بگویند انجناب قدرے خاک برداشت ببدیشان داد وگفت این رابخورانید انشاء اللہ تعالے شفا خواہد یافت ہمچنان کردند او شفا یافت روزے بایکے ازروساے سودہرہ گفت کہ دردہ شما نزد فلانکس مادیان اسپے خوب است اگر بفروشد خریدہ کنم چون این سخن بمالک اسپ رسید مقطوع کردہ گفت من اسپ ندارم واسپ خود بجاے دیگر پنہان ساخت چون این خبر بسید رسید گفت اگر او اسپ نداد اسپ خود بخود خواہد امد ہمچنان شد کہ اسپ

خود بخود بدر او حاضر گشت و انجناب بر او سوار شد نمود اغلبکه مالک اسپ را بعد ازان بنوعے از خود راضے ساخته روزی شخصے جوندا نام که رئیس بود بخدمت سید التماس نمود که پسرم مفقود الخبر گشته دعا کنید که باید فرمود کا امروز خواهد آمد همانروز باید چنین کرامت او بسیار است و انجناب دختر سید عبد الرزاق و دختر کنوخان حاکم تاتار بزنے گرفته بود حاسدان ازین سبب قصد جان او کردند و او را مع برادرش وزوجه و پسرش سید سراج الدین بے سبب بدرجه رفیعه شهادت رسانیدند شهادت او در سنه سبع و سبعین و خمسمائة بوده در جوار و زیارتگاه خلق است دعای خلق در انجا مستجاب بشود رحمه الله تعالے رحمة واسعة -

سید احمد بن علی الترمذی اللاهوری قدس سره ملقب بتوخته وے از مشایخ عظام و سادات لاهور بود نسب وی باین طریق بامیر المؤمنین علے مرتضی میرسد که احمد بن علی بن حسین ثانے بن حسین محمد مدنے بن نامر بن موسے بن علی بن علی اصغر بن علے ابن الحسین بن امیر المؤمنین علے مرتضے رضی الله تعالے عنهم وے از ترمذ بهند و سنان امد و در لاهور بحجله جهل بے بے سکونت ورزید و سبب تلقیب وی بتوخته آنست که شبے شیخ وی ویرا از اندرون حجره آواز داد و نزد خود طلب نمود چون بر در حجره حاضر شد دروازه حجره از اندرون بسته بود وی از غایت ادب اطلاع حاضرے خود نداد و تا صباح بر در حجره ایستاده ماند شیخ وقت صبح چون حال بدانمنوال دید بنهایت خوشنود گشت و توخته ملقب ساخت و معنے توخته بزبان ترک ایستاده است وفات وے در سنه شش صد و دو و قبر وے بحجله جهل بے بے اندرون طویله غلام محی الدین قریشے است رحمه الله تعالے رحمة واسعة

سید یعقوب بن علی صدر دیوان زنجانی اللاهوری قدس سره وے از اعاظم مشایخ و کبرائے اولیای لاهور است و جامع بود در میان علوم ظاهری و باطنے از اولاد امام موسے کاظم است رضی الله تعالے عنه وے در سنه پانصد و سی و پنج از ترکستان در لاهور امد و سکونت نمود و هنگامه مشیخت گرم ساخت و کرامت و خوارق عادت بسیار از وی بظهور امده علمای لاهور معترف و مقر مشیخت وے گشتند و قبول تمام یافت و خلقے کثیر بحلقه ارادت او در امدند حضرت خواجه معین الدین حسن السنجرے الچشتے رابادی بسیار محبت بود و نوقبر او منمود و وفات وی در رجب

سنہ شش صد و چہار ست رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید حسین خنگ سوار مشہدی قدس سرہ از سادات مشہد ست نسبت ارادت بسلسلہ اباے خود داشت و برای ستر حال در لباس اہل دنیا بود ے و بصحبت اغنیا بسر برد ے و کمالات معنوے ہم کسب کرد ی بہ نسبت شہادت ہمراہ سلطان معز الدین سام در ہندوستان امد و سلطان بعد فتح ہندوستان او را بر فاقت قطب الدین ایبک در دہلے گذاشت قطب الدین او را بالحکومت اجمیر کہ تختگاہ راے تہور ابود مامور ساخت چون وی در اجمیر رسید با خواجہ بزرگ سید معین الدین چشتے قدس سرہ محبت ورزید و از یاران محرم انجناب گشت و چون بسعی او خلقے کثیر ہنود اند یار نزد خواجہ بزرگ بجلعت اسلام مشرف شدند لاجرم از وے عداوت وے با او پیدا شد تا بعد وفات قطب الدین بوقت فرصت وقت شب او را مع اصحاب او بقتل اورند و وقت صبح خواجہ معین الدین مع اصحاب خود بر او نماز گزارد و با جمیع شہدا بر بلندے کوہ مدفون ساخت و این واقعہ بقول صاحب معارج الولایت در سال ششصد و دہ بود ہ رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید عزیز الدین ملک اللاہوری قدس سرہ از سادات عظام و اعاظم علما و کبرای اولیاے اہل شریعت و طریقت است بقول صاحب تحفۃ الواصلین اصل وے از بغداد است و سلسلہ طریقت وی بسید الطایفہ جنید بغدادی میرسد اول از بغداد در مکہ معظمہ امد و تا دوازدہ سال در انجا قیام نمود و بجاورت بیت اللہ معتکف ماند و بخطاب پیر مکے مخاطب گشت (ظاہرا اہل عجم او را باین لقب خواندند ے) بعد ازان عازم ہندوستان شد و در سنہ اربع و سبعین و ستمایۃ کہ سلطان شہاب الدین غوری بحاصرہ لاہور قیام میداشت وارد لاہور گشت و خسرو ملک بن ظہیر الدولہ کہ حاکم انولایت بود از محاصرہ بہ تنگ آمدہ استمداد و عاز وے نمود انجناب فرمود کہ تا شش سال دیگر ترا امانست بعد ازان حکومت اینجا را بتصرف ملوک غوریہ واہند ہمچنان شد کہ حضرت سید فرمودہ بود کہ انسال سلطان شہاب الدین بے نیل مقصود باز گشت و بعد شش سال فتح نمود و حضرت سید در لاہور سے و شش سال بتدریس علوم و تلقین طالبان معروف ماند و خلقے کثیر را بحق رسانید تو فے رحمہ اللہ سنہ اثنی عشر و ستمایۃ بقرو ے در لاہور ست خزینہ۔

سید اسحاق گازرونی لاہوری المشہور بمیران بادشاہ قدس سرہ جینے است صاحب مقامات بلند و کرامات ارجمند بود در شیخ الشیوخ وقت خود است نسبت ارادت از شیخ او صدر الدین کرمانے داشت از گازرون چون بلاہور آمد مدتے مدید بہدایت خلق مصروف ماند علما و سادات لاہور در حلقہ اطاعت او در آمدند و بمہمات ظاہری و باطنی بوی رجوع میداشتند در تحفۃ الواصلین آوردہ کہ او عمر طویل یافتہ ہر کسیکہ نزد وے آمدے بدایت شدے شخصے نزد وی آمد شیخ بوی التفات نفرمود آن شخص مغایرت آغاز کرد و دشنام داد حضار مجلس گفتند کہ باید کہ در حق او دعائی بکنیے کہ بسزای خود رسد حضرت شیخ دعا نمود آن شخص بہوش بیفتاد چون بہوش آمد تایب شد و بشیخ اعتقاد آورد فرمود در حق وی دعاے نیک کردم تا حق تعالے او را چشم عطا کرد کہ مرا بشناخت تاریخ وفات او سنۃ ست و ثمانین و سبعمایۃ بودہ و بعضے بسم اللہ الرحمن الرحیم را تاریخ وفات وے گفتہ اند قطعہ

سید اسحاق وے کریم	گشت چو زین دہر بجنت مقیم
سال وصالش عجب دلکش است	بسم اللہ الرحمن الرحیم

سید محمد امین ابن حسن البیہقی الرشی الادیسی الکشمیرے قدس سرہ مشہور است بہ بابا امیر خلیفہ پدر خود است و از بابا ہلال کشمیرے تبرک فیض گرفت چون از تحصیل علوم ظاہری فارغ شد عنفوان شباب فراغت یافت سلطان زین العابدین والے کشمیر خواست کہ دختر خود بوے دہد وی باستماع این خبر عزم کوہ میدارے متواریے گشت و بعبادت مشغول شد تا بکمال ظاہری و باطنی رسید وقتے سلطان زین العابدین جشنے عظیم نمودہ بود و حضرت سید نیز در انجا مدعو بود چون دران جشن بعضے امور غیر مشروع بعمل آمدہ حضرت سید را غضب مستولے شد و خود را در اب انداخت ہر چند خواصان بحکم سلطانے تلاش او پرداختند نیافتند سلطان را عیش منغص شد و شہر نہاد چون برابر باغیکہ بر کنار جوی ست رسید دید کہ حضرت سید بر لب اب بود و فتن خرقہ مشغول است کہ دمبدم بمعاینہ این حالت از صدق سر خود بر پاے او نہادند و بالحاح تمام او را بگشتے او روند چون از گشتے فرو آمد متصل محل بخوشاہ قیام نمود و سلطان خانقاہی عالے در انجا بنا فرمود واقعہ شہادت او در تواریخ اعظمے آوردہ کہ چون سادات بہیق را در امور سلطنت کشمیر اختیار کلی حاصل گشت

جمعی از امرا را حمد دامن گیر شد و مستعد قتل ایشان گشتند تا بوقت فرصت در خانہ بادشاہ سید حسین وزبر را با چہارده کس متعاقبش تقبیل اورند و ہمانوقت جمعے از مفسدان بصوبہ محمد امین در آمدہ انتخاب را شہید نمودند انتخاب درانوقت این اشعار سے البدیہہ بر زبان اورد رباعی

منم ان رند جہانگرد مسیحا نفسے		کہ من این ہر دو جہانرا بشمارم نخسی	
اگر از عشق تو ام سر برود گو برود		لیکن این سر نہان تو نگویم بکسے	

ایضاً منہ قطعہ

من فارغم از مصلحت اہل روزگار		میدان یقین کہ کشتن من ہست بیگناہ	
اکنون بیاد شور بخوان بر فراز من		تا روی ظالمان ستمگر شود سیاہ	

وقوع بود کہ برائے غسل من تختہ از غیب ظاہر شود مرا بران غسل دہند و بخاک سپارند پس علی الصباح دیدند کہ تختہ صندلین بر روی دریا مقابل خانقاہ براب موجود ست برداشتند و بران غسل دادند و در خانقاہ دفن کردند و کان ذلک فے سلخ ذی القعدہ سنۃ تسع وثمانین وثمانمائیۃ درشہید کشمیر تاریخ وفات اوست رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید محمد غوث نیشاپوری گوالیاری قدس سرہ از اعاظم مشایخ وکبرائے اولیائے متاخرین ہندوستان است اخذ طریقت از حاجے حمید از شاہ قاضن از شیخ عبد القدوس شطاری نمود و تربیت باطنے از روح پر فتوح غوث الاعظم سید عبد القادر الجیلانے رضی اللہ تعالے عنہ یافت وجدا و از سادات نیشاپور بود و وی سیاحت بسیار کردہ و از بسیارے از مشایخ فیض یاب گشتہ و وضع سیاحت او این بود کہ کوزہ آب مقدار سبو بر کتف و مصلے و بغل و عصا در دست بگردیدے و جسم او بغایت ضعیف بود و چون بخدمت شیخ خود حاجی حمید رفت روز اول شیخ او را اکرام کرد و در کنار گرفت و نصیر الدین ہمایون بادشاہ معتقد او بود و او را تصنیف بسیار است چون جواہر خمسہ و او راد غوثیہ و بحر الحیات و معراج نامہ لیکن بر معراج نامہ علما معترض شدند و مخفی ساختہ قصد ایذائے او نمودند چون از وی سوال نمودند گفت این در وقت بیہوشے نوشتہ شدہ پس از قصد ایذائے او باز آمدند وفات او در سال نہصد و ہفتاد و چہار است رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید وجیہ الدین گجراتی قدس سرہ علوے بود از کبار مشایخ متاخرین است جامع علوم ظاہرے و باطنے بر اکثر کتب درسے حواشے و شروح نوشتہ مرید سید محمد غوث گوالیاری ست کہ ذکر او بالا گذشت چون علماے گجرات بسبب معراج نامہ بر سید محمد غوث معترض شدہ فتواے قتل او دادند و مواہیر خود بران ثبت نمودہ از شیر شاہ اجازت قتل او خواستند پادشاہ متامل شدہ این امر را موقوف بر سید وجیہ الدین گذاشت و چون این فتوا برائے دستخط نزد سید وجیہ الدین رسید سید وجیہ الدین فی الفور بدیدن سید محمد غوث رفت و با دل دیدار معتقد او گشت کاغذ فتوی را پارہ نمود و بعلماے عصر گفت کہ این بحالت بیہوشی نوشتہ شدہ این را اعتباری نیست وفات وی در سال نہصد و ہشت ست رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید غیاث الدین دولت شاہ گیلانے لاہوری قدس سرہ وی مردی بزرگ و متقے بود در طریقت خلیفہ پدر خود است و از دیگر مشایخ سلاسل بہرہ کامل و حصہ وافر نصیب او گشتہ وے احب اولاد پدر خود بود و مادرش دختر سید کفایت خان بہاگیرے کہ از امراے دولت ہمایونی ست بودہ و نسب او باین طریق بحضرت غوث الاعظم میرسد کہ غیاث الدین بن عبد القادر بن جمال الدین بن جلال الدین بن یوسف بن سلطان رشید بن اوہم بن محمود بن اسماعیل بن داؤد بن فتح بن نصر بن عبد الرزاق بن الغوث الاعظم سید عبد القادر الجیلانے رضی اللہ تعالے عنہم و پسرش سید کرام الدین خلیفہ او بودہ بعد وفات پدر بر مسند مشیخت و ارشاد نشست و وفات او در سال نہصد و نود و سہ بودہ و قبر او بیرون لاہور متصل مقبرہ پدر آسودہ رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید محمد غوث بن فتح محمد بن ابو بکر بن عبد القادر ثانی گیلانے لاہوری قدس سرہ از سادات کرام و مشایخ عظام لاہور است بعد فوت پدر بر مسند ارشاد نشست و خلقی کثیر بحلقہ ارادت و اعتقاد او در آمدند وفات او در سال یکہزار و چار بودہ قبر او متصل قبر پدر خود ست و نواب محمد زمان خان کہ از جملۂ امرای اکبرے بود گنبد عالی بر قبر او بنا نمودہ رحمہ اللہ تعالے۔ خزینہ۔

سید محمد بن احمد بکھلی کشمیری قدس سرہ از اعاظم خلفاے شیخ یعقوب صرفی کشمیری است بعد وفات شیخ بر مسند مشیخت و ارشاد نشست در ترک و تجرید و تفرید یگانۂ زمان و در توکل یکتاے وقت خود بودہ بجدیکہ تمام سال گرما سرما بیک قمیص بسر بردی باستدعاے

والی بکهلے از کشمیر بانجا رفت و توطن در زید و فات وی رابع محرم سنه احدی او خمس عشر و الف بود رحمه الله تعالے خزینه۔

سید یوسف محمد باتنی کشمیری قدس سره اول از تجاران کشمیر بود بعد ازان جاذب عشق حقیقی او را بخود کشید تا بکلے تارک شده بخدمت شیخ یعقوب صوفی رسید و حسب اجازت او بحرمین الشریفین رفت و از بسیارے مشایخ استفاده نمود و بعد ازان بکشمیر معاودت نموده در قصبه باره مولا متوطن گشت و بانجا در سنه احدے عشر و الف برحمت حق پیوست و تاریخ وفات وے امجد مشایخ بود گفته اند رحمه الله تعالے خزینه۔

میر صالح المتخلص بکشفی قدس سره صاحب انوار جلیه و مدارج عالیه و جامع علوم دینی و دنیاوی و صاحب خوارق و کرامت مشهوره بود و خلیفه شاه نعمت الله بسلسله عالیه قادریه بود و در دیگر سلاسل هم اجازت تلقین داشت در حالت ذوق اشعار نیکو گفته وفات وی در سال یکهزار و شصت است رحمه الله تعالے خزینه۔ و دیوان کشفی که دیوانی است لطیف از تصنیف اوست۔

سید ابو تراب المعروف بشاه گدا الحسینی الموسوی القادری الشطاری الشیرازی اللاهوری قدس سره اصل وی از شیراز است حسینی بوده از اولاد امام موسی کاظم رضی الله تعالی عنه و از خلفاے سید وجیه الدین گجراتی است و نسب او باین طریق با امام جعفر صادق رضی الله عنه میرسد که ابو تراب بن نجم الدین بن شمس الدین بن اسد الدین بن زین الدین بن یونس بن عبد الوهاب بن عبد الهادی بن ابو البرکات بن انور علی بن عبد اللطیف بن محمد شریف بن ابو المظفر بن عبد الباقی بن ابو الحسن بن عبد العزیز شیرازی بن عبد الله بن محمد امین بن قدرت الله بن موسے بن مسعود بن صادق بن احمد بن باقر بن حسن بن زید بن جعفر بن محمود بن هارون بن امام موسے کاظم بن امام جعفر صادق بن محمد بن علی بن الحسین بن امیر المومنین علی المرتضے رضی الله تعالے عنهم و نسبت سلسله او بطریقه شطاریه باینطریق میرسد که ابو تراب از وجیه الدین گجراتی از محمد غوث گوالیاری از شاه حمید از شاه فاذن از شیخ عبد الله شطاری قدس الله اسرارهم و در سلسله قادریه باین طریق است که ابو تراب از وجیه الدین گجراتی از محمد غوث گوالیاری از شیخ طیفور حاجے از شیخ ابو الفتح هدایت الله از شاه فاذن از عبد الوهاب از عبد الرزاق از شیخ محمود از عبد الغفار از محمد از

عبدالرحیم از ابوبکر تاج الدین از پدر بزرگوار خود حضرت غوث الاعظم سید عبدالقادر الجیلانی رضی اللہ تعالی عنہم و قاضی محمد لاہوری و شیخ فاضل دہلوی و شاہ جمال رہتاسی و لعل گدا و احمد گدا و شہباز گدا کہ ہر سہ در لاہور اسودہ اند از خلفاے وی اند و وفات وی بتاریخ چہاردہم شوال سنہ یکہزار و ہفتاد و یک است و قبر وی در لاہور است رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید محمد علی بن محمد تارک القادری الکشمیری قدس سرہ او را سہ برادر دیگر بود ند او از ہمہ خورد بود لیکن بعظمت و بزرگی خداداد از ہمہ مہ بود اول بسلسلہ قادریہ از پدر خود بیعت نمود بعد ازان از مشایخ وقت در سلسلہ سہروردیہ و غیرہ فیض یاب شدہ بخطاب پیر سلاسل مخاطب گشت و از شیخ محمد معصوم ابن شیخ احمد سرہندی خلافت طریقہ نقشبندیہ و مجددیہ یافت اہالے کشمیر جملہ ہندو را کہ پیشکار علے مردان خان ناظم کشمیر بود سوختہ بود ند ازین سبب ناظم کشمیر عریضہ بخدمت شاہ جہان بادشاہ فرستادہ بادشاہ جمیع علما و مشایخ کشمیر را طلب نمودہ خدمت سید ہم درمیان ماخوذ شدہ بالاخر بدعاے وے ہر کس از ان بلیہ نجات یافتند وفات وی در سال یکہزار و ہفتاد و دو بودہ قبر وے در کشمیر است رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

سید حمید بن سعید بن فتح محمد بن حاجی ابوبکر بن عبدالقادر الجیلانی اللاہوری قدس سرہ از سادات عظام و مشایخ کرام است جامع علوم ظاہر و شریعت است تمام عمر در ہدایت و ارشاد بسر برد وفات وی سہ دہم محرم سنہ یکہزار و نود بودہ و بمقبرہ آباے خود مدفون گشتہ رحمہ اللہ تعالے خزینہ۔

میر ہاشم منور ابادی قدس سرہ از علماے خلفاے سید محمود منور کشمیری است تحصیل علوم ظاہری از علامہ حیدر کشمیری نمودہ حضرت علامہ دیر اتتبنی ساخت و بفرزندی بنواخت و بعد خود قائمقام خود نمود وفات وی سال یکہزار و نود ہفت ست رحمہ اللہ تعالی خزینہ۔

سید محمد بن عبداللہ الجیلانی الکشمیری قدس سرہ نسب وے بحضرت غوث الاعظم باینطریق میرسد کہ محمد بن عبداللہ بن محمود بن عبدالقادر بن عبدالباسط بن حسین بن حسن بن احمد بن شرف الدین قاسم بن شرف الدین علی بن حسن ثانے بن علی بن شمس الدین محمد بن یحیی بن شہاب الدین احمد بن عماد الدین بن ابوصالح نصر بن عبدالرزاق بن غوث الاعظم سید عبدالقادر

الجیلانی رضی اللہ تعالے عنہم وے اول تجریہ میکند رایند وسیل مناکحت واختلاط با نسوان نداشت اخر
بایما ے غیبی نکاح کرد و بسال یکہزار و نود از تاتار بکشمیر امد و قریب صد کس از عیال وخدام باوی بودند
وی مقتدا ے اہل توکل بود بظاہر ہیچ وظیفے نداشت انچہ از فتوحات میرسید بمستحقین میداد برا ے
فردا چیزے نگاہ نمیداشت باین وطیرہ زندگی میکرد و فیض سلسلہ قادریہ مورو ثی او بود و سوا ے
ان از مشایخ سہروردیہ کردیہ بمقام کشمیر فیض یافت وفات وے در سال یکہزار و یکصد و ہفدہ
رحمہ اللہ تعالے نزینہ۔

سید طاہر بن الحسین بن عبد الرحمن الاہدل از بیدی قدس سرہ ہو الولی الشہیر السید
الشریف العلامۃ ذو الولایۃ والامامۃ الحافظ الضابط مسند الدنیا مالک ازمۃ الشرف العلیا محدث
الدیار الیمانیہ وفقیہا باجماع البریہ ولادت او در سنہ نہصد وچہار و وفات او روز چہار شنبہ ہفدہم
ربیع الاول سنہ نہصد ونود وہشت (برین تقدیر عمر او نود وچہار سال بودہ) و قبر او بشہر زبید بباب
سہام نزدیک مشہد شیخ ضیاء دست والبیع واین زیاد وطبندادی وغیرہم از مشایخ او ند رحمہ اللہ
تعالے اعراس از نور السافر۔

سید عبد الرحیم بن عبد الرزاق بن غوث الاعظم عبد القادر الجیلانی قدس سرہ کنیت
او ابو القاسم است محدث وفقیہ بودہ وسماع حدیث از ابو بکر باقی علم دین از ابو الفتح بن عبد الباقی بن احمد
وغیرہ نمودہ وفات وے سابع ربیع الاول سنہ ست وستمایہ بودہ و قبر وی بباب حرب بغداد
است رحمہ اللہ تعالے اعراس از بہجۃ الاسرار

سید عبد اللہ بن علی بن عبد اللہ عیدروس قدس سرہ ہو السید الکامل العالم العامل
فخر السادات العیدروسیہ ونقطہ پرگار سادات علویہ تولد لیلۃ الخمیس خامس عشر ربیع الاول سنۃ
خمس وثلثین وماتیۃ الف وقبر وے در سورت است وتاریخ وفات او مولانا علی شاطری
وسید عارف عبد اللہ بن جعفر بہر از لفظ تنعم فی الجنات برآوردہ اند وقصیدہ طویلہ سید مدہ در
مدح او گفتہ وتلمیذ ومرید وے سید علوی بن شیخ باعبود در قصیدہ طویلہ از لفظ فخر الاکابر استخراج
نمودہ رحمۃ اللہ تعالے اعراس

سید عمر بن عبد الرحیم الحسینی البصری المکی الشافعی قدس سرہ ہو السید الجلیل ذو المجد الاثیل

والافاضل الاثیل علامۃ المحققین شیخ الاسلام والمسلمین شمس المعارف والعلوم ترجمان المنطوق والمفہوم المتفق علی امامتہ والمجمع علی ورعہ وجلالتہ وفات وی وقت اذان ظہر در مکہ معظمہ روز پنجشنبہ بست ہفتم ربیع الثانی سنہ یکہزار دسے وہفت است شمس الدین رملی واحمد بن القاسم عبادی وغیرہما مشائخ اویند وشیخ عبد الصمد بن سعید باتیشر وشیخ علی بن جمال وغیرہما تلمیذ اویند رحمہ اللہ تعالی اعراس از عقد الجواہر

سید اسعد البلخی المدنی قدس سرہ او وشیخ العارف احمد الشناوی در تحقیق وتوفیق ہمسر در ہندستان بودند وہر دو از سید صفۃ اللہ اخذ نعمت نمودند واو از سید روح اللہ وسید اسعد را کتابے است بر نصوص محمد بن اسحاق القونیوی کہ بر وضوح منہج قویم دی دلالت میکند وفات او روز شنبہ دوم ربیع الثانی سنہ یکہزار وچہل در مدینہ منورہ بنوع امراہ رحمہ اللہ تعالی اعراس از عقد الجواہر

سید محمد بن باعلوی بن محمد بن ابی بکر بن باعلوی بن احمد بن ابی بکر بن عبد الرحمن السقاف المکی قدس سرہ ہو امام المرشدین واستاد الاستاذین شیخ الاسلام والمسلمین العارف باللہ الداعی الی رب العالمین غوث الندا وغیث اللہ او در زمان خود ہمچون جنید در علم طریقت ومانند غزالی در شریعت ومثل ابن عربے در علم حقیقت بود ولادت او در بندر شحر در سنہ یکہزار ودو بود ووفات او بمکہ معظمہ بعد نماز جمعہ چہاردہم ربیع الثانی سنہ یکہزار وہفتاد ویک بود (بریں تقدیر عمر او شصت ونہ سال بودہ) اخذ علم نمود از سید ناصر الدین احمد وفقیہ علی وچند دیگر از سادات تریم واز سید عبد اللہ بن علی صاحب وہط کہ نیکوترین صورت او را تربیت نمود وپسترہا دوست نمود بحرمین شریفین ودر ایجاد دست رس کامل یافت وخلایق بسیار بوی رجوع اورند ودی دوام مستعد بود بے بر خیر وبجز از طاعت یکساعت ہم مشغول بغیر نبودے ودفن او بروز شنبہ در ناحیہ قبر ام المومنین خدیجہ الکبری بودہ وقت اشراق رحمہ اللہ تعالے اعراس از عقد الجواہر

سید احمد بن ابی بکر بن سالم بن احمد بن شیخان العلوے المکی قدس سرہ وی سید جلیل وعارف باللہ واز اولیاے صالحین ست واخذ علم از پدر خود واز علماے عصر خود در حرمین نمودہ ووفات او روز جمعہ ہفدہم ربیع الثانی سنہ یکہزار وہفتاد ویک در مکہ بودہ وقبر او در معلاۃ بمقبرہ بنے علوی است رحمہ اللہ تعالی اعراس از عقد الجواہر

سید عبد الرحمن بن احمد بن عبد الرحمن المبیض باعلوی قدس سرہ ہو السید العلامۃ الصوفی

توفے سادس جمادی الاول سنہ احدی والف بہ بندر شجر قبرہ بہ معروف بہ زیارت و تبرک بہ رحمہ اللہ تعالی اعراس

سید صبغۃ اللہ بن روح اللہ الحسینے المدنی قدس سرہ ہو السید الجلیل قطب مدار الراسخین فی العلم و اعمل الفحول و قطب اہل الاشارات و الالمام الاصول جبل عرفات العرفان و جبل مستعصم رحال العطف و الحنان خلق از اہل سلوک ازوی مستفید گشتند مولانا سید مرزو سید اسعد بلخی و شیخ احمد اشنادی بہرہ وافر از فیض او بردا شتند کتاب باب الوحدۃ و رسالہ ارائۃ الدقایق فے شرح مرآۃ الحقایق از مصنفات اوست وفات او السابع و العشرین من جمادی الاولے سنۃ خمس عشر و الف و مدینہ منورہ بودہ رحمہ اللہ تعالی اعراس از عقد الجواہر

سید احمد بن حسین بن عبد اللہ العیدروس التریمی قدس سرہ ہو الشیخ الکبیر العارف باللہ و الولے الشہیر العلامۃ دی از سادات مشایخ طریقت است وفات یافت در ہفتم جمادی الاولے سنہ ثمان و ستین و تسعمایہ در تریم رحمہ اللہ تعالے اعراس از نور السافر

سید عبد اللہ بن محمد بن عبد الرحمن الاسقع الفقیہ باعلوی المکی قدس سرہ ہو السید الولے العارف باللہ الصالح المجذوب الشریف دوے از اولیاے عارفین و مجذوبین صاحب کرامت مناقبش خارج از حد حصر است و مواہبش در عالم منتشر و عبد اللہ عیدروس در حق دوے گفتہ اما عبد اللہ بن محمد فلہ نوبۃ تضرب فے السماء و نوبۃ تضرب فے الارض توفی ثامن عشر من جمادی الاولی سنہ اربع و سبعین و تسعمایۃ رحمہ اللہ تعالی اعراس از نور السافر

سید عبد اللہ بن باعلوی بن الفقیہ المقدم محمد بن علی باعلوے التریمی قدس سرہ ہو السید الجلیل العالم العامل العارف الولے الکامل ولادت او سنہ اربعین و ثمان و تسعمایہ و وفات او یوم الاربعاء رابع عشر جمادی الاولے سنہ احدی و ثلثین و سبعمایۃ و عمر دوے نود و پنج سال یا قریب بان بودہ قبر دی در تریم ست رحمہ اللہ تعالے اعراس از کتاب الغرر

سید محمد بن عبد العزیز بن غوث الاعظم سید عبد القادر الجیلانے قدس اللہ اسرارہم تولد فی بغداد سابع جمادی الثانے سنہ اثنین و ثلثین و ستمایۃ رحمہ اللہ تعالی الاعراس از سبحۃ الاسرار

سید شیخ بن عبد الرحمن السقاف باعلوی قدس سرہ او سید و عارف باللہ ست

از پدر خود و از دیگران تربیت یافت و وفات وی چهارم جمادی الاول سنه سبع وعشرین وثمانمایه بوده وقبر وے در زنبل ست زیارتگاه عام ست رحمه الله تعالے اعراس از کتاب العزر

سید شیخ بن عبد الله بن شیخ بن عبد الله بن شیخ بن عبد الله العیدروس دولت ابادی قدس سره هو السید الجلیل العلامة الشریف وفات وی روز شنبه پنجم رجب سنه یکهزار وچهل ویک وقتیکه بعزیمت دولت اباد از شیول سفر کرده بود پس نعش او را در دولت اباد برده هشتم رجب دفن نمودند وکتاب سلسلة از تصنیفات او است رحمه الله تعالی اعراس

سید شیخ بن باعلوی بن عبد الله باعبود باعلوی قدس سره وے سید جلیل ست وعالم عامل وعارف بوده از طبقه سید احمد بن عمر المذون ست وفات وی نزدیک مشهد حمزه رضی الله تعالے عنه دوازدهم رجب سنه یکهزار ویکصد ویست بوده شب حیاکه جمع میشوند دران اهل حریز برائے زیارت مشهد مذکور وشیخ حرم اجازت داد که دفن او هم انجا شود لیکن سادات ال باعلوی بدان راضی نشده حسب وصیت او نعش او را در مدینه پرده در بقیع نزد قبه اهلبیت دفن نمودند رحمه الله تعالے اعراس

سید احمد شیخان باعبود المکی قدس سره هو السید الجلیل الشریف ذو الحسب البارع المنیف ولادت او در بندر مخا بود وے از اکابر مشایخ صالحین واولیاے کاملین بوده حاتم زمان در کرم وجود وپهلوان وقت در علم وعفو وی قدس الله سره برائے اکثرے از اصحاب خود نقد ولباس سالانه مقرر داشت وحق تعالی او را در تجارت چنان برکت عطا فرموده که صاحب املاک ودولت گردید ودر مکه سکونت ورزیدی نا بنیا شده بود بعد ازان بزیارت پیغمبر صلی الله علیه وسلم رفت ونجدست یکی از اولیا که حضرت نبی را بخواب دیدی در رسید ودرخواست که از حضرت رسالت پناه برسد که زیارت او مقبول شد یا نه بشرط مقبول شدن درخواست نماید که یک چشمش بنیا شود پس یا التماس ان ولے از حضرت نبے ارشاد شد که زیارتش مقبول ست ودو چشمش بنیا خواهد گشت همچنان شد که حضرت رسالت فرموده بود وفاتش روز جمعه ثامن رجب سنه خمس واربعین والف در جده بوده بعد ازان پسرش سید سالم نعش او را در مکه اورده در مقبره ال باعلوی بمعلاة دفن نمود رحمه الله تعالی اعراس از عقد الجواهر

سید عبد السلام بن عبد الوہاب بن غوث الاعظم عبد القادر الجیلانی قدس سرہ ولادت اولیلۃ ثامن ذی الحجہ سنۃ ثمان واربعین وخمسمایۃ ووفات وی ثالث رجب سنۃ احدی عشر وستمائۃ وہمان روز در بغداد ودر مقبرہ حلبہ مدفون شد کذا فی الاعراس نقلا عن بہجۃ الاسرار وی رحمہ اللہ عالم متقی ومتورع بود اخذ علم وطریقت از پدر عالیقدر خود نمود وازوی اولاد وی وغیرہم نمودند وتا بود بر جادہ شریعت مستقیم بود رحمہ اللہ تعالے۔

سید علوی بن محمد الحداد با علوی والد عبد اللہ الحداد قدس سرہ توفی لیلۃ الاثنین غرہ رجب سنۃ اثنین وسبعین والف رحمہ اللہ تعالی اعراس از غایۃ القصد والمراد فی مناقب عبد اللہ الحداد

سید عبد اللہ بن شیخ بن عبد اللہ العیدروس التریمی قدس سرہ ہو السید الجلیل العارف باللہ از کبار اولیا اللہ بود ولادت او در سنہ ہشتصد وہشتاد وہفت ووفات او شب چہار شنبہ چہاردہم شعبان سنہ نہصد وچہل وچہار بتریم بودہ وہمانجا مدفون شد رحمہ اللہ تعالی اعراس از نور السافر

سید احمد بن شیخ العیدروس التریمی قدس سرہ وی عارف کامل وصاحب احوال باہر وکرامت ظاہر بود واز اجلہ سادات ست ولادت او در بلدۂ تریم روز شنبہ بماہ جمادی الاخر سنہ نہصد وچہل ونہ ووفات او روز جمعہ ہفدہم شعبان سنہ یکہزار وبست وچہار در بندر بروج واقع شدہ ودفن او در ہمانجا در صحن خانہ گشتہ رحمہ اللہ تعالی اعراس از نور السافر

سید عبد اللہ بن محمد با علوی المدنی الملقب الحضرمی قدس سرہ وی عالم کامل وولی وعارف بودہ ولادت او در بلدہ تریم کہ شہر بست از شہرہای حضرموت در سنہ یکہزار وپانزدہ ووفات وی روز چہار شنبہ اول شعبان سنہ یکہزار وہشتاد ویک در مدینہ بودہ ووی در بلدۂ مسقط بحد بلوغ رسیدہ قرآن واندکے از فقہ ورس گرفت وبعدہ بمکتب قوم (ظاہرا ام او از قوم صوفیہ است) مشغول شد ودر طاعات کوشش بلیغ نمود واز گروہی از علمائے شہر تریم کہ گوش وہر شل ایشان نشنیدہ وچشم فلک ہمتائے ایشان ندیدہ اخذ نمود واکثر ملازمت صالحین ومصاحبت عارفین کردی بعدہ قصد حج بیت اللہ الحرام وزیارت پیغامبر علیہ الصلوٰۃ والسلام کرد وبجاورت مدینہ اختیار نمود در رباط العشرہ را وار ہجرت خود قرار داد ودر وسط حجرہ از مردمان منزوی شد وسیوای خواص از جمیع

خلایق ترک ملاقات گفت روزے در روضۂ خیر الانام علیہ الصلوٰۃ والسلام قندیلی کہ بالای قبر شریف
او یزان بود در میان عاطۂ قبر فرو افتاد چون در مدینہ دران زمان ازو ے فاضل تری نبود لاجرم
باستصواب واتفاق اہل مدینہ و فرمان سلطان او مخصوص شدہ قندیل را برابر رحمہ اللہ تعالے
اعراس از عقد الجواہر

سید حسین بن المحقق سید محمد بن محمود الکرمانے قدس سرہ وی جامع کمالات ظاہری و باطنی
بودہ و در لطایف و ظرایف بے نظیر بود و در خدمت سلطان المشایخ (نظام الدین) تربیت یافت
واز دوست ترین مریدان او بود و سلطان المشایخ چون قریب بمرگ رسید سید حسین را خلیفہ خود کرد و برائے
او اجازت نوشت و علما و سلاطین بعد ملاقات سلطان المشایخ بسوی او رفتہ جمال یوسفے او را مشاہدہ
مینمودند واز فیوضات و امدادات وی استمداد می کردند وفات وی بست و یکم شعبان سنہ ہفتصد
و پنجاہ و دو بودہ رحمہ اللہ تعالی اعراس از مرات الاسرار

سید محمد بن علی بن علوی بن الفقیہ المقدم محمد بن علی باعلوی الشہیر بولی الدولۃ قدس
سرہ وی عارف و قطب است وفات وے روز دوشنبہ دہم شہر شعبان سنہ ہفتصد و شصت
و پنج بودہ اعراس از کتاب العزر

سید مصطفی بن عمر بن عبد اللہ بن عیدروس قدس سرہ وی سید سادات کرام و واسطہ عقد
کمال بدیع انتظام ست و عالم و عامل و عارف و زاہد بودہ وفات وے شب شنبہ سنہ یکہزار و یکصد
و پنجاہ و نہ در بندر سورت اتفاق افتادہ رحمہ اللہ تعالے اعراس

سید احمد بن علوی بن المعلم محمد بن علی مجدب باعلوی التریمی قدس سرہ وی سید جلیل
و شریف و وے صالح و عابد و زاہد است و وی شدت ورع و تقشف داشت و او را در زہد
و تقلل از دنیا حکایات است کہ شاید در اولیای کبار مثل ان یافتہ نخواہد شد و ایشانرا سوائے
سبقت زمانے دیگر ہیچ فضیلت بروی نبود و از جملہ کرامات اوست کہ چون بحج میرفت مردمان دیدند
کہ از اب دریاے شور می نوشد چون بقیہ اب ظرف او نوشیدند شیرین یافتند و قریب موت او
جذبۂ حق چنان باو رسید کہ از خود رفت و عقل او مختل گشت مگر حسب عادت نماز گزاردی و بعد ازان
از غایت غلبۂ عشق بمقتضاے انما تولوا فثم وجہ اللہ اکثر چنان بودی کہ بغیر سمت قبلہ نماز گزاردی

وچہار روز باین حالت بودہ روز شنبہ سیزدہم رمضان سنہ نہصد و ہفتاد و سہ در بلدہ تریم ارتحال نمود رحمہ اللہ تعالے اعراس از نور السافر

سید شیخ بن عبد اللہ بن شیخ بن عبد اللہ العیدروس التریمی الاحمد ابادی قدس سرہ وی عالم و عارف و صاحب کرامت است و کتاب عقد النبوی فی مناقب بنی باعلوی از جملہ تصانیف اوست و علامہ حمید بن عبد اللہ السندی در مناقب او کتابی تالیف نمودہ و علامہ احمد بن علی الیسکرے المکی در کتاب نزہتہ الارواح و التعوین ذکر وی نمودہ ولادت او در بلدہ تریم در سنہ نہصد و نوزدہ و فات وی پنجم رمضان سنہ نہصد و نود در احمد اباد بودہ در صحن خانہ خود مدفون گشتہ و بالای قبر او قبہ عظیم ست رحمہ اللہ تعالے اعراس از نور السافر للسید عبد القادر کہ پسرش بودہ

سید عبد الرحمن بن احمد شہاب الدین بن عبد الرحمن بن علی العلوی التریمی قدس سرہ وی عالم و فقیہ و عارف و جلیل القدر است از جمع غفیر اخذ فقہ و تصوف نمود و ملازمت والد خود بر خود لازم گرفت مردمان برای اخذ علم از جمیع اطراف رو بسوی وی اوردند و فتوی ہای مشکل پیش وی می اوردند و او باحسن وجوہ حل بیان می کرد و سوای این محاسن وی بسیار است وفات وی روز دوشنبہ چہاردہم رمضان سنہ یکہزار و چہاردہ بودہ و در مقبرۂ تریم مدفون گشتہ رحمہ اللہ تعالے اعراس از عقد الجواہر

سید عبد اللہ العیدروس بن ابی بکر بن عبد الرحمن السقاف باعلوی التریمی قدس سرہ وی سید شریف و وے است عمرش پنجاہ و پنجسال بود ولادت او در عشرۂ اول ذی الحجہ سنہ احدی عشر و ثمانمائہ و وفات او قبل زوال روز یکشنبہ دوازدہم رمضان سنہ خمس و ستین و ثمانمائہ است و قبر او در تریم زیارتگاہ خلق است رحمہ اللہ تعالے اعراس از کتاب الغرر

عبد اللہ بن محمد بن احمد الشاطری باعلوی قدس سرہ وے از اکابر خلفا و مریدان خال خود سید علی بن عبد اللہ العیدروس است و در جمیع علوم ظاہری و باطنی از وی انتفاع عظیم گرفت وفات وے اخر در سہ شنبہ پنجم رمضان سنہ یکہزار یکصد و سی و سہ و شب چہارشنبہ قریب قبہ خال خود مدفون شد رحمہ اللہ تعالی اعراس

سید علی بن عبد اللہ بن احمد العیدروس السورتی قدس سرہ وی عالم و وے است و برا علامہ میگویند و صاحب بندر سورت است تاریخ ولادت او از لفظ شمس مشرق یعنی سنہ یکہزار و چہل و پنج

وعمرش از لفظ همام یعنی هشتاد وشش سال و وفات او از لفظ بحر الفضایل باگر غاب مولانا که سنه یکهزار ویکصد وسی ویک باشد می برآید و وفات او شب دوشنبه هیجدهم شوال سنه مذکور بوده رحمه الله تعالے اعراس

سید ابوبکر بن عبد السید العید روس التریمی العدنی قدس سره وی سید کبیر وعلم شهیر است واز اکابر اولیاست بلکه قطب زمان خود بوده از شرق تا غرب جمله عارفین شاهد اینمعنی اند ولادت او در سنه هشتصد وپنجاه ویک در بلدهٔ تریم و وفات او شب سه شنبه چهاردهم شوال سنه نهصد وچهارده در عدن بوده و قبرش در انجا مشهور است مردمان از دور و از بزیارت او می ایند رحمه الله تعالے اعراس از نور السافر

سید نور الدین علی بن عبد السید بن احمد بن ابوالحسن علی السهمود قدس سره کنیت وی ابوالحسن ست از اکابر علمای محدثین ست شیخ عبد الحق محدث دهلوی در بسے از مقامات از وی استدلال نموده خصوصاً در جذب القلوب الے دیار المحبوب قدم بر قدم او رفته و در لفظ سمهود اختلاف ست سمهود یا سمنود و نون قبل میم است در اعراس همین دو قسم گفته شیخ عبد الحق در جذب القلوب سمهود و سمنود و نون را بعد میم همین دو قسم گفته والله اعلم در اعراس از نور السافر نقل نموده که وی نزیل مدینه و عالم ان بود و کتاب جواهر العقدین فی فضل الشرفین و کتاب وفا الوفا فی اخبار دار المصطفی و کتاب الخلاصه فی اخبار دار المصطفی و غیران از مصنفات او است ولادت او در صفر سنه هشتصد وچهل وچهار و وفات او روز پنجشنبه هیجدهم ذی القعده سنه احدی عشر وتسعمایه بوده برین تقدیر بعمر عزیزش شصت ونه سال و ده ماه باشد اعراس میگوید مولف گوید کتاب عقد الفرید فی مسائل التقلید تصنیف اوست و دران کتاب تقلید شخصی را باطل ساخته رحمه الله تعالے

سید عبد السید بن شیخ بن عبد السید بن شیخ بن عبد السید العید روس التریمی قدس سره

کنیت او ابو محمد ست هو السید الجلیل بحر المعارف والاسرار ومطلع شمس الانوار وصاحب الاشارات الدقیقه والعبارات الرشیقه شیخ الطریقین امام الفریقین ولادت او بسنه نهصد وچهل وپنج در تریم و وفات او هم در تریم در روز پنجشنبه چهاردهم ذی القعده سنه یکهزار ونوزده در مسجد نماز عصر بوده و نماز جنازه او بعد نماز جمعه خوانده شد و در مقبرهٔ تریم قریب مسجد او که نور نام دارد مدفون شد رحمه الله تعالے اعراس از عقد الجواهر والد

سید احمد الہادی بن عبد الرحمن بن شہاب الدین باعلوی الترمی قدس سرہ ہو السید الجلیل امام المنقول والمعقول العلم فی الفروع والاصول وے الد بلاربب ونزاع الملزم نفسہ التنفیس بالطاعۃ للہ عزوجل والخضوع لدیہ والانقطاع ولادت او در تریم بود بحرمین شریفین رفتہ در تکہ متوطن شد وتا در انجا مقیم بود بملازمت سید عمر بن عبد الرحیم البصری وشیخ احمد علان قیام نمود و وفات او صباح روز شنبہ ہشتم ذی القعدہ سنہ یکہزار وچہل وہفت بوقوع امد ودر معلاۃ بحوطہ سادات بنے علوی مدفون شد رحمہ اللہ تعالے اعراس از عقد الجواہر۔

سید سالم بن احمد بن شیخان باعبود باعلوی المکی قدس سرہ وے سید جلیل وعارف باللہ ہست وفات وے چاشتگاہ روز یکشنبہ نہم ذی القعدہ سنہ یکہزار وچہل وشش بودہ و درمعلاۃ نزدیک قبر پدر وجد خود مدفون شد (ووے اخذ طریقت از شیخ احمد بن علی الشناوی کہ از کمل مشایخ بود نمودہ چنانچہ در ذکر شیخ احمد مذکور است) افاض اللہ علیہم الرحمۃ اعراس از عقد الجواہر

سید نعمت اللہ الہندی المکی قدس سرہ وے سید جلیل وعارف باللہ است وے در سنہ یکہزار وچہاردہ از ہند بمکہ رسیدہ بجاورت بیت الحرام قیام نمود وسالے چند در سجدہ و سکوت بسر برد بالاخر در شعب عامر استقامت نمود ومناکحت فرمود وانجا او را چند پسر متولد شد وعوام الناس وطایفۂ اناث معتقد وے گشتند وچون از کسے چیزے میخواست وانکس وی را نمیداد میگفت برای تو تپ میفرستم پس آنشخص بتپ لاحق میشد وفات وے شب پنجشنبہ سیزدہم ذی القعدہ سنہ یکہزار وچہل وہفت در مکہ بودہ وبجوار خود در شعب عامر مدفون شد رحمہ اللہ تعالی اعراس از عقد الجواہر

سید زین الدین بن عبد اللہ بن عبد الرحمن بن احمد باحسن باعلوی الترمی قدس سرہ جد وی مشہور است بجمل اللیل وے سید جلیل وعارف باللہ ست ووے در قریہ رودغ از اعمال تریم متولد شد وباجازتے از اولیای صالحین منجملہ ایشان جد مادری خود سید عقیل بن محمد باحسن صحبت داشت وسید محمد العیدروس صاحب سورت از جملہ مشایخ او است بعد حج کردہ ودر مدینہ منورہ اقامت نمودہ وہمدران اوقات در بقیع مدفون شد ووی ہیچ از مال دنیا پیش خود نداشتے بلکہ ہر انچہ بوے رسید بالفور خرچ نمودی وبخششہای فراوان کردی ونعمت بیحساب از عالم غیب بوی میرسید ووفات وی ششم ذی القعدہ سنہ یکہزار وپنجاہ وہشت بودہ رحمہ اللہ تعالی اعراس از عقد الجواہر

سید محمد بن علی بن عبد الله بن محمد بلفقیه باعلوی الیعدروسے المکی قدس سره وی سید جلیل و عارف بالله است بمکه متولد شد و هم درانجا بحد رشد رسید و پدرش و برادر تربیت نیکو نمود و از و فایین و خزاین پیش خود داشت بوے عطا فرمود و دے باکابر عصر صحبت داشتے و بزرگان نیز محبت وے می آمدند و از دست برکت او استمداد می خواستند و وی سرگروه صاحبدلان بود وفات وی بمکه بعد نماز جمعه حادی عشر ذی القعده سنه یکهزار و شصت و شش بوده رحمه الله تعالی اعراس از عقد الجواهر

سید عبد الرحمن بن احمد بن محمد بن عبد الرحمن بن احمد بن علی الادریسی المغربی الملقب بالمحجوب قدس سره وی سید عارف و صاحب کرامات است دے در سنه یکهزار و چهل لقصد حج در مکه آمد و مجاورت انجا اختیار نمود بعده بقصد ملاقات اولیا و زیارت قبور اصفیا بمین رفت و انجا با سید عبد الرحمن بن عقیل باعلوی صاحب مخا و بسیارے از اولیا الله ملاقات کرده بمکه مراجعت نمود و سکونت انجا اختیار فرمود و ملاذ اهل اندیار و ملجاے مسافرین هر اقطار گردید و براے هر خاص و عام طعام لذیذ مهیا میساخت و اکثر از مملکت هند و مغرب و شام نذرها برای وی مے آمد و وی آنرا خرچ فقرا نمود و مردمانرا بحال و مقال خود بسوی خود میخواند و خود در همه اوان تابستان و زمستان خود یک پارچه دتاج و پایجامه و کفش دیگر هیچ نمی پوشید اما بالباسهاے فاخره و نقد بسیار بدیگران عطا نمود و ویرا کرامات بسیار ست ولادت او در مغرب سنه یکهزار و بست و سه و تاریخ ورود او در مکه در سنه یکهزار و چهل و سه که عمر او انوقت بست سال بود و وفات او روز چهارشنبه هفدهم ذی القعده سنه یکهزار و هشتاد و پنج که عمر او شصت و دو سال بود در مکه اتفاق افتاد و قبر او در زاویه سید سالم شیخان که از اولاد او خریده برای دفن خود در انجا وصیت نموده بوده است رحمه الله تعالی اعراس از عقد الجواهر

سید محمد بن غوث الاعظم سید عبد القادر الجیلانی قدس سره وی عالم و متقی است از والد امجد خود و شیخ ابی القاسم سعید بن احمد البناء علم فقه اموخت وفات او بست و پنجم ذی القعده سنه ششصد در بغداد بود و همانروز بمقبره حلبه مدفون شد رحمه الله تعالی اعراس از نزهة الاسرار

سید غیور الدین علوی بن الفقیه المقدم محمد بن علی باعلوے قدس سره وی سید جلیل و عارف بالله و صاحب احوال و کرامات است وفات او روز جمعه دوم ذی القعده سنه ششصد

وشصت و نبوده رحمه الله تعالے اعراس از کتاب الغرر و کتاب المشرع

سید شجاع الدین عمر المحضار بن عبد الرحمن السقاف علوی التریمی قدس سره وی سید جلیل و عارف بالله است وفات او در سجدهٔ نماز ظهر روز دوشنبه دوم ذی القعده سنه هشتصد و هشتاد و سه و قبر شن بجنان بشارز تریم مزور مشهور است و کرامتش عظیم است رحمه الله تعالے اعراس از مشرع و غرر

سید عبد الله بن القطب الفقیه المقدم محمد بن علی باعلوی قدس سره وی سید جلیل و عارف بالله است وفات او شب دوشنبه دهم ذی القعده سنه هشتصد و شصت و دو بوده رحمه الله تعالے اعراس از کتاب الغرر

سید عبد الله بن علوی بن محمد الحداد باعلوی التریمی قدس سره وی سید جلیل و امام و عارف بالله است و مناقب او بسیار است ولادت او شب دوشنبه پنجم صفر سنه یکهزار و چهل و چهار که از لفظ ولد تبریم امام کریم مستفاد میشود بوده و عمر او هشتاد و هشت سال و نه ماه است که از لفظ دله جله برآید و وفات او بمدینهٔ تریم بعد گذشتن ثلث اول شب شش شنبه هفتم ذی القعده سنه یکهزار و یکصد و سے و دو که از لفظ شمس الکرامات مستنبط میشود بوده رحمه الله تعالے اعراس از کتاب غایة القصد و المراد فی مناقب عبد الله الحداد

سید محمد بن عبد الله العیدروس التریمی قدس سره وے سید جلیل و شریف و علامه و عارف بالله است ولادت او در بلدهٔ تریم سنه نهصد و هفتاد بوده و وی در سنه نهصد و هشتاد و نه در بندر سورت آمد و قبه او در مسجد کبیر جدید شریفش شیخ عیدروس بر بندر سورت بنا نهاده بود مشهور است و دعاے مردمان دران مستجاب میشود و وفات او شب شش شنبه هفدهم ذی الحجه سنه یکهزار و سی در بندر سورت بوده رحمه الله تعالے اعراس از عقد الجواهر

سید ابو بکر بن سالم بن عبد الله بن عبد الرحمن بن عبد الله بن السقاف باعلوی التریمی قدس سره وے سید کبیر و ولے مشهور است و بر ولایت او اجماع و اتفاق گشته مردمان از اطراف بزیارت او می آیند و وی از مشایخ افراد بود و عالمی از برکات او منتفع گردیده وفات او شب یکشنبه بست و هفتم ذی الحجه سنه نهصد و نود و دو در قریه عینات که بفاصلهٔ نیم مرحله از تریم است بوده رحمه الله تعالے

اعراس از نور السافر۔

سید محمد بن علی الباعلوی الملقب بالنقیب المقدم الترمذی قدس سرہ ہو القطب الوجود البکر الشاملۃ الکل موجود بحر المعارف والجود اویس زمانہ وبایزید عصرہ واوانہ ذوالاحوال الفاخرۃ والکرامات الباہرۃ والکمالات الظاہرۃ وفات او شب شنبہ سلخ ذی الحجہ سنہ ششصد وپنجاہ وسہ بودہ قبر او بمقبرۂ تریم زیارتگاہ عظیم ست وحوائج مردمان را تریاق مجرب ست رحمہ اللہ تعالیٰ۔ اعراس از کتاب العزر

سید محمد بن حسن المعلم بن علی بن محمد بن علی المقدم المشہور بالنبیہ وصاحب وغہ قدس سرہ وے سید جلیل وعارف باللہ است وفات او شب دوشنبہ ہفدہم ذی الحجہ سنہ ہشت صد وچہل وپنج بودہ بمقبرۂ تریم مدفون شد رحمہ اللہ تعالیٰ اعراس از کتاب العزر ودر کتاب العزر ذکر او دراز است۔

سید عطاء اللہ بن فضل اللہ بن عبد الرحمن الشیرازی النیشاپوری المعروف بجمال الدین المحدث قدس سرہ وی از مشاہیر محدثین است سلفا وخلفا وآباوابناے او نیز محدث بودہ اند روضۃ الاحباب فی سیر النبی والآل والاصحاب سہ جلد ضخیم واربعین فی مناقب امیر المومنین وشرح صحیح مسلم وغیرہ از مصنفات اوست تمامی اوقات عزیز خود را بتدریس طلبہ وتصنیف کتب معتبرہ ووعظ ونصیحت وعزلت نشینی وخلوت گزینی صرف نمودہ روضۃ الاحباب کتابیست جامع کہ مثل آن کتابی مبسوط در سیر مصطفوی ومرتضوی واولاد کرام ایشان از نظر راقم حروف نگذشتہ وخود در آخر جلد اول بمخاطبہ سید کائنات صلی اللہ علیہ وسلم مے گوید

چہ گویم یا رسول اللہ از ین بیش	کہ من عاجز شدم زین گفتہ خویش
تو میدانے کہ از اہل سیر کس	چنین جمعے نکرد الا من و بس

غیاث الدین محمد در حبیب السیر آوردہ کہ امیر جمال الدین عطاء اللہ سلمہ اللہ وابقاہ سدہ سنیہ اش ملاذ طوائف اکابر واشراف است وعتبہ علیہ اش مجمع اعاظم اولاد امجاد خیر الانام لوح ضمیر منیر مہر تنویرش مطرح اشعۂ انوار اسرار کتب الٰہی وصحیفہ خاطر عالی مآثرش مہبط لوامع حقائق اخبار حضرت رسالت پناہی گنجینہ سینہ اش بجواہر زواہر علوم مشحون وعقود درر کلمات در مخازن باطن خجستہ میامنش مخزون نیر شمائل نبوی از شارق جمال خجستہ مآلش طالع وشعشعۂ آثار فضائل مرتضوی از مطالع خصائص علم وکمالش لامع رای عالم آرایش کشاف اسرار معالم تنزیل وطبع مشکلکشایش حلال معضلات مواقف تاویل۔

زبانش مظہر اسرار تحقیق	ضمیرش مظہر انوار تدقیق

جمالِ دین مزین زاہتمامش	علومِ شرع حاصل از کلامش
زتوضیح بیانش گشتہ روشن	براہلِ علم ہر مشکل زمرفن

وآنحضرت مانندِ عمِ بزرگوارش امیر سید اصیل الدین در علم حدیث بی نظیر آفاق گشتہ و در سائر اقسام علوم دینیہ وانواع فنون یقینیہ از محدثان باستحقاق در گذشتہ چند سال در مدرسہ شریفہ سلطانیہ در گنبدے کہ حالا مقبرۂ حضرت خاقان منصور ست و در خانقاہ اخلاصیہ بدرس وافادہ اشتغال داشتند و در ہر ہفتہ یک نوبت در مسجد جامع دار السلطنۃ ہرات بقلم ہدایت ازلی رقم ارشاد نصیحت برانواح خواطر اعاظم اشراف واکابرے نگاشتند اما الحال بنا بر سبب عزلت و گوشہ نشینی باستمال این امور التفات نمی نمایند و تمامی اوقات مخجستہ ساعات را مستغرق طاعات و عبادات ساختہ باذکار مشروبات اخروی مشغولی مے فرمایند سلاطین انام و حکام اسلام باتمام ارادت و اعتقاد ملازمت آنحضرت را بر ذمہ ہمت واجب می دانند و در ترفیہ حال و فراغ بال خدام عالی مقامش طریقہ اشفاق مسئول میدارند بدانچہ می توانند از مولفات فصاحت صفات حضرت نقابت منقبت روضۃ الاحباب فی سیرۃ النبی والآل والاصحاب در اقطار آفاق اشتہار تمام دارد و بلی شبہہ عقل ادراک نظیر آن کتاب افادت مآب در آئینہ خیال محال می شمارد و ولد ارشد امجد آنحضرت امیر نسیم الدین محمد کہ بیک شاہ مشہور شدہ اند ایضاً در تکمیل علوم و فنون سیما علم حدیث بگانۂ زمانہ اند و بموجب تعیین حضرت واقعت انار اللہ برہانہ در مقبرۂ منورۂ مذکورہ قائمقام پدر بزرگوار خویش بودہ بلوازم درس و افادہ قیام می نمایند و زمرہ افاضلیہ ملازمت آن درس نمودہ از نتایج طبع نقاد آن حضرت مستفید و بہرہ مند میگردند۔ و ملا علی قاری در مرقاۃ شرح مشکوۃ گفتہ لما رأیت کتاب المشکوۃ المصابیح الذی الفہ موالنا الجد العلامۃ والبحر الفہامۃ مظہر الحقائق موضح الدقائق الشیخ التقی التقی ولی الدین محمد بن عبد اللہ الخطیب التبریزی الی قولہ لکن لکون ہؤلاء الاکابر غیر حفاظ الحدیث الشریف ولم یکن فی ایدیہم اصل صحیح یعتمد علیہ العبد الضعیف والشراح ما عتنوا الا بضبط بعض الکلمات وکانت البقیۃ عندہم من الواضحات ما اطمئن قلبی ولا انشرح صدری الا بان جمعت النسخ الصحیحۃ والمقروءۃ المسموعۃ المصرحۃ التی تصلح للاعتماد وتصح عند الاختلاف للاستناد فمنہا نسخۃ ہے اصل للسید اثیر الدین والسید جمال الدین ونجلہ السید میرک شاہ المحدثین المشہورین ازین عبارت ظاہر ست کہ سید جمال الدین محدث از محدثین مشہورین است و افضل وارجح و اوثق است نزد ملا علی قاری از جمیع ازامیہ مذکورین مثل علامہ

شیخ عطیه سلمی و سید زکریا و شیخ علی متقی و بعد فاصله یسیره از عبارت سابقه در اول مرقاة گفته ثم انی قرأت ایضا بعض احادیث المشکوة علی منبع بحر العرفان مولانا عطاء الله اشیرازی الشهیر بمیر کلان و هو قرء علی زبدة المحققین و عمدة المدققین میرک شاه و هو علی والده السید السند مولانا جمال الدین المحدث صاحب روضة الاحباب و هو علی عمه السید اصیل الدین الشیرازی روی انه ادرک من العلماء احدا و ثمانین منهم المولانا الشیخ محمد بن محمد بن محمد الجزری و الشیخ مجد الدین الفیروزابادی و العلامة السید الشریف الجرجانی و سمع منه مولانا نور الدین عبد الرحمن جامی قدس الله سره السامی الی آخره۔

و نیز در مرقاة در شرح حدیث لا تدخلون الجنة حتی تؤمنوا و لا تؤمنوا حتی تحابوا گفته اما نسخ المشکوة المصححة المعتمدة المقروءة علی المشائخ الکبار کالجزری و السید اصیل الدین و جمال الدین المحدث و غیرهم من النسخ الحاضرة فکلها بحذف النون۔

و محمد بن علی بن منصور الشنوانی در رسینه فیما علی الاسانید الشنوانیة در سند کتاب مشکوة میفرماید که مخصص آن اینست که ملا ابراهیم میگوید که شنیدم قدری از شیخ خود عارف بالله صفی الدین مدنی و اجازت داد مرا از شیخ خود ابو المواهب شنوی از شیخین سید غضنفر نهروانی و عبد الرحمن الهاشمی و سید غضنفر از میر کلان از نسیم الدین میرک شاه از والد خود سید جمال الدین محدث از عم خود سید اصیل الدین الی آخر الاسناد۔ و شیخ ابو علی محمد حنفوی در رساله مدارج الاسناد گفته مشکوة المصابیح للخطیب التبریزی از شیخ مذکور است بسندان بسوی شیخ سالم بصری از شیخ ابراهیم کردی از احمد قشاشی از احمد شناوی از عبد الرحمن هاشمی و سید غضنفر نهروانی و سید غضنفر از میر کلان از نسیم الدین میرک شاه از پدرش سید جمال الدین محدث از عمش سید اصیل الدین الی آخر الاسناد و شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة در بسیاری از مقام از روضة الاحباب باستناد نموده و در شرح سفر السعادة نیز در بعض مقام از و استناد کرده

بالجمله این خاندان عالیشان در علو نسب و سمو حسب بی نظیر است از حال این همه اسناد معلوم می شود که همه کسان این خاندان در فن شریف حدیث اشتغال بیشتر داشته اند این خانه همه آفتاب است ۔ مرآت آفتاب چه محتاج صیقل است رحمهم الله

خاتمة الکتاب در ذکر آبای مؤلف دنبدی از احوال پر اختلال او باید دانست که رسم چنان افتاده است که کتاب یکه تالیف یا تصنیف میشود مردمان اول طالب احوال مصنف و مؤلف میشوند لهذا سطری چند در احوال خود و آبای خود بتحریر درآوردم والا قابلیت آن نداشتم که درین کتاب مذکور شویم مسکن این فقیر موضع بوهارست و بوهار قریه است از قرای بردوان و بردوان شهریست از شهرهای ولایت بنگاله که دار الامارت آن کلکته است و بوهار از معماری بر فاصله ده میل واقع است جانب شمال آن و معماری اسٹیشن ایسٹ انڈین ریلویست مابین بردوان و کلکته و اگر از راه دریا خواهند که بوهار بیایند باید که در کلنا از کشتی فرود آیند و کلنا شهریست بر کنار دریای گنگ از کلنا تا بردوان شارع مستقیم است

بوبار بفاصلهٔ چهار ده میل بجانب مغرب کلنادر ثنای همون شارع واقعست و مکان فقیر نیز عین برین شارع است
از کلکته تا کنار هر روز ایمر یعنی جهاز دخانی شد آمد میکند و اگر خواهند که خطی بمؤلف نویسند در بوبار ڈاکخانه بوده است باید که
این نشان نویسند که بمڈاکخانهٔ بوبار متعلقه ضلع بردوان برسد انتساب این کمینه بامام موسی کاظم باین طریق میرسد که
سید صدر الدین احمد ابن کریم الدین احمد ابن کفیل الدین ابن صدر الدین ابن محمد صادق ابن محمد امین ابن محمد هادی
ابن محمد ابن محمد یوسف ابن فتح الله ابن مولانا عبد الحکیم ابن بایزید ابن حمزه ابن سعادت ابن برهان الدین ابن
حسام الحق مانکپوری ابن راجی نور ابن راجی حامد شاه ابن قاسم ابن بهاء الحق ابن شهاب الدین ابن زین العابدین ابن
باقر ابن نظام الدین ابن ابو طالب ابن محمد طاهر بن حمزه بن حمزهٔ امام موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین
بن امیر المومنین علی المرتضی رضی الله تعالی عنهم همچنین در شجرهٔ خاندان خود یافتم و چون آن بتجزیه محض کهنه و دریده
و کرم خورده بود لهذا ابن حسام الدین و سید نور قدری کاغذ کرم خورده است معلوم میشد که فیما بین آن نامهای
چند بوده یا عبارت دیگر مرقوم بود و الله اعلم زوجهٔ امیر المومنین علی مرتضی فاطمه بنت رسول الله صلی الله علیه وسلم
سیدهٔ نساء العالمین است و زوجهٔ سید الشهداء امام حسین شهربانو بنت یزدجرد شهریار آخر ملوک عجم از نسل نوشیروان کسری است
و زوجهٔ امام زین العابدین علی بن الحسین فاطمه ام عبد الله بنت الحسن بن علی و زوجهٔ امام محمد باقر بن علی ام فروه بنت القاسم
بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی الله عنه و زوجهٔ امام جعفر صادق حمیده بربریه ام ولد بوده و زوجهٔ امام موسی کاظم ام ولد
بوده کرازوی حمزه متولد شده سید حسام الحق مانکپوری با دختر نصرت شاه برادر فیروز شاه کدخدا گردیده پرگنه
رهٹی که سالانه کلان پیمه مدخل آنست بوجه جهیز یافته بمقام ازره که از بوبار بفاصلهٔ ده میل بجانب شرقی واقعست
سکونت نمود و بعد ازان چون سلطنت بنگاله بدست سلاطین تیموریه انتقال یافت آن پرگنه نیز ضبط گردید لاجرم
سیدند کور از اتره بجاهای مختلف پراگنده و منتشر شدند بعضی ازان بدلهر رفتند از دلهر سید محمد صادق با دختر خال خود
شیخ کرم الله مساماه ماهی بی بی کدخدا گردیده در بجوار سکونت نمودند و ازوی سید صدر الدین که همنام و جد راقم حروف است
و سید سراج الدین متولد شدند این هر دو برادر نهایت ذی اقبال و جامع صفات حمیده بودند چنانچه از احوال سید صدر الدین
رقمزدهٔ کلک بیان میگردد باید دانست که بعد از سید حسام الحق چند طبقه که بدست شان پرگنه رهٹی بوده بکمال مزه الجای
بسر بردند چون آن جاید از دست شان بدولت و عسرت تنگی پانجاعت راه یافت ناچار سید محمد صادق سید ایشان
پای صبر و رزین قناعت دراز نموده بمحترمی از املاک موروثی که از جای دیگر بهمرسیده گذران اوقات مینمود بعد ازان چون
با دختر خال خود مساماه ماهی بی بی بنت شیخ کرم الله مرحوم کدخدا شد املاک شیخ کرم الله مرحوم نیز بدست آمد آنهم

قدر قلیل بودہای بی بی نہایت عابدہ و صالحہ بود و کثیر الصوم بود چنانچہ از غرۂ رجب تا عید الفطر سہ ماہ متوالی روزہ داشتے بعد عید الفطر ستہ شوال نیز صایم بودی و در ماہ محرم از غرۂ تا عاشورہ دہ روزہ داشتی و در ہر ماہ ایام بیض سہ روز و دو ہفتہ پنجشنبہ و جمعہ دو روز صایم بودی و این ہمہ از زبان بلوغ تا دم مرگ و ازوی فوت نشد الا آنکہ مریض بودی یا ایام معہودۂ ممتنعۂ زنان ازان امر خود را معاف داشتی و ہر شب باخر شب برخاستی و اگر حاجت غسل بودی در گرما و سرما غسل نمودی و تا زمانیکہ شوہر دار بود وقت خواب تا آب غسل مہیا نکردی بر بستر شوی خود نرفتی تا اگر حاجت افتد غسل نماید بعد ازان نماز تجدید گذاردی و بعد نماز تلاوت قرآن مشغول شدی تا صبح دمیدی و بعد نماز فجر بکار و بار خانہ داری مشغول شدی این عادت او نیز مانند صوم او بغیر ایام معذوری ازوی فوت نشد و او پیوستہ آرزوی آن بود کہ حقتعالی پسری ذی اقبال و صالح بوی عطا کند کہ بسبب آن رفع عسرت او گردد و مناجات میکرد کہ خدایا از کرم خود بمن فرزندے سعید و ذی اقبال عطا کن کہ رفع عسرت من نماید و بنظرت طلای مرا طعام دہد این از فضل تو بعید نیست پیوستہ وقت افطار بعد نماز این دعا میکرد

کم نمیگردد از دعا دا تہال	کر و اجابت مستعان ذو الجلال
گر گران و گر شتابندہ بود	عاقبت جوینده یابنده بود
سایۂ حق بر سر بندہ بود	زانکہ جد جوینده یابنده بود

تا آنکہ سید شاہ غلام علی دستگیر ساکن شاہ بازار کہ از مشاہیر مشایخ ازمان و از کاملین اوقت بود اتفاقاً وارد دوہار گشت لب یار کسان دست ارادت بدامن او در از کردند ایشان زوجۂ شوے ہر دو یعنے سید محمد صادق و ماہی بے بے نیز بحلقۂ ارادت او در آمدند ماہی بے بے از شیخ استدعاے دعا برای فرزند خود نمود شیخ گفت امروز ہا حوالت دہید فردا انچہ مقتضاے وقت باشد بعد نماز صبح تبقدیم رسانیدہ خواہد شد ایشان ہر دو منتظر باز شوہر از لاولدی خود کہ پیوستہ ملول مے بودند ملالت شان امشب زیادہ گردید روز دیگر شیخ بایشان بشارت داد کہ اے مادر تو ہمیشہ یک پسر از خدای تعالی بخواستی حق تعالے دعای تو اجابت نمود و یک پسر دیگر از فضل خود تو را ازانی دارد و دو پسر بے ہم عنقریب حق تعالی تو را ازانی دارد و خاطر جمع دار و منتظر لطف ایزدی باش اگرچہ ہر دو ذی اقبال باشند مگر یکے ازان عدیم المثل کہ چشم ہا شل او کمتر دیدہ باشد بوجود ایذا این گفتہ شیخ بطریقے کہ میخواست بدرفت بعد ازان بانگ روزگارے این ہر دو برادر سید صدر الدین و سراج الدین یکے بعد دیگر بوجود امدند بعد ازان سید محمد صادق از ہجران فانی و گذشت ماہی بی بی را بغیر از دو طفل صغیر ہیچ کس نبود با وصف عسرت غم موکی نیز

علاوه ان شد و رکار خود حیران ماند الغرض بسر از تکلیف بسر وقات مینمود تا انکه پسران او سه و چهار سال شدند بخاطر او گذشت که بارے بخدمت شیخ خود برد م و طفلان را نیز سعادت قدمبوسی او حاصل کنانم این گفته و خرچه راه مهیا نموده و مرغ و برنج و غیره اینچه مقدور او بود برای مرشد خود برسم هدیه همراه گرفته پالکی سوار مع طفلان نزد شیخ رسید شیخ بدیدن طفلان او نهایت خوش حال گشته گفت الحمد بعد کار بشما بخیر راست شد بعد ازان دست دراز کرد طفل خورد سراج الدین را خواست که باغوش گیرد سراج الدین تبرسید و نزد شیخ نرفت بعد ازان شیخ دست مبارک بطرف پسر بزرگ صدر الدین دراز کرد او بے تامل باغوش شیخ رفت و از بازوی خود حضرت شیخ را چنان محظوظ کرد که بے اختیار از زبان شیخ برامد که این پسر شیر خصلت است ای مادر این پسر همان پسر موعود و مطلوب است این شیر است مثل او ی در اقبال و جاه کمتر دیده باشند بعد ازان قلمدان با تعویذ مینوشت بدست صدر الدین داد و گفت این قلم در بنگاله و هندوستان بارها بارها بزبان شیخ این الفاظ تکرار یافت الغرض ماهی بے بے از نزد مرشد خود شاد مان و خندان بیرون آمده بخانه خود رسیده بپرورش طفلان خود مشغول شد و منتظر لطف الهی میبود بعد ازان طفلان را بمکتب چو گمریه فرستاد چو گمریه قریه است متصل دهلسر از بوهار بفاصله دو میل واقع است دران قریه ملا صاحبان رئیس انوقت بودند و اکنون نیز هستند پس این هر دو در یک مکتب که طفلان ملا صاحبان نیز تعلیم میگرفتند بجد تمام بتحصیل علم مشغول شدند روزی در اثنای بازے بایکے از طفلان ملا صاحبان و صدر الدین چنانچه رسم کودکان باشد گفتگو و زد و ضرب واقع شد طفل ملا صاحب نزد پدر خود شکایت انمعنے نمود ملا صاحب کسے بطلب صدر الدین فرستاد تا او را تادیب نماید دران زمان سید شاه مراد الله قدس سره صاحب تفسیر مراد یه که از خلفاے شیخ مظهر جان جانان است و از مشاهیر مشایخ مجددیه است از اتفاقات وقت از چندے وارد چو گمریه بود و بهدایت خلق مشغول بود و مردم اندیار بکلی معتقد او بودند بمجلس ملا صاحب بیامد بعد ازان صدر الدین نیز حسب الطلب در مجلس رسید حضرت سید تعظیمش بر خاست و او را بالا نشاند مردمان از مشاهده ان حال متحیر شدند بعد ازان حسب الایما شیخ صدر الدین را رخصت انصراف دادند بعد رفتن او از شیخ پرسیدند که این چنین طفل محترم التعظیم نمودن چه معنے داشت گفت خدا او را عزت بخشیده است دعاے سید شاه غلام علی و نیکمرد مادر او در حق او مستجاب شده عنقریب بپایه اوج عروج خواهد نمود اگر شما امروز با او کدامی او را شایست

پیش می بردید بروقت او مقاومت باو دشوار بودی زنہار کہ او را توہین نکنید و مہما الکن برعایت
خاطر او کوشید سیدزادہ یتیم است ثمار ثواب آخرت نیز حاصل خواہد شد بعد از چندی سید موصوف
بطرفیکہ خواست از چوگیر بہ سفر نمود باز یکبار با اطفال ملا صاحبان و او ہمین طور معاملہ در اثنای بازی
پیش آمد باز ملا صاحبان نصیحت شیخ را فراموش نمودہ خواستند کہ او را بازار زند باین ارادہ اطفال مع
نوکران خود بقصد ایذای او در مکانیکہ سکونت داشت رفتند چون خواستند کہ در مکان داخل شوند
خوندگار غلام غوث قدس سرہ ساکن ترابن پور کہ قریہ ایست متصل چوگیر از خلفای سید شاہ مراد اللہ قدس
سرہ بود پیش آمد گفت ہی شما چہ خیال دارید ہمانا نصیحت حضرت شیخ فراموش کردہ اید زنہار پیرامون
این کار نگردید زمانہ عروج او قریب رسیدہ است این گفتہ آنہا را باز گردانیدند بعد ازان چون عمرو
بہ پانزدہ سالگی رسید روزی نزد مادر خود آمدہ طعام طلب کرد اتفاقاً آنروز در خانہ ناخورش نبود مادرش
برآشفت و گفت از خدای تعالے پیوستہ میخواستم کہ پسری صاحب اقبال بمن عطا کند کہ مرا بنظرت طلای
طعام دہد انکہ بجز است برعکس ان و باید کہ طعام شما مہیا کنم صدرالدین را ازین سخن نہایت غیرت دامن
حمیت بگرفت گفت ای مادر راست گفتے اکنون اینچہ میسر اید مرا بدہ بعد ازین انشاء اللہ طعام من ترا
مہیا کردن خواہد شد پس مادرش اینچہ میسر شد او را پیش او رد او طعام خورد و پارچہ مستعمل
خود بر ہم بستہ بمادر گفت کہ من از تو رخصت شدم اگر خدای تعالے مرا بازار و نزد تو خواہم اید والا نہ
دید ار باز پسین است مادرش گریان شد و گفت کجا میروی و چہ خیال داری گفت او لا تحصیل علم نمایم بعد
ازان تلاش روزگار خواہم نمود اگر کامیاب شوم بقصد بوسے تو باز ایم والا نے ایم مادرش گفت مگر خیال
نوکرے دارے گفت ارے گفت ابا ے تو پیوستہ پای صبر در دامن قناعت پیچیدہ داشتہ اند
و باد صفت قلت معیشت ہیچکس بمذلت سوال یا نوکرے تن در ندادہ اند گفت ای مادر سوال کہ ہرگز
نمیکنم و در باب چاکری اگر خدمت سلطنت باشد قبول کنم والا نزد دیگرے نا بعداری نخواہم کرد خاطر
جمع دار این گفتہ مادر را وداع نمود و بے زاد در راحلہ و بے رفیق طریق مرشد اباد کہ انوقت دار الامارت
ولایت بنگالہ بود پیش گرفت و پرس پرسان ہزار تکلیف در انجا رسید اتفاقاً با یکی از نوکران
اشہر و راہ ملاقات گردید ان رئیس از وے پرسید کہ تو کیستے و از کجای و بچہ خیال اینجا رسیدے گفت
من سیدزادہ غریبم و از راہ دور آمدہ ام و ارادہ تحصیل علم میدارم مگر ہیچ سبیل ان ندارم درین شہر ہا ہیچکس

آشنا نیستم نمیدانم کہ کجا روم در کار خود حیرانم ان رئیس بشنید ازین سخنان بروی مہربان گشت و او را
ہمراہ خود گرفتہ بوثاق خود برد و با طفال خود سپرد و گفت کہ این سید زادہ طالب العلم را نیکو دارید ایشان
در خانۂ او سکونت نمودہ بمدرسہ نظامیہ تحصیل علم مشغول شدند اتفاقاً مدرس نیز بملاحظہ جودت و
ذکاوت وی نہایت مہربان شد برین منوال تحصیل علم مشغول بود اتفاقاً راہ او از زیر مکانیکہ مرشد
زادہ یعنے نواب زادہ انجا سکونت داشتے واقع بود و مرشد زادہ میر محمد جعفر علی خان
ہر روز او را میدید و روز بروز بنہال محبت او در سینہ خود مینشاند تا انکہ روزے او را
طلب کرد و پرسید تو کیستے و از کجائی و چہ شغل میدارے گفت سید زادہ غریبم و از علاقہ بردوانم
تحصیل علم مشغولم فرمود من نیز تحصیل علم مشغولم اگر تو نزد ما باشے طعام با من خورے و از پوشش خود بتو
دہم و در رفاقت یکدیگر تحصیل علم نمائیم او ساکت ماند پرسید کہ چرا ہیچ جواب نمیگوئی گفت این
امر کہ حضرت شما فرمودند در حق من نعمت عظمی و موہبت کبرے است لیکن از دو امر میترسم اول آنکہ
در صحبت والے ملک باشم شاید از من بے ادبے سرزد شود او قوت بغضب سلطانے گرفتار شوم
کہ طاقت تحمل ان ندارم دوم آنکہ اینوقت من وقت تحصیل علم است نہ وقت مصاحبت شاید حضرت
شما برائے مصاحبت مرا اختیار کنند و از تحصیل باز مانم نواب زادہ فرمود کہ ہرگز ترا از تحصیل باز ندارم
و بے ادبے ہائے تو نیز عفو سازم و اغماض نمائیم سید مذکور چون این شنید بکمال اطمینان بخدمت
مرشد زادہ رسیدہ اوقات بسر میبرد بعد از چندے ریاست نظامت
مرشد آباد بر میر محمد جعفر علی خان قرار یافت سید موصوف را بعہدہ منشے گری سرفراز ساخت
او الا بشاہرہ صد روپیہ مقرر نمود سید مذکور کار مفوضہ خود بحسن خوبی تمام انجام میداد و روز بروز
تنخواہ و مرتبہ او ترقے اور دتا آنکہ بعہدہ بخشی منشے مقرر گشت و بعد ازان مدار المہام بشیر نظامت مقرر
گردید و منشے بیگم نیز بر وی بسیار مہربان شد و بملاحظہ امانت و دیانت او او را پسر خواندی و عہدہ
دیوانے خود باو مفوض ساخت چون سید موصوف را از ہمہ جانب مرفہ الحالی بہم رسید و مال دولت
و اقتدار روز افزون حاصل شد خواست کہ بملاقات مادر بیاید و از احوال برادر نیز خبر
بگیرد و درین فکر از نواب ناظم بنگالہ رخصت چند روزہ گرفت
و چون ارمنے بیگم صاحبہ کہ بادر پیشے مشہور بود استدعائے رخصت نمود بیگم صاحبہ پرسید کہ بچہ ضرورت

میروی گفت که دو ضرورت دارم اول مدتے است که از ملازمت مادر محروم مانده ام و حال آنکه
مادر پیوسته این آرزو داشت که بظروف طلائی طعام خورد و اینوقت که خدای تعالی مرا وسعت داده ظروف
طلائی پیش او برم دیگر آنکه کودخانشده ام میخواهم که خدا شوم بیگم صاحبه فرمود که بس بسیار کراست مگر برای
مادر خود ظروف طلائی بهم رسانیده و برای عروس خود زیورات طیار ساخته مرا بنما گفت که تا حال
چیزے نساخته ام بولمن رفته طیار خواهم ساخت پس بیگم صاحبه از سرکار خود زیورات طلائی مرصع ستاره
عروس و ظروف های طلائی که یک کس طعام خوردن تواند مدتها سامان نقرای مانند سلطنت چی و اتفاقا بدین
ایام رحلت فرمود سیدند کور رخصت انصراف یافته شادان و خندان بولمن مالوف رسید مادر فرض بقید حیات
بود بر سلامتے احوال و حصول دولت اقبال پسر سجدات شکر بجا آورد و سید برادر خود را دید برادر هم از تحصیل
علم فارغ گشته هر دو برادر مرید یکدیگر را دریافته بسے خوشحال شدند و هر دو برادر که خدا شدند صدر الدین مقام
جیلو که قریبست از قراے بردوان باسماة دولت المناسب بے بهت فاضل حافظ حالب اسد کرئیس
انقریه بود که خدا شد و سراج الدین بمقام ملانگا که قریبست از قراے بردوان بتحصیل علوم متین باحفظ
بے بے بهت سیده خونگار بهادر حسین که از اولاد سید شاه نظام الدین قدس سره بودند که خدا گردید بعد
ازان قرار بران یافت که سراج الدین بامور خانه داری مصروف ماند صدر الدین بر سر روزگار خود رود
کاروبار بر همین وتیره بود اقبال و دولت هر روز در ترقے شادیهاے بے بے بمقصود خود فایز گشته
بانواع زناشوئی شادمان و شکر گذار حضرت رحمن بجوار رحمت ایزدمنان پیوست در تقریب فاتحه اطعام
مساکین و دادو دهش بقدر وقوع امر تا چهار روز هر روز جوق جوق مساکین مے آمدند و طعام میخوردند
بعد ازان چون نوبت حکومت انگریزان در آمد اولا فوجداری ذمه دولت انگلشیه شد لارڈ کلائیف
اول گورنر جنرل هندوستان برای عهدنامه بانظامت در مرشد آباد رفت صدر الدین از جانب
نظامت برای گفتگوی این امر ها مور گردید بگز بهیچ نوع گورنر مذکور ایشان را بدام خود آوردن نتوانست
هر چند کرد طمع و تخویف نمود فایده بران مترتب نشد تا آنکه به نظامت گفته فرستاد که رای من باری
سید موافق نمیشود باید که ناظم شخصے دیگر را باین امر نام زد فرماید ناظم بر طبق ان عمل نموده شخصے دیگر را
باین امر مقرر فرمود تا حسب خواه انگریزان که دران حین نظامت بود عهدنامه نوشته شد و بے حضور سید و دستخط جانبین
بوقوع آمد بنا بجاده نظامت مرشد آباد از عهد صوبگی میر محمد جعفر علیخان و نواب نجم الدوله و نواب سیف الدوله
و نواب مبارک الدوله سید مبارک علیخان بهادر پیروز جنگ بے از معتمدین شد و جرحسن خدمت

او تا بارگاه اسمان جاه حضرت ظل سبحانی سلاله امیر تیمور گورگانی سلطان ابو المظفر جلال الدین شاه عالم
بادشاه غازی نور الله مضجعه که اخر ملوک تیموریاست رسید نهایت مسرور شده سند تولیت پرگنه بائیس
هزاری یعنی بست و دو هزاری محالات اوقاف حضرت مخدوم سید شاه جلال الدین تبریزی گنج روان
گنج بخش قدس سره که اولاد اجلال محروم نگردند سند ایمه پرگنه رهتی که سابق جدا و سید حلیم الحق در عهد دولت
نصرت شاه بادشاه بنگاله من وجه جمعیز یافته بودند عطا فرمودند نقل هر دو سند در اخر این فصل داده
خواهد شد و بعد ازان از نظامت متواتر عطیات از جانب نواب ناظم بنگاله یافتند چنانچه مکانات
کلکته و ایمه چک سرکیشن نگر که سالانه محاصل ان پنجهزار روپیه انگریزی بعد ادای خراج سالانه چهار صد
و بیست و پنج روپیه میباشد سند تولیت همون پرگنه بائیس هزاری مرحمت شد بعد ازان چون
درین ملک دولت انگلشیه قایم شد و عمل دیوانی بدست انگریزان امد مستر بابل صاحب بعهده
اجینئے مرشد اباد مامور شد سید موصوف را همراه خود گرفت و از محسن خدمت او نهایت مسرور شده
نزد اولاد داران هستنگ صاحب که گورنر جنرل هندوستان بود سفارش نمود و گورنر مذکور بکمال خوشدلی
قبول نموده معاینه قابلیت او نهایت محظوظ شد و حسب مشورت دولتین بقیام کلکته مامور نمود و روز بروز اقتدار
سید موصوف نزد او و روبترقی نهاد و در بندوبست ده ساله هر صوبجات بنگاله بهار و اوڑیسه شریک نمود یکی از مشیران مملکت
گردید برین اقتدار پایدار بماند تا ازین جهان رحلت نمود و سند تولیت پرگنه بائیس هزاری از دولت
انگلشیه نیز حاصل کرد کار خیر از سید موصوف بسیار جاری شد در بهار مدرسه نیابت و بحر العلوم
ملک العلما مولانا عبد العلی محمد ابن مولانا نظام الدین احمد اللکنوی الانصاری را بمشاهره یکهزار روپیه
مدرس اول مقرر نمود و مدت شانزده سال بحر العلوم درین مدرسه بسر بردند و مسلمانان بنگاله
که پیشتر ازین تحصیل علوم عربیه از هندوستان مینمودند ازان مشقت باز رستند زبان عربی
در بنگاله گویا ازین مدرسه جاری شد و هزاران کس ازین نفس متبرکه بحر العلوم تربیت یافتند چنانچه
مولانا سید عظم حسین مفتی اضلاع هفت ضلع بردوان و برادرش مولانا سید محمد سعید مدرس اول صدر
عالیه کلکته و قاضی سید محمد ساکن چوگهریه مفتی اضلاع مرشد اباد و راج شاهی و برادرش قاضی سید
حامد الله خان قاضی القضاه بنگاله مقام کلکته و برادر علاتیش قاضی سید عبد الودود قاضی القضاه
مدراس و دیگر خلایق لاتعد و لاتحصی تلامذه بحر العلوم اند ازین مدرسه تحصیل علم نمودند اولا انمدرسه

گاہے بود بعد ازان در سنہ یکہزار و یکصد و ہشتاد و نہ مدرسہ پختہ دو منزلہ تعمیر نمود و تاریخ این مدرسہ در کتابہ ایچہ نوشتہ اینست

کرد چون تعمیر صدر الدین مبارک مدرسہ		شد اساس علم قایم زین مبارک مدرسہ	
خواستم تاریخ سال از عالم بالا عزیز		علویان گفتند روشن این مبارک مدرسہ	

اندرسہ اگرچہ بان شان و شوکت نیست معہذا الحمد للہ کہ تا این زمان جاری است یعنی از احباب بطور خوش مزاجے بمن گفتند کہ اتفاقیکہ در وقت جد بزرگوار تو مدرسہ جاری بود و اینوقت چرا نمیگفتی گفتم کہ

فیض روح القدس ار باز مدد فرماید		دیگران ہم بکنند انچہ مسیحا میکرد	

و سید موصوف در سنہ یکہزار و یکصد و ہشتاد و ہفت مسجدی متصل مدرسہ بنا نمود کتابہ مسجد اینست

سید عالی نسب صدر الدین		کرد مرتب چو حریم خدا	
گفت سروش از پے تاریخ ان		وقت نماز است بمسجد بیا	

و سید موصوف مقید بصوم و صلوٰۃ بود و تا دام الحیات گرد سناہے نگردیدہ اند از عنفوان شباب تا دم مرگ گاہی زنا و استعمال مسکرات نکردہ اند نہایت متواضع و ذے خلق و جواد بودند و مسافر خانہ بنا نمادہ اند ہنوز جاری است دو کدخدائی نمودہ بودند چون از زوجہ اول کہ مسماۃ دولت النسا بے بے بنت حافظ طالب اللہ باشد اولاد نشد در مرشد آباد با جگنا سے بے بے بنت سید واجد علے مرحوم کہ یکی از اعیان الشہر بود مواصلت نمود و از بطن جگنا سے بے یک پسر سید کفیل الدین کہ چہد راتم حروف است و یک دختر مسماۃ بنت الفاطمہ بوجود امدند و از دولت النسا بے بے عقب نماند پس سید موصوف ہمین پسر و دختر را وارث گذاشتہ و میراث فراوان از ہر قسم ترک نمودہ بعمر ہفتاد و پنج سالگی در چہاردہم رمضان سنہ احدے عشر و مایتین و الف انتقال نمود چنانچہ تاریخ وفات او اینست۔

ز ہجری الف و صد و یازدہ		ز رمضان بودہ شب چاردہ	

و قبر او در مکانیکہ قدم رسول صلعم است بودہ متصل مسجد بوہار و قبر زوجتین او در دو پہلوی وی است یزار بہ و محاسن سید بسیار است بریں قدر اکتفا نمودیم بعد از وفات او سید کفیل الدین صغیر بود املاک او تا زمان بلوغ او بحفاظت گورنمنٹ رفت کہ انرا کورٹ آف وارڈس گویند

بعد از بلوغ او ہمہ املاک واپس یافت نقد فراوان بدست او افتاد خیلے جواہر از جود و سخاوت
درگذشتہ بدرجہ اسراف رسید و با مذمت روزگار سے انہمہ نقد بر باد رفت و نوبت فروختن املاک رسید
احوال صرف او نقل میکنند والعہدۃ علی الراوے کہ یک لک روپیہ بسہ روز صرف نمود و ایں ہمہ اگرچہ
بلا ابائے گذشتہ مگر در اخر عمر ندارک ان نمودہ از جمیع معاصی تایب شدہ نزد شاہ نور محمد نیچہ بندگی ولی
کامل و مشہور انزمان بود او را پنجہ بند ازان گویند کہ ہر روز پنجہ طیار ساختہ بچہار انہ بفروخت یک از
اسباب پنجہ بیچند و یک انہ بفقرا میداد و یک از بخارا دم خود میداد و یک از بخارا خود صرف مینمود
برہمین وتیرہ زندگے کرد و متاہل نشدہ و اوقاف عزیز خود بصلاح و تقوی گذرانیدہ بیعت نمود بعد ازاں
سالے چند کہ بزیست صوم و صلوات و تلاوت قرآن و نماز تہجد از وی فوت نشد و اوقات عزیز خود
را باوصف بودن املاک کثیرہ بنقل کتاب مصروف داشتے و لباس خشن پوشیدے و با دختر خود کار سید
محمد ساکن چپکا علاقہ ضلع ہوگلی کہ از اولاد سید شاہ معین الدین کرمانی است و سجادہ نشین انجا بود
مساۃ زبیدہ بے بے وصلت نمودہ یک پسر سید کریم الدین احمد را کہ پدر راقم حروف است وارث
گذاشتہ در حدود سنہ ثلث و اربعین و مائتین و الف انتقال نمود و عمر او وقت قریب چہل
و سہ سال بود قبر او در وجہ او پائینتر امکان قدم رسول است جانب شرقے زنیہ شمالے
در یک محوطہ سید کریم الدین وقت وفات پدر خود بمر سیزدہ سالگی رسیدہ مگر بسکہ ذوی ہوش و عاقل
و منتظم بود در ہمان خورد سالے از انتظام خود ہمہ دیون پدر ادا نمود و املاک ترقی با نمود و نبولیت
بحالات اوقاف حضرت مخدوم سید شاہ جلال الدین تبریزے قدس سرہ مانند جد و پدر خود پرداختہ
حسن انتظام تمام نمود و مدرسہ و مسافر خانہ بطور شایستہ جاری داشت مدرسہ سابق کہ بحر العلوم
دران سکونت میداشتند شکستہ شدہ باز از تجدید اتعمیر ساخت اکنون ہمان مدرسۂ او قایم است
و کنایہ مدرسہ سابق برین مدرسہ نصب است بالجملہ درین دیار عقل و فراست ہر کسے او را ستود
و عقلای روزگار او را بر خود ترجیح مے نہادند و بمشورت او محتاج میبودند و اعیان و رؤسائے اطراف
را با او کمال محبت و اتحاد واقع شدہ و نہایت خوش خلق و صاف معاملہ و مقید بصوم و صلوات
بودہ و باخر النسابے بے نبت مولوی محمد ساجد صدیقے کہ بعہدہ منصفے مامور بود کہ خدا گرویدہ سہ
پسر کہ راقم حروف و ہر دو برادرش سید سراج الدین و سید صفی الدین و یکدختر معصومہ بے بے را

وارث گذاشته بتاریخ بست وهشتم سانون سنه یکهزار دوصد وشصت چهار بنگالے مطابق سنه یکهزار دوصد وهفتاد وچهار هجرے ازینجهان فانی درگذشت شعرا وعلما تاریخ وفات دیرالطور تحریر نوشته اند منجمله ان دو تاریخ مذکور میگردد مولوی سید رسول بخش حسینے مرحوم مغفور ساکن پنڈوه متعلقه ضلع هوگلی که مدرس اول مدرسه جلالیه درانوقت بودند واین فقیر هیچ ان تلمیذ او است این قطعه گفته

کریم دین کز خوش خلق بود دلبر با لسد	درون باغ جنان رفت گفته بسم الله
چو خواستم که شمارم سال واقعه اش	بگفت هاتف غیبم دریغ داد پلاه

ومولوے حبیب الدین صاحب سلمه الله تعالی که پیشتر قاضی عدالت بردوان بودند وکنون بجای مولوی رسول بخش مرحوم مدرس اول در مدرسه جلالیه اند قصیده در تاریخ وفات او گفته بودند که بیت اخر این است

گشت تاریخش زبان حساب	دخل الجنة هے الما دے

وقبر او در زیر قدم رسول متصل مسجد بوبا رجانب غربے زینه شمالے که مدفن جمیع اقارب واباء او ست بوده است رحمهم الله تعالی اما راقم حروف بماه اسن سنه یکهزار دوصد وچهل ونه از سنین بنگالے مطابق سنه یکهزار دوصد ونجاه ونه هجری متولد شده چون بس تمیز رسید برای تحصیل علم داخل مدرسه جلالیه شده از مولوی سید رسول بخش مرحوم استفاده نمود چون بعمر پانزده سالگی رسید انوقت فوائد ضیائیه یعنے شرح مولانا عبد الرحمن جامے بر کافیه میخواندم که پدرم رخت اقامت بسرای جاودانی برد هیچکس از بزرگان چنان شفیق نبود که کاروبار خانه داریم بر سر گیرد ومرا برای تحصیل علم فارغ گذارد ولاجرم اوقات خود بخش نموده بعضے ازان بتحصیل علم صرف مینمودم ودیگر اوقات بشغل خانه داری بسر میبردم ازین طرف راه ورسم زمینداری نیز هیچ نمیدانستم بضرورت بمشورت عمال پدر کارها سرانجام میدادم ودر دو سال دران امر بکنوع کار دان شدم دار تحصیل علم تا به الضرورت فارغ شدم مگر چو سینه اوقات خود بشغل کتاب بینی مصروف داشتم هیچ گاه خود را ازین شغل معذور نداشتم اشتیاق من بمطالعه کتب تواریخ وسیر زیاده شد ودر ضمن ان اندکے بطرف کتب حدیث نیز شغل نمودم بعد ازان حسب گردش روزگار ناپایدار بمصایب گوناگون مبتلا شدم گاهی بامراض سخت مبتلا شدم دگاهے برگ ازدواج خوب ومرغوب بعمل گشتم ومتواتر فرزندان وبرادر زادگان وبرادر خورد راه عدم پیمودند ودوقتی بسبب کج فهمی حکام محبوس نیز شدم مگر الله تعالی انان بلیغا تم داد وزاید از چهل هزار روپیه دران امر صرف شد وحکم ماتحت منسوخ دمستر د گردید همچنین تا دو بیان حوادث خود کنم ذکرش ناکردن اولی راست

ذکر الوحشہ وحشہ بالجملہ حق سبحانہ تعالی بفضل عمیم خود بسویم نظری نمودہ انوار امراض صحت و عافیت بخشیدہ و
وبعوض زوجہ ہای سابق وطفلان کم عمر زوجہ دیگر و فرزند برادر زادہ نعم البدل روزیم گردانیدہ وبعوض حبس
درغربت وتوقیم بمرتبہ رسانیدہ کہ ہرگز قابل ان نیستم تغیر من نشاء وتذل من تشاء شان او است اکنون در محکمہ
بردوان محفلی نیست کہ شریک ان نیستم در رود سیس اسکول کمیٹی مدنی مدیر بودم چون انہا از جانب گورنمنٹ موقوف
شدند ڈسٹرکٹ بورڈ ولوکل بورڈ ممبر و ورینیوسول کمشنر ہستم واین ہر سہ عہدہ از جانب گورنمنٹ بمن عوض شدہ
وانریری مجسٹریٹ نیز ہستم وحکام ضلع وامرای یارین ہیچ یزرا از راہ مرحمت توقیر میکنند وجناب علی القاب لفٹنٹ گورنر
بہادر بنگالہ سابق دحال برمن نظر مرحمت مبذول داشتہ و میدانند و در لیوی جناب گورنر جنرل بہادر ہند شان
کہ نایب سلطنت اند حاضر میشوم و در دعوت امکان عالیشان نیز دعوت میشوم وانقانون سلاح مع چہار کس نوکر باسلاح
از راہ مرحمت گورنمنٹ بری شدہ ام انیچہ گفتم غرض ازین فخاریت حاشا وکلا ہمینقدر است کہ ذکر نعمت شکر گذاری حضرت حق است
وبندگان بان مامور اند لقولہ تعالی واما بنعمۃ ربک فحدث لاجرم تعمیل فرمان نمودم وبیان شکر نعمت ہای حق برین بندہ عاصی چنان
است کہ بیان ان نتوانم نمود لاجرم ازان مقصر مانندہ برین یک مصرعہ ختم میکنم شکر نعمت ہای تو چند انکہ نعمت ہاے تو

اگرچہ ان ہمہ ریتہ نزد معززین بیان نمودن مضحکہ بیش نباشد مگر در حق این چنین ذلیل وخوار این مرتبہ ہر اینہ
فوزی عظیم ومنتی جسیم از حضرت حق است علاوہ ان از ہر قدر مصائب کہ رہائی یافتم انرا اگر بیان کنم دفتری پدید آید
شاید اکنون امیدوارے از لطف باری آنکہ این عمر ضایع کردہ را روزکی چند کہ درین بقعہ ناپایدار بردارد بسختی ودولت
مبتلا نگرداند ودیون وبلا ایمان از دنیا نبرد وارثے نیک بگذارد ودلپسرم عبد الوارث را کہ این کتاب حبت شکر
گذاری ولادت او تالیف شدہ عمر واقبال وایمان وسعادت ارزانے دارد ودوران جہان
بصفت غفاری وستارے برمن داد جادہ کند یارب ذنبی عظیم وعفوک اعظم منہ بیت

شرمندہ از انیم کہ تا روز مکافات	در خور عفو تو نکردیم گناہے
چرا فضلت نہ پردازد بکارم	نہ مجبورے کہ معذورت بدارم

الحمد للہ والمنہ کہ این نامہ باتمام رسید بتاریخ بست وہفتم صفر سنہ یکہزار دو صد وچہار ہجری
روز جمعہ وقت نصف النہار بمقام بوہار ضلع بردوان کہ مسکن این مورضعیف است ختم اللہ علیہ
بما ہو خیر شروع در تالیف این نسخہ بتاریخ سے ام شعبان سنہ یکہزار ودو صد ودو نمود ہ شدہ
پس در مدت یک سال وشش ماہ باتمام رسید الحمد للہ علی ذلک اما سلسلہ تلمذ را آنچہ دف

انیست کہ این فقیر از مولوی سید رسول بخش ساکن بوس محلہ منحلات پنڈوہ ضلع ہوگلی کہ مدرس اول مدرسۂ جلالیہ بوہار بود مذکر بفیض از من جد متولی آن مدرسہ ہست تلمذ نمود و وی از مولوی محمد وجیہ مدرس اول مدرسۂ عالیہ کلکتہ و وی از مولوی سید محمد سعید حسینی ساکن جونپور مدرس اول مدرسۂ عالیہ کلکتہ و وی از برادر خود مولانا سید معظم حسین مفتی عدالت ہفت اضلاع بردوان و وی از بحر العلوم ملک العلما مولانا عبد العلی لکھنوی الانصاری مدرس اول مدرسۂ جلالیہ بوہار و زمان جد اعلای راقم حروف بود و وی از پدر خود مولانا نظام الدین صاحب شرح مسلم الثبوت وغیرہ و وی از پدر خود مولانا قطب الدین قدس اللہ اسرارہم و افاض علینا فیوضہم دیر کاتہم و آخر دعوانا ان الحمد للہ رب العالمین و الصلوٰۃ و السلام علی خیر خلقہ سیدنا محمد و آلہ و اصحابہ و اتباعہ و اشیاعہ اجمعین الی یوم الدین

سند شاہی بابت دریست امیہ بوہار

شاہ عالم بادشاہ غازی
و تسخط ابو المظفر جلال الدین محمد

درین وقت سعادت اقتران فرمان والاشان واجب الاذعان صادر شد کہ موضع بوہار دریست عمدہ پرگنہ رہٹی متعلقہ چکلہ بردوان سرکار ساتگام مضاف صوبۂ جنت البلاد بنگالہ کہ مبلغ دو صد و ہشتاد روپیہ حاصل است منجملہ محال خالصہ شریفہ برای معاش علما و فضلا و مدرسہ و تلامذہ و خدمہ بقعہ شریفہ درجہ انعام التماس سیادت پناہ میر صدر الدین با فرزندان بمعافی تصدیق و یاد داشت و توفیر وانچہ از حسن تردد بر جمع آن بفزاید از ابتدا تا شان بست پنج نکوزئیل حسب الضمن مقرر باشد باید کہ فرزندان نامدار کامگار والا تبار رو و زرای ذوی الاقتدار و امرای عالی مقدار و حکام کرام و عمال کفایت فرجام و متصدیان مہمات دیوانی و متکفلان معاملات سلطانی و جاگیرداران و کروریان حال و استقبال بدآنند و موبدآنند و مستقر و مستمر دانند این حکم مقدس و معلی کہ شد موضع مذکور را دریست نسلاً بعد نسل و بطناً بعد بطن خالداً و مخلداً بتصرف او با فرزندان باز گذارند و از صوادم تغیر و تبدل مصون و محروس دانستہ بعلت پیشکش صوبہ داری و فوجداری و مال و جہات و سائر اجراجات شامل قلعہ و محصلانہ و داروغہ و شکار و بیکار و دہ نیمی مقدمی و صد دوئی قانونگوئی مزاحم و متعرض نشوند و از کل تکالیف دیوانی و مطالبات خاقانی معاف و مرفوع القلم شمارند و درین باب تاکید اکید و قدغن بلیغ دانستہ ہر سال سنہ مجدد و نظلیند و در ریع کرامت تبلیغ و الاتخلف و انحراف نورزند تاریخ یازدہم شہر جمادی الاول سال بست یکم از جلوس والا زیب تحریر یافت

سطور شرح ممن بموجب سیاہ دفترین بدفتر رسیدہ حکم صادر شد کہ موضع بوہار دربست عملہ پرگنہ رنہٹی متعلق چکلہ بردوان سرکار ساتگام مضاف صوبہ جنت البلاد بنگالہ منجملہ محال خالصہ شریفہ برای مصارف علما وفضلا ومدرسہ وتلامذہ وخدمہ بقعہ شریفہ ورودجا لانعام التماس بسیادت پناہ میر صدرالدین بافرزندان نسلاً بعد نسل وبطناً بعد بطن بمعافی توفیر وتصدیق وبادداشت ازانشان بربیع شکوزئیل مرحمت فرمودیم واقعہ ۱۱ جمادی الاول سنہ ۲۱ سنہ مبارک۔

نقل خط انور

مقصدیان سند کردہ بدہند

شرح عرضی گذرانیدہ سیادت پناہ میر صدرالدین آنکہ دعاگو شب وروز بدعای ازدیاد عمر ودولت بندگانہ الٰہی استعانت مینماید وجماعہ کثیر ہمراہ دارد انتفضل خسروانہ امیدوار است کہ موضع بوہار دربست عملہ پرگنہ رنہٹی متعلقہ چکلہ بردوان سرکار ساتگام مضاف صوبہ جنت البلاد بنگالہ برای مصارف علما وفضلا ومدرسہ وتلامذہ وخدمہ صادر ووارد ورودجا لانعام التماس دعاگوی بافرزندان بمعافی تصدیق وبادداشت وتوفیر مرحمت شود ونیام متصدیان دفترین وتحط مزین شوند کہ فرمان والاشان وغیرہ اسناد تیار کردہ بدہند شرح دستخط نائب وزیر الممالک جمیلۃ الملک مدار المہام آنکہ مطابق دستخط بعمل نیارند۔

برنہجیکہ شرافت ونجابت مرتبت امارت وایالت منزلت فرازندہ لوای شوکت وحشمت طرازندہ لباس ابہت وعظمت اعتضاد خلافت وفرمانروائی اعتماد سلطنت وکشورکشائی ظفرپیرای معارک جہانبانی عیش آرای محافل کامرانی جوہر مراتب حقیقت ووفا فروغ شمع یکرنگی وصفا ہمدم دلکشای مجلس خاص محرم خلوتسرای صدق واخلاص کارفرمای سیف وقلم تدبیرآموز امور عالم زبدہ فدویان خوانین بلندمکان عمدۂ امرای عظیم الشان وزیر صائب تدبیر ممالک پایدار امیر رشید منصفمیر عالیمقدار لازم الاختصاص والاعزاز واجب الاحترام والامتیاز رکن السلطنۃ بادشاہ سلیمان اقتدار وزیر الممالک جمیلۃ الملک مدار المہام اعتماد الدولہ آصف جاہ بان الملک ابوالمنصور خان صفدر جنگ شجاع الدولہ یحیی خان آصف الدولہ بہادر ہزبر جنگ یارہ وفادار سپہ سالار رستم ہند

تاریخ ثبت ۱۷ شہر جمادی الثانی سنہ ۱۱۶۰ فی التاریخ ۲۲ جمادی الاول سنہ ۱۱۶۰ سنہ ۱۱۶۰ جلوس والا

مہر آصف الدولہ بہادر

شاہ عالم بادشاہ غازی

شاہ عالم بادشاہ غازی خانہ زاد خان بہادر

سند شاهی بابت تولیت پرگنه بائیس هزاری

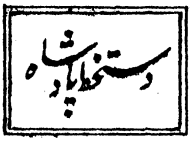

متصدیان مهمات حال و استقبال وجوه هزاری و قانونگویان و رعایا و مزارعان و سائر سکنه و عموم متوطنه محالات اوقاف پرگنه بائیس هزاری اعلام آنکه حسب الحکم جهان مطاع آفتاب شعاع گردون ارتفاع تولیت روضه مبارک قطب الاقطاب حضرت مخدوم سید جلال تبریزی قدس الله سره مع محالات اوقاف که از قدیم در تحت تصرف روضه مبارک مذکور است بسیادت و نجابت پناه شرافت و رفعت دستگاه ابهت و تجمل پناه سید صدر الدین مفوض و مرحمت گشت مشار الیه نسلاً بعد نسل و بطناً بعد بطن بتولیت روضه مبارک پنذره مقرر بوده در تمامی محالات اوقاف مع بیشها و دریاها متعلقه پرگنه مذکور و لوازم و لواحق آن قابض و متصرف و دخیل باشد باید که وزرای ذوی الاقتدار و امرای عالی مقدار و حکام کرام و عمال کفایت فرجام و متصدیان مهمات دیوانی و متکفلان معاملات سلطانی و کردیان حال و استقبال ابداً و مؤبداً در استقرار و استمرار این حکم مقدس اعلی کوشیده پرگنه مذکور را خالصاً و مخلصاً متصرف تولیت او با فرزندان بازگذارند و از صوادم تغییر و تبدیل مصون و محروس دانسته بطلب پیش صوبداری و توجداری و مال و جهات و سائر اخراجات مثل قلعه و محصلانه و داروغانه و شکار و بیکار و ده نمی تقدیمی و صدر و دوئی قانونگوئی مزاحم و متعرض نشوند و ابداً تکلیف دیوانی و طالبات خاقانی بکلی معاف و مرفوع القلم شمارند و دست بردار باشند و هر سال سند مجدد و نو طلبند و دیگری را شریک و سهیم مشار الیه ندانند و موی الیه را لایق و متولی متصل روضه مبارک دانند و از سخن صلاح و صوابدید موی الیه که هر آینه مقرون بخیر و حسنات باشد بیرون نروند و بسبیل متولی مذکور را بکه حاصلات اوقاف مذکور را بخرج اعراس روشنی و ترمیم و تعمیر روضه منوره و تدریس طلبه حسب خیار خود در آورده بدعای دولت ابد مدت شاغل و مواظب باشند و موی الیه مجبر نیست که کسی را کدامی اشیا متعلقه پرگنه مذکور باستمراری یا مقرری الی حین بدهد و دیناب تاکید اکید و قدغن بلیغ دانند و حسب المسطور العمل آرند و از حکم قضیه تتم و الاتخلف و انحراف نورزند - فی التاریخ پنجم شهر محرم الحرام سنه ۱۱۳ جلوس والا تمامی شد

ضمن نویسد

هفده ضمن باسم صدر الدین منصب تولیت روضه حضرت مخدوم شاه جلال تبریزی قدس سره مع محالات

اوقاف واقعہ پرگنہ بائیس ہزاری سرکار جنت آباد مضاف صوبہ جنت البلاد بنگالہ۔

بتاریخ ہفتم شہر صفر المظفر سنہ ۱۳ جلوس والا انتقل دفتر حصول کل رسید داخل فہرست شد

بتاریخ ہفتم شہر صفر المظفر سنہ ۱۳ جلوس والا داخل سیاہ حضور است داخل فہرست نمودہ شد

بتاریخ ہفتم شہر صفر المظفر سنہ ۱۳ جلوس والا انتقل بدفتر دیوان السلطنۃ العالیہ رسید موافق فہرست است

سند نظامت مرشد آباد بابت مکان کلکتہ

شاہ عالم بادشاہ غازی
قدوی موتمن الملک مبارک الدولہ
سید مبارک علی خان بہادر
فیروز جنگ

مقرری زمین بابت سرکاری موتمن الملک مبارک الدولہ سید مبارک علیخان بہادر فیروز جنگ حسب قبولیت منشی سید صلاح الدین نگہ
سوازی چہارسو زمین بابت واقع مقام کلکتہ کہ بمجمع ماہانہ چہار روپیہ سالانہ چہل و ہشت روپیہ بشمار زمین مرقومہ
باحداث مکانات و عمارات پٹہ مقرری دادہ شد باید کہ نسلاً بعد نسل بادای مالگذاری دخیل و متصرف باشند گا
در پنج ایام بمجمع مرقومہ زیادہ طلبی وغیرہ لوازم خالصہ شریفہ بعمل نخواہد آمد و نیز تزائد بیشی نخواہد شد۔ تحریراً فی التاریخ ہفتم شہر

حدود اربعہ

مقدار زمین چہارسو
جنوب بے غماے غربے شرقے

حویلی انعامی حسنیہ زمین سرکاری زمین سرکاری کوچہ نافذہ

سند نظامت مرشد آباد بابت تولیت پرگنہ بائیس ہزاری

مہر
نواب ناظم بنگالہ

متصدیان قضات حال و استقبال و جودہران و قانونگویان و رعایا و مزارعان و سائر سکنہ و عموم متوطنہ محالات
اوقاف پرگنہ بائیس ہزاری متعلقہ پنڈوہ مضاف صوبہ جنت البلاد بنگالہ بدانند کہ خدمت تولیت روضہ
منورہ قطب الاقطاب حضرت شاہ جلال تبریزی قدس سرہ مع محالات اوقاف آن از تغیر میر احمد بسیاد شنجابت خا
سید صدر الدین حسب الضمن مفوض و مقرر گشتہ باید کہ مومی الیہ را متولی روضہ منورہ مذکور و محالات اوقاف آن
بلا صوادم تغییر و تبدیل نسلاً بعد نسل و بطناً بعد بطن مستقل دانستہ لوازم و لواحق امورات متعلقہ را بمومی الیہ

متعلق تنا سند وبسبیل متولی مذکور اینکه عامه رعایا وکافهٔ برایا، محالات اوقاف مذکور وزائرین وخدمه روضهٔ منوره مسطور را از حسن سلوک خود راضی داشته بتقدیم امور تولیت کما حقه پردازد وحاصلات محالات اوقاف مذکور را مطابق معمول بخرچ عرس وروشنی وتدریس طلبه وترمیم روضهٔ منوره در آورده بدعای دولت متوظف باشد درین باب تاکید داند تاریخ دوم شهر جمادی الثانی سنه ۱۴ قلمی شد

مقرر آنمن خدمت تولیت روضهٔ منوره قطب الاقطاب حضرت شاه جلال تبریز قدس سره مع محالات اوقاف ان از تغیر مهر احمد بسیادت ونجابت پناه سید صدرالدین مقرر گشته

سنه ۱۴ جلوس والا تاریخ ۴ شهر جمادی الثانی — سنه ۱۴ جلوس تاریخ دوم شهر جمادی الثانی ونقل

نقل بدیوانی رسید — معائنه حضور شده

سند گورنمنٹ انگریزی بابت تولیت پرگنه بائیس هزاری

شاه عالم بادشاه غازی
مدار المهام سپه سالار
فدوی کمپنی انگریز بهادر

متصدیان مهمات مال واستقبال وچودهریان وقانونگویان ورعایا ومزارعان وسائر سکنه وعموم متوطنه محالات اوقاف پرگنهٔ بائیس هزاری متعلقه پنڈوه مضاف صوبه بجنت البلاد بنگاله بدانند که تولیت روضهٔ مبارک قطب الاقطاب مخدوم شاه جلال الدین تبریز قدس سره مع محالات اوقاف که از قدیم در تحت تصرف روضهٔ مبارک مذکور ست آزمن ابتدای سنه ۱۴ بنگله از روی سند ناظم بسیادت ونجابت پناه سید صدرالدین مفوض ومرحمت گشته درینولا سند مطابق آن بمهر دیوانی مدار المهام کمپنی انگریز محسب الضمن بمومی الیه عنایت شد متشار الیه نسلاً بعد نسل وبطناً بعد بطن بتولیت روضهٔ مبارک مقرر بوده در تمامی محالات اوقاف معمولی قابض ومتصرف باشد باید که آنها مومی الیه را الیق ومتولی مستقل بروضهٔ منوره بلا صواد م تغییر وتبدیل دانسته لوازم ولواحق امورات متعلقه آستانهٔ مبارک ومحالات اوقاف مذکور را باو متعلق تنا سند وهر سال سند مجدد طلبند ودیگر پرا هیم شریک متشار الیه ندانند واز من صلاح وصوابدید مومی الیه که هر آینه مقرون بخیر وحسنات باشد بیرون نروند وبسبیل متولی مذکور اینکه حاصلات اوقاف مذکور را بخرچ اعراس وروشنی وترمیم وتعمیر روضهٔ مبارک و تدریس طلبه در آورده بدعای دولت ابد مدت شاغل ومتوظف باشد درین باب تاکید دانند۔

بتاریخ چہاردہم ماہ ستمبر سنہ ۱۸۳۳ انگریزی مطابق یکم ماہ آسن سنہ ۱۲۴۰ بنگلہ موافق بست وششم شہر جمادی الثانی سنہ ۱۲۵۰ ہجری قدسی تمد مصہ ضمن نویسند مقرر ضمن تولیت روضہ مبارک قطب الاقطاب مع پرگنہ بائیس ہزاری خالات اوقاف متعلقہ پنڈوہ مضاف صوبہ بہجت البلاد بنگالہ من ابتدای سنہ ۹۷۱ بنگلہ بسیادت و نجابت پناہ سید صدر الدین نسلاً بعد نسل و بطناً بعد بطن مقرر و مرحمت گشتہ تاریخ چہاردہم ماہ ستمبر سنہ ۱۸۶۳ عیسوی مطابق یکم ماہ آسن سنہ ۱۲۷۰ بنگلہ موافق بست وششم شہر جمادی الثانی سنہ ۱۲۸۰ ہجری

سند زمین انعامی شیب تلہ اسٹریٹ کلکتہ

شاہ عالم بادشاہ غازی
قدوی مؤتمن الملک مبارک الدولہ
سید مبارک علی خان بہادر
فیروز جنگ

سند انعام یک قطعہ زمین افتادہ بمہر مؤتمن الملک مبارک الدولہ سید مبارک علی خان بہادر فیروز جنگ واقع بتاریخ پانزدہم شہر رجب سنہ شرح آنکہ داروغہ و مشرف و عملہ و فعلہ مقام کلکتہ علاقہ سرکار بدانند کہ یک قطعہ زمین افتادہ قابل سکونت کہ زیر حدود سرکار بودہ چون محب باخلاص عزیز القدر سید صدر الدین برای سکونت خود درخواست نمودہ نظر بمحبت منشی موصوف زمین مرقومہ را بطریق انعام التماس معاف و مرحمت نمودہ شد باید کہ امناء استقبالیہ قائم و متعرض نشوند تا بخاطر جمع مع فرزندان قابض و متصرف آنجا بودہ بدعای دولت ابد مدت تشاغل و مواظف می بودہ باشد

مقدار زمین یازدہ بسوہ و حدود اربعہ

حد غربے حد شمالے حد جنوبے حد شرقے

کوچہ نافذہ کوچہ نافذہ زمین احمد بخش زمین اجودھرام بیاسی

چٹھی بابت سارٹیفکیٹ آف آزبینی سند عنزائے

نمبر (۱۸۰) از جانب انڈر سکرٹری لفٹنٹ گورنر بہادر بنگالہ بکمشنر بردوان پولیٹکل ڈپارٹمنٹ اینی بہرہ سلطنت مقیام کلکتہ بتاریخ پنجم فبروری سنہ ۱۸۳۴ عیسوی

صاحب من ما مور شدہ ام بآنکہ خط آنصاحب نمبر ۴۶ مورخہ ۳۱ فبروری کہ بشمول خط مجسٹریٹ بردوان کہ برائے دادن سند عزت بسید صدر الدین احمد عرف نواب جان نوشتہ شدہ بجواب آن خط لفٹنٹ گورنر می فرمایند کہ بخط صاحب مجسٹریٹ بردوان خوش اطواری درجۂ اعلای سید صدر الدین ثبوت یافتہ مغنی الیہ خوشنود و راضی شدہ اند مگر مغنی الیہ از راہ حسرت ظاہر میکنند کہ سید موصوف را وبابو گوبند چندر نندی را وقت دادن سند اعزازے

منقضی شدہ است کہ برای آن مجسٹریٹ سپارش نمودہ بودند چراکہ آن معززین کہ این سند ہا خواہند یافت
بتاریخ گذشتہ اول جنوری فہرست شان مرتب و تمام شدہ است۔

نہایت ممنون چاکر شما

ایس جی کروفورڈ انڈر سکرٹری گورنمنٹ بنگالہ

نمبر ۴۳۔ از محکمہ کمشنری بردوان تاریخ ۱۶۔ فبروری ۱۸۸۹ء نقل چٹھی مورخہ پنجم فبروری نمبر ۱۸ انبز مجسٹریٹ
بردوان فرستادہ شود حسب الحکم کالی پدو مکھرجی پرسنل اسسٹنٹ کمشنر بردوان

نمبر ۹۲۳ نقل خط ہذا بسید صدر الدین احمد داوہ شود تاریخ ۲۷۔ ستمبر ۱۸۸۸ عیسوی

چٹھی براءت از پاس سلاح

۱۰ جنوری ۱۸۸۹ عیسوی پری گراف این اشتہار اول کلاز مطابق ۹ (اف) کہ آزاہر کیلنسی گورنر
باجلاس کونسل ۶۔ مارچ ۱۸۷۹ء بقانون اسلحہ ہندوستان ۱۸۷۸ء مشتہر فرمودہ جناب لفٹنٹ گورنر
بہادر این حکم نافذ میکند ذکر سید صدر الدین احمد ساکن بوبارتھانہ کٹکھیہ علاقہ ضلع بردوان رامع چہار پس
ملازمانش باستثنای آن دفعات کہ برای توپ اسباب تار پیڈو و بگی ہوائی بان آلات ساختنی اسلحہ و بارود و گولی
متعلقت (زمانہ او مرونواہی کار روائی و نگہداشت بری کردہ شود کہ بقانون مذکورہ بالا بدفعات ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ او ۱۸ درج است

جی ویراڈکا رچیف سکرٹری گورنمنٹ بنگالہ

برای آگاہی کمشنر بردوان متعلق خط نشان نمبر ۶۳ ٹی + جی۔ مورخہ ۳ جنوری ۱۸۸۹ء و سید صدر الدین احمد
و ماتحت دویژن شان مجسٹریٹ ہر ضلع وسب ڈویژن وبرای نمودن خط و کتابت ارسال نمودہ شد
بحکم جناب لفٹنٹ گورنر بنگالہ منمقام کلکتہ ۱۰ جنوری ۱۸۸۹ء

آر ڈبلیو کارلائیل قائم مقام انڈر سکرٹری گورنمنٹ بنگالہ نمبر ۲۷ جی + جی +

از دفتر کمشنر بردوان ڈویژن ۱۶۔ فبروری ۱۸۸۹ عیسوی مجسٹریٹ بردوان را کہ متعلق آن ۱۸۸۹ نمبر ۱
جی مورخہ ۱۵۔ دسمبر گذشتہ ختم شدہ است برائے واقفیت سید صدر الدین احمد و مجسٹران سب ڈویژن آن ضلع نقل فرستادہ شد

انوار پرشاد گھوس پرسنل اسسٹنٹ کمشنر

سرکولر نمبر ۲ جی بردوان مجسٹریسی ۱۲ فبروری ۱۸۸۹ء برای اطلاع سید صدر الدین احمد نقل فرستادہ شد

مجسٹریٹ بقلم اف + ای + پارچیٹر +

از جانب کلکٹر بردوان بسوی پرایوٹ سکرٹری گورنر جنرل بہادر ہندوستان

منقام بردوان ۲۰ - نومبر ۱۸۵۸ عیسوی

ای عزیز برندۂ خط ہذا سید صدر الدین احمد برای یافتن اجازت جہت حاضری بلیوی گورنر جنرل بہادر نزدم مستدعی شدمن درین ضلع بعہدۂ کارگزاری از جانب گورنمنٹ زائد از پنج سال مقرر ہستم من گفتن میتوانم کہ آن شخص معزز مقام اعزاز را قابض شدہ اند وفی الواقع انشان درمیان ہمہ مسلمانان اینجا از ہمہ کس مقدم اند وبرای رفاہ عام اعانت می نمایند ومن اعتماد میکنم کہ انشان باشال نواب عبد اللطیف دوست اند برای آن ہر قدر کہ من میدانم گفتن میتوانم کہ خواہش سید صدر الدین احمد برای حاضری بلیوی منظور نمودہ شود

معتمد شما ڈبلیو آر لامنی کلکٹر بردوان

سند الیہ بنام شیخ عبد الباقی کہ جد مادری سید صدر الدین بودند

صاحبقران ثانی
شاہ جہان بادشاہ
غازے

بسم اللہ الرحمن الرحیم

وتسخط بادشاہ محمد شجاع بہادر

درین وقت نشان والاشان سعادت عنوان شرف نفاذ یافت کہ چون بعرض انور رسید کہ بموجب سند رفعت پناہ احمد بیگ موازی یک صد بیگہ زمین مزروع وافتادہ از موضع چک بہگوتی پور وغیرہ من اعمال پرگنہ نہٹی سرکار ساتگام در وجہ مدد معاش شیخ عبد الباقی وغیرہ مقرر است بنابران امر والا قدر جلیل الشان شرف صدور یافت کہ موازی مذکور را بمحل مسطور حسب المضمن بدستور سابق بشرط قبض وتصرف وحی وقائم در وجہ مدد معاش آنہا مرحمت فرمودیم کہ حاصلات آنرا صرف معیشت خود ہا نمودہ بدعای دوام دولت ابد پیوند اشتغال مینمودہ باشند باید کہ حکام وعمال وجاگیرداران وکروریان عمال استقبال در استمرار واستقرار کوشیدہ اراضی مزبورہ را بتصرف آنہا واگذاشتہ اصلاً وقطعاً تغییر وتبدیل بقواعد آن راہ ندہند وبعلت مال وجہات سائر اخراجات ومحترفہ وبیکار ودشکار قدغن رزراعت وباغات ومقدمی وفوجداری وشقداری وزمینداری وقانونگوئی وچودھرائی وسلامی وپیشکشی وکل تکالیف دیوانی وعوارضات سلطانی معاف دارند وہر سال سند مجدد طلب ندارند۔

فی تاریخ ۲۰ شوال سنہ ۱۰۶۳ھ

خلاصہ شرح ضمن اینکہ بموجب یادداشت واقعہ تاریخ پنجشنبہ بستم شہر رمضان سنہ ۱۷ جلوس مبارک ہمایون موازی یک صد بیگہ زمین مزروع وافتادہ واقعہ موضع بھگوتی پورمن اعمال پرگنہ رہتی سرکار ساگام در وجہ مدد معاش شیخ عبدالباقی وغیرہ مرحمت فرمودیم باید کہ بدعای دوام دولت قاہرہ اشتغال مینمودہ باشند ۱۲

خاتمۃ الطبع

روایح ازہار کلام حمد وشکر بہار آفرینی ست کہ گلستان جہان را بگلہای گوناگون مرتب ساختہ وبوستان جہان را بنمہای بوقلمون مزین ساختہ ولوایح انوار سخن صلوٰۃ وسلام بر سید انامی کہ آرایش گلشن رسالت از وست وزیبائش چمن ہدایت باوست محمد وآلہ العظام واصحابہ الکرام الی یوم القیام اما بعد درین ایام نضارت انضمام حدیقہ خبرت اولیاء روضہ سیرت اصفیا یعنی کتابی باب موسوم بہ روایح المصطفیٰ من ازہار المرتضیٰ کہ مشتمل بر ترجمہ و احوال برکات اشتمال حضرات اہل بیت اطہار وعترت کبار جناب سید ابرار واخیار است واز تخلیندی تخلیند گلزار معانی وفصاحت وآبشاری روش بند چمن بخار رمبانی وبلاغت عندلیب گلشن منقبت آل اطہار ومہزار داستان چمن مدحت اصحاب کبار عالم جلیل فاضل نبیل فرید عصر وحید دہر والا مناقب جناب مولوی سید صدر الدین احمد صاحب متعنا مدرسہ جلالیہ بوبار رئیس اعظم ومتوطن قصبہ بوبار ضلع بردوان ادامہ اللہ السبحان بالفیضان مصانہ عن طوارق الزمان چمن جاوید بہار وگلشن بخار شدہ حسب ایمای مصنف ممدوح الصدر بآبیاری انتظام گل گلزار اخلاق حمیدہ وثمر شجر اشفاق پسندیدہ عالی مناقب برادر معظم حاجی شیخ محمد یعقوب صاحب لکھنوی مالک مطبع احمدی وآبشاری اہتمام احقر الانام عاجز محمد عبد الصمد عفا عنہ ربہ الاحد بنیرہ حاج سرور جناب محمد مصطفیٰ خان صاحب منضور بعد نظر ثانی واصلاح کافی وڈروف از حضرت مصنف مسطور انتقل کامل در چنستان مطبع احمدی واقع کانپور دارالامن مبارک محرم الحرام سنہ کہزار وصد وہفت ہجریہ علی صاحبہا الوف الصلوٰۃ والتحیۃ شگفتہ وشاداب ومطبوع وسیراب شد

فہرست کتاب رواۓح المصطفےٰ من از ہار المرتضیٰ

مضمون	صفحہ
دیباچہ	۲
مقدمۃ الکتاب	۶
باب اول احوال امیر المومنین علیہ السلام	۱۰
فصل نمبر ۱ آیات نازلہ در شانش	۱۱
فصل نمبر ۲ احادیث واردہ در فضلش	۱۷
فصل نمبر ۳ علمش	۲۲
فصل نمبر ۴ خلافتش	۲۷
فصل نمبر ۵ شہادتش	۲۸
فصل نمبر ۶ کون بقیۃ الصدیق اکبر	۲۹
فصل نمبر ۷ کراماتش	۳۰
فاطمۃ الزہرا سیدہ نساء العالمین	۳۵
امام حسن	۳۷
فصل در کرامات امام حسن	۴۰
سید الشہداء امام حسین	۴۱
فصل نمبر ۱ علامات الشہادۃ	۵۰
من کراماتہ	۵۴
من اخبارہ و اخلاقہ	۵۷
ذکر زہد و عبادتہ	۶۸
فصل باید دانست	۶۹
امام زین العابدین	۷۷
مناقبہ	۸۲
زہد و عبادت و سخاوتہ	۸۷
من اخبارہ	۹۷
کراماتہ و خوارق عاداتہ	۱۰۳
امام محمد باقر	۱۰۷
فی مناقبہ	۱۰۹
کراماتہ	۱۱۵
حلیتہ	۱۲۱
امام جعفر صادق	۱۲۱
امامناقبہ	۱۲۲
من اخبارہ و کلماتہ و صیتہ	۱۲۵
خوارق عاداتہ	۱۴۰
امام موسیٰ کاظم	۱۴۶
مناقبہ	۱۴۷
سخاوت و حلمہ	۱۴۹
کراماتہ و خوارق عادات	۱۵۹
امام علی رضا	۱۶۴
امامناقبہ	۱۶۶
ولی عہدہ	۱۷۰
اخبارہ	۱۷۸
امام محمد تقی	۱۸۸
من کلماتہ القدسیۃ	۱۹۳
کراماتہ	//
امام علی نقی	۱۹۵
فی مناقبہ	۱۹۶
کراماتہ	۲۰۱
امام حسن عسکری	۲۰۵
امام محمد مہدی	۲۱۱
حرف الالف	
آدم بنوری	۳۷۳
ابراہیم بن محمد حنیفہ	۲۲۶
ابراہیم و محمد ابنا عبد اللہ محض	۲۲۸
ابراہیم عجمی	۲۴۹
ابراہیم بن عمر	۲۳۵
ابراہیم برجی	۳۲۲
ابراہیم بن سعد	۲۷۹
ابراہیم بن عبد القادر جیلانی	۳۵۲
احمد طباطبا	۲۵۹
احمد رفاعی	۲۷۶
احمد بن مودود چشتی	۲۹۰
احمد بخاری	۲۴۹

مضمون	صفحہ
احمد ترمذی	۳۰۴
احمد بن حسین	۳۹۳
احمد تریمی	۳۹۶
احمد بن عبدالرزاق	۳۶۴
احمد عیدروسی	۳۹۵
احمد شیخان	۳۹۴
احمد قریمی	۳۴۷
احمد گیسو دراز	۳۶۹
احمد ملتانی	۳۰۳
احمد ہادی	۳۹۹
احمد یسوی	۳۱۳
احمد بن ابی بکری	۳۹۲
اسحاق بن امام جعفر صادقؑ	۲۵۱
اسحاق کازرونی	۳۸۶
اسعد لنجی	۲۹۲
اسماعیل بن جعفر صادقؑ	۲۵۱
اسماعیل بن ابدال	۳۳۶
اسماعیل اوچی	۳۳۳
اشرف بن محمد سمرقندی	۳۴۳
اشرف جہانگیر	۳۲۶
افضل الدین حسینی	۳۴۸
اوزبخش	۳۳۲

مضمون	صفحہ
امیر شاہ	۳۶۳
ابو الیقار	۳۷۴
ابوبکر تریمی	۳۹۸
ابوبکر بن سالم	۴۰۲
ابو تراب شیرازی	۳۸۹
ابو الحسن شاذلی	۲۹۲
ابو عبداللہ ہومی	۲۷۸
ابو الفضل بن عبدالقادر جیلانی	۳۵۱

حرف الباء

مضمون	صفحہ
بدرالدین بخاری	۳۶۶
بدرالدین گیلانی	۳۵۸
بدرالدین لاہوری	۳۶۴
بلاول لاہوری	۳۶۰
بہاءالدین	۳۳۴
بہاءالدین بن بہاول شیر	۳۵۶
بہاءالدین اوچی	۳۷۷
برہان الدین محقق	۲۸۲
برہان الدین بن امیر کلال	۳۱۲
برہان الدین بخاری	۳۱۸

حرف التاء

مضمون	صفحہ
تاج الدین شیر سوار	۳۲۵

حرف الجیم

مضمون	صفحہ
جان محمد غوری	۳۵۴
مرزا جان جانان	۳۷۴
جعفر بن امیر المومنین علی مرتضیٰؑ	۲۴۹
جعفر بن محمد ہاشم اوچی	۳۳۶
جلال الدین بخاری	۳۱۴
جلال الدین تبریزی	۲۹۸
جلال الدین اوچی	۳۷۸
جمال الدین سرور	۳۲۲
جمال الدین محدث	۴۰۲
جمال لاہوری	۳۸۰
مخدوم جہانیان	۳۱۵

حرف الحاء

مضمون	صفحہ
حامد بن عبدالرزاق	۳۳۲
حامد شہ مانکپوری	۳۲۷
حسام الدین ستانی	۳۴۴
حسن بن محمد حنیفہ	۲۲۷
حسن مثنی	۲۲۷
حسن مثلث	۲۳۴
حسن بن زید	۲۵۳
حسن پشاوری	۳۶۳
حسن	۳۶۹
حسین صاحب فخ	۲۳۳

مضمون	صفحہ
حسین بن زید	۲۵۳
حسین بن امام زین العابدین	۲۵۳
حسین بن نور	۳۶۴
حسین مشہدی	۳۸۵
حسین کرمانی	۳۹۶
امیر حسینی	۳۰۸
حمزہ بن عبداللہ	۲۸۰
حمزہ بن امیر کلال	۳۱۲
حمید الدین بن افضل الدین	۳۴۸
حمید لاہوری	۳۹۰
حرف الخاء	
خیر الدین کرمانی	۳۵۹
حرف الدال	
دانیال علوی عباسی	۳۶۶
داؤد کرمانی	۳۳۵
حرف الراء	
رحیم اللہ بہاگیری	۳۵۶
رفیع الدین صفوی	۳۴۱
حرف الزاء	
زید بن الحسن العلوی	۲۳۵
زید بن الحسن بن العلوی	۲۳۵
زید بن امام حسنؑ	۲۵۴
زید شہید بن امام زین العابدین	۲۳۶
زین العابدین	۳۳۱
زین الدین تریمی	۳۹۹
زندہ علی ادجی	۳۸۱
حرف السین	
سالم مکی	۳۹۹
سراج الدین بن کمال الدین علامہ	۳۸۶
سرور الدین حضوری	۳۵۵
سعد الدین صاحب حجرہ	۳۶۵
سلطان بہرائچی	۳۴۱
سماء الدین دہلوی	۳۳۹
سیف الدین بن عبدالقادر جیلانی	۳۵۱
حرف الشین	
شجاع الدین تریمی	۴۰۱
شرف الدین بن عبدالقادر جیلانی	۲۷۵
شریف جرجانی	۲۹۲
شمس الدین طاہر	۳۲۷
شمس الدین بخاری	۳۴۶
شمس الدین غوری	۳۵۴
شہاب الدین ادجی	۲۷۹
شیخ بن عبدالرحمن باعلوے	۳۹۳
شیخ بن عبداللہ	۳۹۴
شیخ بن باعلوے	۳۹۴
شیخ بن تاج الدین شیرسوار	۳۲۵
حرف الصاد	
صالح کنتفی	۳۸۹
صبغۃ اللہ	۳۹۳
صدر الدین قتال بخاری	۳۱۰
صدر الدین بن عبدالرزاق	۳۶۵
صوفی علی ادجی	۳۳۴
صید الدین معروف بہ شیخ داؤد آبادی	۴۰۴
حرف الضاد	
ضیاء الدین بن عبدالقادر جیلانی	۳۵۲
حرف الطاء	
طاہر زبیدی	۳۹۱
حرف العین	
عباس بن امیر المومنین علی مرتضیٰ	۲۵۰
عبداللہ بن امیر المومنین علی مرتضیٰ	۲۵۰
عثمان بن امیر المومنین علی مرتضیٰ	۲۴۹
عمر بن امیر المومنین علی مرتضیٰ	۲۴۸
عون بن امیر المومنین علی مرتضیٰ	۲۴۹
عادل بن فاضل	۳۶۶
عبدالاول دہلوے	۳۴۲
عبدالحکیم جیلانی	۳۶۱
عبدالحی	۳۴۰

مضمون	صفحہ
عبدالخالق بہاگیری	۳۵۳
عبدالرحیم جیلانی	۳۹۱
عبدالرحمن بن احمد	۳۹۲
عبدالرحمن تریمی	۳۹۷
عبدالرحمن محبوب	۴۰۰
عبدالرزاق بن عبدالقادر جیلانی	۳۵۲
عبدالرزاق بہاگیری	۳۵۵
عبدالرزاق اوچی	۳۳۱
عبدالرزاق اوچی آخر	۳۳۵
عبدالرزاق مکی	۳۸۰
عبدالقادر جیلانی قدس سرہ	۲۶۲
عبدالقادر ثانی	۳۲۹
عبدالقادر ثالث	۳۳۴
عبدالقادر لاہوری	۳۵۵
عبدالقادر بہاگیری	۳۵۵
عبدالقادر اکبرآبادی	۳۶۱
عبدالقادر بن عمر	۳۶۳
عبداللہ بن محمد حنیفہ	۲۲۶
عبداللہ محض بن حسن مثنیٰ	۲۲۸
عبداللہ بن محمد	۲۴۸
عبداللہ بن امام زین العابدین	۲۵۵
عبداللہ بن احمد طباطبا	۲۶۰

مضمون	صفحہ
عبداللہ برزش آبادی	۲۸۲
عبداللہ بن حماد الدین اودی	۲۳۹
عبداللہ بہاگیری	۳۵۶
عبداللہ بتی جیلانی	۳۵۹
عبداللہ ربانی	۳۶۴
عبداللہ بن علی	۳۹۱
عبداللہ بن محمد مکی	۳۹۳
عبداللہ بن باعلوی تریمی	۳۹۳
عبداللہ عیدروس	۳۹۵
عبداللہ حضرمی	۳۹۵
عبداللہ تریمی	۳۹۷
عبداللہ عیدروس تریمی	۳۹۷
عبداللہ شاطری باعلوی	۳۹۷
عبداللہ اوچی	۴۰۰
عبداللہ تریمی آخر	۳۹۷
عبداللہ تریمی آخر	۴۰۱
عبداللہ باعلوی	۴۰۱
عبدالسلام پیر عبدالقادر جیلانی	۳۹۵
عبدالشکور و عبدالغفور ابنی کبیرالدین	۳۱۹
عبدالملک اوچی	۳۷۸
عبدالوہاب بخاری	۳۲۱
عبدالوہاب بن عبدالقادر جیلانی	

مضمون	صفحہ
عطاء اللہ	۴۰۲
عبدالوہاب سالوری	۳۴۲
عبدالوہاب غوری	۳۵۵
عبدالوہاب بہاگیری	۳۵۵
عبدالوہاب متقی شاذلی	۳۵۷
عبیداللہ بن محمد	۲۴۸
علاء الدین	۳۴۱
علاء الدین عطار	۳۶۹
علی بن امام جعفر صادق	۲۵۵
علی بن محمد	۲۵۷
علی ہمدانی	۲۸۰
علی قوام	۳۲۱
علی عجمی	۳۳۵
علی غواص ترمذی	۳۶۹
علی سورتی	۳۹۷
عثمان بن محمود بخاری	۳۱۷
عثمان سیوحانی	۳۷۵
علیم اللہ	۳۷۴
علیم الدین پلانی	۳۷۶
عزیز الدین مکی	۳۸۵
عماد الدین حلبی	۳۴۴
عمر بن امام زین العابدین اخوالباقر	۲۵۶

مضمون	صفحہ
عمر بن محمد بن امیر المؤمنین علی مرتضیٰ	۲۵۶
عمر بن امیر کلال	۳۱۳
عمر بن محمد باشم	۳۶۲
عمر بن عبد الرحیم بصری	۳۹۱
حرف الغین	
غلام غوث اوچی	۳۶۰
غیاث الدین جیلانی	۳۸۰
غیور الدین بالاوی	۴۰۰
حرف الفاء	
فضل بن امیر المؤمنین علی مرتضیٰ	۲۴۷
فیروز جیلانی	۳۵۳
حرف القاف	
قاسم بن امام جعفر صادق	۲۵۹
قاسم تبریزی	۳۱۰
قطب الدین نیشاپوری کاکی	۲۹۶
قیس بن ابی الحیات	۳۳۶
حرف الکاف	
کامل لاہوری	۳۵۰
کبیر الدین بجاسی	۳۴۰
کبیر الدین سہروردی	۳۱۸
امیر کلال	۳۱۱
کمال الدین علامہ	۳۶۰

مضمون	صفحہ
حرف المیم	
مبارک بن محمد اوچی ۱	۳۲۹
محمد بن حنیفہ	۲۱۶
محمد اصغر بن امیر المؤمنین علی مرتضیٰ	۲۴۸
محمد بن عمر بن امیر المؤمنین علی مرتضیٰ	۲۴۹
محمد بن امام زین العابدین	۲۵۹
محمد بن امام جعفر صادق	۲۵۷
محمد بن علی بن حمزہ	۲۵۸
محمد بن عمر	۲۵۷
محمد بن عبد اللہ الورس	۲۶۱
محمد بن ابی احمد چشتی	۲۰۵
محمد بن قطب عالم	۳۱۹
محمد گیسو دراز	۳۱۹
محمد جونپوری	۳۲۱
محمد بن محمود کرمانی	۳۲۳
محمد بن مبارک یانی پتی	۳۲۴
محمد بن جعفر مکی	۳۲۴
محمد بن شاہ امیر اوچی	۳۲۸
محمد ہاشم اوچی	۳۳۶
محمد فیروز آبادی	۳۳۸
محمد بن احمد سمرقندی	۳۴۷
محمد بن محمد سمرقندی	۳۴۳

مضمون	صفحہ
محمد بن محی الدین طائی	۳۵۱
محمد نور بن عباس شیر	۳۵۷
محمد مقیم بن ابی المعالی	۳۵۷
محمد امیر جیلانی	۳۶۱
محمد بن الحسین	۳۶۹
محمد فاضل جیلانی	۳۶۲
محمد صالح نوشاہی	۳۶۳
محمد غوث پشاوری	۳۶۳
محمد عبد الرزاق جیلانی	۳۶۵
محمد عظیم قادری	۳۶۵
محمد کاپیوی	۳۶۸
محمد بن عثمان اوچی	۳۷۷
محمد امین بیہقی	۳۸۶
محمد غوث پشاوری آخر	۳۸۷
محمد غوث جیلانی	۳۸۸
محمد بن احمد کشمیری	۳۸۸
محمد بن علی کشمیری	۳۹۰
محمد بن عبد اللہ کشمیری	۳۹۰
محمد بن علوی مکی	۳۹۲
محمد نبیرہ عبد القادر جیلانی	۳۹۳
محمد بالعلوی	۳۹۶
محمد مکی	۴۰۰

مضمون	صفحہ
محمد اوچی	۳۳۲
محمد بن عبدالقادر جیلانی	۴۰۰
محمد بن علی باعلوی	۴۰۲
محمد بن الحسن المعلم	۴۰۲
محمد بن علی ہمدانی	۲۱۹
محمود بن شمس الدین غوری	۲۵۴
محمود خوارزمی	۳۷۱
محمود اوچی	۳۸۱
مودود چشتی	۲۸۷
موسے الجون	۲۳۲
موسی بن حامد اوچی	۳۲۳
مصطفے ابن عبدالرزاق اوچی	۳۳۵
مصطفے عیدروسی	۳۹۶
محی الدین حلبی	۳۵۰
معین الدین حسن سنجری چشتی	۲۹۳
معین الدین مکی	۲۴۱
معین الدین خوارزمی	۳۷۲

مضمون	صفحہ
مغل بن عبدالوہاب چشتی	۳۶۰
مسعود غازی بہرائچی	۳۸۱
میراہ بہرائچی	۳۷۶
میران محمد اوچی	۳۷۷
میر میران اوچی	۳۳۴

حرف النون

مضمون	صفحہ
ناصر الدین بن مخدوم جہانیان	۳۱۷
ناصر الدین سمرقندی	۳۴۴
نصیر بیرہ عبدالقادر جیلانی	۳۵۳
نصیر الدین چراغ دہلی	۳۶۷
نور الدین غزنوی	۳۱۴
نور محمد بن محمد امیر جیلانی	۳۶۱
نور محمد بدوانی	۳۶۴
نور الدین بہمنودی	۳۹۰
راجی سید نور	۳۴۸
نقاش گنجوی	۳۰۹

مضمون	صفحہ
نعمت اللہ لاہوری	۳۵۶
نعمت اللہ ہندی	۳۹۹
نعمان مجددی	۳۷۳

حرف الواو

مضمون	صفحہ
وجیہ الدین گجراتی	۳۸۸

حرف الہاء

مضمون	صفحہ
ہاشم منور آبادی	۳۹۰
ہبۃ اللہ شجری	۲۶۲

حرف الیاء

مضمون	صفحہ
یحیی بن زید شہید	۲۴۴
یحیی بن عبدالقادر جیلانی	۳۵۱
یحیی شروانی	۳۴۵
یداللہ	۳۲۶
یوسف بن محمد چشتی	۲۸۶
یوسف مشہدی	۳۲۵
یوسف کشمیری	۳۸۹

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا۔

کتب خانہ

جامعہ عثمانیہ